

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

**altın kitaplar
yayınevi**

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

2. Baskı

Dizgi : Serbest Matbaası

Baskı : Altın Kitaplar — Haziran/1981

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

guy saj r

Askerin  yk s 

(Le Soldat Oubli )

Türkçesi :

ADNAN CEMG L

YAZAR VE YAPITI

Babası Massif Central yöresinden bir Fransız, anası da Saxé'li bir Almandı Guy Sajer'in. Birinci Dünya Savaşına katılmış olan babasının anlattığı şeylerin etkisiyle canavar gibi görüyordu Almanları. Çocukların ellerini kesermiş bunlar. 1940'da ilk kez bir Alman askeri gördü. On dördündeydi o zaman. 1940 Temmuzunda, Loiret Bölgesinde, Wehrmacht (1), yurtlarından kaçan insanların selini durdurmuştu. İşte o sırada rastladığı ilk savaşçı bir dev gibi görünmüştü gözüne. Gözleri kamaşmış, hem hayran olmuştu, hem de tir tir titriyordu korkudan. Acaba ellerini keser miydi bu asker? Elini kesen filan olmadı. Yiyecek içecek verdiler kendisine. Ailesiyle Alsace'daki Wissenbourg'a döndü; birkaç yıldır buraya yerleşmişlerdi.

Alsace büyük Alman devletine bağlanmıştı. Sajer Kehl'deki bir gençlik kampından, Strasburg'taki başka bir gençlik kampına geçti. Arbeitsdienst (2) pek öyle övünülecek bir yer değildi.

Hitlerjugend'deki (3) o büyük savaş oyununa hazırlanan kendi yaşındaki üniformalı çocukları kıskanıyor, o da, arkadaşları da onların arasında olmaya can atıyorlardı. Alman savaş makinesi saat gibi işlemekteydi. Sajer'i o şanlı Luftwaffe'ye (4) vermediler ama, Wehrmacht'ın birliklerinden birine gönderdiler. 1942 sonbaharında büyük Rusya seferi başlamıştı. Sajer'i de 1943 Mayısında (o zaman on yedi yaşındaydı) Gross Deutschland (5) adı verilen seçme askerlerden kurulu tümenin bir bölüğüne verdiler; savaşın o korkunç sonuna kadar bu birlikte kalacaktı.

-
- 1) Alman Kara Ordusu.
 - 2) İş taburu.
 - 3) Hitler gençlik örgütü.
 - 4) Alman Hava Kuvvetleri.
 - 5) Büyük Almanya.

Sonra bir gün döndü sağ olarak. Ama bunca ıstırapların, bunca ölümlerin izlerini yüreğinde taşıyarak.

Başlangıçta yüce bir şeyler uğruna savaştığına inanmıştı. Ama sonradan boşuna dövüştüğünü, arkadaşlarının boşuna öldüğünü öğretiler ona. Daha da kötüsü, bütün dünyanın lanetlediği bir harekete katılmıştı. Ama anlamamıştı bunu ve kimsenin de kendisini anlamadığını, dinlemek bile istemediğini görüyordu. Öyküsüyle tek başına kalmıştı.

1952 yılında, bir hastalığa yakalanmıştı. O günlerde yanında bir okul defteri taşıyor, aklına estikçe, günü gününe bütün o korkunç, kanlı maceranın öyküsünü yazıyordu.

Beş yıl tam on yedi defter doldurdu. Kurşun kalemle yazılmış satırların arasına, anatomi tablolarını andıran kesin çizgili resimler de çizmişti hiçbir şeyi unutmamak için. Nereye gitse bu on yedi defteri yanında taşıyordu. Zaman zaman da bunları yırtıp yakmak geliyordu içinden. Bu defterleri okuyan arkadaşları, bazı bölümlerini Belçika'da çıkan dergide yayınlattılar. Bir gün bu defter bizim elimize geçti. İşte bu kitapta okuyacaksınız bunları dolduran öyküyü!

Bu yazıların anlatımı biraz yadırgatır okuyucuyu... Çünkü meslekten bir yazarın kaleminden çıkmamıştır. Bu yazılar, bir insanın kendi kelimeleri, kendi hayalleri ve bazen de acemice ama çok büyük bir canlılıkla şimdiye dek kimsenin söylemediklerini anlatıyor bize.

ÖNSÖZ

GUY SAJER... Guy Sajer kimsin sen? Anamla babam yeryüzünde birbirinden birkaç bin kilometre uzak ayrı yerlerde doğmuşlar. Güçlükler, karmakarışık olayların geçtiği, sınırların birbirine karıştığı, birbirine benzer ama anlatılmaz duygular yaratan bir uzaklık bu.

Ben işte bu birleşmenin sonucu olarak dünyaya gelmişim; böylece iki ayrı kökten geldikten sonra da hayatın karşıma çıkardığı sorunlarla boğuştum durdum tek başıma...

Sonra savaş geldi çattı. Evlendim onunla, çünkü sevdalanma yaşına girdiğim sırada ondan başkasını tanımamıştım.

Birden dağ gibi bir sorun çıkmıştı karşıma. İki sancağı birden selamlamam, iki sınırı savunmam gerekiyordu: Biri Siegfried, öteki Maginot. Bunların dışında da büyük düşmanlar vardı karşımda. Askerlik yaptım, hayaller kurdum, Lili Marlène'in hiçbir zaman görünmediği kapının önünde soğuktan ve korkudan tir tir titredim.

Bir gün ölüyordum az kalsın. O zamandanberi hiçbir şeyin önemi yok benim için.

İşte şimdi, içimde hiçbir eziklik olmadan yaşayıp gidiyorum sözde... Ama buna yaşamak denirse...

GUY SAJER

B A Ş L A N G I Ç

18 Haziran 1942. Chemnitz'de, sirk biçiminde koskocaman bir kışlaya geldim. Korku ve hayranlık karışımı bir duygu vardı içimde. Kendi isteğimle «Sturm-kampflugzeug Kommandan Rudel» hava filosunun 26. bölüğüne katılmıştım. Yazık ki, Luftwaffe'nin testlerinde başarısızlığa uğradım; bununla birlikte JU - 87'lerde geçirdim o kısa anları, hayatımın en iyi anıları olarak saklayacağım. Daha önce hiç hissetmemiş olduğum bir canlılık içinde geçiyor hayatımız. Her gün yeni bir şey oluyor. Gıcır gıcır bir üniformam var, tam da vücuduma uygun; çizmelerim biraz eskice ama yine de işe yarar cinsten. Kılık kıyafetimden çok memnunum. Yemekler iyi. Birkaç da askeri marş öğrendim; korkunç bir Fransız vurgusuyla mırıldanıp duruyorum. Öbür askerler gülüyorlar bana; onlar burada benim ilk arkadaşlarım olacak.

Piyadeye ayrılmıştım; bu çalışmalar havacılarınkinden daha bildik geliyor bana. Savaşcının yürüdüğü yol, şimdiye kadar gördüğüm işlerin en ağırı; bittim yorgunluktan, çok kez kantinde uyuyakaldım. Ama yine de sevinçliyim; hele bunca korkulu anlardan sonra, içimde nasıl olup da böyle bir sevinç duyduğumu anlayamıyorum.

15 Eylülde Chemnitz ve dolaylarından ayrılıyoruz. Yaya olarak Dresden'e - 40 kilometre - oradan da trenle doğuya doğru gideceğiz.

Polonya'nın büyük bir bölümünü geçip Varşova'da birkaç saat mola vereceğiz. Müfrezemle birlikte kenti, özellikle ünlü gettoyu, daha doğrusu gettodan arta kalanı dolaşacağız. Sıraya

düzene bakmadan gara gittik. Hepimizin yüzü gülüyordu. Polonyalılar da, özellikle kızlar gülümsüyorlardı; bunlardan bir ikisi benden daha yaşlı ve cesur birkaç askerle trene kadar geldi. Tren yeniden sarsılarak harekete geçti, sonra ancak Brest - Litovsk'da durdu.

Oradan on beş kilometre kadar uzakta bulunan küçük bir kasabaya gittik. Hava serin ama inanılmaz derecede güzeldi. Vadilerle kaplı, çok güzel bölgeye sonbahar inmişti. Ulu ağaçlardan oluşan bir ormandan geçiyoruz şimdi. Başçavuş Laus gürültülü bir şekilde sıraya girme komutu veriyor. Uygun adımla küçük bir alana çıktık; alanın ta öte ucunda masallardakini andıran bir şato var. Bu kez iki yanı ağaçlı bir yolda dört sesle «Erika seni seviyoruz» türküsünü söyleyerek yürümeye başladık. Karşımıza on kadar subay çıktı, bunların arasında birinin omuzundaki parlak apoletlerden bir yüzbaşı olduğu anlaşılıyordu.

Çok iyi bir rastlantıyla, tam bu gruba yaklaştığımız sırada türkümüz de sona ermişti. Başçavuş bir kez daha gürledi; yerimizde durduk, ardından başka bir komut daha verildi. Kursesiz bir hareketle dönerken, üç yüz çift çizmenin şakırtısı kulaklarda çınladı. Askerce bize «hoşgeldiniz» dediler. Yeniden yürüyüşe başladık, bu yürüyüş şatonun surlarına kadar sürdü. Avluda yoklama yapıldı, adları söylenenler bir yana geçiyor, onların sırası kalabalıklaştıkça bizimki azalıyordu. Avlu her çeşit askeri araçla tıklım tıklım doluydu; tepeden tırnağa kadar donatılmış gibi görünen beş yüz kadar piyade sefere hazır gibiydi. Kalacağımız yerlere yöneldik.

Kıdemlilerden biri, «Bu yana, nöbet sizde,» diye seslendi.

Bundan da, kamyonların yanında duran genç adamların bu şahane şatodan ayrılmak üzere olduklarını anlamıştık, besbelli. suratları bundan ötürü böyle asıktı.

Bunların, engin Rusya'nın herhangi bir yanına gönderileceklerini iki saat sonra öğrenecektim. Rusya, savaş demekti; henüz ne olduğunu bilmediğim savaş!

Küçük paketimi seçtiğim yataklardan birinin üzerine tam koymuştum ki, tekrar avluya inmemiz emri verildi. Saat öğleden sonra iki sıralarındaydı. Varşova'da ele geçirdiğimiz birkaç

bisküvi dışında, dün akşam Polonya'yı geçtiğimiz sırada dağıtılmış olan beyaz peynir, marmelat ve çavdar ekmeğinden başka bugüne dek ağızımıza lokma girmemişti. Besbelli, üç saat kadar gecikmiş de olsak yemek vereceklerdi. Ama ne gezer... Aşağıda spor giysili bir başçavuşla karşılaştık; alaylı bir sesle önce banyo yapacağımızı bildirdi. Jimnastik adımla, yeni kışlamızdan hayli uzağa, bir kilometre kadar öteye sürükledi bizi. Orada minik bir derenin beslediği küçük, kumlu bir çöl çıktı karşımıza. Başçavuş birden ciddileşerek, tepeden tırnağa soyunmamızı emretti. Bir anda hepimiz çırılçıplak olmuştuk. Önce çavuş suya daldı, ardından bize dalma emri verdi.

Hepimiz kırılıyorduk gülmekten; bana gelince zoraki güldüğümü açıkça söylemeliyim. Az önce havanın çok güzel olduğunu belirtmiştim, ama bu, gezinti için öyleydi, yoksa suya dalıp yıkanmak için değil. Isının 7 - 8 derece olduğunu düşünmüyordum bile; çekine çekine sağ ayağımı buz gibi suya daldırdım. Tam bu sırada bir kahkahayla birlikte, dipçik vuruşuyla kendimi suda buldum; şiddetli soğuktan bayılmamak için bir kürek mahkûmu gibi yüzmeye başladım. Akşama mutlaka zatürreeye yakalanıp hastaneye düşeceğimden emindim. Bu soğuk banyodan tirtir titreyerek çıktıktan sonra boş yere kurulanacak bir havlu aradım. Kimsenin havlusu yoktu. Fanilalarımızla kurunduk. Hemen hemen bütün arkadaşlarımın üstünde sadece uzun kollu bir fanila vardı. Wehrmacht'da bu fanila, gömlek yerine de kullanılır, hatta bazıları ceketlerini çıplak vücutlarına giyerler. Oysa ben ayrıcalıklı sayılabilirim; taze derimi sert kumaşla temas ettirmeyen küçük bir kazağım var.

Yolun yarısını almış olan öncümüze yetişebilmek için koşar adım giderek görkemli konutumuza vardık. Hepimiz de son derece acıkmıştık; gözlerimiz boş yere bir yemekhane arıyordu. Tam bu sırada iriyarı bir Alsaslı, asteğmenin karşısına geçip ona yiyecekmiş gibi bakarak, «Yemek yemeyecek miyiz?» diye sordu.

Gök gürültüsünü andıran bir «Hazirol!» sesi çınladı etrafı. Bir anda Alsaslı dahil hepimiz dimdik, hareketsiz durduk.

«Burada yemek saat 11'de yenir,» diye gürledi assubay. «Sizse üç saat geç geldiniz.»

Dişlerimizi gıcırdatarak peşinden gittik.

Ormanlar arasında dar bir patikadan geçiyoruz; sıralar dağıldı, tek sıra halinde gidiyoruz. Az sonra otuz kişi kadar, iler-
deki korunun önünde toplandık. Burada üç sivil adam duru-
yordu. Polonyalıydı bunlar; her birinin elinde bir sepet dolusu
yumurta vardı. Kulaktan kulağa bir fısıltı duyuldu.

«Paran var mı? Benim yok.»

Polonyalıların dediklerinden tek kelime anlamıyordum, ama
yumurtaları bize satmak istediklerini sezinlemiştim. Yazık ki,
henüz avans olarak beş para almamıştık, aramızda parası olan
da pek azdı.

Bizim için bir işkenceydi bu; korkunç derecede açtı karın-
larımız. Bir itişip kakışmadır başladı, hırslı eller sepetlere dal-
dırılıyordu. Yumurtalar kırılarak tokatlaşmalar başladı, nere-
deyse bir çingar çıkacaktı. İşe ben de karıştım; her ne kadar
hakarete uğradıysam da aldırış ettiğim yoktu, yedi yumurta ele
geçirmiştim.

Koşarak arkadaşlarımın yanına geldim, yumurtalardan iki-
sini bana şaşkın bakan genç şişko Avusturyalıya verdim. Da-
ha yüz metre yol almadan geri kalan beşini, kabuklarıyla bir-
likte gövdeye indirdim.

Atış alanına gelmiştik. Bin kadar adam vardı burada. Atış-
lara aralıksız devam ediliyordu. Bize doğru ilerleyen bir grup
silahlı adamın önüne geldik. Ellerindeki silahları aldık. Sıram
gelince, atmak üzere yirmi dört fişek de verdiler... Pek çok
sayılmazdı, ama azımsayacak gibi de değildi.

Yumurtalar midemde kaynaşmaya başlamıştı. Keyfim pek
yerinde değildi. Sonunda karanlık bastı... yorgunluktan bitkin
bir haldeydik. Bekçi köpeğimiz bizi yine sıraladı; silah omuzda,
atış alanından ayrıldık. Diğer birlikler başka yönlerde gidiyor-
lardı. Küçük, çakıllı bir yola saptık, geldiğimiz yoldan dönmü-
yoruz gibi geldi bana.

Gerçekten de bu kutsal şatoya erişebilmek için, marş söyle-
yerek uygun adımla altı kilometre yol almamız gerekti. Yürür-
ken marş söylemek solunum için çok iyi bir şey besbelli. Bun-
ca soluk tükettiğim halde o akşam ölmemiştim. İki marşta bir
soluk soluğa gelen arkadaşlarıma bir göz atıyordum. Hepsinin

gözlerinde keder ve kaygı okunuyor gibiydi ama anlamazlıktan geliyordum. Birkaç adım önümde ilerleyen Peter Deleige bileğini uzatıp parlayan saatini gösterdi.

Hay Allah! Neredeyse gece olmak üzere, saat beşi geçiyor, akşam yemeğini de kaçıracaksınız.

Bütün bölük yeniden harekete geçiyor, adımlarımız hızlandı. Kimbilir belki bize bir şeyler saklamışlardır?.. Bu umuda bağlanıp neredeyse bizi yerlere serecek olan yorgunluğumuzu alt etmeye çalışıyorduk. Başçavuş önce bir, sonra iki adım kadar gerimizde, şaşkınlıkla bize bakıyor, avaz avaz bağılıyor.

«Beni geride bırakmaya çalışıyorsunuz, öyle mi? Hadi bakalım, görürüz!»

Onun emri üzerine yedinci kez **Wolken ziehn** türküsünü söyleyerek hiç yavaşlamadan büyük taş köprüyü geçtik. Gözlerimiz birkaç mum ışığıyla aydınlanmış olan avluya dikildi. Elllerinde şişeler ve sefertasları bulunan bir dizi asker, üzerinde üç tencerenin bulunduğu bir arabanın önünde kuyruğa girmiş bekliyordu.

Çavuşun bir komutu üzerine hazırol durumuna geçtik; sıradan çıkıp sefertaslarımızı doldurmak üzere ikinci bir komutu beklemeye koyulduk. Ama ne gezer! Daha vakit gelmemişti. İşkence yapmaktan hoşlanan bu zalim herif silahlarımızı, numara sırasına göre silahlığa yerleştirmek zorunda olduğumuzu söyledi. Bu iş de on dakika aldı; iyice sinirlenmiştik.

Birdenbire, «Marş, marş!» diye komut verdi.

Silah deposuna kadar dişimizi sıktık.

Ama bir kez dışarı çıkar çıkmaz Allahını seven tutmasını; dörtnele koğuşlarımıza doğru akın ettik. Altıları çivili çizmelelerimiz gıcırıyor, avlunun kaldırımlarına kıvılcımlar saçıyordu. Kudurmuş gibi öfkeli yirmi dört adam geniş taş merdivenleri çıkıyor, inen birkaç kişiyi itip kakıyordu. Koğuşların önünde itişip kakışma daha da arttı, çünkü henüz hiç kimse nerede ve hangi yataкта yatacağını bilmiyordu. Deliler gibi oradan oraya koşturup duruyorduk. İtişip kakışmaların, küfürlerin, atılan yumrukların haddi hesabı yoktu. Bana gelince, kafama öyle bir yumruk yedim ki, miğferim olduğu gibi tepeme geçti.

Yerlerini bulan bazı talihlilerse koşar adım geri dönüyorlar-

dı. Namussuzlar! Yemekleri atıştıracaklardı şimdi! En sonunda eşyayı bulup sefertasımı aldım. Tam bu anda alçağın biri, pis çizmeleriyle yatağıma basıp geçti; paketi darmadağın etti. Şu Tanrının belası sefertası da yanımdaki yatağın altına yuvarlandı. Peşinden gidip yakaladım; bu ara biri de öbür elime basıyordu.

Avluya indim, assubay oradaydı, kuyruktaki yerimi aldım. Hiç olmazsa bir tencere yemek vardı; içim rahatladı.

Kısa bir süre beklemem gerekiyordu; bundan yararlanıp arkadaşlarımı süzmeye başladım. Hepsinin gözlerinden yorgunluk akıyordu; yüzleri benimki gibi zayıf olanlarınsa gözlerinin altında simsiyah halkalar vardı. Öbürlerinin yüzleri şişmiş, mosmor olmuştu.

Bruno Lensen ilişti gözüme; yemeğini almış, hem yürüyor, hem de atıştırıyordu. Farhestein, Olensheim, Lindberg ve Halls da aynı şeyi yapıyorlardı. Sıram gelince sefertasının kapağını açtım, yıkamaya vakit bulamamıştım, geçen seferki yemek artıkları yapışmıştı içine.

Aşçı kocaman kepçesiyle kabıma bir kepçe dolusu yemek koydu. Biraz ilerdeki duvar boyunca sıralanmış kanepelerden birine oturdum. Dönüşteki koşu hiç olmazsa öğleden sonra acele acele atıştırdığım yumurtaları eritmişti. Kurt gibi acıkmıştım, karanlıkta yemeğimin dörtte üçünü gövdeye indirdim. Fena sayılmazdı yemek. Et ve erik kurusuyla pişirilmiş irmik çorbasıydı galiba. Beş dakika içinde hepsini silip süpürdüm.

İçecek hiçbir şey verilmediği için, ben de arkadaşlarım gibi, hayvanların yalağına gidip buz gibi sudan üç dört tas birden içtim. Bulaşık kabımı da yıkadım.

Akşam yoklamasından sonra, büyük bir salonda toplandık; bir onbaşı bize Reich'in (1) işgal ettiği yerlerden söz etti. Saat 8. Bir borazancı yat borusunu çaldı. Koğuşlarımıza çekildik. Külçe gibi uykuya daldık.

Polonya'da geçirdiğim ilk gündü bu. Eylülün 18'i idi. Ertesi gün saat 5'te kalktık; on beş gün boyunca da bu hep böyle sürüp gitti. Sıkı bir antrenmana girip her gün şu lanetli gö-

1 — Alman devleti.

l  yüzerek geçiyorduk. Üstelik yüzücüler gibi çıplak değil, bütün bir savaşçı donatımıyla.

Sırsıklam, yorgun, argın, bütün gücümüzü yitirmiş bir halde her akşam, uykudan kırılrırcasına ot minderlerimize uzanıyor, ailelerimize bile bir iki satır yazmak fırsatını bile bulamıyorduk.

Atışlarda oldukça ilerledim. Manevrada olduğu kadar, atış alanında beş yüzden fazla fişek yaktığımı sanıyorum. Bu son on beş günde elli kadar da elbombası atmıştım.

Hava bulutlu, zaman zaman yağmurlu yağıyor. Bunlar kışın yaklaştığının mı belirtisi acaba? Daha kışa zaman var; henüz 5 Ekimdeyiz. Bu sabah hava açık; hafif bir ayaz var, bugün belki güzel olacak hava. şafak sökerken bayrağa selam duruyoruz. Tüfek omuzda günlük yürüyüşümüzü yapmaya gidiyoruz.

Takım, hendekler üstündeki taş köprüyü aşarken, altmış çift çizmenin çıkardığı sesler havada çınlıyor. Laus marş söyleme komutunu vermiyor. Yarım saat boyunca ayaklarımızın gürültüsünden başka bir ses duymuyorum. Hoşuma gidiyor bu sesler, konuşmak istemiyor canım. Ormanın serin havasını derin derin içime çekiyorum.

Biz başlarımızı sola, onlar sağa çevirerek selamlaşıyoruz. Sıraları bozmadan, önce jimnastik adım, sonra normal adım, daha sonra da koşar adım yürüyoruz. Bu, aşağı yukarı bir buçuk saat sürüyor. şatoya döndüğümüz zaman yeni yüzler, hem de pek çok yeni yüzlerle karşılaşıyoruz.

Bizim yürüyüşte bulunduğumuz sırada yeni acemi erler gelmiş. Burada en azından beş yüz kişi olduğumuzu sanıyorum. Daha da yer var.

Bütün eğitim çavuşları acemi erati sıkıştırıyorlardı. Biz antrede ayakta duruyorduk. Bir saat kadar bekledikten sonra, hiç kimsenin bizimle ilgilenmediğini görünce, küme küme avlunun kaldırımlarına oturduk.

Bir Lorenli ile yarı Fransızca yarı Almanca tartışıyorum. Öğleden  nceki zaman böylece geçti, yemek anı aldıktan sonra, önce silahlarımızı yerleştirdik, sonra yemekhaneye gittik.

Öğleden sonra da ne hizmete ağrılıyorduk, ne de manev-

raya; inanılmaz bir şeydi bu. Avluya inmek de söz konusu değildi. Aramızda anlaşp ikinci kata girdik. Başka koğuşlar vardı bu katta. Tavan arasına, oradan da çatıya çıkan dik, dar bir merdiven ilişti gözümüze; burada güneşin ışınları çatının arduvazlarında yansyordu. Oraya uzanıp avluya düşmemek için topuklarımızı yağmur oluklarına dayadık.

Hava son derecede nefis, çatıda da dayanılmaz bir sıcaklık var. Kısa bir süre içinde hepimiz plajda gibi çıırılçıplak soyunduk. Ama sıcak yakmaya başlayınca tüneğimden ayrıldım. Çavuşların savurdıkları küfürler arasında, acemi eratın öfkeli manevra yaptıklarını seyretmek pek eğlenceli oluyordu.

Sonra tıp öğrenimi yapan Lorenli ile birlikte avluya indik. Kimse bize ses çıkarmıyordu. Avluda serbestçe dolaşmaya başladım ve ilk kez bu koca şatoyu yakından inceliyorum. Her şey çok kocaman bu şatoda. En küçük merdiven hiç kuşkusuz altı metre genişliğinde; giriş ya da kemerlerin yontulduğu taltalar en az 50 santim kalınlığında. Giriş sundurması, silindir biçimi dört büyük kulenin birbirine bağlanmasıyla meydana gelmiş. Bu sundurmanın geçitinin genişliği 15 metre, uzunluğu 20 metre ve yüksekliği 8 metre kadardı. Girişin ardında ve ona paralel olarak duvar boyunca uzanan yapılar var. Bunların en ucunda, tıpkı giriş kapısında olduğu gibi dört kuleden oluşan başka bir blok da şatonun bitimiydi.

Bütün bunlar bana etki yaptığı kadar hoşuma da gidiyordu. Wagner'in yüceliğini düşündüren bu dekorda, alt edilmez bir güç bulunduğu izlenimini duyuyordum.

İlerde, dört ana noktada ufuk, koyu yeşil büyük bir ormanla örtülüydü.

Ondan sonraki günler büyük bir zevk içinde akıp gitti. Önce büyük bir motor, sonra V. W. sonra da bir Steiner'i sürmeye alıştım. Kendime öylesine güveniyorum ki, bunları sürmek çocukça görünüyor bana; büyük bir pilot olamadım ama bütün bu araçların üstesinden geliyorum pekâlâ.

10 Ekim. Hava güzel ama don var; ısı sıfırın altında 5 derece. Bütün gün tank sürücülüğüne çalıştık. Bununla sarp yamaçlara tırmandık. On beş kişi kadarız. Oysa araç 8 kişilik. İçinde, çok ustalık isteyen akrobatik hareketlerle tutunabiliyo-

ruz. Bütün gün gülmekten kırıldık; akşama kadar içimizde herhangi biri bu taşıtı kullanabilecek duruma gelirdi, ama yorgunluktan da biterdik.

Ertesi sabah hem güçlenmek, hem de soğuğa karşı koymak için jimnastiğe başlarken Laus, «Sajer!» diye seslendi.

Sıradan dışarıya bir adım attım.

«Teğmen Starfe'in aracına şoför gerek. Dün en iyi şoför-lük yapan sen olduğun için... Hadi, giyin çabuk.»

Selam verdim, bir solukta sıradan ayrıldım. Demek takımın en iyi araba sürücüsüydim ha!.. Sevinçten yerimde duramıyordum. En kısa zamanda giyinip avluya döndüm. Komuta heyetine ayrılan binaya doğru koşuyordum.

Ama gereksizdi oraya gitmek. Starfe avludaydı. Yüzü kemikli, zayıf bir adamdı ama asık suratlı değildi. Belçika'da ağır bir yara almıştı; orada eğitimci olarak bulunuyordu. Hazırol durumuna geçtim.

«Cremenstövsk'e giden yolu biliyor musun?» diye sordu.

«Evet, teğmenim.»

«Pekâlâ, oraya gidiyoruz,» diye cevap verdi.

Starfe dünkü hafif zırhlı aracı işaret etti. Arkasında dört tekerlekli bir römork vardı. Komuta yerine yerleştim. Konağı açtım, gösterge on litre benzin olduğunu gösteriyordu arabada; yetmezdi. Doldurmak için izin istedim; bu davranışım beğenildi. Birkaç dakika sonra hareket ettik; arabam sundurmadan ve köprüden oldukça sarsılarak geçti. Hiç kuşkusuz Starfe durumuma acıyor olmalıydı; ondan yana bakamıyordum. Konağımızdan 600 metre ilerde, Cremenstövsk'e gittiğimi sandığım yola saptım. On dakika kadar orta hızda ilerledim, bir yandan da acemiliğimi düşünüp sıkılıyordum. Saman yüklü iki Polonya arabasıyla karşılaştık. Küçük panzerimin önünden kaçıştı arabalar. Polonyalıların kaçışması üzerine Starfe gülüm-sedi.

«İsteyerek onların üstlerine yürüdüğünü sandılar, arabana hâkim olamadığını söyleseler dünyada inanmazlar,» diye şaka-laştı.

Gülmeli miydim, yoksa bunu bir uyarma olarak mı almalıydım bilemiyordum. Gittikçe büzüldüm. Zavallı teğmen hecin

devesine binseydi daha rahat giderdi. Oldukça eski duvarlı yapılar çıktı önümüze; kasabanın adını gösteren bir pankartı boş yere aradım; arabanın altında ezilmemek için kaçışan açık sarı saçlı çocuklardan başka bir şey göremedim etrafta.

Birdenbire, bir alanı döner dönmez yüz kadar Alman arabasının park ettiğini gördüm. Tam da bu anda Starfe bana bir evi işaret etti. Bayrak asılıydı burada. Ooh!.. diye derin bir soluk aldım; demek Crenstövsk yoluydu bu!

«Bir saat kadar bekleyeceksin,» dedi Starfe. «Git bak bakalım kantinde yiyebilecek sıcak bir şey var mı?»

Bu sözleri söylerken sağ omzuma hafif hafif vuruyordu. Yol boyunca onu bu kadar sarsa sarsa getirdiğim halde teğmenin gösterdiği bu dostluk çok duygulandırdı beni. Çok korkunç gibi görünen bu adamın bana böyle babacan bir şefkat göstereceğini aklıma getiremezdim. Hava gittikçe soğumakla birlikte içimden doğru bir sıcaklığın yükseldiğini hissediyordum.

Emin adımlarla, daha çok bir belediyeye benzeyen binaya doğru yöneldim. Kapının üstünde siyah üzerine beyazla yazılmış bir levha vardı : Askerlerin Barı 27. Bölük. Askerler girip çıkıyorlar boyuna. Hiçbir emireri yok ortada, ben de dosdoğru girdim içeriye. Erzak sandıklarını açan üç piyadenin bulunduğu odadan geçtim. Bundan sonra gelen odanın en dibindeki tezgâha üç beş asker yaslanmış, tartışıyorlardı.

«Sıcak bir şey yiyebilir miyim? Bir subayı getirdim, ama 27. bölükten değilim.»

Tezgâhın ardındaki adam, «İşte Almanca konuştuğunu sanan bir Alsaslı daha!» diye homurdandı.

Almancayı korkunç derecede kötü konuştuğumu ben de biliyordum.

«Alsaslı değilim ben, yarı Almanım, annem Alman,» dedim.

Askerler üstelemediler. Tezgâh başındaki uzaklaşıp mutfığa gitti.

Ben orada, yeşil kaputuma sarılmış, salonun ortasında kırmıldamadan duruyordum. Beş dakika sonra adam döndü, elinde yarısına kadar sıcak keçi sütü dolu bir kap vardı. İçine bir bardak dolusu da içki kattıktan sonra hiçbir şey demeden kabı

bana uzattı.

Çok kaynardı, ama yine de içiyordum, hepsi gözlerini üstüme dikmiş bakıyordu. Alkolden hiçbir zaman hoşlanmadım, ama beni bir kız çocuğuna benzetmesinler diye yine de hepsini içip oradan çıktım.

Rollbahn (1) hizmetine verilmiş olan 19. bölükteki arkadaşlar bana, 27. bölükteki asık suratlı arkadaşları unutturdu. Onların hepsinin de 1940'dan bu yana gamalı haça bağlı olduklarını sanıyorum.

Oysa 19.'dakilerin hepsi de benim gibi genç. Her vesileyle gülümsüyorlar. Hava çok sert olmasına karşın açık havada jimnastik yapmaya can atıyoruz.

Selli yağmurları ve karlarıyla bastıran kış dünyayı yapışkan bir çamur haline soktu. Gece bastırınca yorgun argın çamurlara bulanmış olarak dönüyoruz, ama kendimizi daha sağlıklı hissediyor, gençliğe özgü o coşkun, sevinci buluyoruz hep içimizde.

Oysa ilerde başımıza gelecekler yanında bu ufak tefek yorgunluklar hiçbir şey değilmiş meğerse. Ne de olsa akşamları rahat yatağımızda sıcacık ısınıyor, uyku birdenbire bastırıncaya kadar şakalaşyoruz.

28 Ekim. Hava çok soğuk olmamakla birlikte yine de korkunç. Gökyüzünü kaplayan kurşun renkli bulutlar günün 24 saatinde şiddetli rüzgârın önünde oradan oraya sürüklenip duruyor.

Artık suya dalmaktan bıkan assubaylarımız bizi yüzmeye de götürmüyorlar. Zamanımızın büyük bir bölümünü otomobil sürücülüğünü ilerletmek ve makine üzerinde çalışmakla geçiriyoruz. Şiddetli bir yağmur altında motorun orasıyla burasıyla uğraşmak kadar tatsız bir iş düşünemiyorum.

Termometre hep sıfırın dolaylarında.

30 Ekim. Yağmur yağıyor ve hava soğuk.

Erzak ve mühimmat ambarına gitmemiz emri verildi. Ne-

den olduğunu anlamadan gösterilen yere doğru yöneldik; hiç olmazsa orası yağmurlu değildi. Oldukça büyük bir hangardan oluşan ambarda, bölüğümüzün ilk iki takımı donandı. Delikanlıların kolları her türlü yiyecek içeceklerle dolu. Ben de Fransız markalı dört kutu sardalya, iki büyük sucuk, selofana sarılı sebzeler, bir paket vitaminli bisküvi, iki paket İsviçre çukulatası, aşağı yukarı 250 gram kesme şeker aldım. Dört adım ötede bir memur, zaten dolu olan kollarımdaki eşyamin üstüne bir de su geçirmez örtü, bir çift çorapla bir yün eldiven koydu. Üstüne üstelik kapının yanında da, üzerinde «acil durumda kullanılmak üzere» yazılı keten bir çantayı da yüküme eklediler. Aralıksız yağın yağmur altında arkadaşlarımla yanına gittim; hepsi de bir kamyonun üstüne tünemiş olan bir subayın çevresinde toplanmıştı. Gri yeşil deri giysinin içinde pek iyi korunmuş görünen subay, bütün erlerin gelmesini bekliyor gibiydi; herkesin geldiği kanısına vardıktan sonra söze başladı. Çok çabuk konuştuğu için söylediklerini pek iyi anlayamıyordum.

Bununla birlikte şu sözleri anladım :

«Askeri trenlerle, daha uzak bir mevkie gitmek üzere buradan ayrılacaksınız. Sekiz günlük yiyeceğinizi almış bulunuyorsunuz; sırt çantanıza yerleştirin bunları. Yirmi dakikaya kadar herkes hazır olmalı yerinde. Rahat!»

Sessizlik içinde çabucak, ama kaygıyla koğuşlarımıza gidip eşyamızı topladık.

Sırt çantamı sararken yanımda yatan arkadaşım, «Daha ne kadar zaman oradan oraya gideceğiz?» diye sordu.

«Bilmem.»

«Önceki gün anneme babama, bana kitap yollamalarını yazmıştım.»

«Askeri posta paketini gittiğin yere ulaştırır herhalde.»

Tam bu sırada şu koca iblis Halls omzuma vurarak, «E... Sonunda Rusları görüyoruz ha?» diye alay etti.

Kendine cesaret vermek için gülüyor gibi geldi bana. Aslında herkes bir parçacık kederliydi; şu ahmakça bilinçsizliğimize rağmen, savaş düşüncesi son derece ürkütüyordu bizi.

O lanetli yağmur altında bir kez daha avluda toplandık. Künyemize bir mavzerle yirmi beş fişek işleniyor. Bu silahları

alır almaz, hepimiz sapsarı kesildik. Elbette bunu hoş görmeliydi : Sonuçta bütün bu böbürlenlen arkadaşlarımın hepsi de ancak on sekiz yaşındaydı. Bana gelince iki buçuk ay sonra on yedisinde olacaktım.

Teğmen korktuğumuzu farketti. Moralimizi yükseltmek için Wehrmacht'ın son bildirisini okudu : «Von Paulus Volga üzerinde; Von Richthofen Moskova'dan pek uzakta değil; İngilizler Amerikalılar Reich kentlerini bombardıman etmek istedikleri sırada büyük kayıplara uğradılar.»

Bizim «**Sieg Heil**» (1) diye bağırışımız üzerine subay biraz yatıştı. Bütün 19. bölük şimdi bayrağın karşısında selam durumundaydı.

Çavuşumuz 'Laus da miğferi ve donatımıyla orada hazırды; yanında siyah meşin kın içinde asılı olan uzun P. M. güneşte pırıl pırıl parlıyordu. Hiçbirimizden çıt çıkmıyordu; sonra bir ekspresin keskin düdük sesi gibi bir komut duyuldu :

«Dikkat! Sağa Çark! Dışarı!»

Üçerli sıralar halinde, Wehrwacht'da ilk arkadaşlığı kurmuş olan üç yüz adam oradan ayrıldı. Bir kez daha taş köprüyü geçtik; bir buçuk ay önce geldiğimiz yola saptık. Birçok kez başımı çevirip bu kocaman, eski Polonya şatosuna baktım. Eğer yanımdaki arkadaşlarım bana güç vermeselerdi, bir daha asla göremeyeceğim bu binaya bakarken büyük bir kedere kaptıracaktım kendimi.

Yağmur dindi. Bialystok'a vardık; burası baştan başa askerle doluydu. Gara doğru yöneldik.

BİRİNCİ KİTAP

RUSYA

(1942 Sonbaharı)

BÖLÜM I

Stalingrad'a doğru

Minsk, Kiev, Kharkov ateşiyle vaftiz

Bir tren katarının yanında durduk. Silahları çatıp paketleri bırakmamız emri verildi. Saat aşağı yukarı öğleyin 1'di. Laus çantasından bir şeyler çıkarıp atıştırmaya başladı. Yüzü pek sevimli görünmemekle birlikte bize yakın bir insan olduğundan, içimiz biraz rahatladı. Onun davranışı bizim için bir işaretti; biz de yiyeceklerimizi çıkardık. Bazıları iki öğünlük yemeği birden atıştırıyordu.

Laus bunu farkederek, «Tıkının! Hepsini tıkının bakalım! Sekiz günden önce yiyecek dağıtımı yok!» diye homurdandı.

Bize sorulursa dev gibi kabaran iştahımızı yatıştırmak için, yediğimiz kadar daha yiyebilirdik.

İki saattir buradayız; soğuk içimize işlemeye başladı. Şakalaşarak bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, ısınmak için ayaklarımızı yere vuruyoruz. Bazıları mektup yazıyor. Parmaklarım öyle donmuş ki, ben istesem de yazamam. Sadece bekliyorum. Aralıksız, savaş malzemesi taşıyan trenler geçiyor. Gar, aşağı yukarı 600 metre boyunca tıklım tıklım dolu. Bu istasyonda bir düzensizlik var: Katarlar ilerliyor, sonra geri gidiyor. Yolun bir bölümü üzerine kimbilir nereden gelen birlikler, tıpkı bizim gibi kümeleniyor. Sonra aksi yönde giden trene yol vermek için geri çekiliyorlar. Mahşer gibi kalabalık her yer!

Sırtımızı dayadığımız tren, sonsuza dek harekete geçmeyecek gibi. Kimbilir, yola çıkmaması belki daha iyi olurdu!

Dört saattir burada donduk. Laus'ın da canına tak demiş gibi. Boyuna gidip geliyor; yirmi kilometre yol almıştır böylece. Küçük bir grup oluşturmştuk. Chemnitz'den beri tanıdığım yüzler var bu grupta : Leusen, Olensheim, Halls ve benim Almancam kadar kötü Fransızca konuşan üç Alman; Morvan, bir Alsaslı ve bir süre sonra grubumuzdan ayrılacak olan, bir İtalyan dansörüne benzeyen ve boyuna İtalyanca şarkılar mırıldanan esmer, kıvrıkcık saçlı bir Avusturyalı Uterbeide ve Fransız Alman karması olan ben.

Halls'ın fosforlu saatinden, saatin 8.30 olduğunu okuyoruz. Herhalde burada kalacak değildik. Ama ne yazık ki, öyle oldu. Bir saat sonra içinizden bazıları yüklerini açıp örtülerini çıkardı ve rutubetten korunmak için yüksekçe yerlere yerleştirdiler. Gözü daha pek olan bazıları da vagonların altına girdiler.

Çavuşumuz oraya yığılmış traverslerin üstüne oturdu. Bir sigara tellendirmeye başladı. Bu gidiş gelişlerden son derece yoruluyor gibi bir hali var. Bizim takımımıza gelince hâlâ çakıl molozu üzerinde oturuyoruz. Hava gittikçe soğuyor; inceden bir yağmur çiselemeye başladı. Tatlı çavuşumuz neredeyse kendine traverslerden bir kulübe yapacak. Fena fikir değil! Üstüne de su geçirmez örtüsünü örtünce yağmurdan kurtuldu. İhtiyar tilki!

Grubumuzun da bir yer bulması gerekiyordu; ama bütün iyi yerler tutulmuştu; vagonların içinde yatabilirdik, ama kapılar demir tellerle sımsıkı bağlanmıştı.

Sövüp sayarak vagonların altına girdik. Yandan gelen yağmur arabaların altına doluyordu. Eğer Alman ordusu böyleyse!.. Tepemiz attı. Daha sonra bu ufacık olaya duyduğumuz öfkeyi gülerek anımsayacağım.

İyi kötü şu lanet yağmurdan korunduk sayılır. Açık havada geçirdiğim ilk gecemdir bu diyebilirim. Bir çeyrek saat sonra gözlerimin kapandığını söylemeyi bile gereksiz buluyorum. Dakikalar boyunca, yattığım yerden benim göğüm demek olan koca dıngili seyrettiğimi hatırlıyorum. Yorgunluğum sıra-

sında tren sarsılıyor, dingil yer değiştiriyor gibi geliyordu bana. Sıçrayarak uyanıyordum; hiçbir şey kımıldanmıyordu oysa. Sonra yeniden yarı dalıyor, yine sıçrayarak uyanıyordum. Gün ilk ışımağa başlarken titreyip aksırarak; mezar kaçkınlarına benzeyen bir yüzle, talihin karşımıza çıkardığı bu otelden dışarı uğradık.

Saat 8'e doğru toplandık; trene bineceğimiz perona doğru yürüyüşe geçtik. Halls boyuna, bir gün daha şatoda kalabileceğimizi ve oradan çok erken yola çıkıp tam vaktinde burada bulunabileceğimizi söyleyip duruyordu. Zavallı çocukcağızın, tıpkı bizim gibi, savaş sırasında insanın ne kadar hor görüldüğü konusunda en küçük bir fikri yoktu. İlk kez açıkta yatmıştı, ama bu sonuncusu olmayacaktı elbette. Daha ne berbat durumlarla karşı karşıya kalacaktık.

Bölükteki bütün erat ikişer üçer olup uzun katarlara dağıtılmıştı. Halls Lensen ve ben üstü açık bir vagondaydık; buraya üstünde gamalı haç bulunan uçak kanatları ve diğer malzeme yüklenmiş, üstleri de branda bezleriyle örtülmüştü. Luftwaffe'ye ayrılmıştı bu katar; evraktan anladığıma göre bu tren Ratisbonne'dan gelip Minsk'e gidiyordu.

Minsk : Rusya. Ağzımız kurudu.

Talihsizlikler birbirini izliyordu, yağmur kara dönüşmüştü; trenin hızı arttıkça soğğun şiddeti dayanılmaz bir hal alıyordu. Dev yapılı bir DO-17 motorunu örten brandanın altına sokulduk. Rüzgârdan korunmuştuk biraz. Uçümüz de birbirimize sokuluyor, ısınmaya çalışıyorduk. Bir saat kadar orada kaldık, en olmadık şeylere gülüyorduk. Tren altmış kilometre kadar hızla yol alıyordu; dışarda ne olup bittiğini düşündüğümüz bile yoktu. Ara sıra aksi yönde ilerleyen bir katarın gürültüsü kulağımıza çalınıyordu.

Birdenbire trenin gürültülü sesi arasında Lensen'e, kendisine sesleniliyor gibi geldi, yavaşça başını sığınağımızdan çıkardı; hiç kaygılanmadan, «Laus sesleniyor,» dedi ve örtüyü yeniden başına çekti.

On saniye sonra örtü çekildi, çavuş sevinç içindeki yüzleimize burnundan soluyarak öfkeyle bakıyordu. Başında miğferi, ellerinde eldivenleriyle Laus görev başında gibiydi. Üstü

başı, yüzü gözü kar içindeydi, tıpkı kıvrıla kıvrıla gelen katarın karla örtüldüğü gibi. «Hazır ol!» diye bir ses çınladı havada. Ama vagonun sarsıntısından, bu emrin tam gerektirdiği duruma girilemedi.

Tam bir maskaralığa döndü sahne; ciddiliğini kaybetmemek için şu koca, öfkeli Halls'ın sağdan sola, soldan sağa eğilmesini bugün bile görür gibi oluyorum. Bana gelince, uzun kaputum, uçak motorlarının parçalarından birinin arasına sıkışmış olduğu için tam ayağa kalkamıyordum. Laus da, bizim gibi, elverişli bir durum bulmuş değildi. Bir dizini vagonun döşemesine dayadı; biz de onun gibi yaptık. Biraz geriden bakan biri baş başa veren dört kişinin birbirlerinin kulaklarına bir şeyler fısıldadıklarını sanabilirdi. Aslında biribirimize yakası açılmadık küfürler savuruyorduk.

«Ne halt ediyordunuz orada!» diye gürlledi Laus. «Nerede olduğunuzu sanıyorsunuz? Bu trende neden bulunduğunuzu bilmiyor musunuz?» İçinden geleni söylemeden edemeyen Halls, Laus'ın sözünü kesti : Bu örtünün altına girmeden dışarda beklemek mümkün değildi; öldürücü bir soğuk vardı, ayrıca gözetleyecek bir şey de yoktu zaten.

Kudurmuş bir goril gibi çavuş, arkadaşımızın yakasına yapıştı, küfürler savurarak sarsmaya başladı.

«Rapor edeceğim. İlk durakta disiplin taburuna sevkedeceğim sizi. Görevi bırakmaktır bu. Kurşuna dizilmeyi hakkettiniz. Ya sizinkinden sonraki vagon havaya uçsaydı ha! Deliğinizden farkedebilir miydiniz bunu?»

Lensen, «Neden uçsun vagon havaya!» diye soracak oldu.

«Sus, ahmak! yol boyunca partizanlar (1) var, bilmiyor musun? Havaya uçurmasalar bile, ağır giden katarlara patlayıcı madde ya da yangın bombaları atıyorlar. Siz bu çeşit hareketleri önlemek için burada bulunuyorsunuz! Miğferlerinizi alın da şöyle ilerleyin, yoksa vagondan alaşağı ederim sizi!»

Sözlerini tekrar ettirmedik; soğuktan donduğumuz halde, gidip gösterdiği yerde durduk. Laus mühimmat arasından, bir vagondan öbürüne tutunarak gidiyordu.

1 — Sovyet sivillerinin Nazilere karşı oluşturduğu çeteler.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Karla örtülü bodur çamlardan oluşan bir ormandan geçiyorduk. Bir yandan çavuşun dediklerini aklımdan geçiriyor, öte yandan hayranlıkla manzarayı seyrediyordum. Gerçekten çok az nüfus barınmıştı kuzey Polonya'da; yol boyunca ancak birkaç köye rastlamıştık. Ansızın, trenin çok ilerisinde yol boyunca koşan bir insan karaltısı farkettim. Kuşkusuz benden başkası da görmüş olmalıydı onu; ama görünüşe göre, benim vagondan öncekilerde hiç kimse harekete geçmemişti. Çabucak mavzerimi kaldırdım, yüzükoyun uzanıp nişan aldım; elbette partizandan başka bir şey olamazdı bu karaltı.

Trenimiz ağır ağır ilerliyordu; patlayıcı bir madde atmak için durum elverişli olmalıydı. Biraz sonra adam hizama geldi. Davranışında hiç anormal bir şey yoktu; besbelli meraktan ötürü bu kadar yaklaşan Polonyalı bir oduncuydu bu. Ellerini kalçasına dayamış treni seyrediyordu. Şaşakalmıştım. Ateş etmeye hazırdım, ama bu hareketimi haklı gösterecek bir durum yoktu ortada. Ama düşünmedim ötesini, başının biraz yukarısına nişan alıp tetiği çektim.

Mavzerin sesi havayı sarstı, silahımın dipçiği omzuma şiddetle çarpmıştı. Zavallı adamcağız daha beterinden korkarak dört nala kaçıyordu. Bu düşüncesiz davranışımla Reich'e bir düşman daha kazandırdığımın farkına vardım.

Tren yavaşlamadı. Soğuğa rağmen vagonları dolaşmaktan usanmamış olan Laus, birkaç dakika sonra göründü. Merakla yüzüme bakıyordu.

Şimdi, emre karşın nöbet değiştirmeye karar verdik. İçimizden ikisi nöbet tutuyor, üçüncü brandanın altında ısınmaya çalışıyordu. Aşağı yukarı sekiz saatten beri aralıksız yol alıyorduk; geceyi de bu koşullarda geçireceğimizi kestirmiştik. Yirmi dakika önce Halls'ı benim yerime geçirmiştim ama o andan beri titrememe hâkim olamıyordum. Gece olmak üzereydi, belki Minsk'e de yaklaşmaktaydık. Trenimiz tek hatta ilerliyordu. Kuzeyde olduğu gibi güneyde de sık ormanlıklar arasından geçiyorduk. Bir çeyrek saattir katarımız hızını arttırmıştı; bundan ötürü de neredeyse donacaktık. Ama kalori almak için yiyeceklerimizin çoğunu gövdeye indirmiştik.

Birdenbire tren yavaşladı. Aşağı yukarı beş dakika ilerle-

dikten sonra da durdu. İlk vagonlardan iki subay yere atlayıp katarın arkasına doğru ilerlemeye başladı. Laus'la iki assubay onların önlerinde yürüyordu. Aralarında bir şeyler konuşuyorlar-
sa da bize bir şey demediler.

Gözlerimizi dört açmıştık. Etrafımızı çevreleyen ormandan her türlü saldırıya uğrayabilirdik. Uzaktan, sağdaki yolda hiç ateşi görülmeyen bir lokomotif ilerliyordu. Gördüklerim karşısında donakalmıştım. Gözlerimizin önüne serilen sahneyi anlatabilmek için bir yazar olmak isterdim. Önce lokomotifin önüne demiryolu malzemesi yüklü bir vagon yerleştirilmişti; makinenin belli belirsiz ateşini maskeleyen de bu vagondu. Duman ve buhar saçan bu makinenin ardında bir kömür vagonuyla çatısından bir soba borusu çıkan ve bu bacadan hafif duman tüten kapalı bir vagon - besbelli gezici mutfak - bu vagonun ardında da kenarlarında yüksek parmaklıklar bulunan başka bir vagon. Bu vagon silahlı Alman askerleriyle doluydu; katarın geri kalan bölümüne bir mitralyöz çevrilmişti. Öbür vagonlar aşağı yukarı bizim açık vagonların aynıydı, ama yükleri başkaydı. Benim şaşkın bakışlarımın önünden geçen ilk açık vagon-
da ne olduğunu anlayamadığım bir yığın vardı. Daha iyi bakınca, bunların üst üste yığılmış insan kümesi olduğunu anladım. Bunun hemen ardından gelen vagonlarda ya diz çökmüş ya da ayakta duran birbirine iyice sokulmuş insanlar vardı. Her vagon çatırdayıp dağılacak kadar doluydu. Aramızdan biri, benden daha iyi bilgiye sahip olanı, üç kelime söyledi.

«Rus esirleri bunlar.»

Giysilerini şatonun dolaylarında gördüğüm koyu renkli kaputlara benzetir gibi olmuştum, ama hemen hemen gece inmişti. Halls bana baktı; soğuktan kavrulmuş yüzünün sarardığını gördüm. Alçak sesle, «Görüyorsun ya, soğuktan korunmak için ölülerini öne yığmışlar,» dedi.

«Ha?» dedim şaşırarak.

Doğruydu, her vagon-
da ceset yığınları vardı. Önümde-
akıp giden bu korkunç görünüm karşısında taş kesilmiştim; gözlerimi ayıramıyordum. Kana bulanmış yüzleri, soğuktan donan ayakları ve ölümü görmüştüm.

Önümde onuncu vagon geçerken manzaraların en korkun-

cunu gördüm. Ölülerin yüklenmesinde denge sağlanamadığı için dördü beşi kayıp yola düşüyordu. Cenaze treni durmadı; yalnız bizim subay ve assubaylar topluluğu trene yaklaştı. Katar akıp gidiyor, bitmek bilmiyordu. Nasıl bir merakla bilmiyorum, vagondan aşağı atlayıp subaylara yaklaştım. Selam verdim ve bu adamların ölü olup olmadıklarını sordum. Subaylardan biri hayretle yüzüme baktı, o zaman görev yerinden ayrılmış olduğumu farkettim. Subaya gelince, benim şaşkınlığımı anlamış olacak ki, herhangi bir uyarıda bulunmadı.

Kederli bir sesle, «Öyle samyorum,» dedi. «Gömülmeleri için arkadaşlara yardım edeceksiniz.»

Sonra arkasını dönüp uzaklaştı. Halls ardımdan geliyordu; vagonumuza dönüp kürekleri aldık; toprak doldurulmuş yerin biraz ötesinde bir çukur kazmaya koyulduk. Laus'la bir başkası, kimliklerini bulmak için ölülerin ceplerini karıştırıyorlardı.

Bu zavallıların hiçbirinden kimliklerini gösterir bir belge çıkmadığını sonradan öğrendim. Halls ile ben cesaretimizi toplayıp ikisini yoklamadan, çukura yuvarladık.

Üstlerini toprakla örtmek üzereyken, hareket düdüğü çaldı. Altüst olmuştuk. Soğuk gittikçe şiddetini arttırıyordu. Müt-hiş bir tiksinti duydum.

Bir saat sonra trenimiz, örme iki duvar arasında ilerliyordu. Karanlık olmasına rağmen bu duvarlar harabolmuş gibi geldi bize. Öncekinden daha korkunç bir trenle karşılaştık. Bütün vagonların üstünde kızılhaç işareti vardı. Pencereleden sed-yeler görünüyordu; besbelli ağır yaralılarla doluydu bu tren. Öbür vagonların pencerelerinden sargılar içinde olan askerler dostça işaretler ediyorlardı bize.

En sonunda Minsk garına vardık. Trenimiz büyük ve uzun bir peronda durdu. Telaşlı bir kalabalık kaynaşıyordu bu peronda: Silahlı askerler iş elbisesi içinde işçiler, siviller, kırmızı beyaz pazubendli Rus esirleri.

Almanca, sonra Rusça emirler verildi. Bir kalabalık trenimize doğru ilerledi. Peronda duran kamyonların farlarının ışığında yükler boşaltılmaya başlandı. İki saat kadar süren bu ağır boşaltma işine biz de katıldık ve biraz ısındık. Yeniden

azıklarımıza döndük. Pisboğaz Halls iki günde kumanyasının yarısını tüketmişti. Gecenin geri kalan bölümünde büyük bir yapıda konakladık; oldukça rahat uyuduk.

Ertesi sabah askeri bir hastaneye gittik; orada birtakım aşilar yapıldı. İki gün orada kaldık. Gerçekten Minsk'in çok acı çekmiş bir hali vardı. Birçok ev harabedilmiş, cepheleri maki-neli tüfekte delik deşik edilmiş. Bazı yollardan hiçbir aracın geçmesi mümkün değildi. Mermi ve bombaların açtığı çukurlar yan yana ya da iç içe girmişti. Bazen bunların derinlikleri 4-5 metreye ulaşıyordu. Bu çukurların üstüne tahtalar ya da baş-ka malzeme uzatılmıştı. Zaman zaman, elinde kocaman bir yi-yecek çantası, çoğu zaman ardında üç dört yumurcakla gelen bir Rus kadınına yol veriyordu. Çocuklar inanılmaz biçimde kocaman yuvarlak gözlerle bize bakıyorlardı. Bazı dükkânların da kırılan vitrinlerinin yerine tahtalar dayanmış ya da saman dolu çuvallar tıkılmıştı. Bu dükkânlarda ne satıldığını anlamak için Halls, Lensen, Morvan'la birlikte içeri dalıyorduk. Kumlu balçıktan yapılmış ve çeşitli renklere boyanmış kaplar içindeki sıvıya bitkiler, - besbelli içki olacak - ya da çeşitli kuru seb-zeler daldırılmıştı. Öbürlerinin içinde de reçelle tereyağ arası, anlatılması mümkün olmayan bir macun vardı.

Rusça günaydın bile demesini bilmediğimiz için aramızda konuşarak mağazadan içeri daldık. Mağazadaki birkaç Rus ya-rı kederli, yarı gülümser bir halde, hiç kımıldamadan duru-yorlardı. Genel olarak dükkân sahibi belli belirsiz bir gülüm-semeyle yanımıza gelip, bizim kişiliğimizde gördüğü bu yırtıcı savaşçıları yumuşatmak için, yiyeceklerden almamızı işaretle salık veriyordu.

Çoğunlukla bize melaso karıştırılmış sarımsı bir un salık verilirdi; hiç de fena değildi, balı andırıyordu. Yalnız çok yağlı olduğu için insanın midesi bulanıyordu biraz. Bu macunu gü-lümseyerek bize uzatan ve bu arada da **Urlka** gibi bir şey di-yen Rusların başlarını görür gibi oluyorum. Bu, sözün «alın, yi-yin» mi demek olduğunu, yoksa bir nesnenin adı mı oldu-ğunu hiçbir zaman öğrenemedim. Öyle günlerimiz oldu ki, bol bol **Urlka** yedik. Ama yine de saat 11'deki yemeğe yetişmeye çalı-şırdık.

Rusların büyük bir nezaketle ikram ettikleri her şeyi alıyordu Halls. Bazı anlar hali bana tiksinti veriyordu. Uzattığı kaba doldurdukları **Urka**, kavrulmuş buğday, parçalara bölünmüş tuzlu ringa balığı ve birtakım başka şeyleri bu domuz Halls iştahla, zevkle yiyordu.

Aslında, bir alay uğraşımız arasında, araya sokuşturduğumuz bu zamanlar dışında, eğlenmek için pek vaktimiz yoktu. Minsk orduya erzak ve mühimmat sağlanan büyük bir merkezdi. Yükleme ve boşaltmanın ardı arası, gelmiyordu.

Polonya'dakinden daha iyi besleniyor ve daha fazla yemek istediğimizde de bunu hemen hemen parasız sağlıyorduk. Bu da gerekliydi. Aralık ayının başlangıcında soğuk şiddetini son derecede arttırmıştı. Isı sıfırın altında 13 ya da 14 dereceydi; çok bol yağın kar da erimiyordu. Yer yer karın kalınlığı bir metreye ulaşıyordu. Kuşkusuz bu durumda, cepheye yiyecek ulaştırma işi aksıyordu. Minsk'den daha öldürücü soğukların hüküm sürdüğü ileri karakollardaki piyadelerin söylediklerine göre, zavallı askerler gülünç denecek derecede az yiyecek alıyorlardı. Bir yandan soğuk, bir yandan da besinsizlik yüzünden zatürreler artıyor, kollar bacaklar donuyordu.

Reich, bu dönemde ordularını bu amansız düşmandan, Rusya'nın kışından korunmak için çok büyük çaba hacradı. Minsk'de, Kovno ve Kiev'de yığın yığın geniş örtüler, koyun postundan yapılmış özel elbiseler, üst kısmı fötrü andıran, galiba kıldan yapılmış, tabanı kalın biçimde tecrid edilmiş çizme üstüne giyilen çizmeler gördük. Eldivenler, kedi postuyla astarlanmış başlıklar, benzinle olduğu kadar mazot ve katılaştırılmış benzinle işleyen ısıtıcı lambalar, soğuğa karşı koymak için mukavva kutular içinde hazırlanmış dağlar gibi yığılmış yiyecekler ve daha bin türlü şey dev gibi depolarda dolu duruyordu. Minsk'de her şey boldu. Bütün bunlar bizimdi. İleri karakollarda umutsuzca mücadele edenlere bunları ulaştırmak da Rollbahn'ın nakliyecilerine düşüyordu.

Biz insan gücünü aşan her şeyi yaptık ama bu yetmedi. Şimdiye kadar önümüzden kaçmaktan başka bir şey yapmayan kızıldordudan değil, ne çektikse, bu anlatılması mümkün olmayan soğuktan çektik. Büyük merkezler dışında Almanlar zaten

az olan yollara yenilerini katamadılar. Bu sonbaharda biz jimnastik yaparken, Wehrmacht akla durgunluk veren bir ilerlemeden sonra çamurlu çukurları çiğneyip geçiyordu. Sonra ilk donlar başladı; doğuya giden korkunç yollar buz tuttu; sadece arabaların gidebildiği bu yollarda nakliyecilerin taşıtları son derece güç bir durumla karşı karşıya kaldı. Bununla birlikte yolun sertleşmesi, ordulara erzak gönderilmesini kısmen mümkün kılıyordu. Sonra kara kışta geniş Rus topraklarına yağın aralıksız kar her türlü trafiği kapadı.

1942 yılı Aralık ayında biz oradaydık; kamyonların 20 - 30 kilometre yol alması için boyuna kar kürüyorduk. Karın altındaki taş gibi sert toprağın üstündeki çıkıntıları ve çukurları düzeltmek için kimini uçuruyor; kimini dolduruyorduk. Akşam olunca, kendimize geceyi geçirecek bir barınak bulmak için işimizi elden geldiğince çabuk yapıyorduk.

Bu barınak bazen bir baraka, bazen bir izbe ya da herhangi bir ev olurdu. İki çocuklu bir ailenin oturması için yapılmış bir eve, yerine göre elli kişi birden doluyorduk. En iyisi Rusya için yapılmış olan büyük çadırlardı. Çatısı yüksek ve sivri bu çadırlar dokuz kişilikti; ama çoğu zaman yirmi kişi dolardı içine. Asker mevcudumuza yetecek sayıda değildi bu çadırlar. Bereket versin, soğuğa dayanabilmek için yiyeceğe saldırmıştık; yeterince de yiyecek olduğu için iyi kötü ayakta duruyorduk. Ancak imkân buldukça yıkanıyorduk; yani pek seyrek; aramızdan bazılarının üstünde bit, pire çoğalmıştı. Minsk'e varır varmaz ilk iş olarak dezenfekte ediliyorduk.

Minsk'in kuzeyinde 20 kilometre kadar ötede konakladık. Büyük bir araba parkının bakımı bize verilmişti. Köyün yedi sekiz evini işgal ediyorduk. Yalnız birinde, evlerin en büyüğünde, iki kızıyla bir Rus ailesi duruyordu. Khorsky'di ailenin adı; dediklerine göre Kırımlydılar. «Ne güzel bir ülkedir Kırım» derlerdi; adam Almanca'yı benden daha iyi biliyordu. Kantinimsi bir yer işletiyordu; para karşılığı oradan istediğimiz yiyeceği içeceği alıyorduk. Odacıklarımızda olduğundan başka bir atmosfer içindeydik orada; şakalaşabildiğimiz bir iki arkadaşımız vardı.

Kar dinmişti ama soğuk şiddetini gittikçe arttırıyordu. Bö-

lüğümüz bir haftadır buradaydı. O akşam iki saatlik nöbetim vardı. Beş yüz kadar hareketsiz ve kara gömülmüş her çeşit aracın arasından geçtim. Gündüz, burayı denetleyeceğime söz vermiştim kendime. Bir partizan pekâlâ arabaların arasına gizlenebilir ve geçerken bizi kolaylıkla tepeleyebilirdi.

Ama yavaş yavaş, eğer savaş oluyorsa, başka yerde oluyor dur kanısına vardım. Gördüğüm Ruslar sadece esirlerle tüccarlardı. Besbelli başkalarını da göremeyecektim.

Bu düşüncelerle, karda açtığımız yolu izleyerek nöbet yerine geldim. Bu yer, ilk arabalara 15 metre kadar uzaklıktaydı. Bir metre derinlikte kazılmış bir hendekle gidiliyordu oraya; böylece herhangi bir ileri saldırı ya da gerilemede, hiç görünmeden arabalara kadar gidilebiliyordu. Hendeğin kıyısında 70 santim kadar kar yükselmişti; her kar yağışında fazlası süpürülüp atılıyordu. Nöbetçinin daha uzağı görmesini sağlayacak olan sandığın üstünde bir örtüye sımsıkı sarınmışım; bu da kolay hareket etmeme engel oluyordu.

Midemi bulandırdığı için içki içmiyor, bu yüzden de daha çok üşüyordum. Aydınlıktı gece, yüz metre ötedeki bir kargayı görebilirdim. Uzakta ufuk, bodur ağaçlar kümesi vardı. Kampın üstünden gelen dört telefon telinden üçü çeşitli yönlerde uzuyordu. Rasgele dikilmiş olan direkler, yere kadar sarkan tellerin ağırlığına dayanamıyor gibiydi.

Burnum soğuktan donuyordu. - vücudumda açıkta kalan tek yerdi - başlığı başıma sımsıkı geçirdim; kulaklarım da örtülüydü; başlığın üzerinde de nizami nöbet miğferi vardı. Ailemin gönderdiği kazağın yakası da başlığın kenarlarına kadar boynumu örtüyordu. Ara sıra bakmam gereken yerlere göz atıyor, bu kısa zamanda bütün bu araçların yerini değiştirmek gerektiğinde ne yaparız, diye düşünüyordum.

Bir saatten beri oradaydım; parkın bitiminde bir karaltı belirdi. Birdenbire kendimi sandığın boşluğuna bıraktım. Ceplerime sımsıkı soktuğum ellerimi çıkarmadan önce, korkuluğun üstünden bir göz attım. Karaltı bana doğru ilerliyordu; nöbet yerini dolaşan bizlerden biri olabilirdi. Ama ya bir Bolşevikse! Homurdanarak ellerimi sığınaklarından çıkarıp tüfeğime sarıldım; buz tutan silah parmaklarımı uyuşturdu. İyi bir sonuç

alacak biçimde doğrultup, «Kimsin?» diye bağırdım. Uygun bir cevap alınca, mermi namluda kaldı. Her türlü önlemi almakla iyi etmiştim; nöbeti kontrol eden bir subaydı gelen. Selam verdim.

«İşler yolunda ya.»

«Evet teğmenim.»

«Pekâlâ, o halde iyi Noel'ler.»

«Demek Noel ha?»

«Tabii. Baksana şuraya.»

Khorsky'lerin evini işaret ediyordu. Yere kadar inen çatı karla kaplıydı. Dar pencerelerden karartma yasağına aykırı olarak ışık sızıyordu. Pencerelemin ışığında arkadaşlarımla hareket eden karaltılarını görüyordum. Birden koca bir kütükten uzun bir alev yükseldi; benzin dökmüş olmalıydılar.

Bu buz gibi gecenin içinde, üç yüz kişinin söylediği bir türkü yükseldi yavaş yavaş : Ey Noel... ey sessiz gece... Mümkün müydü bu?.. Kampın dışında olup bitenlerin pek önemi yoktu benim için demek ha! Kocaman ateşin ısıltısından ayırmıyordum gözlerimi; bu pırıltılar ateşe en yakın olan yüzleri aydınlatıyor, öbürleri gölgede kalıyordu. Şimdi türkü daha da güçlü söyleniyordu. Bilmiyorum, içinde bulunduğum koşullardan ötürü mü nedir, bundan daha güzel bir türkü duyduğumu anımsamıyorum.

Asker olduğumdan bu yana ilk gençliğimin bütün anıları ilk kez bu akşam canlanıyordu. Bu akşam anam babam ne yapıyorlardı acaba? Fransa'da neler oluyordu? Bildirilene göre, şimdi birçok Fransız birliği saflarımızda savaşıyordu. Yüreğimi ateşlendirmişti bu haberler. Almanlarla Fransızların yan yana yürüyüşleri müthiş bir şeydi! Artık üşümeyecektim. Artık savaş bitecekti. Anlatacak ne kadar da çok şey vardı : Bu Noel bana bir hediye getirmedi, ama iki ülkem hakkında öylesine güzel haberler getirdi ki, yüreğim sevinçle doldu.

Arkadaşlarım hâlâ şarkı söylüyorlardı; bütün cephede milyonlarca asker böyle şarkı söylemekte olmalıydı şimdi. Tam da bu saatte. Noel münasebetiyle gerekli ateşkeste T - 34 Sovyet tanklarının Armotovsk keşimindeki ileri karakolları ezip geçtiklerini, içlerinde amcamın da bulunduğu VI. ordudaki ar-

kadaşlarımdan binlercesinin Stalingrad cehenneminde can vermekte olduklarını biliyordum. Alman kentlerine R. A. F. ve A. A. F.'nin (1) bombalar yağdırdığını da biliyordum.

Gönüllü askerler ve rehineler konusunda, Fransızların, bir Fransız - Alman antlaşmasına yanaşmayacaklarını düşünmeye bile cesaret edemedim.

Bu, yaşadığım Noel'lerin en güzeli oldu. Çıkar düşüncesinden uzak ve her türlü kötü zevkten sıyrılmış bir Noel. Bu yıldızlı uçsuz bucaksız gökkubbenin altında yapayalnızdım ve sanırım buz gibi donmuş yanaklarımdan iki damla gözyaşı akıp gitti. Bu, ne sıkıntı, ne sevinç duyuran bir heyecandı; sadece bu anda duyulan bir içtenliğin ifadesiydi.

Nöbetten dönüşümde subaylar eğlenceyi kesmiş, ateşi söndürmüşlerdi. Halls benim için yarım şişe şnaps ayırmıştı; onu kırmamak için birkaç yudum içtim.

Aradan dört gün geçti; hava gittikçe soğuyor ve kar fırtınaları havayı allak bullak ediyordu. Ancak çok acele işler için dışarı çıkıyor, tonlarca odun yakıyorduk.

Evler soğuğu geçirmeyecek şekilde yapılmış olduğu için bazen çok sıcak oluyordu. Keyfimiz yerindeydi. İşte tam bu sırada sıkıcı olaylar başgösterdi.

Dertlerimiz sabaha karşı saat üçe doğru başladı. Nöbetçilerden biri gürültülü bir şekilde kaldığımız evin kapısını itti, açılan kapıdan buz gibi bir hava ve iki asker girdi içeri. Morarmış, kasılan yüzlerinden donmakta oldukları belliydi. Ateşe doğru yaklaştılar; önce hiçbir şey söylemediler. Bu sersemlemin kapıyı kapamaları için hep birden bağırmaya başladık. «Hazırol!» diye bir sesin ardından bir küfür savruldu. Biz hiçbir şey anlamadan ve kımıldamadan biribirimizle bakışırken, küfrü savuran adam bir tekme atıp yanındaki sırayı devirdi. Sonra emrini tekrarlayarak arkadaşlardan birinin yatağına saldırdı. Öfkeyle, oğlanın üstüne örttüğü örtü ceket ve kaputları çekip aldı. Sobanın ölgün ışığında, üniformasındaki işaretlerden onun bir çavuş olduğunu anlamıştık.

Eline geçeni oraya buraya savurarak, «Çıkınız yuvanızdan

domuzoğlu domuzlar!» diye bağıırıyordu. «Kim buranın komutanı? Utanma yok mu sizde! Rusya'ya böyle mi saldıracamız? On dakikaya kadar her şeyinizi toplayıp hazırolun, yoksa hepinizi çırılçıplak kapı önüne bırakırım!»

Böyle gürültü patırtıyla uykudan uyanmanın verdiği sersemlikle acele acele toplandık. Öfkeden kudurmuş bu çılgın, arkasında soğuktan donmuş olan askerle birlikte kapıyı açık bırakarak çekip gitti; aynı kıyameti karşıkı izbada koparıyordu şimdi. Bu biçimsiz davranıştan bir şey anlamamıştık. Nöbetçinin dediğine göre herifler Minsk'den buraya kadar motosikletle gelmişlerdi. Yirmi kilometrelik yolu anlaşılan kısa bir sürede almak zorunda kaldıkları için böyle kudurmuşlardı besbelli.

Çavuş boş yere çılgınlar gibi bağırdı çağırırdı; onun bunun yakasına yapışıp tartakladı. Karlar üstünde hazırol durumunda sıraya girmek için aradan yirmi dakika geçmesi gerekti. Laus da derin uykusundan uyandırılmıştı. Öfkeli meslekdaşıyla aynı görüşte olduğunu yakamızdan sarsarak anlatmaya çalışıyordu. Öfkesi hâlâ yatışmamış olan çavuş, «Şafak sökmeden önce Minsk'de komutan Utraner kuvvetlerine katılacaksınız,» dedi. Sonra Laus'a dönerek, «Siz de parktan on beş kamyon alıp söylediğim yere geleceksiniz,» diye buyurdu.

Bu duruma düşecek yerde bu emri neden telefonla bildirmemişti? Sonradan öğrendik ki, biz rahat rahat uyurken telefon telleri dört yerden kesilmişti.

Parktan arabaları çıkarmak için ne kadar sıkıntı çektiğimizi anlatamam. Benzin ve alkol fıçılarını yuvarlamak, depo ve radyatörleri doldurmak, manivelayla motorları çalıştırıp yola çıkarmak... Yol açabilmek için de tonlarca kar kürümek gerekti. Bütün bunları da hemen hemen ışık yakmadan yaptık.

En sonunda on beş kamyon hazır olunca öfkeli çavuşun geldiği karlı ve takuş tokuş yoldan Minsk'e doğru ilerlemeye başladık. Kamyonlardan biri birdenbire kaygan yoldan saptı, arabayı gömüldüğü yerden yolun kıyısına çekmek için en az yarım saat uğraştık; kayan aracı öbür kamyonu bağlamak zorunda kaldık; hemen hemen bütün bölük yardıma gelmişti. Bu Tanrının belası kamyonu sonunda güçlkle yola çıkardık. Şafağın

oldukça geç söktüğü bu bölgede saat 8'e doğru Utrane'ın alayına katıldık. Bu kadar çalışmaya rağmen ısınmamıştık, yine her zamanki gibi tir tir titriyorduk. İki üç mil yol aldıktan sonra kendimizi kentin bir alanında bulduk; Minsk de yoğun bir kaynaşma vardı.

Biraz sonra oraya buraya yerleştirilen hoparlörlerden başkomutanlığın bildirisi okundu : Zafer kazanmış bir orduda bile ölü ve yaralı sayısının yüksek olduğu, savaştan orduların yiyecek, mühimmat ve gerekli malzeme sıkıntısı çektiğinin başkomutanlıkça bilindiği, bütün bu güçlülere rağmen biz nakliyecilerin, ne pahasına olursa olsun yol almasının başta gelen görevi olduğu bildiriliyordu. Van Paulus'un muzaffer savaşını sürdürebilmesi için, konvoyumuzun hangi araçla olursa olsun Volga kıyılarına ulaşması gerekiyordu. Bin sekiz yüz kilometrelik yol almamız için bir saniye bile yitirmemeliydik.

Saat 11'de yemek yedikten sonra yola koyulduk. En yakın arkadaşlarımdan biraz uzak düşmüştüm, beş buçuk ton ağır makineli silah yüklü bir D. K. W.'nin bordasındaydım, yanımda iki kişi daha vardı. Karları temizlenmiş bir yolda gidiyorduk. Yolum iki yakasında süpürülen karlar iki buçuk üç metre yüksekliğinde duvarlar oluşturmuştu. Üzerinde rüzgâr gülüne göre yöneltilmiş on iki pankartın bulunduğu bir direğe ulaştık. Bizim yöneldiğimiz yolu gösteren pankartta şu yazıları okudum : «Nach Pripet, Kiev, Dnieper, Kharkov Dniepro - Petrovsk.»

Alman birlikleri eli kürek tutan herkesi toplamıştı anlaşılan; yüz kilometrelik yolu çok rahat geçtik.

Bir süre sonra bir tepeye ulaştık; geniş Ukrayna ovası külrengi bir gün ortasında gözlerimizin önüne serildi.

Önümüzde giden on on iki araba hızını adamakıllı kesmişti. Bir bölük asker telaşlı telaşlı arabaların önündeki karları atmaya uğraşıyordu. Bir kamyonun sürdüğü bir kızağın üstündeki bir çeşit vantilatör karları oraya buraya savuruyordu. Onun ötesinde elli altmış santim kalınlığında bembeyaz lekesiz bir kar tabakası uzayıp gidiyordu. Bir yandan da bol bol yağan kar konvoyların yolunu yeniden örtüyordu. Bütün camları sımsıkı kapalı olan D. K. W.'nin şoför mahallinde arkadaşım la birlikte motorun hareketinden meydana gelen ılık havanın

tadını çıkarıyorduk.

Ama uzun sürmedi bu tatlı duygu. Bizleri arabadan indirip ellerimize birer kürek verdiler. Öbür iki kişiyle bir kamyonun ardından itiyordum. Tam o sıradan bir çavuş düdüğü çaldı.

«Ne yapıyorsunuz orada? Gelin buraya. Silahlarınızı da alın. Gidip işçi arayalım kendimize.»

Sevencimizi belli etmeden küreği bırakıp çavuşun ardından gittik. Herhangi bir işi kar kürümeye yeğ tutuyordum. Küçük takımımız kuzeye doğru yöneldi. Kar dizlerimize kadar yükseliyordu.

Beş metre kadar önümüzde yürüyen çavuşun ardından on dakikadır güçlkle ilerliyorduk; sırtımdan sel gibi ter aktığını hissettim. Soluğum buz gibi havada dağılıp gidiyordu. Boyuna ilerliyor, çavuşun bıraktığı derin izlerden başka hiçbir yere bakmıyordum. Ayaklarımı, tam onun ayak izlerinin üstüne koymaya çalışıyordum; ama adam benden çok iriydi bu yüzden adımlarımı iyice açmam gerekiyordu. Uçsuz bucaksız gibi görünen ufka bakmaya cesaret edemiyordum. Biraz sonra cılız bir kayın ormanı ardında kaldık, konvoy görünmez oldu.

Bu sonsuz beyazlık içinde ilerliyorduk boyuna. Bir saattir yol alıyorduk; yorgunluktan tükenmiştik. Bu karlı manzaranın sessizliği içinde yavaş yavaş artan bir homurtu çalındı kulaklarımıza. Birden bire durduk.

Anaç tavuğumuz, «Neyse artık yaklaştık, yazık ki, bunu kaçıracamız», demekle yetindi.

Ne demek istediğini anlamamıştık. Ama gürültü daha belirgin bir hal almaya başlamıştı; solumuzda, karlar üzerinde kara bir çizgi uzayıp gidiyordu. Bir trendi bu!.. Demek çok yakında bir demiryolu vardı ha! Alışlageldiği gibi raylar üstünde elektrik telleri uzayıp gitmediği için farkına varmamıştım bunun.

Trenle ne işimiz vardı anlayamıyordum, yoksa yükümüzü mü yükleyecektik?

Katar beş yüz metre ilerimizde ağır ağır ilerliyordu. Uzun bir katardı bu; yer yer katarı çeken beş lokomotiften biri yoğun bir buhar bulutu püskürtüyordu; karı süpürmek için bu

katarın bir aracı olması gerekliydi. Bir çeyrek saat sonra yolun kıyısına varmıştık.

«Buradan sık sık bizim birliklere yiyecek taşıyan trenler geçer,» dedi çavuş. «Hem malzeme, hem sivil Rus yolcuları taşıyan vagonlar var. İlk gelen treni durdurup Rusları işçi olarak alıp götüreceğiz.»

Sonunda anlamıştım işi.

Beklemekten başka yapacak bir şey yoktu. Üşümek için volta atmaya başladık. Hava ne de olsa yumuşamıştı; sıfırın altında on dereceden fazla değildi. 20 dereceye de alışıldığı söylenirse inanılmaz gibi gelir insana. Artık soğuk katlanılmaz gibi gelmiyordu bize. Askerler kazaklarıyla kar kürüyor ve üstelik de terliyorlardı.

İlk tren gözümüzün önünden durmadan geçip gitti. Durdurmak için elleriyle kollarıyla işaret eden çavuş ateş püskürüyordu. Trenden askerler, hangi nedenle olursa olsun treni durduramama emri aldıklarını bildiriyorlardı.

Hayal kırıklığına uğramış bir halde katarın peşinden raylara paralel bir yolda ilerliyorduk. Canımızı sıkan mutfığa uzak oluşumuz ve yemek dağıtımının saatinin geçmiş olmasıydı. Kaputumun cebinde iki dilim çavdar ekmeği vardı, ama öbürlerine de vermek gerekir diye ortaya çıkarmıyordum. Birlikte kar attığım iki asker birbirlerini eskiden tanıyor olmalıydılar ki, boynuna çene çalıyor ve birbirinden hiç ayrılmıyorlardı. Çavuş önümüzden yürüyordu; ben de adımlarımı sıklaştırdım. Boyuna yürüyorduk. Şimdi yol, etekleri cılız fundalıklarla kaplı iki bayır arasından geçiyordu. Demiryollar sonsuzluğa doğru dümdüz uzayıp gidiyordu; bir tren gelecek olsa on kilometre öteden onu görebilirdik; dolaylarda bodur ağaçlar uzaklara doğru daha sıklaşıyordu.

Birliğimizden aşağı yukarı üç saat önce ayrılmıştık. Karların üstünde her şey daha belirginleşiyordu: Beş yüz metre kadar ilerde, yolun öte yakasında kara bir kitle görür gibiydim. On dakika sonra açık seçik olarak bunun bir baraka olduğu ortaya çıktı; çavuşumuz hemen bu barakaya doğru yöneldi. Besbelli demiryolu işçileri için bir barınak ya da buna benzer bir şeydi bu baraka.

Komutanımızın, «Çabuk olun! İşte bir sığınak! Orada bekleriz!» diye bağırdığı duyuldu.

Fena fikir değildi bu. Yeniden toplanmıştık ve birlikte kar kürüdüğümüz çilli delikanlı arkadaşıyla şakalaşıyordu. Barakaya doğru ilerlerken şiddetli bir çatırtı duydum; aynı zamanda da kulübenin sol yanından beyaz bir dumanın yükseldiğini farkettim.

Şaşkınlıkla arkadaşlarıma bakıyordum. Çavuş karlara bulanmış silahını doğrultmuştu; çilli delikanlı kocaman gözleri, yüzünde şaşkın bir ifadeyle sendeleye sendeleye bana doğru geliyordu. İki metre kadar yol almıştı ki, dizleri üstüne yıkıldı; haykıracakmış gibi ağzı açıldı, ama hiçbir ses duyulmadı. sırtüstü devrildi. Sonra ikinci bir çatırtı ve ardından ısıklı bir ses çınlattı havayı.

Hiçbir şey anlamadan kendimi yüzükoyun yere attım. Çavuşun silahı mermi saçıyor, kulübenin çatısına karlar serpiliyordu. Gözlerimi birkaç metre ötede yatan çilli genç askerin cansız vücudundan ayıramıyordum.

Çavuşumuz, «Ateş edip beni koruyun ahmaklar!» diye gürlerken öne doğru atıldı.

Ölen çilli askerin korkudan çok şaşkınlık okunan yüzüne bakıyordum. Tüfeklerimizi hâlâ tek tük ateş edilen koruya çevirdik ve tetiği çektik.

Mavzerimin çatırdısı bana biraz güven verdi. Kulaklarımın dibinde iki mermi vınladı. Çavuş doğruldu. Koca saplı bir el bombasını fırlatıp attı. Hava şiddetli bir patlamayla parçalandı sanki; barakanın eski tahta perdelerinden biri paramparça oldu.

Anlaşılmaz bir sükûnetle barakaya doğru bakıyordum hâlâ. Çavuşun P. M.'i ateş saçıyordu boyuna. Namluya bir mermi daha sürdüm. Tam tetiği çekeceğim sırada kulübenin yıkıntıları arasından iki kara gölge çıkıp ormana doğru koşmaya başladı. İyi bir fırsat çıkmıştı; beyaz üzerinde siyah hedef açıkça görünüyordu. Dört tane kaçan karaltıya nişan alıp tetiği çektim... Dännnn... Vurmadı!

Komutanımız kulübeye ulaşmıştı; kaçanların ardından boyuna ateş ediyor, vuramıyordu. Bir an sonra bizim de gelmemizi işaret etti. Kardan yuvamızdan çıkıp yanına gittik.

Çavuş, kulübenin yıkıntıları arasında bir şey bulmuştu. Ona yaklaştık. Bir adam tahta perdeye sırtını dayamıştı; uzun, sivri sakallı yüzü bize dönüktü ve gözleri nemli gibiydi. Üstünde deri ve kürklü bir giysi vardı. Asker değildi. Onu inceden inceye süzerken bakışlarım sol eline takıldı. Kan içindeydi; boynundan da kan sızıyordu. İçim burkuldu. Çavuşun sesiyle kendime geldim.

«Partizan!» diye bağıyordu. «Başına ne geleceğini biliyor musun ha?»

Silahını Rusa çevirince adam irkildi, biraz daha geri çekildi. Aynı anda ben de gerilemiştim. Ama iriyarı çavuş silahını kılıfına yerleştiriyordu.

Yaralıya doğru elini sallayarak, «Bununla meşgul olun!» diye emir verdi.

Partizanı dışarı çıkardık; adam inliyor ve bize anlaşılmas birtakım sözler söylüyordu. Gittikçe yaklaşan bir tren sesi duyuldu. Ama öbür yöne giden bir trendi bu. Bu seferkini durdurabildik. Ren geyiği derisinden yapılmış geniş kaputlara sarılı üç asker birinci vagondan aşağı atladı. İçlerinden biri teğmendi; hazırol durumuna geçtik.

Çavuşumuz işçi bulma konusunu açıkladı.

Teğmen, «Konvoyda sadece ölülerle sakatlar var,» dedi. «Esirler olsaydı birkaçını verebilirdim size. Yazık ki, sizin için hiçbir şey yapacak durumda değilim.»

«İki yaralımız var,» dedi çavuş.

«Yaralı değil ölü o.»

«Hayır teğmenim, derinden derine soluyor.»

«Ha, evet, belki de... Ama bir çeyrek saate kadar (eliyle anlaşılmas bir hareket yaptı)... Tamam... Götürünüz onu da...»

Düdük çaldı, sıskalıktan canı çıkmış iki sedyeci yaklaştı, genç arkadaşımızı sedyeye koydular. Onu kaldırdıkları sırada sırtındaki kahverengi bir lekeyi görür gibi oldum; ama bu yeşil kaputunda bir kan lekesi miydi, yoksa başka bir şey miydi bilemiyorum.

Teğmen sabırsızlıkla, «Öbürü nerede?» dedi.

«İşte orada, barakanın yanında teğmenim.»

Teğmen can çekişen adamın yanına yaklaşıncı, «Buda ne!

Kim bu!» diye haykırdı.

«Bir Rus, bir partizan, teğmenim.»

«Hım! Sanki bunca yaralı yetmiyormuş gibi sizi sırtından vuran bu herifi alacağımı mı sanıyorsunuz?»

Yanındaki askerlere emir verdi; adamlar karda uzanıp yatan zavallıya yaklaştılar. İki silah sesi duyuldu.

Bir çeyrek saat sonra dönüyorduk. Çavuş işçi bulma düşüncesinden vazgeçmişti. Çok uzaklaşmış olması gereken birliğimize katılmaya çalışıyorduk.

Ateş etmeye başlamıştım artık. İçimdeki izlenimi anlata-mam; düşüncelerimi bir türlü toparlayamıyordum. Saçma sapan bir şeyler vardı bugünkü olaylarda; çavuşun karlar üstündeki ayak izleri kocamandı. Dalgın dalgın yanı başımda olması gereken çilli delikanlıyı düşünüyordum. Her şey öylesine hızlı akıp gitmişti ki, önemini kavrayamıyordum işin; yine de gereksiz yere iki insan ölmüştü; bizimki daha on sekizindeydi.

Birliğimize katıldığımız zaman gece hayli ilerlemişti; aydınlık ve buz gibi bir geceydi, termometre baş döndürücü bir hızla alçalıyordu.

Dört saatlik yürüyüş sonunda yorgunluktan bitmiştik. Başım dönüyordu; son derece yorgundum ve üşüyordum. Yüzümü gözlerime kadar örten atkım, soluğumdan buz tutmuştu.

Çok uzakta bembeyaz karlar üstünde, siyah bir leke halinde konvoyumuzu farkettilik. Bizim ayrıldığımızdan bu yana fazla yol almamıştı. Kamyonlar şasilerine kadar bu donmuş beyaz kabuğa gömülmüş, tekerlekler ve çamurluklara beyaz buz parçaları yapışmıştı. Hemen hemen bütün askerler arabaların içine girmiş, bir iki lokma tıkındıktan sonra, ellerine ne geçtiyse örtünerek bir yana büzülmüşlerdi; son derece yorgundular; soğuğa rağmen uyumaya çalışıyorlardı. Daha ötede, zavalı iki nöbetçi ısınmak için çizmelerini yere vuruyorlardı.

Arabaların içinde, buz tutmuş camların ardından, orada burada bir pipo ya da cigaranın ateşini görüyordum. Kamyonun içinde dolaşıyor, torbamla mataramı araştırıyordum. Donmuş parmaklarımla sefertadaki yemeğimi yemeye başladım; soya püresine benzer bir şeydi ve donmuştu.

O kadar kötü bir şeydi ki, yemeğin yarısından çoğunu kam-

yondan dışarı fırlattım. Bunun yerine tayınımı yedim.

Dışarda biri konuşuyordu. Kim olduğunu görmek için başımı uzattım. Bir kar çukurunda yakılmış olan ateşin alevleri keyifli keyifli pırıldıyordu. Birdenbire yere atladım, bu ışık, ısı ve sevinç kaynağına doğru koştum. Orada üç delikanlı vardı; biri bugün öğleden sonraki çavuştu; dizleri üstünde tahtaları kırıyor ve homurdanıyordu:

«Soğuktan dondum. Geçen yıl zatürree olmuşum. Eğer yeniden bu hastalığa yakalanırsam geberir giderim. Zaten bizi ele verecek değil ya.»

Kırk beş yaşlarında kadar görünen biri, «Haklısınız,» diye cevap verdi. «Ruslar ister partizan olsun ister olmasınlar, şimdi sıcacık yataklarında uykudadırlar.»

Gözlerini alevlere diken bir başkası, «Şimdi evimde olmayı ne kadar isterdim,» dedi.

Sandığı parçalayıp yakan çavuştan başka, hepimiz daha çok ısınmak için ateşe iyice sokulmuştuk.

Birdenbire, «Hey! kim var orada!» diye bir ses duyuldu.

Kamyonların arasından bir karaltı bize doğru yaklaşıyordu. Karanlıkta kasketi üzerinde bir işaret parlıyordu. Çavuşla ihtiyar ateşi söndürmeye başlamışlardı bile. Yüzbaşı tam üstümüze varmıştı. Hazırol durumuna geçtik.

«Ne yapıyorsunuz? Çıldırдың mı siz? Emre karşı mı çıkıyorsunuz? Hemen alın silahlarınızı, geçin nöbete. Sersemliğiniz yüzünden baskına uğrayacağız. Yakalamaya çalışın onları bakalım. İkişerlik kol gezin. Anlaşıldı mı?»

Bir bu eksikti. Kahrola ola gidip silahımı aldım. Yorgunluktan tükenmiş bitmişim; donuyordum. Hayır, çizmelerimin gömüldüğü kırk elli santimlik karın örttüğü bu korkunç buzlar üzerinde daha fazla tepinme gücünü bulamayacaktım kendimde. Öylesine bir öfkeye kapılmışım ki, ne yapacağımı bilemiyordum. Yorgunluktan kımıldayamıyordum. Zar zor talih-siz arkadaşlarımın yanına gittim. Çavuş, kırk beşlik ihtiyarla benim yan yana gelmemi söyledi.

«İki saate kadar nöbeti alırsız sizden; böyle daha az yorucu olur.»

Neden böyle olduğunu anlayamadım bir türlü; ama şu ko-

ca mende burun beni maksatlı olarak şu yaşlı adamın yanına koyduğunu sezer gibi oldum. Benim gibi daha on yedisine varmamış bir çocuk ya da kırk beşlik adam yerine, yirmi beş yaşlarında görünen şu güçlü kuvvetli delikanlıyla nöbet tutmayı yeğ bulmuştu besbelli. Arkadaşımla birlikte oradan uzaklaştık, içinde vurulacağımız inancı vardı.

İhtiyar hoş bir adamdı; onun da canına tak etmiş gibiydi bu işler.

Babacan bir tavırla. «İ erlemedin mi bu işe ha?» dedi.

«Bok!» diye cevap verdim Fransızca olarak.

Hiçbir şey demedi. Başını biraz daha kaputuna soktu, beni  ne geçirdi. Nereye gideceğimi bilemiyordum. Bunun  nemi de yoktu zaten. Bildiğim şey, konv y gözden kaybolur olmaz yeniden geri d neceğimizdi. Yorgun olmama rağmen zavallıdan epey önde ilerliyordum. Mümkün olduğu kadar, az soluyarak sinirli sinirli gidiyordum; hava buz gibiydi; burnum donuyordu soğuktan. Bir an sonra dayanamaz oldum, dizlerim titremeye başladı, gözlerimden yaşlar boşandı. Ne olduğumu anlayamıyordum. Ailem, Fransa ve k  k  bir oğlanla mekano oynadığım günler gözümün önüne geliyordu. Ne işim vardı benim burada? Bu sözleri hıçkırıklar arasında yüksek sesle söylediğimi hatırlıyorum.

«Asker olacak yaşta mıyım ben?»

Benim bu perişanlığıma öteki şaştı mı şaşmadı mı bilmiyorum, yanıma yaklaştı.

« ok hızlı yürüyorsun k  k ,» dedi. «Kusura bakma, sana yetişemiyorum. Ashnda asker olmamalıydım ben; savaştan önce çaptan düşmüş sayılmıştım; ama altı aydır askerlik yapıyorum. şimdi herkese ihtiyaç var da. Dileyelim ki, sonu gelmiş olsun.»

Gökyüzü yıldıızlıydı. Fransa'da diploma aldığım zaman bana verilmiş olan kol saatine ay ışığında sık sık bakıyordum. Zaman geçmiyordu bir türlü. Bu iki saat bir yüzyıl gibi geliyordu bana. Gözlerimiz karlara batmış olan  izmelerde olduğu halde ağır ağır ilerliyorduk. Hava r zg rlı değildi ama zehir gibi soğuk ta iliklerimize işliyordu.

Her iki saatte bir titreye titreye bu lanetli geceyi tükettik.

Nöbet aralarında pek az dinlenebilmiştim; kar kürürken söken şafağın ışığı yorgun yüzümü aydınlattı.

Şafağın ilk ışınları son derece şiddetli bir soğuğu da birlikte getirdi. Buraya gelirken bize verilen yün eldivenler eskimişti; soğuktan donan ellerimizi paçavralara sarmış ya da yedek çoraplara geçirmiştik. Kürek tutamaz duruma gelmiştik. Donmakta olan kanımızı hareket ettirmek için bir yandan tepiniyor, bir yandan da ellerimizi bacaklarımızı vuruyorduk. Durumumuza acıyan yüzbaşı kahve pişirilmesini emretti ve sıcak sıcak verdiler bize. Sabah kahvaltısında sadece bir parça donmuş peynir verilmiş olduğu için çok iyi geldi bu kahve. Kantin çavuşu kamyondan dışarı sarkıttığı termometrenin -31 dereceyi gösterdiğini söylüyordu.

Aradan kaç gün geçti bilmiyorum; sayısını unuttuğum bu günler buz tutmuş bir kâbus gibi kaldı aklımda. Isı sıfırın altında 25 ile 32 arasında değişiyordu. Bu günlerden birinde şiddetli bir rüzgâr da esince öylesine korkunç oldu ki, subaylarımızın emirleri ve tehditlerine rağmen küreklerimizi bırakıp kamyonlara sığındık. O gün ısı -37 dereceydi. Ölüyorum sandım. Artık hiçbir şey ısıtamaz olmuştu bizi. Soğuktan uyuşan ellerimizi ısıtmak ve parmak boğumlarındaki yarıkları pişirmek umuduyla ellerimize işiyorduk. Arabaların içine rasgele serilmiş yataklarda zatürreeden ve bronkopnömoniden yatan dört ağır hastamız vardı. Bütün bölüğümüzde ancak iki hasta bakıcı bulunuyor, onların da elinden fazla bir şey gelmiyordu. Bu hastalardan başka kırk kadar asker de soğuğun açtığı yaralardan hastaydı. Bazılarının burunlarının ucu, bazılarının da gözkapakları, kulakları ve daha çok ellerindeki çatlaklar iltihaplanmıştı. Bana gelince, öyle ağır bir durumum yoktu ama, parmaklarımı her açış kapayıpta çatlaklardan kan sızıyordu. Bazı zamanlar bu yüzden duyduğum acı yüreğime iniyordu âdeta. Umutsuzluktan kaç kez ağladığımı hiç hesaba katmıyorum. Herkes ağrısı sızısıyla öylesine kendi derdine düşmüştü ki, yanındakinin iniltisine kulak asmıyordu.

Kalori bakımından yiyeceklerimizin yetersiz oluşu durumu daha da ağırlaştırıyordu. İlk hareket noktamız olan Minsk'le ilk aşamamız olan Kiev'in arası aşağı yukarı dört yüz kilomet-

reydi. Yolda karşılaşılabacak güçlükler hesaba katılarak, bize beş günlük yiyecek verilmişti. Oysa bu yolu sekiz günde almış ve cephedekiler için götürdüğümüz erzaktan bir miktar çekmek zorunda kalmıştık. Birliğimizde 38 araba vardı. Teknik bozukluk yüzünden üçünü bırakmış ve düşman eline geçmemesi için yüküyle birlikte yakmıştık. Hastalardan ikisi -şimdi sekiz hasta var- öldü. Soğuk yanığının başka kurbanları da oldu; bazılarının donan bacakları ve kolları kesildi.

İlk aşamamıza ulaşmadan üç gün önce, Kiev önünde Rus savunma çizgisi olması gereken yerden geçmiştik. Saatler boyunca, alabildiğine uzayıp giden tank, kamyon, top, parçalanmış ya da kömürleşmiş uçak iskeletleriyle karşılaştık.

Orada burada dikilen haçlar ya da eğri kazıklar, bu ova-da can veren Alman ve Rus askerlerinin çarçabuk gömüldükleri yerlerin işaretleriydi.

En sonunda konvoyumuz Kiev'e ulaştı. Oldukça güzel bir kentti Kiev; pek de zarar görmemişti. Kızılıordu biraz önce geçtiğimiz çizgiden Wehrmacht'ı durdurmaya çalışmış ama, bir süre direndikten sonra kentin Minsk gibi yakılıp yakılmaması için geri çekilmişti. Kiev ilk aşamamızdı bizim. Minsk ile Khar'kov'un arasında yarı yoldaydı. Hedefimiz olan Stalingrad'a ulaşmak için daha bin kilometreden çok yol almamız gerekiyordu.

Kiev stratejik büyük bir merkezdi; bizim gibi Polonya'dan, Romanya'dan gelen birlikler burada toplanıyor. Kentte Minsk'dekinden çok asker ve savaş taşıtı vardı. Şu farkla ki, hiçbir yerde rastlamadığım bir tedirginlik seziliyordu havada.

126. grubumuz kentin dış mahallelerinde, komutanlığın emrini beklemek üzere mola verdi.

Yine, bir kayak pistini andıran, buz tutmuş yollarda tepiniyor duruyorduk. Artık çilemizin dolduğunu sanıyor komuta birliğinin gelip bizi kalacağımız yerlere götürmesini gözlüyorduk.

Sağlık merkezine doğru yöneldik. Pek memnun etmişti bu bizi; soğuktan günlük temizliğimizi yapamamıştık. Pislikten dö-külüyorduk, her yanımız yara bere içindeydi.

Ağır hastalar hastaneye kaldırıldı, yalnız yedi kişiye kismet oldu bu. Öbürleri için yolculuk devam ediyordu. Kiev'de ancak yedi saat kaldık.

Sağlık merkezinden çıktıktan sonra hazırol durumuna girdik. Volkswagen'ile gelen bir yüzbaşı arabadan inmeden kahramanlığımız üzerine küçük bir nutuk çektikten sonra, «Tam bir birlik oluşturunuz,» dedi. «Kentin dışında Kharkov'a doğru Rollbahn üstünde 124. ve 125. gruplara katılacaksınız; grubunuz Panzer Stülpnagel tümenine bağlı motorize bir savaş takımıyla birlikte yol alacak. Bu takım, konvoyunuzun ilerlemesine engel olacak partizanlara karşı sizi koruyacak. Sizin de gördüğünüz gibi, Alman Reich'i görevinizi kolaylaştırmak için elinden geleni yapmaktadır.»

Selam verdi, emireri arabayı hemen harekete geçirdi.

Bizim bölüğün öbür iki koluyla belirli bir noktada buluştuk. Aklıma ilk gelen şey Bialystok'daki arkadaşlarımı aramak oldu. Minsk'den bizden sonra mı ya da önce mi ayrıldıklarını bilmiyordum; ama ortada bir şey varsa 19. bölüğün yeniden meydana getirilmiş olmasıydı. Halls'ı bulmakta güçlük çekmedim, onu aşırı hareketlerinden hemen tanımıştım.

«Şu havalara ne dersin yavru (bana hep böyle derdi), şu Tanrının belası trende soğuktan donacaktık az kalsın.»

«Demek siz trendeydiniz ha! Vay açıkğözler vay!»

«Açıkğözler ha! Böyle diyorsun ama sen lokomotif uçurulduğu zaman bir görmeliydin. Koca bir buhar bulutu belki yüz metreye yükseldi. Dört ölü yedi de yaralı var. Morvan yolu açma çalışmalarında yok yere yaralandı. Bu iş tam beş gün sürdü. Ben bir devriye koluyla partizan avına çıktım; bir kolhozda gizlenmiş iki partizan ele geçirildi. Bu ara Lensen'le Olensheim'a da rastladık. O kadar çok sevindik ki, birbirimize şarılıp bol bol gülüştük. Daha yaşlı olanlar, bizim bu neşemize içerliyor, dikkik bakıyorlardı. Aslında böylesine berbat bir durumda bu taşkınlık anlaşılır şey değildi.»

«Fahrstein nerede?» diye sordum.

Bir kahkaha attı Lensen.

«Kah... Kahh... Kamyonunda sıcacık dinleniyor olmalı. Topuk kemiği ezildi, öyle çok şişti ki, çizmesini çıkaramadılar; şişin inmesi bekleniyor şimdi.»

«O açıkğöz de bundan yararlanıyor,» dedi Halls. «Eğer her ayağımın burkuluşunda ben de kendimi hasta yerine koysaydım...»

Hareket emri üzerine konuşmaya son verdik. Hepimiz yerlerimizi aldık. Kendimi daha iyi hissediyordum. Arkadaşlarımın biraz ötedeki arabalarda olduklarını bilmek yüreğimi ferahlatmıştı ve tekerleğin her dönüşünde cepheye biraz daha yaklaştığımızı unutmıştım. Ama ne de olsa daha epey yol vardı. Kaygan ve karlı yollarda ilerliyorduk. Yolun iki yanına yığılmış olan kardan duvarlar manzarayı örtüyordu. Ara sıra açılmış bir gedikten, bir yıl önce buralarda geçmiş olan korkunç savaşların izleri gözümüze çarpıyordu. Yüzlerce kilometre boyunca savaşın altüst ettiği bu bölgede açılan, temizlenen yollarda ilerledik. Üstünüzde JU - 12 filoları ağır ağır doğuya doğru uçuyordu. Verilen sıcak yemekler de bizi ısıtmaya yetmiyordu. Yeniden soğuk yanıkları ellerimi kavurmaya başladı. Bu kez bereket versin konvoyda bir doktor vardı. Yemek dağıtımı için konvoyun her duruşunda, tedavi etmesi için arabasının önünde kuyruk oluyorduk. Bana yağlı bir krem vermişti; mümkün olduğu kadar çok tutacaktım elimde. Bu pomat çatlakların acısını dindiriyor ve soğuktan koruyordu. Gerekmedikçe ellerimi kaputumun kocaman ceplerinden çıkarmıyordum.

Bazı gerekli işler dışında hiçbirimiz arabamızdan çıkmıyorduk. Şimdiye kadar da gece nöbetinden kurtulmayı başarmıştım. Gece bastırır bastırmaz, normal olarak yol alamayacağımızı anlayınca olduğumuz yerde duruyorduk. Arabanın ön sırası şoförün hakkıydı. Bana gelince, burnum motora dayalı, bacaklarım pédallar arasında, büzülmüş olarak kamyonun döşemesinde uyurdum; motordan mide bulandırıcı sıcak bir benzin kokusu yükselirdi.

Gün doğmadan çok önce donan motorlarımızı işletip yola koyulurduk. Halls birçok kez beni görmeye geldi. Ama şoför, yerin çok dar olduğunu, üç kişinin sığamayacağını söyleyerek onu sepetledi. Bana, mutlaka istiyorsam arkadaşımı gidip görebileceğimi söyledi, bu da aynı şey demekti. Sıfırın altında 30 derecede dışarda çene çalamazdık.

Bir gün Halls ve Lensen ile birlikte ellerimizde dumanı tüten yemeklerimizle yavaş yavaş yürüyerek arabalarımıza dönüyorduk. Birdenbire oldukça uzaktan, buz gibi havayı sarsan patlamalar duyuldu. Bir an durup kulak verdik. Bütün askerler

aynı şeyi yapmış gibiydiler; patlamalar yeniden başladı; bazıları çok uzaktan geliyordu. İlgüdüsel olarak kamyonlara doğru adımlarımızı sıklaştırdık.

Arabasına tırmanan daha yaşlıca birine Lensen, «Ne var, ne oluyor?» diye sordu.

«Top ateşi bunlar. Yaklaşıyoruz.»

Bunların topçu ateşi olduğunu hepimiz biliyorduk ama, bir başkasından da bunu duymak ihtiyacındaydık.

«Tamam!» dedi Halls. «Gidip tüfeğimi alayım.»

Bana korkunç gelmiyordu bütün bunlar. Daha belirgin olarak başka patlamalar da duyuldu.

Hareket düdükləri çalınca hepimiz kamyonlarımıza yerleştik.

Konvoy harekete geçti. Bir saat sonra, bir yamacın tepesine ulaştığımız sırada, top sesleri bizi zımk diye yerimizde durdurdu. Bu kez çok yakından geliyordu. Her patlama havayı sarsıyor ve garip bir izlenim yaratıyordu. Bazı sinirli şoförler birdenbire fren yaptılar. Arabaları buz üzerinde yolun bir yanından öte yanına kaydı.

Kapıyı açıp konvoyın ön ve arka bölümlerine baktım. Arkadan son hızla bir Volkswagen geliyordu. Küçük arabanın açık kapısından bir teğmen avaz avaz, «Haydi, yola devam! Bu budalanın yoldan çıkmasına yardımcı oluyorsunuz,» diye bağııyordu.

Renault'dan aşağı atladım, yolun ortasında bir Opel Blitz'i onaran birkaç askerin yanına gittim. Atış başladı, bir dakika önceki gibi yakından duyuluyordu sesler. Bin bir güçlkle konvoy yola koyuldu. Arabamız tam da yokuşta fren yaptığı için, şoför harekete geçebilmekte epey sıkıntı çekti. Vadilerle kaplı ormanlık bir manzara içinden ağır ağır akıp gidiyorduk. Boğuk top sesleri hâlâ duyuluyordu. Birdenbire öndeki arabalar durdu. Düdükler çaldı. Hepimiz çabucak yere atladık. Askerler konvoyun başına doğru koşuyorlardı. Ne oluyordu?

Biraz önceki teğmen de koşuyor, yolu üstündeki erleri de birlikte sürüklüyordu. Biz bir grup halindeydik. Elde mavzer, koşar adım konvoyun başına ulaştık. Komuta grubunun büyük arabası, kendi isteğiyle kar tabakasıyla örtülü yolun bir yanı-

na çekilmiş gibiydi.

Bir çavuş, «Partizanlar, ileri!» diye bağırdı parmağıyla so-lumuzu işaret ederek. «Barikat yapıp savunmayı sağlayın!»

Fazla bir şey anlamamakla birlikte küçük grubumuzun en ön safında yer aldım ve bir kar tepesine daldık. Bu bembeyaz engelin üstüne çıkar çıkmaz, bodur ağaçlardan oluşan bir or-manın sınırında, bir sürü siyah karaltının bizim konvoya doğ-ru geldiklerini açık seçik gördüm. Ruslar da bizim gibi acele etmiyor gibiydiler. Ne bu soğuk, ne de karşı tarafın ve bizim üniformalarımız bu ortamda Amerikan savaş filmlerinin can-lılığını verebiliyordu. Soğuk her şeyi, kederi olduğu kadar se-vinci, korkuyu olduğu kadar cesareti de uyuşturmuştu.

Öbürleri gibi ben de hafifçe öne eğilmiş ve çizmelerimi ol-duğu kadar düşmanın hareketlerini de kollayarak ilerliyordum. Partizanlar, davranışlarını farkedemeyeceğim kadar uzaktaydı-lar. Onların da bizim gibi, bir kar çukuruna gömülmemek için geniş adımlarla yürüdüklerinden emindim.

Sanki düşman bizim sesimizi bu kadar uzaktan işitebilirmiş gibi ön saftan alçak sesle emir verildi.

«Adam boyu kar çukurlarınızı hazırlayın!»

Yanımda kürek yoktu. Tüfeğimin dipçiğiyle çukurumu kaz-maya başladım. Bu sözde sığınakta diz çöküp ileriye gözlemeye başladım. Vay canına! Amma da kalabalıktılar! Ormanın kı-yısından gelenleri çok iyi seçebildiğim gibi, ormanın ağaçsız yerlerinde bulunanları da görebiliyordum. Yüksek otlar ara-sında ilerleyen kocaman karıncalara benziyorlardı. Kuzeyden güneye iniyorlardı... Bizim batıdan doğuya gittiğimiz gibi. Ma-nevralarını anlayamıyordum. Belki de kervanımızı geniş bir çember içine alacaklardı.

Benden yirmi metre ötedeki tepeye bizimkiler bir makineli tüfek bataryası yerleştiriyorlardı. Neden karşılıklı atışa geçil-medini anlamıyordum. Düşman iki yüz metre ötemizde önü-müzden geçiyordu. İşte bizim geçeceğimiz yola çıktı. Kuzeyden top sesi duyuldu. Karşımızda başka atışlarla karşılık veriliyor gibiydi. Ellerim, ayaklarım üşümeye başlamıştı. Gerçekten du-rumu kavrayamıyordum ama içim rahattı.

Rus birlikleri bizimle ilgilenmeden yolu geçtiler. Bizden

üç dört kat daha kalabalıklardı. Konvoyumuz yüz kadar kamyon, yüz silahlı şoför, ben dahil ancak altmış kadar savunma için görevli asker, sekiz on assubay ve subay, bir doktor, iki hastabakıcıdan oluşuyordu.

Patlamalarla birlikte toz bulutu halinde karlar havaya uçuyordu. Bizden üç yüz metre kadar uzakta ağaçlıklı tepedeki kavrulmuş otlar patlamalara uyararak havalanıyordu. Tam bu anda sağ yanıma yerleştirilen ağır 'makineli tüfek birkaç saniye boyunca havayı yardı, sonra sustu.

Merakım yüzünden, çukuruma saklanacağım yerde aptalcasına başımı dışarı uzatıyordum. Ardından partizanların karaltılarını sürükleyen küçük, beyaz bulutlar gördüm. Havada patlamalar duyuldu : Ruslar ateşe karşılık veriyorlardı.

Makineli tüfekler kulaklarımı patlatırcasına cayırdamaya başladı. Sağdan soldan mavzerler atış ediyordu. Ötede, Rusların bulunduğu yerde, karaltılar daha hızlı öteye beriye koşuyordu.

Güneş pırıl pırıldı. Hiçbir şey korkulu gelmiyordu bana. O yanda bu yanda Rus mermileri havada vınlıyordu. Kulakları sağırlandıran bir gürültü vardı etrafta. Ben daha ateş etmeye başlamamıştım.

Sağda bir haykırma duydum. Patlamalar birbiri ardınca sürüp gidiyordu. Karşımızdaki yola iki tank baskın yaptı. Ruslar vargüçleriyle karlarla örtülü çalılıklar arasına daldılar. Tanklar üzerlerine yürüyor, onlar da makineli tüfek ateşi püskürtüyorlardı.

Önümde Sovyet mermilerinin üç dört kez vizzzt... vizzzt... sesi duyuldu. Ben de herkes gibi yığının gerisine çekildim. Sayıları yedi sekiz kadar olan öbür tanklar da gelmiş, partizanları kovalıyorlardı. Bu, yirmi dakika kadar sürdü. Bir düzine kadar fişek attım.

Sonra tanklar ve zırhlı arabalar bize doğru geldi. Birinin önünde on beş kadar esir vardı. Perişan bir durumdaydılar. Arabaların birinden, kollarına arkadaşları girmiş, üç asker indi. İçlerinden biri kendini kaybetmiş gibiydi; öbür ikisi suratlarını ekşitmişti. Bir tankın arkasında yaralı üç Rusla iki Alman uzanmış yatıyorlardı. İçlerinden biri acıdan bar bar bağırı-

yordu. Daha uzakta, bir kar yığınının sırtını dayayan bizim konvoydan biri kan içinde kalmış kıpkırmızı başını tutarak birtakım hareketler yapıyordu.

En yakındaki Mark - 4'ün komutanı, «Yol serbest, geçebilirsiniz,» dedi.

Yaralıların seyyar hastaneye taşınmalarına yardım ettik. Ben Renault'ya bindim. Lensen benim yanıma oturdu ve başıyla şaşkın bir hareket yaparak, «Gördün mü?» dedi bana.

«Evet, biliyor musun ölenler var...»

«Elbette.»

Konvoy harekete geçti. Ölüm fikri beni altüst etti, birden bir korkuya kapıldım. Şimdi güneş daha ölgün ve soğuk daha şiddetliydi; yolun kıyısında, kaputları içinde, cansız vücutlar upuzun uzamış yatıyordu. Bunlardan biri biz geçerken bir işareti yaptı.

«Hey! Bir yaralı var!» diye seslendim şoföre.

«Evet, zavalılık. Umarım kendininkiler görsünler. Hazin bir şey savaşı. Kimbilir belki yarın sıra bize gelir.»

«Hey! Doktor var yanımızda, belki bir şey yapabilir.»

«Sen ne diyorsun! İki kamyon dolusu yaralı var. İş başından aşkın onun! Üzme kendini küçük! Daha neler göreceksin!»

«Yeterince çok şey gördüm!» diye cevap verdim.

Bana inanmadığını belli eden bir sesle, «Ben de,» dedi. «Özellikle kendi dizkapağını gördüm. Polonya'da bir mermi diz kapağını paramparça etti. Beni artık evime göndereceklerini sanmıştım. Ama yaşlı, çocuk, yarı sakat nakliyecilerin arasına koydular. Gülünç değil mi! Şu alçak cerrahlar morfin yapıncaya kadar ağrıdan insanın nasıl canı yanıyor bir bilsen!»

Polonya'daki dövüşünü anlatmaya başladı bana. Bugün Stalingrad'da bulunan VI. ordudandı.

Gece olmak üzereydi şimdi. Uzun konvoyumuz küçük bir kasabada mola vermişti. Zırhlı birlik de oradaydı. Yaralıları kolayca tedavi edebilmek için küçük bir kasabada mola vermimizi yüzbaşı emretmişti. Bozuk yolun üstünü kaplayan kar tabakası hastane arabasını çok sarsıyordu. Bu koşullarda operatörün çalışması mümkün değildi. Şimdiye dek iki kişi kan kaybından ölmüştü.

Yaralılarla daha ciddi bir biçimde uğraşmak için geceden ve bu moladan yararlanılmalıydı. Öğleden sonraki çarpışmadan bu yana zavallılar epey dişlerini sıkmışlardı.

Kamyonumuz yazın köylülerin ürünlerini ambarladıkları büyük bir yapının önünde durdu. Kapıyı açıp akşam yemeğini almaya gideceğim sırada şoför kolumdan yakaladı.

«Bu gece nöbete kalmak istemiyorsan acele etme bu kadar!»

«Ha, tamam!» dedim.

«Elbette ya, düşün bir yol, çavuş kışlada olduğu gibi nöbet listesi tutmuyor ya! Karşısına önce kim çıkarsa ona asılır, gerisini düşünmez.»

Haklıydı. Her zaman için aç olan Halls biraz sonra benim yanımdan geçerken, «Bok soyları!» dedi. «Bu gece nöbete aldılar beni! Bakalım ne olacak. Bu havada nöbet mi tutulur? Gittikçe buz kesiyor her taraf!»

Bu parlak gecede termometre bir kez daha eksi 30 dereceyi göstermişti.

Açık havada gecelemeden beni kurtardığı için Renault'nun şoförüne teşekkür ediyordum. Ama sonradan başıma gelenlere bakınca az kalsın pişmanlık duyacaktım. Şoförle ben, biraz da kaygıyla şeyyar mutfağa yöneldik. Acaba yemek kabımıza konacak bir şey kalmış mıydı?

Aşçı geldiğimizi görünce, «Karnınız hiç mi acıkmadı?» demekten alamadı kendini.

Gaz ocağının üstünden indirdiği iki tencerenin yerine sekiz kişilik karavanaları yerleştirdi; içlerindeki su fıkırdamaya başladı.

Eldivenli elindeki koca kepçeyi tencerelerden birinin dibine daldırarak, «Elinizi çabuk tutun,» dedi. «Cerrah için su kaynatmam gerek. Yaralıları biçip doğruyacak.»

Teğmen arabanın yanına yaklaştığı sırada, biz delik eldivenlerimizi çıkarmadan ılık yemeği atıştırıyorduk.

Aşçıya, «Su hazır mı?» diye sordu.

«Hazır teğmenim, kaynıyor.»

Etrafı gözden geçirdikten sonra bakışlarını üstümüze çeviren teğmen, «Pekâlâ,» dedi pencereleri ışıklı bir evi parmağıy-

la işaret ederek. «Doktora götürürsünüz.»

Yarısı yemek dolu olan sefertasımızın ağzını kapayıp kemerimize astık. Dumanı tüten kaplardan birini alıp kaynar suyu ayaklarıma dökmemeye çalışarak ameliyat salonuna yollandım.

Köşedeki büyük ocağın yanbaşımda, benim gibi on yedi yaşlarında olan bir delikanlı ağılıyordu. Elimdeki su kabını doktorun yanına bıraktım, büyük bir paket pamuğu içine daldırdı. Bu gördüklerim karşısında şaşakalmıştım. Gözlerim doktorun ameliyat ettiği baldıra takılı kaldı : Eti paramparça olmuştu. Yara kan içindeydi, zaman zaman daha parlak yeni bir kan şeridi sızıyordu yaranın üstüne. O zaman doktor bir pensle tutturuyordu yarayı. Başım dönüyor, midem bulanıyor ama yine de başımı çeviremiyordum oradan. İki askerin sımsıkı tuttuğu zavallı adam, ter içinde kalmış başını oraya buraya savuruyordu. Kimbilir belki de bağırmasını engellemek için ağzına bir parça bez tıkamışlardı. Zırlı birlikten bir erdi bu. Gözlerimin önünde olup bitenler karşısında kakılıp kalmıştım oraya.

Doktor hafif bir sesle, «Bacağı tut,» dedi.

Duraksadığımı görünce yüzüme baktı. Titreyen ellerle yaralı bacağı tuttum. Dokunur dokunmaz ürpermeye başladım.

«Yavaş,» diye mırıldandı doktor.

Açık yarada neşterin daha da derine sokulduğunu gördüm. Ellerimin arasındaki bacağın kaslarının gerilip hareketsizleştiğini hissettim. Daha fazlasını görmeye dayanamazdım; gözlerimi kapadım. Daha uzun bir süre ameliyat âletlerinin çıkardığı sesleri ve anestezi yapılmış olmasına rağmen hastanın kıvrandığını duydum.

Sonra kulağıma bir testere sesi gelir gibi oldu. Ve bir an sonra bacak daha da ağırlaştı. Masadan on santim uzaklıkta sadece benim iki elim tutuyordu bacağı. Operatör vücuttan ayırmıştı bunu.

Orada yükümle birlikte korku ve dehşet içinde kalmıştım. Bayılacağım sandım. Sonra bacağı masanın yanındaki paçavra yığınının üstüne bıraktım. Daha üç yüz yıl yaşasam bu manzarayı unutamam.

Şoför sıvışmayı başarmıştı, bunu ben de yapabilmek için herkesin dikkatinin biraz dağılmasını bekliyordum. Ne yazık

ki, beklediğim bu an ancak gecenin çok geç saatlerinde geldi. Daha birçok ameliyata yardım ettim. Sabaha karşı saat bire doğru Rus evinin çift kapısını açtığım zaman müthiş bir soğuk sardı her yanıma. Bir an duraksadım; ama bütün geceyi ağır yaralılar arasında geçirmeyi düşünür düşünmez kendimi dışarı, buz gibi havanın içine attım. Sıcaktan çıktığım için soğuk daha da şiddetli geldi bana. Gök bulutsuz ve pırıl pırıldı; hava hiç kıvıldamıyordu sanki. Donmuş bembeyaz karlar üzerinde evlerin ve kamyonların gölgesi çok açık seçik görünüyordu. Tek bir canlı yoktu dışarda.

Nöbet yerinin ağır kapısını itip içeri girdim. Ocakta büyük bir ateş yanıyordu. Aralarında Halls'ın da olduğu dört asker külde patates ve sebze pişiriyorlardı. Sefertasındaki artan yemeği ısıttım, isteksiz isteksiz yedim. Ocığın karşısında boylu boyunca yere uzandım; iyi kötü uyudum da. Toplanma düdükləri kulağıma çalındığı sırada daha gün ışımamıştı.

Buzlu bir duş gibi birden tepemize indi soğuk. Her sabahki gibi motorları ısıtıp yola koyulmak için yarım saat uğraşmamız gerekti. Gün ışımadan çok önce 19. nakliye birliği Sovyetler'in «Üçüncü Enternasyonal» adını verdiği bu buzlu lanet yolda sarsıla sarsıla ilerliyordu.

Birçok kez geriye çekilen konvoylara yol verdik. Yemek saati geldi. Pis bir köyde mola verdik; bizden önce giden tank kafilesi de orada bekliyordu. Kharkov'a yetmiş kilometrelik yolumuz olduğunu öğrendik.

Herkes sevinç içindeydi. Hedefimize ulaşmak üzereydik. İki üç gün sonra nihayet konvoyumuz oraya varacaktı. Bu kentte konuklamaya başladığımızı görür gibi oluyorduk.

«Kharkov nasıl bir yer acaba?» diye sordu Lensen.

Uzun süre birlikte yolculuk ettiğim, diz kapağı parçalanmış olan delikanlı hiç de sevinçli görünmüyordu :

«Dilerim orada uzun boylu konaklamayalım,» dedi. «Bizi Volga'ya da gönderebilirler. Ben doğuya gitmektense öte yana gitmeyi yeğ tutarım.»

«Hiç kimse doğuya gitmek istemezse amacımıza nasıl ulaşırız?» dedi biri.

«Doğru ya!» diye ekledi bir başkası.

«Bazıları korkularını açığa vurmasalar daha iyi ederler.»

Aşağı yukarı yarım saat sonra yola koyulduk. Gök kurşun renkte ve topraktan daha ağır gibiydi; yakındaki tepenin biraz üstünde iki kara nokta belirdi. İki keşif uçağıydı besbelli. Gözlerimi kapadım.

Birkaç saniye sonra gözlerim faltaşı gibi açıldı. Üstümüzde bir motor gürültüsü ve hemen ardından da patlamalar duyuldu.

Sonra önümdeki camdan anlaşılmaz bir şey yansıdı; göğsüm ve kulak zarım patlayacaktı neredeyse. Bununla birlikte öyle bir gürültü duyuldu ki, kıyamet koştı sandım. Buz parçaları, taşlar, tahta parçaları arasında miğferler ve karavanaların kaynaştığı bir anaför sardı her yanımızı. Renault'muz, önümüzde birdenbire duran arabaya çarpacaktı neredeyse.

Şaşkınlık içinde arabanın kapısını açıp yere atladım. Gök gürültüsünü andıran seslerin geldiği yana başımı çevirip baktım. Ardımızdan gelen kamyon da bizim arabaya bindirecekti neredeyse. İlerdeki üçüncü kamyon devrilmişti. Havada kalan tekerlekleri hâlâ dönüyordu. Daha ilerdeki kamyonlar duman ve alevler arasında kaldığı için hiç bir şey görmek mümkün olmuyordu.

«Çabuk tepeden aşağı!» diye bağırdı bir asker. Görebildiğim kadarıyla uzakta bütün insanlar karlara bulanmışlardı.

«Hedef kamyonlar!» diye bağırdı biri.

Tepenin eteğine doğru öne eğilerek koşan bir çavuş, «Hava saldırısına karşı savunma durumuna geç!» diye bağırdı.

Benim yanımda karlara bata çıka ilerleyen birkaç delikanlı tüfeklerini havaya çevirdiler.

Hay Allah! Benimki arabada kalmıştı. Öte yönden kamyonu doğru koşuyordum. Havada uçak gürültüsü gittikçe artıyordu. Başımı karlara soktum. Başımın üstünden bir fırtına esti, ardından uzak yakın patlamalar duyuldu. Bundan başka sesler de duyuldu ama, hiçbirisi biraz öncekiler kadar korkunç değildi.

Kar içinde kalan başımı kaldırdım, uzakta kayın ormanı içine dalan iki çift motorluya baktım. Yüzbaşının Volkswagen'i karşı yönden gelen bir konvoy boyunca ilerliyordu. Askerler

çilyavrusu gibi dağılmıştı.

Doğruldum, kara bir dumanın yükseldiği yere doğru koşmaya başladım. Patlayıcı madde yüklü bir kamyon Sovyet uçaklarının ateşine tutulmuş, havaya uçmuştu. Bu patlama sırasında da hem önümdeki, hem ardımdaki araba yok olmuştu. Yanan parçalar da altmış metre ötelere kadar fırlamıştı. Geride kalan her şey yanıyor, keskin ve kara bir duman çıkıyordu. Bu yoğun duman arasından biraz önceki çavuşla bir askerin, kararmış ve kanlar içinde kalan bir cesedi taşıdıklarını gördüm.

İçgüdüsel bir davranışla başkalarıyla birlikte bu kara sis arasına daldım. Dumandan yanan gözlerimle bu taşınan şeyin insana benzer yanını görmeye çalışıyordum. Bir karaltı öksürerek karşıma çıktı.

«Durmayalım burada,» dedi. «Mühimmat dolu sandıklar neredeyse yanmak üzere, çok tehlikeli bu.»

Duman perdesini bir motor gürültüsü ve yanan iki far parçaladı. Tepenin eteğinden bir kamyon tırmanıyordu; onun ardından bir kamyon, sonra iki kamyon daha... Konvoy yoluna devam ediyordu.

Yangına karşı soğuktan donuyordum; yerime, yani Renault'mun daha ılık sayılabilecek şoför mahalline dönmeye karar verdim. Duman biraz azalınca kaygan yol gözlerimin önüne serildi; yolun üstünde boyunlarını uzun kaputlarının yakasına sokmuş bir grup askerin bir subay önünde dizilmiş olduğunu farkettilim.

Teğmen, «Yaklaşın buraya!» diye bağırdı.

İkimiz de koşar adım gidip sıraya girdik.

Eldivenli elinin parmağını bana doğru uzatarak, «Sana soruyorum, silahın nerede?» dedi.

«Ha!.. Orada teğmenim, Renault'nun içinde.»

Sesim kederliydi ve titriyordu. Öfkeli görünüyordu teğmen, silahımı kaybettiğimi, ona yalan söylediğimi sanıyordu. Kudurmuş bir çoban köpeği gibi üstüme yürüdü.

«Çık dışarı! Hazırol!» diye bağırdı.

Dediğini yaptım. Hazırol durumuna henüz geçmiştim ki, suratıma bir tokat indirdi, yerimde sallandım. Başıma sımsı-

kı geçirdiğim miğfer karların içine yuvarlandı; pis, tarak görmemiş saçlarım ortaya çıktı. Tekmelerle canımı çıkaracak sa-nıyordum.

Yüzüme öfkeyle bakıp dişlerini gıcırdattı.

«Yeni bir emre kadar böyle duracaksın!» diye bağırdı; sonra bakışlarını kendisine selam duran çavuşa çevirdi. Gri gözlerinden ateş saçıyordu.

«Sizi it sürüleri sizi!» diye sözlerine devam etti teğmen. «Silah arkadaşlarınız sizin iyiliğiniz için cephede can verirken, üstünüze ateş eden iki Sovyet uçağını farketmiyorsunuz. Oysa görmeliydiniz bu uçakları. Hepiniz uykudasınız. Ceza olarak sizi ateşe sürmelerini isteyeceğim. Uç araba yok oldu, beş ölü iki yaralı var. Besbelli onlar da uykudaydılar. Sonuç bu işte! Silah taşımaya layık değilsiniz siz! Rapor edeceğim sizi.»

Selam vermeden uzaklaştı gitti.

Çavuş üstünün aynı ses tonuyla, «Yerlerinize!» diye bağırdı.

Koşarak herkes biribirinden ayrıldı. Gidip miğferimi aldım; geçerken çavuş omuzuma vurdu.

«Yerine!» diye homurdandı.

«Miğferim... Çavuş...» dedim.

Miğferimin yanından geçen bir asker dediğimi duydu, eğildi ve bana başlığı fırlattı. Şaşkınlıktan ağzım açık kaldı, harekete geçen kamyonuma atladım.

«Burnundaki kanı sil,» dedi şoför.

«Peki... bölüğün acısını benden çıkardı galiba.»

«Üzülme, bu akşam Kharkov'da oluruz. Kimbilir belki de korunacak bir şey kalmaz elimizde.»

Biraz önceki olayı düşündükçe fena halde öfkelenmeye başlıyordum.

«Uçakları pekâlâ o da görebilirdi. O da konvoyda değil mi?»

«Öyle ya!» diye alay etti öteki. «Gidip kendisine söyle-sene bunu.»

Yarı uykulu ve uyanıklık arasında gözüme çarpan iki kara noktayı düşünüyordum. Teğmenin sözlerinde gerçek payı

vardı; ama böyle bir şeyi beklemiyorduk. Savaşın gerçek tehlikeleriyle daha yüz yüze gelmemiştik. Bundan başka hepimiz uykusuzluktan kırılıyorduk; soğuktan, bu bitip tükenme bilmez yoldan yorulmuştuk ve özellikle hiç kimsenin hayal edemeyeceği bu pislikten bıkip usanmıştık... Öylesine üşüyorduk ki, mola verdiğimiz birkaç dakika içinde yıkanmayı aklımızdan geçirmiyorduk. Bundan başka sıfıraltı 25 derecede su bulmak güçtü. Su bulmak için köylülerin evlerine gitmemiz gerekiyordu. Hiçbir şey anlamıyordu onlar. O zaman şaşkınlıktan faltaşı gibi açılmış gözleri önünde, onların izni olmaksızın sularına el koymamız gerekiyordu. Bütün bunlar da zaman alan şeylerdi. Bu zamanı da ancak akşam, hava iyice karardıktan sonra bulabilirdik. Doğrusu mola verir vermez de düşündüğümüz biricik şey uyumaktı.

Bütün bunları kafamda evirip çevirmenin hiçbir yararı yoktu. Komünist uçaklarının ateşleri önünde can veren arkadaşlarımızı hayata getirme imkânı da yoktu artık. O üç kamyonun yerine bizimki uçabilirdi; hiç yaralanmamıştım, ama ne kadar çok acı çekilmiş olabileceğini düşündüm, ağzım kurudu. Başımı cama yaklaştırarak, «Tanrım!» dedim. «Başka uçak gelirse bak nasılda göreceğim bu kez.»

Dizinden sakat olan şoför her zamanki alaycı tavrıyla yüzüme baktı.

«Dikiz aynasına da bak. Biliyor musun arkadan da gelebilirler.» Alay ediyordu besbelli.

«Beni odun kafalı mı sandın? (Bu deyim Almanca da çok kullanılır.) Sana göre ne yapmalıyım öyleyse?»

Yüzündeki ifadeyi hiç değiştirmeden omuz silkti.

«Hoşnut değilsen başka arabaya bin.»

Beni ciddiye almadığı apaçık görülüyordu. Susmak zorunda kaldım: Hem öfkeli, hem kederliydim. Uyanıklık göstermediğim için tokat yemiştım; şimdi de beni cezalandırmak istercesine alay ediyorlardı.

Kamyon zincirimiz donmuş karlı yolda sarsıla sarsıla ilerliyordu. Gece inmek üzereydi; onunla birlikte de şiddetli bir soğuk bastırıyordu. Hedefe ulaşmakta olduğumuz düşün-

cesi bizi daha çok harekete geçiriyordu. Yarım saatten az bir zaman içinde Kharkov'un dış mahallelerinde olacaktık. Nasıldı acaba bu kentin görünümü? Son hatta, yani Stalingrad'dan önce cephe gerisindeki son büyük kentti burası. Stalingrad, Kharkov'a en azından altı yüz kilometre uzaklıktaydı. Rusya seferinden tiksинmekle birlikte ateş hattına yaklaşmamış olmanın üzüntüsünü duyuyordum içimden. Sonunda isteğime erişmiştim...

Bir yamaçtan indiğimizi anımsıyorum. Bizim önümüzden giden kamyonlar gittikçe yavaşladı.

Sonra durdular.

«Yine ne oluyor?» demekten alamadım kendimi.

Hemen kapıyı açmıştım.

«Kapa kapıyı! Soğuk!» diye bağırdı arkadaşım.

Kapıyı suratına çarpıp kapadım; buzla kaplı, dar «Üç Enternasyonal» yolunda ilerlemeye başladım. İlerde henüz durmuş olan bir araba buzlu yolda hâlâ sağa sola sallanıyordu. Kharkov'dan gelen bir emireri bize bir emri iletliyordu. Kül rengi gölgeler arasında üç subayın telaşlı telaşlı konuştuğunu gördüm. Kötü bir haber üzerinde konuşur gibi bir halleri vardı. İçlerinden biri, bizim yüzbaşı, bir kâğıdı okuyordu.

Az sonra, bir çavuş konvoy boyunca koşup düdük çalarak toplanma işareti verdi. Ardında iki teğmen üç assubay olduğu halde yüzbaşı bize doğru ilerliyordu. Çizmelerinin burnuna bakarak yürüyen yüzbaşının bitkin, ezik bir hali vardı.

Yorgun ve sert yüzlerimizden soğuk bir ürperti ve kaygı esip geçti.

«Dikkat! Dikkat!» diye bağırdı bir assubay.

Hazırol durumuna geçtik. Yüzbaşı kâğıdı gözlerinin hizasına getirdi.

«Askerler! Size son derece kötü bir haber vereceğim; sizin için, bütün Mihver savaşçıları için, halkımız için, bu mücadelede bizim inancımızı, bizim fedakârlığımızı temsil eden bütün insanlar için kötü bir haber. Bu akşam bu haberin yayıldığı her yer heyecan ve kedere boğulacak. Geniş cephemizde olduğu gibi vatanımızın ta kalbinde yaratılan heyecanı yatıştır-

makta sıkıntı çekeceğiz.» Yüzbaşı durup derin bir soluk aldıktan sonra, «Stalingrad düştü!» diye kesinleştirdi durumu. «General Paulus ve VI. ordu, bunca fedakârca savaşlarına rağmen, kayıtsız şartsız silahları bırakmak zorunda kaldılar.»

Grubu saran şaşkınlık derin bir kedere bıraktı yerini. Bir anlık bir sessizlikten sonra yüzbaşı yeniden söze başladı.

«Mareşal Paulus, bir önceki mesajında Führer'e, askerlerinden her birine cesaret nişanı vermek gerektiğini bildiriyordu. Bundan başka mareşal, bu zavallı savaşçıların çektiği acıların son kertesine ulaştığını, aylarca sürmüş olan bu cehennemi savaşa kadar hiçbir savaşın, zaferin şan ve şerefine layık olmadığını sözlerine ekliyordu. Burada elimde Kızıl Ekim traktör fabrikasının yıkıntılarından kısa dalgayla alınan son mesaj var. Başkomutanlıkça bu mesajın size okunması istenmektedir.

«Bu mesaj, VI. ordunun en son kalan savaşçılarından biri, çavuş Heinrich Stoda tarafından gönderilmektedir. Heinrich, Stalingrad'ın güneybatı mahallelerinde dövüşün sürüp gittiğini belirtmektedir. Mesaj şöyledir :

«Sağ olarak sadece yedi kişi kaldık, aramızda dördü yaralı; dört günden beri traktör fabrikasının yıkılan karmakarışık putrelleri arasında yer almış bulunuyoruz. Dört gündür ağzımıza bir lokma girmedir. F. M. fişek haznesini de boşalttım. On dakikaya kadar Bolşevikler bizi de yok edecekler.»

Heinrich Stoda Münih'de tıp doktoru Adolph Stodo'nin oğluydu. Derin bir sessizlik oldu; bunu sadece rüzgârın sesi bozuyordu. Orada bulunan amcamı düşünmeye başladım; ailelerimiz dargın olduğu için yüzünü hiç görmemiş olduğum amcamı. Yalnız resmini görmüştüm; onun şair olduğunu söylemişlerdi. Çok yakın bir dostu kaybetmişim gibi geldi bana. Sıralardan birinde çok yaşlı ya da şakakları ağardığı için böyle görünen bir adam ağılamaya başladı. Sonra hazırol durumundan çıkıp subaylara doğru ilerledi. Hem ağlıyor, hem haykırıyordu.

«İki oğlum da öldü; bunun böyle olacağı belliydi. Subaylar, sizin suçunuz bu. Rusya'nın kışına nasıl olsa dayanamayacağımız biliniyordu. Zavallı iki yavrum orada, can verdi.»

«Geri dur,» diye emir verdi assubay.

«Hayır! Öldürebilirsiniz beni, vız gelir bana, vız...» diye gürlledi adam umutsuzlukla.

İki asker sıradan çıkıp zavallı adamı yerine götürmek için kollarına girdiler. Başına daha kötü bir iş gelmemesi için böyle yapmışlardı. Subaylara hakaret etmemiş miydi bu adam? Yalık, deliler gibi dövünüyordu.

«Hasta arabasına götürün, ilaç versinler,» dedi yüzbaşı.

Başka bir şey daha söyleyeceğini sandım. Bakışı hareket-sizleşti. Kimbilir Stalingrad'da belki onun da bir yakını vardı.

«Dağılın!» dedi sadece.

Küçük gruplar halinde sessiz sessiz arabalarımıza doğru gittik. Gece olmak üzereydi. Ufkun beyazlığı soğuk bir gri ma-viye büründü.

Yanımda yürüyen delikanlıya rasgele, «Hava gittikçe soğuyor,» dedim.

«Evet gittikçe soğuyor,» dedi, çok uzaktan bakıyor gibi bir hali vardı.

İlk kez Rusya bana uçsuz bucaksız ve hüznü göründü. Çok açık seçik olarak, bu uçsuz bucaksız ve kurşun gibi ağır ufkun üstümüze kapandığı izlenimini duydum. İliklerime kadar ürperdim. Üç çeyrek saat sonra Kharkov'ın yıkık dökük dış mahallelerinde ilerliyorduk. Kamyonlarımızın farlarının ölgün ışığında fazla bir şey göremiyorduk; ama ışık demetine rastlayan her şey hasar görmüştü. O geceyi de arabalarda geçirdik.

Ertesi sabah oldukça geç uyandık. Dışarda müthiş bir kar fırtınası vardı. Rüzgârın taşıdığı buz parçalarının yüzümüzü yaralamasından korkarak başlarımızı kalkık yakalarımızın arasına soktuk. Uzun bir süredir görmediğimiz çavuş Laus oradaydı, elinde bir kâğıt vardı, o da fırtınaya karşı koymaya çalışıyordu.

«Askerler,» dedi. «Durumunuzu yakından bilen başkomutanlık size yirmi dört saatlik bir dinlenme izni veriyor. Bununla birlikte bugün içinde bulunduğumuz koşullarda herhangi bir karşı emir çıkabileceğinden, her iki saate bir konak kızları ya da ailelerinizi ziyaret etmeyi düşünmenizde bir yarar olmasa gerek. Mektup yazabilirsiniz,» diye ekledi gülerek.

Kharkov'u dolaşmak isterdik. Ama böylesine korkunç bir zamanda konakladığımız yerden ayrılmamayı yeğ bulduk. İyi ve dinlendirici bir gün geçirdik. Önceden kestirildiği gibi, geldiğimiz yönde bir yolculuğa hazırlanıyorduk. Bundan ötürü ertesi gün savaş bölgesinde bulunan bir birliğin yiyecek ve malzeme ikmalini yapmak üzere yola çıkacağımızı öğrenince büyük bir şaşkınlık duyduk. Hatta nereye gideceğimizi bile öğrenmiştik. Voronej'in güneyinde, şimdi numarasını unuttuğum bir kesime ulaşacaktık.

Haberi heyecansız karşıladık.

«Ph,» dedi Halls. «Karlar içinde eşinecek olduktan sonra ister Kiev olsun, ister Voronej, hepsi de bir.»

«Evet, ama Voronej cephe,» dedi Olensheim.

«Biliyorum,» dedi Halls.

Cepheyi de görmek gerekecekti.

Ben ne düşündüm, bilmiyorum. Bir savaş alanında neler olabilir? Korkuyla merak arasında bocalıyorum.

BÖLÜM II

Cephe

Voronej'in güneyinde Don Nehri

Kış bitmiyordu bir türlü; aralıksız kar yağıyordu. Bilmiyorum, ya şubat sonu ya da mart başlarındaydık. Trenle bizi Kharkov'dan almış ya da seksen kilometre ötede, ikmal merkezi bulunan küçük bir kasabaya götürdüler. Orada büyük han-garlar içinde yığın yığın yiyecek, giyecek ve ilaç v.b. vardı. Bütün çukurlar, mahzenler ve yer altındaki en küçük yerler tıklım tıklım her çeşit malzeme ve cephaneyle doluydu. Sığınak-larda ya da açıkta tamir atölyeleri vardı. Tanklara tüneyen as-kerler, donmuş ellerini soluklarıyla ısıtmaya çalışıyorlardı. Ka-sabanın sınırlarına siperler kazılmış ve savunma karakolları yerleştirilmişti. Buraya kitle halindeki partizanlar sık sık sal-dırıyordu.

Orada bulunan askerlerden biri bana, «Buranın en iyi ya-nı çok iyi besleniyoruz,» dedi. «Burada iş çok. Savunmamızı dü-zene koymak zorunda bırakıldık. Listeye göre nöbet tutuyo-ruz. Eğer bu aksarsa, partizanlara karşı koymakta sıkıntı çe-kiyoruz. Zaten bir alay şeyi yok ettiler. Bizim komutan birçok kez bir piyade birliğinin bizi desteklemesini istedi ama bu birlik gelmedi bir türlü. Ha, bir kez bir S. S. bölüğü yardımımıza geldi. Ama gelişinden üç gün sonra VI. ordunun yardımına gönderildi. Kırk kadar ölü verdik; bizim için bu sayı çok yüksek sayılır.»

Öğleden sonra erken saatlerde garip bir konvoy oluşturduk. Bu konvoy dört tekerlekli Rus tanklarından meydana gelmişti; bunların altlarına kayak biçimi levhalar yerleştirilip kızak haline getirilebiliyordu. Gerçek Rus kızakları, eydekalar, hatta iki üç tane de baştan başa süslü troyka da vardı. Bu malzeme kuşkusuz Ruslardan ele geçirilmişti. Küfesinde ne kuklalar, ne de göz kamaştıran oyuncaklar olan bu Noel Baba konvoyunu ne yapacağız ve nereye götüreceğiz diye soruyordum kendi kendime; yükümüz elbombaları ve diğer tehlikeli silahlardı.

Kuzeydoğu yönünde, Voronej yakınında bir kesime gitmek üzere yola koyulduk. Soğuğa karşı tayın, bir paket sargı ve iki günlük yemek vardı her birimizin yanında. Karlı bir yolda ilerlemeye başladık.

İki saat sonra kar görülmemiş derecede artınca kayakları tekerlekler altına geçirmek zorunda kaldık. Deri çizmelerimiz su sızdırmayacak biçimde yapılmış olmakla birlikte otuz kırk santim yükseklikteki karlar içinde yürümeye elverişli değildi.

Yola koyulalı çok olmadığı halde çok yorulmuştuk. Şimdi 19. Bölüğün mağrur askerleri bir topalın değneğine sarıldığı gibi bir kızağa ya da koşumuna sarılmışlardı. Bana gelince, koyun gibi tüylü bu uğursuz beygirlerin bir tutam kılına yapışmıştım. Hem yürümeme yardımcı oluyor, hem de parmaklarımı ısıtıyordu. Çok hızlı giden bu hayvanlar yüzünden biz de tüketici bir hızla yol almak zorunda kalmıştık. Soğuğa rağmen ter içindeydik. Ara sıra komutanlardan biri durup, sözde yürüyüşümüzün iyi olup olmadığını anlamak istermiş gibi, konvoyumuzun geçişine bakıyordu. Aslında dinleniyor, biraz soluk alıyor ve son kızaklarla birlikte yeniden yola koyuluyordu; bunlardan hiçbirinin koşar adım yerine gittiğini görmedim.

Akşam olunca dur emri verildi. Yorgunluktan bitkin bir durumdaydık.

Assubaylar nöbet kolunu atadılar, şimdi yatma işi çözümlenmeliydi. Daha şimdiden çadırlarımızı nereye ve nasıl kuracağımızı düşünmeye başlamıştık hepimiz. Bazıları karı küremeye başladılar, öbürleri de beygirlerin iki yanında asılı saman çuvarlarıyla küçük kulübecikler yaptılar. Bir bölümü de

beygirleri zorla yatırmaya uğraşıyorlardı; buna neden gerek gördüklerini bilmiyorum. Şimdiye dek çok zor koşullar altında geçirdiğimiz geceler olmuştu; ama yine de iyi kötü başımızı sokacak bir yer buluyorduk. Şimdi hem de böyle bir havada dışarda yatmak bizi deliye döndürüyordu, ötede beride tartışmalar başladı.

Bir kısmı bir köy ya da bir yapıya rastlayınca ya da yürümeği teklif ediyordu. Soğuktan gebermektense yorgunluktan gebermek yeğdi. Çünkü hiç kuşkusuz yarımızdan çoğu yarın sabaha çıkmaz diye iddia ediyorlardı.

«En az üç günden önce hiçbir köye rastlayamazsınız,» dedi assubaylarımız. «Onun için elinizden geldiğince yerleşmeye bakın.»

Dişleri soğuktan takır takır takırdayan zavallı biri ağlamaklı bir sesle, «Hiç olmazsa ateş yakılrsa!» dedi.

Geceyi nasıl geçireceğimiz düşüncesiyle bitkin hale gelmiş olan bizler çekeceğimiz çileye katlanmaya hazırlıyorduk kendimizi. Halls'la ben bütün bir kızığı boşalttık. Patlayıcı maddenin sandıkları arasında iki kişinin sığabileceği kadar bir yer açıp tekrar yükledik. Böyle bir durumun ne kadar tehlikeli olduğunu bilmemize karşın yine de soğuktan donmaktansa, patlayıcı maddenin sıcaklığında uçmayı yeğ buluyorduk.

Halls açık saçık bir iki edepsizce şaka yapmak cesaretini bile gösterdi; bunca tedirgin duruma rağmen ben bile gülmekten alamadım kendimi. Birbirimize iyice sokulmuş 'durumda zaman zaman gözlerimiz kapanıyor, kendimizden geçiyorduk; uyuyakalıp donmak düşüncesiyle hepimiz tetikteydik.

On beş günü bin türlü zorluk içinde geçirdik. Bu durumda Sovyet toprakları üzerinde artık ilerleyeceğimiz en son noktaya geldiğimizde, öylesine güçsüz, öylesine moral bozukluğu içindeydik ki, ilk karşılaştığımız savaşçılar bizim yardımımıza koştular.

Bu destansal yolculuk - abarttığımı sanmıyorum - aramızdan bir çoğunu yoketti. Daha üçüncü gün iki kişi zatürreeye yakalandı. Ondan sonraki günlerde kol ve bacakları donanlar oldu; soğuktan meydana gelen bir çeşit kangren bu. Hastalık

önce soğukta doğrudan doğruya teması olan yüzde başlayıp sonra kapalı olan yerleri sarıyor. Bu deri hastalığına yakalanan zavallılara sürülen sarı yağlı merhem onları gülünçleştirdiği kadar acınacak bir duruma da sokuyordu. Şaşkınlıktan ne yapacağını bilmez hale gelen iki er bir gece konvoydan ayrılıp bir çılgınlık nöbeti içinde uçsuz bucaksız karlı topraklarda kaybolup gittiler. Bir başkası, daha genç olanı, saatlerce anne anne diye ağladı. Zaman zaman aramızdan biri onu ya avutmaya çalışır ya da zaten pek yerinde olmayan rahatımızı kaçırdığı için azarlardı. Sabaha karşı, sesi kesileli bir hayli zaman olmuştu ki, bir patlamayla yerimizden sıçradık. Biraz ötede uzanmış yatıyordu. Bu kâbuslu yaşamına son vermek için tüfeğini çekmiş, ama silahı ustaca kullanamadığı için hemen ölmemişti. Öğleden sonra ölen zavallıya hiçbir ciddi yardımda da bulunamamıştık.

Yürümekten ve dondan bitkin bir duruma gelen ayaklarım önce son derece sızlıyordu, sonra hiçbir şey duymaz oldum. Sonradan bir askeri doktor yaralarımızı muayene ederken, ayağımın üç parmağının kül rengine dönüşmüş olduğunu gördüm. Tırnaklar pis çoraplara yapışmıştı. Canımı yakan bir iğne yaptı da böylece parmaklarım kesilmekten kurtuldu. Bütün bunlara nasıl katlanabildiğimize, hele pek de güçlü kuvvetli olmayan benim nasıl katlanabildiğime hâlâ akıl erdiremiyorum.

«En sonunda» savaşı ve cepheyi de görecektik. Beterin beteri olduğunu biliyordum artık.

Luftwaffe havaalanındaki barakalarda ve kazamatlarda bizim için kaçınılmaz olan bir günlük dinlenmeye çekildik. Arazinin büyük bir kısmını batıya çekilen hava kuvvetleri bırakıp gitmişlerdi. Bozuk birkaç avcı uçağı karlarla örtülü olarak orada bekliyordu. Askeri personel de geri kalan belli başlı malzemeyi topçu birliğinden alınan tankların ardına bağlanan büyük kızaklara yükleyip çekilmişlerdi; 155 m bataryaları kampın sınırındaydı.

Oldukça rahat sayılabilecek olan bu yerde, kendimize gelebilmek için günlerce kalmamız gerekti. Biraz güçlenince bizi

banyoya soktular. Bölüğümüz bu kesimdeki savaşçılar için paha biçilmez ve umudun üstünde bir işgücü taşıyordu.

Gruplar halinde çeşitli angaryalara dağıldık. 19. bölüğün dörtte üçü 77 topçu birliği ve serbest atışlar için hazırlıklara girişti. Arkadaşlar bu iş için tonlarca kar atmak ve beton halini almış olan toprakta kazma sallamak zorunda kalmışlardı.

İçinde Halls ve Leusen'in bulunduğu - beraber olabilmek için elimizden geleni yapmıştık - benim grubuma gelince, bu delaylarda on beş kilometre kadar uzakta olan piyade birliğinin yiyecek ve cephane ikmalini sağlamakla görevliydi.

Üç beygirin çektiği iki kızak enrimizdeydi. Mesafe uzun değildi. Bir önceki acıklı yolculuğumuza göre durum çok iyiydi. Bir günde gidip dönebiliyorduk. Etrafın perişanlığına karşın kederli değildik, bu görevi de kolay diye kabullenmiştik.

Bir çavuk ve sekiz er yola koyulduk; ben spandau şarjörleriyle elbombaları yüklü olan ikinci kızaktaydım. İyi yol almakta olan arabanın ardına oturmuş, bu kasvetli çöl manzarasını seyrediyordum. Bembeyaz lekesiz sonsuzlukta ara sıra cılız ağaçlara rastlanıyordu. Bu her yanı karlarla örtülü yerin, savaş vermiş sonra da yenilmiş gibi bir hali vardı. Hiçbir şey yoktu bu topraklarda saldırgan kurtlardan başka. Donuk, sarı gri bir gökten her şeye egemendi. Dünyanın ucuna, uygarlığın sonuna varmış gibiydim; bu boşluğun ötesinde başka bir şeyler olduğunu görmem için bir haritaya bakmam gerek.

Biraz sonra üstü bir buçuk metre karla örtülü, bozuk bir yola saptık. Kısa bir süre sonra sık bir ormanlığa geldik. Bir ağaç kümesi ardından bir asker çıktı, önümüzdeki kızak durdu.

Çavuşunuzla bir konuşma geçti aralarında; ormana daldık. Gracıkta bir spandau bataryasıyla iki topçu eri, daha ilerde de karınca gibi kaynayan piyadeler ve barınakları olan çadırlar vardı. Pek çok sayıda silah ve alpenberg tipinde hafif tańklar, Pak'lar ve kızaklara yerleştirilmiş 50'lik havan topları gördük. Ötede bir ağaç dibinde öldürölmüş olan beygir zamanla bifteğ

dönüşüyordu. Bu işi yapan askerlerin kaputları hayvanın kanlarıyla lekelenmişti. Her yanımızı sardılar; posta olup olmadığını soruyorlardı. Olmadığını söyleyince bazıları küfrü bastı bize.

Bir subay görevimizin ne olduğunu söyledi: İkmalini yapacağımız bölük daha doğudaydı; yol göstermek için yanımıza atlı bir emireri kattı. Bir süre, içinde üç dört bin kişinin gizlendiği ormanda ilerledik. Sonra, bugün bile hâlâ gözümün önünden gitmeyen, yer yer ağaçlıklı üç dört tepeyi aştık. Karlar üstünde, karla örtülü üç dört telefon yolu uzayıp gidiyordu.

«İşte.» dedi atlı emireri. «Bu tepenin ardında düşman topçusunun ateşi altındasınız. Gecikmeyin; telefon hattını izleyin, ikmalini yapacağınız bölük aşağı yukarı iki kilometre ötededir.»

Nizami bir selam verdikten sonra beygiri tırısı kaldırarak uzaklaştı.

Biribirimize baktık.

Bölükte eskiden beri görevli olan bir çavuş, «Gideceğimiz yere mümkün olduğu kadar çabuk gitmeliyiz,» dedi. «Beygirler vurmaktan çekinmeyin. Ruslar bizi görürlerse ateş ederler. Genel olarak bu iş için epey zaman gerek. Eğer işler kötü giderse patlayıcı madde taşıyan kızağı bırakacağız; eğer patladığı sırada biz otuz metre uzaklaşmış olmazsak içimizden yüzümü tekrar görecektir olan bir kişi çıkmaz.»

Kharkov yakınında saldırıya uğrayan konvoyun durumu geldi aklıma.

İçimizden biri korkmadığını göstermek için, «Haydi, marş!» diye bağırdı.

Çavuş cephane yüklü kızağın kenarına atlayıp «İleri» işareti verdi. Çabucak tepeye ulaştık. Hemen hemen iki kızak aynı zamanda tepeye ulaşmıştı. Soluk soluğa kalan beygirler oldukça sarp yamacı inmeden önce biraz mola verdik.

«Aşağı! Durmayın orada,» diye gürledi çavuş.

Dizginleri tutan çocuğa, «Kamçıla!» diye bağırdı Halls.

Önce bizim araba öne atıldı.

Arkalarında, çok uzaklardan da görülebilecek beyaz bir bulut havalandırarak çukurdan çukura tavşanlar gibi atlayarak yamacı inen üç atı şimdi bile görür gibi oluyorum. Biz üçümüz

sürücünün arkasında, kızıağın ortasındaki üzeri beyaz yazılı yeşil sandıkların üstünde oturuyorduk. Büzülmüştük, soğuğu da duymuyorduk artık.

Başımıza hiçbir olay gelmeden yamacın eteğine ulaştık. Karların üstünde kalabalıkların geçtiğini gösteren izler vardı hâlâ. Bir kar yığını altına gömülmüş kalmış bir top gördük; biraz ötede başka toplar da vardı.

Çatısı yere kadar inen bir izbanın yakınında durduk. Bizden yana olan bölümü apaçık görülüyordu. Başları sımsıkı sarılı istihkâm erleri izbanın içinde çalışıyor, besbelli sökmeye çalışıyorlardı bunu. Birkaç er, ellerinde tahta parçalarıyla dışarı çıktı. Beyazlar giymiş iriyarı bir çavuş bize doğru ilerledi.

«İndirin buraya,» diye bağırdı. «İstihkâmcılar sığınak hazırlıyor, işleri neredeyse bitecek.»

Müthiş bir patlamayla yerimizden sıçradık. Sağımızda sarı bir şimşegın ardından taş parçalarından bir gayzer on metre havaya yükseldi.

İriyarı çavuş istifini bozmadan başını gürültünün geldiği yana çevirdi. Sert bir sesle, «Orospu çocukları!» dedi.

Bu sözünden istihkâm erlerinin dinamitle oynadıkları sonucunu çıkardık. Assubay getirdiğimiz emri okuyordu.

Eldivenli elinin parmaklarını bir konserve kutusu üstünde oynatarak, «Yo, bizim için değil bu,» dedi. «Bu... (numarayı şimdi hatırlamıyorum) piyade birliği için. Şu yoldan gidin. Birlik Don kıyısında bir noktayı tutuyor : Temkinli olun.»

Büyük bir hendeğe ulaştık; soğuktan titriyen atlar taş kesilmiş toprakta eşiniyordu. Boyunlarında asılı torbalarda toz halinde kuru ot vardı; zavallı hayvanlar buz tutmuş burunlarını torbaya sokmayı bile denemiyordu.

Orada burada kaskatı hayvan cesetleri vardı. Bunların arasında kaputlarına sarınmış askerler cansız uzanmış yatıyorlardı. Birbiri ardınca üstünkörü yapılmış kazamatları geçtik.

Çok yakınımızda duyulan tak... tak... tak diye bir ses bizi düşüncelerimizden ayırdı.

Sürücümüz, «Makineli tüfek!» dedi. «İstediğimiz yere geldik.»

Tuhaf bir şekilde gülüyordu. Sağda solda siperler, kazamatlar, insanların girdiği çukurlar vardı.

«9. piyade alayı... bölüğü... Bu bizim için mi?» diye sordu bir teğmen.

Çavuşumuz verilen emre baktı.

«Hayır teğmenim!. Bölgeyi arıyoruz.»

«Ha, tamam,» dedi subay. «Ama kızaklarınızı burada bırakmalısınız. Aradığınız birlik nehrin kıyısındaki adadadır. Ara yollardan gitmelisiniz. İleri Rus karakollarının ateş hattındasınız, dikkatli olun, zaman zaman uyanırlar.»

«Sağol teğmenim,» dedi assubayımız sesi biraz titreyerek.

Teğmen onlarla birlikte göndermek üzere birine seslendi.

«Yolu göster, yine buraya dön!»

Adam selam verdi ve yanımıza geldi. Kendimden ağır bir sandığı yakalamış taşımaya hazırlanıyordum. Yeniden, tak, tak sesleri duyuldu.

Bir devriye, «Tamam, başladılar işte,» dedi. «Bizimkiler bunlar.»

Birdenbire yine çatırtılar duyuldu.

Önümüzde yürüyen eski asker, «Bunlar Ruslar,» diye alaylı alaylı güldü.

Solumuzdan, üç dört yüz metre öteden gelen bu patlamalarla hava titreyordu.

«İstihkâm topçuları bunlar. Bir saldırı da olabilir.»

Birdenbire sağımızda, otuz metre ilerde şiddetli ve kuru bir patlamanın ardından miyavlamayı andıran acayip bir ses çarpıtı kulağımıza. Bunun ardından on kadar patlama daha duyuldu. Halls ben ve ötekiler, ellerimizde yüklerimiz olduğu halde iyice eğilmiş ve bir dizimizi yere dayamış olarak etrafa bakıyorduk. Bir an sessizlik oldu.

«Paniğe kapılmayın çocuklar,» dedi biri. «Orada, şu yığının arkasında 107. batarya var. Ruslara ateş açtı.»

Cehennemi gürültü yeniden başladı. Her ne kadar rehberimiz bunun ne olduğunu bize söylediyse de biz yine de yola kapandık kaldık.

«Miğferlerinizi giyin,» diye emirler verdi çavuş. «Ruslar bataryanın yerini kestirirlerse ateş ederler.»

Rehberimiz de, «Yolumuza devam!» dedi. «Bu dolaylarda yüz kilometre ötede bile rahat bir köşe bulamazsınız. Hiçbir yere güvenilmez.»

İki büküm olarak ilerlemeye başladık. Üçüncü kez hava yine sarsıldı. Alman bataryası çelik kusuyordu boyuna. Önümüzde Spandau'ların çak... çak... çakları gittikçe yaklaşıyordu. Yatay bir patikadan telefon teli döşeyen üç asker çıktı karşımıza. Patlamalar şimdi düzenli aralıklarla sürüp gidiyordu.

Bizi buraya kadar getirmiş olan asker, «Bu, pekâlâ bir saldırı olabilir,» dedi. «Ayrılıyorum sizden. Birliğime dönmeliyim artık.»

«Ya biz nereye gideceğiz?» diye kaygıyla sordu bizim ça-
vuş.

«Tanksavara dek patikayı izleyin. Oradan sağa sapın, nereye gideceğinizi söylerler size.»

Geldiğimiz yöne doğru birkaç adım attı; hep öyle iki büküm ilerliyordu. Demek savaş alanında böyle geziliyordu! İki gün sonra buna öyle alışmışım ki, farkına bile varmıyordum. İki büküm ya da yüzükoyun yatılıyor, ama bazen de hiç kalmıyor artık. O zaman da her şey bitmiş oluyor.

Uzaklaşırken, «Sizin yerinizde olsam sefertaslarımı açardım,» dedi asker. «Yemek vakti geldi.»

Piyade erinin salık vermesi üzerine taslarımızı açtık, karların üstüne oturup yemeğimizi yedik. Bana bakarsanız karnım pek aç değildi. Buz gibi miğferimizin altında kafamda çınlayan bu patlamalar çok ilgimi çekmişti.

Hiçbir zaman doymak bilmeyen Halls sıkışmış bir hayvanın bakışlarını andıran gözlerle başını sallayarak bana bakıyordu.

«Eğer bizi bir subay götürmüş olsaydı belki de iş sırasında yemek molası vermezdi,» dedi.

Başımın üstünden uçuşan salvo ateşlerden başka bir şey duymuyordum artık. İçgüdüsel olarak başımızı omuzlarımız arasına sokuyor, gözlerimizi yumuyorduk. Bir şey duymak, bir şey görmek istemiyormuşuz gibi. İnsanı korku sardığı zaman hep böyle akıldışı hareketler yapar. Halls tam konuşmaya başlayacağı sırada yeri zangır zangır sarsan bir patlama duyuldu; bir öncekinden farklıydı. Uzun bir ıslık ardından ikinci bir pat-

lama duyuldu. Havanın duyulmamış şiddette yer değişimi hepimizi sarstı. Üstümüze taştan ve buz parçalarından bir çığ yağıyordu.

İki büklüm olmuş, ne konuşuyor, ne de kımıldıyorduk. Taslarımızı ve silahlarımızı bırakmıştık.

Panik havası içinde çizmelerime yapışan delikanlı, «Öldürecekler, öldürecekler beni,» diye bağıriyordu ağlamaklı bir sesle.

«Bruumn!..» diye sert bir ses duyuldu. Sonra kulakları sağır edencesine Almanlar ateş etmeye başladılar.

Miğferini elinde tutan çavuş, «İleri! Durmayalım burada!» diye bağırdı.

Hiçbir şey düşünmeden götürdüğümüz malzemelere yapıştık. Siper oldukça genişti, yan yana dört adam rahat geçebildi; ama biz ikişer kol olarak dizi halinde bir duvar boyunca ilerliyorduk. Ben Halls'la birlikte tam çavuşun arkasındaydım.

«Hadi, çabuk, yürüyün!» diye söyleniyordu boyuna. «Orada durmamalı. Bizim bataryaya nişan alıyorlar. Bu apaçık görünüyor, biz de iyice yakınındayız. Çabuk! İleri! Bu lanetli siper tam da onların ateş hattında. Çabuk. İlerde bunu kesen bir siper var.»

Adım başına topuklarımız siperdeki çamurlara batıyordu. Sandıklar ağırdu ve sık sık elimizden düşüyordu. Donmuş, sızlayan parmaklarımla bir ucundan boşuna yapışmaya çabalıyordum, elimden kayıyordu. Nasıl olup da bunların patlamamış olduğuna hâlâ şaşarım.

Çavuş, sanki hiçbir güçlük yokmuş gibi, boyuna, «Çabuk... Çabuk... İşte orada,» diyordu.

Ruslar toplarını dolduracak zaman ayırmışlardı. Bizim bataryamız ardı ardına iki kez boşuboşuna taramıştı. İlk mermiler kırk metre geriye, kendi toplarımızın yakınına düştü. İki kez de tam nereye düştüğü belli değildi. Ama biz daha çok eğilmek zorunda kalmıştık. Birdenbire boğuk sesler duyuldu. Müthiş bir gürültü yeri göğü sarstı, yolun bir yanı öteki yanı üzerine yı-

kıldı. Başımı eğmeye vakit bulamamıştım. Bütün bunlar bir şimşek hızıyla olup bitmişti; ama bir ateş demeti arasında taşlarla birlikte bir çeşit korkuluğun uçtuğu ve meyilli topraktan aşağı doğru yuvarlandığını hatırlıyorum. Yere kapanmış, doğrulamıyorduk.

«Ayağa! Çabuk! Buna dikey yola ulaşmalı! Bir mermi daha düşerse burası bir yanardağ olur!» diye bağıırıyordu çavuş. Son derece korktuğu, deliye dönen yüzünde okunuyordu.

İki şakırtı daha duyuldu. Toplarımız boyuna ateş ediyordu. Yüklerimizi de sürüyerek hızlı hızlı ilerliyorduk, yıkıntılaların ve havaya uçan zavallı adamın cesedi üzerinden geçtik. Geçerken şöyle bir göz atmıştım sadece. Korkunçtu manzarası : Çarpmanın şiddetiyle miğferi yüzüne, siperliği de çenesine ve boynuna gömülmüştü; kalın kışlık elbiseleri, boş bir çuval gibi artık hiç insan biçimine benzemeyen bir şeyi taşıyordu içinde. Bir bacağı yok gibi gelmişti bana. Kimbilir belki de altında kalmıştı.

Çavuşumuza bir kurtuluş gibi gelen dikey yola ulaşmıştık. Daha o yola dalar dalmaz müthiş bir gümbürtüyle siperlerin üstünde topraklar uçtu. Dışardan gelen iki tel, dar siperin karları ve çamurları arasında uzayıp gidiyordu. Teller boyunca yürüdük. Teller dosdoğru biraz ilerdeki tanksavara uzanıyordu. Bir kasabın peşine düştüğü koyunlar gibi, oraya ulaştık. Beyazlar giyinmiş iki adam bizi görür görmek yerlerinden sıçradı.

Biri topun sehпасı arasından dürbünle gözetliyor, öbürü bir deliğe girmiş bir telsizin düğmelerini çeviriyordu.

Çavuşumuz soluk soluğa, «2... bölge mi?» diye sordu. «Yiyecek ve mühimmat getirdik.»

Dürbünlü olanı gülererek, «Çok uzak değil,» dedi. «Ama şimdi gidemezsiniz. Dinamitlerinizi daha uzakta bırakıp bir kazamata çekilin.»

Tekrar ettirmedik sözlerini, kaskatı toprak mezara girdik. Burası kerpiç tahta parçalarıyla yapılmıştı; yarı aydınlıktı. İçerde beyazlar giymiş dört asker daha vardı. Biri uyuyor, öbürleri mum ışığında mektup yazıyorlardı.

Bu çukurdâ ayakta durmak mümkün değildi. Bize yer aç-

mak için biraz sıkıştılar. Her şeye rağmen yine dokuz kişiydik.

Halls bu sıçan deliğinin tavanına yırtık eldiveninden fırlayan parmağıyla dokunarak, «Sağlam mı?» diye sordu.

«Eh, biraz uzağa düşerse dayanır,» diye şaka etti içlerinden biri.

«Eğer tepemize yıkılırsa bizi gömme zahmetine girmezler,» dedi öbürü.

Nasıl olur da şaka edebiliyorlardı? Alışmışlardı belki de. Uyuyanı arkasını dönüp esneyerek anlaşılmaz sözler söyledi.

«Bize kadın getirdiler sanmıştık,» diye içini çekti.

«Yok canım çocuk bunlar,» dedi öbürü. «Bu yavruları nereden buldunuz, çavuş?»

Hepimiz gülmeye başladık.

Bizi yıldırmaq istermişçesine toprak bir daha sallandı.

Buradan atışlar daha az gürültülü duyuluyordu.

«Bunlar acemi erat; nakliye birliğinden; size yiyecek getirmek için baştan başa bütün Rusya'yı geçtiler.»

«Bu da bir şey mi, üç aydır yutkunup duruyoruz,» dedi uyanan asker. «Epey geçiktiniz çocuklar. Biliyorum Ukrayna kızları güzeldir ama, biz de burada açlıktan geberiyoruz.

Bozuk Almancamla bir iki söz edecek oldum.

«Kızlar mı? Hiç kıza rastlamadık! Kardan başka bir şey görmedik.»

«A.. Alsash!» dedi öbürü hemen.

«Hayır, Fransız,» dedi Halls alay ederek.

Herkes gülmeye başladı. Buna ne cevap vereceğini bilemiyordu.

Çok iyi bir Fransızcayla, «Teşekkür ederim,» diyerek elini bana uzattı.

Fransızca olarak, «Annem Almandır,» diye sözlerime ekledim.

«Ya öyle mi?» dedi hayretle. «Demek anneniz Alman. Çok iyi...»

Toprak yine sarsıldı. Tavandan bir parça düştü miğferimin üstüne.

«Sizin kesimde işler kötü anlaşılan,» diye sözü kesti çavuş.

Anamın Alman ya da Çinli oluşuna aldırmış ettiği yoktu. Korkudan başka bir şey düşüncecek hali yoktu.

Yeni bir patlama üzerine, «Yok canım keyfini çıkarıyorlar şimdi. Uç gündür sesleri çıktığı yoktu,» diye cevap verdi öbürü.

Zavallı çavuşumuz kaygıyla, «Biz... 2. takımın ikmalini yapmak zorundayız,» dedi.

«Tamam, öyleyse daha yakından görürsünüz. Tam kıyıya gitmeniz gerekecek. Yamacı tutuyorlar; işleri duman bu zavalıların. Galiba nehrin ortasındaki adacığı da tutuyor olmalılar. Sözgelişi tutuyorlar diyorum; bir kez ellerinden çıkarmışlardı. Geceydi; bıçakla gırtlak gırtlığa dövüşüp ertesi gün de geçir-diler. Orası pek de hoş olmasa gerek; burada olduğuma şükre-diyorum.»

«Ne dersiniz, bu atışlar bir saldırı belirtisi olabilir mi ha?»

«Hımm... Rusların ne yapacağı pek belli olmaz; ama bir saldırı olursa şaşarım doğrusu; önceki günkü katliamdan sonra, biraz beklerler sanırım.»

Kısa bir süredir bataryamız çalışmıyordu; Bolşevik mermi-leri daha seyrek ama düzenli aralıklarla patlıyorlardı. Dürbün-lü asker eğilerek ve ellerini soluğuyla ısıtmaya çalışarak içeri girdi.

«Sıra senin (bir ad söyledi). Dişlerim takırdıyor.»

Sırası olduğu söylenen homurdanarak kalkıp dışarı çıktı.

Çavuşumuz yeni gelene, «Bizim bataryanın sesi duyulmu-yor artık, sustu mu yoksa?» diye sordu.

Öteki soğuktan donan parmaklarını ısıtmaya devam ederek, «Neler de geliyor aklınıza,» dedi. «Umarım susmamıştır. Yoksa işimiz duman olur. Birkaç gün önce şu toplar olmasaydı hepimiz sular altındaydık şimdi. Dilerim, bu ara sizin 107'deki ce-sur arkadaşlar sağ kalmış olsunlar.»

Assubayımız yaptığı aptallığın farkına varmıştı. «Ben de dilerim bunu,» dedi. «Ama neden ateş etmiyorlar artık?»

«Cephede savaşanların yiyecek ve mühimmat bakımından ne türlü güçlüklerle karşı karşıya olduklarını biliyor musunuz? Hesaplı kitaplı, sonuçtan tam da emin olduğumuz zaman ateş etmek zorundayız. Piyade gibi topçu birlikleri de cephanesini

elinden geldiğince idareli kullanmak zorunda. Bununla birlikte Sovyetler'e soluğumuzun tükenmediği izlenimini de vermek için zaman zaman atışları sürdürüyoruz. Anlıyorsunuz değil mi?»

«Evet, tabii.»

Bir sessizlik oldu.

Bizim takımdan biri, «Canları atmak istemiyor besbelli,» dedi.

«Öyle ortalık biraz sakinleşti. Bundan yararlanmalısınız,» dedi erlerden biri.

Biraz güven kazanmış gibi görünen çavuşumuz, «Hadi çocuklar gidelim!» dedi.

Çocuklar ha! Yanlış değildi bu söz : Don savaşçılarının yanında çocuklar gibiydik biz. Birkaç top sesi duyunca dünya başımıza yıkıldı sanmıştık. Polonya'da silah omuzda, uygun adıyla kasabaları aşan bizlerle şimdiki bizler arasında ne büyük bir fark vardı. Ben kendimi nasıl yenilmez bir insan sanırdım o zaman! Hepimizin birden hissettiği bu böbürlenme duygusuyla nasıl da dolaşırdık! Omuzlarında kayışları, başlarında gri - yeşil kasketleriyle arkadaşlarımla gözümün önünden geçmesi nasıl zevk verirdi bana.

Doğaya tıpatıp uyan üniformalarımızla öylesine övünürdüm ki! Hele adımlarımızın sesi! Bu sesi duymuyorum artık... Ama her şeye rağmen bu sestten hâlâ hoşlandığımı sanıyorum. Burada hiçbir şeyimiz yok gibi. Bir paçavra yığımından başka bir şey değiliz. İçimizde bir şey soğuktan titriyor o kadar. Açlıktan geberiyoruz, iyi beslenmiyoruz ve inanılmaz derecede pisiz. Koskoca Rusya bizi yutmuş gibi; nakliyeciliğimiz de bir şeye benzemiyor. Bizler ordunun tüysüz yeni yetmeleriyiz. Sözde yardımcı görevdeyiz; ama asıl orduyla aynı çileyi çekiyoruz.

Şimdi Don üzerinde çarpışanlarla karşılaştırılınca, devlet tarafından işgal edilmiş kocaman bir fabrikaya yeni girmiş çıraklara benziyoruz. Çünkü tehlikeyle burun buruna gelmiş askerlerin morallerinin bizden daha iyi olduğunu kabul etmek gerek. Onların erkekçe bir görünümü var; oysa iriyarı yapısına karşın Halls bile yüzünün çocuksu ifadesiyle bizden biri...

Utana utana sığınaktan çıktık; savaşı gizleyen siperlerin

yakın ufkunda gezdiriyorduk bakışlarımızı. Tehlikeli yükümüzü yeniden yükledik. Her şey yatışmış gibiydi. Etrafta çıt yoktu. Gün daha az aydınlıktı. Bu kez zigzag bir yoldan ulaşacağımız noktaya paralel ilerliyorduk. Tek sıra halinde ve hemen hemen diz çökmüş olarak ilerliyordu. Birçok kez istihkâm siperlerinin ötesine göz attım. Altmış metre kadar ötede nehrin kıyısındaki buz tutmuş bitkiler görülüyordu. İkmalini yapacağımız takım orada, daha geniş bir alandaydı.

Gece inince ilk hattaki bu takımın yiyeceklerini getirmek üzere (sonradan öğrendiğimize göre bunu öncelikle yapmalıydık) yola koyulduk. Öğleden sonraki o bombardımandan başka hiçbir şey olmamıştı; Don kıyısındaki zavallı askerler bir buzlu geceyi daha geçirmeye hazırlanıyorlardı. Termometrenin yükseldiği söyleniyordu, ama her tarafta yine don vardı.

Cephelerin çok ileri kesiminde soğuğa rağmen birkaç askerin yazmış olduğu mektuplarını almak üzere giden iki arkadaşlarımızı bekliyorduk. Halls ve bir başkasıyla birlikte, düşman gözünden uzak, donmuş bir toprak set üzerinde oturuyorduk.

Halls gözlerini çizmelerinin burnuna dikerek, «Bu geceyi nerede geçireceğiz,» diye mırıldandı.

«Elbette dışarda, buralarda bir otel göremiyorum,» diye cevap verdi bir arkadaşımız.

Takımımızdan biri, «Buraya gelin, bakın nehir çok iyi görülüyor buradan,» diye seslendi.

Buz tutmuş çalılıklar arasında, doğuya yönelmiş, ateşe hazır bir spandau'ın bulunduğu yere gitmek üzere kumlu topraktan kalktık.

«Bak,» dedi Halls. «Buzlar üstünde uzanmış yatan insanlar var orada sanki.»

Bakışlarımı daha uzaklara, bize söze edilen adaya çevirmek istedim (ama gece indiği için mümkün değildi). Adayı kaplayan karlarla örtülü ağaçlardan başka hiçbir şey görünmüyordu. Belki de sınırlarda birkaç asker sessizce nöbet tutuyordu. Bu kasvetli manzara üstüne inen ve insanın soluğunu kesen sisin ötesindeki yamaç belli belirsiz seçiliyordu. Alman ilerlemesi bu yamaçta durmuştu. Bu yamaçta kızılordu askerleri de tetikte bulunuyor olmalıydılar.

Sonunda cephe çizgisine ulaşmıştım. Bunca korktuğum ve bunca görmek istediğim çizgiye. Şu anda hiçbir şey yoktu. Sessizliği bozan bir iki gürültü dışında hiçbir şey duyulmuyordu. Sisın arasından, Rusların bulunduğu yerden göğe doğru ince bir duman çizgisi yükseliyor gibi geldi bana. Önce arka-daşlar da bakmak için kolumdan tuttular.

Spandau'ın başında bulunan bombacı askerlerden biri, «Sizi bu kadar mı ilgilendiriyor bu?» demekten kendini alamadı. «Memnunlukla yerimi size bırakabilirim. Soğuk canıma tak etti.»

Ne yanıt vereceğimizi bilemiyorduk; onun yeri pek de istenir gibi değildi. Halls'la birbirimize bakışırken, kapüşonlu bir teğmen bulunduğumuz çukura atladı. Selam durmağa vakit bulamamıştık. Dürbünü gözlerinde, sığınağın ötesini gözlüyordu. Birkaç saniye geçti, sonra ardımızdan duyulan boğuk gürlemeler havayı sarsmaya başladı.

Hemen ardından duyulan patlamalar nehrin buzları üstünde sonsuz yansımalar oluşturunuyordu. Kurşun vızıltıları çok yakından geliyordu. Bir anda bütün Alman cephesi ateş açmıştı. Kısa atışlı top sesleri mermilerin patlayışlarına karışıyordu. Hepimiz çukura girmiştik. Bittik artık diyorduk kendi kendimize. Bakışlarımızla birbirimize ne olacağımızı soruyor, ama hiçbir cevap alamıyorduk.

Biri, «Tamam! Saldırıyorlar,» dedi.

İki makineli tüfekçi hemen karşılık vermedi. İkisi de teğmenin yanında duruyor, hiç kuşkusuz onlar da Don'u gözlüyorlardı. Çok yakından gelen şiddetli patlamalar ve yerin altından geliyormuş gibi boğuk sesler duyuldu. En sonunda bize cömertçe yerini ikram eden topçu konuşmaya karar verdi.

«Buzlar iyi çözülüyor bu akşam. Soğuk şiddetini kaybetti, kar yağacak besbelli.»

Hepimiz başımızı ona doğru çevirmiştik. Pek bir şey anlamadığımız yoktu söylediklerinden.

«İçimizden en hafif olanı oraya göndereceğiz, bakalım buz onun ağırlığına dayanabiliyor mu? Buzu batırmalı.

Halls orada iki büküm duran en genç askeri işaret ederek, «En hafifimiz o,» dedi.

Korkusundan sapsarı kesilen zavallı, «Ben ne yapacağım orada?» diye sordu.

«Şimdilik yapacak bir şey yok,» diye alay etti makineli tüfekçi.

Bombardıman başladığı gibi birden kesildi. Teğmen birkaç dakika daha gözetledikten sonra istihkâmdan çıkıp gözden kayboldu. Biz sessizce ve hiç kımıldamadan duruyorduk. Bu ses-yemeklerinizi yiyin,» diyerek bozdu.

sizliği çavuş, «Posta erlerini beklerken sefertaslarınızı açıp Gördüklerim, biraz önceki Alman bombardımanının nede-nini açıklıyordu. Topa tutulup parçalanan, aşağı yukarı altmış santim kalınlığındaki buz kitleleri şimdi, tepeleri Don'un -buz-altındaki- akışına uyarak sallanan buz dağları meydana getirmişti. Her akşam Alman obüs topları bu buzları parçalıyordu; Sovyet devriyeleri için buz bloklarının büyük bir tehlike yarattığını sonradan öğrendim. Şimdi birbirine çarpan bu kitlelerden boğuk ve acayip sesler yükseliyordu.

Gerçekdışı gibi görünen ve anlatamayacağım bu manzara-dan gözlerimi alamıyordum; bir süre sonra doğu kıyıda ışıklar pırıldamaya başladı. Şaşkınlıktan dilim tutulmuştu; gittikçe artan ışıklardan gözlerimi ayırmadan, görev başındaki iki adama, «Hey! Baksanıza bir şeyler oluyor!» diye bağırdım.

Çabucak yanıma gelip ne olduğunu görmek için beni ittiler. Başım onların başı arasında, kımıldamadan duruyordum.

İkisinden biri, «Hay Allah kahretsin! Korkuttun bizi yahu,» diye homurdandı. «Ruslar sanki ısınıyorlarmış gibi görünüyorlar. Her akşam yaparlar bunu. Ama ahmakça bir şey değil bu! Bu ışıklar tedirgin ediyor bizi. Bak, nehir iyi görünmüyor; hat-ta havai fişeklerle büsbütün görünmez oluyor.»

Bu kaygı veren görünümünden ayıramıyordum gözlerimi. Sınırsız bir ufuk üzerinde Ruslar ısınmak için değil - çünkü kendileri uzakta olmalıydılar - gözcülerimizi görmez hale getirmek için yüzlerce ateş yakmışlardı. Gerçekten de insan Don'un doğu kıyısına gözlerini çevirdi mi bu ateşe takılıp kalıyordu. Arkası zifiri karanlıktı. Böylece de düşman bizim gözümüzden uzak, istediği gibi yer değiştirebiliyordu.

Eğer gidiş işareti verilmeseydi, kimbilir daha ne kadar

düşmanın bu göz kamaştırıcı manzarası karşısında duracaktım. Dönerken hiçbir güçlkle karşılaşmadık. Çıt çıkmadan gecenin karanlığı içinde rahatça yol alıyorduk.

İnsanlar çukurlarında büzülmüşlerdi. Uyuyanlar, ellerine geçeni üstlerine örtmüşlerdi. Ne burunları görünüyordu, ne de kulakları; bunca paçavra yığınının altında nasıl olup da ince bir insan makinesinin çalıştığına ve kuvvetini yeniden topladığına şaşmamak mümkün değildi.

Bazıları da inlerine sokulmuş iskambil oynuyor ya da bir mumun veya ısıtıcı bir lambanın titrek ışığında yazı yazıyorlardı.

Sıkıntısızca kızaklarımızın bulunduğu yere geldik.

Kızaklarımızda bizden başka altı yaralı vardı. Yükümüz daha hafif olmakla birilkte, daha yavaş gidiyorduk. Küçük beygirler zahmet çekiyor gibiydi. Buzlar gözle görünür biçimde yumuşamıştı. Rüzgârın savurduğu sulu sepken neredeyse yağmura dönecekti. Geçirdiğimiz soğuk kıştan sonra bu yumuşama bize Cote d'Azur havasını getirmiş gibi geliyordu.

Cephe gerisindeki barakalarımıza dönebilmek için iki saatlik yol aldık. Bize verilen pis döşeklere nazlanmadan kendimizi attık. Bu yoğun günün heyecanı ve yorgunluğuna rağmen yatar yatmaz uyuyamadım. Don kıyıları gözümün önüne geliyordu hiç durmadan. Dost, düşman mermilerinin korkunç vızıltısı ve çıkardığı gürültüler kulaklarımdan gitmiyordu. Oysa ben mavzerimin sesinden kulak zarlarımin patlayacağını sanırdım! Bugün öğleden sonra gördüğüm kargaşalık yanında Polonya'da yaptığımız alıştırma çocuk oyuncağı kalıyordu.

Şu asker giysili insanlar titreşen köstebekler gibi yaşıyorlardı. Biz de «Üçüncü Enternasyonal» yolu üzerinde kamyonlarımızda donmuyor değildik; hatta kızakla gittiğimiz zamankinden çok daha kötüydü durum. Ama içimizden bazılarını öldüren soğğun dışında, Rus bombaları altında kalma korkumuz yoktu.

Nehrin batı kıyısındaki piyadeler üstelik de çarpışacaklardı. Biz nakliyecilerden başkaydı onların durumu. Vaktiyle bize nakliyecilik görevimizi başarıyla yerine getirirsek piyade ya

da savaşçı olabileceğımız vaat edilmişti. Bu söz Minsk yakınında Wagenlager’de bulunduğumuz sırada, komutanımız tarafından doğrudan doğruya Halls, Lensen, Olensheim ve bana verilmiişti. Bizim için bir onur diye kabul etmiştik bunu. Bize gösterilen bu güvenden gurur duyuyorduk. Eskiler, yani Polonya ve Fransa’da çarpışırken yara alıp da nakliye birliğıne aktarılanlar, bizim heyecanımız karşısında alay ediyorlardı. Hatta bize, çok gayretli görünmemeyi bile salık vermişlerdi. Ama onların öğütlerine kulak asmıyorduk. Bizim yerimizin okul sıraları olduğunu söyledikleri zaman aptal diyorduk onlara. Herkesin saygı gösterdiğı ve geçit törenlerinde «Sieg Heil!» haykırışlarıyla alkış tufanına tutulan Hitler Gençlik Örgütüne girme isteğimizi hiçbir şey engelleyemezdi.

Bizi Voronej’e ulaştıran bu uzun yolculuk boyunca çektiğimiz bunca acılar, ilk hattaki askerlerin korku ve ölüm demek olan dünyası yanında ciddiye bile alınmazdı. Ne olursak olalım, ne yaparsak yapalım durumumuzun facia denecek bir yanı yoktu. Zamanımızı Ukraynalı kadınlarla güle eğlene geçir-diğimiz söylenmedi mi bize? Günlük cephe haberlerinde suçlanan Alman ordularının Kafkasya’dan çekilip Rostov gerisinde yeni bir hatta tutunmalarından bizim sorumlu olduğumuz ileri sürülmüyor muydu? İkmal yapılamaması yüzünden Stalingrad savaşçılarının akibetine uğramamak için bunca zorlukla ele geçirmiiş oldukları topraklardan ayrılmak zorunda bırakılmışlardı.

Subaylarımızın bize çektiğı bir iki nutukta çoğı zaman bizden, ne pahasına olursa olsun ilerlememiz, mümkün olandan çoğunu yapmamız, beterin beteri olduğunu düşünmemiz, en büyük fedakârlıklardan çekinmememiz istenmiyor muydu? Biz görevimizin bilincine ermiştik. Aslında bütün çabalarımıza, geçirdiğimiz çok acı anlara rağmen bizden istenenin yarısını bile yapmış değildik. Demek ki, mutlak fedakârlık yapmak gerekti. Bu kelime şimdi bütün önemini kazanıyordu.

Demek ki, biz hiçbir işe yaramayan, bize yüklenen sorumlulukların altından kalkma yeteneğıne sahip olmayan kimseler-

dik. Ama yine de ne yapmamız gerektiğini bilemiyorum. Pi-yade dâha çok fedakârlık yapabilecek durumda.

«Mutlak fedakârlık» diyordu başkomutanlık. Bu kelime kafamda oynuyor, beni serseme çeviriyordu. Barakalarımızın zifiri karanlığında kocaman kocaman açık olan gözlerimle karanlık bir çukura girer gibi uykuya dalıyorum.

BÖLÜM III

Geriye Marş : Don'dan Harkov'a

Baharın ilk günleri. İlk geri çekiliş. Donetz savaşı

Üç dört gün ardı ardınca hemen hemen aynı işleri yaptık. Her yerde karlar eriyor, soğuklar bizi şaşırtan bir hızla azalıyordu. Bu mübarek Rusya'da demek mevsimler böyle geliyordu. Amansız bir kıştan sonra hemen hemen ilkbaharı görmeden kuru bir yaza geçiliyordu. Buzların çözülmesi askeri durumu da iyileştiriyor değildi : tersine daha da ağırlaştırıyordu. Isı sıfırın altında 15 - 20 dereceden sıfırın üstünde 5 ya da 6 dereceye yükselince, kışın bir gün bile çözülmeden yığıldığı karlar öyle bir çözülüyor ki, bir okyanus meydana geliyordu.

Her yerde, karların tümüyle erimediği yerlerde büyük su birikintileri oluşuyordu. Beş ay süren bir kışın müthiş acılarına katlanan Wehrmacht için bu yumuşama Tanrının bir nimetiydi. Emirle ya da emir almadan kaputlarımızın, üst üste giydiğimiz pis kışlıkları sırtımızdan çıkarıp attık; tepeden tırnağa temizlenmeye başladık. Kıllı adamlar tepeden tırnağa yıkanmak için bu geçici gölcüklerin buz gibi sularına hiç duraklamadan daldılar. Zaman zaman hava güneşli oluyor ve etrafta hiçbir patlama da duyulmuyordu.

Anlatılmaz bir biçimde varlığını her an duyduğumuz savaş da yumuşamış gibiydi. Harkov'da sevimli bir adam, bir

istihkâm assubayı tanımıştım; takımı şimdilik karşımızdaki barakalara yerleşmişti. Rhin'in öte yakasında, tam Strassburg'un karşısında bulunan Kehl'dendi. Fransa'yı kendi ülkesinden daha iyi tanıyor ve Fransızca'yı kusursuz konuşuyordu. Onunla hep Fransızca konuşuyorduk; bu beni dinlendiriyordu; arkadaşlarımla tatsız, anlaşılmaz sözler etmekten bıkmıştım. Fırsat buldukça ikimiz eğlenceli vakit geçiriyorduk. Halls da bizim yanımıza geliyor, Fransızcasını ilerletmeye çalışıyordu; benim Almancayı ilerletmeye çalıştığım gibi.

Ernest Neubach'dı adı; istihkâm kazmacısıydı; bu iş biçilmiş kaftandı onun için. Eski birkaç tahtayla içine hiçbir şey sızmayan sığınak yapmakta eşi yoktu; aynı malzemeyle benzerini bir duvarcı ustası bile yapamazdı. Büyük bir traktör haznesi yerleştirdiği duş sistemi çok iyi işliyor, ısıtıcı bir lamba da hep aynı hızda tutulan yüz elli litre suyu devamlı olarak ısıtıyordu.

Akşam hayli kalabalık toplanırdı. Çoğu zaman bu toplanılara üslerimiz de katılıyor, en çok kim sigara ya da ekmek tayını verirse önce duş yapma hakkını kazanıyordu. Çavuşumuz Laus üç yüz sigara verdi. Duşlara saat 5 yemeğinden sonra başlanıyor ve güle eğlene gece yarısına kadar sürüyordu bu iş.

Böylece sekiz gün kadar rahatlık içinde geçti. Don'un öte yakasındaki İvan'lar da aynı yaşamı sürdürüyor olmalıydılar.

Saçı sakalına karışmış bir piyade erine, işler nasıl diye sorulduğu zaman, «Savaş bitti,» dedi. «Stalin'le Hitler uzlaşma zorunda kaldılar. Ben böyle bir sessizlik görmedim: Ruslar sabahtan akşama kadar kafa çekiyorlar. Dün akşam yorgun düşünceye dek şarkı söylediler; bazıları açıkça, çukurlarının ötesinde dans ettiler. Werk bunlardan üçünün gidip Don'dan su çektiğini görmüş; hem de burnumuzun dibinde, makineli tüfeğin karşısında. Hiç olmazsa bir kerecik o taraftan da, bu taraftan da insanlar çukurlardan dışarı uğrasınlar da iki kaşları arasına kurşun yemesinler!..»

Yürekerimizi bir sevinç duygusu doldurmaya başlamıştı. Savaş bitmişti demek?

«Pekâlâ mümkün,» dedi Halls. «Bu gibi durumları asker-

lerin daima en son haber aldıklarını çok duydum. Eğer doğruysa yarın, olmazsa öbür gün biz de duyarız. Demek evlerimize döneceğiz ha, Sajer.» Halls heyecanlanarak, «İnanılmaz şey,» diyordu.

Rollbahn'dan kıdemli bir asker, «Doğruyu tam bilmeden böyle havalarda uçma,» diye homurdandı.

Bu sözler heyecanımızı söndürdü birden.

Her zamanki gibi, barakamıza giden ve kanal halini almış olan yola saptık. Konak yerimizde değişen hiçbir şey yok gibiydi. Aşçının bizim için pişirdiği sıcak türlüğü yedik; önceki günler gibi şakalaşmaya, hazırlanıyorduk Laus'un düdüğü toplanmamızı bildirdi.

«Vay canına! Yoksa yine mi başlıyor?» dedim kendi kendime.

Sevgili çavuşumuz, «Şu pis kılığınız için bir şey diyecek değilim,» diye homurdandı. «Ötenizi berinizi toplayın. Her an konak yeriniz değiştirilebilir. Anlaşıldı mı? Tamam dağılın!»

«Bok herif! Burada rahatımız iyiydi,» diye mırıldandı biri.

«Hey ne sandın ya! Zamanını burada saçma sapan konuşmakla mı geçireceksin? Savaşta arslanım,» diye cevap verdi arkadaşı.

Bu süre sonunda nöbete çağrıldım. Görevim gece yarısı yarımından 2.30'a kadar devam edecekti. Ya sabır çektim. Birkaç boş sandık bir platforma meydana getirmişti; böylece nöbetçilerin lağım çamuru içinde tepinmeleri önlenmiş oluyordu. İki metre ötede, yarıya kadar su dolu, insan boyunda bir çukur vardı: şiddetli atış karşısında benzin stoklarını bekleyen nöbetçi buraya sığınacaktı.

Hava soğuk değildi. Islak bir rüzgâr çok yüksek olmayan bulutları hızla dağıtıyor, zaman zaman bunların arasından kocaman bembeyaz ay çıkıyordu. Sağımda, barakalar ve araçların karaltıları apaçık görünüyordu. Önümde alabildiğine geniş vadiler ve sırtlarla kaplı olan arazi, ta uzaklarda gökle sarmaş dolaş olmuş gibiydi. Dümdüz gidilebilse bulduğumuz yere Don aşağı yukarı on kilometre kadar uzaktaydı. Bizimle nehir arasında, düşünülemez kadar kötü

koşullar altında uyanık ya da uyuyan binlerce insan vardı. Gece, iki tarafın da yer değiştirmesine elverişliydi. Kol gez-en iki nöbetçi benim hizama geldi. Her zamanki denetimi yerine getiriyorlardı. İki asker şakalaşarak bana yaklaştılar. Onlara tam cevap vereceğim sırada aralıklı bir ışık, kuzey-den güneye, ufku bir anda aydınlattı.

Az çok şiddetli sürüp gidiyordu bu ışık; yer sarsılıyor gibiydi. Onun hemen ardından gök gürültüsünü andıran bir gümbürtü havayı sarstı.

«Aman Allah!» diye bağırdı nöbetçilerden biri. «Bizim-kilerin tepesine mermi yağıyor Rus topçusu.»

Daha şimdiden bütün kamp'a düdüğü sesleri çınlıyor, emir veren seslerin gürültüsü uzaktan duyulan patlama ses-lerini bastırıyor. Gruplar koşarak geçiyordu. Dinlenmekte olan topçular çabucak, eski hava kampının sınırına yerleşti-rilmiş olan 155'lik topların başına gittiler. Ben nöbetimi bı-rakma emri almamıştım; bizim arkadaşlara ne yaptıracaklar acaba, diye soruyordum kendi kendime. Böylesine bir bom-bardımanda ikmal yapmak bir önceki seferimizdekinden çok farklı olacaktı elbette. Şimdi Alman top seslerine karışan salvo ateşi hâlâ devam ediyordu. Daha şiddetli ve daha ya-kından gelen aralıksız şimşekler geceyi aydınlatıyor, bunla-rın ışığında su birikintilerini koşarak geçen insan topluluk-larının karaltısını görüyordum.

Sanki müthiş bir öfkeye kapılmış olan bir dev, bütün evreni sarsıyordu; savaş heyulasının farkında bile olmadan, üstüne basıp ezdiği, küçücük bir zerre olan insanların barın-dığı bir evrendi bu. Bütün duygularım ayakta idi, iki bük-lüm olmuşum, tehlike biraz uzaklaşmış olmakla birlikte, fırtına bir adım yaklaşırsa, kendimi yakındaki çukura atmaya hazırlanıyordum. İki büyük tank ateş saçarak bana doğru ilerliyordu. Tırtıllar ve tekerlekler sıvı halinde çirkef sızdı-ran bir çamur yığını haline gelmişti. İki adam acele tank-tan atladi, çamurun içinde kaybolacaklardı nerdeyse.

Miğferlerinin tepesine kadar boka bulanana topçular, «Uzat yardım elini nöbetçi,» dediler.

Ateş kasırgası bütün şiddetiyle sürüp gidiyor, yeri göğü

birbirine katıyordu. Yüz elli litrelik fıçılarını tanklarına yüklemelerine yardım ettim.

«Suratımız pislikten görünmez oldu; bu kadarla kalsak yine iyi,» dedi biri bana bakarak.

«Yolunuz açık olsun,» dedim sadece.

Daha uzakta, benim birliğimden olan askerler, korkunç kışnemelerle çamurlar arasında kaçışan beygirleri bir araya toplamaya çalışıyorlardı. Birçok kez çeşitli araçlar gelip benzin aldı. Gün ışıırken nöbet henüz kaldırılmamıştı; artık neyi beklediğimi de bilemiyordum. Bombardıman bitmemişti. Yorgunluktan bitkin haldeydim; bölüğümdeki arkadaşlar yanımdan geçerken nerede olduğumu da bilemiyordum. Komuta eden çavuş onlara katılmamı işaretle bildirdi. Arkadaşlarıma katıldığım yerde Sovyet topçusunun uzun menzilli mermilerinden biri, birkaç yüz metre arkamıza düştü. Patlama öyle şiddetli bir sarsıntı yarattı ki, bütün hızımızla koşmaya başladık. Soru sormuyor, boş yere Halls'ın geniş omuzlarını araştırıyordum.

Şimdi karargâhın üstüne başka mermiler de düşüyor, her taraftan ateş saçılıyordu. Zaman zaman hepimiz yere kapanıyor, ayağa kalktığımızda çamurlara bulanmış oluyorduk.

Çavuş biraz sonra, «Böyle boka bulanmayın,» diye dişlerini gıcırdattı. «Ben ne yaparsam onu yapın. Gözlerinizi ayırmayın benden. Anlaşıldı mı?»

Baykuş haykırışını andıran sesler geliyordu bize doğru. Çavuşla on iki piyade tam isteklerine uygun bir hendeğe daldılar. Korkunç bir patlama oldu; soluğumuz kesildi; aynı zamanda bir çamur dalgası altında kaldık.

Pisliklere bulanarak ayağa kalktık; yüzümüzde, zararsız atlatılan bir otomobil kazasından kurtulanların sert, soğuk gülümsemesi vardı. Çevremize üç dört mermi daha düştü, onun için bir süre aynı durumda kaldık. En sonunda yürüyüşe geçebildik ve son hızla oldukça önemli olan bir mühimmat deposuna doğru yöneldik.

Üstü örtülü kasaların oluşturduğu tepeciği görünce mütahiş bir korku sardı bizi! Buraya düşecek bir mermi yüz met-

relik bir çevre içinde tek bir canlı bırakmazdı.

Çavuş, «Tuh! Allah kahretsin!» diye küfrü bastı. «Bir tek nöbetçi yok burada! İnanılır şey değil!»

Tam bir bilinçsizlikle bu dinamit yığının üstüne tırmandı; besbelli topçunun gerilemesi halinde, önceden belirlenen yerlere aktarılmak üzere sandıklar üzerine konan numaraları araştırıyordu. Elektrik sandalyası önünde taş kesilen bir ölüm mahkûmu gibi, çamura kakılakalmış, kafamız bomboş, duruyor hiç kımıldamadan verilecek emirleri bekliyorduk. Bizim gibi çamura batmış iki kişi koşar adım geldi. Sandıkların üstünde ayakta duran çavuş, kuvvetli bir sesle onlara bağırınca top gürültülerine rağmen adamlar hazırol durumuna geçtiler.

«Burada nöbetçi siz misiniz?»

Askerce bir ses tonuyla aynı anda, «Evet çavuşum,» dediler.

«Neredeydiniz öyleyse?» diye gürledi assubay.

İçlerinden biri, «Çok doğal bir ihtiyaçtan dolayı bir saniye önce ayrılmak zorunda kalmıştık,» dedi.

«İkiniz birden mi sıçmaya gittiniz eşşoğlu eşşekler!»

Korkudan gülecek halimiz yoktu.

Çavuş tepenin üstünden, «Adınız, sınıfınız?» diye sordu.

Başımıza neler gelebileceğini hiç hesaba katmadan bu hayvan herifin böyle disiplin merakına kapılmasına içimden lanetler yağıdırıyordum. Çok yakından gelen iki patlama üzerine yere kapaklandık. Öteki gebeş hâlâ tepede ayakta duruyordu.

«Arkamızdakileri temizliyorlar! Namussuz topçularını öne sürdüler besbelli. Hadi, bok herifler gelin yardıma!»

Korkudan her yanımız tutmaz olmuştu; yine de bu yarıdağ üstüne tırmandık. Etrafımızdaki şimşekler karaltılarımızın üstünde yansıyor. Birkaç saniye sonra kucığımızdaki sandığın ve tüfeğin ağırlığını duymadan, olanca hızımızla aksi yönde koşuyor, bir an önce buradan uzaklaşma düşüncesi gücümüze güç katıyordu.

En sonunda Halls'la Lensen'i bulmuştum. Avuçlarımızla kulaklarımızı tıkamış topun gürüldemesine bakıyorduk. Halls başını sallayarak atışları sayıyordu.

İki gün içinde hemen hemen hiç dinlenmedik. Ölüm dansı sürüp gidiyordu. Şimdi yaralıları içlerinde az çok sular birikmiş olan sığınaklara taşıyoruz. İniltileri hastane haline sokulmuş olan bu binayı dolduruyordu. Biraz sonra, hastane dolunca yaralılar dışarı, çamurların üstüne yatırılmaya başlandı. Ölüm halinde yaralıları operatörler ameliyat ediyorlardı. Korkunç şeyler gördüm orada; kan ve çamurlara bulanmış sözümona insan gövdeleri...

Üçüncü günün sabahı savaş şiddetini daha da arttırdı. Ve bu, akşama kadar sürdü. Sonra bir saat içinde her şey sustu birden. Ölüm saçı Don cephesi üzerinde, her yandan dumanlar yükseliyordu. Ölümün kokusu vardı sanki. Ölüm böylesine artınca bir de kokusu oluyordu. Bu sözlerimi ancak savaş alanlarını görmüş olanlar anlayabilirler. Hayır, başka bir şey bu. Tanımlanması mümkün olmayan bir şey; bundan ötürü anlatılması olası değil.

Bizim karargâhı oluşturan sekiz barakadan ikisi kül olmuştu. Ayakta kalanlarsa tıklım tıklım yaralı doluydu. Gücümüzün sonuna geldiğini gören Laus, bir iki saat dinlenmemizi sağlıyordu. Neredeysek orada düşüp kalıyor ve bir ölüm uykusuna dalıyorduk. İki saat sonunda uyandırdıkları zaman korkulu gözlerle doğruluyorduk; ancak birkaç dakika uyumuşuk gibi geliyordu bize.

Yorgunluk yeniden bütün varlığımızı sarıyordu; kâbusu andıran işimiz yaralıları, inleyenleri ya da yanmış ölüleri taşımaktı. Ölülerin künyeleri üstlerinden alınacak ve «Almanya ve Führer için savaş alanında bir kahraman gibi ölen» diye bir yazıyla birlikte ailelerine gönderilecekti.

Takımındaki askerlerin dörtte üçü, yaralıların balık istifi gibi doldurulduğu kamyonlarla aynı akşam yola çıktılar. Ben de Halls ve Lensen'den uzak düşmüştüm. Bu iki arkadaşımın uzaklaşmak gerçekten hiç hoşuma gitmiyordu. Savaşta dostlukların çok değeri oluyor. Şaşılacak şeydir bu. Kinin her yanı sardığı böyle zamanlarda aynı karargâhtan olanlar arasında büyük bir dostluk kuruluyor; oysa barış zamanında bunlar belki biribirlerinin bayağılıkları karşısında kapılarını suratlarına kaparlardı.

Oldukça ilginç iki adamla ben yalnız kalmıştık; henüz kendileriyle konuşma fırsatını bulamamıştım. Gidip bir kamyonun kanepesine uzanıp uyumak için hemen uzaklaşmıştım yanlarından; biraz güç, toplamak istiyordum.

Çok erken toplanmamızı bildiren keskin düdük sesleriyle uyandım. Gözlerimi araladım. Kamyonda yattığım yer hemen hemen benim boyumda bir yatak gibiydi. Yorgunluk kaslarımı öylesine sertleştirmişti ki, yattığım yerden kalkınca ya kadar canım çıktı. Sıralarında uzanan öteki iki kişi de yüz göz perişan, saçları darmadağınık öksüre tıksıra geliyordu.

Ekibiyle birlikte uyuyan Laus'ın durumu da pek parlak görünmüyordu. Buradan ayrılıp batıya doğru gideceğimizi bildirdi. Önce malzemeyi yüklemek ve kalanları da yok etmekte istihkâm takımına yardım için onun yanında kalacaktık. Kaynayan bir tencerenin önüne geldik; kaynar bir sıvı verdiler; bunun kahve olduğunu anlamak için bin tanık ister. Sonunda istihkâm takımına ulaştık.

Hareketimizden sonra düşmanın eline geçmemesi için askeri malzemeyi yüklediğimiz eşeklerle hayli uzağa gittik; genel bir hareketti bu. Bu çamur deryasından çıkmış, tepeden tırnağa çamura bulanmış uzun piyade dizileri batıya doğru yöneliyorlardı. Belki bir nöbet değiştirme, diye düşündüm. Böyle bir durum yoktu oysa. Don'un batı kıyısındaki bütün Alman kuvvetleri geri çekilme emri almışlardı. Tehlikenin tam atlatıldığı sırada geri çekiliyorduk; o halde üç gün boyunca bunca fedakârlıkla çarpışmak, bunca kahramanlık göstermek neye yaramıştı; anlayamıyorduk bunu.

Çünkü çoğumuz Doğu cephesinin ocak ayından bu yana manzarasının değişmiş olduğunu bilmiyorduk. Stalingrad felaketinden sonra Sovyetler ileri bir atılışla Harkov yakınlarını ele geçirmiş, Donetz'ı geçmiş, Rostov'u geri almış ve Alman Kafkas ordularının geri çekilme yolunu tutmuşlardı. Bu ordular büyük kayıplar pahasına Azak Denizi üzerinden Kırım'a inmişlerdi.

Hiçbir zaman açıkça bize gerilemeden söz edilmedi; biz basit erlere gelince, Rusya'nın coğrafyasını inceleme olanağını bulamadığımız için nerede olduğumuzu bile bilemiyor-duk. Bununla birlikte Don'un batı kıyısındaki durumumuzun Sovyet topraklarında ulaşabildiğimiz en son nokta olduğunun farkına varmak için bir bölge haritasına bakmak yeterdi.

Stalingrad savaşçılarının akibetine uğrayacağımız düşün-cesiyle ürperiordum! Bereket versin, o zaman tehlikenin farkında değildik. Bundan ötürü «geri çekilme» kelimeleri korkunç bir şok yapmıştı bizde.

Ancak böylesine telaşlı bir kaçış üzerine bu yeni tehli-kenin büyüklüğünü sezer gibi olduk. İki günden beri arabala-rala salkım salkım dolan askerler başlarını almış gidiyorlar-dı. Bizim başkonak yerimizde sadece küçük bir panzer birliği bırakılmıştı. Ordumuzun araçları ve insanların geçişi, bu kez de Luftwaffe'nin arazisini korkunç bir bataklığa çevir-mişti. İki gün iki gece boyunca çamurların sel gibi aktığı bir arazinin üstünden binlerce kamyon, tank, zırhlı araba, beygir ve askerin geçtikten sonra ne duruma geleceğini düşünün bir kez.

Ben bu son derece güç durumda boşaltılmamış olan şey-leri yeniden toparlama durumundaydım. İstihkâm erleri bi-zimle birlikte çalışıyor, barakaların karşısında, yanmış sekiz kamyonun iskeletine istif edilen cephaneyi dinamitlemeye ha-zırlanıyorlardı. Öğleye doğru güzel bir havai fişek cümbüşü meydana getirdik; bir tören gününde herhangi bir kentin be-lediyesinin ağzının suyu akardı bu cümbüş. Kızaklar, arabalar, yapılar, hepsi dinamitlendi, yakıldı, çok heyecan verici bir şeydi bu.

Bu temizlik sırasında nasıl oldu da yok olmadık hâlâ şa-şıyorum. Sadece bir sevinç duyuyorduk içimizde. Akşam spandau'lar besbelli istihbarat için gelen birkaç devriyeyi dur-durdular. Artık büsbütün bırakacağımız bu yerlerden ayrılma-dan bir saat önce ufak çapta yaptığımız top atışları bize he-yecan verdi. Sonra yola koyulduk.

Yolda ahmakça birtakım nedenlerle ilk gerçek dostum

Ernst Neubach'ı kaybettim.

Hafif bir topçu atışından sonra eski mevzilerimizin düşman eline geçtiği bildirildi. Hızla geri çekilme emri verildi. Ruslara daha uzun süre dayanacak durumda değildik. Perişan eşyama bir bataklıktan ötekine batıra çıkara ilerlediğim sırada neye bineceğimi düşünürken, bizim grubun çavuşu düşmandan ele geçirilmiş olan bir kamyonun şoför mahallini işaret ederek, «Atla, çek arabayı sıvışalım buradan!» dedi.

Alman askerlerinin hepsinin de araba kullanmayı bildiği sanılırdı. Bana gelince iyice acemiymdim; Polonya'da yetiştirildiğimiz sırada araba sürmeyi de öğretmişlerdi ama, başka tip araçlardı onlar.

Ancak Wehrmacht'da emirler tartışılmazdı. Tatra'nın şoför yerine atladım. Gri çerçeveli bir kablo içindeki birkaç kadran üstünde acıklı bir biçimde aşağıya doğru sarkmış ibreler, birkaç düğme, bilmediğim harflerle yazılmış birkaç yazı vardı. İstihkâm erleri bu ağır arabayı MARK-4'ün arkasına bağladılar. Araba hemen harekete geçecekti. Bu Tanrı'nın belası aracı ne yapıp yapmalı yürütmeliydim. Bir saniye bu işi beceremeyeceğimi açıkça söyleyip yerimden inmeği tasarladım. Ama beni daha ağır bir işe süreceklerini, yaya gitmeye zorlayacaklarını ya da yol üstünde bırakarak çekip gideceklerini düşünüp bundan vazgeçtim.

Burada kalmak Bolşeviklerin eline düşmek demekti. Bu düşünceyle buz kestim ve ellerim titreyerek komuta düğmelerini rasgele oynatmaya başladım. Tam bu anda bir mucize oldu. Umutsuzca dışarıya bir göz atınca geçen arabalarda kendine bir yer araştıran Ernst'le göz göze geldik. Kurtulmuştum.

«Ernst, buraya gel, yer var burada!» diye bağırdım.

Yiğit çocuk sevinerek arabanın kenarına atladı.

«Arkadaşlarla birlikte tankın arkasına tırmanmayı düşünüyorduk; bana burada yer verdiğin için teşekkür ederim sana.»

Ona yalvarırcasına, «Acaba bu arabayı kullanmasını biliyor musun?» diye sordum.

Gülümseyerek, «Hergele!» dedi. «Arabaya binmişsin, bir de kullanmasını bilmiyorsun ha!»

Ona durumu açıklamaya vakit kalmadı; bağlandığımız tankın motoru homurdanmaya başlamıştı bile, çabucak kontak anahtarını çevirdim. Tankçı kuleden, taşıdığımız yaralıların sarsılmaması için motoru aynı zamanda işletmemi istiyordu.

Arabayı bana teslim eden ve oradan ayrılmayan assubayın, suratıma bir tokat indirerek beni nasıl alaşağı edeceğini görür gibi oluyordum. Neubach kenardaki levhanın altındaki bir kolu çektiği zaman motorun kafasının altında bir şey vızıldıyor gibi geldi. Akseleratöre abandım. Motor patırdamaya başlamıştı en sonunda.

«Yavaş!» diye gürledi çavuş. Gülümseyerek dediğini yaptım ve pedalı bıraktım. Zincir gerildi. Vites değiştirdim. Hangisiydi? Bilmiyorum. Ne olursa olsun, geri gitmiyordum ya.

Ağır kamyon şiddetle sarsılarak harekete geçti; arkamdan bir alay küfür savruldu ve iniltiler yükseldi. Otomobil alanında attığım ilk adımlardı bunlar.

İlk geri çekildiğimiz gece inceden bir yağmur yağıyordu. Ernst ile ben türlü akrobatik hareketler yaparak Rus kamyonu MARK-4'ü yolundan ayırmamaya çalışıyorduk. Tank olmasaydı bu çamuru dünyada sökemezdik. Ara sıra sinirlenen tank şoförü gaza basıyor, ardındaki Tatra'nın zinciri kopup tanktan ayrılacak gibi oluyordu. Panzerin tırtıllarından çamur yağmuru fışkırıyordu. Önümüzdeki camdan dışarıyı göremez oluyorduk. O zaman Neubach şoför mahallinden iniyor, eliyle cama sıvanan çamurları temizliyordu.

Çamura bulanmış farlardan sadece çizgi halinde bir ışık sızıyordu. Öyle zamanlar olurdu ki, bu ışığın da sızması yüzünden, beş metre ötemi göremez oluyordum. O zaman kamyon yarı eğik bir durumda yol alıyor, ancak zincirin gerilmesiyle doğru yolu buluyorduk. Her seferinde ön tekerlekler fırlamış gibi geliyordu bana.

Takım komutanı olan assubay, «Bir saat istirahat! Ne iş-

terseniz yapın!» dedi.

Bir istihkâm ifaiyecisinin komutasında gitmeye pek de niyetli görünmeyen panzer şoförü ağız dolusu küfür etti.

Gönlünde besbelli subay olma sevdası yatan assubay dışlerini gıcırdatarak. «Bu sabah Bielgorod'da olmamız gerekliydi,» dedi ve elini P. M.'in yanından sarkan borunun üstüne dayayıp, «Ben emir verir vermez hareket edeceğiz, burada söz benim. Bana boyun eğmek zorundasınız,» diye devam etti.

«Önce beni kurşunlamadan tankı süremezsin,» dedi şoför «İki gecedir uyumadım; kafamı şişirme, çek arabanı!»

Öbürü kıpkırmızı kesildi ama sesini çıkarmadı.

«Size, ikinize söylüyorum, ayakta uyuyacağınıza, kamyonatlayın da bakın bakalım yaralılar ne istiyorlar.»

Cezalılar taburuna gitmeyi göze almış görünen panzer sürücüsü, «Hah! İşte bak bu oldu,» dedi. «Sonra da sayın assubayımız gidip kışlarını siler.»

«Hele dur, seni rapor edeyim de görürsün.»

Şimdi öfkeden sapsarı kesilmişti.

Kamyon içinde üst üste yığılan yaralılar yolculuk sırasındaki bunca sarsıntıya rağmen ölmemişlerdi. Zavallılar çıt çıkarmıyorlardı. Leş gibi pis sargı bezlerinin orasında burasındaki lekelerden yeni kanamalar olduğu anlaşılıyordu. Yorgunluktan duyduğumuz yürek çarpıntısına rağmen bacakları yaralı olanları indirdik, sonra da yeniden arabaya bindirdik. Sadece su içmek istiyorlardı. Yasak olup olmadığını bilmemekle birlikte istedikleri kadar su ya da içki veriyorduk. Kuşkusuz doğru değildi yaptığımız. Nitekim sonradan bu ağır yaralılardan ikisi öldü.

Onları sadece çamura gömdük ve başlarının ucuna da, öldüklerini göstermek için kasketlerini geçirdik. Ancak o zaman Ernst ile ben biraz uyumaya çalıştık. Şoför mahalline büzülmüştük; şakaklarımız zonklıyor, gözümüze uyku girmiyordu. İki saat boyunca barış anılarını yaşadık. Önceden de söylediği gibi hareket emrini tank sürücüsü verdi. Güneş tam tepedeydi. Hava güzeldi; hâlâ dallarda asılı duran buz parçaları yavaş yavaş eriyordu.

«Ha... Ha... Ha.. biz uyurken generalimiz bizi ekip gitmez; bayımız anlaşılan tabana kuvvet dayanıp gidecek.»

Gerçekten de assubay gitmişti. Kimbilir belki de bizim dinlendiğimiz sırada geçen arabalardan birine atlamıştı.

«Bok, herif! Gidip rapor verecekmiş!» diye gürledi sürücü. «Yolda hele bir rastlayayım da ona görsün; tırtılların altında yamyassı edeceğim onu.»

Arabaları bıraktığımız yerden çıkarmak için bir hayli uğraştık. İki saat sonra, şimdi adını unuttuğum, ama Bielgorod'a on kilometre uzakta bir kasabaya geldik. Her çeşitten silahlı askerlerle çevrilmişti burası. Çamurlara bulanmış araçlar, çoğu alaylarını arayan askerlerin arasında yol alıyordu.

Tanktan ayrıldık; bizim Tatra, MARK-4'e binmiş olan sekiz on istihkâmcıyı alacaktı. Bu asker denizi içinde şaşırıp kalmış, bölüğümü araştırıyordum. İki piyade bölüğün Harkov yönüne gittiğini söyledi. Ama çok da emin değillerdi bundan; beni perişan bir durumda üç subayın etrafında toplanmış kalabalığa gönderdiler. İte kaka üç subaya yaklaşıp binlerce soru arasında ben de bir tanesini sordum.

Cevap verecekleri yerde beni azarlayıp, «Miskin herif ayağını ne sürüyorsun,» dediler. Bana öyle geldi ki, bunların başını kaşıyacak vakti olsaydı, bölüğümünden ayrıldığım için beni harp divanına verirlerdi. İnanılmaz bir kıyamettir kopuyordu etrafta. Erler yarı öfke, yarı neşe içinde Rusların barakalarına dalıyorlardı.

«Toplanıncaya kadar gidip bir uyku çekelim,» diyorlardı.

Uzanacak kuru bir köşecik bulmaktan başka bir istekleri yoktu.

Ne yapacağımı bilmez bir durumda Ernst'in yanına gittim; o da istihbarata gitmişti. Ama ancak Tatra'daki yaralıları yoklamaya gelmiş olan hastabakıcıyı bulabilmişti.

«Bu durumlarıyla gidebilirler,» diye kesip attı.

«Nasıl?» diye kafa tuttu Ernst. «İkisini yolda bıraktık; hiç oılmazsa yaralarını yeniden sarın!

«Sersemlik edip dayatmayın,» dedi hastabakıcı. «Eğer ben onlara acil vaka dersem sokakta oturup sıralarını bekleyecekler. Neredeyse Bielgorod'da olacaksınız. Ayrıca gittikçe bi-

zi içine alan kışkacın da dışında kalacaksınız.»

Ernst yaralıların duymaması için sesini alçaltarak, «Ama yine ölenler olacak içlerinde,» dedi.

«Pööh! Kimin ölüp, kimin sağ kalacağı nerden belli? Siz beni dinleyin; yaralılarınızla birlikte tüymeye bakın, daha kolay geçersiniz.»

«Durum bu kadar mı ciddi?» diye sordu Ernst.

Hasta bakıcı uzaklaşırken, «Evet, bu kadar ciddi,» dedi sadece.

Ernst ile ben, yirmi kadar tedavi bekleyen yaralının bu ağır sorumluluğu altında ezilmiş gibiydik. Acıdan yüzlerini buruşturarak ne zaman hastaneye yatırılacaklarını soran bu zavallılara ne cevap vereceğimizi bilemiyorduk.

Kaşları kaygıyla çatılan Ernst, «Haydi yola!» dedi. «Belki de haklı adam. Eğer oraya hemen varabileceğimizi düşünmüş olsaydım...»

Direksiyona geçeli iki dakika olmuştu. Ernst omuzuma dokundu.

«Dur küçük, birisine toslayacaksın; bana ver direksiyonu.»

«Olur mu, benim sürmem gerek. Biz nakliyeciyiz yahu!»

«Boş ver nakliyeciliği! Burdan çıkamazsın sen!»

Elimden geleni yaptığım halde kamyon langır langır sallıyor, o yana, bu yana gidiyordu.

Kasabanın dışına ulaştık. Her çeşit taşıt, yakıt almak için upuzun bir kuyruk olmuş bekliyordu. Bu dizinin bir yanında binlerce asker yerinde sayıyordu. Bizi durdurmak için bir inzi-bat çavuşu ileri atıldı.

«Herkes gibi kuyruğa!» diye emir verdi.

«Bizim önce geçmemiz gerek; yaralı taşıyoruz. Hastanede böyle dediler bize.»

Bütün dünyadaki aynasızlar gibi kuşkulu olan bu aynasız da, «Ağır mı yaralılar?» diye sordu.

Durumu hiç de abartmayan Ernst, «Elbette,» diye cevap verdi.

Aynasız yine de gidip örtünün altına baktı.

«Öyle pek hasta da görünmüyorlar,» diye homurdandı.

Örtünün altından öfkeli homurtular ve savrulan küfürler yükseldi. İster sivil, ister asker olsun, zavallı vatandaşları canından bezdiren bu aynasızlara ancak yaralılar böyle hakaret edebilirlerdi.

Omuzunun bir parçası uçmuş olan bir zavallı adam, «Bok herif! eşşoğlu eşşek!» diye böğürdü. «Düşman hattına senin gibi domuzları sürmeli ki anlayasın. Bırak geçelim; yoksa şu tek elimle gırtlığına sarılırım senin.»

Ateşli asker doğruldu; hareket ederken çok acı duyduğu açıkça görülüyordu; benzi sapsarı olmuştu. Dediğini yapacağından hiç kimse kuşkuya düşmezdi.

Ansızın yüzü pembeleşti inzibatın; bu yirmi yaralı adamın önünde bütün cesareti kırılmış gibiydi. Yüzündeki kudurganlık, soğuk bir gülümsemeye dönüştü; alay edercesine, «Hadi, tamam! Çekin arabanızı,» dedi. Kamyon henüz harekete geçemeyince, «Canınız cehennem!» diyerek içinin kötülüğünü ortaya koydu.

Kamyonumuz bazen şu ünlü büyük Sovyet yolu, bazen de çayır kıyısındaki yoldan gidiyordu.

Sağ yanımızda, epey uzakta bize paralel bir yoldan da bir konvoy ilerliyordu.

On kilometre kadar ötede motorlu bir piyade birliğiyle burun buruna geldik. Bir aynasızlar topluluğu bizi durdurdu yine. Bütün kamyon yeniden arandı, kâğıtlarımıza bakıldı, gideceğimiz yeri araştırdılar... Ama bu konuda bize bilgi verme zorunluğunu duymadılar. İçlerindeki suratsızlardan biri boynuna astığı evrak tomarı arasında kayıtları araştırdı. Köpek havlamasını andıran bir sesle, yüz metre ötede yolun ikiye ayrıldığını, bizim Harkov'a yönelmemizi söyledi. İstemeye istemeye buraya saptık; çünkü yol bir bataklık halindeydi.

Saatte otuz kilometreyle gidiyorduk, neredeyse benzinimiz de tükenecekti. Benzinsizlik ya da makinelerin bozulmasından ötürü çamura batıp kalan arabalara da aldırış etmeden yola devam ediyorduk. Bir süre sonra üst baş çamurlar içinde, elli kadar yaya asker yolumuzu kesti. Kamyona saldırdılar. Aralarında yaralılar da vardı. Bazılarının sargıları düşmüş, yaraları kokmuştu.

Kamyona tırmanarak, «Delikanlılar bize de bir yer!» dediler.

«Zaten balık istifi gibi olduğumuzu görüyorsunuz. Bırakın arabayı!» diye belirtti Ernst.

Bunlardan kurtulmak mümkün değildi; önden arkadan, yandan arabaya tırmanıyor, kendilerine yer açmak için yaralıları itip kakıyorlardı. Ernst ile ben ağzımıza geleni söylüyorduk. Vız geliyordu bu sözler onlara, üst üste yığılıyorlardı.

Kanlı elleriyle yanındaki kapıya sarılan zavallî bir adam, «Ne olursun, beni de götür!» diye yalvarıyordu. Bir başkası süresi çoktan geçmiş bir izin kâğıdını gösteriyordu. Arkadan iki kamyonla bir steiner'ın gelişi işleri yoluna koydu. Steiner'dan bir SS yüzbaşı indi.

«Bu ne böyle hayvanlar gibi doluşmuşsunuz! Arabanız bozuldu yolda kaldınız değil mi? Belliydi böyle olacağı! Ne o, yüz kişi var mısınız orada!»

Ernst ilerledi; hazırol vaziyetinde durumu yüzbaşıya açıkladı.

«Pekâlâ,» dedi yüzbaşı. «Yaralılardan beş kişi alın, beş kişi de biz alırız. Öbürleri de yaya gitsinler; arkadan gelen konvoylar toplar onları. Haydi yallah!»

«Yüzbaşım, birkaç dakika sonra yakıtımız tükenecek,» diye sözlerine ekledi Ernst.

Yüzbaşı başıyla steiner'ın askerlerinden birine yirmi beş litre benzin getirmesini işaret etti. Benzin hazneye doldurulur doldurulmaz yola koyuldu.

Daha ilerde çamurlarla bata çıka yürüyen bir sürü adama daha rastladık. Yalvarıp yakarmalarına kulak asmadan yola devam ettik. Öğleye doğru, son damla benzinimizle bir kasabaya vardık; bu kasabada savaş hattına sürmek için bir birlik hazırlıyorlardı. Beni piyade eri yapmalarına kıl payı kalmıştı. Orada sabahladık. En sonunda Neubacht kitabına uydurdu da, yirmi litre yakıt koparabildik. Tam hareket edeceğimiz sırada kulağınıza hiç de hoş olmayan sesler geldi. Uzaktan, çok uzaktan top sesleri duyuluyordu. Cepheden çok uzakta bulunduğumuzu sandığımız için bu sesler bizi şaşırttığı kadar kaygılandırdı da. Cephe hattına paralel bir çizgide yol almakta olduğun-

muzu bilmiyorduk. Bunu çok sonraları öğrendim.

Zaman yitirmeden yola koyulduk. Önce kamyonunda ölen iki kişiyi indirip yerlerine üç yaralıyı yerleştirmek zorunda kaldık. Saat 15 ya da 16'dan sonra işler yine ters gitmeye başladı.

On kadar arabayla küçük bir motorlu kol oluşturmştuk. Benim bulunduğum araba dizinin tam ortasıdaydı. Bir zırlılı birliğin yanından geçtik; denizin çekilmesiyle meydana çıkan çamura bulanmış hayvancıklara benziyordu tanklar. Besbelli çok yakında bulunan düşmanın üstüne gidiyorlardı. Kamyonlarımızın gürültüsüne rağmen soldan top sesleri hep duyuluyordu. Ernst'le ben kaygı dolu gözlerle uzun uzun bakışıyorduk. Tanksavar bataryasını yerleştiren askerler bizi durdurdular.

Yavaşladığımız sırada bir subay, «Ha gayret evlatlar!» diye bağırdı. «İvan'lar uzakta değil.»

Durumu öğrenmiştik. En azından yüz elli kilometre ötede bıraktığımız Rusların nasıl olup da buralarda bulunabileceklerine akıl erdiremiyordum bir türlü. Direksiyondan hiç ayrılmamış olan Ernst Tatra'yı vargüçüyle yürütmeye çalışıyordu. Önümüzde giden beş altı hurda araba da aynı çabadaydı. Birdenbire gökyüzünde pek yüksekte uçmayan beş altı uçak görüldü. Hemen arkadaşıma işaret ettim.

«Yak'laş!» diye bağırdı Ernst. «Bir yere sığınmalıyız.»

Her taraf çamur içindeydi; küçücük cılız bir korudan başka bir şey yoktu görünürde. Gökte «tak.. tak..» diye bir ses duyuldu. Araba dizisi acele acele arazinin biraz arızalı bir yerine doğru ilerliyor, böylece de Sovyet uçakları tarafından taranmaktan kurtulmaya çalışıyordu. Yukarda bir hava savaşı sürüp gidiyordu.

Tam bir dönemece ulaştığımız sırada, Sovyet uçağı iyice alçaktan uçarak makineli tüfek ateşine başladı. Önümüzdeki kamyonlar birdenbire durdu; açılan kapılardan insanlar atlayıp yüzüstü çamurlara kapaklandılar. Ben de zaten Tatra'nın kapısını epeydir aralamış olduğum için, çamura atlamakta bir sıkıntı çekmedim. Havada tak.. tak.. tak.. sesleri duyulurken çamurlara attım kendimi.

Burnumu çamura sokmuş, ellerimle başımı tutuyordum;

gözlerim kendiliğinden kapanmıştı. Cehennemi bir uğultuyla iki uçak üstümüzden uçup gitti. Motor gürültüsünün ardından boğuk bir patlama oldu. Başımı kaldırıp gamalı haçlı uçağın yükselişine baktım. Uç dört yüz metre kadar uzakta olan Yak-tan kara bir duman yükseliyordu. Sırayla herkes doğruldu. Tehlikeyi atlatmıştık.

«Yaşasın Luftwaffe!» diye bağırdı birçokları.

Bir çavuş, «Yaralanan yok değil mi?» diye sordu. «Haydi gidiyoruz!»

Giysime yapışan çamurları sıyrarak Tatra'ya yaklaşıyordum. Kapının üstünde iki delik gördüm; aceleyle açık bırakmıştım; kendiliğinden kapanmış olmalıydı. Hiçbir şey demeden, sinirli sinirli kapıyı açtım. Orada, ömrümce unutamayacağım bir manzarayla karşılaştım. Ernst sırtını kanepeye dayamış oturuyordu. Yüzünün yarısı kanlar içindeydi.

«Ernst! Ernst!» diye seslenerek üstüne atıldım. «Ernst! Ernst ne oldu?.. Cevap versene!.. Ernst!..» Korkunç gözlerle zavallı arkadaşımın yüzünün çizgilerini araştırıyordum. Ağlayarak, «Ernst,» diye bağırdım.

Dışarda birlik harekete geçmişti; şoför mahallinden aşağı atladım.

«Dur! Dur! Durun!»

Baştaki kamyonlar uzaklaşıyordu. Arkadaki iki kamyon sabırsızlıkla Klakson çalıyordu.

Arkamdaki arabalara doğru koşarak, «Hey! Buraya bakın! arabamda bir yaralı var!» diye bağırdım.

Çılgına dönmüştüm. Arkamdaki kamyonların kapıları aralandı. İki asker birazcık uzandılar.

«Hadi, delikanlı yürüsene!»

«Durun!» diye gürledim.. «Bir yaralı var!..»

«Bizde otuz yaralı var,» diye cevap verdi adamlar. «Sür bakalım, hastane uzak değil!»

«Ama bu yaralı Ernst Neubach! Gelsenize.»

Né dediğimi bilmez durumdaydım.

«Hadi, yürümene bak; yoksa yaralını bu çamurlara gömersin!» Onların sesleri arasında benimki duyulmaz olmuştu. Kamyonlarının gürültüsü her sesi bastırıyordu. Şimdi, şuracıkta bir

Rus kamyonunda ölen, ya da ölmekte olan Neubach'la yapayalnız kalmıştım.

«Bok herifler! Bekleyin beni! Beklesenize beni!»

Korku içindeydim; gözlerimden yaşlar boşanıyordu. Sonra delice bir düşünceye kaptırdım kendimi. Şoför mahallinde bırakmış olduğum mavzerimi aldım. Gözlerim yaş içindeydi; etrafı bulanık görüyordum. El yordamıyla tetiği çekip havaya ateş ettim; böylece bu patlamaları duyanların yardımına koşacaklarını umuyordum. Kamyonlar arkalarında kaygan izler bırakarak uzaklaşıyordu. Umutsuzlukla şoför mahalline atladım. Sargı bezlerini araştırdım.

«Ernst,» dedim. «Şimdi yarayı sararım, ağlama.»

Delirmiştim ben. Ernst'in ağladığı yoktu, sadece hırıldıyordu. Kaputu kana bulanmıştı. Elimde sargılar, arkadaşımın yüzüne bakıyordum. Bir mermi alt çene kemiğini paramparça etmişti. Yara korkunç bir görünüm veriyordu yüzüne: Dişler kemik parçalarına karışmış, yüz kasları, bu kanlı parçalar arasında gerilip kımıldıyordu.

Perişandım; boşuna uğraşıyordum bu büyük yarayı sarmaya. Bunu başaramayınca ellerim titreyerek morfin tüpünü iğneye doldurdum; sonra pantolonunun üstünden bir iğne yaptım. Çocuklar gibi ağlıyordum; arkadaşımı sıranın öte ucuna ittim. Bunu yapabilmek için onu kollarımın arasına almıştım; giysim de kana bulanmıştı. Yüzünde sadece parlak, iki tane kocaman göz kalmıştı.

Gözyaşları arasında gülümseyerek, «Ernst! Ernst!» dedim, elini hafifçe kaldırıp kolumun üstüne koydu. Heyecandan tıkanırcasına kamyonu sarsıntısızca harekete geçirdim.

Bir çeyrek saat bu karmakarışık araba izleri üzerinde yol aldım ve boyuna da arkadaşımın göz atıyordum.

Sancısı artınca kolumu sıkıyor, aksi halde gevşetiyordu. Artık duymaya katlanamadığım hırıltısı, zaman zaman motor gürültüsünü bastırıyordu.

Gözyaşları arasında burnumu çekiyor, yalvarıp yakarıyor, aklıma geleni söylüyordum.

«Kurtarın! Kurtarın onu!» diyordum boyuna. «Eğer Tanrı varsa, göstereceğini. Ernst'i kurtar Tanrım; göster gücünü.

O inanırdı sana! Kurtar onu!»

Ama sağırdı Tanrı, yakarışlarımı duymuyordu. Şu koca Rusya'nın göbeğinde, gri bir kamyon içinde bir adamla bir delikanlı umutsuzca savaşıyordu. Adam ölüme karşı savaşıyordu; delikanlı da ölüme çok yakın olan umutsuzluğa karşı, Şimdi amansız düşmanlarıyla yapayalnızdılar ve de Tanrı'dan çıt çıkmıyordu. Ölmekte olan yaralının solumasıyla bu korkunç yarıdan kan ve tükrük karışımı iğrenç koca koca baloncuklar çıkıyordu. Binlerce düşünce geçiyordu kafamdan. Geri dönüp, taşıdığım adamlardan, ne pahasına olursa olsun, tüfeğimi de çekerek yardım istemeyi düşünüyordum. Hatta hatta Neubach'ın acısını dindirmek için onu öldürmeyi bile düşünüyordum. Bunu yapamayacağımı biliyordum; doğrudan doğruya bir insana ateş etmemiştim henüz.

Gözyaşlarım dinmişti. Ama çamurlara bulanmış olan yüzümde bu yaşların bıraktığı izler, biraz önceki zayıflığımı açığa vuruyordu. Artık ağlamıyordum, ateşli bakışlarımı iki metre önümde uçsuz bucaksız ufku deliyormuş gibi görünen radyatörün buşonuna dikmişim. Zaman zaman Ernst'in koluma koyduğu eli kasılıyordu ve elin her kasılışında yeniden paniğe kapılıyordum. Bana korkunç gelen bu yüze bakamıyordum artık. Bulutlu gökten birkaç Alman uçağı geçti. Onlara seslenmek için bütün vücudum kasıldı. Belki de Rus uçaklarıydı bunlar! Ne önemi vardı! «Kaybedecek bir saniyem yoktu» Bu söz tam anlamıyla yerindeydi şimdi. Böylece savaş insanlara kelimelerin gerçek anlamlarını öğretiyordu.

Arkadaşımın eli sarsılarak koluma sımsıkı yapıştı. Sıktı... Sıktı... o kadar uzun sıktı ki, akseleratörü bıraktım. Son derece kaygılandığım için arabayı durdurdum. Paramparça yüzüne bakma cesaretini gösterdim; bulanık bakışı, sanki yaşayanların görmesi mümkün olmayan bir şeye çevrilmiş gibiydi. Neubach'ın gözleri garip bir zarla örtülmüş gibiydi sanki. Boğulacakmış gibi yüreğim çarpıyordu. Tahmin ettiğim şeyin doğruluğunu kabul edemiyordum.

«Ernst!» diye bağırdım yine.

Arkadaşımı ittim; bir tepki göstermesi çin Tanrıya yaka-

riyordum. Ama gövde yavaş yavaş öbür kapıya doğru devrildi.

«Öldü! Ernst öldü! Öldü! Öldü Ernst! Anacığım, anacığım! öldü Ernst!»

Bütün vücudum tir tir titriyordu. Korkuyla kapıya yaslandım; kafam allak bullak olmuştu. Sonra sallana sallana aşağı inip arabanın basamağına oturdum. Başım ellerimin arasında, bütün bunların anlamsız olduğunu düşünmeye çalışıyordum; evet korkulu bir rüyaydı bütün bu gördüklerim... Gözlerimi yepyeni bir dünyanın ufuklarına açacaktım. O dünya da gök böylesine kasvetli ve uçsuz bucaksız olmayacaktı; şu çamur deryası yerine kapımın önünde engin bir deniz olmasa da, bir gölcük bulunacaktı. Bana yardım elini uzatan biri vardı; yanımda benim yaşımda genç arkadaşlar olacaktı; sırtlarında asker elbisesi yoktu ve yüzlerinde korku ve acının değil, başka duyguların yansıması vardı. Dürüst, güler yüzlü insanlar geliyordu gözlerimin önüne; bunları öylesine güzelleştiriyor, öylesine olgunlaştırıyordum ki... Ergin bir erkeğin bile katlanamayacağı bir yükü omuzlamış olan on yedi yaşındaki bir delikanlının bütün hayal gücüyle canlandırıyordum bunları. Ben ki, hiçbir düşüncesi olmayan bir çocukluktan çıkar çıkmaz insanlar arasında barışın olmadığı bir dünyaya açılmıştım, nasıl oluyor da bunca kuruntuya kapılıyordum.

Daha iyi bir dünyaya, iyiliksever bir insanlığa kavuşmak için bu kötü zamanlardan geçmemiz gerektiğini biliyordum. Hiç olmazsa Führer'imiz Adolf Hitler bize böyle demişti. Ama artık buna inanmıyordum. Varsın huzur içinde olsun kendisi. Artık ne ona, ne de bu dünyanın büyük yöneticilerine inanıyordum.

Başım ellerim arasındaydı hâlâ; düşünemez olmuşum artık. Zavallı dostum Neubach'ın hayatını kaybettiği o korkunç kâbustan uyanınca ne olacaktım acaba? Yazık! Gözlerim kocaman açılmış, çamur gölüne dalan çizmelerime takılmıştı. Ara sıra esen rüzgâr bu bulanık aynanın yüzünü kırıstırıyordu. Bu kırıksıklıklar bir sırtımayı andırıyor ve benim için, hem de ilk kez dünyanın gülüşünün bir simgesi oluyordu: Hayvanca, anlamsız, sahte bir gülüş. Uyandım, kendime geldim.

Geçirdiğim bir kâbus değil, gerçeğin ta kendisiydi.

Arabanın arkasından iki baş uzandı, bir şey sordu; duymadım bile. Ayağa kalkıp sırtımı döndüm. Birkaç adım attım. İçinde bulunduğum uyuşukluktan kurtulmak için silkinmem, ayaklarımda ve bacaklarımda meşin çizmelerin sertliğini duymam gerekiyordu.

Bu küçük hareket beni biraz canlandırdı ve içimde ufak bir yaşama umudu uyandırdı. Bütün bunların o kadar korkunç olmadığını, kötü bir an geçirdiğini düşündüm; bütün bunları unutmalı ve gülmeliydim. Bu düşünceye takıldım. Yorgunluktan ve tiksintiden süzölmüş olan yüzüme acı bir gülümseme yayıldı. Arabadan iki yaralı atlayıp çıış etmeye gitti. Onlara bakıyordum.

Yaşam, varlığını yasa bürüyen kara bulutları sürüp attı. Demir gibi bir umut doğdu içimde; sanki Rus cephesindeki bütün askerler yardımımıza koşacaklardı. Cephede basılan bültenlerde böyle deniyordu: İlk Fransız lejyonierleri yardım ellerini uzatacaklardı. Emindim bundan. Hatta resimlerini bile görmüş-tüm.

Sıcak bir soluk dolaştı kanımda. Ernst'in öcü alınacaktı. Bir tavuk bile öldüremeyen zavallı Ernst'in... o sadece soğuktan titreyenlerin korunacağı sağlam, kuru barınaklar yapmış-tı. Hele o sıcak düş düzeni! Geliyordu Fransızlar. Onların boynuna atılacağım. Ernst, sen de vatandaşlarınmış gibi severdin Fransızları. Bereket versin içimde yükselen bu sevinci henüz bilmediğim gerçek yok etmemişti. Gerçekten Fransızların başka bir oyun oynadıklarını bilmiyordum o zaman.

Gri sargı bezi gözlerinin üstüne düşmüş olan biri, «Ne var, ne oluyor, benzin mi tükendi yoksa?» diye sordu.

«Hayır, biraz önce yanımdaki arkadaşım vuruldu da.»

İki adam şoför mahalline yaklaştı.

«Hay Allah kahretsin, gık demeden ölmüş!»

Ernst'in yirmi dakika can çektiğini ben biliyordum.

«Gömmeli,» dedi öbürü.

Kaskatı olan cesedi üçümüz indirdik. Bir otomat gibi hareket ediyordum; yüzümden hiçbir şey okunmuyordu. Daha az çamurlu bir tepeciği gözüme kestirdim, küçük cenaze alayını

oraya yönelttim.

«Hey! Nereye götürüyorsun bizi?»

Sinirli bir ses tonuyla, «Şuraya!» diye cevap verdim. Bu Tanrının belası kamyonda bir kürek yoktu. Yumuşak toprağı miğfer, dipçik ve ellerimizle kazdık... Çukur çok derin değildi; hemen hemen kırk santim kadardı. Ernst'in üstünden künyesi-ni aldım. Adamlar çizmeleriyle toprağı üstüne örtmeye başla-mışlardı bile. Korkunç bir şekilde yara almış olan yüzüne son kez baktım.

Bütün vücudum kaskatı kesildi ve öylece kalakaldım. Bun-dan daha korkunç bir şey olamazdı artık benim için. Bütün öbür ölümlere yapıldığı gibi mezarın başına sade bir sopa dikilip üstüne miğferi geçirildi. Kasaturamla sopaya bir kertik açıp, Ernst'in cep defterinden kopardığım bir kâğıdı iliş-tirdim. Ve kurşun kalemle kâğıda Fransızca şu yalın tümceyi yazdım:

**Buraya arkadaşım Ernst
Neubach'ı gömdüm.**

Sonra yeniden bir heyecan kasırgasına kapılmamak için birdenbire dönüp koşarak kamyona geldim.

Yine yola koyulduk. Yaralılarından biri gelip Ernst'in yerine oturdu. Aptal suratlı bir herifti; hemen de uykuya daldı. On dakika sonra motor homurdamaya başladı, sonra da birdenbire durduk. Sarsıntıdan öteki domuz uyandı.

«Motor mu bozuldu?» diye sordu alaycı bir sesle.

«Hayır,» dedim, benzin bitti.»

«Hay Allah kahretsin! Peki ne yapacağız şimdi?»

«Yaya gideceğiz. Böyle pırıl pırıl güneşte nefis bir şey bu. Yarası hafif olanlar ağır yaralılara destek olacak.»

Arkadaşımın ölümünden sonra artık her şeye boş veriyor-dum. Hatta başkalarının acı çekmesi hoşuma bile gidiyordu. Öteki burnunu bana çevirip beni tepeden tırnağa süzmeye baş-ladı.

«Hepimizin ateşi var, tirtir titriyoruz, görmüyor musun?»

Herifin en çok ağzı sinirime dokunuyordu. Bu domuzun soru sormak hiç aklına gelmemiştii mutlaka. Savaşa göndermiş-

lerdi, o da hiç düşünmeden verilen işi yapmıştı. Sonra bir Rus mermisi burnunu uçurmuştu; paramparça olduğunu sanıyordu. Bu korkunç durumdan anlatabileceği biricik şeyin bu olduğundan eminim. O zamandan bu yana da kendisine verilen sülfamitleri yutar durur.

«E, demek burada kalıyorsunuz; ya yardım gelir ya da İvan'lar. Ben çıkıp gidiyorum.»

Arabanın arkasına gittim; yan kapağa atladım birden. İki kelimeyle durumu açıkladım. Leş gibi kokuyordu arabanın içi. Zavalılıklar son derece acınacak durumdaydılar. Bazıları dediklerini duymadılar bile. Bir an böylesine sert çıkmış olmaktan utanç duydum. Ama başka ne yapabilirdim ki! Benizleri sapsarı olan yedi sekiz asker doğruldular. Çukura batmış yanakları uzun sakallarıyla örtülüydü; gözleri ateşten kor gibi yanıyordu. Bir kez daha içimin bulandığını duydum; artık ya gitmeleri için ısrar etme cesaretini bulamadım kendimde. Kamyondan aşağı indikleri zaman öbürleri ne olacak diye konuştular aralarında.

İçlerinden biri, «Onları ayağa kaldırmada bir yarar yok,» dedi. «Onlara hiçbir şey demeden çekip gidelim; daha az acılı olur bu onlar için. Arkamızdan daha çok gelen var.»

Yürekler acısı kervanımız yola koyuldu. Aklım fikrim Tatra'da bıraktığımız ağır yaralılardaydı. Tanrım! Başka ne yapabildik ki!

Yarasız, sağlıklı ve silahlı olan bir bendim aralarında. Neubach'ın tüfeğini alabileceklerini söylemiştim, ama kimse almak istememişti. Biraz sonra çamurlara bulanmış bir sepetli motosiklet yanımıza geldi. Zırhlı birlikten iki asker vardı motosiklette. Seslenmediğimiz halde tam hizamızda durdu. İki yiğit askerdi bunlar. Biri yerini sakatlardan birine verdi, eşyasını aldı ve bizimle birlikte yürümeye başladı. En sonunda motosiklet üst üste üç yaralıyı yükledi.

İnsanca davranışıyla daha da sevimli olan güçlü kuvvetli bir adam yanımda yürüyordu. Konuşmaya başladık. Rus saldırısının birdenbire geliştiğini ve bu geniş bölgede her an Sovyet motorlu birlikleriyle burun buruna gelebileceğimizi öğre-nince yutkundum. Bu iriyarı kurnaz adamın hem kendisine,

hem de ordumuza, «Derhal saldırıya geçeceğiz, Bolşevikleri Don ve Volga'nın ötesine püskürteceğiz,» diyordu.

İnsan artık her şeyin kaybolduğuna bir kez inandıktan sonra böyle güvenli, heyecanlı sözleri dinlemekten de hoşlanmıyordu. Besbelli Tanrı bu askeri moralimi yükseltmek için yollamıştı bana. Ama keşke Neubach yaşasaydı.

Akşamüstü ucsuz bucaksız kırların ortasında bir çiftliğe vardık. Girmeye çekindik önce. Çoğu kez partizanlar böyle yerlerde kalıyorlardı. Aslında bizim seçtiğimiz yerleri seçmiş olamazlardı elbette. Ama her savaşçı için bir çatı altı iyi bir sığınağıdır.

İri kıyım Alman kararlı bir tavırla, elinde silahı, önden gitti. Yapılar arasında gözden kayboldu. Bir an kaygılandık. Sonra uzun boyuyla ortaya çıktı ve bize işaret etti.

Geceyi çiftlikte geçirdik. Ertesi sabah yaralılarından ikisi öldü. Öbür yaralıların pansumanlarını değiştirirken avluyu bir motor gürültüsü doldurdu. Bir sürü zırhlı araba çıktı birden ortaya. Arabalardan atlayan Alman askerleri yalağa doğru koşuyorlardı. Arkalarından dört beş Mark-4 geldi. Steiner'dan bir subay yere inip yaralıları tedavi ettiğimiz yere geldi. Dışarı çıkıp onu karşıladık. Kim olduğumuzu bildirdik.

«Tamam, anlaşıldı,» diye cevap verdi yüzbaşı. «Erzak ve malzemenin yüklenmesine yardım edin; bizimle birlikte gelirsiniz.»

Arabalar geliyor, arabalar gidiyordu. Hiçbir şey anlamıyorduk. Güneydoğuda aralıksız silah sesleri duyuluyordu. Sonra kolhozun yanından bir alay kamyon ve her çeşit araç geçmeye başladı. Bazıları orada durdu. Birliğim üzerine sorular soruyordum. Kimse ne olduğunu bilmiyordu. Besbelli arkadaşlarım batıda, uzak bir yerdeydiler.

Kısa bir süre sonra çeşitli piyade birliklerinden gelen askerlerle batıya yöneldim. Bu gruba katılmam otuz saat kadar sonra epey can sıkıcı şeyler açtı başıma. Cepheye paralel bir yolda ilerliyorduk besbelli, yani Rus baskısı bizim yolumuza dikey olarak sürdürülüyordu. Öte yandan kuzeyden güneye doğrudan baskın yapılıyordu; böylece Voronej —Kursk— Har-kov üçgeni içindeki Alman kuvvetleri çember içine alınmak

isteniyordu.

Bir buçuk gün bataklı yollarda ilerledik; makinelerin bozulmasından başka can sıkıcı bir olay olmadı. Kullandığımız malzeme Almanların 41 yılında ilerledikleri zamandan kalmaydı ve hayli yıpranmıştı. Bu bölgede bırakıp gittiğimiz kamyon, traktör ve tankın haddi hesabı yoktu.

Ertesi gün öğleye doğru Harkov'un kuzeydoğusunda bulunan küçük bir kasabaya geldik. Bu kasabanın adı Ubtenni ya da Uçeni miydi neydi. Burayı her hatırlayışında gözümün önüne yangınlar ve kapkara dumanlar gelir. Orada boyuna duyulan silah seslerine bakılırsa buralarda savaş olmuştu ve hâlâ da olmaktaydı.

Kolhozda bize katılan subayın Steiner'i önden gittiği sırada biz de taşıtların içine atlamıştık. Güneyde, iki kilometre kadar uzakta çakan şimşekler orada bir ateş hattının bulunduğunu gösteriyordu. Arkamızda, güneydoğuda da savaşıyor gibi geliyordu bize. Yanımdaki savaşçılar koruların kıyısına çişlerini ediyor ya da çaresizlik içinde, ilgisiz bir tavırla dudaklarını ısıyorlardı. Savaş boyunca bunca insan görmüştüm, ama böylesine bir tehlike karşısında böyle ilgisiz durmayı başaramıyordum. Bununla birlikte beni bunaltan sinirliliği gizlemek için ilgisiz görünmeye çalıştım. Acaba öbürleri de aynı şeyi mi yapıyorlardı? Steiner geri döndü; iki assubay adlarımızı fişlere geçirdi. Sonra bizleri on beşerlik gruplara ayırdılar. Her grubun başına da bir assubay ya da bir çavuş geçirildi. Sonra yüzbaşı Steiner'in üstüne çıkıp etrafımızda gürleyen top sesleri arasında bize şu nutku çekti.

«Düşman geri çekilme yolunu tutmakta. Çember içine alıp bizi hiçbir yol olmayan çamurlu kuzey ovalarına ilerlemeye zorluyor. Bu düzensizlik bizim için felaket olur. Bundan dolayı bu engeli zorlayıp pek uzak olmayan mevzilerimize ulaşmak zorundayız. Don ordumuzdan kuvvetler geldikçe, zaten açık olan geçit tutulacak ve her asker böylece Bolşevik çemberinden sıyrılacak. O halde her biriniz size gösterilen yerleri alıp yeni bir emre kadar orada tutunacaksınız. Hayırlı işler! **Heil Hitler!**»

Aşağı yukarı bunları anlamıştım. Nakliye birliğinden oldu-

ğumu söylemeyi düşünürken, bu düşünceden utandım birden. Cephane sandıkları açıldı ve bize bol bol cephane dağıtıldı. Ceplerim fişekliklerle dolmuştu; iki de el bombası verildi ama nasıl kullanılacağını bilmiyordum. Kasabanın kıyısına vardık; zaman zaman etrafımıza düşman mermileri yağıyordu.

Yıkıntılar arasında küme küme dolaşanlar vardı. Bir bölümü de yaralılarla uğraşıyordu. Kömür haline gelen Alman arabalarından hâlâ dumanlar tütüyordu. Bir tek sivil görülüyordu ortada. Bir teğmen bizden beş altı grubun, kendi ardından gitmesini istedi. Hemen hemen hiç zarar görmemiş uzun bir yoldan geçtik. Islık çalarak başlayan bir salvo ateşi üzerine yerlere kapandık. Yedi sekiz yüz metre gerimizde kentin göbeği ateşe tutulmuştu. Düşman mermileri toprak yolda geniş çukurlar açmıştı. Orada burada piyadelerin cesetleri görülüyordu.

Bir çeyrek saat böylece duvar boyunca ilerledik. Otomatik silah sesleri açık seçik duyuluncaya dek yüz elli metre kadar önümüzde bir ölüm kasırgası esti. Bir an duraksadık. Sonra düşman atışından havalanan toz bulutu arasına daldık.

«Dikkat!» diye gürledi teğmen.

Tam o anda ateş etmeye hazır bir durumda bir kısmımız molozlar üzerine uzandı, bir kısmımız da diz çöktü. Piyadelerin üniformaları gözümüze ilişti. Biraz doğrulduk. Onlar da buraya atmıştı kendilerini, hemen yanımıza uzandılar. Uçuşan toz bulutu arasından başkaları da geliyordu. Bazıları soluk soluğa haykırıyordu. Bu haykırışları anlatmak mümkün değildi. Yaralıların korkuları, öfkeleri ve acılarını açığa vuruyordu bunlar.

Kasılmış elleriyle bacağına sıkarak koşmaya çalışan silahsız bir askere takıldı bakışım. Düştü, ayağa kalktı, sonra yine düştü. İki asker sallanarak, ağır ağır ilerliyordu. Fransızca bir ses duyudum. Bir anda gözlerimi çevirip benimle aynı dili konuşan adamı araştırmaya başladım. Kaçanların üstüne yeni bir salvo ateşi başladı ve on kadarını yere serdi.

İçlerinden ikisi ayakta durmanın tehlikesine rağmen koşarak bize kadar geldi. Fransızca olarak avaz avaz lanetler yağıdırıyorlardı.

Şaşkın ve ne yaptığımı bilmez bir halde yolun karşısına, onlara doğru gittim; kasırga gibi gitmiş onları iteklemeye başlamıştım; ama bana aldırış bile ettikleri yoktu. Birinin palas-kasından yakalayıp sarsarak, «Hey Fransız mısınız siz?» diye sordum.

Dönüp kısaca bir göz attılar bana. Yolun ucunda yanan bir evdeki yükselen alevler ve dumandan ayıramıyorlardı gözlerini.

Bana yakın olanı dumanların kapladığı ufuktan gözlerini ayırmadan, «Hayır,» dedi. «Wolonie bölüğündensiz.»

Ardı ardına başlayan patlamalardan gözlerimizi yummuş, başımızı yakalarımıza gömmüştük.

«Reziller! Tavşan avına çıkmışlar sanki. Hiç esir almıyorlar. Bok herifler!» dedi biri.

Belli belirsiz bir gülümsemeyle, «Fransızım ben,» dedim.

«Öyleyse dikkatli ol, gönüllülere soluk aldırıyorlar!»

«Ama ben gönüllü değilim!»

Yeni bir salvo ateşi başladı, mermi yağmuru önümüzdeki yolu hallaç pamuğu gibi atıyordu. Yirmi metre kadar ilerimizdeki bir çatı çöktü. Geri çekilme işareti olan bir düdük sesi üzerine Belçikalılarla konuşmayı kestim. Yeniden geldiğimiz yoldan geri dönecektik. Arkamızda bir makineli tüfek kasırgası kasıp kavuruyordu her yanı. İki üç piyade mezbahadaki hayvanlar gibi böğürerek kendi etraflarında dönüyordu.

Gruplar bulunduğumuz yere dikey olan ve yıkıntılarda son bulan bir yola ulaştı. Teğmen düdük çalıp toplanmamızı sağladı. Tam bu sırada iki Mark-3'ün gri karaltısı belirdi; yolun ortasında durup işaret veren teğmenin yanına vardı. Kısa bir konuşmadan sonra bizim geldiğimiz yola doğru sapıp Bolşeviklerin üstüne yürümeye başladı. Öfkeli hareketlerle bizi yeniden toparlamaya çalışıyordu teğmen. En sonunda bunu başardı ve altüst olmuş yolda cehennemi bir gürültüyle ilerleyen bu çelik canavarların ardına takıldık. Toplar ve makineli tüfekler havayı tarıyordu. Duyduğum korkuyu anlatamam. Bir moloz yığınının üstüne atlayarak bu cehennemden kurtulmak için en önden ilerliyordum; burada neden bulunduğumu bilmiyordum; çılgına dönmüştüm sanki; nereye ateş edeceğimi bile kestiremiyordum.

Sular karardı; gittikçe göle yaklaşmakta olan düşmanla karşılıklı ateş ediyorduk. Karanlığın çökmesiyle birlikte korku da sardı içimizi. Silah sesleri dinmişti. Teğmenimiz aydınlatıcı füzeler getirmek üzere birini göndermişti. Zaman zaman güneybatıda ufuk, çakan şimşeklerle ışıyor ve bunların ardından boğuk top sesleri duyuluyordu.

Aslında Harkov için yapılan üçüncü savaş bütün şiddetiyle sürüp gidiyor ve biz bilmeden bu kentin çevresinde 300 kilometre üzerine yayılmış olan bir cehennemin bir bölümünü oluşturunuyorduk. Bu zifiri karanlık ve yağmurlu gecede bizim dövüşümüz kesilmişti. Bizim ardımızda otomatik silahlarla dövüşülüyordu. Gecedен yararlanarak Rus barajını aşmaya çalışan arabalarımızın motor sesleri bu uğultulara karışıyordu. Uyumayı aklına getiren bile yoktu aramızda. Karanlığın arasından, her an İvan'ların çıkıvermesi tehlikesiyle karşı karşıyaydık. Arkamızda ışıkları söndürülmüş bir V. W. ortaya çıktı. Birlik komutanımızla arabadakiler arasında bir konuşma geçti, birkaç kişiye yassı bir takım kaplar dağıtıldı; mayındı bunlar.

Sapsarı kesilen dört delikanlı mayınları gölün dört yanına yerleştirmek üzere gönderildiler. Karanlığa dalan bu adamları bir süre sonra gözden kaybettik.

Beş dakika sonra sol taraftan boğuk bir haykırış duyuldu. Birkaç dakika sonra sağ yandan, giden iki asker geri döndü. Yarım saat sonra sol tarafa gidenlerin Rus süngüleri altında can vermiş oldukları sonucuna vardık.

Aralıklı yağın yağmur altında giysilerimiz gittikçe ağırlaşıyordu. İnsanın içini bulandıran bir koku yükseliyordu gölden. İki kişi horlamaya başladı. Bütün bu bitip tükenme bilmez gece boyunca, sinirlerim bozulmasın diye arkadaşlarla çene çalmıştım. Uzaktan geri çekilmekte olan kamyonlarımızın uğultusu duyuluyordu. Şafak sökmeden çok önce düşman ateşe başladı. Aydınlatıcı füzeler mevzilerimiz üstünde uçuyor, bu beyaz ve beklenmedik ışıklar gözlerimizi kör edecekti neredeyse. Tek kelime söylemeden, şaşkınlıkla birbirimize bakıyorduk. Bu ha-in parıltılar, hayaletlere dönen yüzlerimizi korkunç bir biçimde ve hayasızcasına aydınlatıyordu: ta çukurların dibine, fare

deliklerimize kadar sızıyordu bu ışık.

Gün ıştır ışımaz düşman topçusu, arkamızda sekiz yüz metrelilik bir zincir meydana getiren konvoylarımızın geçtiği yola kum gibi her boydan mermi yağdırmaya başladı. Çukurumdan başımı uzatıp şöyle bir göz atınca hep aynı renk miğferlerin meydana çıkmış olduğunu gördüm. Bu çelik miğferler altındaki yorgun gözlerden, gölün karşı kıyısında başımıza nelerin gelebileceği düşüncesinden doğan derin bir kaygı okunuyordu.

Cebimde son kalan yiyeceğim bir kutunun dibindeki vitaminli bisküvi kırıntılarıydı; bunları atıştırıyordum. Uykusuzluktan ve yorgunluktan içinde bulunduğumuz durumu açık seçik göremiyorduk. Orada soğuktan tirtir titreyerek bekliyorduk; önümüze önemlice bir Rus birliği çıksa karşı koyamayacağımızdan emindim.

Bereket versin saldırıya geçmediler; bununla birlikte bir havan topu yedik; aramızdan dokuz kişi yaralandı. Sonunda güneş yükseldi; biraz canlandık. Sonra tam tepeye geldiğinde hâlâ ilkbahar güneşinin kurutamadığı çukurlarımızdaydık... Yiyecek hiçbir şey vermemişlerdi bize. Ne önemi vardı bizim çektiğimiz her çeşit acının? Reich askeri soğuğa, sıcağa, yağmura, acıya, açlığa ve korkuya karşı direnmeliydi. Midemiz açlıktan kazınıyor, şakaklarımız zonkluyordu. Ne önemi vardı bunların da? Hava gürlüyordu; toprak gürlüyordu; bütün evren gürlüyordu. Bütün bunlara rağmen daha yaşayacağımız inancı vardı içimizde. En şaşılacak şey de gerçekten içimizden çoğunun sağ kalmasıydı. Bu konuda binbir hikâye anlatabilirim. Ama bunlar bana bile öylesine inanılmaz şeyler gibi geliyor ki, söz etme cesaretini bulamıyorum. Çünkü hiç kimse inanmaz bunlara.

Saat 6'ya doğru mevzilerimizden ayrılma emri verildi. Sağı solu kollayarak, dikkatle buralardan ayrıldık. Bütün teçhizatımızla çok uzun bir yolu almak zorunda kalmıştık. Arkamızda iki asker mayın döşeyerek araziye düşmana hazırlıyordu. En yakındaki evlerin yıkıntılarına ulaştığımız zaman biraz doğrulabildik. Ama gezinmemiz mümkün değildi. Yine de doğrulma olanağını her buluşumuzda bir evin yıkıntıları arasına dalıyor, yiyecek bir şeyler araştırıyorduk. Bulduğum üç patate-

si çiğ çiğ ve büyük bir zevkle yediğimi bugün hâlâ hatırlıyorum.

Yirmi dört saat önce birliklerimizin hareket ettiği dört yol ağzına geldik. Bir gün önce geçtiğimiz zaten bozuk olan bu iki yol da inanılmaz derecede altüst olmuştu. Göz alabildiğine önümde uzanan arazide evler yıkılmış, Wehrmach'ın iskelet haline gelmiş olan arabaları duman kasırgası arasında devrilmiş yatıyordu. Çoğu zaman bu araba kalıntıları yanında toza, toprağa, çamura bulanmış yatan bir asker, ölümün sessizliği içinde kendisini gömecek konvoyu bekler gibiydi.

İstihkâm erleri ne ileri, ne geri gidebilen arabaları ateşe veriyorlardı. Bu inanılmaz kargaşa arasından biz yaralılarımızla birlikte bir süre geçtik. Yüz metre ötede, bizimkinden daha kalabalık bir birlik de silahları ve yükleriyle geri çekiliyordu.

Açlıktan geberen bir erin karaltısını bile topa tutan Sovyet tehdidi altında yirmi kilometre kadar yaya olarak yol aldık. Havada vınlayan binlerce çelik parçacıklardan kurtulmak için belki otuz kez çamurlu topraklara kapaklana kapaklana en sonunda Luftwaffe'nin kravatlı baylarının bırakıp gittiği havalanına ulaştık. Buradan havalanmaya niyetimiz yoktu; büyük Alman vatanının bunca saygı gösterdiği havacılara da kin duyuyor değildik.

Biricik amacımız ahşap evlerde —Don kıyısında oturduğumuz evlere benziyordu— yiyecek bir şey araştırmaktı. Dört sedyede taşıdığımız yaralılarla birlikte, ağır aksak —son derece yorgun olduğu için koşamazdık— umut kaynağına doğru ilerlemeye başladık. Oraya hiç ulaşamadık. Çünkü yeni bir oyun, aramızdan altı yedi kişiyi daha silip süpürdü.

Bir sığınmağın kıyısından geçerken yanımdaki arkadaşımla aynı zamanda buraya bir göz attık. Çukurun dibinde bir ceset uzanmıştı; sıska iki kedi cesedin elini yiyordu. İkimiz de perişan olduk.

«Domuzoğlu domuzlar!» dedi arkadaşım.

Bütün takım bunu görmeye geldi. Teğmen de tiksinti duymuştu bundan. Kolunu kaldırıp çukurun dibine bir el bombasını fırlattı. Hayalete dönen iki kedi çukurdan fırlayıp kırlara doğru koşmaya başladığı sırada mermilerle birlikte insan par-

çaları dağılıyordu her yana.

«Kedilerin insan eti yemeye başladıklarına bakılırsa, Luft waffe'nin ambarlarında yiyecek bir şey kalmamış demektir,» dedi bir er.

Bu çölün ortasında artık kullanılmaz duruma gelmiş olan iki çift motorlu araç, üstündeki gamalı haçlar, orada dikilmiş duruyordu. Gökte insana kaygı veren bir homurtu gittikçe büyüyerek yaklaşıyordu. Hepimiz ağzı açık sesin geldiği yana çevirmiştik başlarımızı. Altı kara nokta hızla üstümüze doğru uçuyordu. Bir anda, emir beklemeden hepimiz yere kapandık. Aklıma kedilerin kendilerine ziyafet çektikleri sığınak geldi. Altı arkadaş da aynı şeyi düşünmüştü. İnsan gençliğinde yürüyüşe alıştırmalı kendisini; bazen hayatta işe yarıyor bu. Hiçbir zaman bir yüz metre koşucusu olmadığım için çukurun başına en son gelenlerden biri olmuştum.

Çukura dört asker girmiş cesedin üstüne basa basa kendilerine yer bulmaya çalışıyorlardı.

Beton çukurda balık istifi gibi sıkışmış olan askerlere yalvaran gözlerle baktım; bir mucize olsa da çukur biraz daha genişlese diye düşünüyordum. Öbür iki adam da tıpkı benim gibi deliye dönmüştü. Yanılmış olduğumuzu, onların bizim uçaklar olduğunu umut etmek istiyordum... Hayır bu mümkün değildi. Bu sesler Rus uçaklarının çok belirgin sesleriydi.

Gürültü büyüdü, büyüdü. Bu dümdüz arazide başımıza neler gelebileceğini bildiğimizden hemen yere kapandık. Başımı kaskatı kesilen ellerim arasına almış, gözlerimi yummuştum. Sımsıkı kapadığım kulaklarıma, motor sesleri arasında patlamalar çalınıyordu. Başımın üstündeki cehennemi ta içimde duyuyordum. Neredeyse öleceğimi sanıyordum. Kasırğa tıpkı geliş gibi hızla çekip gitti. Son derece korkuyla, solgun mavi gökte uzaklaşan düşman birliğini görmek için burnumu havaya diktim. Ötede beride arkadaşlar doğruluyor ve korunacak bir yer araştırıyorlardı. Rus uçakları, birbirine kenetlenmişcesine geri dönüyordu yine. Bizi yere sereceklerdi besbelli. Duyduğum acı bir önseziye bütün kanım dondu. Ekili yamaçlara doğru deli gibi koşmaya başladım. Daha hızlı koşmak istiyordum; ama günlerin yorgunluğu bütün gücümü tüketiyordu. Geldiği-

miz yola hiçbir zaman varamayacaktım. Derin araba izleri görür gibi oldum. Yola saptım. Ağır çizmelerim adım başına sürüyordu.

Umutsuzcasına, istemediğim halde ıslak otların üstüne uzandım. İçgüdüsel olarak, uçakların yine üstümüzde uçtuğunu biliyordum. İlk patlamalarla yer sarsıldı. Son derece korku içindeydim. Kendimi gömmekten başka hiçbir çaresi kalmamış olan bir tavşan gibi, pis tırnaklarımla yeri kazıyordum.

Garip ıslık sesleri kulak zarımı patlatacaktı. Yeri sarsan gürültülerin ardından korkunç feryatlar yükseldi. Parmaklarımla sımsıkı kapadığım gözlerime bembeyaz şimşek pırıltıları doluyordu. Bu durumda bana inanılmaz derecede uzun gelen bir iki dakika kaldığımı sanıyorum.

Sonunda gözlerimi açıp etrafıma bakma cesaretini gösterdim; çift motorlu araçlar meşale gibi yanıyordu. Rus uçakları atış hattına gitmek üzere uzaktan geri dönüyordu. Başlıca dört noktaya dağılmışlardı. Bir kez daha bütün gücümü toplayıp biraz önce geldiğim yolun aksi yönüne doğru koşmaya başladım. Kapıldığım bu panik arasında, ahşap yapıların bana nasıl olup da birer sığınak gibi göründüğünü bilmiyorum. Daha yolun üçte birini almamıştım ki Moskoflar, roketlerle barakalara saldırıya geçtiler. Islak çayırlara dalmadan önce bu evlerin yerle bir olduğunu gördüm. Birkaç dakika daha dehşet içinde kaldım; sonunda motor gürültüleri uzaklaştı ve büsbütün duyulmaz oldu. Şaşkınlık içinde ayağa kalkabilenler kalktı. Kimse tek kelime söyleyemiyordu. Bakışlarımızı yangınlardan, gökte uzaklaşan saldırganlara çeviriyorduk.

İlgisizce iki askerin yarasını sardım. Teğmene bir şey olmamıştı ama deliye dönmüştü; bir yaralıdan öbürüne koşuyordu. Yavaş yavaş kendimizi toparladık.

«Bok soyları!» dedi içimizden biri. «Bir kez daha böyle saldırırlarsa hiç birimiz sağ çıkamayız. Bizi böyle yüzüstü iyi bıraktılar doğrusu. Evimize döneceğimizi aklımıza getirmeyelim.»

Bir yaralıyı tutan teğmen, «Sus!» diye bağırdı. «Savaş bu! Piknik yapmıyorsun.»

Kime söylüyordu bunu?

Ona yaklaştık. Kana ve çamura bulanık zavallı bir adamın omzunu açmıştı. İşin şaşılacak yanı son derece ağır yaralı olan adam katıla katıla gülüyordu. Ardı ardınca sürüp giden gülüşlerdi bunlar. İnsanı şaşırtan korkunç bir gülüş. Bir an acıdan haykırıyor sandım. Hayır, şişkin bir yüzden fışkıran bir gülüştü bu.

Üç kişi ayağa kaldırmaya çalıştık ama, bunun mümkün olamayacağını hemencecik anladık. Gülüşleri arasında kesik kesik bir takım sözler söylüyordu; çok iyi anladığım bu sözler üzerinde uzun uzun düşünüyordum. Bugün bile beni altüst ediyor bu sözler. Hatırladığım kadarıyla onun gülüşü ne çılgınlık, ne de heyecandı. Özel bir tınısı vardı bu sesin; kendisine oyun edilen, buna inanan, sonra da birdenbire yanıldığını anlayan bir insanın sesiydi bu.

«Niçi olduğunu şimdi biliyorum... Niçin olduğunu... Ne sersemlik... O kadar basit ki...» diyordu.

Eğer ağzından birdenbire boşanan kanla öbür dünyayı boylamasa, onun bilgeliğinin anahtarını belki de ele geçirecektik. Bu kelimeler üstünde sonraları daha uzun zaman düşündüm. Düşman akınının kurbanları için altı yedi çukur daha kazdık; sonra soluk soluğa, Luftwaffe'nin barakalarının yerini alan sıcak küller üzerine uzandık. Gece iner inmez top sesleriyle uyandık. Açlıktan, susuzluktan kırılıyorduk. Bir süre uzanıp uyumamıza rağmen gücümüzü toparlayamadığımız; acınacak bir durumdaydık.

Birbirimize kuşkulu bakışlarla bakıyorduk. Her birimiz yanımızdaki arkadaşına bakarken, şu hergelenin cebinde, bizden gizlediği iki bisküvisi olmalı; Polonya'da bize öğretilen arkadaşlık geleneklerini unutmuş görünüyor, diye düşünüyorduk.

Ne yazık ki, hiçbirimizde zırnık yoktu; içimizden biri gizlice cebindeki iki kırıntıyı ağzına atsa, diyecek bir sözümüz de olamazdı. Bu kırıntıları yiyen herhangi birimiz olabilirdi. Don kıyılarında çekilmeye başladığımız günden bu yana, geceleri şimşekler perdesinden kaçmaya çalıştığımız sırada, ilerlemekte olan bir birliğin ayak seslerini duyar gibi oluşumuz, bizim yorgun birliğimizde bir panik yaratıyordu hep. Gece korkunç dere-

cede karanlıktı ve ince, iliklere işleyen bir yağmur yağıyordu hiç durmadan. Birlik komutanımız teğmeni izliyorduk. Kimse konuşmuyordu. Son gücümüzü de yorgunluktan ve çamurdan ağırlaşan bacaklarımızı bu yumuşak topraklar üzerinde kımıldatabilmek için harcıyorduk.

Motor gürültüsü gittikçe yaklaşıyordu ama görünürde bir şey yoktu. Bütün birlik durdu, dikkat kesildi. Bu çamur içindeki stepte, gece yarısı bir düşman motorlu birliğinin birdenbire karşımıza çıkıvermesi düşüncesi, seke seke peşimizden gelmekte olan bir yaralıyı deliye çevirdi. Yorgunluktan bitkin bir hale gelmiş olan zavalcılık titremeye ve ağlamaya başladı. Herkes delercesine gözlerini karanlığa dikmiş, hızla yaklaşan tehlikenin ne olduğunu anlamaya çalışıyordu.

En sonunda ne yapacağını bilmez durumda olan teğmen, «Belki bizi görmeden geçer giderler,» dedi. «Aranızda panzer avcısı var mı?»

Küçük birliğimizin elinde kalan biricik spandau'ı en son savunmamızı yapmak üzere ateşe hazır duruma getirdik. Bereket versin başıma kurşun gibi ağır gelen miğferimin altında şakaklarım öyle atıyordu ki, durumun ağırlığını açık seçik düşünemiyordum. Benim için şimdi önemli olan, hangi nedenle olursa olsun bir süre mola verişimizdi; böylece yorgunluktan bitkin vücudumu elimden geldiğince dinlendirmeye çalışacaktım. Soluk almaya başlar başlamaz içimi bir korku saracağını ve göz kulak kesileceğimi de biliyordum.

Işıkları sönük olarak karşımıza çıkan ilk kara kitle hafif bir arabaya benziyordu; bütün çabalarımıza rağmen bunun ne olduğunu anlayamamıştık. Ardından da tank sesleri duyulmaya başladı. İçimizde gittikçe büyüyen bir korku duymaya başlıyorduk. Cephede zavalı bir erin ne türlü bir korkuya kapıldığını ancak bu sesleri duymuş olanlar anlayabilirler. Yoksa bunların 14 Temmuz şenliklerinde geçen tank sesleriyle bir ilgisi yoktur.

Gürültü yaklaştıkça korku bütün birliği sardı. Aramızdan bir bölümü bu canavarların nereden çıkıvereceklerini araştırırken, bir kısmı da —ben de bunların içindeydim— yüzüko-

yun yere kapaklanmış sinir nöbetlerine tutulmuştu. Otuz metre kadar ilerimizde sarsıla sarsıla ilerleyen karanlık iki kitle ortaya çıktı. Bir başkası yeri göğü titretti; mermiler on metre kadar üstümüzden uçuşuyordu. Bir ses çınladı havada.

«Gamalı Haç, Tanrım! Arkadaşlar bunlar! Yardım!»

Almancayı o kadar kötü konuştuğum ve üstelik daha kötüsü iyi de anlamadığım halde hemen doğrulup gecenin karanlığında vargücümle koşmaya başladım.

Herhangi bir durumda hiç kuşkusuz böyle davranılamazdı. Bu koca zırhlı makinaların gürültüsüne karışan küfürlerin bini bir paraydı. Ne yaptığını bilmez bir durumda bütün takıma hareket işareti verdim. Şimdi herkes doğrulmuş tanklara doğru koşuyordu. Bununla birlikte aramızdan bazı temkinliler hâlâ yere uzanmış yatıyorlardı; teğmenimiz de bunların arasındaydı. Hatta Alman tanklarının bile Ruslar sanarak bize ateş açmış olabileceklerini biraz sonra öğrenmiştim.

Sonunda arkadaşlar kendilerini tanıtabilmişler ve çelik canavar durmuştu. Böylece de general Guderian'ın komuta ettiği 25. zırhlı tümen hepimizi toplayıp aldı.

Bütün bu adamların donanımı tamdı ve bizim gibi geri çekilme çilesi çekmemiş oldukları anlaşıyordu. Bizi tankların arkasına oturtular; öylesine bir sıcaklık yayılıyordu ki, insan kışını nereye koyacağını bilemiyordu. Kurtarıcılarımızdan hiçbirinin aklına yemek yiyip yemediğimizi sormak gelmedi; ancak birkaç saat sonra Rus topçusunun Harkov'un dış mahallelerini ateşe verdiği sırada yağlı ama kaynar bir çorba verdiler; biz de bunu, bulunmaz bir nimet gibi karşıladık.

Böylece Guderian zırhlı birlikleri bizi, aşağı yukarı bir haftadır süregiden Donetz savaşlarının yakınında bulunan Harkov'a çok yakın bir bölgeye götürdüler. Bir kez daha Wehrmacht taş taş üstünde kalmayan Harkov'u yeniden ele geçirdi ve Bielgorod üzerine yapılan karşı saldırı sonucu son kez ve kesin olarak da bu kenti elden çıkardı.

Herkesi kendi birliğine iletmekle görevlendirilmiş komando birliğinin, bizi geçirmiş olduğu kentin kuzeybatısındaki kum ocaklarına vardığımız sırada şafak söktü. Örgütlerine ve iyi niyetlerine rağmen bu birliklerin nerelerde olduklarını bilmiyor-

lardı. Aslında hiçbir resmi merciye bağılı olmayan bu birlikler gittikçe büyüyor, daha doğrusu sadece sayıca kabarıyor, sicillerde kaydı geçiyor ama genel kurmay haritalarında nerede bulundukları bilinmiyordu. Zaten birliklerince kayıp ya da ölü olarak kayda geçmiş bulunduklarından ölü gözüyle bakılıyordu bunlara. Yaşamakta olmaları sadece bir şans eseri idi. Bu beklenmedik takviye kuvvetlerinden yararlanılabiliirdi ama yönetim bakımından varolmadıklarına göre, bunların düzenlenmesi ve harcanmaması diye bir sorun söz konusu olamazdı.

Uzmanlaşmış bir komando beni bir birliğe ayırdı; pis, üstü başı yırtık pırtık bir avuç askerle verilecek emirleri bekliyordum. Bir süre sonra bir jandarma bana ve yüzleri yabancı gelmeyen üç askere pis bir kâğıt üzerine kargaçık burgacık bir yazıyla yazılmış bir tezkere verdi ve anlaşılmaz bir iki kısa açıklamada bulundu. Besbelli bu bölgede bulunmakta olan birliğimize katılmak üzere talimat veriliyor olmalıydı. Öbür üç delikanlı da benim bölüğümdeydi.

Bir sürü araştırma soruşturmadan sonra, bir dörtyol ağzına doğru yöneldik. Bölüğümüzü iki gün sonra bir rastlantı sonucu bulabildik. Göçen kazamatlar arasında tanıdık bir yüze rastladım; Olensheim'dı bu. Arkadaşıma doğru koşarken, «İşte bizimkiler!» diye bağıırıyordum. Üç asker de ardımdan geliyordu. Olensheim şaşkın şaşkın bakıyordu yüzüme.

«Tanrı bizim yardımcımız!» diye bağırdı. «Laus'ın sizi listeden çıkardığından bu yana epey zaman geçti. Bölükten otuz kişi daha kayıp. Derleme birliklere katılmış olacağınızı düşünüyorduk.»

«Ağzını hayra aç,» dedim. «Halls nerede?»

«Ha. O mu? Yıldızı parlakmış onun. Trevda'da tedavi ediyor. Biz de bu Tanrının belası toprakta kazma sallıyoruz.»

«Yaralandı mı?»

«Eh! Şöyle üç yara aldı boynundan, bir şey değil... Talihi varmış da ağır yaralıların arasına alındı. Dediğine göre, iki saat kendine gelememiş. Abartmış besbelli.»

«Ya Lensen?»

«O sapasağlam. Bak şurada palet değiştiriyor,» dedi, Olensheim.

Laus geldi. Birdenbire içgüdüsel olarak hazır ol durumuna geçtik.

«Sizi gördüğüme çok sevindim çocuklar; gerçekten çok sevindim,» dedi.

İhtiyar maymun ellerimizi sıktı. Kıdemli askerin yüzünün içten gelen bir mutlulukla canlandığı açıkça görülüyordu.

Bir süre sonra, benden daha güçlü kuvvetli olan Lensen beni kollarına alıp havaya kaldırıyor, yüzü sevinçten pırıl pırıl parlıyordu. Bütün gün, çalıştığımız sürece yüzünden bu sevinç silinmedi ve binbir şey anlattı. İki gün sonra aşağı yukarı cep-heden kırk kilometre ötede, Trevdo'ya gitme olanağını buldum. Bir arkadaş D.K.W.'de bana yerini verdi. Koca asker Halls'ı da ancak bu sayede görebildim; bir sürü yaralı arasında solugumuz tükeninceye kadar güldük, söyledik. İlkbahar gelmişti en sonunda; hastalar iki tarafı yabancı erik ağaçlarıyla çevrili yolda böbürlene böbürlene dolaşıyorlardı.

Halls sevincini göstermekten çekinmiyordu. Yaralarının üstüne merhem sürülmüş, sülfamid tozu serpilmiş hastalar da beni coşkun bir sevinçle karşılamışlardı. Son zamanlarda içtikleri içkilerin şişelerde arta kalanını da bana içirdiler. Heyecanlı konuşmaların ardı arası kesilmediği için, kamyondaki askerlerin bana söyledikleri saatte oraya gidemedim. Şoför beklemekten bıkip beni almadan çekip gitmişti. Gece yarısı çok geç saatlerde bir motosikletli beni Harkov kıyılarında çamurlu bir yere bıraktı. Halls gidip kendisini tekrar göreceğime yemin verirdi bana. Ne yazık ki, hiçbir fırsat çıkmadı; birkaç gün sonra da o bize katıldı. Askeri doktor birdenbire onun görevine devam edebileceği kanısına varmış, üçüncü Harkov savaşını sona erdiren top sesleri arasında şansını bir kez daha deneme olanağını vermişti ona.

Halls yerleştığımız pis mahzenden hiç hoşlanmamıştı. Böylece onun ardından ben de gönüllü olarak motorlu piyade birliğine katıldım.

Çazma sallamak ve orduya bu türlü bir hizmette bulunan delikanlılar olmaktan öylesine tiksinti duymaya başlamıştık

ki, bu olanağı bir şans diye kabullendik. Verdiğimiz bu karar zaman zaman öyle felaketlere neden oldu ki, başımıza bütün gelenleri size anlatmam mümkün değil. Ama şimdi o günlerden uzakta bulunduğum bir sırada, bu savaşanlar birliğine katılmış olmaktan pişmanlık duymadığımı söylemeliyim; her şeye rağmen orada, hiçbir yerde bulunmayan ve insanı şaşırtan bir arkadaşlık havası bulmuştum. Benim için son derece değerli olan bu arkadaşlık, hayatımın her anında, her şeyin yerini tutar olmuştu.

İKİNCİ KİTAP

GROSS DEUTSCHLAND (1)

(1943 ilkbaharı — 1943 Yazı)

BÖLÜM IV

İzin Berlin - Paula

Ukrayna'nın güzel bir ilkbahar sabahında Halls'ın mutlu günlerini geçirmiş olduğu Trevda'da toplandık. Öbür iki bölük yosunlu ve kısa otlarla örtülü bir tepede bize katıldı; bu kısa otlar öylesine sık ve gürdü ki, birbirini itiyor gibi görünüyorlardı ve bir ay sonunda burası bir savana halini alıverdi. Dokuz yüz kişi kadardık. Bu tepenin doruğunda, harabolmuş bir aracın üstünde tünemiş gibi görünen birkaç piyade subayı kısa bir nutuk attılar bize. Onların etrafında yirmi kadar adam ellerinde bayrakları ve alay sancaklarıyla duruyordu. Çok pohpohlayıcıydı nutuklar. Bu efendiler bizim geçmişteki davranışımızı bile yüceltiyorlardı; gözlerimizi faltaşı gibi açmıştık. İşte örnek sayılabilecek olan bu davranıştan ötürü, bugün bize savaşan orduya katılma onuru bağışlanıyordu. Bu sözler üzerine hemen yirmi kadar gönüllü ortaya atıldı. Subaylar bizim utangaçlığımızı bildikleri için cesaret vermek istediler. Nutuk aynı üslupta uzadıkça uzadı. Hatta bazı olaylar bütün ayrıntılarıyla anlatılmaya başlandı. On beş gönüllü daha saflardan ayrıldı. Dövüş için yaratılmış olduğu her halinden açıkça belli olan Lensen de bunların arasındaydı.

Sonra kurtarıcılarımız on beş günlük izinden sözettiler bize. En azından üç yüz gönüllü çıktı ortaya. O zaman teğmenler arabadan inip saflarımız arasında dolaşmaya başladılar. Bir

yüzbaşı Rollebahn birliklerine nutuk çekmeye devam ediyordu. Sonra teğmenler, aramızdan bir çoğuna üç adım öne ilerlememizi işaret etti; kaderimizi çizen adımlardı bunlar.

En uzun boylu, en güçlü kuvvetli, en gösterişli olanları seçmişlerdi. Siyah eldivenli bir elin işaret parmağı birdenbire bir mavzerin namlusu gibi en iyi arkadaşımın, bütün bu savaş süresince en iyi kardeşimin alnına çevrildi. Halls büyülenmiş gibi üç adım attı; topuklarının çıkardığı gürültü kapanan bir kapının sesine benziyordu. İnsana ürküntü veren bir kapıydı bu; beni en iyi dostumdan, bana yaşama gücü veren biricik arkadaşımın belki de ömür boyunca ayıracaktı.

Bir an duraksadıktan sonra, hiç zorlanmamış olmakla birlikte, gönüllüler safında yer aldım. Bir ara şaşkın bakışlarım Halls'inkilerle karşılaştı, bir çocuk gibi yanakları al al olmuştu; benim davranışımın çok hoşlandığı, ne diyeceğini bilemediği anlaşıyordu. Bundan sonra künyem şöyle olacaktı:

Gefreiter Sajer G.

100/1010 G-4 Siebzehntes Bataillon

Leichtinfanterie Gross Deutschland Division
SÜD. G.

Akşam olunca, daha önce yerleşmiş olduğumuz pis barınaklara döndük yine; görünüşte hiçbir şey değişmemişti. Sadece piyade listelerine adımın geçtiğini biliyorduk. Bu da, dün sürdürdüğümüz nakliyeciyi hayatıyla bugün piyade olarak sürdürdüğümüz yaşam arasındaki biricik ayrılıktı. Takınmamız gereken davranışın ne olması konusu üzerinde biraz kararsızdık. Assubaylarımız durumumuz üzerinde düşünmek için vakit bırakmadılar. Birçok günümüz son savaşta berbat bir duruma girmiş bulunan malzemenin çamurlarını temizlemek ve onları onarmakla geçti. Her ne kadar Sovyet karşı saldırıları zaman zaman Slaviansk'da kentin kuzeydoğusunda yangınlara neden oluyorsa da savaş hızını yitirmiş gibi görünüyordu. Bundan başka Harkov savaşında can veren binlerce askerin gömülmesi gibi insana tiksinti veren bir işde kullanıldık.

Bir sabah —gün ışımaya başladığından gece demiyorum— «ölüleri gömme birliği»ni oluşturduğumuzu öğrendik. Bu mut-

lu haberi bize ilk kez Laus ulaştırdı; oysa on beş gün izin verileceği vaat edilmişti ve biz sabırsızlıkla bekliyorduk bu izni. Cesetleri kaldırma işi özellikle Rus esirlere yükleniyordu. Onlar da galiba cesetlerin üstlerindeki ıvır zıvır şeyleri aşırıyorlardı.

Aslında, bana kalırsa bu zavallı adamcağızlar, kendi yoldaşlarının olduğu kadar Reich askerlerinin üstünde de yiyecek bir şey araştırıyorlardı. Glnc denecek kadar yiyecek veriyorduk onlara. Örneğin yirmi dört saatte, dört esire bir tas-aşağı yukarı  litre -yavan orba. Bazı gnlerse sadece su veriliyordu.

Bir Alman cesedini soyan her tutsak hemen kurşuna diziliyordu. Bu konuda ne tüzük vardı, ne de bir talimat. Suçüstü yakalanan esire bir subay ya iki  el silah atar ya da benim de sık sık tanık olduğum gibi, bu iş birkaç askere bırakılırdı. Bir kez bu adamlar, benim gözlerimin önünde,  esiri demir kapının parmaklıklarına bağladılar. Kurbanları kımıldayamaz duruma gelince de kaputlarından birinin cebine bir el bombası yerleştirdiler; etraflarındakiler sığınaklara kaışırken, zavallılar yalvarıp yakarıyorlardı. Sonra da bombanın patlamasıyla paramparça oldular.

Bir sabah, Deptroia (Harkov'un güneybatı banliyösü) yıkıntılarının hazin manzarasıyla taban tabana zıt nefis bir ilkbahar sabahı, bir kamyon barakalarımıza giden toprak yolda göründü.

Kendi üzerinde sert bir dönüşten sonra ilk yapıya on metre kadar bir uzaklıkta durdu. Benim de içinde bulunduğum bir grup, yeni kampımızın içindeki molozlar, taşları atmaya uğraşıyordu. Arabanın ardı bir anda açıldı; bodur, tıknaz bir onbaşı yere atlayıp topuklarını birleştirdi. Bize selam vermeden ve tek kelime söylemeden, genel olarak askeri talimatın bulunduğu üst cebinde bir şeyler araştırmaya başladı. Özene bezene dörde katlanmış bir kâğıt çıkardı cebinden. Durumunu değiştirmeden olduğa uzun bir isim listesini okumaya başladı.

Bir yandan adlarımızı okurken, öte yandan eliyle sağa geçmemizi işaret ediyordu. Aşağı yukarı yüz kadar isim okudu. Bunların arasında: Olensheim, Lensen, Halls, Sajer... de vardı. Biraz kaygıyla adları okunanların yanına geçtim.

Sonra onbaşı üç dakika içinde bütün silahlarımız ve eşyamızla kamyonda bulunmamızı söyledi. Topuk vurdu, bu kez selam verdi. Bize bir kelime bile söylemeden arkasını döndü, sanki bir gezintiye çıkıyormuş gibi uzaklaştı. Kolunu şöyle bir kaldırıp saatine baktı; bizim gideceğimiz saati ayarlıyordu kendince.

Bize gelince, eşyamızı toparlamak için oraya buraya saldı-
rıyorduk. Hatta aramızda konuşma olanağını bile bulamadık. Üç dakika sonra yüz kadar piyade soluk soluğa kamyona dalmıştı; araba çökecekti sanki. Onbaşı da tam vaktinde geldi, içimizden bazılarının acayip paketlerine şöyle bir göz attı. Ama sesini çıkarmadı. Sonra eğilip kamyonun altına baktı.

Kesin bir ses tonuyla, «Kamyonda yalnız kırk beş kişi kalacak!» dedi. «Otuz saniye içinde de hareket edilecek!» Yeniden adımlamaya başladı yolu.

Homurtular yükseliyordu her kafadan; kimse inmek istemiyordu. İnmemek için herkesin kendine göre bir nedeni vardı. İki üç kişiyi yere ittiler. Ben tam ortadaydım; balık istifi yığılmış askerlerin arasında sıkışmış kalmıştım ve kımlıdayamıyordum. Laus işe el attı. Kamyonun yarısını aşağı indirdi; geride tam kırk beş kişi bırakıldı. Onbaşı şoförün yanına binip hareket emri verdi. Laus ahbapça selamladı eliyle bizi. Onun son gülümsemesiydi bu ve şimdiye dek olan ufak tefek şeyleri de unutturuyordu bize. Geride kalanlar bir toz bulutu içinde uzaklaşmamıza bakıyorlardı.

Grubun geri kalan bölümüyle dört gün sonra, cepheye yüz elli kilometre uzaklıkta «Gross Deutschland» birliğinin dinlenme yerinde buluştuk. Bütün birlik Akthırka sahra kampındaydı. Özellikle iyileşmekte olan yaralılar. Birliğe gelince o, geniş, Kursk - Bielgorod bölgesinde hareket halindeydi. Burada her şey tertemizdi, iyi örgütlenmişti ve daha çok imkân vardı. Akthırka çepeçevre uzayıp giden stepin ortasında yeşil bir vahaydı.

Onbaşının emri üzerine çift sıra olmak için kamyondan aşağı atladık. Bir yüzbaşı, üstegmen ve bir çavuştan oluşan

bir subay topluluğu bize doğru geliyordu. Tombul onbaşı hazır-rol durumuna geçmemiz emrini verdi. Bu subay efendiler çok iyi giyinmişlerdi. Kırmızı süslü açık yeşil ceketi, deri geçirilmiş koyu yeşil pantolonu ve gıcır gıcır parlak süvari çizmele-riyle pek şık olan yüzbaşı bize hafif bir el işareti yaptı. Sonra kendisi kadar temiz giyimli çavuşla alçak sesle konuşmaya baş-ladı. Bu kısa konuşmadan sonra çavuş bize doğru ilerledi, to-puklarını şakırdattı, onbaşınınkinden daha genç bir sesle yüz-başının söylediklerini aktardı.

«Gross Deutschland birliğine hepiniz hoş geldiniz!» dedi. «Burada insanları en içten bağlarla birbirine yaklaştırma ola-nağını sağlayan gerçek askerlik hayatını tadacaksınız. Burada her birimizin arasında, her an kanıtlanabilecek bir arkadaşlık vardır. Kötü arkadaşlar, istenmeyen kimselerin yeri yoktur Gross Deutschland'da. Burada herkes savaş arkadaşına yüzde yüz güvenebilir. İşlenecek en küçük hatadan, en azından birlik sorumludur. Tembel adama, uyuşuk adama yer yoktur burada; herkes körü körüne itaat eder. Subaylarınız sizin yerinize dü-şünür. Üslerinize layık olmaya çalışın. Şimdi elbise deposuna gidip sırtınızdaki şu pis şeyleri değiştireceksiniz. Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur Kıyafetini ihmal eden hiç hoş karşı-lanmayacaktır.» çavuş bir soluk alıp sonra sözlerine yine devam etti. «Bu son şartlar da yerine getirildikten sonra, burada ha-zır bulunan gönüllüler, on beş günlük izin kâğıtlarını alacak-lar. Yeni bir emir çıkmadığı takdirde bu izin kâğıtları beş gün içinde çıkacak. Rahat! Heil Hitler!»

Anadan doğma, uzun yalaklar önüne geçip üstümüzden çı-kardıklarımızı yıkamaya başladık; çamaşırcı kadınlara benzi-yorduk hepimiz de. İç çamaşırlarımız öylesine pisti ki, kimsenin aklına gelmezdi bunları yıkamak. Bana gelince boklu donumla, Lime lime olmuş gömleğimi bir yana attım. Çekilmeye başladı-ğımız ilk günden bu yana ayağımdan çıkarmadığım çoraplar da leş gibi ve delik deşikti. Sonra yalın ayak yürüyerek ıslak elbiselerimizi düzgünce katlayıp bize yenilerinin verileceğini depoya götürdük. İki kadın levazım askeri, böyle çırılçıplak tezgâhların önüne gidişimizi görünce gülmekten kırıldılar.

Erleri bu durumda görmekten hiç de hoşlanmamış görünen çavuş, «Çizmeleri vermeyin!» dedi, sert bir sesle. «Pabuç dağıtılmayacak.»

Tepeden tırnağa, miğferden sargılar ve su geçirmez örtülere kadar, verdikleri her şey yepyeni, gıcır gıcırdı. Ama nedense don ve çorap gibi çok gerekli bazı giyim eşyasını vermemişlerdi. Sonradan da vermediler. Ama keyfimiz öylesine yerindeydi ki, ne olursa olsun tasalanmayı aklımızdan geçirmiyorduk. Giyindikten sonra ordunun işgal ettiği uzun ahşap yapıya gittik. Kapının üstüne her birimizin uyması gerekli olan sağlık kuralları açıkça okunabilecek biçimde yazılıp asılmıştı. «Bir bit ölümdür!» Harkov'dan beri yanımızdan hiç ayrılmamış olan şişko ve bodur onbaşı içeri girmemizi işaret etti. Bu yeni ve son derece temiz apartmanımızı pek beğenmiştik.

«Susun lan,» diye parladı onbaşı. Derhal bir sessizlik oldu. «İçinizden biri koğuş komutanı seçilecek.»

Yarı kapalı gözlerini sanki aramızda bu unvana değer kimse yokmuş ya da önemli bir karar verecekmiş gibi hepimizin üstünde gezdirmeye başladı. Sonra bir tabanca patlayışını andıran kuru bir haykırıyla zayıf, çelimsiz birini işaret ederek, «Sen,» dedi.

İşaret edilen adam bir adım öne fırladı.

«Adın ne?»

«Wiederbeck!»

«Wiederbeck, yeni bir emre dek bu koğuştan sen sorumlu-sun. Şimdi depoya gidip bölüğün şeritlerini getireceksin, her biriniz bunları ceketinizin sol koluna dikeceksiniz.»

Sonra bir bir nelerden sorumlu olduğunu sayıp dökmeye başladı; her birini söyledikçe zavallı Wiederbeck'in başı biraz daha omuzlarının arasına gömülüyor gibiydi.

Birkaç saniye sonra siyah üstünde beyaz gotik harflerle «Gross Deutschland Tümeni» yazıları yazılmış olan şeritleri aldık. Bu band, oraya buraya dağılmış olan saflarımız arasında, numara yerine isim taşıyan tümenlere bağlı olanların Amerikalılar tarafından kurşuna dizildiği söylentisinin yayıldığı 1945 yılına kadar gömleğimin sol kolunda dikili kaldı. Aslında bu adamlar «Gross Deutschland» ya da «Brandenburg»ın herhan-

gi perişan bir erini olduğu kadar, «Leibstandarte»ya da «Totenkoff»un bir kahramanını da pekâlâ kurşuna dizebilirlerdi. Ama o anlar henüz oldukça uzaktı. Biz 43 ilkbaharında ülkenin fatihleri olarak bulunuyorduk. Üstelik cebimizde izin kâğıdımız da vardı. Başımızdan geçen bunca şeyden sonra bir rüyada yaşıyor gibiydik.

Buraya gelişimizden dört gün sonra ikinci gönüllüler topluluğu da aramıza karıştı. Buraya dek yaya geldikleri için kan ter içinde kalmışlardı.

Sonunda ertesi sabah Nedrigailov'a hareket eden bir konvoyda yerlerimizi aldık. İzin tarihlerimiz Poznan'da saptanacaktı: Yani bin sekiz yüz kilometre yol aldıktan sonra. Ondan sonra da Wissenburg'da bulunan ailemin yanına gidebilmek için bin kilometrelik yolu almam gerekecekti. Demek ki, yolculuğum günlerce sürecekti. Çok az engebeli olan geniş bir düzlüğü geçtik. Ukrayna toprağında, orada burada çalışan ordunun paletli araçları bize yardım ediyordu. Alman istihkâmcıları tarafından onarılan bir yoldan Nedrigailov'a ulaştık. Beş altı kilometrede bir yolda yüzüstü bırakılan Sovyet araba iskeletlerine rastlıyorduk. İki yüz kilometre kadar yol almıştık ki, çok uzakta, konvoyumuzun önündeki küçük karaltılar dikkatimizi çekti. Zaman zaman bunların çevresi beyaz bulutlarla kaplanıyor, ardından patlamalar duyuluyordu.

Önümüzden giden iki araba hissedilir derecede hızını kesti. Her zamanki gibi konvoydan sorumlu olan subay, öndeki arabadan aşağı atlayıp dürbününü bizim için kaygı kaynağı olan noktaya çevirdi. Tam bir disiplin içindeydik ve arabaların hızla harekete geçmesini bekliyorduk. Çene çalmaktan hoşlananlar sustular; konvoy komutanının ne diyeceğini dinlemek için kulak kesildik. Boşunaydı bu! Sadece gittikçe ağırlaşan motor sesleri bozuyordu sessizliği. Bu son günlerde yüzümüzü aydınlatan sevinç sönüverdi birden.

Belli belirsiz bir kaygı doldu içimize. Lanetler savruluyordu her ağızdan.

«Biz çatışma yerinden çok uzaklaştığımızı sanıyordum,» dedi biri.

«Evet, bombok bir iş bu!»

«Ne olabilir acaba?»

«Ne olacak, partizanlar bunlar!» dedi Halls.

Daha bir alay olasılıktan söz edildi.

«Herhalde bizim izne gidişimizi engelleyemez bu namus-suz herifler!»

«Gidip kafalarını kırma emrini vermek için daha ne bek-liyorlar acaba?»

Daha şimdiden, yanlarından eksik etmedikleri mavzerleri-ni ellerine almışlardı bu izinli gönüllüler. Herhangi bir şeyin ya da bir kimsenin evlerine dönmelerine engel olması düşün-cesi deliye döndürüyordu bizi. Bu günlük güneşlik havada her-kes ateş etmeye hazırды; ama ne pahasına olursa olsun batıya gidecekti. En sonunda beklenen dövüş emri verilmedi. Subay yeniden arabasına tırmandı ve konvoy harekete geçti. Şaşkın şaşkın bakıyorduk birbirimize.

Beş yüz metre kadar ötede, kollarının altında av tüfekleri, yirmi kadar Alman subayıyla karşılaşınca, öylesine şaşırmış ve yanılmış olmamızdan ötürü öylesine mutlu olmuştuk ki, san-ki Führer'le karşılaşmışız gibi alkışladık kendilerini. Sonra Ned-rigailov'a ulaştık. Yol ağzında güneye giden konvoydan ayrıl-dık. Romny'ye (Çingene Cenneti) vardık, orada, batıya giden başka bir konvoyla katıldık. Nedragailov'da birçok yönden ge-len izinlilerle sayımız hatırı sayılır derecede kabardı. Bin ka-dar adamın bir araya geldiğini görmemiştim. Ama taşıtların iz-ne gidecekleri taşımaktan daha önemli işleri vardı. Romny'ye tek tük gelen arabalaraysa yirmi kadar imtiyazlı doluştu ve biz-ler, tencerelerinde ancak üç dört kişiyi doyuracak yemek bulu-nan bir sahra mutfağının önünde yollara düştük. Aç karınla el-li kilometrelik yolu yaya olarak almaya karar vermiştik. Vak-tin oldukça geç olmasına rağmen yola koyulduk, sevincimizden hiçbir şey yitirmemiştik. Bizden yaşlı «Gross Deutschland»dan yirmi kadar er de bize katıldı. Bunların arasında bulunan ye-di sekiz S. S.'li avazları çıktığı kadar marş söyleyip duruyor-lardı. Öbürleri içkilerini yudumluyor ve şişe elden ele dolaşı-yordu. Kıdemli erlerimiz epey mahzen boşalttıkları anlaşılı-yordu. Eşyaları arasında bir sürü de içki şişesi vardı.

Farkında olmadan üçerli sıra olduk ve uygun adım ilerlemeye başladık. Akşam, yeşil ve alabildiğine uzayıp giden çayırın üstüne ağır ağır iniyordu. Nefis bir biçimde doğaya uyan üniformalarımız, bir bukalemun gibi gitgide manzaranın rengine bürünüyordu. İlk on beş kilometrede coşkunluğumuz biraz yatıştığı için manzarayı seyre dalmıştık. Filizlerin yeşermeye başladığı bu ilkbahar toprağından insanı sarhoş eden hafif bir koku yükseliyor, uçsuz bucaksız boşluk ufukta kararmakta olan gökyüzüyle kaynaşıyordu.

Daha koyu bir renk aldı toprak; üniformalarımız inanılmaz derecede bu alacakaranlığa uydu.

Evrenin bu yüze sırrı üzerine adımlarımızın sesi çekiç gibi iniyordu sanki. Basit insanların karşısında önüne geçilmez bir saygı duyduğu bu uçsuz bucaksız sonsuzlukta bütün sesler dinmişti. Bu dünyaya kin duyan bu beş yüz kadar insanın içini anlatılmaz bir heyecan sardı. Kederini gizlemek isteyen insanların her zaman yaptıkları gibi biz de bir türkü tutturduk düşünmemek için. S. S.'lerin en sevdiği türkü gittikçe yükselen bir sesle insanlara sunulmuş olan topraklar üstünde, bir ilahi gibi dalga dalga yayıldı.

So weit die braune Heide geht
Gehört das alles mir (1)

En sonunda gece her yanımızı sardı. Aylardan beri ilk kez sanki bizi bekleyip korumak için inmiş gibiydi bu gece. Yorgunluktan kırılıyorduk yine de kimsenin mola vermek geçmiyordu aklından. Ana vatana götüren yol çok uzaktı ve kaybedecek vaktimiz yoktu. Bana gelince, ikinci vatanıma gideceğimden daha da uzundu yolum. Aslında izne Poznan'da başlanacaktı, ama evlerimize dönme düşüncesi her türlü formaliteyi bir yana bıraktırıyordu bize. Bu düşünceyle çizmeler içindeki çorapsız ayaklarımın sızısına daha rahat dayanıyordum.

Halls Akthirka deposunda birlikte çalıştığı memura, çoraplarını vaktinde dağıtmamış olduğu için lanetler yağıdırıyordu.

1 — Alabildiğine uzayıp giden bütün bu kıraç topraklar benim.

Otuzuncu kilometrede ayaklarımız kanamaya başlayınca yürüyüşümüzü bırakmak zorunda kaldık. Bir süredir bize katılmış olan ve ayakları demirdenmiş gibi görünen kıdemli erler bizim yanıp yakılmamıza şaşılar. Yola devam edebilmemiz için çıkarıp bize kendi çoraplarını verdiler. Ama bu da işe yaramadı. Ayaklarımız öylesine yorulmuştu ki, bu yeni koruyucuya rağmen beş kilometrelik yolu alabilmek için sancılar içinde kıvrandık. Kış başında donma tehlikesi geçirdiğim için ayaklarımın sızısı büsbütün şiddetliydi. Biraz dinlenmek, mola vermek için yanıp yakılanlara aldırış etmeyen grup, yoluna devam edince biz de yalınayak yürümeye karar verdik. Çiğden nemlenmiş otlar üstünde yol almaya başladı; önceleri böyle yürümeye daha iyi gibi geldi. Bazıları ayaklarına yeni aldıkları çamaşırları sarmayı tasarladı ama, bir denetimden geçebilecekleri korkusuyla bu düşünceden vazgeçtiler. Gün ışıdıktan sonra yürüdüğümüz son kilometrelerde duyduğumuz acı anlatılır gibi değildi. Üstelik Romny yakınında ilk jandarma karakoluna geldiğimiz zaman çizmeleri giymek zorunda kaldık; yoksa izin kâğıtlarımızı yırtacaklarını söylediler. Onlara göre, böyle köprüaltı serserileri gibi kente girilemezdi. Herifleri nerdeyse gebertecektik. Daha ilerde, canları çok yananları bir çingene kafilesine yükleyip komutanlığa kadar götürmek istedik ama buna da karşı koydular.

Hastane komutanlığın bulunduğu yapıdaydı. Mevki komutanına çıktık; adam Gross Deutschland askerlerinin böyle perişan bir durumda bırakılmış olmasına içerledi. İsteyenlerin tedavi edileceğini bildirdi. Hastabakıcılar içinde sıcak su ve kloroform bulunan leğenlerle geldiler.

Bu sıcak banyo son derece iyi geldi. Ayaklarımızın sancısı dindi. Her birimize küçük kırmızı birer demir kutu verildi. Kutunun üstünde ne yazılı olduğunu bilmiyorum ama içinde merhem vardı ve yürüyüşe geçmeden önce ayaklarımıza sürecektik. İşin kötüsü bize yine çorap vermemişlerdi. Romy'den geçen Harkov-Kiev demiryolundan yararlanılabilecekti. Her gün her iki yöne de giden tren olduğuna göre taşıma işi çözümlenmiş demektir. Ama iki çavuş gelip de iki günden önce hareket etme olanağının bulunmadığını söyleyince, büyük bir hayal

kırıklığına uğradık. Bütün trenler cepheye gerekli malzeme taşıma işine ayrılmıştı; yukarı gidenlereyse izinliler arasında çok acil durumda olanlar bineceklerdi. Her saati sayılı olan bu beş yüz adamın homurtuları havayı sardı birden. Kendi olanaklarıyla Kiev'e gideceklerini söyleyenler vardı aralarında. Yolda rastladıkları konvoylardan yararlanacaklar, nakliyecilere seslenecekler, hareket halinde olan trenlere atlayacaklardı gizlice. Herhalde şu veya bu yolda bir çare bulunacaktı. Bazıları Rusların atlarını çalmayı tasarladı. Hatta yaya gitmeyi bile göze alanlar vardı. İki yüz kilometrelik yoldu bu! Sıkı adımla beş günde alınabilirdi. Bu da söz konusu olamazdı, en iyisi iki gün daha beklemektir.

«Göreceksiniz izinlerimizi kaldıracaklar,» diyordu kıdemliler. «Buradan bir an önce ayrılmaya bakmalı. İki gün sonra trene bineceğimizi kim demiş? Belki daha bir hafta buradayız. Öyleyse ne bok yemeye burada beklemeli! Ben tüyüyorum!»

Ayaklarım henüz iyileşmemişti; hatta beş kat daha kısa bir yolu bile göze alamazdım. Halls ile Lensen'inkiler de öyle. Ne olursa olsun ne yapacağımızı bilmeden iki gün daha sabretmek zorunda kaldık. Tanrının belası inzibatlar peşimizi bırakmıyor, çekip gitmemizi söylüyorlardı. Durumu onlara açıklamak mümkün değildi. Namussuzlar, bu Ukrayna cennetinde, orduların dinledikleri bu yerde, insanlar üzerinde barış zamanındaki bütün otoritelerini kurmuşlardı. Onlara kafa tutmak, gözünün önünde izin kâğıdının paramparça edilmesi demekti. Nitekim böyle bir durum kırk yaşlarındaki bir adamın başına geldi. Bu efendiler adamın paketiyle futbol topu gibi oynamışlardı. Deliye dönen zavallı, altı aydır Kafkas cephesinde dövüştüğünü, kendisine en azından saygı duyulması gerektiğini söyledi.

İki inzibat tükürür gibi, «Satılmışlar!» diye bağırdı. «Rusların önünden kaçıp Rostov'u geri veren satılmışlar!.. Senin gibi satılmışlara ne yapılacağını görürsün şimdi. Bir daha dönmek üzere seni cepheye gönderelim de aklın başına gelsin!»

Adamın şaşkınlıktan faltaşı gibi açılan gözlerinin önünde izin kâğıdını parça parça ettiler. Umutsuzluktan ağlayacağını

sandık. Ama bir anda iki aşağılık herifin üstüne atıldı; ikisini de yere devirdi. Biz daha şaşkınlığımızdan kurtulamadan o, iri adımlarla çekip gitti. Öfkeden kuduran inzibatlar ayağa kalkarken, onu kurşuna dizdireceklerine yemin ediyorlardı.

Gerisini artık hiç düşünmeden, inzibatlar bizi kurşuna dizesinler diye çabucak oradan ayrıldık. İki gün sonra Kiev'e gitmek üzere trene bindik. Bizi önce hayvanların arasına soktular. Bizim için hayvan vagonuna binmiş olmanın bir önemi yoktu. Beş saat sonra Kiev'deydik. Kurtulmuştuk artık. Burada savaş yoktu sanki. Kent güzeldi, çiçekler içindeydi. İnsanlar rahat rahat işlerine güçlerine gidiyorlardı. Kırmızı çizgili beyaz tramvaylar bu nefis kentin bir ucundan öbür ucuna gidip geliyordu; insanlar canlı renkli elbiseler giymişlerdi. Her yerde, Ukraynalı kızların yanında dolaşan temiz ve zarif giyimli askerlere rastlanıyordu. Vaktiyle kışın tam ortasında geçtiğim zaman da bu kent çok güzel görünmüştü bana. Bugün de aynı izlenimi duyuyordum. Savaşın burada bitmiş olmasını ne kadar isterdim...

Kiev'de hiçbir güçlkle karşılaşmadan, Polonya yönünde giden bir trene atladık. Yolculuğumuz çok hoş geçti. Sivillerin bindiği bir trendi bu; böylece bütün bir savaş süresince olduğundan daha çok sayıda ve yakından Rus halkını tanımış olduk.

Çeşit çeşit vagonlardan oluşan katarımız tek kat üstünde Pripet'nin geniş, bataklık, bomboş arazisi üzerinde saatlerce yol aldı, Ruslar hiç ara vermeden şarkı söylüyor, içiyor ve orada bulunan askerlere de içki veriyorlardı. Yolculuk gürültü patırtı içinde geçti. Pek az istasyonda duruyorduk; yolcular inip biniyorlardı. Kahkahalar arasında en yakası açılmadık şakalar yapıyordu. Kadınlar erkeklerden daha çok gürültü koparıyorlardı. Halls bir ara elbisesini değiştirip bir gurbariçko (1) giydi. Böylece Ukrayna'dan Polonya'ya geçtik. İki günlük yolculuktan sonra tren son durak Lublin'de durdu. Çok sıkı bir polis kontrolundan sonra başka bir vagona aktarıldık.

1 — Ukrayna elbisesi.

Bizi toplanma yerine yolladılar; orada da berbere gitmemiz söylendi. Poznan trenini kaçırmak korkusu yüreğimize oturdu. Halls, Lens ve ben, inzibatların gözleri önünde berbere uğramadan sıvışmayı başardık. Yoksa mutlaka treni kaçıracaktık.

Gece yarısı Poznan'a vardık. Bu toplanma merkezinde bir de yatacak yerimizi gösteren birer fiş verdiler. Büro her gün saat 17'den 11'e kadar açtı; bazen uzun kuyruklar olduğu için saat altıda orada bulunmamızı salık verdiler.

Bu bize biraz garip göründü. Aslında Poznan'a on biri beş geçe gelen bir adam sabaha dek bekleme zorunda kalıyordu. Bana öyle geldi ki, izinli olduğumuz zaman bile. askerlerin orduya bağlı olması sağlanmak isteniyordu.

Böylece de beklemenin verdiği sabırsızlıkla tırnaklarını kemiren zavallı erin yeni bir emirle izni kaldırılıp yeniden doğuya sevkedilebilecekti. Bunun tersine izin dönüşlerinde büro gece gündüz açıktı. Geceyi Chemnitz'deki kışlayı andıran bir yatakhane de geçirdik; ertesi sabah saat altıda büroya gittik. Önümüzde yirmi kadar adam vardı; besbelli geceyi orada geçirmişlerdi. Saat yedide orada bulunanlar üç yüz kişiydik. Bu üniformalı hergele bürokratlar hiç telaş etmeden kimliklerimizi gözden geçirdiler. Arkamızdakilerin ses çıkarmamakla birlikte, sabırsızlık içinde olduğu belliydi. Giriş kapısının yanında bulunan iki inzibat ağzını açanın izin kâğıdını elinden almak için tetikte bulunuyordu. Sonra bir avludan geçip elbise kontrolü yapılan bir hole girdik. Çizmelerimizi boyayıp elbiselerimizi fırçaladık. Kadın askerler yiyecek paketlerimizi verdi. Gamalı haçlı kartallı ambalaj kâğıtlarına sarılı bu paketlerin üstünde «izinli askerlerimize iyi günler» yazısı vardı.

Halls ile ben Berlin'e doğru yolumuza devam ettik. Lensen doğduğu ülke olan Prusya'ya gitmek üzere bizden ayrıldı. Berlin'e varınca burada da savaşın olduğunu anladık. Silezya garından başlayarak Weissensee ve Pankov mahallelerinde yıkılan evler felaketin habercileriydi. Bunun dışında bütün büyük başkentlerde olduğu gibi canlı bir hayat sürüp gidiyordu.

Berlin'i ilk kez görüyordum; görür görmez Ernst Neubach'a yaptığım vaadi hatırladım. Ernst, Berlin'in güneyinde ana babasının yanında oturan karısını gidip görmemi istemiş-

ti benden. Bunu Halls'a açtım. İzin dönüşü uğramamı salık verdi. Ama evden bir gün önce ayrılamayacağımı, son dakikaya kadar beni bırakmayacaklarını biliyordum. Öyleyse artık ölmüş bulunan birine yaptığım vaati hemen şuracıkta yerine getirmeliydim değil mi? Halls buna karşı olmakla birlikte duygularımı anlayışla karşıladı. Ama kendisi bir an kaybetmeden hemen Dortmund'daki evine gitmek istiyordu.

Kara kara düşünmeye başladım. Halls'ın sesinde ifadesini bulan sağduyunun sesini dinlemekle ne kadar iyi edecektim. Ertesi gün iznim, alevler içindeki Magdeburg kenti önünde sona erdi. Berlin'de, bu hiç tanımadığım koca kentte, anlatılmaz güçlüklerle karşı karşıya kaldım.

Sırtımda çantam ve gittikçe ağırlaşan tüfeğim olduğu halde Neubach'ın evini araştırmaya başladım. Zavallı arkadaşımın kargacık burgacık bir yazıyla yazdığı adresi bereket versin okunabiliyordu hâlâ. Metroyla mı gidecektim, yoksa otokarla mı? Ne yapacağımı kestiremediğim için yaya gitmeye karar verdim. Böylece Berlin'i de birazcık tanımış olacaktım; ayrıca kenti bir uçtan öbür uca yürüyerek dolaşmak o zamanlar beni hiç de ürkütmüyordu, tersine olağan görünüyordu bana. Ayrıca kaybolmam ya da kentin batısına doğru yönelmiş olmam da söz konusu değildi. «Güney Berlin» diye bir pankart gördüm; demek ki, aşağı yukarı doğru yöneydim. İki polis görevlisiyle karşılaştım; beni uzun uzun süzdüler. Nizami bir selam çaktım; bu hergeleleri de Alman ordusunun subayları gibi selamlamak gerekliydi. Yoluma devam ettim.

Güzel, temiz ve düzenli bir kentti. Berlin. Bombardımanlar daha yeni başlamıştı; kentlerin garları ve gar dolayları bombalanıyordu; hiç olmazsa Berlin için durum böyleydi. Göz kamaştırıcı demir parmaklıklarla korunan son derece güzel bir tarzda yapılmış evleriyle bu kocaman kentin görkemli bir görünümü ama kasvetli bir havası vardı. Burada her şey önceden ayarlanmış, kesin bir tempoya uyarak akıp gidiyor gibiydi. Ne sokaklarda kümeleşip çene çalan insanlar, ne de duvar diplelerine işeyen köpekler vardı yollarda. Kadınlar, erkekler, çocuklar, bisikletler ve arabalar, hepsi de belirli bir hızla, belirli bir amaca yönelmişlerdi sanki. Bu tempo, en ufak bir zaman kaybı-

na meydan vermeyecek biçimde hesaplanmış gibiydi. Koşmak ya da aylak aylak dolaşmak aykırı bir davranış kabul edilirdi burada. Öyle ki, bu kentle birlikte yürüyorum gibi geldi bana. Ve farkında olmadan ben de bu tempoya uydurmuştum adımlarımı. Önümde yürüyen ve kendisine yol sorduğum ufak tefek ihtiyar kadın da uymuştu bu tempoya. Beyaz saçları derli toplu taranmış bu ihtiyar da sokaklar, parmaklıklar ve kaldırımlar gibi kusursuzdu. Sesimi duyunca uykudan uyanıyormuşçasına yüzüme baktı.

Bir tiyatro salonunda soru sormak zorunda kalan bir insanın tedirginliğiyle, «Acaba bana yol göstermenizi rica edebilir miyim?» dedim. «Şu adrese gideceğim.» Kâğıdı gösterdim; bu kez kâğıt bana çöp tenekesinden çıkarılmış gibi göründü.

İhtiyar kadın bir melek görmüşçesine gülümsedi.

«Çok uzak buraya yavrum,» dedi. Bunu öylesine tatlı bir sesle söylemişti ki, bütün çocukluk anılarım canlandı birdenbire. «Çok uzak... Tempelhof otobarına yönelmelisiniz, çok uzak.»

Anlamış gibi görünerek, «Zararı yok bayan,» dedim sadece.

«Bir araca binmelisiniz, daha az yorulursunuz.»

Şaşırmış gibi, «Zararı yok,» diye tekrarladım.

Aslında akıllıca söylenecek başka bir söz de bulmuş değilim. Bunca kaba saba sözler duyduktan, bunca talihsizliklere uğradıktan sonra bu iyi yürekli ihtiyar kadının gösterdiği tatlılık, Uçeni'deki ölümlerden daha çok dokundu içime.

«Zarar yok bayan, ben piyade eriyim ne de olsa,» dedim gülümseyerek.

Son derece yumuşak, sevgi dolu bir sesle, «Biliyorum elbet,» dedi. «Herhalde yürümeye alışkınsınızdır. Gelin, Kaiser Wiehlem'ın şatosuna kadar sizinle birlikte gideyim. Orada ne yana gideceğinizi anlatırım size.»

Benim yanımda yürümeye başladı. Ona diyecek bir şey bulamıyordum, ama konuşmaya o başladı.

«Ne taraftan geliyorsunuz, yavrum?»

«Rusya'dan, bayan.»

«Rusya koca bir ülke; neresinden?»

«Evet, Rusya çok büyük... Güney kesimden, Harkov'dan

geliyorum, bayan.»

«Harkov'dan mı?» diye sordu. «Evet, anlıyorum. Büyük bir kent mi bu Harkov?»

Bu iyi yürekli kadın için Harkov belli belirsiz akılda tutulacak bir kelime olmalıydı.

«Evet, bayan, büyük bir kent Harkov.»

Harkov'u görmüş biri olarak benim için kent sözcüğünün hiçbir önemi yoktu. Harkov büyük bir kentti belki, ama benim için toz, duman ve ateş saçan bir moloz yığınıydı. Bundan başka hiçbir kette duyulmayan haykırıışların yükseldiği bir yerdi. Kaskatı kesilmiş cesetlerle dolu uzun bir yoldan sonra çıkılırdı oradan. Demir parmaklıklara bağlı karınları deşilmiş üç Bolşevik demekti Harkov.

Cepheden haber almak istediği açıkça belli olan yaşlı kadın, «Oğlum Briansk'da,» dedi.

Düşünceli düşünceli, «Briansk, sanırım merkez kesiminde,» dedim. «Bilmiyorum orayı.»

«İşlerin aşağı yukarı iyi gittiğini yazıyordu bana; zırhlı birlikte üsteğmen, «Durum çok mu ağırdı sizin kesimde?»

«Çok ağırdı, bayan, ama şimdi daha iyice. Ben izindeyim,» dedim gülümseyerek.

«Sizin hesabınıza çok seviniyorum,» dedi içtenlikle. «Berlin'e ailenizi görmeye mi geldiniz?»

«Hayır bayan, bir arkadaşımın ailesini göreceğim.»

Bir arkadaş! Ernst! Bir ölü!.. Hangi arkadaş için bunca yolu yürüyordum? Ufak tefek ihtiyar canımı sıkmaya başlamıştı.

İhtiyarla bir dörtyol ağzına vardık; karşıda ırmak üstünde bir köpek vardı. Belki de bir nehirdi bu! Paris'ten Sen Nehri geçtiğini biliyorum; ama Berlin'den Oder mi, yoksa Elbe mi geçiyor bilmiyorum. Sağımda büyük bir yapılar topluluğu var: Kaiser Wilhelm'in Şatosu bu. Karşıda, caddenin öte yakasında 14 - 18 savaşı kahramanları için dikilen anıt yükseliyor. Anıtın eteğinde, beton alanda, düzgün, ağır adımlarla aralıksız olarak yürüyen iki nöbetçi, sonsuzluğa doğru yürüyüşün birer simgesi gibi geliyor insana.

«İşte geldik yavrum,» dedi ihtiyar kadın. «Köprüyü geçip şu caddeden dosdoğru gideceksiniz.»

Artık kadını dinlemiyordum bile. Neubach'lara gitmeyeceğim için bu açıklamalar gereksiz görünüyordu şimdi. Ondan ayrılır ayrılmaz batı garına gitmek için çabucak oradan ayrıldım ve son dakikada Fransa'ya kalkan trene yetiştim.

Gece bastırdı, tren yol alıyor; üç saatten beri yoldayım. Dışarısı karanlık olduğu için hiçbir şey görünmüyor. Birdenbire tren durdu. Görünürlerde istasyon yok. Trenin neden durduğunu anlamak için herkes pencereden dışarı sarktı. Etraf zifiri karanlıktı, ama uzakta kızıl bir ışık karanlığı yarıdı. Boğuk top sesleri duyuldu. Üstümüzdeki uçakların motorlarının gürültüsünden vagonun camları zıngırdamaya başladı.

Pencerede benim yanıma iyice sokulmuş olan bir er, «Magdeburg'a yükleniyorlar galiba,» dedi.

«Yüklenen kim?» diye sordum.

Şaşırmış gibi baktı yüzüme.

«Şu yanke denen namussuzlar. Buranın da cepheden farkı yok.»

Alevler içinde tutuşan Magdeburg'dan gözlerimi ayıramıyordum. Savaşı geride, çok uzaklarda bıraktığımı sanıyordum. Bir çeyrek sonra ağır ağır harekete geçen tren yeniden durdu. Traversler üzerinde koşarak gelen askerler herkesin trenden inmesini söylediler. Yolun tahrip edildiği sözü dağıldı her yana. Görev başında ya da izinli olan bütün askerler temizlik ekiplerinin emrine verildi. Böylece pırıl pırıl üniformam ve üstümde «iyi günler» yazılı paketimle, yüz kadar askerin arasına katıldım.

Yarım saat çalıştıktan sonra direkleri ve molozları kaldırdık; yangınların dumanından gözlerimiz cayır cayır yanıyor, görmüyordu âdeta. Aralıklı patlamalar yüzünden perişan bir duruma düşen yolcular oraya buraya kaçışıyordu. Sivillerden birçoğu da yıkıntıları kaldırma işine katılmıştı. Herkes çalışıyordu. Etraf zifiri karanlıktı, yalnız yangınlar aydınlatıyordu bu karanlığı. Taş, tahta, cam, eşya, kol ve bacak yığınları arasında, kopan gaz boruları, homurdanarak bir saman alevi gibi tutuşturuyordu.

Bir ekib kazma dağıttı hepimize. Daha rahat çalışabilmek için teçhizatımızı çıkarıp itfaiye arabasının yanına yığdık. Hızlı hızlı yıkıntıları kazıyorduk. Sığınaklarda kalan sivillerin iniltileri bize kadar geliyordu. Korkudan tir tir titreyen kadınlar ve çocuklar ağlaya ağlaya taş, tuğla taşıyor, böylece epey yer temizliyorlardı. Birbiri ardınca emirler veriliyordu: «Çabuk! Buraya! Bu yana! Su boruları patladı, sığınaklardakiler boğulacaklar!» Göçme tehlikesi olan yerlere biz askerleri gönderiyorlardı. Derin hendekler açarak sığınaklara ulaştık. Yer altından yükselen iniltilere sed çeken tuğla duvara kazmalarımızla bütün gücümüzle saldırdık. Bir iki cep fenerinin ölgün ışığında bu karmakarışıklığa doğru ilerliyoruz.

Kazmam yumuşak bir şeye saplanıp kaldı. Tonlarca yıkıntının altında ezilen bir zavallının karnına saplanmış olmalıydı besbelli. Hay Allah kahretsin! Sözde izne çıktık. Boyuna gecikiyoruz. Bir gümbürtüyle bulunduğumuz bu toprak altı sarıldı. Ardı ardına duyulan patlamalar şu ünlü Amerikan torpillerinin marifeti olacak. Ama çabalarımız boşa çıkmadı yine de. Ardı ardına kazmalarımızı indirmemizin sonucunda son tuğla duvar da yıkıldı. Açılan karanlık delikten, anlatılması güç bir toz bulutu arasından, yüzleri simsiyah, korku içinde bir yığın insan fırladı. Bir bölümü boynumuza atılıyor, bazıları da çılğınlar gibi öteye beriye kaçıyordu. Hemen hemen hepsi hafif ya da ağır yaralıydı. Kollarındaki çocuklarına sımsıkı sarılmış, taş kesilmiş gibi duran kadınları delikten çekip çıkarırken öksürükten boğuluyor gibiydik.

Karşıma çıkan ilk çocuğu yakalayıp aldım. Beş altı yaşında bir çocuktı bu. Bacaklarına öyle yapıştı ki, neredeyse çizmem çıkacaktı; beni ağlayarak sürüklüyor, arada bir hıçkırıyordu. Beni bir köşeye sürükledi. İçindeki şişelerin paramparça olduğu bir dolap vardı orada; neredeyse dolabın üstü de çökecekti. Hemen oracıkta, insana benzer bir şey farkettim. Çaresiz bir kederle hep ağlıyordu yumurcak.

«Işığı yakın! Çabuk!» diye bağırmaya başladım.

Elinde bir parça mumla biri ilerliyordu. Bu ölgün mum ışığında, binlerce tonluk yıkıntı altında uzanmış yatan bir ka-

dın cesedi gördüm. Ölünün altında bir çocuk vardı. Kadının toz toprak içinde kalan elbiselerinin altındaki ölü çocuk vücudunu, tıpkı bir duvardan bir taş koparırcasına, çekip çıkardım. Ama taş kadar cansız değildi bu vücut; kımıldıyor gibiydi. İki çocuğu alarak çabucak dışarı çıktım. Çocuğu yardıma gelenlerden birinin kollarına bıraktım; boyuna ağlayan ötekini biraz uzağa sürükleyip orada bıraktım. Ne hali varsa görsün! Almanya'da çok küçük yaşta, yalnız yaşamayı öğrenmeli insan.

Sirenler yeniden ötmeye başladı. İngilizler ve Amerikalılar, daha birincinin kurbanlarına yardıma koşmadan ikinci başkını da yapıyorlardı. Ekipbaşları düdükleriyle geri çekilme emri verdiler.

Etrafta, «Herkes sığınaklara!» sesi duyuldu.

Hangi sığınaklara? Dört yüz metrelik çevrede yanmış, yıkılmış bir otelden başka bir şey yoktu. Köşe bucakta oturanlarsa güvenli sandıkları yönleri doğru koşuyorlardı. Kaybolan çocukların yürekleri parçalayan çığlıkları duyuluyordu her yandan. Tepemizde dört motorluların korkunç homurtusu sarıyordu her yanı. Ben de koşuyordum. İşte, orada! İtfaiye arabası görünürde yok ama bir yığın denk orada duruyor. Askerler dönüyor, her biri bir dengi alıp kaçmaya başlıyor. İşte benimki. Üstüne diktiğim madenî dağ çiçeğinden ötürü hemen tanıdım onu. Dengimi, tüfeğimi aldım. Paketim nerede?

«Hey! Baksanıza! Paketim nerede?»

İtişip kakışma arasında biri bir paket attı. Herkes tüymeye başlamıştı bile.

«Hey! Hey! Bu değil! Durun! Eşşoğlu eşşekler! Hayvanoğlu hayvanlar!»

Fırtına gibi boş bir yerden geçtim; aynı hızla gelen bir araba yolumu kesti. Sokağın zifosları kımıldıyor gibiydi. Dört beş bin kiloluk torpillerin patlamasına, zingirdayan camların sesleri karışıyordu.

Dışarda birkaç kişi kalmıştı. Bunlar da ben ve benim gibi, bu duruma alışkın olmayan ve bir sığınağa doğru koşanlardı. Zaman zaman beyaz ışıkların aydınlığında, tozdan yanan gözlerime yol kıyısındaki evler çarpıyordu.

Burada... burada... Evet... Üzerine siyah yazılı beyaz bir

pankart vardı : «Otuz kişilik sığınak». Buna yüz ya da daha çok kişinin doluşmasının pek önemi yoktu. Kendimi içine attığım yapının iki duvarı arasındaki helezon biçimi merdivenden inmeye başladım.

Bir kez döndüm; sonra ikinci kez döndüm; iyiliksever birinin duvara astığı lambanın ölgün ışığı bu labirenti aydınlatıyordu. Yola engel olan bir şey var önümde. Benim boyumdan daha uzun silindir biçimi bir şey. Yolu tıkıyor! Duvarla bunun arasından geçmeye çalışıyorum. Ama dikkatle bakınca bunun bir bomba olduğunu farkediyorum; her yanım kesiliyor birden. İnme inmiş gibi. Her an patlayabilecek olan, dört tonluk koskoca bir bomba. Hemen tersyüz edip basamakları dörder dörder atlayarak uzaklaştım. Soluk soluğa küçük bir parka girip orada bir sıraya çökerek, saldırının sona erdiğini bildiren siren seslerini beklemeye başladım. Etraf yatışınca yeniden yıkıntıları temizleme işine giriştim.

Bu korkunç geceden sonra yoluma devam etmeyi tasarlıyordum. İznim zaten iki gün eksilmişti. Artık bir saniye bile kaybedemezdim. Bir askere Frankfurt'a gidebilmek için nereden bir araç bulabileceğimi sordum. Asker izin kâğıdımı görmek istedi; iyice gözden geçirdikten sonra ardından gitmemi söyledi. Beni bir inzibat karakoluna götürdü; kâğıdımın elden ele geçtiğini görüyordum. Akthırko'dan bu yana taşıdığım kâğıdın üstüne boyuna mühürler basılıyordu. En sonunda kâğıt geldi. Bir inzibat emreden bir ses tonuyla Magdeburg kesimini aşamayacağımı bildirdi. Benim birliğim durumuna göre uzaklaşabileceğim en son sınıra gelmiş bulunuyordum. Ağzımdan tek bir ses çıkmıyordu. Öylesine büyük bir şaşkınlık içine düşmüş, öylesine bir kedere kaptırmıştım ki, kımıldayamıyordum.

Benim heyecanımı içlerinden biri çok iyi anlamış olacaktı ki. «Üzüldüğünü anlıyoruz,» dedi. «Ama kentteki misafirhanede kalırsın.»

Bir kelime söyleyemedim, boğazıma bir yumruk tıkanı; ağlamak istiyordum; inzibatın, tezgâhın üstüne bıraktığı kâğıdı alıp dışarı çıktım.

Yolda, pırıl pırıl güneş altında, kederden kocaman açılan

gözlerimle ilerliyordum. Karşılaştığım insanlar, bir sarhoşa bakar gibi bakıyorlardı yüzüme. Birdenbire bir utanç duydum. Şaşkınlıktan tir tir titreyerek kederimi gizleyecek bir kösecik aradım. Biraz ilerdeki bir evin yıkıntıları bir sığınak olabilirdi bana. Yıkıntıların en gözden uzak bir köşesine çekildim. Bir taşın üstüne yıkılır gibi çöktüm. Her yanı mühürlenmiş kâğıdı şaşkın gözlerimin önüne serdim. İşte o zaman çocuk gibi ağladım. Hafif bir çıtırtı duyup başımı kaldırdım. Biri benim yıkıntılara girdiğimi görmüş, besbelli beni bir talancı sanıp peşime düşmüştü. Adam ağladığımı görünce sessiz sessiz yoluna devam etti. Bereket versin, o zamanlar gözyaşlarına, bir tayın vesikasından daha az önem veriliyordu. Bu yüzden de kederimle başbaşa kalma olanağını bulmuştum.

Akşamüstü Berlin trenine bindim; Neubach ailesiyle ilişki kurmaya olaylar zorluyordu artık beni. Benim için yapacak iki şey kalıyordu: Ya misafirhaneye ya da Neubach'lara gitmek. Yol boyunca başıma gelenleri düşünüyordum. Bu izni ne kadar istemiştin, neler ummuştun. Hak etmiştin de bunu; bu izinden ötürü piyadeye geçmiştin. Ve şimdi, benimle alay eder gibi verilmiş olan şu kâğıt parçasıyla, kaygı dolu bir dünyada yapayalnızdın. Şu namussuz Magdeburg'da verilmiş olan paketten bile yoksun kalmıştın. Onun yerine, içinde bir erin pis elbiseleri bulunan bir paket verilmişti elime. Demek ki, hiç tanımadığım bu insanların yanına eli boş gidecektim. Cebimdeki üç kuruşla küçük bir armağan bile alamazdım.

Aynı akşam Berlin'e geldim; misafirhanede yatacak bir yer ve bir tabak yemek bulduğuma memnun oldum. Bundan başka, benden daha kıdemli bir askerin salık vermesi üzerine, durumumu bir assubaya anlattım. Pek sevimli davranan assubay anlattıklarımı yazdı ve yirmi dört saat sonra kendisini görmemi bildirdi.

Ertesi sabah erkenden Neubach'ın evini aramaya başladım. Uzun uzun soruşturup dolaştıktan sonra Killeringstrasse'de 112 numaralı evin karşısında buldum kendimi. Üç katlı, çok sade bir evdi burası; alçak demir parmaklıklı bir kapı vardı ve çakıl döşeli dar bir yoldan eve gidiliyordu. Benim yaşımda görü-

nen bir genç kız kapının kanatlarından birine yaslanmıştı. Kısa bir duraksamadan sonra ona yaklaşip bir kez daha sordum.

Genç kız gülümseyerek, «Burası efendim,» dedi. «Birinci katta oturuyorlar. Ama bu saatte ikisi de işteler.»

«Teşekkür ederim, acaba kendilerini ne zaman görebilirim dersiniz?»

«Bu akşam, saat 7'den sonra.»

«Ya öyle mi? Pekâlâ!» dedim; bütün bir günü nasıl geçireceğimi düşünüyordum.

«Teşekkür ederim,» deyip yoldan geri döndüm. Ne bekliyordu, herhalde Neubach'ları beklemiyordu kız.

Bütün bu süre içinde ne yapacaktım. Parmaklıklı kapıyı kaparken başımı arkaya çevirdim, kız hafifçe selamladı beni.

Killeringstrasse'de birkaç adım atmıştım ki, genç kızla daha bir süre konuşabileceğim düşüncesi geldi aklıma. Geri dönerken bu ara gitmemiş olmasını diliyordum. Hiç olmazsa bu bitip tükenmek bilmez gibi görünen günü biraz kısaltmak için böyle bir denemeye girişilebilirdi. Biraz sonra yine 112 numaralı evin önündeydim. Genç kız hâlâ oradaydı.

Gülerek, «Dönmüş olacaklarını mı düşündünüz?» dedi.

Önce onun söze başlaması işimi kolaylaştırdı benim.

«Elbette değil; ama şu koca kentte kendimi öylesine kaybolmuş gibi hissediyorum ki, yeniden aramaktansa şu basamaklarda oturup beklemeyi yeğ tutarım.»

«Bu kadar saat bekliyecek misiniz gerçekten?» diye sordu.

«Evet, bekleyeceğim.»

«Ama Berlin'i dolaşsanıza; çok ilginç bir kenttir.»

«Ben de sizin fikrinizdeyim; ama buranın yabancısıyım, hiçbir şey görmeden taban tepmekten korkarım. Sonra dün öyle bir hayâl kırıklığına uğradım ki, gezip tozmak da istemiyorum.»

«İzinli misiniz?»

«Evet, on iki gün daha iznim var. Ama Berlin kesimi dışına çıkmaya hakkım yok.»

«Doğu cephesinden mi geliyorsunuz?»

«Evet!»

«Çok sıkıntı çektiğiniz belli.»

Hayretle bakıyordum ona. Çok kederli bir halim olduğunı biliyordum; ama genç kızın bunu farketmesine şaşmıştım.

Sonra üçüncü katta oturanlardan söz etmeye başladı bana, ama hiçbir şey duymuyordum; bir saplantıya takılmıştı kafam. Beni bu kadar kederli gördüğüne göre, beni normal hayata bağlayacak olan bu konuşma çok kısa bir süre içinde sona erecek demekti. İçimi bir korku sardı. Bu sürenin uzayıp gitmesi için ne isteseler verirdim.

Davranışımı, gülümseyerek ağzımın biçimini ve mimiklerimi değiştirmeye çalışıyordum sersemcesine. Safça ona hoş görünmeye çabalıyordum. Sonra Berlin'i iyi tanıyıp tanımadığını sordum kendisine.

«Evet tanırım,» dedi. «Savaş patlamadan epey önce gelmiştim Berlin'e.»

Sonra bana bir sürü hikâye anlatmaya başladı. Günün bir bölümünde okula gidiyor, sekiz saat de yaralıların bakımında görev alıyordu. İlkokul öğretmeni olacaktı. Sözlerinin yarısını dinler olmuştum artık. Ne anlatırsa anlatsın, sadece onu dinlemekten derin bir haz duyuyordum. Bu kadınca konuşmalar beni kendimden geçiriyor, onun hoşuna gitmek için çırpınıyordum. Konusunu anlatıp bitirdikten sonra bir çavuş edasıyla, «Yaralılara yardım işine saat 5'te başlayacağınıza göre, Berlin'i gezdirmeniz ricasında bulunabilir miyim? Elbette başka işiniz yoksa!...» dedim.

Biraz pembeleşti yüzü. Gözlerini yere indirerek, «Memnuniyetle, ama önce bayan.. (adını hatırlamıyorum) görmem gerek,» dedi.

«O!.. biliyorsunuz ki benim çok vaktim var. On iki gün buradayım!»

Bu sözler güldürdü onu. Bu iyi bir belirti, dedim kendi kendime.

Sözü edilen bayan gelinceye dek, aşağı yukarı bir saate yakın çene çaldık. Ona savaştan söz etmek zorunda kaldım; benim için başka bir şeyi düşünmek mümkün değildi. Tabii epey de süsleyip püslüyordum. Hiç yaşamamış olduğum kahramanlık olaylarını anlatıyordum. Steplerin pisliğini anlatmak neye ya-

rardı; bu, genç kızı ilgilendirmezdi ki... Sonra mutsuzluklarımızı açıkça ortaya dökmüş olmaktan korkmaya başladım; bütün bunların arasından, benim gibi onun da kan ve çamur kokusunu duymasından korkuyordum. Hâlâ bakışlarından silinmeyen uçsuz bucaksız kül rengi stepi gözlerimde görmesinden korkuyordum. Bana dehşet veren bu şeylerden ürüp tiksinsmesinden korkuyordum. Amerikan filmlerinde rastlanan sahnelerin benzerlerini icat ediyor ve işliyordum. Böylece onun neşesini sürdürmesini başardım; arada bir de, «Pih ne hoş,» deyip kahkaha atıyordu. Böylece bitmesine bir türlü katlanmayacağım konuşmalar sürüp gidiyordu.

En sonunda bayan... geldi. Önce ikimize de sert sert baktı; Paul -genç kızın adı- beni, Neubach'ların bir dostu diye tanıttı ona.

«Aslında Ernst Neubach'ın arkadaşıydım, bayan; bana gidip ailesini görmemi rica etmişti.»

«Anlıyorum delikanlı; gelin içeri; evde daha rahat beklersiniz. Bu zavallı Neubach'lar anlatılmaz bir cesaret örneği verdiler. On gün ara ile iki evlatlarını birden kaybetmeleri korkunç bir şey doğrusu. Tanrım, benim oğullarımın başına da bir şey gelmeden şu savaş bir bitse!»

Demek ki Neubach'lar biliyorlardı! Yalnız Ernst'in öldüğünü bilmiyorlardı, öteki oğullarını da kaybetmişlerdi!.. Ernst'in bir erkek kardeşi olduğunu bilmiyordum. Bir anda bütün olup bitenler kafamı doldurdu. Ernst, Don, Tatra.. «Ernst! Kurtaracağım seni! ağlama Ernst!» Yalnız Paula'nın bakışı beni korkunç anılardan çekip kurtardı. Bunları hatırlamamalıyım artık. Paula oradaydı ve hafifçe gülümsüyordu. Hayır!.. Paula'dan başka hiçbir şey yoktu artık.. Unutmak.. unutmak... unutmak gerekti her şeyi... Ne zordu bu!..

«Ya bizde, ya da Neubach'larda kalırsınız; aziz bayım,» dedi iyi yürekli kadın. «Aziz bayım» dediği, on yedi yaşında bir delikanlıydı.

«Ernst nasıl öldü?» diye sordu.

Başımı öne eğerek, «İzin verirseniz anlatmayayım bunu,» dedim.

Ama başımı öne eğmek bir şeye yaramamıştı, gözlerim

Ernst'in mezarına toprakları iten çizmelerime takıldı. Paula ve onun gülümsemesi dışında her şey bana her an bu faciayı anımsatıyordu.

«Sizin susuşunuzdan korkunç şeyler geçtiğini anlıyorum; ailesine başka bir şeyler uydurun,» dedi, iyi yürekli kadın.

«Bana güvenebilirsiniz bayan, olayları uydurmaya alıştım zaten,» dedim.

Bayan... Çok üzüntü veren konuşmayı tam zamanında ketti. Paula ve bana büyük birer fincan sütlü kakao verdi. Sonra Paula ile konuşmaya başladı.

«Dostumuz Sajer'le birlikte çıkıp Unter'de Linden ile Siegesallee'yi kendisine göstereceğini umarım,» dedi. «Bu delikanlının biraz oyalanmaya ihtiyacı var; bu işi de sen üzerine alacaksın, Paula.»

İyi yürekli kadının boynuna atılacaktım neredeyse.

«Ama bayan.. burada bitirmek... ve...»

«Yo... Yo... Yo... Başkentimizi tanıyacaksın. Bundan daha önemli bir şey düşünülemez.»

Coşkuyla teşekkür ettim bayan...' ya. Kendisine izin verilmesinden Paula da hoşlanmış mıydı acaba? Ne önemi vardı? Bunları düşünemeyecek kadar mutluydum.

Yemek zamanı dönmek üzere gezmeye çıktık. Paula'nın yanbaşıda, hiç ses çıkarmadan, ama kendimden geçmişçesine yürüyordum. Ara sıra adımlarını benimkilere uydurmayı deniyor, yani askerce yürümeye çabalıyordu. Geçit törenlerindeki adımları da taklit ediyordu; benimle alay ettiği besbelliydi ama öylesine mutluydum ki, buna bile aldırış etmiyordum. Cevap vermiyor, sadece gülüyordu. Kırmızıya boyalı küçük bir dükânda balık kızartması satılıyordu. Paula'ya ikram etmek geldi içimden. Çiçek buketi yerine yemek ikramı daha ciddî görünüyordu bana. Paula o hep gülümser haliyle ardımdan geliyordu. Satıcı iki porsiyon balığı hazırlamaya başlamıştı bile; iki dilim ekmeğin üstüne tereyağı yerine geçen bir şey sürerken ekmek vesikalarımızı istedi.

«Vesika mı? Vesikam yok. İzindeyim ben.»

«Bütün izinli askerlerin böyle günlerde kullanmak üzere belediyeden alınmış vesikaları vardır. Ama işin içyüzünü, ne

dolaplar döndüğünü de biliyorum ben; ölenlere bile vesika veriliyor,» dedi bu kaba saba adam.

Bana kalsa balığı ekmeksiz de yutardım, ama yanımda genç bir kız vardı.

Dükkân sahibinin sempatisini kazanma umuduyla gülümseyerek, «Ben transit geçiyorum buradan,» dedim.

Yapacak bir şey yoktu; Paula boğulurcasına gülüyordu. Ben de gülünç olmaya başlamıştım.

«Senin canına okurdum ya namussuz herif!» dedim Fransızca.

Öbürü bir şey anlamadı, fırının ateşini karıştırmaya devam ediyordu. Kızartmayı yiyemeden gezimize devam ettik. Bayan...’deki yemek mutluluğumu daha da arttırdı. Her şeyin hayli kıt olduğu bir zamanda bu iyi yürekli kadın oldukça iştah açıcı yemekler hazırlamıştı. Bilmem, ya alışkın olmadığım ya da ev sahibinin ikram ettiği nefis içkilerden ötürü masadan kalktıktan sonra aşırı bir neşe içindeydim. Avaş avaz marşlar söylemeye başladım; yanımdaki iki kadının bu şarkılara katılması mümkün değildi. Sonra bu böğürmelerimin farkına varıp telaşlı telaşlı özür diledim; hemen ardından da başka savaşı türküleri söylemeye başladım.

Zavallı kadın neşelenmiş gibi görünüyordu ama pek de rahat olmadığı belliydi halinden; Paula gülmekten kırılıyor, bir maskaraya bakar gibi bakıyordu bana. Bayan... sarhoş olduğunu anladı, musluğunun başına bir şey gelmemesi için Paula’ya beni biraz hava aldirmek için dışarı çıkarmasını söyledi. Bir alay eşeklik yapabilecek bir askerle dışarı çıkmaktan pek de hoşlanmadığı halinden belliydi genç kızın.

Merdivende, birdenbire utangaçlığımdan en ufak bir iz bırakmayan bir gözüpeklikle kızın beline sarıldığım gibi, altı demirli çizmelerimi şakırd data şakırd data dans etmeye başladım. Arkadaşımın kaşları çatıldı; beni öyle bir itti ki, sarhoşluktan yerimde sallandım.

«Rahat durun, yoksa sizinle gitmem!» diye kesip attı kız.

Birdenbire ayıldım. Sadece Paula’nın artık gülümsememesi perişan etmişti beni. Onun sert bakışıyla benim bir anda iyi bir yemek ve içkiden sonra dönen gözlerim arasında bir sis

perdesi yükseliyor gibiydi. Don üzerindeki süzülüp akan sise benziyordu bu. Birdenbire bir çukura düşmüş, gençliğime birkaç saatlik ışık serpen bir düş görmüş gibiydim. Bir ürperti sardı bütün vücudumu. Birkaç saniyelik bir ahmaklık yüzünden Paula'yı elimden kaçırarak mıydım yoksa!

Umutsuzcasına, «Paula,» diye seslendim. Merdiven basamağının üstünde kalakalmıştım; Paula aşağıya inmiş, gün ışığına boğulmuş kapıya doğru yönelmişti.

Öfkeli bir sesle, «Gelin bakalım, ama kendinizi toplayın!» dedi.

Mutluluğuma gölge düşmüştü; uyumuş gibi ona doğru ilerledim.

«Ne görmek istersiniz?»

«Bilmiyorum Paula, siz nasıl isterseniz...»

«Ama ben sizin neyi görmek istediğinizi nereden bileyim?»

Paniğe kapıldım. Paula'nın sarhoş bir askerle hiçbir yere gitmek istemediği apaçık görüliyordu. Üzüntü içinde, subay olmam gerekiyor, diye düşündüm. Bilmediğim şeyler üzerinde oracıkta bir karar alma zorunda bırakıyordu Paula beni. Kafamda asubayların emirleri, Paula'nın öfkeli sesine karışıyor-du.

Birdenbire kolumu sarstı ve beni içine düştüğüm uyuşuktan böylece çekip çıkardı. Gözlerimi ona çevirdim; öylesine kederli bakmış olacağım ki, «Haydi,» dedi. «Alana kadar gidelim, nereye gideceğimize orada karar veririz.»

Kolumdan tuttu. Bir subay ya da bir inzibat beni bu durumda görürse iznimi çalışma kampında tamamlayacağımı bil-meme rağmen buna engel olamadım. Ama biraz ilerde, «Kolumdan çekmeyin, sarhoş değilim; uzaktan bile görürüm onların geldiklerini,» dedim.

Ondan sonra hiç ses çıkarmadım, artık o istediği gibi beni dilediği yere götürüyor, köşe bucağı gezdiriyor, ben hiçbir şey görmeden dolaşıyordum. İçine düştüğüm sersemlikten kurtulamıyordum bir türlü. Genç kızın böylece sadece görevini yaptığından, başka hiçbir şey düşünmediğinden emindim. Oysa bu gezintiden onun da benim kadar haz duymasını ne kadar isterdim. **Ama imkânsızdı** bu. Bunun için bir neden de yoktu

onun bakımından. Normal bir ömür süren insanlar, buzlar ve korkular içinde yaşamış zavallı bir askerin duyduğu böylesine bir sevinci nasıl anlayabilirlerdi ki. Anlamak bana düşüyordu. Bu insanlara ben ayak uyduracaktım. Hiç kimseyi yadırgatmamalıyım; ne aşırı gülmeli, ne de somurtmalıyım. Bu akşam belki Neubach'lar da güleceklerdi; Paula da gülecekti; ben de gülmeliydim.

Saat 5'te Oder Brücke yakınında Paula beni bırakıp gitti. Kilingstrasse'yi nasıl bulacağımı da uzun uzun anlattı bana. Yüzüme acıdığını gösteren bir gülümsemeyle bakarak uzun uzun elimi sıktı. Mutluymuşum gibi gülümsüyordum ben de.

«Bu akşam kısa bir süre için ben de geleceğim Neubach'lara,» dedi. «Gelmesem de yarın nasıl olsa yine görüşeceğiz. İyi akşamlar.»

«Sana da Paula.»

Akşam Neubach'lardaydım. Bayan Neubach'ın yüz çizgileri Ernst'inkileri andırıyordu. Bu zavallılar on gün içinde uğradıkları çifte felaket yüzünden bütün umutlarını yitirmişlerdi.

Yarının Avrupa'sı onlar için hiçbir anlam taşımıyordu, çünkü o yarını yaşayacak olanlar yok olmuşlardı artık. Bay ve Bayan Neubach, kahramanca bir davranışla benim gelişimi kutlama çabası gösterdiler. Öğleyin evinde kafa çektiğim iyi yürekli bayan da bizimle birlikteydi. Saat on bire doğru Paula bizi görmeye geldi. Bakışlarımız karşılaştı; Paula bugün öğleden sonraki çatışmamızı açıklamayı eğlenceli bulmuş olmalıydı.

«Biliyor musunuz, bugün ben bu izinli askerimize öğüt vermek zorunda kaldım; sokak ortasında oynayıp zıplıyordu,» dedi.

Hepsinin yüzüne bakıyor, bu sözlerin etkisini anlamaya çalışıyordum. Beni azarlayacaklar mı, yoksa gülüşecekler miydi acaba?

Üçüncü katta oturan iyi yürekli, tatlı, eşsiz bayan, «Hoş değil bu yaptığın, Paula, kendini bağışlattırmalısın.» dedi.

Gülümsemeler arasında yüzü pembeleşen ve gülümseyen Paula, masanın etrafını dolandı, gelip kağıdıyla kırışan alnıma bir öpücük kondurdu. Elektrik iskemlesine oturtulmuş bir ölüm mahkûmu gibiydim; o da Meryem'e benziyordu; hem de Ceb-

rail'in kendisine gebe kaldığı müjdesini verdiği sıradaki Mer-
yem'e. Hiçbir tepki göstermedim ama kıpkırmızı kesildim. Be-
nim heyecanım karşısında hep bir ağızdan, «Tamam, barıştı-
nız!» diye bağıldılar.

Paula keyifli keyifli herkese veda ederek kapıdan çıkıp git-
mişti bile.

Paula! Paula! İsterdim ki!.. İsterdim ki!.. Ne bileyim ne
isterdim. Yerimde mihlanıp kalmıştım. Afallayıp kalmıştım;
konuşulanlara aldırış bile ettiğim yoktu.

Annem, babam ve daha önceki yaşamım üzerine sorular
soruyorlardı... Bereket, savaş üzerine hiçbir şey sorulmuyordu.
Kaçamaklı cevaplar veriyordum. Paula'nın öpücüğünü ateş gi-
bi hissediyordum alnımda.

Bir mazeret uydurup sofradan ayrılabilirdim. Ama iş iş-
ten geçmişti artık; sabırlı olmam, bu iyi yürekli insanlara kat-
lanmam gerekiyordu. Yarım saat sonra herkesin uykusu geldi;
Neubach'lar oğullarının odasında kalmam teklifinde bulundu-
lar. Kendilerine teşekkür ettim; askeri nedenlerden ötürü mi-
safirhanede kalmak zorunda olduğumu bildirdim. Aslında za-
vallı ölen arkadaşımın yatağında yatmaya katlanamazdım. Son-
ra yürümek ihtiyacını duyuyordum. Belli belirsiz bir sevgi ha-
linde Paula'ya rastlayacağımı da sanıyordum.

Askeri gerekliklerin ne olduğunu iyi bilen bu insanlar ısı-
rar etmediler. Sokağa çıkınca birdenbire bir mutluluk kapladı
içimi; ıslık çalmaya başladım. Hangi yoldan gideceğimi sorup
öğrenmişim; misafirhane olarak kullanılan büyük kapıyı bul-
mada hiçbir güçlük çekmedim. Ama Paula'ya da rastlamadım.

Bekleme salonundan geçtim; iki siville iki asker iskambil
oynuyordu. İzin belgemi alan assubay, «Hey! Bana baksana!»
diye seslendi.

İçgüdüsel olarak döndüm, hazırol durumuna geçtim.

«Onbaşı Sajer misin sen?»

«Evet, başcavuşum.»

«Pekâlâ. Sana bir haber. İki güne kadar annen ya da ba-
ban gelecek buraya. Ailenden bir kişinin gelebilmesi için özel
bir izin çıkarttıldım.»

Faltaşı gibi açılmıştı gözlerim.

«Çok teşekkür ederim, başçavuşum, çok sevindim.»

«Belli sevindiğin, oğlum, ama biraz geciktin.»

Topuklarımı şakırdatıp döndüm, dördü de benimle alay ediyordu.

«Fantasio Hotel'e mi uğradın herhalde, ha? Ne dersin?»

Burası genelev olmalıydı besbelli. Tedirgin bir gece geçirdim; Paula bir an olsun aklımdan çıkmıyordu.

Zevk ve eğlence içinde iki gün geçirdim. Bir an olsun Paula'dan ayrılmıyordum. Öğle yemeklerini bayan ...' da, akşam yemeklerini de Bay ve Bayan Neubach'larda yiyordum. Çok kurnaz bir kadın olan bayan ... Paula'ya karşı coşkun duygumu sezinliyor ve bundan ürküyordu. Birçok kez savaşın henüz sona ermediğini, sevişmenin sırası olmadığını söyledi bana. Günün birinde savaş bitecekti elbette; o zaman dolu dizgin sevebilirdim; ama şimdi.. pek de acelesi yoktu böyle şeylerin...

Bana gelince, savaşın aşka karşı çıkması mümkün değildi ve bu genç kıza duyduğum duyguyu hiçbir şey frenleyemedi. Bunun biricik sınırı benim izin süremdi; ne yazık ki, buna karşı bir şey yapamazdım.

Evden biri beni görmeye geleceği için geceleri misafirhaneden ayrılamıyordum. Bu da sinirlerimi bozuyordu; çünkü bu değerli zamanlarımı Paula'nın yanında geçirebilirdim. Ziyaretçinin bana geleceği gün beş kez misafirhaneye uğramıştım. En sonunda, öğleden sonra, pek nazik olan başçavuş benim soru sormama meydan bırakmadan, «Yatakhane de seni bekliyorlar, Sajer,» dedi

Sanki böyle bir şeyi hiç beklemiyormuşum gibi, «Ya! Öyle mi? teşekkür ederim başçavuşum,» dedim.

Basamakları atlaya atlaya çıktım, birkaç gece geçirdiğim büyük salonun kapısını itip açtım. İki sıra yatak arasında gri mavi gabardin pardesülü bir bay ayakta duruyordu. Babamdı.

Beni hemencecik tanıyamadı. İki üç asker döşeklerine uzanmış, horul horul horluyor, gecenin ya da savaşın yorgunluğunu çıkarıyorlardı. Babama karşı bugüne dek hiçbir saygısızlık göstermemiştim.

«Günaydın baba,» dedim sadece.

O, her zamanki sıkılğanlığıyla, «Koskocaman bir adam olmuşsun ha!» dedi. «Nasılsın? Pek mektup yazmadın bize, sen gittiğinden bu yana annen hep kederli.»

Her zaman olduğu gibi babam konuşurken susuyordum. Almanya'nın tam göbeğinde, Alman askeri disiplinin kol gezdiği şu yatakhane de bulunmuş olmaktan çok tedirgin olduğu belliydi halinden.

«İstersen dışarı çıkalım baba, olur mu?»

«Nasıl istersen. Ha... sana bir paket getirdim; annenle ben bunları toparlamada hayli sıkıntı çektik.» Sonra hafif bir sesle, sanki yabancı adamlardan söz ediyormuş gibi, «Almanlar paketi aşağıda alıkoydular,» dedi.

Babam bir Alman kadınla evlenmiş olmasına karşın bu ülkeden gelen hiçbir şeyi hoş karşılamazdı. 1914 - 18 savaşı ndan bu yana bu böyleydi, oysa tutsaklığı ndan da pek yakınmazdı. Bunun yanında bir oğlu da Reich ordusunda bulunduğu için Londra radyosunu da pek sükûnetle dinleyemiyordu. Aşağıda başcavuşa paketimi sordum.

Paketi bana verirken babama düzgün sayılabilecek bir Fransızcayla, «Özür dilerim efendim,» dedi. «Yatakhane de kalanların bunları yemekhaneye götürmesi yasaktır. Şekerlemelerinizi veriyorum.»

«Teşekkür ederim,» dedi babam çekine çekine.

Onunla birlikte yolda konuşarak giderken, bir yandan da gelen armağanları gözden geçiriyor, mukavva kutunun içindekileri karıştırıp neler olduğuna bakıyordum. Bir çukolata paketiyle kuru pasta paketi altında babaannemin ördüğü bir çift çorap beni nasıl sevindirdi!

«Bu çok işime yarayacak,» dedim.

«Çukolatayla sigaraların daha çok hoşuna gideceğini düşünmüştüm; aslında bunların hepsi size veriliyordur,» dedi babam. «Almanlar her şeye el koyuyorlar.» Babam sabahtan akşama kadar bol bol yiyip içtiğimiz inancındaydı.

Şimdiye dek çektiklerimizi unutarak bulunduğum mutlu hava içinde, «Eh fena değil,» dedim.

«Pekâlâ, demek ki sıkıntın yok senin. Bize gelince durum aynı değil. Annen iki lokma yemek yapabilmek için akla ka-

rayı seçiyor. Tozpembe değil işler.»

Ne cevap vereceğimi bilemiyordum. Bir an paketi geri vermeyi düşündüm.

«Eh, ne yapalım; bütün bunların bir an önce sona ermesini dileyelim, Almanların işi duman... Nereye baksan Amerikalılar... Londra radyosuna bakılırsa... İtalya, Müttefikler...»

Bir alay şey öğrendim. Bir Kriegsmarine (1) birliği marş söyleyerek bize doğru geliyordu. Nizami olarak sağ kolumu uzatarak selam durdum. Babam bana işgal kuvvetinden biriymişim gibi bakıyordu. Ona göre Fransa öyle karmakarışık bir durumdaydı ki, onun moralini yükseltmem gerekiyordu.

Nitekim yirmi dört saat boyunca Fransa'nın ne denli acı çektiğini dinledim. Sanki ben Kanadalı ya da İngiliz askeriymişim gibi yapılıyordu bu açıklamalar bana. Babam beni son derece nazık bir durumda bırakıyordu; ne yapacağımı bilemiyordum. Ona hep boyun eğerek, «evet, baba», «Gerçekten öyle, baba» diye cevap veriyordum. Ne var ki, ona başka şeylerden, başıma gelenlerden söz etmek isterdim. Ona Paula'yı sevdiğimi söyleyebilsem çok sevinirdim. Ama bu duygumu anlamayacağı, azarlayacağı korkusuyla sesini çıkarmıyordum.

Ertesi gün, büyük bir keder içinde olan babamı gara götürdüm. Onu son kez selamlamak için hazırol durumuna geçme sersemliğinde bulundum. Bundan hoşlandığını sanmıyorum. Böylece, sıcak bir haziran akşamı babamın uzaklaştığını gördüm; gözleri keder doluydu ve kendisini iki yıl boyunca görmeyecektim. İki yıl! Hayatımın dörtte üçüne mal olan ağır iki yıl.

İlk işim Neubach'lara gitmek oldu. Vaktimiz çok az olduğundan ötürü babamı kendilerine tanıtamadığım için özür istedim. Neubach'lar bunu çok iyi anladılar. Öylesine sabırsız bir halim vardı ki, Bayan Neubach, bana Paula ile ilgili haberleri verdi. Onun ancak ertesi günü öğleye doğru gelebileceğini öğrenmek beni hayal kırıklığına uğrattı. Rezaletti bu. Yirmi dört saat görmedikten sonra bir gece ve yarım gün daha

bekleyecektim. Geri kalan yedi sekiz gün benim için çok önemliydi. Bay ve Bayan Neubach'larda pek keyifsizce yemek yiyordum; benim sessizliğimi saygıyla karşılıyorlardı. Sonra onlardan ayrılıp sokağa çıktım. Koca kentte sokak sokak benim çocukluk aşkımı araştırmaya kararlıyım. Saat on birde vuran çan seslerine siren sesleri karıştığı zamana kadar da dolaştım durdum. Uzun uzun böğürtüler sardı bütün kenti. Karartmalardan ötürü zaten karanlık olan sokaklardaki tek tük ışık da yok oldu. Hiç kuşkusuz Tempelhof'dan havalanan avcı uçakları gökler kadar karanlık olan kentin damları üstünden uçuyor, motorlarının sesleri her yanı sarıyordu. Ara sıra bunlardan çıkan gazlar, karanlıkta pembe bir ışık halinde uzayıp gidiyordu. Sivil savunma motosikletleri, çok sönük ışıklarının aydınlığında yollarda dolaşüyor, rastladıkları tek tük insanlara sığınaklara gitmelerini salık veriyorlardı. Her şey sakın ve düzenliydi. Her ev, yeraltı sığınaklarını herkese açık tutuyordu. Düşman uçakları yaklaştığı sırada, ben kafamdaki o biricik fikirle hâlâ sokaklardaydım.

İlk bombalar atılır atılmaz yardım ekiplerinin geleceğini biliyordum; kimbilir, belki bunların arasında Paula'ya rastlardım. Alçak bir evin sığınağının girişi karşısındaki bir kapının altında durdum. Bulunduğum yerden oldukça geniş bir alanı görüyordum; kanalın ötesindeki geniş ufuk, hafif bir sis perdesiyle örtülüydü. Kuzeybatıyı gerçekdışı bir yangına benzeyen bir ateş perdesi sardı. Spandau fabrikalarında kıyamet kopuyordu mutlaka. Gökyüzünün her yanında çatırdayan binlerce küçük ışıklı noktalar, çok uzaklardan atılmış havai fişekleri andırıyordu. Başkent, savunma hattı, yüzlerce evin teraslarına bile yerleştirilmiş olan uçaksavar bataryaları, gittikçe ilerleyen bu ateşten perdeye, aralıksız bir ölüm ışıyla karşı koymaya çalışıyordu. Geniş ışık huzmeleri görülüyor, bunlar toprağa kadar uzuyor, her seferinde bir dört motorlunun yok oluşunu ortaya koyuyordu. Yaslandığım ağır taş duvarların çatısı inanılmaz bir kuvvetle sarsıldı. Zifiri karanlığın içinde birdenbire çakan şimşegin aydınlığında sokakta ve rıhtımlarda, sığınaklara koşuşan tek tük insanlara takılıyor gözlerim. Sonra camların şangırtısı, bir kilometre kadar ötede Berlin'in bir ma-

hallesini silip süpüren bombaların seslerine karışıyordu. Bombardımanın hava tabakasında kopardığı fırtınadan kanaldaki suların yüzü kırıştı.

Etrafa binlerce şey düşüyordu. Sokaktan ayrılmak isteme rağmen, içimi büyük bir korku kapladı, sığınağa doğru yürümeye başladım. Ayaklarımın altındaki kaldırım, hareket halinde olan bir kamyonun iyi yerleştirilmemiş kaportası gibi sallanıyordu. Çok kısa bir süre içinde korkulu gözlerle bekleyen bir kalabalığın arasında buldum kendimi. Boğucu bir havası vardı buranın. Üstümüzden doğru, aralıksız olarak bir homurtu duyuluyor ve kubbeden taşlar dökülüyordu. Güven duy-mak ihtiyacındaydı insanlar; bunun için bakışlarını, kendile-rininki kadar gergin olan öbür yüzlere çeviriyorlardı. Hiçbir şeyin farkında olmayan çocuklar, safça sorular soruyorlardı. «Ne oluyor, anne?» Şaşırان anne titreyen parmaklarıyla çocuğunun sarışın başına hafif hafif vurarak okşuyordu. Bir şeye inanma şansına sahip olanlar dua ediyorlardı. Sırtımı maden-sel, kalın bir boruya yaslamıştım; bundan ötürü bütün çevre-nin titreşimlerini daha çok duyuyordum. Homurtular gittikçe arttı; Umutsuzluk haykırışları bütün havayı sardı. Binlerce ekspres geçiyormuşçasına büyük bir gürültü doldurdu sığınağı ve uzun süre sürüp gitti. Mumlar titreşip söndü. Korkuya kapılan kalabalığın korkunç haykırışları cehennemden geliyordu sanki. Elektrikler yandı. Bütün sığınak batıyor gibiydi. Dışar-dan gelen yoğun toz bulutu barınağımıza doluyordu.

«Kapatın kapıyı,» diye gürledi erkekler.

Kapı kapandı; hepimiz tek bir çukura gömülmüş gibiydik. Sinir nöbetine tutulan kadınlar çırpına çırpına konuşuyorlardı. Beş altı kez daha yerin altı sarsıldı. Hepimiz taş kesilmiştik; sımsıkı birbirimize sarılıyorduk; hava son derecede kirlenmiş, ağırlaşmıştı. Buraya girişimden bir saat sonra, fırtına biraz sü-kûnet bulunca, sağlık için çok zararlı olan bu sığınaktan çık-tım. Yangınların alevleri arasında Dante'nin Cehennemini andıran manzarayı görmeye çalışacaktım. Birdenbire suları ay-dınlanan kanala, on kadar evi yok eden yangınların görüntüsü yansıyor-du. Açık iki yarık arasında, beyaza boyalı kaldırımla-riyla tertemiz caddeden artakalan yıkıntılar acayip bir biçimde

yıgılmıştı. Keskin boğucu dumanlar, yıldızları andıran kıvılcımlar bu yaz gecesi göklerinde kaybolup gidiyordu. İnsanlar oraya koşuyordu ve ben tıpkı Magdeburg'da olduğu gibi, yıkıntıları kaldırma işinde görevlendirildim. Son derece yorucu bir gece oldu bu; bir süre de sabahleyin sürdü iş. Paula'yı tekrar bulduğum zaman yorgunluktan bitmiştim; o da tıpkı benim gibi yorgun, bitkindi. Ama bombardıman sırasında beni düşündüğünü, benim için kaygılandığını söylediği zaman öylesine mutlu oldum ki, gecenin bütün güçlüklerini bir anda unuttum.

«Ben de seni düşündüm, bütün gece seni aradım, Paula.»

Onun da içinin benim duyduğum duygularla doluverdiğini anlatan bir sesle, «Sahi mi?» dedi.

Heyecan içindeydim. Bakışlarımı genç kızdan ayıramadım. Çılgınca bir duyguyla onu kollarımın arasına almak istedim; bundan ötürü de kızardığımı farkettim. Sessizliği bozan o oldu.

«Çok yorgunum,» dedi, «Tempelhof'a gitsek dinlenirim sayıyorum.»

«Fena fikir değil, Paula, hadi hemen gidelim.»

Ne istersen Paula, ne istersen öyle olsun!..

İlk aşkımla birlikte gülünç denecek külistür bir motosikletle askeri ve sivil Tempelhof havaalanını çevreleyen kumlu kırlara gittik. Otobandan ayrılarak sarmaşık kaplı bir yere geçtik; keyifle bıraktık kendimizi yere. İkimiz de yorgunluktan tükenmiştik. İnanılamayacak kadar güzeldi etraf. İki kilometre ötede Tempelhof'un çeşitli uçuş pistleri vardı. Zaman zaman eğitim uçuşuna çıkan bir «Focke Wull» yıldırım hızıyla havada yükseliyor ve iniyordu. Sırtüstü yatan ve gözleri yarı açık olan Paula uyuyor gibiydi. Ben dirseğime dayanmış ona bakıyordum; sanki dünyada benim için ondan başka hiçbir şey yoktu. Binlerce aşk sözleri geçiyordu kafamdan. Paula'ya anlatacak ne kadar çok şeyim vardı. Binlerce şey! Ama tek kelime söyleyemiyordum; dilsizdim sanki. Ama ne olursa olsun, bugün, bugün söylemeliyim ona!.. Şu çok uygun durumdan yararlanmalıydım, hiç olmazsa hissettirmeliydim. Ne sersemlik insanın bu kadar utangaç olması!

Vakit geçiyordu; Paula belki de bana konuşma fırsatı vermek için böyle susuyordu. Vakit geçiyordu; ama buna rağmen

Paula'ya duyduğum aşk beni böyle dilsiz etmişti.

«Güneş ne sıcak!» diye mırıldandı.

Eşekçe bir iki lâf ettim. En sonunda cesaretimi topladım, elim bir anda genç kızın eline uzandı. Parmaklarının ucuna dokunur dokunmaz derin bir haz doldurdu içimi. Sonra cesaretimi arttırdım, soluğum kesiliyor gibiydi; Paula'nın elini elimin içine aldım. Yüreğimin bütün ateşiyle sıktım, elini çekmedi.

Utangaçlığımı yenmek, bir mayın tarlasını aşmaktan zor gelmişti bana; bir an gücümü toplamak için sırtüstü uzandım. Mutluluktan kendimden geçmiştim; gözlerimi gökyüzüne diktim, başka hiçbir şeyle ilgili değildim bu dünyada.

Paula gözleri kapalı olduğu halde yüzünü bana çevirdi. Eli elimi sıkıyordu. Bayılacağımı sandım. Heyecandan boğulur gibiydim; bu heyecan arasında şu sözleri mırıldandığımı sanıyorum: «Seni seviyorum.» Kendimi toparladım; bu sözleri gerçekten söylemiş miydim, yoksa söylememiş miydim? Paula hiç kımıldamıyordu. Düş mü görüyordum yoksa!

Bir ses duyduk; ikimiz de başımızı kaldırdık. Havaalanında Berlin'in yakın banliyölerine kadar korkunç bir gürültü sardı havayı. Şaşkın şaşkın bakiştık.

«Yine mi alarm!»

Pek olanağı yoktu bunun. O zamanlar düşman, gündüzleri pek az akın yapardı; hiç olmazsa bu bölge için bu böyleydi: alarma geçme işaretiydi bu. Kısa bir süre içinde de bunun böyle olduğu kanısına vardık: bütün pistlerde uçaklar yürüyor ve gittikçe hızlanıyordu.

«Avcı uçakları gidiyor, Paula, alarma geçiş bu!»

«Doğru, haklısın; bak ilerde insanlar beton sığınağa doğru koşuyor.»

Artık hiç şüphe edilemezdi.

«Sığınağa gitmeli, Paula.»

«Yok canım, burada tehlikede değiliz; bomboş kırılık yer burası. Tekrar Berlin'i bombalayacaklar, anlaşılıyor.»

«Doğru haklısın; havasız bir mahzende olmaktansa burada olmak daha iyi.»

Tepemizden Alman avcı uçakları bir uğultu içinde geçiyor-

du.

Paula başımızın üstünden havayı delercesine uçup giden «Focke Wulf»ları bir yandan selamlıyor, bir yandan da, «On, on iki.. on üç.. on dört.. yaşasın havacılarımız!..» diye bağırıyordu.

«Yolunuz açık olsun arslanlar,» dedim hareketi izlerken.

«Açık olsun» diye tekrarladı Paula. «Geceki gibi olmaz! Görürler onlar günlerini ...Yirmi iki.. yirmi üç.. yirmi dört... bir sürü, yaşasın!»

Otuz kadar avcı havalandı ve göklere tırmandı. İzlenen taktik, uçakların alabildiğine yükselip oradan bombardıman uçakları üstüne pike yapmaktı. Dikine çok kolaylıkla tırmanan «Focke Wulf - 190» ve «195» ler, bu nedenle Luftwaffe tarafından yaptırılmıştı. Çok uzaklardan uçaksavar savunma sesleri duyuluyordu.

«Böyle giderse Berlin üstüne gelemezler.»

«Öyle diyelim,» dedi Paula.

Bana gelince, sevgilimin elini bıraktıran şu Tanrının belası alarmı çoktan unutmuş, avcıları kendi haline bırakmıştım ve ikinci saldırıma hazırlanıyordum. Paula'ya iyice yaklaştığım sırada, çok yakındaki kentin uğultusu arasında, düşman bombardıman uçaklarının korkunç sesi duyuldu.

Benim küçük adımı her zamanki gibi yine çok kötü bir vurguyla söyleyerek, «Bak Guille, baksana şuradan geliyor ses!» dedi.

İncecik eliyle mavi gökyüzünde gittikçe büyüyen kara noktalarından oluşan kocaman bir kitleyi gösteriyordu.

«Ne kadar da yüksekte uçuyorlar ama bak, daha aşağıda olanlar da var.»

Hem kentin, hem de bizim üstümüze doğru gelen bu çift kat noktalara gözlerimi diktim.

«Tanrım! Ne de çok!» dedim..

Gürültü gittikçe büyüyor, büyüyordu.

«Evet, yüzlerce uçak,» dedi Paula. «Saymak mümkün değil, çok uzaktalar...»

Korkmaya başlamıştım, bizim için korkuyordum, Paula için korkuyordum, mutluluğumuz için korkuyordum.

«Kaçmalıyız, Paula, çok tehlikeli olabilir,» dedim.

Rahatını bozmak istemediğini gösteren bir hafiflikle, «Ol-maz!» dedi. «Burada bir şey gelmez başımıza!»

«Tarayabilirler bizi, Paula, sığınağa gitmemiz gerek!»

Onu zorla götürmeyi denedim. Tehlike gözle görünürcesine büyüyordu.

«Bak, bize doğru geliyorlar, bizden yana döndüler,» dedi ilgiyle. «Bak ardlarında parlak bir kuyruk bırakıyorlar. Ne acayip!»

Bu kez Focke'ler işe girişti. Binlerce namludan saldırganlara ateş püskürtüyordu.

«Çabuk ol, Paula! bir yere sığınmalıyız,» dedim.

Havacıların sığınağı çok uzaktı; artık yetişemezdik; Paula'yı koşarak bir ağacın yanındaki bir çukura sürüklüyordum.

Paula soluğu kesilircesine, «Avcılarımız nerede?» dedi.

«Bu kadar çok uçağı görünce tüydüler belki.»

«Ya! Doğru değil bu sözün! Alman askerleri hiçbir tehlike karşısında kaçmaz!»

«Peki, başka ne yapabilirlerdi, Paula? Baksana belki bin uçak var havada!»

«Bizim cesur havacılarımız için böyle konuşamazsın!»

«Özür dilerim, Paula, gerçekten de kaçmış olabileceklerini aklım almıyor benim de!»

Başkentin üstüne yıldırımlar yağıyordu yine. Alman askerleri kaçmazlar. Don'dan Harkov'a gitmiştim; bunu ben de biliyordum. Nitekim Rusya'da otuza karşı bir Almanın çıktığını ateş seslerinden anlıyordum. Paula'yı zorla soktuğum çukurdan havaalanının üçte birini, Tempelhof'un da yüzde doksanını yerle bir eden bu korkunç saldırıya tanık olmuştum.

Gündüz yapılan bombardımanlarda kullanılan Alman uçakları gece kullanılanlardan daha büyüktü. O gün bin yüz İngiliz ve Amerikan uçağı Berlin ve dolaylarını bombaladı. Bunlara aşağı yukarı altmış kadar avcı uçağı karşı çıktı. Focke'ler olsun, diğer avcılar olsun, Amerikalılara ağır kayıplar verdirdi. Yüz kadar düşman uçağı düşürüldü. Hiçbir Alman uçağı zarar görmedi. Havacılar kaçmamışlardı.

Yedi sekiz bin metre yükseklikten Tempelhof ve dolay-

lardaki pislere ısıklık çalarak salkım salkım uçakların indiğini açıkça gördüm. Bu korkunç çöküşün altında yerin sarsıldığını duydum. Toprağın çatladığını, evlerin uçtuğunu, havaalanı hangarlarındaki benzinlerin tutuşup yüzlerce metre boyunca toprağın alevler içinde kaldığını gördüm. Yüz elli bin nüfuslu bir banliyönün yoğun bir duman bulutu arasında gözden silindiğini gördüm. Çatlayan topraktan ağaçların söküldüğünü gördüm. Paramparça olan uçakların yere çakılmasını izledim. Bunların çarpışmasını, patlayışını ve düşüşünü gördüm. Bir «Focke Wulf» yedek deposunu attı. Sığınağımızın beş altı metre ilerisine düşen depo otobanda parçalanmadan önce bizi benzine buladı. Yüzümde patlamaların yakıcı soluğunu hissediyordum. Bana iyice sokulan Paula'nın gözlerindeki müthiş korkuyu da gördüm. Kor halindeki yıkıntı parçaları havaya uçuyor, biz çukurumuz içinde büzüldükçe büzülüydük. Paula başını omzuma dayadı; tir tir titriyordu; titremeleri, patlamalardan oluşan sarsıntılara karışıyordu.

Kaybolmuş iki çocuk gibi birbirimize sokulmuş, bu büyük fırtınanın karşısında eli kolu bağlı oturuyorduk. Uçaktan gözden kaybolmuşlardı, ama uzun zaman sürüp giden patlamalar Tempelhof'un altını üstüne getirmiş, tek bir akın sonucunda yirmi iki bin kişi ölmüştü. Berlin de kana bulanmış, yardım ekipleri yaralılara yetişememişti. Geceki yıkıntılar daha kaldırılmamıştı. Spandau hâlâ alev alev yanmaktaydı.

Güneybatı mahallesinde, on beş saat sonra bile hâlâ patlayan bombalar vardı. Tempelhof acıdan inim inim inliyordu.

Yorgunluktan tükenmiş bir halde çukurdan çıktığımız zaman, gecenin yorgunluğu ve bu yeni felaketten bitkin bir durumda olan Paula, koluma girmiş tir tir titriyordu.

«Kendimi iyi hissetmiyorum, Guille,» dedi. «Bak, üstüm başım nasıl kir içinde.»

Aklını yitirmiş gibiydi. Başı bir kez daha omzuma düştü.

Hemeh hemen hiç düşünmeden, kaygıyla alnından öptüm. Bitkin bir halde kendini bıraktı.

Gezimizin başlangıcında aklıma gelen düşünceleri bir türlü toparlayamıyordum. Onu böyle öpmekten en küçük bir tedirginlik duymamıştım. Akşam o çocukça flört aşamasını çok-

tan aşmış gibiydi. Sanki perişan bir durumdaki bir delikanlıyı avutmak istemişçesine saçlarından öpüyordum. Magdeburg'daki halk gözümün önüne geliyordu. Ernst'i düşünüyordum. Acıma duymaya ve bu duyguyu aktarmaya çabalıyordum. Mutluluğum bunca acıyla öylesine sarmaş dolaştı ki, geride kalanları unutmayı aklımdan geçiremiyordum. Bu sürüp giden karmakarışıklık içinde, Paula'ya karşı duyduğum aşk olanaksızdı sanki. Etrafımda çocuklar boğulurcasına ağlaşıırken, toz duman arasında evler yıkılırken, bu mutluluğun sevincini tam olarak duyamazdım. Hiçbir şeyden emin olamıyordu insan; Paula'ya karşı duyduğum aşk dışında hiçbir şey bu güzel bahar gününü sonuna erdiremeyecek gibi görünüyordu.

Tempelhof, Berlin ve otoban duraklarını yakıp yıkan yangınların dumanı, gökyüzünün dörtte üçünü kaplamıştı. Gözlerimi Paula'nın sarı saçlarından bu yanıp yıkılan, altüst olan manzaraya çeviriyordum.

Bir kez daha kendimizi çayırların üstüne bıraktık. Onu avutmak için ne diyebileceğimi kestiremiyordum. Biraz kendimize gelince otobana doğru indik. Orada insan yüklü kamyonların hızla Tempelhof'a doğru ilerlediğini gördük. Onlara hiçbir işaret vermemiş olduğumuz halde, bizim hizamıza gelince durdular.

«Atlayın, gençler, size ihtiyacımız olacak!» Paula ile baktık.

«Elbette, geliyoruz.»

«Gel Paula, binmene yardım edeyim.»

Kamyonlar yolları üstünde her rastladıklarını alıyorlardı. Kentin hiç olmazsa bir bölümünü kurtarmak için öbür bölüm kaderiyle başbaşa bırakılmıştı. Saatlerce, yaralıları kurtarmak için aralıksız çalışmak zorunda kaldık. Yakında bir kışlanın bütün Hitler gençliği kahramanlık peşinde olduklarından en tehlikeli kurtarma işlerine giriyorlardı. Bunların çoğu, bu aşırı fedakârlıklarını hayatlarıyla ödediler, yanan putrellerin arasında kaybolup gittiler.

Gecenin çok ileri bir saatinde, Paula ile ben, dörtte üçü yıkılmış olan bir apartmana sığınmayı başardık. Yorgunluktan başımız dönüyordu. Kendimizi bir yatağa attık. Bitkindik, ama

ikimiz de odanın karanlığında kocaman kocaman açılan gözlerimizle yan yana uzanmış yatıyor, bir kelime konuşmuyorduk. Yorgunluktan gözlerimizin önünde binlerce pırıl pırıl pullar uçuşuyor ve sönüyordu. Yangınların ısıltısı gözlerimden silinmemişti hâlâ; bu ısıltı düşüncelerimi de aydınlatıyordu. Paula derisi yüzülmüş eliyle tozlu ceketimin bir düğmesiyle oynuyordu.

«Acaba burada uyumaya hakkımız var mı?» diye sordu.

«Bilmiyorum, ama...»

«Biri görürse bizi burada, başımız derde girer.»

Paula ne düşünüyordu?

«Vız gelir bana, yorgunluktan bittim.»

Sızlayan parmağını ağzına götürüp emen Paula hiç cevap vermedi.

Her şeyi göze alarak kolumu sevgilimin başının altından uzattım ve hiç duraksamadan, soluğum kesilircesine onu öptüm. Yıkıntıları kaldırmaktan ellerini saçlarımın arasına soktu ve öylece kaldı. Bugün öğleden sonra hayatın bizden esirgediği şeyi yakalamaya çabaladık uzun zaman. Sonra yorgunluktan bitkin bir halde uyuyakaldık.

Ertesi gün temizleme işine gittik; bir hafta sürdü bu iş.

İki gün daha geçti. Paula'dan hiç ayrılmadan bu iki günde. Babamın getirdiği paketten çukulata, cıgara getiriyor ve coşkunuğumuz içinde bunları yiyor içiyorduk. Başkent yaralarını sarıyor, ölülerini gömüyordu; cenaze alayları yol boyunca uzayıp gidiyordu. Daha şimdiden bu kahraman kent güler yüzle üretim işine yeniden başlamıştı.

İznimin bitmesine beş gün kalmıştı; bunu düşündükçe boğulur gibi oluyordum. Paula da aynı duyguyu duyuyor ve tatlı tatlı, bana ayrılık anını düşündürmemeye çalışıyordu. Bu son günlerde hiç baskın olmamıştı. Neubach'ların evinin bütün camları kırılmış, kiremitlerin bir kısmı parçalanmıştı. Yüz elli metre kadar ilerdeki bir alana üç bomba atılmıştı; Berlin'in görünümü Minsk'inkini andırıyordu.

Paula'nın annesi -artık kendisini tanıyordum- kızının benim yanımdan hiç ayrılmayışını biraz garip bulmaya başlıyor-

du. Her akşam, hatta gündüzleri de, dolaşma fırsatını buluyorduk. İyi yürekli kadın bu dönem gençliğinin içinde bulunduğu bunalımı çok iyi bildiği için bizim sıvışmalarımıza istese de istemese de göz yumuyordu.

Böylece Silezya garından hareket edeceğim günün akşamı saat 7'ye kadar nefis sevgilimle yaşadım. Bay ve Bayan Neubach beni en candan duygularla uğurladılar ve son dakikalarını, nişanlım gözüyle baktıkları Paula ile geçirme isteğimi sezip anlayış gösterdiler. Bayan Neubach Ernst'in bir gömleğiyle kalır, süveterini bana vermekte ısrar etti. Bay Neubach da cıgara, sabun ve iki kutu konserve verdi. Beni kucakladılar ve gelecek iznimde de gelip kendilerini görmem için söz verdirdiler. Kendilerine ara sıra mektup yazacağımı vaat ettim ve Paula'ya göz kulak olmalarını da rica ettim.

Bayan Neubach bana, «Galiba birbirinizi seviyorsunuz, öyle değil mi yavrum?» dedi.

«Evet efendim,» demekten başka bir şey gelmezdi elimden.

Böylece bu iyi insanlardan ayrıldım. Paula da paketimi hazırlamak için başçavuştan yatakhane'ye kadar gelme iznini kopardı.

Boğuluyor gibiydim, boğazıma bir yumru tıkanmıştı. Küçük Paula'mı ne zaman görebilecektim acaba? Ne zaman?.. En sonunda birbirimize yaptığımız vaatleri tekrarlayınca içimize güven geldi. Kaygılanacak bir şey yoktu; üç dört ay sonra elbette bir izin alabilirdim, sevgilim beni bekleyecekti; yemin etmişti bana. Her gün mektup yazacağını, evleneceğimizi and içerek söylemişti. Dudakları dudaklarımın üstünde dolaşarak binlerce kez söylemişti bunları bana. Paula, sevgilim, savaş nerdeyse bitecekti. Geçirdiğimiz korkunç kışın bir benzerini yaşamayacaktık elbette. Artık herkesin canı burnuna gelmişti; kimsede takat kalmamıştı; açıkça görülüyordu bu; insanlar dövüşü bırakacaklardı. Bunu seziyorduk.

Silezya garına geldik, peron bombardımanlardan yıkıldığı için doğu durağı bir kilometre öteye aktarılmıştı. Üzgün olmasına rağmen Paula gülümseyerek yanımda yürüyordu. Peron boyunca, üzerine doğu savaşçılarını öven yazılar yazılmış

bezler, bandrollar asılmıştı. Poznan'a ayrılan ilk vagonun önünde durduk. Şişkin çantamı vagona bırakıp aşağıda Paula'nın yanına gittim. Onun kederli yüzünü görünce bir an şaşırdım. Hayır, hayır, kederlenmemeliydi. Seni öylesine seviyorum ki Paula: Uzun süre ne diyeceğini bilemeden minicik ellerini, ellerimin içine alarak durdum. İçimde çılgınca bir duygu uyan-
dı; onu kollarımın arasına almak istiyordum. Ama yasaktı bu. Yanımızdan, yöremizden yüksek sesle tartışan insanlar geçiyordu. Beton peron üzerinde, benim durumumda olan delikanlı askerlerin nalçalı çizmelerinin şakırtısı duyuluyordu. Gözlerimi Paula'ya çevirmiştim, etrafımda olup bitenlerle hiç ilgilenmiyordum.

Vakit yaklaşıyordu. Bütün vücudumu bir ürperdi sardı; ellerim titriyordu. Kırmızı kasketli bir istasyon memuru katarın nerelere gideceğini bir boruyla peron boyunca yürüyerek bildiriyordu: Poznan, Varşova, Lublin, Lvöv ve Rusya. Bu sözler mutluluğumu baltalıyordu. Son anımızın geldiğini anlatan bir düdük sesi duyuldu.

«Paula...»

Memur hâlâ sözlerine devam ediyordu uzaklarda.

«Paula... Sen olmasan iznim neye yarardı..»

«Auf Wiedersehen, mein Lieber,» (1) diye mırıldandı Paula gözyaşları arasında.

«Hayır, Paula, sevgilim, ağlama böyle; biliyorsun yine döneneğim.»

«Ich weiss, mein Lieber, auf morgen Guille.» (2).

İlerde, yolun öte yakasında bir kıt'a neş'e içinde türküyü söyleyerek ilerliyordu.

Seni seviyoruz Erika
Seni seviyoruz Erika
Bunun için yine geleceğiz
Seni hiç unutmayacağız.

1 — Allahaismarladık sevgilim!

2 — Biliyorum sevgilim, yarına Guille.

«Görüyorsun ya Paula onlar da aynı şeyi söylüyor. Dinle.»

Türkü altüst etmişti beni, sadece senin için yine geleceğim, Paula; hiç kuşkusuz türkü de bunu demek istiyor. Sonra düdüğü bir şamar gibi indi mutluluğumun üstüne. Her yandan allahaısmarladık sesleri duyuluyordu. Paula'yı kollarımın arasında delicesine sıkıyor, uzun uzun öpüyordum.

«Yolcular! Çabuk! Çabuk! Binin trene... Dikkat, dikkat!»

«Seni seviyorum Paula yakında görüşeceğiz. Üzülme, bak hava ne kadar güzel, kederlenmeyelim biz.»

Avunma bilmez bir keder içindeydi Paula. Ben de neredeyse ağlayacaktım. Vagonların tamponları birbirine sürttü: artık kesin bir gidişti bu. Çabucak basamağa atladım. Paula hâlâ elimden tutuyordu. Tren ağır ağır hareket etti; peronda birçok insan ağlıyordu. Pencerelerden yarı bellerine kadar sarıkan piyadeler ya bir eli tutuyor ya da minik bir oğlancığı öpüyorlardı. Paula gittikçe hızlanan trenle birlikte yürüyordu. En sonunda elimi bırakmak zorunda kaldı.

Yakında görüşmek üzere sevgilim.

Hava güzeldi, sanki bir sayfiyeye gidiyordum. Hâlâ basamaktaydım; sevgilime bakıyordum; karaltısı gittikçe küçüldü, sonra gözden kayboldu. Yakında döneceğim Paula sevgilim. Ama hiç dönemedim. Ne Paula'yı, ne Berlin'i, ne Killeringstrasse'yi, ne de Bay ve Bayan Neubach'ı gördüm.

Paula evleneceğimize and içerim sana. Bağışla beni Paula... yeminimi yerine getirmeme savaş engel oldu. Barış bu yeminimi geçersiz bir duruma soktu. Fransa bunu pek ciddi bir biçimde anlattı bana. Bağışla beni Paula; bunun bütün sorumlusu sadece ben değilim. Paula sevgilim, sen de benim gibi savaşın bütün sefaletini çektin, korkunun, bunalımın ne olduğunu anladın; bütün gönlümle bunlardan kurtulmuş olmanı dilerim. Önemli olan şu Paula: birbirimizi hatırlıyoruz, hatırlıyorsun ya.. Savaş Berlin'i, Almanya'yı, Killeringstrasse'yı ve belki Neubach'ları da silip süpürdü; ama sana bir şey olmadı, değil mi Paula; Korkunç bir şey olurdu bu... Hayır hayır sa-

na bir şey olmamıştır... olmamalıdır. Hiçbir şeyi unutmuş değilim: geçirdiğimiz o harikulade anları yeniden yaşamam için gözlerimi kapamak yetiyor. Sesini duyuyorum... Teninin kokusunu duyuyorum... Elinin dokunuşunu hâlâ elimde duyuyorum...

B Ö L Ü M V

Bir seçkin kıt'a için eğitim (Auf, marsch, marsch!) (1)

Tren tıklım tıklım doluydu; koridorda kaldım ve çabucak Paula'nın bana ayrılırken verdiği paketi açtım. İçinden kendisine vermiş olduğum iki paket cıgara çıktı. Babam getirmişti bunları bana. Bu küçük paketin içinden bir de nefis bir mektup çıktı. Paula bunda, içine düşebileceğim yoksunluk durumunda cıgaraların bana yardımcı olabileceğini açıklıyordu. Bütün bunların yanında bir de sevgilimin fotoğrafı vardı. Mektubu belki on kez okuduktan sonra, fotoğrafla birlikte, özenle asker çantasına yerleştirdim.

Tren sarsıla sarsıla ilerliyordu. Herkes kendi kederiyle baş başa bir köşeye büzülmüştü. Pencere yanında bir yer bulup hemen Paula'ya bir mektup yazmaya çalıştım. Alp dağlarından olduğu anlaşılan iriyarı bir adam benimle konuşmadan alamadı kendini.

«İzin bitti demek ha, delikanlı? İzinler çabucak bitiverir değil mi? E... Benimki de bitti... Yine bum... bum... bum!..»

Hiç cevap vermeden yüzüne baktım. Canımı sıkıyordu.

«Bu güzel havada da işler kızışacağına benzer orada. Geçen yazı hatırlıyorum... Öyle bir gün ki...»

«Hoşgör beni, ahbab, mektup yazacağım da...»

«Hımm... Bir kıza ha... Kız... Kız... diyorsun hep... aman be boşver kızlara...»

Birdenbire herifin karnına kasaturayı saplamak geldi içimden..

«Kız dediğin ne olacak ki... her yer dolu kızla.. Avusturya'da... Kıyamet gibi...»

Öfkeyle arkamı döndüm. Boş yere mektup yazmaya çaba-lyordum; her kafadan bir ses çıkıyordu. Bir süre sonra yazacaktım... Alnımı cama dayadım, dışarıya bakıyor, ama hiçbir şey göremiyordum. Vagonun içinde konuşmalar ve gülmeler gırla gidiyordu. Bazıları gerçeği unutmak için şakalaşmaya çalışıyorlardı. Murmausk'dan Hazer denizine kadar uzayıp giden cephe gerçeğini. İki milyon insanın postunu verdiği gerçeği. Tren ağır ağır ilerliyor ve hemen hemen her yerde duruyordu. Her istasyonda siviller ve askerler inip biniyordu. Ama doğuya giden bu trende sivil halktan çok asker vardı. Gece yarısına doğru Poznan'a vardık. İznim tam gece yarısı sona erdiği için hemen sevkiyata koştum. Ondan sonra da, buradan hareketimden önce aşağı yukarı bir gece kadar kaldığım koğuşa gittim. İnzibat bürosunun önüne doğru öyle bir itişip kakışma vardı ki, bir an için nişanlım saydığım genç kıızı aklıma bile getiremedim... Her iş son derece hızlı yürütülüyordu. İki sıra halinde dizilmiş olan askerler kuyruk olmuş, ağır ağır ilerliyor ve dev gibi iştahlı koca bir makine tarafından yutuluyorlar gibiydi.

On dakika içinde eski izin kâğıdım görüldü, damgalandı ve kayda geçti ve bana 50 No. lu katarla Korostenvo'ya gideceğim bildirildi.

Şaşırmış bir durumda, «Pekâlâ, ama ne zaman kalkıyor tren?» diye sordum.

«Bir buçuk saat sonra. Daha vaktin var.»

Bir buçuk saat ha... Demek bu geceyi yolda geçireceğiz, diye düşündüm. Tahta döşeli bir dehlizden 50 No. lu trene doğru giden bir sürü piyadenin peşine takıldım.

Çok uzun bir katardı bu. Yolcu ve yük vagonlarından meydana gelmişti ve askerler balık istifi gibi tıklım tıklım doluşacaklardı.

Bu kargaşalık arasında, kendime az çok rahatça oturabileceğim bir yer araştırdım. Kuyruğun en ardında saman yüklü bir vagonu gözüme kestirdim; bu seçimi yaparken babamın öğüdünü düşünmüştüm. Ona göre en arka vagonların yoldan çıkması daha az rastlanan bir olaydı. Kapı önünde sallanan beş çift çizme arasından kendime bir yol açıp içeri daldım.

«Delikanlı atla arabaya!» diye bağırıldılar kapıdaki askerler.

«E... delikanlı, sen de mi Ruslara ateş etmeye geliyorsun ha?»

«Ne diyorsunuz; yeniden dönüyorum oraya.»

«Desene çocukluğunu orada geçirdin!»

Bir bahane bulup gülüyorlardı. Gözümün önünden geçen yeşil elbiseli askerler arasında bodur Lensen'i gördüm.

«Lensen! Buraya gel!» diye bağırardım:

Lensen kapıdan girmeyi engelleyen heriflerin bacakları üstünden atlayarak, «Hay Allah kahretsin! Sen tüymedin mi lan?» dedi.

«Baksana sen de dönüyorsun.»

«Bana bakma sen; ben Prusyalıyım; Berlin'in öte yakasındaki kara saçlılarla hiçbir benzerliğim var mı baksana!»

Kapının önündekiler alaylı alaylı, «İyi... iyi...» diye cevap verdiler.

Lensen, «Bak hele! İşte biri daha!» dedi. «Şurada canım, hani şu kendini çok güçlü kuvvetli sanan adam!»

Halls'dı bu!

Hemen vagondan aşağı atladım, arkamdan birinin, «Hey! yerinden ayrılanın yeri kapılır,» dediğini duydum. Sevinçle ona doğru ilerleyerek, «Hey! Halls!» diye seslendim.

Halls'ın kocaman çenesi işlemeye başlamıştı bile.

«O! O! Sajer! Ben de bu kalabalıkta seni bulabilecek miyim acaba, diye düşünüyordum.»

«Lensen gördü seni.»

«A... iyi! Demek o da burada!»

Vagona döndük.

«Geç kaldınız çocuklar, burası dolu!»

«Demek öyle ha!» dedi Halls ve bunu diyen herifin bacağından çektiği gibi kış üstü perona oturttu.

Herkes gülmeye başladı. Bir sıçrayışta vagona atladık.

Yere düşen delikanlı kışının tozlarını süpürerek sallana sallana giderken, «Demek böyle balık istifi gibi gideceğiz; yakında soluk alamayacağız!» diyordu.

«Söyle bana bakalım, hergele, on beş gün seni bekledim, neredeydin bakalım?»

«Başıma gelenleri sana anlatırsam ağzın bir karış açık kalır.»

«Anlat bakalım da dinleyelim; akrabalarımıza ne diyeceğimizi bilemedim.»

O zaman benim bu boylu boslu arkadaşşıma başımdan geçenleri anlattım.

«Bok ettin izni! Sıçtın iznin içine be! Beni dinleseydin Dortmund'a gitmiştik birlikte. Orada da alarm malarım vardı ama uçaklar geçip gidiyordu, o kadar. Zavallı yavru! Talihin yokmuş be!»

Kederli kederli, «Elimden ne gelirdi ki,» dedim.

Aslında üzüldüğüm yoktu. Eğer Halls'la gitseydim Paula'yı tanımamış olacaktım. Paula da bana alevler içindeki Tempelhof'u unutturuyordu.

Kederimi paylaşmak istermişçesine, «Anlıyorum seni,» dedi Halls.

Canım konuşmak istemiyordu; Halls da bunu farkettiler ve beni kendi halime bıraktı. Tren ilerliyor, ilerliyordu. Rayların ek yerlerinde dingillerin çıkardığı keskin ses, Paula ile aramdaki engelleri gittikçe arttırıyor gibiydi. Kasabaları, kentleri, gece gibi karanlık ormanları, uçsuz bucaksız düzlükleri geçtik. Tren gidiyor, gidiyor, yorulma bilmeksizin ilerliyordu. Gün ışıırken hâlâ gidiyordu. Üç saat boyunca aşağı Polonya'da, Pinsk bataklıkları üstünde yol aldı. Savaşın izleri görülen, üstünden geçen askerlerin alın teri ve kederine bürünmüş bir yol boyunca ilerliyordu. Birçok kez uyudum, birçok kez uyandım; her uyanışımda dingillerin çıkardığı aynı sesi duydum : Glang, glang... glang... glang...

En sonunda dünyanın sanki öbür ucuna gelmiş gibi olan katar yavaşlayarak durdu. Lokomotif su ve kömür alıyordu.

Hepimiz dışarı attık kendimizi, duyulan yüzlerce ihtiyacı koro halinde dile getirdik. O zamanlar Alman ordularının sevkiyatında, transit geçen insanların yemek ihtiyacı olmazdı. Bundan ötürü Korostenvo'dan önce bize yiyecek hiçbir şey verilmedi. Bereket versin, herkesin yanında ufak tefek bir şeyler vardı; genelkurmay da besbelli bunu hesap etmişti.

Tren yeniden yola koyuldu, Halls birçok kez konuşmayı denedi. Ama benden tek kelime çıkmadığını görünce susuyordu. Paulo ile arabadaki dostluğu ona anlatmak için yanıp tutuşuyordum, ama onun bunu alaya almasından korkuyordum. Sular kararınca Korostenvo'ya vardık. Trenden inip mutfak vagonu önünde kuyruk olduk; bulaşık suyuna benzer pis bir çorba verdiler.

Bir Rus treniyle yeniden yola koyulduk; bu da ötekinden daha rahat değildi. Yollan babam yollan!. Sonsuzluğa gidiyorduk sanki. İster gece ister gündüz olsun, cepheye giden trenler hiç durmadan yol alıyordu. Üç günden daha kısa bir süre içinde savaş kesimine geldik. Güney cephesi yer değiştirmiş, Kremençuk'da çok şiddetli savaşlar veriliyordu. Ama bizim kesimde pek kıpırdama yok gibiydi. İnsanı tüketen tren yolculuğu, izne çıkışımızda türlü güçlüklerle karşılaştığımız Romny'de son buldu. Trenden indikten sonra bizleri bir sürü halinde kantine götürdüler; tıpkı susuzluktan kırılan koyunların mezbahaya götürülüşü gibi; bize yiyecek içecek verildi. Sonra soluk bile almamıza meydan verilmeden inzibatlar bizi birliklere göre gruplara ayırdılar. Hava çok sıcaktı. Birçok Rus, panayır seyrederek gibi, bizim o ya da bu gruba seçilişimizi seyrediyordu. Bizim «Gross Deutschland» birliği oluşturulduktan sonra assubayın emriyle bir motosikleti izledik ve kentin dışına çıktık. Motosiklettaki herif önde gidecek ya da biraz duracak yerde, bizi jimnastik adım koşmaya zorluyordu. Sırtımızdaki ağır yük ve bunca yorgunluktan sonra kentin dışına geldiğimiz zaman artık soluksuz kalmıştık.

O zaman karargâh başçavuşu motordan indi; assubayları çağırıp yürüyüşe geçme emri verdi; kırklık ya da ellilik takımlar halinde uygun adım, yeni kampımıza doğru ilerlemeye baş-

ladık.

Seçkinlerden oluşturulacak bir ordu için yoğun bir eğitim yapıyor ve insanlar kanter içinde kalıyordu. Öyle yedi günlük çalışma sonunda insan ya hastanelik oluyor ya da, daha kötüsü, birliğine verilip savaşa gönderiliyordu.

Kuzeydoğuya doğru gittikçe sıklaşan bir ormanın ağaçlarından yapılmış sembolik bir kapıdan geçtik. Assubaylarımızın dediğine uyarak uygun adım yürüyor ve avaz avaz Die Wolken Ziehen'i söylüyorduk. Cephe kapısını süsleyen beyaz üzerine kocaman siyah harflerle yazılmış olan şu döviz okuduk :

BİZLER ÖLMEK İÇİN DOĞDUK.

Böyle bir yerden geçerken küçük dilini yutmayacak bir babayiğitin bulunabileceğini sanmıyorum. Daha ilerde başka bir pankart üzerinde şu kelimeler göze çarpıyordu :

ASKERLİK GÖREVİ YAPIYORUM

Kusursuz bir düzen içinde avlunun sağına geçtik, assubaylarımız 'dur' komutu verdi. Dev yapılı bir yüzbaşı yanında iki başçavuş olduğu halde bizim takıma doğru ilerliyorlardı.

«Ses yok,» diye gürledi takım komutanımız.

Yüzbaşı bize doğru ilerledi ve her birimizi ayrı ayrı süzerek takım boyunca ilerledi. Herkesin tepesinden bakıyordu. Halls bile minnacık kalmıştı bu koca gövdenin yanında. Son derece sert bakışları altında taş kesilmiştik; Biraz geriledi; hiç kılmıdamadan duran iki başçavuşun yanına gitti. Sonra konuşmaya başladı.

«Günaydın baylar, izinlerinizi çok iyi geçirdiğiniz yüzünüzden belli. Sizin hesabınıza memnunum. Ama yarın hepimizin işi olan görevi düşünmelisiniz.»

Toz/toprak içinde bir bölük geliyordu dışardan. Takım komutanının bir işareti üzerine, yüzbaşının sözlerini kesmemesi için büyük kapının altında durdu.

«Yarından itibaren, sizi dünyanın en iyi savaşçıları yapacak olan büyük eğitim başlıyor. İyi akşamlar, baylar.»

Arkasını döndükten sonra fikrinden caydı. Tozlar top-
raklar içinde kalmış orada bekleyen bölüğe parmağıyla işaret
etti. Yarı bellerine kadar çıplak ve toza bulanmış adamlar bi-
zim hizamıza gelince küçük bir el hareketiyle onları durdur-
du.

«İşte yeni dostlar, selâmlaşın bakalım,» dedi.

Yorgunluktan yanakları çukura batan üç yüz adam sağa
dönerek bizi, «Buraya geldiğiniz için sağolun arkadaşlar!» di-
ye selâmladılar hep bir ağızdan.

Onlara silahlarımızı uzattık; yüzbaşı, memnunluğunu gös-
teren bir hareketle başını sallayarak uzaklaştı. Uzaklaşır uzak-
laşmaz da, yanındaki iki çavuş birdenbire kudurmuşçasına bir
öfkeye kapılmış gibi bizi barakalarımıza doğru götürdüler.

«Dört dakika içinde yerleşeceksiniz,» dediler.

Yürüyüşün yorgunluğunu unutarak, iki katlı yataklarımızın
önünde hazirol durumunda bekliyorduk. Temizlik ve disiplin
konusunda emirler verdiler. Sonra da, çok erken olmasına rağ-
men hemen yatıp uyumamızı söylediler. Ertesi gün için bü-
tün gücümüzü toplamamız gerekiyordu. Alman ordusunda bu
sözlerin, gerçeğin de ötesinde bir anlamı olduğunu hepimiz bi-
liyorduk. Yorgunluk kelimesinin, savaştan bu yana tanıdığım
insanların yorgunluğuyla ilgisi yoktu. Oldukça toplu bir adam
- yetmiş kilo - bir iki gün içinde elli beş kiloya düşebilirdi. Bu
iki gulyabani dışarı çıkar çıkmaz şaşkınlıkla bakıştık.

«Palavraya benzemiyor bu sözler,» dedi alttaki yatakta ya-
tan Halls.

«Yok, yok elbette değil; yüzbaşığı gördün ya?»

«Ondan başka da bir şey görmedim zaten, günün birinde
kıcıma bir tekme atarsa hiç şaşmam!»

Dışarda maskelenmiş bir savaş birliği besbelli gece tali-
mine çıkıyordu.

«Özür dilerim Halls, mektup yazmam gerek; karanlık bas-
tırmadan yazmalıyım.»

İşıkları söndürme çanından sonra mum yakmamız kesin
olarak yasaklanmıştı.

«Hadi, serbestsin, git istediğini yap,» dedi Halls.

Yolda bir türlü dolduramadığım kâğıdı çabucak çıkarıp Pa-

ula'ya ateşli bir mektup yazdım.

Ona yolculuğumuzu ve geldiğimiz F. Kampını anlattım.

«İşler yolunda, Paula ve ben senden başka bir şey düşünmüyorum. Burada her şey sakın.

«Geçirdiğimiz anların bir tekini bile unutmuş değilim, yüreğimin bütün ateşiyle kavuşacağımız günü düşünüyorum.

«Seni bütün gücümle seviyorum.»

Güneş ağaçların doruğunu henüz pembeleştirmeye başlamıştı ki, yatakhane kapısı, sanki ardında Sovyet askerleri varmış gibi hızla açıldı. Bir başçavuşun öttürdüğü düdüğün keskin sesiyle birden yerlerimizden fırladık.

«Otuz saniye içinde yalaklarda olacaksınız; çırılçıplak barakaların önüne! Jimnastik yapılacaktır!» diye gürledi.

Çırılçıplak yüz elli adam, yapıların öte yakasındaki yalaklara doğru ilerlemeye başladılar. Daha ilerde gün henüz ışıırken, askerler başka bir çoban köpeğinin emriyle bir yamaca tırmanıyorlardı.

Son derece kısa bir sürede hepimiz yıkanıp binanın önünde dizildik. Bereket versin temmuz ayının ilk günleriydi. Soğuktan yakınacak halimiz de yoktu. O zaman başçavuş aramızdan birine işaret etti ve kendisi dönünceye dek bize jimnastik hareketleri yaptırmasını söyledi. Yaptığımız bütün iş, kolları çeşitli yönlerde uzatmak, elleri ayakların ucuna değirmek, sonra sağ ve sola dönerek elleri en uzak yere dokundurmak ve bu hareketlere yeniden başlamaktan ibaretti.

Başçavuş uzaklaşmadan önce, «Devam edin, durmak yasak!» diye tembih etti.

Yeniden ortaya çıkıp da artık durmamız emrini verdiğinde hepimizin başı dönüyordu.

«Kırk beş saniyede savaş elbiselerinizi giymiş olduğunuz halde burada bulunacaksınız!» dedi.

Ve kırk beş saniye sonra, yüz elli çelik miğfer ve bunların altında nabızları patlayacakmış gibi atan yüz elli delikanlı, bayrağa karşı sıralanmış duruyordu. İşte o zaman Yüzbaşı Fink'i ve korkunç eğitim yöntemlerinin ne olduğunu anladık. Deriden bir külot pantolon giymişti, koltuğunun altında da bir sofa

vardı.

Belirli bir uzaklıkta durdu, yarı çark etti, bayrağı selamladı ve, «Silah ileri!» diye komut verildi bize. Sonra başçavuşa dönerek, «Bugün benim yanımda bulunacaksınız, yeni kıt'anın şerefine talimlere bugün ben komuta edeceğim,» dedi.

Hafifçe durumunu değiştirdi, bir an güneşin aydınlattığı toprağa baktı. Sonra başını sert bir şekilde kaldırarak, «Hazirol!» dedi.

Saniyenin yüzde biri kadar bir süre içinde komutu yerine getirdik. Yapmacıklı bir tatlılıkla, «İyi!» dedi. Gevşek gevşek ön sıraya doğru ilerledi. «Baylar... Bana öyle geliyor ki, piyadeye geçme konusunda biraz erken karar vermişsiniz. Hiç kuşkusuz kendi isteğinizle bırakmış olduğunuz görevinizle, burada uzmanlaşmış piyade erliği arasında hiçbir ilişki yoktur. İçinde hiçbiriniz bu görev için elverişli görünmüyorsunuz. Yanılmış olmayı ve sizin bunun tersini kanıtlamanızı dilerim. Umarım ki, verdiğiniz yanlış yargının cezasını çekmek üzere sizi disiplin kıt'asına göndermek zorunda bırakmazsınız beni.

Onu dinliyor, etkileniyorduk ama kafamız bomboştu.

«Ergeç üzerinize alacağınız görev, düşündüğünüzden çok daha ağır olacaktır. Söz konusu olan sadece bir silaha ve iyi ahlaka sahip olmak demek değildir. Herhangi bir durumda, gerektiğinde cesur, atılgan, sabırlı ve dayanıklı olmasını bileceksiniz. Bütün Reich'da yalnız biz 'Gross Deutschland' birliğinden olanların adı resmi tebliğlerde geçer. Bu onur başkalarına verilmiş değildir. Buna layık olmak için, sizin gibi mortocular değil, sapına kadar yiğit adamlar gerek. Size hemen şunu da söyleyeyim ki, burada her şey zordur; hiçbir şey affedilmez; buna göre herkes çeki düzen vermeli kendine.»

Bu hal karşısında ne halt edeceğimizi bilemiyorduk.

«Hazirol!» diye başladı, ardından, «Yat!» komutu geldi.

Bir an bile düşünmeden hepimiz kumlu topraklar üzerine uzanmıştık. O zaman yüzbaşı sanki bir plajda geziniyormuşçasına insanların üstüne basa basa ilerlemeye başladı. Bir yandan söylevine devam ederken, bir yandan da yüz yirmi kiloluk ağırlığı taşıyan çizmeleri altında korkudan kimildayamayan vücutlarımızı eziyordu. Subayın topukları rasgele kiminin

sırtına, kiminin kışına, miğferine, eline basıyor hiç kimse ses çıkaramıyordu.

«Bugün sizinle küçük bir geziye çıkacak, ne biçim adamlar olduğunuzu yakından göreceğim,» diye sözlerine devam etti.

Sonra bizi biri yüz, öbürü elli kişilik iki grupta topladı.

Halls ile benim içinde bulunmadığım elli kişilik topluluğa dönerek nezaketle, «Baylar, bugün sizlerin yaralıları olduğunuzu kabul ediyoruz,» dedi. «Yarın da arkadaşlarınızla siz meşgul olacaksınız. Yaralıları takımı **yat!**» diye komut verdi.

Sonra bize dönerek, «İkişerlik gruplarla, yaralıların yardımına!» dedi.

Halls ile ben küçük bir iskemlede taşıyormuşçasına seksen kiloluk bir delikanlıyı yükledik ve küçük bir vadi biçimindeki yere doğru yürümeye başladı; sanki bir kilometrelik yol almıştık. Adam da bu duruma alışmış ağırlığını bastırdıkça bastırıyordu; kollarımız kopacaktı neredeyse. Küçük bir tepeye ulaşınca, öte yakadan aşağıya inmemiz gerekiyordu. Bu oldukça sarp yokuştan inerken çizmelerimiz gıcırıyor, oraya buraya çarpıyordu. Bu küçük oyun ne zaman sona erecekti? Sıcak bastırmış, ter içinde kalmıştık. Bazıları yorgunluktan tükenmiş bir halde mola veriyor, kollarındaki sözde kurbanı yere bırakıyorlardı. Her seferinde de Fink, başçavuşun yardımıyla yorulan çifti sıradan çıkarıp daha ağır bir angaryaya sürüyordu: Yani bir adam sırtında başka bir adamı taşıyordu. Yamacın eteğine ulaşınca, bunun benim de başıma geleceğini kestirdim.

«Artık taşıyamayacağım, Hallş, bileklerim kopuyor, bırakacağım,» diye mırıldandım.

«Delirdin mi sen, dişini sık biraz daha; tek başına birini taşıman daha mı iyi?»

«Biliyorum, Halls, ama elimde değil,» dedim yüzümü buruşturarak.

«İleri!» diye devam ediyordu yüzbaşı, «Sol, sol...»

Hallş bırakmamam için kuvvetli elleriyle bileklerimi sımsıkı tutuyordu. Arkada, bütün teçhizatıyla bir arkadaşı taşıyan askerler, çakıllı yolda soluk soluğa, sendeleye sendeleye ilerliyorlardı.

Başçavuş, bir alay laf kalabalığıyla onlara cesaret vermeğe

çalışıyordu. Benden çok daha güçlü olan Halls dişlerini sıkıyor, yüzünden iplik iplik ter sızıyordu.

Taşıdığımız genç, «Özür dilerim delikanlılar; bana kalsa sizinle birlikte yürümek isterdim,» dedi.

Son derece güçlkle de olsa ağaçlıklı başka bir tepeye daha ulaştık, katlanılmaz bir çaba harcayarak tepeden aşağı indik. Arkada, çok uzakta yüklerini yalnız taşıyan zavallılar, yanlarında başçavuş olduğu halde, acıklı bir halde sendeleye sendeleye geliyorlardı. Yüzbaşı gözünü ayırmıyordu bizden. Aldığımız her metrelik yoldan sonra 'dur' emri bekliyorduk, ama, boşunaydı; yeni ve daha acılı bir metre yolu daha almamız gerekiyordu. Bu ağır vücudun altında ezilen ellerimde kan dolaşmaz olmuştu.

«Artık dayanamıyorum, bırak beni, Halls, bırak beni.»

Halls cevap vermiyor, dişlerini sıkıyordu. Duyduğum acı katlanılmaz olmuştu; ellerimi gevşetmişim ama Halls sımsıkı tutuyor, bu da canımı daha çok yakıyordu. Hemen her yerde kopuyordu gruplar; yüzbaşı Fink yeniden ikili gruplar oluşturuyordu. Sonunda sıra bize de geldi.

Uzun uzun içimi çekerek kanı çekilmiş ellerimi sallamaya başladım. Yüzbaşının dev yapılı gövdesi yanımda belirdi; zayıf omuzlarıma benden daha ağır bir delikanlıyı yüklemek zorunda kaldım.

Bununla birlikte bu değişiklik, durumu oldukça iyileştirmiş gibiydi. Kulaklarım uğuldayarak ağır ağır yürümeye başladım.

Bu işkence bir saat kadar sürdü; neredeyse bayılacaktık. Gücümüzün sonuna gelmiştik; sınırı hep biraz daha öteye itmeye uğraşıyordu. En sonunda insafa geldi; ama bu kez yeni bir talime geçecektik. Ve böylece öldürücü bir yorgunluktan sonra daha ağır bir talime geçirilerek eğitiliyorduk her gün.

Bu ara iradesi zayıf olanlar ya da boyun eğmeyenler için avluda bir çeşit kulübeler vardı; bunlar sadece dört direk üzerine kurulmuş bir çatıdan ibaretti. Sıra yerine de boş sandıklar konmuştu. 'Köpek kulübesi' diye adlandırılan, cezaya çarptırılanların barınağıydı burası. Suçlular bütün günlerini tıpkı öbür-

leri gibi manevra yaparak geçirirler; otuz altı saatlik talimden sonra da 'köpek kulübesi'ne götürülürlerdi. Beş sandık üzerine oturtulan suçlu sırtındaki kalın bir putrele bileklerinden zincire vurulur ve sekiz saatlik dinlenme süresini böyle geçirirdi. Elleri arkalarından zincire vurulmuş olduğu için çorbası geniş bir kaba konarak verilir, o da bunu köpekler gibi dilleriyle yalayarak içerdi. Bu kulübede iki üç gün kalan zavallıya hiç dinlenme olanağı sağlanmadığı için yorgunluktan bitkin düşüp komaya girer; böylelikle acısı sona ermiş olurdu. Ancak o zaman hastaneye kaldırılırdı. Kampta korkunç bir hikâye dillerde dolaşıyordu. Knutke adlı biri, sözü edilen baskıya karşı direnmişti. Dediklerine göre, dinlenme süresini altı kez bu çatı altında geçirmiş, hatta kamçılanmasına rağmen bölüğün eğitimine katılmamıştı. Bir gün de ölüm halinde olan zavallıyı bir ağacın altına götürüp kurşuna dizmişlerdi. Herkes, «Kulübeye girenin sonu budur, öyleyse girmemeye bakmalı,» diyordu. Ve ahlıya ofluya insanlar yollarına devam ediyorlardı.

İşin en şaşılacak yanı o zamanlar hiçbir işe yaramadığımız inancında olmamızdır; aslında da hiçbir zaman iyi askerler olmayacaktık. Hayatımızın bunca güçlükler içinde geçmesine rağmen, iyi niyetle elimizden geldiğince çalışıyorduk. Ama yüzbaşı Fink'in iyi konusunda öyle bir anlayışı vardı ki, insanı ölümün eşiğine götürürdü ancak.

Temmuz ayının ortasına doğru, Bielgorod savaşından birkaç gün önce kampının komutanı yüzbaşı bizleri piyadeye ayırdı. O zaman, açık havada yapılan törende Führer'e bağlılık yemini ettik. Bölük, bayraklarla donatılmış dallardan yapılan bir set üzerinde duran kamp subaylarının karşısında hazırol durumunda toplanmıştı. Nizami bir uzaklığa, yani yedi sekiz metrelik bir uzaklığa gelince hazırol durumuna geçmek ve yüksek sesle, açık seçik olarak şu sözü söylemek zorundaydık:

«Ölüme ya da zafere ulaşıncaya dek Almanya'ya ve Führer'e hizmet edeceğime ant içerim.»

Sonra da sola çark ederek, daha önce ant içmiş ve Kudüs

önünde Bolşevikleri hak dinine çevirmeye hazır şövalyeleri andıran, heyecanlı erlerin sıralarına katılıyorduk.

Sonra, inanılmaz şey, Fink her birimize birer tas iyi şarap ikram etmişti. Ünlü Yüzbaşı «Sieg Heil!» sesleri arasında bizimle birlikte bardağını kaldırdı, sonra da teşekkür etti; birliğe çok iyi askerler gönderdiği için kendinden de hoşnut olduğunu belirtti. İyi askerler olup olmadığımızı bilmiyorum, ama bildiğim eziyetin her çeşidini gördüğümüzdür. Hepimiz zayıflamıştık; bu, altları moraran gözlerimizden ve çöken avurtlarımızdan apaçık görülüyordu. Kamptan ayrılmadan önce dinlenmemiz için iki gün verildi ve bundan oldukça yararlandık. Kamptan ayrıldığımız sırada, her birimizin yüzbaşıya hayranlık duyması inanılır şey değildi. Aslında herkes, bu kırıta bir subay olma hayalini geçiriyordu kafasından.

BÖLÜM VI

Ve şimdi de Bielgorod

1943 yılının sıcak bir yaz akşamında, cephenin dolaylarında bulduk kendimizi. Bielgorod kısa bir süre önce yenden kızıkların eline düşmüştü ve o zamanından bu yana ileri karakollarını, kentin dış mahallelerinde, bizim istihkâmlarımızda yerleştirmişlerdi. Bielgorod'dan geçen Harkov-Kursk cephesi genel olarak sakindi. Bielgorod -Voronej- Harkov üçgenini boşaltmak zorunda bırakıldığımız zamandan bu yana, aslında dövüşe hiç ara vermemiş olan Ruslar, öldürücü bir savaştan sonra eylül ayında mevzilerimizi ele geçirmeden önce biraz soluk alıyor, sayısız ölümlerini kaldırıyor olmalıydılar. Slaviansk katliamından sonra Harkov'u ele geçirmiştik; Kremençug ve Azak Denizi çevresinde girişilen büyük bir yürüyüşten sonraysa uzak güney cephesinde açılan gediğin genişlemesi önlenmişti.

Sovyet'ler toparlanmış, Romanyalı ve Alman askerlerini Kalmuk ovası ve Kafkasya'dan çekilmek zorunda bırakmıştı. Bizi Donetsk ötesine sürmüşlerdi ama duruma henüz egemen değillerdi ve şiddetli karşı saldırılar çoğu zaman çabalarını etkisiz bırakıyordu. Reich ordusunun bu karşı saldırılarının tarihinde Bielgorod ve bunun ardından Harkov ile Ştalino önemli yer tutar. Benim de bulunduğum Bielgorod savaşına altmış bin piyade katılmıştı. Bu savaşa katılmak üzere Silezya kırsallarından özel olarak on sekiz bin Hitler gençliği getirilmiş ve bu savaşta bunların üçte biri öldürülmüştü. Can-

lı, ateşli, her şeyi yapmaya kararlı görünen bu birliğin ilk geldiği günü hâlâ hatırlarım.

Bazı birlikler, üzerlerinde yaldızlı harflerle «Genç Aslanlar» «Dünya Bizimdir» gibi yazılar bulunan flamalarla donanmıştı. Makineli tüfekleri, göğüsleri fişeklikli, ellerinde elbombaları piyade alayları, ağır makineli zırhlı birliklerin de geldiğini gördük. Ova baştan başa askerlerle dolmuştu; üç gün boyunca ardı arası kesilmeden birlikler geldi, geldi.

Sonra her şey derin bir sessizliğe gömüldü. Alaylar, taburlar, bölükler belirli köprü başlarını tuttular. Ateşe hazırlık dönemi-ydi bu. Yapılacak saldırıyı biliyor gibiydik. Aslında biz bunlara cephe-deki günlük hareketleri yapıyormuşcasına katılmış-tık.

Arkadaşlarım ve ben eskiden olduğu gibi yine binbir çeşit angarya altında eziliyorduk. Hava dayanılmaz derecede sıcaktı; otları sararıp kuruyan step-te, en küçük bir yer değiş-tirmede toz dumana karışı-yordu.

Akşamları yaktığımız ateş çevresinde toplanıp tartışıyor ya da türkü söylüyorduk. Cephe aşağı yukarı yirmi beş kilometre olduğundan ateş yakmamıza kimse engel olmuyordu. O zaman, bir türlü unutamadığım Paula'cığım-la oldukça sık mektuplaştık.

Sonra bir gün mangamızı topladılar. Yüz yirmi fişek, dört elbombası verdiler. Sekiz erle bir assubaydan oluşan bir hücum ve koruma mangası meydana getirilmiş-ti. Halls'ı (birlikte olabilmek için elimizden geleni yapı-yorduk) makineli tüfeğe ayırdılar; mangamızda iki F.M. Spandau, üç tüfek —biri benimki— hafif makineli tüfekli iki bombacı, ağır bir elbombası sandığı vardı. Cephenin hemen yakınındaki büyük bir çiftliğin yanında bulunan bir sürü sığınaktan birine gittik. O sığınakta Gross Deutschland'ın bir zırhlı birliği de bulunuyordu. Tigre tipinde tırtıllı ağır silahlar ve sahra toplarıyla donatılmış, yapma yapraklarla son derece iyi maskenmiş-ti. Çiftlik binasının önünde üniformalı bir yazıcı kalın bir deftere kün-yemizi işledikten sonra oradan ayrılı-yorduk. Başka bir masada da, etrafında panzer subayları ve hazırol durumunda assubay-lar bulunan bir süvari üstteğmeni bir haritayı inceli-yordu. Ka-

derimiz kâğıt üzerine kesinlikle çizilmişti; orada gösterildiği şekilde çiftlik dışına gönderildik. Ormanın sınırında, ilk hatlara ulaştıran derin hendeklerin açılması olduğunu hemencecik gördüm. Kuşkusuz içimizden her birimiz aynı anda, artık bu kez tamam oradayız, diye düşünmüştü. Her yerde birlikler mevzilerine yerleşiyorlardı.

Biz 5. bölümü meydana getiriyorduk. Sağ açıda, bizi ormanın altına götüren bir hendeğe yerleştik. İstihkâm erleri ağaçların kökleri arasından bu yolu açmak için hayli ter dökmüş olmalıydılar. Her yerde mola vermiş birliklere rastlıyorduk. Akşam altı sıralarındaydı saat. Gündüzkü bunaltıcı sıcak azalmaya başlamıştı.

Ormandan çıkan siperi izledik, dalgalı bir arazide zigzaglı bir yoldan bir tepeye ulaştık. Haritaya eğilmiş olan bir subay bize yolumuzu gösterdi; solda yol ikiye ayrılıyordu; yeniden ormana daldık. Kanter içinde kalan askerler itişe kakışa mevzilerini araştırıyorlardı. En sonunda bir sığınağa vardık; burası Hitler gençliğinden olan askerlerle doluydu hemen hemen.

Bizi götüren assubay, «Dur!» diye komut verdi. «Şuraya dağın; emir verildiği zaman mevzilerinizi alırsınız. Ne yapacağınızı çavuşunuz anlatacak.»

Selam verip çıktı; Hitler gençleri arasında kalmıştık. Yan yana birbirlerine sokularak yere diz çökmüş keyifli keyifli konuşuyorlardı. M - G 42'sini yere koyup alının terini silmekte olan Halls'ın yanına gittim.

«Tuh! Allah belasını versin bu silahın, öyle ağır ki; benim mavzer daha iyiydi.»

«Ben senin yanında olacağım, Halls, nasıl olsa aynı mandadanız.»

Sonra ikimiz de sol ellerimize baktık, ikimizin eline de «5 K, 3» damgası basılmıştı.

Bize yaklaşan Olensheim, «Bu ne demek?» diye sordu.

«Bu, manga numarası, onbaşım,» dedi alaylı bir sesle Halls. «Bizden değilsen; bu, seni tanımıyoruz demektir.»

Olensheim kaygıyla eline baktı.

Kız gibi güzel bir Hitler'ci genç yaklaştı.

«Savaşta Sovyetler dürüst davranıyorlar mı?» diye sordu. Karşı ekip hakkında bilgi edinmek isteyen bir futbolcuya benziyordu.

Çay salonundaki ihtiyar bir kadın edasıyla, «Hem de çok!» diye cevap verdi Halls.

Çavuşun duyacağı bir sesle Lensen, «Acaba kimseden bir haber alamayacak mıyız?» dedi.

Yerde upuzun uzanmış yatan en kıdemlilerden biri, «Kapa çeneni! Yakında hangi köşede geberip kalacağını öğrenirsin,» dedi.

En yakınımızda bulunan Hitler gençleri, «Vay! Vay! Böyle konuşan ödle kimmiş bakalım!» diye atıldılar.

Güçlü kuvvetli ve epey gürültü patırtı atlatmış gibi görünen otuz yaşlarında biri, «Bok herifler! Hele hafif bir yara alın da akınız bokunuza nasıl karışır görürüm ben,» dedi.

«Genç Aslanlar»dan biri ayağa kalkıp bu moruk askere doğru ilerledi. Hukuk ya da tıp fakültesi öğrencisi edasıyla, «Herkesin moralini bozan bu bozguncu tutumunuzu açıklar mısınız, efendim?» dedi.

Böyle efendice konuşmanın kendisini hiç de ırgalamadığını gösteren bir tonla konuştu kıdemli asker. «Çek arabayı, uykumu kaçırma!»

Delikanlı, «Size bir kez daha soruyorum,» diye üstlendi.

«Size diyorum ki, bombok heriflersiniz; hele bir sopayı yiyin de aklınız başınıza gelsin.»

Hitler'ci gençlerden biri daha yay gibi fırladı yerinden. Yüz çizgileri düzgündü; kararlı bir hali vardı; çelik renginde ki gri gözlerinde sarsılmaz bir kararlılık okunuyordu. Hiç kimseye bakmadan kıdemli askere saldıracak sandım.

«Bizim anakuzuları olduğumuzu mu düşünüyorsunuz?» dedi bakışıyla aynı ifadede olmayan bir ses tonuyla. «Biz de kamplarımızda en azından sizler kadar piştik. Dayanıklı olmak için her şeyi yaptık.» Bir arkadaşına dönerek, «Rümmer, suratıma bir şamar indir,» diye buyurdu.

Rümmer bir sığırayışta doğruldu. Sinirli ve güçlü yumruğunu arkadaşının ağzına indirdi. Yumruğu yiyen yerinde sallandı, sonra gelip kıdemli askerin karşısına dikildi. Çenesinden

şerit halinde iki sıra kan boynuna doğru süzülüp akıyordu.

«Akı bokuna karışanlar sizin türden burjuvalardır,» dedi.

Vaktinden önce dayak yemeye niyeti olmayan yaşlı adam, «Pekâlâ! Pekâlâ! Anlaşıldı, kahramansınız sizler!» dedi ve sırtını dönüp uyumaya çalıştı.

Bizim manganın çavuşu, «Çene çalacağınıza oturun da ailelerinize mektup yazın; posta neredeyse kalkacak,» dedi.

«Doğru, aileme bir mektup yazayım,» dedi Halls.

İki günden beri Paula'ya yazdığım mektup cebimdeydi. Bir iki sevgi sözü de ekleyerek zarfı kapadım. İnsan korktuğu zaman annesini düşünüyor; saldırıya geçeceğimiz günün arifesinde içimdeki korkunun gittikçe büyüdüğünü hissediyordum. Uzaktaki aileme, özellikle anneme bunalımımından söz etmek ihtiyacını duyuyordum. Yazıyla bunu daha kolaylıkla dile getirebilirdim.

Mektubu yazdım, zarfı kapayıp Paula'nınkiyle birlikte Halls, Olensheim Kraus ve Lensen'in yaptığı gibi alay postacısının torbasına attım.

1943 yılının bu akşamında her şey derin bir sessizlik içindeydi. Gece devriyeler arasında çarpışmalar olabiliirdi.

Savaştı bu!

Hava karardığı sırada bizim taburun çavuşu yaklaşmamızı işaret etti. Onun etrafında toplanmış, dikkat kesilmiştik. Çavuş neler yapmamız gerektiğini anlattı bize. Bulunduğumuz bölgenin haritası üstünde, bize emir verilir verilmez, çok temkinli hareket ederek hangi noktalara ulaşmamız gerektiğini gösterdi. Yayılım ateşi açarak bir süre sonra bize ulaşmış sonra da öne geçecek olan piyadeyi koruyacaktık. Ondan sonra birtakım toplanma noktaları saptayıp, yapılan bazı işlerden de söz etti, ama bunların hepsini anlamadım. Ondan sonra gidip dinlenmemizi salık verdi; çünkü gece yarısından önce harekete geçilmeyecekti.

Orada birbirimize bakışarak kalakaldık. Artık öğrenmiş bulunuyorduk: İşin şakası yoktu, saldırıya katılıyorduk. İçimizde yükselen bir önseziyle yüzümüzü keder kapladı; içimizden kurbanlar verecektik bu gece. Zafer kazanan bir ordunun bi-

le ölüleri ve yaralıları olurdu. Führrer de söylemişti bunu. Aslında hiç kimse sonunun ne olacağını kestiremiyordu. Ölenler olacaktı ve onlar gömülecekti. Ama tehlikeye rağmen hiç kimse kendisini bu durumda düşünmek istemiyordu. Binlerce insanın başına gelmişti bu felaket, ama kendisinin başına gelmeyecekti. Ve her birimiz, duyduğumuz korku ve kuşkuyla karşın konuşmalarda bu noktaya saplanıp kalıyorduk. Hatta yıllardır kendilerini feda etmeye hazır bir biçimde yetiştirilmiş olan «Hitler Gençliği» bile birkaç saat sonra başlarına nelerin gelebileceğini kestiremezlerdi. Hayır, inanamıyordum buna! İnsan bir fikrin heyecanını duyar ve bütün düşünce sistemini buna göre kurabilir, kendini tehlikeye atar, ama en kötü olasılığa inanası gelmez. Yoksa insan kaçır, hem de bütün gücüyle kaçır, hatta yakalanacağını kesin olarak bilmesi de kaçmasına engel olmaz.

Tatlı bir yaz gecesi idi. Kavurucu sıcak bir günün sonunda geceyle birlikte tatlı bir serinlik sarıyordu etrafı. Halls kolumdan yakaladı.

«Sajer dostum, kelleyi korumalıyız birazdan. Savaşın tam da sona ereceği sırada geberirsek yazık olur doğrusu.»

«Gerçekten sersemce bir şey olur bu.»

Kafamız o kadar sorunla doluydu ki, konuşma gereğini duymuyorduk artık. Herkesin kafasında «nasıl kurtulacağım» sorusu çöreklenmişti.

Örtülü sığınağın dibinde bir «Genç Aslan» hafif sesle bir armonika çalıyor, arkadaşları bu sese uyarak kederli bir türkü söylüyorlardı. Birkaç patırtı üzerine yerimizden sıçradık.

Tamam, diye düşünüyorduk.

Ama sadece devriyelerin çatışmasıydı bu. Aydınlatıcı füzeleler havalandı, elbombaları patladı.

Sonra yine sessizleşti ortalık. Lensen bize yaklaşmıştı.

«İlk Sovyet hatları aşağı yukarı dört yüz metre ötede; çavuş söyledi. Anlıyorsunuz ya, burun burunayız.»

«İşler yolunda öyleyse,» dedi bir kıdemli asker. «Smolensk’de moskofların delikleri bir elbombası atımı uzaklıktaydı. Şimdi rahatça uyuyabiliriz artık.»

Kimse cevap vermedi ona.

Bizi yönetecek olan çavuş, «Anladığıma göre, onların mevzilerinden birine yerleşmek zorundayız,» dedi.

Hepimiz, bize düşen işin çok tehlikeli olmaması umuduyla kulak kesilmiş dinliyorduk.

Ama yere uzanmış yatan Lindberg adında biri, «Ama Rus gözcüleri bizim geldiğimizi görürler. Çılgınlık bu!» diye haykırdı.

«Kuşkusuz işin en zor yanı da bu olacak; dileyelim ki gece karanlık olsun. Üstelik saldırıdan önce ateş etmemiz emri de verildi. Sessiz sedasız mevzileneceğiz.»

Aslında gözüne uyku girmemiş olan kıdemli asker, «Mayınları da unutmayın,» dedi.

Assubayımız, «Elden geldiğince arazi mayınlardan arındı,» dedi.

Öbürü, «Elden geldiğince ha!» diye alay etti. «Bak, bu hoşuma gitti. Ama yine de siz temkinli olun; önünüze ufak bir tel parçası bile çıksa sakın ateş etmeye kalkmayın.»

Lensen öfkeli öfkeli, «Canımızı sıkıp durma gebertirim sonra seni,» dedi.

Yumruğunu onun burnuna doğru uzattı. Kıdemli asker gülümsedi, pabuç bırakmadı ona.

«Peki İvan'la burun buruna gelirsek silahlarımızı kullanacağız elbette, değil mi?» diye sordu bombacı Kraus.

«Evet, ama en sonunda,» diye cevap verdi assubay. «Bizim asıl işimiz onlardan önce davranıp bizi görmelerine meydan bırakmadan sessizce haklayıvermek.»

Sessizce! Ne demek bu?

«Dipçik ya da kürekle mi?» dedi Halls kaygılı bir bakışla.

«Kürek, süngü ya da başka şeyle; asıl önemlisi ses çıkarmadan temizlemek.»

Genç Lindberg, «Esir alırız onları,» dedi.

«Delirdin mi sen? Bir hücum mangası görev sırasında bir de esirlerle uğraşamaz. Ne yapacağız onları sonra?»

«Hay Allah kahretsin, parçalamalı onları be!» diye mırıldandı Halls.

«Korkuyor musun?» dedi Lensen.

«Yo! Korkar mıyım!» dedi Halls erkek olduğunu göstermek

için, ama yüzü sapsarı kesilmişti.

İriyarı arkadaşımın belinde asılı küçük kazmasına takıldı gözüm. Birtakım insanlarla bir yüzbaşının gelmesi üzerine hepimiz ayağa kalktık.

Küçük Lindberg safça, «Neredeyiz şimdi?» diye sordu.

«Rusya'da,» diye alay etti kıdemli asker.

Bu şakaya hiç kimse gülmedi, ama assubay bulunduğumuz yeri kestirmeye çalıştı. Bielgorod'un dört kilometre kuzeybatısındaydık.

«Uyumaya çalışacağım,» dedi Halls anlaşılır anlaşılmaz bir sesle.

Örtüleri açmadan yan yana uzandık. Halls'ın hendek boyunca bıraktığı spandau donuk bir parıltıyla parlıyordu. Saatler boyunca uyumaya çalıştık. Uyuyamıyorduk. Bu, açık havada, rahatsız bir durumda olmamızdan ötürü değildi; çok geçirmiştik böyle geceleri; uyuyamayışımızın nedeni geleceğimiz üzerine duyduğumuz kaygıydı.

Bombacı Kraus yüksek sesle, «Ölünce bol bol uyurum nasıl olsa,» diyerek ayağa kalktı, karşiki duvara çiş etti.

Kafamda binbir düşünce kaynaşıyordu. En sonunda uyuyabildim; belki de üç saat kadar uyumuştum; birdenbire çok uzaktan duyulan bir motor gürültüsüyle sıçrayarak uyandım. Aynı anda da omuz başımda uyuyan Halls, Grumpers ve öbür bombacıyı uyandırdım.

«Ne var? Ne oluyor?» diye inlediler bel bel bakarak.

«Bilmiyorum. Bize seslendiler sandım.»

«Saat kaç?» diye sordu Halls.

Okul sıralarından kalma saatime bir göz attım.

«İkiyi yirmi geçiyor.»

Gözünü kırpmamış olan Lindberg, «Gün saat kaçta ağarır?» diye sordu.

«Bu mevsimde çok erken ağarır,» diye cevap verdi oradakilerden biri.

Motor gürültüleri hep sürüp gidiyordu.

«Bu gürültüler böyle sürer giderse Rusları uyandırırılar.»

Boş yere uyumaya çalıştık. Yarım saat sonra sığınacağın üstünde bir gürültü patırtı kaptı. Bizimkilerin karanlıkta malze-

melerini topladıklarını anladık. Bizim hendeğin yirmi metre ötesinde neler olup bittiğini kestirmeye çalışıyorduk.

Sonra maskeli bir çavuş yaklaştı. Alçak sesle, «8. ve 9. manga burada mı?» diye sordu.

Manga komutanları aynı anda, «Buradayız!» dediler.

«Beş dakika içinde C yolundan çıkıp mevzilerinize çekileceksiniz. Başarılar!»

Parmağıyla üstünde C harfi yazılı belli belirsiz görülen bir pankartı işaret etti. Bir anda bütün düşünceler uçup gitti kafamızdan, uyuşturulmuş gibi hiçbir şey düşünemez olmuştuk. Herkes silahını, teçhizatını yokladı; Yüzbaşı Fink'in öğrettiği gibi miğferin çenealtı kayışını düzelttik. Benim iriyarı arkadaşım ağır F. M.'ini omuzladı. Onun yardımcısı olan iki numaralı er Lindberg hemen yanında yer aldı. Öğretilmiş olan her şeyi unutmuş görünen sadece kıdemli askerdi. İkinci makineli tüfek eriydi o bizim, bu hazırlıklarda hiç de acelesi yokmuş gibi görünüyordu. Dudaklarında hafif bir gülümseme vardı. O bizden daha çok şey biliyordu. Ağır F. M.'ini bacağına dayayarak hareket emrini bekledi.

Silahına bakarak, «Umarım, bozulup da beni yarı yolda bırakmazsın,» dedi alaylı alaylı.

Bir elektrik akımına çarpılmışçasına, «8. Manga!» diye bağırdı çavuşumuz. «İleri! Ses yok! Arkamdan gelin!»

Savaş alanına doğru ilk adımlarımızı attık. C yoluna girdik, bizi ileri karakollara götüren yollarda ilerlemeye başladık.

Kulak kesilmiştik; Rus ya da Alman hatlarından anlaşılmaz uğultular geliyordu. Bu güzel, ılık yaz gecesinde uyuklayan piyade erleriyle dolu siperlerden geçtik. Sonra assubayımızın ardında, tahta dolu hendekten dışarı çıktık. Eşek gibi yüklü genç Lindberg, siperden sürtünerek çıkarken spandau'lar birbirine çarptı; assubay kayışından yakalayıp, onun çıkmasına yardım etti. Sonra kışına bir tekme atarak yıldırımlar saçan bakışlarla ona baktı. Tek sıra halinde ormanın sınırına geldik. Assubay birdenbire durunca, hepimiz birbirimize girdik.

Sonra yeniden yürüyüşe geçtik. Ormanın sınırında insanların barındığı çukurlar ve bir sürünge kadar sessiz gözcüler vardı.

Derince kazılmış yola attık kendimizi.

«Yüzükoyun,» diye fısıldadı önümde ilerleyen. «Arkanda-kine de söyle.»

Birbiri ardına sıcak topraklara sürüne sürüne, son Alman mevzilerinden çıktık. Gözlerimi önümdekinin çivili tabanlarına dikmişim, görebildiğim bu tek şeyden ayırmak da istemiyordum. Önümde ilerleyenler yüksekçe bir yerden aşmak zorunda kaldıkları zaman sürünen karaltılar görüyordum. Ara sıra da önümde giden arkadaşımın çivili tabanları burnumun dibinde, yirmi santim ötede duruveriyordu. Bir dakika sonra her şey yeniden harekete geçiyor, içgüdüsel olarak mangaya duyduğum güven, boğazımda düğümlenen yumruyu dağıtıyordu.

Sanki Çin'e gitmişiz gibi uzun gelmişti bana yol. Aşağı yukarı hareketimizden yarım saat sonra Rusların dikenli tellerine ulaştık. Yüreğimiz çarpıyordu; önde giden arkadaşımız bu tel ağda bir geçit açtı. Telleri her kesişte mayınların patlayıp tozu dumana karıştırmasını bekliyorduk. Bidonların isleriyle kararttığımız yüzlerimizden ter iplik iplik süzülüyordu. Saatte ancak on beş metre yol alabildiğimiz bu dikenli teller arasında, birkaç dakikada bizi birkaç yıl yaşlandıran içinde bulunduğumuz bu gerginliği anlatamam.

Bu tel ağından hepimiz sıyrılıp çıktıktan sonra birkaç saniye yan yana durduk; ellerimizde olmadan tirtir titriyorduk. Kızılların ileri karakollarından hemen hemen çok belirgin gü-rültüler geliyordu. Faltaşı gibi açılan gözlerimizle birbirimize baktık. Konuşmadan aramızda anlaşmaya alışmıştık artık. Yirmi metre kadar daha ilerledik; yüksek otlarla kaplı alçak bir tepeye vardık. Konuşmalar duyuluyordu. İlk hatlar, hiç kuşkusuz birkaç adım ötedeydi.

Birdenbire, inanılmaz şey, bir karaltı belirdi önümüzde. Aşağı yukarı on beş metre ötede bir Sovyet devriyesi dolaşıyor ve besbelli içinde kendilerinden olanların bulunduğu bir çukura eğiliyordu. Soluğumuz kesildi ve yavaş yavaş, duyulmamış bir sessizlik içinde, ellerimizde silahlarımız doğruldu. Komutanımıza baktık; donakalmış gibiydi. Rus hiçbir kaygı duymadan bize doğru ilerledi; bakışlarımızı ondan ayırmıyorduk.

Temkinsiz Rus kısa çizmeleri üstünde sallandı ve dönüp arkadaşına doğru ilerlemeye başladı. O zaman çavuş kemerinden bir bıçak çıkardı; bir anda bir şimşek gibi çaktı bıçağın parıltısı. Çavuş bıçağı yavaşça Grumpers'in burnunun dibinde toprağa sapladı ve parmağıyla da Rusu işaret etti.

Bombacımızın gözleri yuvalarından dışarı uğramıştı. Çıl-gınca bir bakışla Rusa, bıçağa ve çavuşa bakıyordu. Çavuş tekrar işaret edince, titreyen elleriyle hançerin kabzasına sarıldı. Sessiz duran mangaya son bir kez daha yalvaran bir bakışla baktı, sonra sürünerek öne doğru ilerlemeye başladı. Kaygıdan sımsıkı dişlerimiz sıkılmıştı; gözlerimizi çalılıklar arasında ilerleyen arkadaşımızdan ayırmıyorduk.

Rus konuşmasına devam ediyordu, sanki savaş bin kilometre ötedeymiş gibi. Sonra birkaç adım daha attı. Daha ilerde başka sesler duyuluyordu.

Bir yüz yıl gibi süren saniyeler geçti aradan; hepimiz kendimizi unutmuştuk artık. Rus, Grumpers'in gizlendiği çalılığa doğru ilerliyordu. Devriye geldiği gibi yine geri döndü, ama arkasında bir karaltı doğruldu. Grumpers bir sıçrayışta kızıl askerle arasındaki üç dört metrelik mesafeyi aştı. Öbürü geri döndü. Bir çatışma ve boğuk haykırışlar duyuldu. Daha uzak-taki çukurdan başka sesler yükseldi. O zaman bombacımızın karaltısının yere devrildiğini açık seçik gördük.

Grumpers umutsuzca, «Yandım arkadaşlar,» diye bağırdı.

Rus bir yana sıçradı; ardından hafif makinelinin tak... tak... sesleri duyuldu; silahın ateşi gecenin karanlığında parıltıdı. Solumdan, başka bir çatırır parçaladı sessizliği. Kraus'un hafif makinelisinin mermileri havayı deldi; Rus çukurun yanındaki toprak yığınının doğru koşup oraya daldı.

Çukurdan, «Germanski! Germanski!» (1) sesleri yükseldi.

Bir şey yapamaz sanılan kıdemli asker ileri atılıp sağ elindeki bombayı fırlattı. Bomba bir iki saniye gecenin karanlığında kayboldu. Sonra beyaz bir ışık, haykırışlar yükselen çukuru aydınlattı. Bir an için her şey derin bir sessizliğe gömüldü.

Taşı tarağı toplayıp dikenli tellere paralel olarak geri çekilmeye başladık; bir uğultu yükseliyordu havada. Bir mayın patlaması ya da bir mujiğin kurşunuyla postu bırakmamak için bir tepeciğin ardına çekildik. Soluk soluğa kalmıştık; korkuyla dallar arasında savunma durumuna geçtik. Çavuş Kraus ve kıdemli askeri kasederek, «Hayvanlar!» dedi. «Ateş emri vermemiştim ben; artık çıkamayız buradan!»

Onun da bizim gibi korkudan dizlerinin bağı çözülmüştü. «Yerimiz belli olmuştu, çavuş. Zavallı Grumpers bıçağı saplayamadı,» dedi kıdemli.

Çok kısa bir süre içinde on kadar füze etrafı gündüz gibi aydınlattı. Rus yaylın ateşi her yanda havayı delip geçiyordu. Ruslar her yana rasgele elbombaları fırlatıyorlardı; onların yerinde biz de olsak böyle yapardık.

Genç Lindberg ağlamaklı bir sesle, «Mahvolduk!» dedi.

«Çabuk bir kürek,» dedi biri. «Bir mevzi hazırlamalıyız kendimize... Öldürebilirler bizi.»

Kıdemli asker kararlı bir sesle, «Kımıldayın alçaklar!» dedi.

Ne yapacağımızı bilmez bir durumdayken, çavuştan daha otoriter bir sesle konuşan kıdemli askerin emrine boyun eğdik. Soluğumuz kesilmişti. Bir füze tam üstümüzde parladı. Taş kesilmişti. Bir anda bütün manzara gözler önlerine seriliverdi. Ötede Rusla Grumpers'in cesetleri uzanmış yatıyordu; beş altı çukur görülüyordu. Diğer füzeler tırmanmaya başladığımız ormanın sınırını aydınlattı. Bereket versin, sığındığımız tepenin arkasında bulunduğumuz için hemen önümüzde olan Rus piyadeleri bizi göremiyordu.

Ruslar eşsiz bomba atarlarıyla bombaları fırlatmaya başladılar.

«Tanrım!» dedi kıdemli asker. «Buna devam ederlerse halimiz dumandır!»

«Yerin altına girmeli!» diye inledi Lindberg.

«Kapa çenen! Karnınla eş toprağı, hiçbir hareket yapma; kımıldamazsak kütük sınırlar bizi.»

Tepenin öte yakasında dört metre kadar ileriye düşen bir şeyin boğuk gürültüsü duyuldu. Bir şimşek tepeyi paramparça etti, toprak yağmuru altında kaldık.

Artık füze atmıyordu Ruslar; tepemizin üstünde uçuşanlar da gittikçe azalıyordu. Sovyet piyadeleri her zamanki gibi Alman askerlerine lanetler yağdırıyorlardı.

Sol yanımıza çok yakın bir bomba düştü. Bu patlama sesleri arasında, aralıksız hıçkırıklar duyuluyordu. Eski askerin yanında bulunan biri homurdandı.

«Kapa çeneni! Kapa diyorum sana! Kendini tut! yoksa mahvoluruz!»

Kendisinin yardımcısı olan iki numaralı ere söylüyordu bu sözleri. Delikanlı yüzünü gözünü tırmalıyor, tir tir titriyordu.

«Kapa çeneni!» diye dişlerini gıcırdattı kıdemli asker ve eliyle delikanlının bileğinden yakalayıp, «Cesaret!» dedi.

Bombalar yağmur gibi yağıyordu. Delikanlı bileklerini ısıırıyordu; gözleri yaş içindeydi. Burnunu çekti.

«Sus!» diye diretti kıdemli asker.

Füzeler söndü, zifiri bir karanlık sardı her yanı.

Daha uzakta, kuzeyde başka bir manga ortaya çıkarılmış olmalıydı. Silah sesleri duyuluyordu. Bir an soluk aldık. Sonra önümüzde başka gürültüler duyulmaya başlandı. Gözlerimizi iyice açıp baktık; birtakım adamların bizim mevzimize paralel olarak yürüdüklerini gördük. Sırtımızdan uzakta duran kıdemli asker elinde bir bomba tutuyordu. Bir kez daha taş kesildik. Diz çökmüş karaltılar dikenli tele kadar ilerleyip sonra geri döndüler.

Derin bir soluk aldık. Yaralı delikanlı yüzünü toprağa gömmüş, hıçkırıklarını duyurmamaya çalışıyordu.

«Onlar da bizim kadar korku içinde,» diye mırıldandı kıdemli asker. «Ne olup bittiğini anlamak için gönderiyorlar; onlar da birkaç adım atıyor, gidip birşey görmediklerini söylüyorlar.»

«Gün ağarıyor,» diye fısıldadı assubay. «Mevzilerimiz iyi; burada kalabiliriz sanırım.»

«Hayır, çavuş, dağılmaya bakmalı.»

«Evet belki de dağılmalı.» Halls'ı göstererek, «Sen, şurada yirmi metre kadar ötede dikenli tel hizasında mevzileneceksin; bir çukur var orada,» dedi çavuş.

Halls'la Lindberg yılan gibi sürüne sürüne uzaklaştılar. Kı-

demli asker yaralı delikanlının omzuna dokunarak :

«Ne var?» diye sordu. Yüzü gözü toz toprağa bulanmış, gözleri yaş içinde, başını kaldıran genç adam, «Kimildayamıyorum,» dedi. «Kalçamda bir şey var; çok sancıyor.»

«Kimildama. Bizimkiler neredeyse gelirler, seni kurtarırlar.»

Delikanlı burnunu yeniden toprağa sokarak, «Peki,» dedi. Saatine bir göz atan assubay, «Hücum kıt'alarımız bir çeyrek saate kadar orada bulunurlar,» dedi.

Güneş yükseliyor, ufku pembeleştiriyordu. Heyecanla bekliyorduk.

«Topçuların bir hazırlığı yok mu?» diye sordu Kraus.

«Hayır,» diye cevap verdi çavuş. «İlk saldırıya geçen kuvvetler ani bir baskınla ilk hatları ele geçirecek. Biz burada düşman saldırısını etkisiz bir duruma getirmek için bulunuyoruz.»

«Ama bizimkiler Rus sanıp bizi temizleyebilirler.»

«Evet, böyle bir tehlike de olabilir,» diye alay etti kıdemli asker.

Sanki onların siperlerindeymişiz gibi Rusların seslerini duyuyorduk.

«Hiç olmazsa bizim burada bulunuşumuzu akıllarından bile geçirmiyorlar,» dedi çavuş.

«Bir saat sonra öleceğimize göre neye yarar akıllarından geçirmeleri,» diye kendi kendine söylendi kıdemli asker.

Uzakta, sol tarafta ateş başladı. Alman birlikleri arasında bir delikanlı, zincirleme birbirine bağlı bir mayın telini çekmiş olmalıydı ki, ardı ardınca altı yedi patlama bütün çevreyi, Rus mevziini, Grumpers ve düşmanının cesetlerini, tepeciği ve yüreklerimizi havaya hoplattı. Bir dakika önce gördüğümüz bütün insanların bir an içinde havaya uçtuğunu sanmıştık. Bereket versin, savaşlarda ölü sayısı kopan gürültü kadar büyük olmuyor. Her yeri Hitler gençleri sarmıştı; dikenli telleri aşmaya uğraşanlar onlardı. Kıdemli asker silahını omzuna dayadı.

«Ateş!» diye gürledi assubay. «Gebertin hepsini!»

Ruslar yerlerini almak üzere koşuyorlardı. Önümden boynuna geçen 7-7'lik fişeklerin gürültüsü kulaklarımı sağır ede-

cekti.

Olup bitenleri belli belirsiz ayırt edebiliyordum. Spandau iki ayağı üzerinde sallanıyor ve boyuna durumunu düzelten kıdemli askeri öfkeyle zangır zangır sarsıyordu. Silahımızın insanı şiddetle sarsan uğultusuna, birlikten gelen korkunç uğultular karışıyordu. Titreşimler ve dumanlar arasında önümüzdeki siperde mermilerin kızıl askerler üzerindeki korkunç etkisini görüyorduk. Uzakta, ardımızda, Alman topraklarının bütün namluları ateş kusuyor, düşmanın ikinci mevziini dövüyordu. Birden şaşkına dönen Ruslar, umutsuz bir savunma durumuna girdiler, ama sanki gecenin içinden fırlamış gibi. Genç Aslanlar her yerde mevzilerinden fışkırıyorlardı. Milyonlarca patlamadan meydana gelen bir uğultu sardı bütün ovayı.

Bu akla durgunluk veren kargaşalık ve gürültü patırdı arasında zırhlı birliklerin uğultusu duyuldu.

Şeytanca bir gülüşle, «Panzerlerimiz!» diye gürledi çavuş.

Halls yerinden ayrılıp bize doğru koştu; sallandığını görünce vurulduğunu sandık. Halls ile Lindberg, dikenli telleri geçen bir tanktan tam vaktinde kurtulmuşlardı. Mayınların patlamasıyla yer sarsılıyor, bu sarsıntılardan ya zırhlı bir araç hareketsiz kalıyor ya da on beş metre ilerde bir grup asker havaya uçuyordu. Ardında iki tank daha olduğu halde öndeki tank yakınımızdan geçti, birkaç dakikadan beri taradığımız düşman savunma hattına daldı. Çok kısa bir süre içinde kızılların cesetleriyle dolan siperler aşıldı. İkinci, sonra üçüncü zırhlı araç bu kanlı kargaşalığa daldı ve zincirlerinin halkalarına cesetlerin takılan parçalarıyla ilerleyip uzaklaştı. Assubay elinde olmadan kustu. Henüz kışla talimlerinin, kendilerine duyurduğu sevinci içlerinde duyan çiçeği burnunda genç askerler, pis gerçekle yüz yüze gelmişlerdi. Korkunç bir haykırışın arasında bir zafer narası duyuldu; saldırı ekipleri insanları ezerek ilerliyordu. Arkamızdaki ormandan boyuna zırhlı araçlar çıkıyordu. Her an kırılan, yere serilen ağaç çatırtısının ardından bir panzer çıkıyor, tırtılları üzerinde şahlanırcasına, çabucak yol verme zorunda olan piyade bölüğü arasından ileri doğru saldırıyordu. Yerde uzanmış yatan yaralıların vay haline!

Saldırı başlangıçta bir yıldırım hızıyla sürdürülüyor, zırhlı

araçların ilerlemesine hiçbir şey engel olamıyordu. Bir piyade mangası gelip bize katıldı; komutanı bizimkiyle konuşurken bir tank dosdoğru mevzimize doğru ilerledi. Herkes birden bir yana sıçradı. Genç piyade eri doğruldu, eliyle koluyla sağ tarafı işaret ederek zırhlı aracın üstüne doğru koştu. Kör bir hayvan gibi canavar bize doğru ilerledi ve birdenbire tırtıllarının müthiş gıcirtısıyla tepeciğe iki metre ötede durdu. Kendimi hemen öbür yamaca fırlattım. Koruduğumuz yeri söküp atan canavarın tırtılları, iki metre ilerde korkudan faltaşı gibi açılan gözlerimin önünden geçti.

Öğleye doğru Rus birliklerinde bir hareket görüldü; «Genç Aslanlar»ın gittikçe artan akınlarına karşı kahredici kurşunlar yağdırıyorlardı. Ama hiçbir şey durduramıyordu onları. Yanıp yıkılan Bielgorod ikinci akşam geride sağ kalanların eline geçti.

Bize gelince, çıldırmışçasına, durup dinlenmeden, Sovyet merkez cephesinde Almanların açtığı gediği gittikçe genişletmeye çalışıyorduk. Edindiğimiz bilgilere göre yüz elli bin kişiydiler Ruslar. Aslında altmış bin piyadeye karşı dört ya da beş yüz bin Rus karşı koyuyordu.

Üç gün içinde şurada burada belki ancak yarım saat uyumuştuk; işte üçüncü günün akşamı, kudurmuşçasına öfkenin ne olduğunu gördük. Genç piyadeyle çavuş mangamızda değillerdi artık, ölü ya da yaralı olarak yıkıntılar arasında kalmışlardı; bir ara kaybolan iki bombacı gelmişti. Bizim görevimiz, geride kalmakla birlikte, hâlâ hareket halinde bulunan direnme yuvalarını yok etmektir.

Deliye dönmüştük; yorgunluktan bitip tükenmiştik; ama sinirlerimiz öylesine gergindi ki, belki de bundan ötürü aralıksız heyecanlara karşı koyabiliyordu. Ancak dönüşümüzde esir alabilirdik. Rusların da esir almadıklarını biliyorduk. Uy-kumuz vardı, ama bu dolaylarda sağ kalmış tek bir Rus bile varken uyuyamayacağımızı biliyorduk. Ya onlar yaşayacaktı ya biz. Bundan ötürüdür ki, Halls, ben ve kıdemli asker, bir evin penceresinden, teslim bayrağı açan Rusların üstüne elbom-baları fırlattık.

Uniformalarımız yırtılmış, toz toprak içinde kalmıştı; ha-

vaya bir yanık kokusu yayılmıştı. Aramızdan dört kişi daha ölmüş, beş altı kişi de yaralanmıştı; Olensheim de bunların arasındaydı. Bir patlamadan meydana gelen kocaman çukurda perişan durumda olan yirmi kadar asker, kendilerini toparlamaya çalışıyor, şaşkın bakışlarını kavrulan topraklarda dolaştırıyorlardı; kafaları bomboştu, yüreklerinde hiçbir duygu yoktu.

Bildirilerle, Bielgorod saldırısının büyük bir başarıya ulaştığı ve bunun doğuya doğru ilerleyişimizin bir belirtisi olduğu duyuruluyordu.

Üçüncü ya da dördüncü akşam farkında olmadan Bielgorod'u aşmıştık. Saldırılara biraz ara verilmiş ve piyade erleri geniş çayırlar üzerine uzanmış uyuyorlardı. Çok erken saatlerde bir kilit noktasına gitmek üzere bir arabaya bindik. Bu yıkık dökük köyün neden böyle stratejik bir önemi olduğunu bilemiyordum, ama sonradan saldırıya bu noktadan geçileceğini öğrendim.

Bu zavallı köyün hemen hemen harabolmuş evlerine yerleşip mevzilerimizi aldık. Molozlar arasından otuz kadar Bolşevik cesedi çıkardık. Bunlar vatanları için kanlarını döken insanlardı; hepsi de eskiden ekilip biçildiği belli olan bir bahçeye dar-madağın serilmişti. Hava kurşun gibi ağırdı. Güneşin çiğ ışıkları, avurtları çöken yüzlerimizi aydınlatıyor, gözlerimizi kamaştırıyordu. Aynı ışık, gözleri bir yere dikilmiş Rus ölülerini de aydınlatıyordu. Korkunç bir şeydi bu.

Biri, «Ölen bir insanın sakalı nasıl da çabucak uzuyor,» di-yordu rahatlıkla. Ceketi beş altı yerinden parçalanmış bir cesedi çevirerek, «Hele şuna bakın,» dedi. Bu adam dün traş olmuştur mutlaka ama sakalı bir haftalık sanki.»

Bir arkadaşının yardımıyla büyük bir yapıyı boşaltan delikanlı, bir mermiyle karnı deşilmiş birini gösterip, «Gel şuna da bak!» dedi alaylı alaylı.

Hemen hemen başı kopmuş olan bir komünist askeri bacaklarından sürüklüyordu.

«Yarın geberdiğin zaman seni tanıyabilmeleri için tıraş olsan fena olmaz. Böyle ahmak ahmak konuşup canımı sıkma;

sanki ilk kez ceset görüyorsun!»

Ve kıdemli asker molozların üstüne oturdu, sonra sefer-tasını açtı.

Bir mahzen çok iyi bir savunma yeri olabilirdi. İki maki-neli tüfek eriyle birlikte oraya yerleştik. Yıkıntıdan kapanan pencereyi açtık, hatta deliği biraz daha genişletirken, Sluka'ların uçuşu üzerine işimizi yarıda bıraktık. Önümüzde, olduk-ça yakında, İvan'ların üstüne yağmur gibi bomba yağıdırıyor-lardı.

Assubayımız ve çavuş unvanıyla mangamıza komuta eden kıdemli askeri kaybetmiştik. Uç mangayı birden iriyarı bir adam olan bir karargâh başçavuşu yönetiyordu ama ertesi gün o da öldü. Yüksek rütbeli bir subay edasıyla mevzilerimizi de-netleyen, filan şeyi yapıp, falan şeyi yapmamaya bizi zorlayan bir adam, ancak kırk sekiz saat böyle böbürlenebileceğini ne-reden bilirdi? Bütün günü, beklemek ve kanter içinde kalan pi-yadelerin geçişini seyretmekle geçirdik. Hava boğuk vuruşlar, çatırtılar ve her çeşit gürültüyle çınlıyordu.

İşte tam bu sırada birden her şey çok daha sıkıntılı oldu. Yavaş yavaş zihnimizi topluyor ve olup bitenleri kaygıyla dü-şünmeye başlıyorduk. Ansızın assubayı, Grumpers'ı, kendi ka-deriyle başbaşa bıraktığımız yaralı delikanlıyı ilgiyle düşünme-ye koyulduk. Yaylım ateşi açtığımız Rus siperlerini ve hâlâ kı-mıldayan insanlar üzerinden geçen tankları düşünmeye çaba-lıyorduk. Birdenbire korkuyla karışık bir şaşkınlık içine düştük ve iliklerimize kadar ürperdik. Nasıl olmuştu da bütün bun-lar karşısında vücudum duygusuz kalmıştı; iki kişiliğim mi vardı acaba? Buna inanamıyordum. Aramızda normal bir ömür sürmüş olan herhangi biri, genç bir adam, bunu yapamazdı da ondan. Hayır, sanmıyordum, mümkün değildi; imkân yoktu bu-na! Ama yarın her şeye yeniden başlayacaktık.

Merdivenin yanında üç bombacı tartışıyordu. Kıdemli asker mahzenin ışık dolan penceresinin önünde yapayalnızdı; cebin-den çıkarıp düz bir taş üstüne koyduğu birtakım ıvır zıvır şey-leri sayıyordu. Halls sessizdi; bir çeşit set üstünde iki büküm

oturuyordu. Lindberg'le bir arkadaşı deliklerden dışarı bakıyor ve gözlerini diktikleri meyva bahçesinden başka şeyleri görüyor gibiydiler.

Halls'a yaklaştım, yanına çöktüm. Bir kelime söylemeden bir an bakiştık.

Biyalistok'dan bu yana yüzünün ifadesi garip bir biçimde sertleşen iriyarı arkadaşım, «Ne işimiz var bizim burada!» dedi.

Bilmediğimi gösteren bir işaret yapmakla yetindim.

«Soluk alamıyorum, ama elimizden ne gelir ki...» diye devam etti.

«Burası da dışarısı kadar sıcak.»

«Yine de ıkalım dışarı.»

Dışarı birkaç adım attık; ışık gözlerimizi kamaştırdı.

İncecik bir su akan sebze bahçesini işaret ederek, «Belki soğuk su bulabiliriz orada,» dedim arkadaşşıma.

«Pöh! Ne karnım aç, ne de susadım,» diye cevap verdi. Şaşakaldım.

Oysa arkadaşşımanın kurt gibi iştahlı olduğunu biliyordum.

«Hasta mısın yoksa?»

«Hayır midem bulanıyor, kusma ihtiyacını duyuyorum; yorgunluk!» Çürümek üzere olan otuz Rus cesedini işaret ederek, «Bunları göre göre mi kendimi toparlayacağım?» dedi.

Benim bile şaştığım bir ses tonuyla, «Kimbilir daha ne kötü şeylerle karşılaşacağız?» dedim.

«Biz gelmeden bizimkileri kaldırmış olacaklar,» diye devam etti Halls. «Köye girişte yeni kazılmış topraklarla çevrili yerler vardı. Kim bilir kaç kişi öldü, hesap edebiliyor musun bunu?»

Bir sessizlik oldu.

Halls da hiç kuşkusuz benim gibi bunalım içindeydi.

Gün kararmıştı henüz. Ama saatin kaç olduğunu bilmiyorduk. Öğleden önce miydi? Yoksa sonra mıydı? Ne önemi vardı bunun?, Kimisi horluyor, kimisi elinden geldiğince uyumaya çalışıyor, kimi düşünüyor, kimi miğferini çıkarıyordu başından. Garip şeydi; miğfer insanın düşünmesine engel oluyordu...

Böylece günün tam ortasında, meyva bahçelerine ve biraz ilerimizde dinlenmekte olan öncü kuvvetlere düşman yayılım

ateşi açtı. Hemen, çabucak sığınağımız olan mahzene indik ve kaygıyla patlamalar yaklaştıkça paramparça olabilecek olan tavana gözlerimizi diktik.

«Buna bir destek bulmalı, bir bomba düşerse olduğu gibi tepemize iner,» dedi kıdemli asker.

Bombardıman iki saat sürdü aşağı yukarı. Çok yakınımıza birkaç Sovyet mermisi düştü, ama onların asıl hedefi hücum kıt'alarıydı. Wehrmacht topları karşılık verdi, iki saat boyunca yer gök topçu kuvvetlerinin malı oldu sanki.

Bombardımanın sürdüğü bu iki saat boyunca sinirlerimiz gerginleşmişti. Bazıları birtakım sonuçlar çıkarıyorlar, bir dakika sonra dediklerinin aksi çıkıyordu. Kıdemli asker hiç durmadan sinirli sinirli sigarasını içiyor ve çenemizi tutmamız için yalvarıyordu bize. Bir köşeye çekilmiş olan Kraus bir şeyler mırıldanıyor, kimbilir belki de dua ediyordu.

Akşam bir karşı saldırı düzenlendi, yıkıntılar arasına bir tanksavar top yerleştirildi. Bir yarbay kulübemizi görmeye geldi ve çatının çökmemesi için dayadığımız direkleri yokladı.

«İyi düşünülmüş,» dedi.

Hazırol durumunda bulunan küçük mangamızın önünden geçti, her birimize birer sigara verdi. Sonra «Gross Deutschland»a bağlı birliğiyle daha ön saflara çekildi.

Gece olmuştu. Meyva bahçelerinin yakılmamış olan ağaçlarının karaltıları arasında patlamaların kızıştırdığı ufuk görünüyordu. Savaş dinmemiş, gerginliğimiz katlanılmaz bir hal almıştı. Dışarıya bir nöbetçi dikeyorduk sırayla; ama kimsenin gözüne uyku girmiyordu. Daha gün ışımadan hepimizi topladılar; Sovyet topraklarında rahatça ilerleyebilmek için çukuru-rumuzdan ayrıldık. Boyuna ileri hatlara gidiliyordu.

İlerlerken korkunç bir katliamla karşılaştık; çünkü bombardımanda «Hitler Gençliği» darmaduman olmuş, toz toprağa karışmıştı. Her adımda zavallı postumuzun ne duruma gelebileceğini dehşet içinde görüyorduk.

«Şu leşleri gömecek kimse yok mu,» diye diklendi Halls. «Henüz yaşamakta olanlar için iç açıcı bir görünüm değil bu.»

Sanki şaka ediliyormuş gibi acayip bir gülme yükseldi mandan.

Güllelerin açtığı çukurların iç içe geçtiği araziye aştık. Burası öylesine bombalanmıştı ki, bir tek insanın canını kurtarmış olabileceği düşünülemezdi. Bir toprak yığınının ardında açık havada kurulmuş bir hastaneye rastladık; bir domuz mez-bahasındaki böğürmeleri andıran sesler yükseliyordu. Gördüklerimiz bizi altüst etti. Bayılacağımı sanıyordum. Çılgınlar gibi ağlıyordu Lindberg. Başımızı havaya kaldırarak çabucak buradan uzaklaştık. Kopan kollarının acısıyla haykıran gencecik insanları bir rüyadaymış gibi görüp geçtik. Karınlarından yara almış olanlar, dışarı fırlayan bağırsaklarının üzerine acele örtülürmüş olan kana bulanmış çadırbezi altındaki kabarıklığa korkuyla ve hiçbir şey anlamaksızın bakıyorlardı.

Oradan ayrılır ayrılmaz bir kanalı geçtik. Göğsümüze kadar çıkan suyun serinliği bizi iyileştirmişti âdetâ. Öte yakada çayırılar, Rus ölüleriyle kaplıydı. Bir topun yanında kömürleşen yamru yumru bir Sovyet tankı hareketsiz duruyordu. Rus topunun yanında bir inilti duyar gibi olduk. Bir römorkun tekerleği arasında, kana ve çamura bulanmış bir Rus güçlkle soluk alıyordu. İçimizden biri büyük çaptaki obüsü kaldırınca, can çekişen adamın yüzü meydana çıktı. Şaşkınlıktan, ya da korkudan faltaşı gibi açılmış gözleriyle bize bakıyordu. Bir şeyler söyleyerek haykırdı ve başı arkaya düştü, tekerleğin madeni kısmında bir ses çınladı. Ölmüştü.

Ardı ardına ağaçlıklı tepeleri aştık ve bunların birinde mola vermiş olan bir birliğimizle karşılaştık. Askerlerin çoğu yaralıydı; toz toprak içindeki yüzleriyle bu beyaz sargılar garip bir karşıtlık yaratmıştı. Derhal bizi yeniden mangalara ayırıp belirli noktalara gönderdiler.

Bize katılmış olan iki bombacı başka yere sevk edildi ve bunların yerine bizim 8. mangaya iki kişi kattılar. Talihsizliğimize bakın ki, manga komutanlığına yukarıda kendisinden söz ettiğim karargâh başçavuşu getirildi; bu da ancak yirmi dört saat kalacaktı görevinde. Çabucak bir zırhlı birliğin peşine takılarak göz alabildiğine uzayıp giden uçsuz bucaksız bir yaylanın sınırına getirildik.

Panzerlerin ardındaki yerlerimizden aşağıya atladık; çok derin olmayan bir siperdeki piyadelere katıldık. Düşman top-

çusu ateş yağdırıyordu. Beş tank geri dönerek elli metre kadar arkamızda bulunan ağaçlıklar arasında gözden kayboldu.

Askerlerin arasına katıldık, hemen hiçbirinin yüzü gülmüyordu. Tanklar ilerliyor, Rus topçu ateşi devam ediyordu. Tanklar ormana daldı, top sesleri gittikçe yavaşladı ve duyulmaz oldu. Bizim kocaoğlan karargâh başçavuşu kaygılanmaya başlamış, genç bir teğmenle tartışıyordu. Sonra genç teğmen, birliklerine bir işaret verdi; hepsi de ardından koşuşup ormana daldılar. Mevzii gözetlemekte olan Ruslar ateş açtılar; mermi-lerden biri çok yakınımıza düştü.

Yapayalnızdık. Yani kızgın bir güneş altında, Sovyet ileri hatlarında dokuz kişiydik.

Başçavuş sanki manevra alanındaymış gibi, «Bir çukur kazın!» diye gürledi.

Küçük belkürelerimizle Ukrayna'nın tozlu toprağını kazmaya başladık. Ancak tek tük bir iki söz edebiliyorduk. Güneş gittikçe şiddetini arttırıyor, sıcaktan ve yorgunluktan kırılıyorduk.

«Yorgunluktan gebereceğiz; artık kımıldayacak halim kalmadı,» dedi Halls.

İçimi çekerek, «Başım dönüyor,» diye cevap verdim.

Öteki bok herif, bir yandan alabildiğine uzayıp giden çorak araziye gözlerini dikerken, bir yandan da kamçısını indiriyordu sırtımıza.

Tam iki spandau'mızı sağlamca mevzie yerleştirdiğimiz sırada, ormandan çıkan zırhlı birliklerin gürültüsünü duyunca ürperdik. Bu güzel yaz gününde, bir kez daha Alman tankları ağaçlar arasından çıkmış, doğuya doğru ilerliyordu. Onların ardından da alaylar iki büküm olmuş bir durumda yanı-mızdan geçip gidiyor, kaldıkları toz bulutu arasında görünmez oluyorlardı. Beş altı dakika sonra Rus topçu ateşi başladı ve hiç ara vermeksizin sürüp gitti. Her şey bir sis perdesine büründü; dehşetten kocaman açılmış gözlerimiz güneşi bile göremez olmuştu. Sadece tozu dumana katan bu fırtına arasında çakan şimşekler görünüyordu. Yer şimdiye dek hiç görmediğimiz bir biçimde sarsıldı. Arkamızdaki orman her yandan birden tutuş-

tu. Etrafımızda ateş ve çeliğe karışan topraklar savruluyordu. Kraus'la bize yeni katılan erlerden biri toprak altında kaldı. Ben çukurun iyice dibine büzülmüş, sığınağımıza akan toprak seline gözlerimi dikmiştim. Birden deli gibi haykırmaya başladım. Kıyamet günüydü sanki. Halls kir pas içindeki başını benimkinin yanına yanaştırdı; iki eski sefertası gibi sürtüştü miğferlerimiz. Yüzü tümüyle değişmişti.

«Bu... Artık... son...» diye bağırdı tiz, keskin bir sesle.

Bu sözlere karışan şiddetli patlamalar soluğumuzu kesti. Dehşete kapılmıştım. Evet sonumuz gelmişti gerçekten.

Birdenbire bir insan ortaya çıktı çukurumuzda. Dehşet içinde kaldık. Bunun ardından bir ikincisi sıçradı. Yuvalarından dışarı uğrayan gözlerle bunların bizimkiler olduğunu neden sonra farkettiler.

Yeni gelenlerden biri soluk soluğa, «Bütün bölüğüm birden yok oldu, korkunç bir şey bu,» dedi.

Başını dikkatle toprak yığınının üzerinden dışarı uzatır uzatmaz, çok yakınıımızda bir yayılım ateşi başladı. Miğferi ve kafasının bir parçası on metre kadar öteye fırladı. Korkunç bir haykırıyla üstümüze doğru devrildi; piyade erinin patlayan kafası Halls'ın kolları arasına düştü. Kan ve paramparça olan et ve kana bulanmıştık. Halls bu korkunç cesedi ileri doğru fırlattı ve birdenbire yüzünü yere çevirdi. Atışlar öyle şiddetliydi ki, mevzilerini değiştirdiler gibi geldi bize. Yukarda, altüst olmuş ovada bir motor homurtusu duyuldu. Korkunç bir patlama oldu, şiddetli bir aydınlık siperin kıyısını yalayıp geçti; iki span-dau ve bir yığın toprak doldurdu çukuru.

Korkudan dili tutulmayanlar çılgınlar gibi haykırıyorlardı.

«Mahvolduk...»

«Anam! Benim ben!..»

«Yok, yok, hayır!»

«Diri/ diri gömüleceğiz!»

Ama daha ne kadar zaman sürüp gittiğini kestiremediğimiz bu cehennemi hiçbir yakarış söndüremezdi.

Kaçan otuz kadar piyade eri çukurumuza doldu. Hepimiz yerin dibine girmek istiyor gibiydik; biraz üstte kalanlar taranı-

yordu derhal. Her yanda binlerce çukur meydana gelmişti ve bu çukurların her birinden geri çekilen ordudan kaçıp sığınanların iniltileri yükseliyordu. Ama Rus toprağı baştan başa salvo ateşleriyle hareket halindeydi; kurtulduğunu sananlar ölüp gidiyordu.

Bu gürültü patırtı arasında bir uçak homurtusu sardı havayı. Binlerce umutsuz yürekten, «Yaşasın Luftwaffe!» haykırışı yükseldi. Bombardıman birkaç saniye daha sürüp sonra birden kesildi. Henüz sağ olan subayların düdük sesleri, gerilemeye devam işaretini veriyordu. Peşlerine dağ gelinciğı takılan tavşanlar gibi, piyadeler çukurdan birdenbire dışarı fırladılar. Biz de onların ardından gitmeye hazırlanırken, daha o zaman sağ olan başçavuşumuz gürültülü bir sesle haykırdı.

«Yerlerinize! Siz karşı saldırıyı durdurmak için bulunuyorsunuz burada. Silahlarınızla mevzilenin!»

Artık biçimi değişmiş olan çukurun dibinde altı Hitler'ci gencin cesedi serilmiş yatıyordu. Sol yanda, kül rengi toprak yığını arasına Kraus'un çizimleri gömülmüştü; öbür bombacı hiç görünmüyordu. Toprak altında kalmıştı.

Yanağından kan sızan kıdemli askerin yardımıyla F. M.'i yerine yerleştirdik. Ova tanınmaz bir hale gelmişti. Toprağın üstünde binlerce çıkıntı oluşmuştu; dev gibi köstebekler açmıştı bunları sanki. Her yerde duman tütüyor, her yer alev alev yanıyor; sayısız asker cesedi her yanı doldurmuştu. Çok uzakta, toz ve duman bulutu arasında, Rus topçu mevzilerine ateş eden ME-110'dan yağdırılan bombaları görüyorduk. Hedef düşman cephanelikleriydi. Bu patlamalardan yer gök sarsılıyor, etrafı korkunç aydınlıklar dolduruyordu.

Piyadeler çukurumuza doluştukları sırada sol kolumu kırmışlardı; ama şimdiki duyduğum müthiş acıyı duymamıştım o zaman.

Bütün şiddetiyle bu acıyı şimdi duyuyordum ama kafamı başka şeye takdığım için aldırış ettiğim yoktu. Kuzey bombalanıyor, güney bombalanıyor, boyuna etrafa korku ve dehşet salınıyordu. Mangamız uzun bir hastalığı yeni atlatmış bir hasta gibi güçlkle soluk alıyordu. Diyecek hiçbir şeyimiz kalmamıştı. Biraz önce yaşadığımız saatleri anlatacak kelime bul-

mak mümkün değildi. Bütün bunların sonunda yaşayanlarda arta kalan, sadece kontrolü mümkün olmayan bir dengesizlikti. Bu günler şiddetinden hiçbir şey yitirmeksizin korkunç bir bunalım halinde sürüp gitti insanların içinde. Hatta benim gibi bunları yazmak isteyenler, bütün canlılığıyla dile getirmek için kelime bulamadılar. Şu satırlarla da yaşadığımız tüm vahşeti yeterince anlatamadığımı çok iyi biliyorum. Ama bu bunalımdan ölünceye dek kurtulamayacağımı da biliyorum.

Bu yarı mezara benzer çukurda yorgun, bitkin ve perişan bir durumda bekliyorduk. Yalnız ara sıra içimizden biri, ölümün her an gelebileceği doğuyu gözlemek için başını uzatıyordu. Bielgorod'un doğusunda bulunan bu çukurda çıldırmış insanlar vardı sadece. Bunlar insanlar için başka birtakım şeylerin de varolabileceğini unutmışlardı; bunlar için zaman kavramı yoktu, umut yoktu; bunalımdan başka duygu bilmiyorlardı. Dostlukların geçici olacağını, toprağın sadece savaş alanlarını dolduran ölülerle örtülmekten başka verimi olabileceğini de düşünmüyorlardı.

Düşünmeden, umuda kapılmadan hareket eden deliler vardı bu çukurda sadece. Burada geçirdiğimiz saatler boyunca uyuşan el ve ayaklarımızla, kendimize biraz daha yer açmak için ölüleri ya da dirileri itiveriyorduk şöylece. Başçavuş, bir makine gibi boyuna mevzimizde tutunmamızı tekrarlıyor, ama biz her patlamada yerimizde biraz daha büzülüyoruz.

Gece birden bastırdı; saatler geçmek bilmiyordu. Yine müt-hiş bir korku sardı hepimizi. Çok acıklı bir durumda olan Lind-berg uzun bir baygınlık geçirdi; hiç olmazsa böylece içinde bulunduğumuz cehennemi bir süre için görmez oldu. Bir zamanların dev adamı Halls, yarı deli bir durumda, makineli tüfeğine sarılmış boyuna havaya ateş ediyor, ateş ve kurşun saç-ıyordu.

Başçavuş da yarı deli bir halde toprağı yumrukladığını, çok akli başında olarak tanıdığımız son topçuyu da tokatladık-tan sonra ağlamaya başladığını gördüm. Cehennemi andıran milyonlarca yankının, yeri sarstığını duydum. Neredeyse bayı-lacaktım. İşte o zaman şeytanlar gibi haykırmaya başladım. O zaman tam aklımı kaçırmışçasına doğruldum; gözlerimi göğ-

dikip yalvarıp yakarmaya başladım. Bütün arkadaşlarım gibi ben de uçurumun tam kıyısına gelmiştim. Kapıldığım öfke, son gücümü de bir saman ateşi gibi yakıp tüketivermişti. Başım dönüyordu; birden siperin duvarına doğru yıkıldım. Açık olan ağzım toprakla doldu. Kusmaya başladım; içimde ne varsa hepsi dışarı fırlayacak gibi geliyordu bana. Kusmuklar arasında sürünerek toprağa tutunmaya çalışıyordum; toprak paramparça dağılıyordu ellerimin altında. Her yanımızı saran zifiri karanlık gecenin içinde beyaz bir şimşek çaktı. Beni bayılmaktan kurtaran da belki bu şimşek oldu. O zaman yavaş yavaş kızaran gözlerimi, yere doğru düşerken eğri bir çizgi çizen parlak Rus füzelerine çevirdim. Tam o anda da garip bir duygu duydum içimde. Sanki evimdeymişim gibi geliyordu bana; bütün bu olup bitenlerin hiçbirisi olmamıştı. Gökten bir yıldız kaydı.

Uzun süre bu uyuşukluk içinde kaldım. Patlamalar sürüp gidiyor, göğsüm sıkıştıkça sıkışıyordu. Aradan saatler geçti; bazıları kaderlerine boyun eğmişçesine, gözleri açık uykuda gibiydiler. En sonunda gece yarısına doğru her şey sustu.

Ancak hiçbirimiz kımıldamıyorduk yerimizden. Yaşayanlar da tek bir hareket yapamayacak durumda cansızlaşmışlar gibiydi.

Kıdemli asker, «Sakın uyumayın çocuklar. İvan asıl şimdi saldırıya geçecek,» diye hizi uyardı.

Başçavuş bulanık gözlerini ona doğru çevirdi. Doğruldu, toprak yığınının yaslandı. Beş dakika sonra, başı önüne düştü; ölüm uykusuna yakın bir uykuya daldı.

Kıdemli asker bizi boyuna yüreklendirmeye çalışıyordu. Ama sekiz cesetten arta kalan altı diriden de bir tek cevap veren yoktu kendisine. Dirilerle ölülerin karmakarışık bulunduğu bu çukurda, topların ezemediğini uyku eziyordu. Eğer Ruslar tam bu sırada saldırıya geçmiş olsalardı, ileri karakolları gözetlemekle görevli olanların bir bölümünü ölü, bir kısmını da uykuya dalmış olarak bulacaklardı. Birtakım top atışları daha duyuldu, aydınlatıcı füzeler görüldü, ama en az dört saat kulaklarımız savaşın uğultusundan uzak kaldı.

İlk uyanan başçavuş oldu. Gözlerimizi açtığımız zaman onu, yanına uzanmış uyuyan Lindberg'e yaslanmış bulduk. Genç as-

ker yakaran bir haykırıyla sığırdı. Besbelli başçavuş birdenbire uyandırmıştı kendisini. Yorgunluktan kırılıyorduk; doğrulamak için yaptığımız her hareketle bütün vücudumuz sızlıyordu. Gün bir kez daha ağarıyor, biz bir kez daha karmakarışık olan ovayı görebiliyorduk. Nerede bulunduğumuz yeniden aklımıza geldi. Her şey derin bir sessizliğe gömülmüştü. En küçük bir yankı bile yoktu. Gözlerimizi uzun zaman uçsuz bucaksız ovada gezdirdik. Bizi çepeçevre çevreleyen ufuk çizgisi kuzeyde de, güneyde de ardımızda bir çit halinde uzayıp giden ormanın ötesinde kaybolmuştu. Bir iki laf ettikten sonra, torbalarımızdan konserve kutularını çıkardık.

Son anlarını yaşamakta olan başçavuş, «Kuvvetli olmaya bakın,» dedi. «Bu sessizlik biraz daha sürerse şaşarım doğrusu.»

«Belli olmaz,» dedi içimizden biri. «Dünkü kıyamet epey insanı silip süpürmüştür. Bu sessizlik iki üç gün daha sürer gibi geliyor bana.»

«Böyle olursa şaşarım,» diye sözlerine devam etti başçavuş. «Führer doğuya yürü emrini verdi. Bizimkiler durmazlar. Güneş yükselmeden herhalde saldırıya geçilecektir.»

«Sahi mi, başçavuşum? Böyle mi düşünüyorsunuz?» diye sordu küçük Lindberg; her zamanki gibi, kendi yararımıza olan durumlardaki sevinci duyuyordu yine. «Ordularımız şu Tanrı'nın belası Rus toplarını susturacaklar, değil mi?»

«Eğer bu iş yeniden başlarsa çıldırırım,» diye mırıldandı Halls.

Hafif bir sesle, «Ya da öbür dünyayı boylarız,» dedim. «Dün talihimiz yardımcı oldu; her gün bunu bekleyemeyiz.»

Ağzındaki lokmayı yutarken bana bakıyordu Halls.

Başçavuş, Lindberg ve son topçu boyuna konuşuyorlardı. Halls ile ben kötümser bir iki laf ettik o kadar. Yalnız kıdemli asker hiç sesini çıkarmadan yemeğini atıştırıyor, uykusuzluktan kızaran gözlerle güneşin doğacağı yana bakıyordu.

Başçavuş, Halls ile beni parmağıyla göstererek, «Arkadaşlarınız da, ben de uyumaya çalıştığımız halde, siz gözlerinizi iyice açıyorsunuz. Önce şu cesetleri atmalı dışarı,» dedi. Gerçekten de pek iğrenç bir görünümü olan bu sekiz ceset üzerinde koskoca, mavimsi karasinekler uçuşmaya başlamıştı.

Göz ucuyla bunların gömülmesine bakıyorduk. İlk kez ölü gömücülüğü yapmanın sevincini duyuyorduk! Nöbet tutma bizce daha iyiydi. Ölen arkadaşları toplarken yaşayanlar hep aynı küfürleri savuruyorlardı.

«Tuh! Allah kahretsin! Öyle de ağır ki!»

«Çok şükür birden gebermiş; baksana şu hale!»

Ve boyundan çıkarılan künyenin madensel sesi duyuldu.

«Tuh! Her yerine sığmış sıvamış!»

Sonra ilgisizce sırtüstü çeviriyorduk; yaşamın ya da ölümün dramı önemini yitirmişti artık. Alışmıştık bizler de. Öbürleri ölü vücutları evirip çevirirken, Halls ile ben yarın başımıza neler gelebileceğini tartışıyorduk.

«Acaba Olensheim'e ne oldu, diye düşünüyorum kendi kendime,» dedim.

«Duyduğuma göre bir kolu kırılmış.»

«Ya seninki ne âlemde?»

«Omuzbaşım çok sancıyor.»

Arkada ötekiler pis işlerini sürdürüyorlardı.

«Heiz Veller, 1925 doğumlu, bekâr, zavallı adam talihsizmiş...»

«Omzunu göster bakayım bana, belki yaran ağırdır,» dedi Halls.

«Sanmıyorum, şişmiş olacak,» derken bir yandan da ceketimin düğmelerini çözüyordum.

Ben tam omuzumu göstereceğim sırada, sabahın temiz havasını bir gök gürültüsü sarstı. Ve hemen ardından Rus mermileri yağmur gibi yağmaya başladı. Bir kez daha kendimizi çukurun dibine attık; müthiş bir korkuya kapılmıştık.

«Tanrım!.. Yine başlıyor!» diye haykırdı biri.

Halls bana yaklaştığı sırada mevzimize sel gibi toprak akıyordu. Bana bir şey söylemek için ağzını açtı ama, yine bir patlama bu sesi de alıp götürdü birlikte.

Bir bomba o kadar yakınımıza düştü ki, alevlerin kızıllığı bulunduğumuz siperin yamacını aydınlattı. Yoğun bir duman sardı her yanımızı, tonlarca toprak aktı gitti. Korkunç haykırımlar arasında başçavuşun sesi de duyuldu.

«Kimse yaralanmadı ya?»

Kıdemli asker öksürerek, «Tanrım! Bizim topçular ne yapıyor peki?» diye söylendi.

Küçük Lindberg yine titremeye başlamıştı. Sonra Rus ateşi kesildi. Çok temkinli olarak kıdemli asker ovaya şöyle bir göz attı, yedi baş korkuyla birazcık uzandı. Ovada toz bulutu yavaş yavaş dağılıyordu. İlerde, ormanın yakınında biri boğazlanan bir dana gibi böğürüyordu.

«Anlaşılan mermileri bitti, yoksa birdenbire böyle kesmezlerdi ateşi,» diye alay etti başçavuş.

Kıdemli asker hep o her şeye katlandığını anlatan bakışıyla uzun uzun bakarak, «Ben de şimdi aynı şeyin bizim topçumuzun başına geldiğini düşünüyordum,» dedi.

Neden acaba ateş etmiyorlar, diyorum kendi kendime.

«Bizimkiler saldırıya geçecekleri için böyle sessizler. Göreceksiniz en kısa zamanda tanklarımız çıkacak karşımıza...»

Kıdemli asker ufka dikmişti bakışlarını.

«Saldırıların başlayacağına kesin inancım var,» diye söze yeniden başladı başçavuş.

Ama biz hep kıdemli askere çevirmiştik bakışlarımızı. Gözleri gitgide öylesine açılıyordu ki, neredeyse ağzından bir feryat kopacak gibiydi. Başçavuş da sustu. Ve hepsi bakışını makinelili tüfek erinin baktığı yöne çevirmiştii.

Uzakta, çok uzakta, incecik siyah bir şerit, ufkun bu ucundan öbür ucuna dek uzanıyor ve dalgaların birbiri ardından kıyıya vuruşunu andırırçasına yer değiştiriyordu. Gerçekdışı gibi görünen bu koyu renkli şeride bir süre bakakaldık.

Sonra başçavuş hepimizi felcé uğratan bir kükremeyle, «İşte geliyorlar! Sibiryalılar bunlar! Bir milyon insan bunlar!» diye haykırdı.

Kıdemli asker F. M.'inin kabzasına yapıştı; kısılan dişleri arasından, bir delinin gülüşüyle güldü. Uzakta binlerce göğüs-ten çıkan ses, uğultulu bir fırtına halinde gittikçe yaklaşıyordu.

Yaklaşan Sovyet akıncılarından, büyülenmiş gibi gözlerini ayıramayan başçavuş, «Herkes yerine!» diye bağırdı.

Bir robot gibi her birimiz silahımıza sarılıp siperin kıyısında mevzilendik. Halls yaprak gibi titriyordu; yardımcı eri kü-

çük Lindberg, 7.7'lik şeridi bir türlü yerleştiremiyordu.

Halls, «Yaklaş! Yaklaş! Yoksa gebertirim seni!» diye kükredi.

Lindberg'in yüzü ağlayacakmış gibi tir tir titriyordu. Kıdemli asker konuşmuyordu artık. Tüfek omuzda, eli tetikteydi; dişleri kenetlenmişti.

Uğultu gittikçe yaklaşıyor, yaklaştıkça daha açık seçik duyuluyordu.

Bir anda tehlikenin ne denli ciddi olduğunu kavrayamadan orada kakılıp kalmıştık. Son derece büyük bir şaşkınlık içindeydik; biraz da karayılan önündeki farelere benziyorduk. İçimizden biri bir anda umutsuzluğumuzu ortaya döktü. Lindberg'di bu.

Ağlayıp bağırmaya başladı. Yerini bırakarak gidip çukurun dibine büzüldü.

«Bizi öldürecekler! Bizi öldürecekler! Öldürecekler bizi!...»

«Kalk ayağa!» diye gürledi başçavuş. «Yerine geç, yoksa şimdi ben gebertirim seni!»

Onu sözde ayağa kaldırdı ama Lindberg gözyaşları içinde bir paçavraya dönmüştü.

«Bok herif! Canın cehenneme! Ben işimi kendim görürüm!» diye bağırdı Halls.

Rusların öfkeli haykırıışları açık seçik duyuluyordu artık. Aralıksız «Yaşasın!» diye bağırışıyorlardı. Hafif sesle, «Anam, anacığım,» dedim kendi kendime.

«Yaşa! Yaşa Pobiedo!» (1) diye tekrarlayarak dişlerini gıcırdattı kıdemli asker. «Yaklaşın bok herifler, biraz daha yaklaşın da görürsünüz!»

İnsan seli aşağı yukarı dört yüz metre kadar ötedeydi. Ağır ağır yaklaşan bir homurtu duyuldu. Yukarda, artık o ışıklı gökte belli belirsiz uç uçak karaltısı çıktı ortaya.

«Yukarda uçak var,» dedi Halls. Ama hepimiz de görmüş-tük bunları zaten.

Bir an için bakışlarımız gittikçe kabaran Rus akınından ay-

1 — Kutup çemberinin yüz metre kadar güneyinde ve Sibirya'nın doğusunda bulunan Çerski dağlarının tepesi.

rıldı. Gitgide hızla alçalan uçakların motorlarının sesi sardı havayı.

«Messerschmitt'ler,» dedi başçavuş. «Messerschmitt'ler! Ah yaman delikanlılar ah!»

«Yaşasın! Yaşasın! Yaşasın Luftwaffe!» diye bağırdık hep birlikte.

Üç avcı uçağı bu koca Rus kitlesine ateş açtı; ölüm saçtı her yana; hiç kuşkusuz sayısız ölü verdirdi. Bu bir işaret olmuştu. Ormana yerleştirilmiş olan toplar ateş açtı. Dolaylarda, ayakta kalan spandau'lar ateş ve çelik püskürüyordu.

Avcı uçakları yeniden pike yaptılar. Bu da bizi yüreklendirmişti biraz. F. M.'in mermileri başdöndürücü bir hızla elimden kayıp gidiyordu. Bir şarjör tükendi, yerine başkası kondu. Wehrmacht toplarından birkaçı ateş etmeye başladı; hiç kuşkusuz Bolşevik saflarında korku yaratmıştı bu atışlar.

Her şeye rağmen Ruslar gittikçe yaklaşıyordu; eğer başımızda miğfer olmasaydı kirli saçlarımız ürpertiden diken diken olacaktı.

Ölüm düşüncesi bizi ürktülmüyordu artık; gözlerimi kıdemli askerin rahatlıkla kullandığı F. M.'inden ayırmıyordum. Sağnak halinde yağan mermilerin insanın kafasını altüst eden çattırtısı, bir cehennem gürültüsüyle hayayı sarsıyordu.

Sol omzunu Luger'ine dayamış olan başçavuş, «Bombalarınızı hazırlayın!» diye bağırdı.

Kıdemli asker, «Gerekmez! Hiç gerekmez! En doğrusu daha vakit varken geri çekilelim; cephanemiz yetmez,» diye bağırdı daha yüksek sesle.

Çılgınlaşan bakışlarımız bu iki adamın dudaklarına takılakaldı. «Yaşasın Pobiedo» sesleri öfkeli bir homurtu halini alıyor ve gittikçe yaklaşıyordu. Düşman sayısızdı, kahrediciydi; mermiler havada vınlayarak uçuşuyordu.

«Siz çıldırmışsınız! Kimse yerinden kımıldayamaz!» diye karşılık verdi başçavuş. «Bizimkiler neredeyse gelecekler. Ateşe devam!»

Ama kıdemli asker makinelisini omuzlamıştı bile.

«Delilik bu, çavuş, bizimkiler çok geç gelirler! gebermek

istiyorsan canın cehennemel!»

«Hayır, hayır,» diye gürledi başçavuş.

Ama kıdemli asker kendini çoktan çukurdan dışarı atmıştı, yüzükoyun ormana doğru giderken öbürlerine de sesleniyordu.

Herkes onu izledi. Bir an dehşete kapıldık; aklımızı yitirecektik neredeyse. Rusların rasgele savurdıkları mermilerin ısıklı sesleri arasında ormanın sınırına vardık. Yedi kişiydik. Başçavuş da bizimle gelmişti ama boyuna söyleniyordu.

«Bataryayı mevzie yerleştirin alçaklar!» dedi. Ama ona al-dırış eden yoktu; bir an önce ormana dalmayı düşünüyorduk.

«Durun!» diye bağırdı komutan, «Durun! Alçaklar!»

Bir ağacı kendine siper edip biraz soluk alan kıdemli as-kerin yanına geldi. Ben de yanlarındaydım.

«Alçak! Bunun hesabını vereceksin elbet!» diye bağırdı as-subay.

«Biliyorum, beni kurşuna dizdireceksin; ama benim için dar-ağacı İvan'ın süngüsünden yeğdir.»

Koşmaya başladık. Ağaçları yanıp kül olmuş bir tepe bo-yunca ilerliyorduk.

Tepeden Rus mermilerinin boğuk sesleri duyuluyordu.

Kıdemli asker, «Çabuk, çabuk!» diye bağırdı komutanımı-za. «Topçu birliklerimizin hattına, onları durduracağız, çavuş.»

Kıdemli asker daha sözünü bitirir bitirmez assubayımız bir-denbire haykırarak doğruldu. Gülünç bir biçimde kolları ha-va-da sallanıyordu. Sonra hemen hemen koşarcasına tepeden aşağı indi ve yüzükoyun yere kapaklandı.

«Çabuk olmasını söylemiştim de ona!» dedi kıdemli asker.

İkinci kez başsız kalan 8. manga, fundalıklar arasından ge-çiyordu. Sırtımızdaki yükün ağırlığından, her adımda sarsılıyor-duk.

«Bir saniye mola verelim, soluğum kesildi,» dedim.

Halls yere bıraktı kendini; soluk soluğaydı. Ardımızda mer-mi çatırtıları sürüp gidiyordu. Zaman zaman doğuya doğru bir Alman mermisi düşüyordu.

«E... İvan'ı bununla durduracaklarını sanıyorlar ha! Ne olup bittiğini soracak kimse de yok etrafta. Hadi çocuklar yol-lanalım, vakit kaybetmenin zamanı değil.»

Halls kıdemli askere, «İyi ki yanımızda sen varsın; yoksa hapyı yutmuştuk şimdi hepimiz de,» dedi.

«Tabii ya, yallah yola!» dedi kurtarıcımız.

Zaman zaman adım atacak halimiz olmamakla birlikte yolumuza devam ediyorduk. Üç er de bize katılmıştı.

İlerlerken karşımıza birdenbire bir hücum kıt'ası çıktı. İri-yarı bir teğmen hemen karşımıza dikildi.

«Manga komutanı kim?» diye sordu.

Hazırol durumuna gelen kıdemli asker, «Dövüşte vuruldu,» diye cevap verdi.

«Tuh!» dedi subay. «Nereden geliyorsunuz? Hangi bölükten-siniz?»

«Gross Deutschland birliği 5. bölük, 8. manga,» teğmenim.

Bize sonradan katılan üç asker de, «3. bölük, 21. manga-danız; bizden başka sağ kalan yok,» dedi.

Subay bize baktı, başka bir şey demedi. Mermi çatırtıları sürüyor, Sibiryalıların uğultuları zaman zaman buraya dek ulaşıyordu.

«Düşman nerede?» diye sordu teğmen.

«Her yerde, teğmenim. Bütün ova düşmanla dolu, yüzbinlerce,» dedi kıdemli asker.

«Siz yolunuza devam edin, biz Gross Deutschland'dan değiliz. Alaylarınızdan birine rastlayınca katılırsınız onlara.»

Yeniden fundalıklar arasına daldığımız sırada subay da birliklerine yeni emirler veriyordu. Yol boyunca birtakım birliklere rastladık; mezbahaya götürülmeye hazır bekler gibiydiler. En sonunda, bir süre önce bir mahzeni sığınak haline getirdiğimiz köye vardık. Bir birliğimiz bu köyde yerleşmiş olduğu için biz de orada kaldık. 5. bölüğün izine rastlamadık. Önce komutanlık, sonra da ordu tarafından sorguya çekildik. Küçük mangamız bir süre yıkıntıların gölgesinde dinlenme olanağını buldu; bize içecek bir şey getirdiler.

Her yanda piyadeler savunma için çukurlar açıyor, koruyucu önlemler alıyor, yerleştirilmiş bulunan malzemeyi yeniden gözden geçiriyor, maskeliyorlardı. Öğleye doğru savaş yine çok yakınlarda sürdürülüyordu. Başka bir Rus topçu ateşiyle karşı-

laştık ve iyi bildiğimiz mahzene koşup sığındık. Mahzende yer gök patlamalarla sarsılırken Gross Deutschland'ın kıdemli bir askeri hoplayıp zıplayıp oynuyordu. Bütün arkadaşları da ilgisizce bakıyorlardı ona.

«Deli bu,» dedi Halls.

Erlerden biri bize dönerek, «Onu tanıdığımız günden beri hep böyledir; bizim soytarımız bu, Oldner!» diye açıkladı.

«Sinirime dokunuyor bu herif!» dedi Halls.

İriyarı herif kimseye aldırmadan oynayıp zıplıyordu.

Öğleden sonra beş altı tank Ruslara karşı yola çıktı. Topçular çok yakından izliyordu tankları. Uzakta bir saat kadar süren bir savaşa girildi. Ardından topçuların ve piyadenin geri çekildiğini gördük. Uzak orman alevler içinde kalmıştı. Oraya buraya savrulan bombalar havada uçuşuyordu; sığınacak hiçbir yer kalmamıştı. Her yerde soluk soluğa haykırışan piyadeler yaralıları sürüklüyorlardı.

Yine savaş cephesine düştüğümüzü anlıyorduk. Patlamaları, çatırtıları, uğultuları ve gürültüleriyle savaş adım adım yaklaşıyordu. Onunla birlikte de içimizdeki bunalım boğucu bir hal alıyordu. Karşı saldırıya geçen alaylar, yolda rastladığımız tanklar Rus akınları karşısında ezilmişti; ölümler sayılamayacak kadar çoktu.

Köy tam bir stratejik nokta olmuştu şimdi. Makineli tüfek yuvaları, havan topları, hatta bir de tanksavar top yerleştirilmişti. Karşımızda, altmış metre kadar ötede, çok iyi hazırlanmış iki çukura iki spandau konmuştu; önceki gün mevzilerimize yerleştirilen kıdemli askerle Halls'inkinin önündeydi bunlar. Sağımızda, yıkıntıların bize siper olduğu yerde, yerle bir hizada, küçük bir araç üzerine oturtulmuş olan büyük bir ağır makineli vardı. Bunun etrafına çepeçevre elli kadar tüfek, makineli tüfek, bomba-atar ve diğer piyade silahları, beş hangardan arta kalan yıkıntılar, çitler ve odun yığınları arasına serpiştirilmişti. Çok uzakta ardı ardınca yapılmış olan alçacık duvarların arkasında ateş hattından kaçmış olan askerler yeniden toparlanıyor, yeni bir savunma hattı kurma hazırlığı yapıyorlardı. Solumuzda, yıkılmamış olan biricik yapının kıyısında bir havan topu birliği mevzi almıştı. Arkamızda, köyden ge-

çen yolun üst kısmında, topraktan kazamatlarla korunmuş olan 50'lik bir tanksavar, tehdit edici namlusunu meyva bahçelerine çevirmişti. Daha aşağıdaysa topun traktörü yanında bir telsiz kamyoneti duruyordu. Bu kamyonetin geldiğini biraz önce dinlenme molası verildiği sırada görmüştük.

Mahzene sığındığımızdan bu yana emir üstüne emir alıyorduk. Subaylar, kaçakları toparlıyor, derhal savaşa katılacak birlikler kuruyor, savunma hattını yüksek rütbeli bir subayın bulunduğu bir komuta merkezi olan bu köyün ötesine uzatmaya çalışıyorlardı.

Zaman zaman Rusların gerçekten rasgele attıkları bir mermi, bir mangayı yere kapanma zorunda bırakıyordu. Aslında bir gün önce olup bitenlerin yanında bugün henüz yakınacak bir şey yoktu. Yalnız uzakta, meyva bahçelerinin ta ucunda, yani aşağı yukarı bir kilometre kadar ötede, son gerileme hatlarımızla, ilerleyen Rus birlikleri arasında şiddetli bir çatışma vardı.

Kıdemli asker dışardaki seslere kulak kabartıp, «Tamam,» dedi. «Orada yeni bir Siegfried hattı kuruyorlar. Sözde Rusları orada durduracaklar!» Bir katolik papazına dönerek, «Hey bana bak, Tanrıya dua et de, şu ortalarda görünmeyen topçumuzun yerine gökten yıldırımlar yağdırsın bizim için!» diye devam etti sözüne.

Herkesle birlikte, artık inancını yitirmiş gibi görünen papaz da güldü bu söze. Sığınağımıza bir başçavuş geldi.

«Ne arıyor burada bu yirmi beş kişi?»

Kıdemli asker altımızı birden işaret ederek, «5. bölüğün önce birliğiyiz, başçavuşum,» dedi. «Ötekiler biraz sonraki savaşa katılmak üzere çağrıldılar.»

«Tamam! Herkes dışarı! Başka delik mi yok!» dedi başçavuş.

Adamlar söylene söylene ayağa kalktılar.

«Başçavuşum, hiç olmazsa bu heriflerden birkaçını bırak da İvan'ın aramızdan kıkırdattıklarının yerini alsın. Dayanmamız gerek.»

«Haklısın.»

Başçavuşa daha herhangi birini seçmeye vakit bırakmadan,

biraz önce boyuna tıkılan şişko, «Ben, Moskova önünde makinelî tüfek eriydim başçavuşum; işimden kimse de şikâyetçi olmadı,» dedi.

«Tamam, sen kal! Bir de şu yanındaki. Öbürleri gelin benimle.»

Şişko herifle çelimsiz bir herif bizim yanımızda kaldı.

Birdenbire Halls, «Bakın! Bakın! Tanklardan ikisi geri dönüyor!» dedi.

«Tuh! Tanrının belası,» diye küfürü savurdu kıdemli asker. «Ne dedin! Tanklar ha! İki T-34! Tanksavardakiler görmüş olsalar bari!»

Başlarımızı çevirdik; dikkat kesilerek saatte otuz kırk kilometre hızla tahkim edilmiş köye doğru ilerleyen iki canavara bakıyorduk.

Kıdemli asker, «Allah kahretsin! Bu külüstür silahlarla birşey yapılamaz ki,» dedi dişlerini gıcırdatarak.

Ağır makinelinin sesi duyuldu. Tankların tırmandığı yolda toprak yığınlarının havaya uçtuğunu gördük. Her ne kadar mermilerin zırha çarptığı zaman çıkardığı ışık görünüyorsa da T—34'lerin bundan büyük bir zarar görmediği anlaşıyordu. Topların uzun mermileri bir filin hortumu gibi sallanıyordu. Bir patlama oldu, etrafı alevler sardı, önümüzü göremez olduk. Bir Rus mermisi yıkıntıları yalayıp geçti ve ilerde kayboldu. Tankların hızı yavaşladı; ikincisi geri çark etti. Ağır makineli iki canavarı atış açısına almıştı; tanklar motorlarının gürültüsü arasında geri geri gitmeye başladılar. İkinci bir Rus mermisi çok yakında sol yanımıza düştü; mahzen sarsıldı.

Başka patlamalar da duyuldu ama başımızı çıkaramıyorduk. Dışardan «Yaşa!» sesleri duyunca biraz güven geldi içimize. Bizim tanksavar öndeki tankın bir tırtılını zedelemişti; tank tek tırtılla zigzag çizerek geri geri gidiyordu. İkinci tanka çarpınca altından simsiyah bir duman yükseldi.

İki T - 34 yara almış, dönüp gitmişlerdi. Ama birinden yükselen duman havada dağılıp gidiyordu. Çok uzağa gidemiyecikleri belliydi. Askerlerin «Yaşa» sesleri çınlıyordu havada.

«İvan'ları nasıl geri çevirdiğimizi gördünüz ya arkadaşlar!» dedi kıdemli asker. Kir pas içindeki yüzlerimizde bir gülümse-

me belirdi.

Şişkoyla birlikte kalmış olan çelimsiz delikanlının ses çıkarmadığını gören Halls, «Ne o, sen gülmüyorsun,» dedi.

«Hastayım,» diye cevap verdi öbürü.

«Korkudan donunu doldurdun anlaşılan, içini rahat tut.»

«Doğru. Başka türlü bir bok bu. Ne zaman abdest etsen kan geliyor kıçımdan.»

Kıdemli asker, «Söyle seni hastaneye göndersinler,» dedi.

Besbelli dizanteriye yakalanmış olacaktı.

«İstedim, ama binbaşıya dinletemedim. Görünürde bir şey yok ki...»

«Doğru, bir kolun kopsa ya da postu deldirseydin daha iyiydi. «Hadi, uyumaya bak sen; şimdilik bize gerekli değilsin.»

Çorba tencereleri köye kadar getirilmişti, deliğinden çıkma-ya cesaret edenlerin sefertaslarını ağzına kadar dolduruyorlardı. Yiyecek gönderilmeye başlanmış olması da bize yeniden güven veriyordu. Gün batır batmaz etrafa dehşet saçılmaya başladı.

Savaş gittikçe artan bir şiddetle ta uzaklarda başladı önce; Alman ordularından arta kalanlar da Rus saldırıları karşısında gerilemeye başladı. Son askerler köyün savunma hattına ulaşmadan postu yere serdikten sonra da Ruslar geldiler.

Yıkık dökük meyva bahçelerinin her yanından gürleyerek mujikler ortaya çıktı birden. Koşuyor, kendilerini yere atıyor ve boyuna öfkeyle, kinle haykırıyorlardı. Silahlarımızın gürültüsü onların seslerini bastırdı ve korkunç bir katliam başladı.

İki spandau'ın dumanı bütün mahzeni sardıkça hava solunmaz bir hal aldı. Tanksavarın gürültüsünden, yarattığı sarsıntıdan, sığınağımızın tavanından yağmur gibi toprak yağıyordu miğferlerimizin üstüne. Sızlayan ellerimden beşinci mermi yatağının fişekleri akıp gidiyor ve kıdemli asker, bunları yakıcı silahına sürüyordu.

Bir bomba atıcısının çarpmasıyla, önümüzdeki iki makine- li yuvasından biri yok oluverdi. İkincisi aralıksız ateş ediyor, çığncasına saldırıya geçen Sovyet askerlerini tarıyordu. Gözünü kırpmadan ilerleyen kızılar, havan topları ve spandau'ların ateşinde can veriyorlardı. Uzakta neler olup bitiyordu bil-

miyorduk, ama bizim burada her şey başdöndürücü bir hızla yok olup gidiyordu. Mazgal deliklerinden iki üç kez vijjt diye mermiler girdi; bereket versin kimseye bir şey olmadı.

Savaşçıların kulaklarına boğuk homurtular çarptı birden; iki üç çavuş başlarını biraz daha öne eğdiler. Önümüzde ölü diri Rusların arasında binlerce şimşek çaktı. Hepimiz deliye döndük.

«Bizim topçular! Evet bizim topçular!» diye bağırdı biri.

«Hay Allah! Bunu hiç hesaba katmamıştık! Dayanın çocuklar, sıkın dişinizi biraz daha!» diye bağırdı Halls ile kıdemli asker.

Gerçekten de Wehrmacht topçuları en sonunda toparlanmış, saldıran düşmanın üstüne ateş ve mermi yağdırıyorlardı. Duman içinde kalan bu karanlık kulübede herkesin yüzü gülmeğe başladı.

«Tamam işte!» diye gülüyordu şişko. «Tam da isabet ettiriyorlar! Bravo!»

Hepimizin yüzü toz toprak içindeydi; sevinçten ağlıyorduk; gözlerimiz kıpkırmızı kesilmişti, bakışlarımız acılıydı. Kıdemli asker türkü söylüyor, bir yandan da canı içmek istiyordu. Ona güveniyorduk; bu sabah da bizi kurtaran oydu. O güldüğüne göre, demek ki, sevinilecek bir durum vardı ortada. Rusların davranışlarını iyi bilirdi. Çok dövüşmüştü onlarla. «Kısa bir süre içinde rahata kavuşacağız,» diyordu. Ama zaman değişmişti. Rus birliklerinin sayısı kabardıkça kabarıyordu. Polonya'dan bu yana yüzlerce kilometre boyunca Wehrmacht'ın önüne alıp sürdüğü darmadağın tümenler değildi bunlar artık. Zaman değişmişti ve kıdemli asker yanılıyordu. Mahzenin, köyün ötesinde ve de sevinç içinde bulunan Alman siperlerinin ötesinde, binlerce mujiğin cesetleri ötesinde, alevler içindeki ormanın ötesinde, Rus kuvvetleri kendilerinin ve bizimkilerin cesetleri üzerinden geçerek daha güçlü olarak yüzlerce insan, yüzlerce topla ilerliyordu. «Yaşasın Pobiedo» sesleri yeniden duyulunca gülüşümüz dudaklarımızda donakaldı.

Stalin topları mevzilerimizi dövmeye başlamış ve savunucuları büyük ölçüde yok etmişti. Geri kalanlar da topçu ve bomba atarların ateşinde ya can vermiş ya da çıldırmıştı. Bizim gi-

bi iyi bir yerde mevzilenmiş olanlarsa canla başla çalışıyor, ellerindeki son cephaneyi de harcıyorlardı.

Tavanımızda açılan kocaman delik bir baca gibi sığınağı dolduran dumanı çekip götürüyordu. Dizanterili delikanlı birkaç saniye spandau'ın başında Halls'ın yerine geçmişti. Bir mermi, tam kasketinin vizyerinin altından alnını parçalamıştı; şimdi oracıkta sessiz sedasız dinleniyordu artık; yanı başında da son dakikalarını rahat geçirmeleri için bizim sığınağa getirilmiş olan üç ölü uzanmıştı. Halls'ın makineli tutukluk yapmıştı. Yorgunluktan bitkin düşen kıdemli asker kımıldayan her şeye ateş ediyor, şişko, Halls ve ben de ona yardım ediyorduk. Rus füzeleri, havan topları siperlerin önüne beyaz bir ateş duvarı halinde dikilince, hepimiz dehşete kapıldık. Ağır makineli-miz tahrip olmuş ve tanksavarda çalışanlar da kimbilir belki çoktan öbür dünyayı boylamışlardı. Belli başlı silahlarımız yok edilmişti; yalnız hafif piyade silahlarıyla desteklenen tek tük spandau, kükreyen Sovyet askerlerine karşı köyü koruyordu. Her an kendimizi dışarı atmak ya da çember içine sıkıştırılmak tehlikesiyle karşı karşıyaydık. Solda piyade kuvveti, insan sesine benzemeyen haykırışlarla son mücadelesini veriyordu.

«Gebermekten başka yapacak bir şeyimiz kalmadı gibi geliyor bana,» dedi kıdemli asker.

Önümüzde, şimşekler arasında, makineli yuvalarından kahrmanca karşı koyduklarını da görüyorduk.

Ruslar aralıksız saldırıya geçtiler; gün ışıırken tanklar altında canlı ne kaldıysa onu da silip süpürüyordu. Bir obüs, bizi koruyan ne varsa alıp götürdü; hepimiz üst üste çukurun dibine yuvarlandık. Umutsuzcasına haykırıyorduk; bizim sesimize, önümüzdeki makineli yuvasından yükselen iniltiler karışıyordu. Rus tanklarındaki oç alan adamlar çukurun başına gelip iki Alman askerini oracıkta temizlediler.

Halls bu manzara karşısında bir an büyülenmiş gibi kalamadı. Ayakta duran yalnız o olduğu için dışarıyı da görebiliyordu. Sonradan bize anlattığına göre, tırtıllar çukurun üstünde uzun süre kaydırılmış, Rus tankçıları, «İşin tamam Alman askeri» diye bağırıyorlardı.

Mevzimizden ayrılmayı başardıktan on dakika sonra, burası Rusların eline geçti. Bütün kuvvetlerimiz bizi bırakmış olduğuna göre, koşmamız söz konusu olamazdı. Bu kargaşalıkta, ölümler ve şimşekler arasında sürüne sürüne ilerliyorduk. Kullaklarımız ilerleyen araçların uğultusuyla doluydu; sanki sessizlik diye bir şey hiç olmamıştı bu dünya yüzünde. Halls benim ardımdan ilerliyordu; eli kan içindeydi, ama boynundan akıyordu bu kan. Lindberg önümde sarsıla sarsıla ilerliyor ve artık bir kelime bile söylemiyordu. Kıdemli asker oldukça geride kalmıştı; topçu birliğine, Ruslara ve savaşa ağız dolusu küfür savuruyordu. Şişko benim tam yanımda ilerliyor ve boyuna anlaşılmasın birtakım sözler söylüyordu. Bir uğultu duyuldu; bütün gökyüzü aydınlandı, daha hızlı ilerlemek zorunda kaldık.

«Bittik artık, Sajer, bizi yakalayacaklar!» diye bağırdı Halls.

Titremeye ve haykırmaya başladım; başım inanılmaz derecede ağrıyordu. Bir dizi patlama duyuldu; yaylım ateşi açıldı. Yere kapandık. Sonra da hayaletler gibi ilerlemeye başladık. Şişko bağıırıyordu. Ben bir yandan ilerliyor, bir yandan da şişkoya bakıyordum. Koca kafasını kaldırıp yalvaran bir bakışla, «Ne olur bırakma beni düşmeyeyim,» dedi.

Elleriyle karnına bastırıyor, ancak mezbahalarda görülebiyecek pis bir şeyi tutmaya çalışıyordu. Bir an için içinde bulunduğum şaşkınlıktan kendimi kurtarıp şişkoya diktim gözlerimi.

«Nasıl oluyor da ayakta durabiliyorsun bu durumda?» dedim, yarı anlar, yarı anlamaz bir halde.

Birdenbire şişko uzun bir feryat koparıp iki büklüm yere kıvrıldı.

«Gel buraya,» dedi kıdemli asker sarhoş gibi. «Onun için yapacak bir şey gelmez artık elimizden.»

Uyurgezer gibi yolumuza devam ettik. Arkamızdan bir motor homurtusu duyuldu; daha ne tür bir tehlikeyle karşılaşırız acaba, deyip baktık. Işıkları sönük kocaman kara bir kitle sarsıla sarsıla hızla ilerliyordu. Yaklaşınca, «Atlayın arkadaşlar!» dedi arabadan biri.

Sallana sallana yaklaştık. Köyden üç delikanlı. toz toprak

içindeki ağır makineliyi işletmiş onunla kaçıyorlardı. Aracın üstüne biz de atladık. Üstünde binbir güclüğü atlatmış, yorgunluktan bitip tükenmiş insanları taşıyan araç yola koyuldu. Topçu üssüne geliyorduk besbelli. Cephaneleri tükenmiş toplarının yanında duran askerler bize işaret ettiler.

«Arkadan! İvan geliyor,» diye bağırdı arabamızın şoförü.

Bir topçu arabasının son parçaları da yanıyordu. Acaba bunun ışığı mı şoförün gözlerini kamaştırmıştı? Araba burnunu derin bir çukura soktu. Hepimiz yere yuvarlandık; arabanın ön tekerleğinin dibinde iki büküm olmuştum. Zaten zedelenmiş olan omzum son derece sancıyordu.

«Hayvanoğlu hayvan nereye saktun bizi!» diye homurdandı biri.

«Kapa çeneni,» dedi şoför. «Benim de diz kapağım kırıldı.»

Omzumu tutarak ayağa kalktım, sol koluma sanki inme inmiş gibiydi.

Tepenin tam üstünde, Halls'ın koca vücudunun upuzun yere serilmiş olduğunu gördüm. Zaten yaralı olan zavallı arkadaşım, ta uzağa fırlamış sessiz sedasız yatıyordu.

«Halls!» diye seslendim onu sarsarak.

Dev yapılı delikanlı elini gırtlığına doğru götürdü. Çok şükür ölmemişti Halls.

Biri arabayı yuvarlandığı çukurdan çıkarmaya uğraştı. Tekerlekler dönüyor ama, Tanrının belası araba yerinden oynamıyordu. Umutsuzluk içinde bir topçu mevziine çekildik. Adamlar üstelik bize malzemelerini de yüklediler ve daha sakın bir kösecik bulmak üzere yola koyulduk.

Uzakta ufuk kıpkırmızıydı.

«Şu cehennemden mi geliyorsunuz?» diye sordu bir topçu eri.

Kıdemli askere soruyordu bunu. Cevap vermedi. Uyuşmuş gibi bir uykuya gömülmüştü. Arabanın bu kadar şiddetli sarsıntısına rağmen bizim şu serseriler grubu uykuya dalmıştı. Halls ile ben yarı uyur, yarı uyanıktık. Omzum öyle şiddetli sancıyordu ki, kımıldayamıyordum. Biri bana doğru eğildi; ağzım kan içindeydi. Arabanın camı yüzümü gözümü parçalamış-

tı. Yüzüm öyle kana bulanmıştı ki, derin bir yara var sanılıyordu.

Bana doğru eğilip bakan delikanlı, «Nalları dikecek bu!» dedi.

Soluk soluğa, «Hayır! Hayır!» diye cevap verdim.

Daha sonra bizi indirmeye uğraştılar. Yaptığım her hareket omzumu ağrıtıyor, sancıdan, yorgunluktan midem bulanıyordu. Kusmaya başladım. İki piyade koluma girerek birçok yaralının yatırıldığı bir eve kadar göturdüler beni. Boynu kıpkırmızı kan içinde kalan Halls ile tek ayağı üstünde seke seke yürüyen şoför de benim yanıma geldi.

«İyi görünmüyorsun ha dostum,» dedi Halls benim durumumu görerek. «Ama ölmeyeceksin sen, Sajer, öyle değil mi?»

Uzaklardan bir uğultu halinde geliyordu bu sözler kulaklarıma.

Hiçkırıklar arasında, «Eve girmek istiyorum,» diye mırıldandım.

«Ben de,» dedi Halls.

Ve sırtüstü yatıp uykuya daldı.

Gün ağarınca, ölüleri dirileri ayırmaya gelmiş olan bir sağlık işleri görevlisi beni uyandırdı. Elleri buz gibi olan biri gözkapaklarımı açıp baktı.

«Tamam!» dedi. «Bir yerin ağrıyor mu?»

«Omzum ağrıyor, kımıldayamıyorum.»

Hastabakıcı ceketimin düğmelerini çözdü, ağzımı açtırdı.

«Görünürde bir yarası yok, binbaşım,» dedi orada duran kasketli birine.

«Başından mı yaralı?»

«Bir şey göremiyorum, yalnız yüzü gözü kan içinde; omzunda sıyrık var,» dedi öbürü.

Sol kolumu oynatınca avazım çıktığı kadar bağırdım. Binbaşı hastabakıcıya başıyla bir işaret yaptı, hastabakıcı göğsüne beyaz bir karton ilıstirdi. Halls ile şoföre de aynı şeyi yaptı. Yalnız şoförü diğer birçok yaralıyla birlikte ambulansa bindirdiler. Halls ile ben yerdeydik hâlâ. Öğleye doğru, bizim gibi kaldırım üstüne serilmiş ahlayan, puflayanlarla ilgilendiler. Beni ayağa kaldırmayı denediler.

«Tamam arkadaşlar; yürüyebiliyorum ben, yalnız omzum ağrıyor,» dedim.

«Soyun bunu!» dedi bir çavuş.»

Elbiselerim çıkarılırken neler çektiğimi ben bilirim. Bere-lenmiş, şişmiş omuzbaşların ortaya çıktı. Her birimize kalça-dan birer iğne yapıldı. Sonra hastabakıcılar yaraları eterle yı-kayıp sardılar. Kapının yanında, bir delikanlının sırtındaki ya-rayı dikiyorlar, ameliyat aletleri vücuduna dokundukça bar bar bağıriyordu. Sonra gözlüklü iki adam benim yanıma geldi; sancıyan omzumu ayılar gibi sıkmaya başladılar. Avazım çık-tığı kadar bağırp çağırıyor, küfürler savuruyordum, ama aldı-rış ettikleri yoktu. Bir çatırtı duyuldu; parmak uçlarıma kadar bir sancı duydum; çıkan kolumu yerine oturtular ve başka bi-rini tedaviye gittiler.

Dışarda Halls'ı gördüm. Boynunun sol yanına bir paket pa-muk koyup sarmışlardı. Arkadaşım Harkov'da aldığı yaranın üç santim kadar altında bir kurşun yarası daha almıştı.

«Gelecek sefere kellemi koyacağım ortaya,» dedi Halls.

Daha uzakta kıdemli asker, Lindberg ve topçu erini bul-duk; yamacın otları üstüne uzanmış horluyorlardı; yanlarında top patlasa duymayacak gibi derin bir uykuya dalmışlardı. Biz de yanlarına uzandık ve uyuyakaldık.

Böylece de Bielgorod savaşı bizim için bitmiş oluyordu ar-tık. Hareket noktamıza göre oldukça gerideydik. On gün, bel-ki de daha uzun süren Alman saldırısıyla büyük kayıplar pa-hasına kazanılan topraklar yeniden elden çıkarılmıştı. Savaşa sürülen kuvvetlerin üçte biri o cehennemde yok olmuştu. Bun-ların çoğu Genç Aslanlar'dı.

Meryem kadar güzel yüzlü delikanlı, gözleri pırıl pırıl ya-nan arkadaşı, çok güzel konuşan o üniversite öğrencisi ne ol-muştu acaba? Rusya'nın o altüst olmuş topraklarının hangi köşesinde yatıyorlardı şimdi? Tıpkı, «bir gün köyümün yemye-şil, sakın kırlarına kavuşsam da orada can versem,» diye türkü söyleyip akordeon çalan o kederli delikanlı gibi.

«Rusya'da ölen bir piyadenin mezarı olmaz,» derdi kıdemli asker. Günün birinde, bir mujik toprağı sürerken kalıntılarımızı gübresine karıştıracak ve üzerimize ayçiçeğı tohumu ekecektir.

ÜÇÜNCÜ KİTAP

GERİ ÇEKİLİŞ

(1943 Sonbaharı)

BÖLÜM VII

Yeni Cephe

Eylül ayında Harkov artık kesin olarak Sovyetler'in eline geçti. Bütün güney ve merkez cephesi sarsılmış, çok önemli gedikler açılmıştı. Bu gediklerden sızan düşman tankları bütün savunma sistemini perişan etti. Genel geri çekilme hareketi başladı ve kızılar çoğu zaman bütün bir tümeni çember içine aldılar. Bizim birliğimiz bundan ötürü iç sızmalara karşı koymakla görevlendirildi ve yeni malzeme ve en hızlı araçlarla donatıldı. Gross Deutschland tümeni çoğu zaman akla durgunluk veren hareketlere girişti ve başarıları, ordunun günlük emirlerinde bütün birliklere bildirildi. Bizim tümenin her görüldüğü yerde siperlerdeki askerler umuda kapılıyor ve bizim yardımımızla düşmanı püskürtüyorlardı. Genel olarak böyle oluyordu ama, içinde bulunduğumuz güçlüklerden, çember içine alınışımızdan, çamur deryasında malzemelerini bırakan askerlerin umutsuzluğundan hiç söz edilmiyordu. Bundan başka, bütünyle yok olan alayların yerine yeni alayların meydana getirildiğinden de kimse söz etmiyordu. Havaya uçurulan steiner ile Yüzbaşı Wesseirdau'dan, takımıyla birlikte esir edilip sonra bizim komandomuz tarafından kurtarılan assubaydan, biz büyük çocukların bir ikinci kışı da savaş içinde geçirme korkusuyla içine düştükleri umutsuzluktan, Dnieper üstünde insandan köprü meydana getirildiğinden, donan bütün bir alayın yüzüstü bırakıldığından, tutuşan topraklardan, Çernigov'da geçirilen korkunç haftadan, yarık, çatlak içinde kalan ellerimizden, ölüm karşısında boynu bükük o korkunç bekleyişimizden

de söz edilmiyordu. O zamandan bu yana generaller bu olayların tümü üzerine bir sürü şey anlattılar. Felaketlerin nedenlerini bir bir sayıp döktüler; hastalıktan ya da donarak ölenlerden bir satır veya on satırla söz ettiler. Ama bana sorarsanız, bir uyuz köpekten de kötü bir durumda, kendi kaderiyle baş başa bırakılmış olan askerlerin duyduğu acıları hiçbir zaman dile getiremediler. Büyük bir sürü içinde kendini yapayalnız hisseden, kendi derdiyle uğraşmaktan başkasını düşüneyen insanın içinde bulunduğu bunalımı anlatamadılar. Komutanların emirlerini yerine getirmekle yükümlü olup bazen zafere ulaşan, bazen yenilgiye ve bozguna uğrayan sürülerden; başka bir düşman sürüsünün aralıksız saldırılarına «haklı» bir kinle karşı koyan, cinayetleri ve her çeşit alçaklığa bulaşan ve de daha sonra kazandığı zeferlerin ölçüsünde bir özgürlük sağlamadığını görüp hayal kırıklığına uğrayanlardan da söz etmediler. Gerçekte özgürlük diye bir şey yoktur da ondan. Aslında savaşın maddesel cinayetiyle barışın ikiye bölünmüş ve düşünsel cinayeti vardır sadece.

Yaralı olan ve yaralı oldukları da bilinen Lindberg ve Halls o geceki kaçıştan sonra silahsız, donatımsız ve üstbaş paramparça döndüler. Ateşler içinde kalan bir konaktan, insanın çabucak ayrıldığı sırada her şeyini unutabileceği anlaşılır bir şeydir. Ama asker silahından asla ayrılmaz diye düşünülüyordu; durum ne olursa olsun, ölümler de, yaşarken de silah yanında olacaktı. Bana gelince silahımı, bir körün bastonunu bırakmayışı gibi almıştım yanıma; yoksa bu emri aklıma getirdiğim için değil. Kıdemli asker ya alışkanlığından ya da disiplin anlayışından yanına almıştı ağır spandau'ını. Ama miğferim; su geçirmez örtüm, şu hiçbir işe yaramayan gaz maskem ve kendisinin ikinci eri olduğum kıdemli askerin F. M.'inin cephanesi yoktu yanımda.

Bu patırtıdan sağ kurtulan Lensen'i de bulduk yine Onun da bellibaşlı donatımı yoktu yanımda; bundan ötürü de kazandığı onbaşı rütbesini kaybetme korkusuyla saçını başını yoluyordu.

Her birimizi de, hiç kuşkusuz Sovyet bomba atarlarından daha korkunç olan askeri mahkemeye verilmekten Yüzbaşı

Wesreidau kurtardı.

Böylece üç haftayı hep birbirine benzeyen evleriyle, cephe gerisindeki küçük bir kasabada dinlenerek geçirdik. Bereket versin, hava son derece güzeldi; çok kısa süreli iki hareket dışında oldukça sükûnet içinde geçti günlerimiz. Bundan yararlanarak Paula'ya uzun uzun mektuplar yazdım; ama bunların hiçbirinde Bielgorod'da duyduğum korkudan söz etmedim.

Günün birinde. eylül ayının sonuna doğru bir sabah, çok uzaktan gelen top seslerini duyuncaya dek işler yolunda gitmiş ve ancak o zaman burada gülüp eğlenmek için bulunmadığımızı hatırlamıştık. Aslında ordularımızın Bielgorod'un batısında tutunmayı başardıkları cephe çözülmüş ve yukarda sözünü ettiğim büyük kıyamet kopmaya başlamıştı.

Kuvvetlerimizin, saldırıya geçmeseler bile, hiç olmazsa kurulmuş olan cephede - Bielgorod üzerinde girişilen denemeden önceki cepheden söz ediyorum - Ruslara karşı tutunabilecek inancında olan generaller, biraz geç de olsa, Alman birliklerinin, bütün merkez kesiminde saldırıya geçen müthiş Rus armadasının o karşı durulmaz ilerleyişini ancak yavaşlatabileceğinin farkına vardılar.

Hatta doğruya doğru yeniden harekete geçilmesinden önce yapılması gereken şey, tek gerçekçi çözüm yolu olarak ortaya çıkıyordu. Ancak o zaman çok gecikmiş olan emir verildi : Dni-eper'in batı kıyılarındaki bütün kuvvetler geri çekilecekti. Bu, merkezde Kiev, güneyde Çerkossi, kuzeyde Desna üzerinde Çernigov olmak üzere üç koldan geri çekilme demekti.

Akın akın geri çekilen ve yüzlerce kilometre yol almak zorunda olan ordunun ardından gelen Sovyet kuvvetleri bize göre çok daha hareketli olduğu için, her an yakalanmak ve bir kargaşalık içinde düşme tehlikesiyle karşı karşıyaydık. Bielgorod'dan önce bu geri çekilme olasıydı ama bugün olanaksız gibi görünüyordu. Ancak akla durgunluk verecek çaba gösterilmesi ya da sürekli bir ardçı savaşın sürdürülebilmesiyle sağlanabilirdi belki bu çekiliş. Ukrayna ovasında çok can kaybedildi bu mevsim sonunda; binlerce insan öldü. Bazı kentlerin ele geçirildiği sıralarda yapıldığı gibi, büyük bir yaygara ko-

parılmıyordu artık bu çatışmalarda, ama o zamankinden çok kahramanlık gösteriyordu insanlar. Gittikçe genişleyen düşman kuvvetleriyle aralıksız temasta olan cephedeki orduların, olayların gelişimi üzerinde kesin birtakım kanıları vardı. Askerlerin en ateşlileri, en heyecanlıları bile bütün iyi niyetine ve kahramanlığına karşın makineliyle bir çırpıda yüz Rusu tarasa da, ertesi gün başka yüz düşman askerinin saldırıya geçeceği inancındaydı. Askerlerin en kör olanı bile, Rusun son derece hareketli olduğunu ve zaman zaman önüne kendi vatandaşlarının ölüsü bir dağ gibi yığılsa bile, gözünü kırpmadan bunun üstünden aşip bir kez de kendi kaderini denemeye cesaretle atılacağını biliyordu.

Bu koşullar altında batarya başındaki erin kahramanlığından çok, asker sayısının önemli olduğu biliniyordu. O zaman Alınan askeri umutsuzluğa düşüyordu işte. Başka ne istenebilirdi ki kendisinden : Hemen oracıkta öleceğini biliyordu. Ancak orduların büyük hareketleriyle bir şeyler yapılabileceğinin farkındaydı.

O zaman bu panik ve kargaşalık arasında emir, yerine getirilmesi gerekli bir görev oluyordu artık. Alman askeri düşmanı şaşırtaan çığıncasına bir cesaretle direniyordu. Yüzer metre, yüzer metre kurtuluşa doğru, Dnieper'e doğru geriliyordu. Düşmanın elinden geldiğince hızını kesiyor, yanbaşındaki arkadaşlarının bir bir can verdiğini görüyordu. Bu akla durgunluk veren cesaret günlerce, yüzlerce kilometre boyunca sürüp gidiyordu. Ordu kuvvetlerinden tehlikeyi atlatmış olan birlikler nehrin doğu kıyısında görünür görünmez, büyük bir insan kaynaşması ortaya çıkıyordu. Bütün ordular, istihkâmcıların ellerinde tutabildikleri tek tük köprüleri geçiyor, kumlu tepelerde bata çıka ilerliyor, yüzebilecek ne varsa doluyorlardı üstüne. Orada da Rus karşındadır; direnişi yıkmaya çalışır: çember daraldıkça daralır. Luftwaffe her yerde hazırdır; bir ölçüde durumu düzeltmeye çalışır. Ama «Mig»ler ve «Yak»lar daha çoktur. Uzun menzilli topçu atışlarıyla düşürülemezse, sayıları gittikçe kabaran avcı uçaklarının uğultusu doldurur havayı.

Şafak sökerken, yorgunluktan bitkin düşen insanlar, son-

bahar sisine bürünmüş olan nehrin kıyısına vardılar. Herkes birbirini arıyor, birbirine sesleniyordu. Silah çatırtıları cevap veriyordu bu seslere. İvan burada da hazırды; bazı yerlere kaçanlardan önce gelmiş, köprü başlarını tutan erleri yok etmiş, dubalı köprüleri akıntıya bırakmıştı. Her şeyi bırakarak suya atıldık, yüzerek geçecektik. Ruslar ateş açarak suyun yüzünde olan kafaları paramparça ettiler.

En sonunda yeni cepheye, Dnieper'in batı yakasına ulaştık. İyice tutunmuştuk orada. İvan geçemeyecekti bu kez. Kar yağıyor ve Alman askeri kazamatını onarıyordu. Çünkü uzun süre kalacağını biliyordu orada. Buraya uymaya çalışıyordu, sakindi, yeniden işlere düzen veriyor ve bekliyordu. Ama yıldırım hızıyla bir haber yayıldı etrafa ve hemen ardından Sovyet füzeleri atılmaya başladı. Genelkurmay ordunun durumu öğrenmemesi için elinden geleni ardına koymamıştı. Ama öylesine önemli, öylesine güçlü bir haberd ki bu, her çeşit engeli aşmış piyadenin zaten pek az olan umudunu yerle bir etmiş ve gürültülü uğultular arasında silip süpürmüştü.

Çerkasi'den beri kızılıordu, Dnieper'in hem doğusunda, hem de batısında ilerliyordu. Kuzeyde Desna geçilmiş, Dnieper'le Desna'nın kavşağında Alman ordusunun önemli bir kesimi kuşatılmıştı.

Mevsim kış. Karla birlikte gökten sanki felaket de yağıyor ve zaten perişan olan askerin üstüne bastırıyordu. Hangi kıyılarda huzura kavuşacaktık acaba? Pripet'de mi? Yoksa Bug'da mı?

Kıdemli asker, «Oder'de,» diye alay etti; korkunç bir şeydi bu bizim için. Aklın alacağı gibi değildi.

«Tanrı bize bu felaketi göstermesin,» dedi Wesreidau. «Bunu görmektense Tanrı canımı alsın daha iyi!»

İnsanların çoğu, hiçbir tedirginlik duymadan savaş üzerine bilgiler edinirler. Koltuğuna gömülüp ya da yatağına uzanıp Verdun ya da Stalingrad tarihini anlamadan okur ve ertesi sabah da işine gider... Hayır, bu kitapları okuyanların rahatı kaçmalı; bir siperin dibinde çamurlar içinde yaşamamış olmanın mutluluğunu duymalı.

Yazılarıma yeniden yaşamaya başladığımız, uzaktan gelen top seslerine rağmen kendimizi toparladığımız, o yukarda sözünü ettiğim küçük kasabadan başlayacağım.

Bu kasabada, sayıları pek de çok olmayan evlerin her biri, orduyu yönetmekle görevli olan subay ya da subaylar topluluğunun sığınağıydı. Bizler de kasabanın dışındaki ağaçlar altında barınıyorduk. Bütün bölük harekete hazır durumdaydı; donatımı sivillerin otomobillerine yükletilmişti. Müthiş bir rüzgâr karlar altındaki stepi kasıp kavuruyor, kasırga halinde karları havaya savuruyor, göz gözü görmüyordu.

«Bizi açıkta bırakıp canımıza okudular,» dedi kıdemli asker.

«Biz de onlara boş şişeleri bırakıyoruz,» diye güldü, gece gündüz için Woortenbeck adındaki çamyarması adam.

Geri çekilmekte olan kuvvetler bizi daha da geri sürmüş, kalmakta olduğumuz izbalara yerleşmişlerdi.

«Kalan bütün samahonka'ları kanepenin altına yerleştirdim.»

«İyi yapmışsın Woortenbeck,» dedi sıskalıktan canı çıkan bir çavuş. «Samahonka da zaten bizim gibi gözde birliklere layık; ötekiler de varsın preika içsinler.»

Benim yaşımda, iyi Fransızca konuşan bir arkadaş edinmiştim.

Grauer üniversite öğrenimi yaptığı sırada, 1941'de Fransa'da staj yapmıştı. Sonra askerliğin çekiciliğine kaptırmıştı kendini; o da benim gibi Wehrmacht'ın çok düzenli asker safalarında «Wolken ziehen, dahin, daher» diye türküler söyleyerek uygun adım yürümüş; Polonya'nın bir parçacığını, uçsuz bucaksız Rusya'yı, Bielgorod'u görmüştü. Ve şimdi şu çantanın üstüne oturmuş, birlikte savaş içindeki dünyaya bakıyor, derin düşüncelere dalyorduk.

O da tıpkı benim gibi JU-87'ler aracılığıyla büyük bir havacı olacağını ummuştu. Onda da, benim gibi, bu uçup giden hayalin ardından sadece göklerden uğuldayarak yere doğru inen kocaman kuşların görüntüsü kalmıştı. Geçmişimizde ortaklaşa yaptığımız bir şey olmadığından, ancak o kadar çok isteyip de erişemediğimiz şeyden duyduğumuz hayal kırıklığın-

dan söz ediyorduk çoğu zaman.

Şafakla birlikte bölüğümüz batıya doğru yola koyuldu. Yolda bir hava savaşına rastladık; havacı olma şansını elde edememiş olan Grauer'le benim soluğumuz kesiliyordu neredeyse. «ME - 109»lar üstün geldi; yedi sekiz «Yak» alevler içinde, havai fişekler gibi yuvarlanmaya başladı.

Öğleye doğru tümenin önemli üslerinden birine vardık. İçinde bizimkinin de bulunduğu otuz bölük. büyük motorlu ve zırhlı birlik oluşturdu.

İlk kez, iki tarafı da kullanılan su geçirmez giysiler verildi. Bunların bir yüzü beyaz, öteki yüzü rengârenkti. Doktor muayenesinden geçirildik ve bize bol bol yiyecek verildi. «Özerk» diye adlandırılan birliğe bir panzer albayı komuta ediyordu.

Bizim zırhlı birliğin gıcır gıcır yeni malzemeye donatıldığını görünce şaşakaldık. Her yerde pilotlar ve şoförler makinelerini son bir kez elden geçirdiler ve tankların koca motorlarını işlettiler.

Halls, Grauer, ben ve öbür arkadaşlar, fabrikadan yeni çıkmış bir kamyonu bindirildik. Arabanın önünde tekerlekler, arkada da tırtıllar vardı. Yola koyularak bir havaalanı kıyısındaki bir ormana daldık. Arabaların, etrafı toz bulutuna boğması dışında her şey iyiydi. Bundan ötürü araba ve tankların motoruna kocaman hava süzgeçleri ilave edilmişti. Bu dev süzgeçler bazen o kadar büyük oluyordu ki, arabanın kaportası tam kapanamıyordu. Tankların motorlarını koruyucu levhalar ancak belirli bir ölçüde yerleştirilebiliyordu.

Ağaçların gölgesine girince, toz içinde kalan üstümüzü bışımızı silktik. Ağzımıza burnumuza da toz dolmuştu.

«Allah kahretsin böyle memleketi Sonbaharda bile yaşamıyor burada,» diye homurdandı biri.

Bizimki kadar önemli ikinci bir grup birliğimize katıldı ve ormanda birkaç hektarlık arazide toplandı. Böylece çok güçlü ve örgütlü bir birlik meydana getiriyorduk. İki birlik aslında tek bir birlikti ve sayıları altı yedi bin kadardı; yüzlerce tankı, otomatik makineli ve kamyonları vardı. Son derece hareketli motosikletlerle donatılmış üç hafif süvari bölüğü düş-

manın yerini saptayıp takımı harekât bölgesine yönetmekle görevliydi. Ordu için çok kritik olan bu dönemde, orada burada piyade tümenlerini desteklemek zorunda olan zırhlı birliklere büyük ölçüde cephane verilmişti.

Verilen malzemenin bu kadar bol, kusursuz ve bu kadar iyi planlanmış olması, Bielgorod yenilgisinden bu yana epey çökmüş olan morallerimizi kamçıladi.

Gece bastırınca zırhlı birlik harekete geçti; müthiş bir görünümdü bu. Savaşın başlangıcında dizi dizi panzerlerin işgal ettiğimiz ülkelere nasıl dehşet salmış olduğunu ancak şimdi anlıyordum.

Zaman zaman alev saçan ağır tanklar, içinde bulunduğu eski arabaları geçip hızla ilerliyordu. Uçsuz bucaksız arazi üstünde tanklar yelpaze biçiminde ayrılarak uzaklaşıyorlardı. Muhteşem bir manzaraydı bu.

Zırhlı birliklerin çok uzaklardan duyulabilecek müthiş görüntüsünün yayıldığı ovaya gece iyiden iyiye indi. Her zaman olduğu gibi asker nerede bulunduğunu bilmiyordu. Biz piyadelere gelince, bu kanlı çatışmanın, işlerin yolunda gittiği anlamına geldiği inancındaydık. Kendimizi çok güçlü hissediyorduk. Aslına bakılırsa, bizim birliğimiz için durum gerçekten de böyleydi. Ama bütün merkez kesiminde, yani aşağı yukarı Smoleusk'den Harkov'a dek, bütün tümenlerin sayıları yüz binleri bulan bütün askerlerinin hızla geri çekildiklerini bilmiyorduk. Bizim için her ne kadar her şey bir makine düzeniyle işliyorsa da durum başkaları için aynı değildi, yüzlerce alay bütün donatımını, silahını bırakarak, inanılmaz derecede üstün düşman kuvvetleri önünden yaya olarak kaçıyordu. Hatta geçen kış çok miktarda ölenlerden arta kalan ve aslında traktörlerle taşınması gereken atların koşumları bile yoktu.

Akaryakıtın bulunmayışı - yazın yapılan savaşlarda tüketilmişti - şiddetle hissettiriyordu kendini. Bu yüzden her yerde, düşmanın eline geçmemesi için ateşe verilen sapasağlam arabaların alevleri göklere yükseliyordu; oysa yorgunluktan bitkin hale gelmiş olan piyadenin bu araçlara ihtiyacı vardı. Wehrmacht'ın tam bir bozguna uğradığını gören düşman, merkezdeki kuvvetleri daha çok zayıflatma umuduyla baskısını iki

kat attırdı. İçinde bulunulan bu çok güç durumda, tepeden tırnağa donatılan yedek kuvvetler yeni birliklere verildi. Bu kadar çok askeri gören bizler de on beş gün boyunca steplerin hâkimi olduğumuzu sandık. Ama bu özerk birlik için kritik bir durum vardı: İkmal işleri, özellikle akaryakıt ikmali.

Şafak sökerken toz toprak içinde kalmış olan panzer birliği mola verdi. Daha önceden kararlaştırılmış olan ve doğusu ormanla kaplı bir bölgeye varmıştık. İki saat dinlenecektik; biz de bundan sonuna dek yararlanmaya çalıştık. Bindığımız arabaların Pulman'larla hiçbir ilgisi olmadığı için yorgunluktan bitkin bir duruma girmiştik. Daha kendimizi toparlayacak kadar uyumadan hareket emri verildi. Hava güzeldi. Hemen hemen serin denebilecek tatlı bir rüzgâr yapraklara sonbaharın soluşunu iletliyordu sessizce, böyle bir havada her şey daha kolay görünüyordu insana. Gülümseyerek arabalarımıza atladık. Öğleye doğru bizim önümüzde, oldukça uzakta ilerleyen motorlu irtibat subayları, bizim birliğin başına geçtiler. Çok kısa emirler verildi, birliğin büyük bir bölümü tırtıllarıyla bir köye yönediler; kısa bir süre içinde de köy görüldü. Otomatik silah sesleri duyuldu; daha biz ateşe başlamadan on beş kadar kaplan tipi tank ateş ve alevler saçarak köye doğru ilerledi.

Bizim dev tırtıllı traktörümüz on altı borulu bir çeşit füzeatarlarla da ateş ediyordu. Savaş emri verildi, her birimiz yere atladık; böylesi güzel bir havada ateş ve kan kusulduğuna dertleniyorduk içimizden.

İkinci gün Konotop'a ulaştık; kentte cehennemi bir kaynaşma vardı; en küçük bir taşıttan yararlanılmak isteniyordu. Bizim «Gross Deutschland» birliği doğuya, daha doğrusu güneydoğuya çok güçlü bir Bolşevik ordusuna karşı gönderildi. Levazım subaylarının şaşkına dönen gözleri önünde burada yeniden ikmal yapmış, hatta özel arabaların akaryakıtlarına bile el koymuştuk. Konotop'dan ayrıldıktan yirmi dakika sonra kızılarmın öncü kuvvetleriyle karşılaştık. Bu kadar yakında olabileceklerini beklemiyorduk. Tanklar kısa bir süre mücadele ettikten sonra, verilen emir üzerine geri çekildiler.

Hemen hemen bütün bir gün boyunca ikmal yapmaya de-

vam edebileceğimiz bir nokta araştırdık. İstihkâm erlerinin dinamitlemelerinden birkaç dakika önce de oraya ulaştık. Koca bir silo konserve ve her çeşit yiyecek içeceklerle doluydu; her an alevler içinde kalabilirdi. Ceplerimizi ve arabalarımızı alabildiğince doldurduk. Arta kalanlar tümeni daha günlerce doyurabilirdi. Ve birçok yerde çok değerli olabilecek bunca yiyeceği ateşe verdik. Bu arada kızılar Konotop'a girmişti. Alman piyadesi de kentin gerisinde çetin bir savaş veriyordu.

Yüzbaşı Wesreidau'ın emri üzerine, diğer iki bölükle birlikte bizim bölük, zırhlı birliğin sol kanadını korumakla görevlendirildi. Arkadaşların bir kısmı motorlu araçlarla, ağır makineli tabyasına gönderildi. Geri kalanlar da, yakından ya da uzaktan insan yürüyüşüne eş hızla ilerleyen araçları izliyordu. Ne gariptir ki, insan duruma hâkim olduğu kanısına vardığı zaman kendi gücünden kat kat üstün olan bir tehlikeye göz kırpmadan atılabiliyor. Bu son iki gündə panzerlerimizin ilerleyişine karşı konamayacağını düşünmüş ve her şeye ulaşabileceğimizi sanmıştık.

Gece oldukça serindi; otuzarlık birliklere ayrılmış olan üç bölük, bu bölgede ovayı kaplayan bodur ağaçlardan oluşan korular arasında ilerliyordu. Pek de uzak sayılmayacak bir yerde motorlarımızın havayı dolduran gürültüsü, harekâtımıza güven veriyordu. Herhalde bizi gözetlemekte olan Sovyet birlikleri de bu seslerden tedirgin olmalıydı; zaman zaman bir silah çatırtısı duyuluyordu; besbelli kaçanlara ateş ediyor olmalıydılar.

Bu durumda aşağı yukarı iki kilometre kadar yol aldık. Birdenbire aydınlatıcı füzeler havada yükseldi, ölgün bir ışık sardı toprağı ve herkes, yani sekiz yüz ya da dokuz yüz kişi aynı hareketle irkildi. Işıklı patlamalar, donuklaştırılmaya çalışılmış olan miğferler üzerinde ısıldadı ve kaşla göz arasında denecek kadar kısa bir süre içinde motorlu makineli tüfekler çalılık bölgeye girmiş ve korkunç namluları sessizce hareket halindeki bir karaltıya doğru yöneltmişti. Tepemize Rus bomba atarlarının mermiler yağdıracağını bekliyorduk ve her birimiz aynı anda, o pis tehlikeli zamanlardaki gibi büzülmüş kalmıştık. Kapkara gecenin içinde, menekşe rengine iki Al-

man füzesi yükseldi.

Bu füzelerin «İleri!» emri anlamına geldiğini biliyorduk hepimiz. Bir an şaşkınlık içinde duraksadık; sonra temkinle ilerlemeye başladık. Rus füzelerinin gittikçe azalmasından yararlanarak ileri doğru atıldık. Tam bu anda kendimi, etrafı fundalarla çevrili küçük bir su birikintisinin içinde buldum. İki arkadaş da yanıma geldi; hızlı hızlı soluyuşlarından, sinirlerinin son derece gergin olduğu, boğazlarında bir yumrunun düğümlendiği anlaşıyordu. Böyle bir gecede, hemen iki metre ilerimizdeki bir çalılığın ardından, göz kamaştırıcı beyaz bir aydınlığın görünmesiyle birlikte, şiddetli sancılarla kıvrana kıvrana bu ölümlü dünyadan göçeceğiniz kaygısıyla yol almak kadar korkunç bir şeyin daha olabileceğini düşünemiyorum bir insan için.

Sıçraya sıçraya ilerleyişimiz sırasında elbette gürültü olacağı ve parmağı tetikte sessiz bir mujiğin bu fırsattan yararlanmakta gecikmeyeceği de apaçık ortadaydı.

Derin bir sessizlik sarmıştı her yanı. Hiç kuşkusuz çok yakınımızda olan düşman ortaya çıkmakta acele etmiyor, böylece de bizim tedirginliğimizi biraz daha arttırmak istiyordu. Şakaklarım atıyordu; bütün vücudum bir yay gibi gergindi, her saniye ileri atılmaya hazır durumdaydık.

Solda, yirmi otuz metre ötede bir ses duyuldu. Yanımdaki iki delikanlı ve ben burunlarımızı kavruk otlar arasına soktuk. Artık o anın geldiğini sanıyorduk. İlk çatırtıyı duymak için silah omuzda, gözlerimiz dikkat kesilmiş, bekliyorduk. Ama hiçbir şey olmadı. Solda, gürültü duyduğumuz yerde ahbaplık eden iki Rus arkadaşlarımızın «eline düştü». Biraz ötede aynı şey birçok Rusun başına geldi; nasıl olduğunu biz de anlamadan elimize esir düştüler. Bizi yakalamakla görevli olan bu insanların kafalarından ne geçmişti acaba? Son zamanlarda böylesine hızlı yol almaları sonucu ardçı kuvvetlerle ilişkilerinin koptuğunu sanıp korkuya mı kapılmışlardı yoksa? Çünkü öğ alma hırsıyla tutuşulduğu o çağda Almanların Ruslardan korktuğu kadar Ruslar da Almanlardan korkuyorlardı.

Aradan bir saat geçmişti ki, yeniden toplanma emri geldi. Bir saatten beri de tanklar harekete geçmişti ve etrafa saçıktı-

ları pembe ışıklar, yanımda sessizce duran arkadaşlarımın kı-sılan dudaklarında yansıyor. Karanlıkta arabalarımıza yak-laştık; zırhlı tümen ilerlemesine devam ediyor gibiydi. Ağır araçlarımızın etrafında emirlerleri kum gibi kaynaşıyordu. Önü-müzde, üç kilometre kadar ötede tanklarımız oldukça zayıf bir düşman kuvvetini püskürtüyor gibiydi.

Gece top atışlarımız kesilmemişti. Şafak sökerken iki sis perdesi ardında, şimdi adını hatırlayamadığım bir köy gör-dük. «Gross Deutschland»ın motorlu birlikleri iki yanı bitişik ve pancurları sımsıkı kapalı evlerle sıralı yolda ilerliyordu. Arabalarımız ağır ağır yol alıyor, taşıtlardaki askerler elleri te-tikte bekliyordu. Birtakım taşıtların durduğu bir alana geldik. Bunların arasında iki de cankurtaran arabası vardı. Dolaylar-daki evlere Alman askerleri girip çıkıyorlardı. Otuz kadar sivil Rus, bir evin yanında toplanmış, başlarına da nöbetçiler dikil-mişti. Biz yolumuza devam ederek kentin çıkışında tankçılar-ımızla karşılaştık; bunlardan bazıları bozulan araçlarını onar-maya uğraşıyordu. Dolaylarda eski mahalleler tutuşmuş yanı-yor. Taşıtlarımızı tahta ve samandan yapılmış bu derme çat-ma evlerin yanına çektik. Ne kaldırım vardı, ne evlerin belirli bir yönü; üstelik bir düzene göre de sıralanmış değillerdi. Rus-ya'da birçok kentin dış mahalleleri büyük çiftliklerin avlularını andırır. Oysa uçsuz bucaksız tepede kaybolmuş kasabalar, sırt-larını kuzeye vermiş izbalarıyla daha iyi durumdadırlar. Kiev bir yana, geçtiğimiz bütün dış mahalleler, hatta kentlerin bü-yük bir bölümü böylesine hazin bir görünümündedir.

Yiyecek ve su ikmali yapmak üzere verdiğimiz kısa bir mo-ladan sonra yeniden yola koyulduk. Yarım saat sonra yere at-ladık. Savaş durumuna girme emri verildi.

Ötede, bir kilometre kadar uzakta, tepesinde fabrika gibi bir şey görülen küçük bir kasabada sert çarpışmalar sürdürü-lüyordu.

Wesreidau kısa bir süre içinde, bu kentteki düşman kuvvet-lerinin önemli bir bölümünü etkisiz duruma geçirmemiz ge-rektiğini açıkladı. Ordunun büyük bölümü neredeyse gelecekti;

iki bölük bu işle görevlendirildi.

Biz, silah elde ilerlerken, traktörler, füze ve füze atarları atış durumuna geçirdiler.

Bir an bile geçmemişti ki, harekâtımızı gözlemekte olan Ruslar, o ünlü bomba atarlarıyla üzerimize mermi yağdırma-ya başladılar. Bereket versin, bu mermiler belirli bir hedefe yöneltilmemiş olduğu için, herkesin birden rasgele bir sığınağa koşmasını sağlıyordu sadece. İki alay alabildiğine yayıldı ve müstahkem mevkiyi belirli bir ölçüde kuşattı. On dakika kadar bir sessizlik sardı her yanı; yüzbaşı manevraya karar vermiş ve bir taş duvarın dibinde aslarıyla tartışıyordu.

Sonunda assubaylar yanımıza gelip ulaşılması gereken noktayı gösterdiler.

Gözlerimizi kısarak o yöne baktık; savaşıclıktan gelme bir içgüdüleriyle, atlayacağımız en küçük dönemeçleri bile hesaplıyorduk. Sessizlik içinde her şey daha kolay görünüyordu in-sana.

İlerleme emri verildi. Her köşeden bir piyade çıktı ve iki buklüm ilerlemeye başladı. Bazıları ya bilinçsizliklerinden ya da ahmaklıklarından gülüyorlardı.

Yıkık dökük ilk evlere ulaşıldı; Rus hâlâ ses çıkarmıyor ve görünmüyordu. Halls'ın bulunduğu, birliğe katıldım. Sevgili dostum! O olmasa ne yapardım ben? Üniformalar içinde hep biri birine benzeyen bu insanlar içinde çocuksu, bir yüz belirdi ve bana gülümsedi.

Bu birliğe katıldığımızdan bu yana savaş ayrı bir görünüme büründü bizim için. Don ve Bielgorod'daki geri çekilişler geçmişe karışmıştı artık. Çok acı, ağır anların yaşandığı bu geçmiş bir kez daha tekrarlanmayacaktı. Kuşkusuz yine savaştaydık; ama yedi sekiz gündür düşman kuvvetleri boyuna gerilemiyor muydu?

Bulunduğumuz yerden, bir tuğla fabrikasının tuğla engellerini ustalıkla aşarak ilerleyen otuz kadar aracımızı görebiliyorduk. Beş altı kadar panzer bombacısı bellibaşlı yapılar boyunca ilerliyordu.

Bunların içinden biri, binanın açık pencerelerinin birinden bir bomba attı. Kısa bir süre havayı sarsan bu patlamanın

ardından yürekleri parçalayan bir inilti duyuldu. Bu tür sesleri eskiden de duyardık; bunlar hedefe ulaşmamıza hiçbir zaman engel olmamıştır. Tam bu sırada beyazlar içinde bir insanın pencereden fırladığını ve bombacıların ayakları dibine düştüğünü gördük.

Bir kadındı bu; buraya sığınmış ve bu belanın atlatılması için dünyanın bütün tanrılarına yalvarmıştı besbelli. Bu mutsuz kadın pencereden düşmesine rağmen yaralanmış görünmüyordu; hemen doğruldu; çığlıklar atarak bize doğru koşmaya başladı. Bombacılardan birinin makinelişinin namlusu doğruldu. Silah çatırdadı; ama hedefe ulaşmadı. Beyaz gömlekli Rus kadını haykırarak şaşkınlıktan donakalan birliğe doğru koşuyordu.

Tek kelime çıkmadı hiçbir ağızdan ve savaş otuz saniye askıda kaldı. Bombacılar kapıyı kırmış evin içine doluyorlardı bile. Evden halktan üç kişi daha dışarı çıktı; ikisi erkek, biri çocuktı bunların. Hepsi de kaçıyordu. Ruslar kasabayı boşaltmamıştı; o halde sivilleri de hesaba katmak gerekecekti. Bu işi hesaba katan Wesreidau yarı tırtıllı bir aracın üstüne bir hoparlör yerleştirdi. Uzun bir sıriğin ucuna beyaz bir bez bağlandı ve araç halkın arasından ilerlemeye başladı.

Hoparlörden him him bir ses ve Rusça kelimeler duyuluyordu. Yarı tırtıllı araçtaki dört adam kaygıyla dolayları göz-lüyor ve sığınakta kalmış olan arkadaşlarına korkulu gözlerle bakıyorlardı.

Hiç kuşkusuz Ruslar, sivil halkı köyü boşaltmaya ya da silahları bırakmaya davet ediyorlardı. Kamyon ancak yüz metre ilerlemişti ki, o onarılamaz şey meydana geldi. Elçilerin arabası birdenbire havaya uçu, aynı anda kulakları sağır edici patlamalar duyuldu ardı ardınca ve birkaç baraka çöktü. Elçilerimiz bir mayın tarlasından geçmişlerdi; patlamalar birbiri ardına sürüp gidiyordu.

Ağır bir toz ve duman bulutu havalandı, köy görünmez oldu. Traktör görünmez oldu. Traktör alev alev yanarken iki adam acı acı haykırıyordu.

«Mayınlara dikkat!»

Ama havan topları ve pak'ların uğultusu arasında bu ses

sönüp gitmişti bile. Önümüzde göklere doğru uçan samandan yapılmış çatılar. tıpkı bir kelin başına geçirilmiş peruka gibi çatısı uçmuş evlerin üstüne konuyordu.

İvan kımıldadı, daha şimdiden ağır obüs bataryası kullanıyor. Mermilerden her biri yüz metre öteye de düşse, çizmelerimizin altındaki toprağı sarsıyor ve soluğumuzu kesiyordu. Mayınlara rağmen düdük sesi saldırı emri veriyordu. Herkes gizlendiği yerden çıkıp en yakın sipere doğru ilerlemeye başladı. Mayınları havaya uçurmak için havan toplarımız araziye rasgele dövmeye başladı. Belirli bir ölçüde de başarı elde edildi. Ruslar açık kamyonlara yerleştirdikleri dörtlü makinelili tüfeklerle atışa geçtiler; önlerine her gelene cehennemi bir ateş yağdırıyorlardı.

Bir çeyrek saat önce kolay gibi görünen şey şimdi aşılamaz bir güçlük halini almış ve birdenbire herkes bir güvensizlik içine düşüvermişti. Biz beş kişiydik; tuğla yığınları ardına gizlenmiştik; yere dayalı çenelerimiz sarsıntılara uyarak takır takır takırdıyordu. Başka bir tuğla yığını ardından bir çavuş avaz avaz her önüne gelene ateş emri veriyordu. Ara sıra içimizden biri başını siperden dışarı çıkarıyor, ama mermilerin vınlaması üzerine en gözü pek olanlar bile hemen kafasını içeri çekiyordu.

Sadece havan toplarıyla bomba atarlar düşmana bol bol mermi yağdırıyor, şimdilik meydan onların görünüyordu. Uzakta, gelirken gördüğümüz fabrikanın madeni kulesi olduğu gibi duruyordu; bunca obüs yağmuruna karşı şaşılacak derecede dayanmıştı. Bir kez daha ileri atılmak gerekiyordu. Bazıları kendilerine cesaret vermek için boyuna konuşuyorlardı. Benim gibi olan öbürleri de dişlerini sıkıyorlar, heyecandan sırsıklam olmuş elleriyle boğulmakta olan birinin, kendisini kurtarmak için atılan ipe sarıldığı gibi, sımsıkı silahlarına sarılıyorlardı.

Boğuk ya da keskin sesler şiddetli ya da sönük ışıklar, sağda, solda, arkada, önde uçuşan topraklar... Ötede, solda otuz metre kadar ilerde besbelli bir nalbant dükkânı olan ahşap bir yapıya sığınan beş arkadaş birbiri ardınca can vermişti. Sona kalan ikisi ne yapacağını bilmez bir halde oraya buraya koşma-

ya başlarken, düşmana hedef olup arkadaşlarının uzanmış yatan cesetleri üzerine yığılıyorlar. Bu karmakarışık yığından sızan kan, külrengi toprak üzerinde biraz ilerledikten sonra, sanki kurutma kâğıdıymış gibi toprak tarafından emiliyor.

Birdenbire köyün solundaki dört beş hangarda büyük bir yangın çıktı ve alevler homurtularla göklere doğru yükseldi. Alem bir şimşek hızıyla genişleyerek dalga dalga yayılıyordu. Tepesi kara bir dumanla örtülü bu geniş sorguçlar yükseklere, çok yükseklere çıkıyor; oradan dağılan ısının yakıcılığı, bizim bulunduğumuz yerden duyuluyordu.

Bu köşede harekâta geçmiş olan arkadaşlar hızla geriledi. Ateşin etkisiyle hangarların madensel çatıları garip sesler çıkararak çukurlaşıyordu. Yangına yakın olan izbalar kendiliğinden tutuşuyor ve bir sürü asker, sivil ya da silahlı adamı dışarda bırakıyordu.

Hiç kuşkusuz attığımız mermilerden isabet alan önemli bir akaryakıt deposu tutuşmuş olmalıydı. Böylesine bir yanardağın yakınına bu tür bir yığınak yapmak en hafif anlamıyla Rusların bir tedbirsizliği idi ve düşman bunu pahalı ödüyordu. Kollarını açarak çılgın gibi koşuşan Ruslar öbür siperlere doğru gidiyorlardı.

Pak'ların ateşi yoğun olarak fabrikalar kesimine yöneltildi mişti. Benzin deposundan kaçanları temizleme işi bize bırakılmıştı. Çoğu zaman silahımın arpacığı sıçrayarak kaçan bir İvan'ın karaltısına çevriliyordu. Tetiğe hafifçe bir dokunma, silahımın ucunu bir an maskeleyen bir solukluk duman ve ardından hemen mavzerin başka bir kurbanı yöneltilmesi... Ya birçok merminin sıyrıp geçtiği ve atış alanından çıkmamış olan, bu ölüm yağmuruna herkesten çok şaşan, neden böyle olduğunu bir türlü anlayamayan şu ufak tefek mujik? Saçları ağarmaya başlayan bu mujik, dönüp yere yüzükoyun yığılmadan önce iki elini göğsünde kavuşturmuştu. Acaba bağışlanabilir miydim ben? Ve bu görüntüyü unutabilir miydim ömrümce?

Ama bu müthiş korkunun ardından, ister bu yanda ister o yanda olsun, genç adamların en günahsızını bile bir anda garip bir sarhoşluk sarar ve aklın almadığı şeyleri yapar işte o

zaman. Birdenbire şimdi bize de, tıpkı biraz önceki İvan gibi, bu dumanlı ve insanı sağırılaştırıcı dekor tiksinti veriyor ve her şeyi yakıp yıkmaya ihtiyacını duyuruyordu. Bundan ötürü birçok piyade içlerinde duydukları vahşi bir atılımla hayatları pahasına düşmanın ardına düşüyordu.

Birkaç arkadaş daha harcandı; fabrika hâlâ dimdik ayakta idi. Fabrika kesiminde ve köyün ayakta kalan bölümünde us-taca tutunan Rus savunuculara karışan topçularımızı kırmamak için pak'lar atışlarını durdurdular.

Neler olup bittiğini tam olarak bilemiyordum. Birliğiyle birlikte, beton bir çukurda dinlenen kıdemli askerin yanına gittim. Mataralarımızdaki suları bitirmiş, ama susuzluğumuzu yine de giderememiştik. Herkesin yüzü gözü toz topraktan simsiyahtı. Yanımıza bir telefoncu gelip birliğimizle konuşmaya başladı. Çatışma biraz hızını yitirmişti ve Alman orduları son bir saldırıya geçmek üzere yeniden hazırlanıyorlardı. Kıdemli askerin kesiminde iki F. M.'den başka bir de havan topu vardı. Bizim kesimdeyse silahlı bombacılar, makineli tüfekler ve tüfekler vardı. Çavuşumuz zamanı gelince nerelere saldıracağını açıklıyordu bize. Sonra numaralarımızı söyleyerek dışarı yollamaya başladı bizi.

Sıram gelince, kısa bir duraksamadan sonra, yayın ucundan fırlayan bir şeytan gibi sığınağımdan dışarı fırladım. En çılgınca bir kaynaşmanın içine düşmüştüm. Toz kasırgasından her şey kül rengine bürünmüştü. Burun deliklerime dolan bu sis perdesi arasından ışıklar görünmüyordu.

Birkaç sıçrayışta eski bir evin yıkıntısı üzerine ulaştım; burada makinelisini ayarlarken ölen bir Alman askeri vardı; bakışı korkunçtu.

Bir insanın ölümü ne garip... İnsan acıma duymaz oluyor artık. İki yıl önce bir sütçü kamyonetinin altında bir kadının ezildiğini gördüğüm zaman neredeyse bayılacaktım; ama bugün hiçbir şey duymuyorum artık. İnsan bir kez Bielgorod savaşını gördükten sonra, en iyi polis romanlarındaki cinayetler bile gülünç geliyor kendisine.

Gözlerimi yakan duman arasında, görevimi yapabilmek için

düşmanı araştırıyorum.

Şu aşağıda, yirmi beş metre kadar ötede, vagonetler bir-biri ardınca büyük bir gürültüyle havaya uçuyor. Dört beş askerin geçtiğini görüyorum. Ama Alman askeri mi, yoksa Rus askeri mi bilemiyorum.

Üstü kerpiç ve kütüklerle örtülü bir sığınaktayım şimdi; yanımda iki arkadaşım var. İvan'lar bir makineli tüfek yuvası olması için yapmış olmalıydılar bu sığınağı; iki arkadaşım el-bombalarıyla delik deşik edilmiş dört Rus askerinin cesetleri üzerine oturmuştu.

Gross Deutschland askerlerinden iriyarı genç bir delikanlı, «Bir atışta canlarını cehenneme yollayan benim bunların,» dedi.

Bir havan topu yağmuru başladı bize doğru. Düşman ölüleri arasında iyice birbirimize sokulduk. Kazamatın kıyısında bir mermi çatırdadı. Topraklar ve kötülükler havaya uçtu ve hep-si tepemize indi. Benimle Rus ölüsü arasına sıkılmış olan delikanlı yerinden sıçradı. Kaçmak için ben de doğruldum. Küçük tabyanın ardında yeni bir cayırtı daha duyuldu. Bu sarsıntıyla karşıya fırladım; bir yandan da avaz avaz, «İmdad!» diye bağıryordum. Bacaklarım koptu sanıyordum; korkunç gerçikle yüz yüze gelmekten korkmama karşın hafifçe bacaklarımı kımıldatma cesaretini gösterebildim. Pantolonum yırtılmıştı. Butlarımı yara bere içinde olmakla birlikte yine de iyi durumda sayılabilirdi. Pantolonun yırtığından baldırlarımdaki çarpmadan ileri gelen morumsu kızartılar görülüyordu.

Deliye dönmüşcesine Rus cesetlerinin arasına gömüldüm yeniden. Biraz önce yaralanan delikanlının üstüne yıkılırcasına atladım; sarsıntının şiddetinden boğazlanan bir domuz gibi haykırmaya başladı. Başım onun başının hemen yanındaydı; üzerimize toprak ve yıkıntılar akmaya başladı.

Arkadaşım, «Yaralıyım,» diye inledi. «Sırtım cayır cayır yanıyor gibi. Bir sedyeci çağır ne olur!» diye yalvarıyordu.

Ona bakarak çılgıncasına, «Sedyeci! Sedyeci!» diye haykırmaya başladım.

Ama benim bu gülünç haykırışım, biraz ötede alev kusan iki spandau'nın insanı sağır-laştıran gümbürtüleri arasında

kaybolup gitti. Gross Deutschland'ın çam yarması askeri avaz avaz, ilerlememiz gerektiğini söylüyordu.

«Haydi arkadaşlar! Arkadaşlar siperlerin önüne!»

Kaygıyla bakan ve bir eliyle koluma yapışan arkadaşşıma bakıyorum. Şu anda hiçbir şey yapamayacağımı kendisine nasıl anlatmalı? Gözlerinde yalvaran bir ifade var. İriyarı piyade eri bir sıçrayışta sığınaktan dışarı çıktı. Sert bir hareketle kendimi yaralının elinden kurtarıp başımı öte yana çevirdim. Yaralı bana seslendi; ama ben sığınaktan çıkmıştım bile; on beş metre kadar önümde giden adamın ardından, öfkeden kudurmuşcasına gidiyordum.

Acele acele iki havan topunu yerleştirmeye çalışan başka bir takımın yanına gittim. Onlara yardım ettim; torpiller dimdik havalanıyordu. Ağzı kan içinde bir er gelip ateşi kesmemizi, İvan'ların merkezindeki kuleye doğru çekildiklerini bildirdi.

Orada bulunduğunun farkında olmadığım kıdemli asker, «Vurdum!» diye gürledi.

Aynı anda toz toprak içinde kalan yüzümü beyaz bir ışıık aydınlattı. Bir alev kasırgası sardı merkez kuleyi.

Herkes gözünü, üstünde hâlâ yoğun bir duman tüten ve ufukta gittikçe uzaklaşan kasabaya çevirmişti. Gök kurşun gibi ağır ve karanlık bulutlar yağmur yüklüydü; yarın bu yağmurlar düşmanın bir noktadaki direnişini etkisiz hale getirmek için canlarını feda eden kırk kadar askerimizin gömüldüğü mezarın üstüne yağacaktı. İşgal bile etmediğimiz bir noktadan yeni bir harekâta yöneliyorduk. Biz fethetme yolunda da değiliz; aslında Dnieper ötesinde, geri çekilen ordularımızı korumak görevini yerine getiriyoruz.

Hiç kimsenin yüzü gülmüyor. Bu zaferin, savaşın sonucu üzerinde bir etkisi de yok. Bir yer fethetmiş olmuyoruz. Belki askerlik stratejisi bakımından yararlıdır. Hiç olmazsa bu düşünceyle avunuyoruz. Biz piyadeler için bu, biraz daha fazla korku, birçok arkadaşın kaybı, arkadaşım Grauer içinse çaresi bulunamaz bir sakatlık demektir.

Benimle birlikte otuz arkadaşın da bindiği arabanın şoförünün yanında oturan, açık sarı saçları kir içinde olan genç

adam bir ağız mızıkası çalıyor. Müziğın tatlı sesi duyulur duyulmaz bir biçimde kulaklarımıza geliyor. «Kışların önündeki kapının altında... Seninle birlikte Lily Marléne... Seninle birlikte Lily Marléne...» Özlem dolu bir ağırlıkla yorgunluğumuzun üstüne çöküyor bu müzik. Halls kulak kabartıyor müziğe; yarı açık ağızında en küçük bir ifade yok. Gözleri hiçbir yana bakmıyor.

BÖLÜM VIII

Konotop yarması

Gece bastırmadan bir saat önce yola koyulmuştuk. Bir saatte elli kilometre kadar bir yolu alabilecektik. Yorulmuş, toza batmıştık, mola emrini bekliyorduk sabırsızlıkla. Bundan başka bir an önce uzanıp uyumaya can atıyorduk. Ama hiçbir yerde durulmayacağını da biliyorduk. Oturduğumuz yerde pinekle-mekten başka yapacak şey yoktu. Bütün bu yorgunluktan sonra yumuşak bir yatağa uzanmak ne kadar iyi olurdu! Nerede olursak olalım, hiç olmazsa şöyle pis bir toprağa bile uza-nıp deliksiz bir uyku çekebilseydik.

Karanlık göğü kaplayan kara bulutların uçları ışımaya baş-lamıştı. Kasırgayla birlikte bardaktan boşanırcasına yağmur başlamıştı. Başka zamanlarda bizim için pek berbat bir şey olan yağmuru sevinçle karşıladık. Kir pas içindeki yüzlerimizi hava-ya doğru uzatarak şakaklarımızdan süzülen yağmur suyuyla yı-kıyorduk. Gittikçe bir tufan halini alan bu yağmurun suları ya-kamızdan süzülerek içimize doluyordu. Bu nefis' düş hepimizi canlandırmıştı. Şimdi bizim hâki elbiselerimizle esirlerin koyu elbiseleri sırsıklam birbirine yapışmış gibiydi. Herkes, hiçbir ayrılık olmadan, bir maçtan sonraki tatlı düşün rahatlığıyla ko-nuşan iki rakip takımın oyuncuları gibi bu yağmurun iyiliği üzerine fikir yürütüyordu. Kimsenin aklından ne bir kin, ne bir düşmanlık düşüncesi geçiyordu şimdi. Herkes sağ kaldığını ve şu andaki yorgunluğunu düşünüyordu. Ama yağmur öyle-sine artmıştı ki, hepimiz sığınacak bir yer aramaya başladık.

Arabanın içindekiler, beyliklerle kafalarını ve omuzlarını örtmeye çalışıyordu.

Almanlar da, Ruslar da bu uydurma saçağın altında gülüyorlardı. Kimse yanındakinin dediğini anlamıyordu, ama Hannover cigaralarıyla maraşka ve tatar yaylası tütününü ikram ediyorlardı. Almanlarla Ruslar birbirlerine. Hem cigaralarını tütürüyor, hem de olmayacak bir şey için gülüşüp eğleniyorlardı. Bu «olmayacak» şey, bence ömrümde başka hiçbir zaman tatmadığım insanca bir sevincin simgesiydi. İşte bu hiçten şey, bu örtülerin altında insanı boğulurcasına öksürten tütün dumanı, bu acılar, kahırlar deryasının ortasında bu çılgınca neşe arasında herkeste bir morfin iğnesinin yatıştırıcı etkisini yapıyordu. Şimdi Ruslara karşı o çok söylenen kinden eser yoktu içimizde; unutulmuş duygular canlanıyordu yüreklerimizde.

Kırların ortasında mola veren araçlara bindirilmiş bir alaya yetişmiştik. Her taraftan sızan yağmur suları, ağaçların altında sıralanmış arabaları şakır şakır yıkıyordu.

Wesreidau V. W.'ından indi; herhalde alayının komutanıyla konuşmaya gitti. Kamyonlardaki askerlerin sırtlarında, kendilerini yağmurdan koruyan geniş muşambaları vardı. Buna karşılık yanlarında konaklama malzemesi bulunmadığı için su birikintilerinin içinde dönüp durmaktaydılar.

Sağnak halindeki yağmurun altında yiyecek dağıtmakla görevlendirilmiş iki asker her uzanan ele kuru bir sucuk tutuşturuyor, ayrıca sekiz kişiye bir tayın veriyorlar. Biz de bunu hak geçmesin diye dikkatle bölüştük. Esirlere yiyecek bir şey verilmedi. Bunların iaşesi disiplin tümenine bırakılmıştı.

Bir kenara çekilip şu bir iki lokma azığımızı tıkmak akımızdan geçti ama öylesine balık istifi tıklımiştık arabanın içine, kımıldayacak halimiz yoktu. Canını güç bela kurtarmış olan Rusların gözleri dört açılmıştı bize yiyecek dağıtılırken. Sonunda kirli ve ıslak ellerimizle ekmeceklerimizin yarısını koparıp bir kaç saat önce neredeyse bizi öldürecek olan bu adamlara verdik.

Karnımız hâlâ aklıktan gurulduyordu, yağmur altında son lokmayı da yuttuktan sonra bile. Millet susuzluktan kırılmıştı;

ama o gün öğleden sonraki boğuşmada bütün bidonlar boşalmıştı. Tıpkı susamış koyunlar gibi ağzımızı ıslatacak bir sıvı arıyorduk. Kırkların ortasına düşmüştük. Görünürde ne bir kuyu vardı, ne bir yalak. Ama ne çıkardı ki bundan; şarıl şarıl su akıyordu gök yüzünden. Bir ağacın sık yaprakları arasından süzülüp bir kamyonun korkuluğunda toplanan suyu bir muşambayı çukurlaştırıp içine doldurarak içiyorduk. Yalnız abtest etmek için izin verilmişti taşıtlardan inmemize.

Su boldu, bunun için kana kana içip hararetimizi dindirdik. Şimdi konvoyumuz motorlu alayla birlikte yola koyulmuştu.

Tangır tungur yalpalayan taşıtlarımızın içinde yorgun düşmüştük; sonunda yağmur dindi. Ama hâlâ başımızın üstünde ve ardımızda şimşeklerle yarılıyordu gökyüzü. Ne yazık ki, bunun bildiğimiz şimşekle hiçbir ilgisi yoktu. Bu ışıklar, Konotop'un ardında sarılan tümene durmadan ateş yağdıran Stalin toplarından geliyordu. Yaklaştıkça, ufku boydan boya kaplayan ateşin şiddetinden savaşın ne kadar çetin geçtiğini kavramıştık. Biraz sonra gök gürültüsünü andıran top seslerini duymaya başlamıştık. Geceyi geçirmek için bir sığınak arıyorduk; işte yine, belirsizlik içinde bir cehennem azabı başlamıştı. Savaşın o acımasız kısılcı yorgunluktan zonklayan şakaklarımızı sıkı-maya başlamıştı yine. Az önce ağız mızıkası çalan o küçük sarışın delikanlının çocuksu yüzü öylesine asılmıştı ki, birden yaşlı bir adama benzeyivermişti. Böyle çok genç görünmesine bir son vermek için mi yapmıştı bunu, yoksa yorgunluktan mı? Şimdi kente varmıştık. Gökyüzü batı yönündeki dış mahallelerdeki savaşın ateşiyle aydınlanıyordu zaman zaman. Topların gürültüsü havayı doldurmuştu; civardaki evlerin camları ve çinko su boruları iniyordu sarsıntıdan.

Neler olmuştu bu gece Konotop'ta? Söyleyemem bunu. Ateş, patlamalar, karanlık ve bir sokaktaki evlerin hep bir yana yıkılışı. Bir oluktan sular akıyordu. Sırsıklam olan çizmele-rim o kadar ağırlaşmıştı ki, biraz daha öteye yürüyecek halim kalmamıştı. Bu koca çizmelerin içindeki o küçücük ayaklarım daha da küçükmüş gibi geliyordu bana. Şakaklarım cayır ca-

yır yanıyordu, canım çok sıkılmıştı. Sıkacık omuzlarıma binlerce tonluk bir ağırlık çökmüştü sanki, o kadar yorgundum. Bu yetmiyormuş gibi, yağmurdan sırsıklam olan ceketimin, bir sürü kayışlara bağlı fişeklikler ve bombaların ağırlığı altında iki büklüm olacaktım nerdeyse.

Daha yukarılardaki yokuşun iki tarafındaki evler, bir akşam önceki Rus füzeleri kentin en az dörtte birini yakıp yıkar-ken, çökerek yolu yapatmıştı.

Beni biraz olsun neşelendirecek bir şey görebilmek için etrafıma bakındım. Hiç olmazsa böylece zihnimi, vücudumu tir tir titreten nöbetten ayırabilirdim.

Arkamda bir gürültü duyarak başımı çevirdim. Kıdemli asker iki bidon dolusu sıcak çorbayla göründü. Bilmem hangi mutfaktan almaya gitmişti. Hiçbir şey düşünmeden molozlar ve su birikintileri arasından gelen arkadaşşıma bakıyordum. Elbisesi, etraftaki manzara kadar kirliydi; başındaki ağır çelik miğferin altındaki zayıf ve traşı uzamış yüzü bu tabloya çok uygun düşmekteydi.

Hiç konuşmadan, soğumaya yüz tutan darı çorbası içtik. Bazıları da biraz daha horlamayı tıkmaya yeğ tutmuştu. Sonra yeniden yola koyulma emri geldi. Konotop'un taş taş üstünde kalmamış topraklarında kafilemiz ilerlemeye başladı. Yorgunluktan sıfırı tüketmiştik; etrafımızı görececek halimiz yoktu, hiçbir şey de düşünmüyorduk. Bir patlama olduğu ya da bir uçak sesi duyulduğu zaman acele etmeden kendimizi yere kaydırıveriyorduk. Sonra da tekrar kalkıp taşıtlarımıza biniyor-duk... ve bu böyle sürüp gidiyordu.

Yıkıntıların arasına öbek öbek saklanan askerler, o yakınlara gizlenmiş olabilecek İvan'ları gözlüyorlardı. Bizi ihtiyatla moloz yığınlarının arasına sürdüler; Halls'la ikimiz yıkıntılar arasında, pis bir hendeğin içinde bulduk kendimizi. İzi kara bir suyla dolu hendeğin dibini örtmek için bir yandan kalayı basarak elimize ne geçtiyse dolduruyorduk. Az sonra burun buruna geldik. Şaşkın şaşkın ne diyeceğimizi bilemeden birbirimizin yüzünü süzüyorduk. Şimdiye dek söylenebilecek her şeyi söylemiştik. Anlatacak bir şey kalmamıştı birbirimize. Artık sabredip beklemekten başka yapacak şey yoktu. Olayların

akışı karşısında serseme dönmüştük.

Halls, «Suratın çarşambapazarına dönmüş,» dedi sonunda.

«Hastayım,» diye cevap verdim.

Gözünü moloz yığınlarına diken arkadaşım, «Herkes hasta,» dedi.

Sıkıntıyla buğulanan gözlerimiz birbirine takıldı. Arkadaşımın bakışlarında derin bir bezginlik okur gibi olmuştum.

Ne kadar zaman geçti bilmiyorum. Belki bir gün. Ben ateşler içinde kıvranırken herhalde kentin dış çemberinde daha büyük bir savaş olmaktaydı. Düşman kuvvetlerini Konotop'un doğusunda çevirdikten sonra, tümenimiz ilerleyişine devam ederek bir savunma duvarına çarpıp olduğu yerde kalmış ve geriyle bağlantısı da kesilmişti. Batıya doğru ilerlemek için yapılan birçok hareket başarısızlıkla sonuçlandı. Daha önceden zayıf düşmüş olan bizim özerk birliğimiz kuzeyden, batı ve güneyden sıkıştıran Bolşevik kısılcına karşı savunma savaşlarına girişmişti şimdi.

Durum son derece gergindi. Kurmay heyetimizin duyulmasını önlemeye çalıştığı korkunç kelime kulaktan kulağa yayılmıştı: «Sarıldık.»

Dışarıda kent topçu ateşi ve hava bombardımanı altındaydı. Sıhhiye erleri yaralıları taşımaktan aciz kalmışlardı. Ben hasta olduğum için sığınakta kalmıştım. Arkadaşlarım savaş hattına sürüldüler. Düşmanın ardı arkası kesilmeyen hücumları sonucu olarak yaralıların sayısı gittikçe artmaktaydı.

Korkunç haber, bombalardan daha yıkıcı bir etki yapmıştı saflarımızda. Herkes sıvışıp başının çaresine bakmayı düşünüyordu. Sonu olmayan bir çözölmeyi subaylarımızın demir yumruğu önledi.

Bir gün daha geçti. Kefeni yırtmıştım. Ama yine de başım dönüyordu. Hiç kımıldanmadan bir Hint fakiri gibi büzölüp oturuyordum köşemde. İşte bütün haberler buraya kadar geliyordu.

Sarılmıştık... Durum tehlikeliydi. Ruslar yakınlar kadar sokulmuşlardı. Luftwaffe'den yardım istendi. Ama gökyüzünde Luftwaffe yerine Rusların Yak ve İl uçakları gürültüsü sar-

sıyordu havayı.

Biraz ötede birkaç subay duruyordu. Bunlar arasında bulunan komutanımız askerlere, «Arkadaşlar,» diye bağırdı. «Sarıldık! Bütün tümen sarıldı.»

Bunu biz de biliyorduk ama işitmekten korkuyorduk. Kurmay heyeti bunu açığa vurduğuna göre durum daha da kötü demekti. Yakınlarda Rus füzelerinin vızıltısı top seslerine karışıyordu. Yer, gök gürültülerle sarsılıyordu; bütün bu gürültüler, Yüzbaşı Wesreidau'un açıklamasının ağırlığını büsbütün artırıyor gibiydi. Yüzbaşı sözüne şunları ekledi :

«Tek bir umut kaldı! Bütün gücümüzle tek bir noktaya hızla saldırarak bir yarma hareketine girişmek. Bu nokta, ancak batıda olabilir; bütün birlikler aynı zamanda bu harekete katılmalıdır. Bu hareket, her askerin cesaretiyle başarıya ulaşabilir. Başka bir yol yok. Bunun için de başarıyla sonuçlanması gerek. Kuvvetli piyade birlikleri de kuşatmanın öte yanından saldırıya geçerek bize yardım edecek. Eğer herkes ödevini iyi kavrarsa Bolşevik kısı kacını kırarız. Alman askerinin değerine güvenirim ben.»

Wesreidau hazır olmamızı söyleyerek selam verip gitti.

Batıya doğru, tam karşı taraftan bir ateş çemberi ufku sarmıştı çepeçevre. Nasıl bir madde böyle bir yangına neden olabiliirdi?

Toz, toprak içinde bölükler geçip gidiyordu. Düşmanla ilk temas bizim için elverişli olmamıştı. Geri çekilen birlikler, birkaç yaralı asker bırakıp gitmişlerdi. Kimse bunları ne yapacağını bilmiyordu.

Zaten pek zayıf olan sağlık kolları tası tarağı toplayıp çekilmek üzereydi.

Molozları temizlenmiş bir sokakta bekliyorduk. Burası şimdilik bombardıman edilmiyordu. Kuzeybatı ve güneybatıdan, savaşıan orduların silah çayırtıları bulunduğumuz yere kadar geliyordu. Kuzey yönünde topçunun salvo ateşi yıkıntıları hal-laç pamuğu gibi dövüyordu.

Başka piyade birliklerinin yıkıntılar arasına çekilişleri sırasında Rus bombardımanı bize çevrildi. Mermilerin havadaki izleri çok büyük bir tırpan gibi tepemize yaklaşıyordu. Emir-

ler küfürler arasında boğuluyordu. Herkes korkunç bir telaş içinde, âdeta birbirini çiğnercesine koşarak bir sığınak arıyordu.

İtişip kakışmalar, feryatlar, panik halinde kaçışanların bağrışmaları... Bacaklarında koşacak kuvvet olan herkes koşuyordu. En ufak bir toprak çıkıntısı bir nimetti. Bu ateş ve demir duvarı oralarda duraklayan iki bin kadar piyadenin üstünden geçti. Yol ağzında bırakılmış olan yaralılar toz toprak içinde çırpınarak dönüp duruyorlardı oldukları yerde. Kopmuş kol ve bacakların yere düşerken çıkardığı ses, top gürültüleri arasında boğuluyordu. Yer, Bielgorod'da olduğu gibi titriyor, her şey sallanıyordu etrafımızda; bütün bu sallantı içinde her şey belirsizleşmişti. Hastalar ölmeden önce kirli tırnaklarıyla bir kez daha toprağı kazıyorlardı. Çok şey görmüş geçirmiş gibi görünen kıdemli askerin kırış kırış suratında büyük bir korku ve yalvarış ifadesi okunuyordu. Az ötede bir boru yığınının yanına bir Rus obüsü düştü. On bir Alman askeri bir arada can verdi; yağmurdan korunmak isteyen çocuklar gibi birbirlerine sokulmuşlardı. Rus mermisi bu kümenin tam ortasına düşerek hepsini toprak, boru parçaları ve kan karışımı bir yığın haline getirivermişti.

Talih bu kez de bana yardımcı oldu. Üç arkadaşım ile birlikte, üstü açık bir mahzenin merdiveninde soluğu aldım. Sığınağımızın tepesinde binlerce şey kasırgaya tutulmuşçasına havada dönüp duruyordu. Sığınağımızın üstü direkler ve molozlarla yarı yarıya örtülmüştü. O mükemmel miğferlerimizin sayesinde bir iki sıyrıkla bu hengameyi de atlatmıştık. Rus topçu ateşi bir aralık durur gibi oldu; yeni yaralıların feryatları birbirine karışırken dışarıya bir göz attık.

«Ne büyük felaket; kan, hep kan!» diye bağırdı içimizden biri.

Yarı çılgın hale gelmiş bir başkası da, «Kaçmalı!» diye haykırdı.

Dışarı fırladı, biz de peşinden koştuk. Her yandan insan sesine benzemeyen bağrışmalar yükseliyordu. Bizim gibi canını kurtarabilenler büyük insan dalgaları halinde geriye çekiliyordu. Herkes batıya doğru kaçmaktaydı. Batı, yine her zamanki

gibi kurtuluş demekti. Belki bu kez cephenin o kesimindeki aralıktan sıvışabilecekti. Her birimiz ayaklarının üstünde durabilenlere yardım ediyordu. Yaralılar koşanların kollarına sarılıyordu. İki asker yarı ölü bir adamı toz toprak içinde sürük-lüyorlardı. Arkadaşları olmalıydı. Ama daha ne kadar sürük-le-yebilirlerdi ki! Bu kadavradan ayrılabilmek için ne kadar za-man geçecekti?

Üstünde dumanlar tüten yıkıntılar arasından böylece dört-nala kaçtık bir süre. Allah bilir, nerede saklanmışlarsa saklan-mışlar, Ruslar, yeşil bir karınca sürüsünü andırarak kaçan Al-man askerlerinin üstüne 50'lik top mermilerini yağdırmaya baş-ladılar. Dişimizi tırnağımıza takarak, güçlülere aldırmadan ya-ralıları taşımaya devam ediyorduk.

Karmakarışık bir halde bir demiryoluna vardık. Burada va-gonları birbirinden ayrılmış bir tren duruyordu, ama hareket ettirebilecek durumda değildi, yalnız şasileri kalmış vagonların arasında birkaç İvan'ın cesedi hareketsiz yatıyordu.

Şu topçu hergelelerinden ve 50'lik toplarından öğ almak için ayaklarımızın altında çiğnedik bu Rus ölülerini. Yol bir siperin içine iniyordu, biz de oraya doğru koştuk. Burada da önceki gibi hareketsiz bir tren daha çıktı karşımıza. Trenin ya-nında zırhlı tümenin birkaç taşıtı duruyordu. Burada bizden, hele tankçılardan pek çok kimse vardı. Subayların arasına düş-müştük. Başından beri birlikten ayrılmamış olan Wesreidau, bunlarla konuşmaya başladı. Birkaç dakika kadar soluk alıp dinlenebildik. Herkes olduğu yere yığıldı kaldı. Güneydoğu-dan gelen, ardı arası kesilmeyen top sesleri beynimi zonklati-yordu.

Ama bu dinlenme uzun sürmemiştii. Yanında iki assubay-la oradan oraya koşan Wesreidau, avaz avaz bağırmaya baş-ladı.

«Ayağa! Herkes kalksın! Haydi biraz cesaret! Tümen cep-heyi yardı. Çabuk! Tuzağın içinde kalmayalım. Haydi davra-nın! En son biz kaldık.»

Yorgunluktan âdeta yarı ölü hale gelmiş olan askerler doğ-ruldular. Assubaylar yaralılara yardım etmeye çalışan sağlam askerlerin omuzlarına vuruyorlardı elleriyle. Bunun anlamı

şuydu : «Yürüyemeyecek halde olanlarla uğraşarak vakit kaybetmeyin; bütün gücünüzü kendinize saklamanız gerek; buna ihtiyacınız olacak.»

İşte böylece yalvarmalarına, inlemelerine bakmadan, arkadaşlarımızdan birçoklarını korkunç kaderleriyle baş başa bırakıp ayrıldık. Korkudan taş kesilmiş, vücudunda kan kalmamış bazı yaralılar, acılarını ve güçsüzlüklerini saklayarak sağlamların yanısıra yürümeye çalışıyorlardı. Anlatılmaz bir kahramanlıktı bu. Daha dün korkudan ödü patlayan insanlar ellerinde olmadan kahramanlaşmışlardı. Ama içlerinden çoğu fazla yol alamadı.

Şimdi bu bizim hayaletler birliği cehennem ateşinin ortasında ilerliyordu. Şu ünlü Konotop - Kiev yoluna varmıştık. İşte «Gross Deutschland» tümeni elinde kalan askerinin yarısını kaybetmişti burada. Yürüyüş dokuz saat sürdü. Bir obüs hendeğinden, başka bir obüs hendeğine atlayarak geçen korkunç bir gidişti bu. İşin büyük bölümü sona ermiş gibi görünüyordu.

Bize bunca şan ve şeref kazandırmış er meydanındaki işaret taşlarına bakarak kestirmiştim bunu. Ama bu işaret taşları yüzlerce Alman askerinin kıvrılıp yatan cesetleriyle Panter ve Mark - 3 tanklarımızın yanmış enkazından yapılmıştı.

BÖLÜM IX

Dnieper geçidi

Ufuktan sağnak halinde yağmur geliyordu. Zaman zaman şimşeklerin aydınlığında önümüzde sonsuz bir bataklık gibi sular içindeki bozkırı seçebiliyorduk. İki gündür durmadan yağmur yağıyordu. Canımız çok sıkılıyordu buna, ama yirmi dört saatte elli kilometre alırsak iki günde Dnieper kıyılarına varacağımız umudu vardı içimizde.

Yağmur olunca uçakların hareketi imkânsızlaşıyordu. Yani «Yak»ların saldırısından kurtulmuş oluyorduk. «Yak»lar görünmeyince de yüzlerce askerimiz canını kurtarmış demektir. Şimdiye kadar Wehrmacht'ın inkâr edilemez gücü ve hareketliliğinden eser kalmamıştı buralarda. Merkez ordusundan sonu gelmeyen yaya kafileleri saatte beş kilometre hızla Dnieper'e doğru çekiliyordu. Büyük, fakat ağır Sovyet ordularına karşı üstünlüğümüzü sağlamış olan hareketliliğimiz yok olmuştu şimdi. Artık nispetsiz bir dövüşe atılmıştık. Öyle ki, kaçış bile şüpheli görünüyordu. Üstelik kızılordu gittikçe daha çok motorlu araçlara sahip alaylar ve taptaze birliklerle süslendiriliyordu. Perişanlığımız yetmiyormuş gibi, Konotop cebinde bizi tutmak gereğini artık duymayan Sovyet birlikleri, biz böyle ağır ağır çekilirken üstümüze atılmak imkânını ele geçirmiş oluyordu.

Bundan başka, Çerkassi'nin güneyine bağlanmış olan Al-

man hava kuvvetleri gökleri «Yak»lara serbest bırakmıştı. Bunlar da bu fırsattan yararlanarak geri çekilen Alman birliklerini durmadan hırpalıyordu. İşte bunun içindir ki, sırsıklam elbise-
lerimizin gittikçe ağırlaşmasına, çizmelerimizin altındaki topraktan başka uzanacak bir yer olmamasına aldırış etmeden, durmadan yağan yağmur için Tanrı'ya şükrediyorduk.

Bununla birlikte, yolunu şaşırان beş Bolşevik uçağı tepemizde görünürverdi birdenbire. Yorgunluktan bitkin hale gelen askerlerimiz, birden canlarını koruyup kendilerini savunmak için harekete geçti. Binlerce göz, sanki bize kurulmuş bir tuzakmış gibi kinle ovaya çevrilmişti. Bütün bu bulanık bakışlı insanlar bir anda hiçbir kurtuluş umudu olmadığını anlamışlardı. Bunun üzerine doğrudan doğruya bombardımana uğrayacak durumda olan bölüklerdeki erler, ellerinde tüfekleri bir dizlerini yere dayayarak havaya karşı savunma durumuna geçtiler. Bu bölükler «Yak»ların bomba yağmuru altındaydı. Askerler ateş altında parça parça olarak can veriyorlardı. Ama yine de avcı uçaklarından birini yaraladılar. Ne yazık ki, uçak havada bir süre sağa sola yalpaladıktan sonra bir kafilenin üstüne pike yaptı. Rus uçağı, içi yaralılarla balık istifi dolu bir arabaya çarptıktan sonra, insan etinden yirmi metre genişliğinde bir çukur açtı. Hiçbir ses, hiçbir haykırış duyulmadı; sadece sağ kalanlar bakiştılar; sonra herkes çantasını sırtlayarak yola koyuldu.

Tükenen insanlar hiç bir tepki göstermemişlerdi. Savaş boyunca daha böyle nice sahneler görmüştük. Kafam bomboştu, hayat bütün anlamını, önemini yitirmişti benim için. İpleri başkasının elinde hareket ettirilen bir kukladan farksızdım. Elbette hâlâ arkadaşlık diye bir şey vardı. Halls vardı, Paula vardı kuşkusuz. Ama bunların ardında, hemen ardında yarılmış bağırsaklar serilmişti gözlerimin önüne; kırmızı, sarımtırak, pis kokulu bağırsaklar. Yığın yığın toprağın üstünde tepecikler meydana getirmişti bunlar. İşte hayat böylece sönüvermişti bir hiç yüzünden, ama orada kalacaktı, hem de uzun zaman bu bağırsaklar. Ve de hiçbir zaman unutamayacaktım bunu.

Durup dinlenmeden yürüyorduk. Uzun kafilemiz, bir ucu ta uzaklarda, hiç kımıldamıyor gibi görünen bir yay çiziyordu. Beş günde ulaşacağımızı umduğumuz Dnieper görünmemişti hâlâ! Altı gündür, saatte üç dört kilometreyi geçmeyen bir hızla, balçıkta ayağımızı sürüyorduk. Hiçbir ülke bu kadar geniş, bu kadar engin, bu kadar sonsuzmuş gibi görünmemişti. Motorlu ve yakıtı olan taşıtlar bizi çoktan geçmişti. Yalnız henüz yemediğimiz sıska ve kendini zor taşıyan beygirlerin çektiği taşıtlar vardı yanımızda. Aslında bunların motorlu olması gerekirdi. Arada sırada bir asker, içi balık istifi dolu bir steiner'den inip yerini bir arkadaşına veriyor, kendi de bu batıya doğru çekilişe yaya olarak katılıyordu. Bir aralık bir emir geldi: Elimizdeki malzemeyi hiçbir bahaneyle bırakamayacaktık. Yakıt dağıtımını bilmem nerede yapılacaktı. Kimbilir gökten yağacaktı belki. Gerçekten de bir sabah vakti gökten tepemize bir şeyler yağmıştı. JU-52 uçağından sekiz tane içi halat dolu denk atıldı. Genelkurmay benzinsizlik yüzünden stop eden tankları bunları motorlu taşıtlara bağlayarak çekmemiz için gönderiyordu. Oysa bu tanklar daha bir hafta önce Konotop'a yokolmuştu. Benzin geledursun, kaburgaları fırlamış sıska beygirler, çekilen otuz alayın izlerinin üstünden geçerek taşıtları çekip duruyordu. İçine bütün eşyayı attığım bizim taşıtı iki Ren atı çekiyordu. Kuşkusuz bunları rahat rahat tarla sürerken çekip almışlardı. Bunlardan birinin sırtı yara içindeydi. Şimşek çakan gözlerinden vücudunun ateşler içinde yandığı anlaşılıyordu.

İki gün sonra Dnieper kıyısındaki cehennem uğultusu arasında bizim cesur atımız, hak ettiği ödülü kazandı. Bir onbaşı başka on kadar atla birlikte kafasına bir kurşun sıkarak yere serdi. İnsanları bile zor alan mavnalara pek az at bindirebilmişti. Bundan başka geride düşmanın yararlanabileceği hiçbir şey bırakılmadı. Artık bu, bıraktığımız topraklarda her şeyi yakmamıza bir başlangıçtı.

Hasta sayısı korkunç bir hızla artıyordu. Başkomutanımız «sağlam kafa sağlam bedende bulunur» buyurmuştu. Ama kafanın mı, yoksa bedeninin mi önce hastalandığını kestirmek güçtü. Yalnız hiç şüphe götürmeyen bir şey varsa, bu da buradaki insanların en az yüzde ellisinin sağlam tarafı kalmamış oluşuydu.

Bereket, pis bir hava geri çekilişimizi örtüyordu. Varsın vücutlarımız ateşler içinde yansın, varsın içimizden birçoğu açlıktan, susuzluktan hasta düşsün, varsın her yanımızı yaralar, ufunetler kaplasın, varsın yorgunluktan dayanamayıp ölenler gelişigüzel gömülsün toprağa... Yeter ki, bu yüz kızartıcı ve içler acısı gidişimizi sağnaklar ve toprağa kadar sarkan kirli bulutlar örtsün, yeter ki sisler bu manzarayı, düşmanın gözünden olduğu kadar, bizim gözlerimizden de saklasın. Gökteki her aydınlığın belirişinde. **Nönchmaschinen** (1), kadavralara saldıran kargalar gibi üstümüze çullanıyor, ölüm yağıdırıyordu. Ama bütün bunlara aldırış etmeden gidiyor, gidiyorduk.

Günde iki üç kez, örtme kıtaları oldukları yerde kalarak, bataryalarıyla telaşlanmadan peşimize düşen düşmanın ilerleyişini geciktirmeye çalışıyordu. Bu işle görevlendirilen askerler, vücutlarının dörtte birini alacak kadar çukurlar kazarak, bunların içinde kadere boyun eğmiş bir halde, kendilerini ezecek silindirin geçmesini bekliyorlardı.

Onları bir daha hiç görmedik. Başlarına geleni biliyorduk önceden. Ayrıca son erine kadar birçok alay da eriyip yok olmuştu. Bu felaket son kertesine, nehrin kumlu kıyılarında vardı. Düşen her düşman mermisi, bu birbiri üstüne yığılmış insan kalabalıkları arasında en büyük zayıtın verilmesine neden olmaktaydı. Sağlam bedende bulunan sağlam bir kafa, elbette ki, bütün bu insanların koyun sürüsü gibi böyle yığılmaları- nı önlerdi herhalde.

Şimdiye dek o kadar çok şey görmüştüm ki, artık heyecanlanmaz olmuştum ama gördüklerim karşısında yine de gözlerim faltaşı gibi açılıyordu.

Kurtuluşumuzun kıyısına ulaştığımız sırada herkes anlatılmaz bir paniğe kapılmıştı. Köhne bir salapuryada bir yer bulabilmek için insanlar birbirlerini eziyor, suya yuvarlayarak boğulmalarına neden oluyorlardı. Ama bu balık istifi salapurya da az sonra karşı kıyıya varmadan suya gömülüyordu.

Sekizinci gün büyük bir tepeyi dolandıktan sonra nehre

1 — Alman askerleri, çıkardığı gürültüden ötürü, Rus keşif uçaklarına «dikiş makinesi» anlamına böyle diyorlardı.

varmıştık. Buna, **nehirin görünmesine engel** olan birbirinin üstüne çökmüş piyadeler yığını demek daha doğru olur. Bağrısmaları bastırarak kulağımıza kadar gelen motor sesleri yüreklerimizi biraz ferahlatmıştı; motorlar çalıştığına göre benzin var demekti. Bu koca ülkenin bir yanından öteki yanına ancak motorların aracılığıyla gidilebilirdi. Üstelik de yolların durumu nedeniyle bu gidiş pek hızlı olamayacaktı. Motorlar çalışırsa birlikler yeniden derlenip toparlanabilirdi. Bu sıkışık kalabalık içinde buralara kadar getirilebilmiş olan birkaç taşıt, otlar arasında duruyordu. Aslında bu motor sesleri, istihkâm köprücülerin mümkün olduğu kadar çok insanı karşı kıyıya ulaştırabilmek için istif etmeye çalıştıkları motorlu kayıklardan geliyordu. Önce mümkün olduğu kadar çok malzeme karşı kıyıya taşındı. Sadece ot arabalarını taşımak için kullanılmakta olan mavnalara kamyonları, topları ve hafif tankları yüklemek kolay olmadı. Bereket versin çalışacak adam az değildi; sadece bu yerde, yağmur altında bırakılıp kalmış yüz bin insan vardı. Şimdi limanın, vinçlerinin yerini bu insanlar almıştı, kollarıyla uydurma iskeleleri destekliyörlardı. Bu insanlar gırtlaklarına kadar suya girerek bıraktıkları anda batacak olan çürük mavnalara omuz veriyorlardı. Askerlerin bir bölümü boğulduğu halde kalanlar inatla, aklın almayacağı bir çaba göstererek eşine rastlanmamış bir tahammül örneği vermişlerdi. Nehre varışımızdan iki gün sonra ilk elde beş tümen karşı kıyıya geçirilmişti. Bu iş her biri en çok yirmi kişi alan on tane kadar mavnayla yüz kişi taşıyabilen ve nöbetleşe B. M. W. motoru takılmış bir kayık tarafından çekilen dört salla başarılmıştı.

Gel gör ki, üçüncü ya da dördüncü gece her şey yine altüst oldu. Korktuğumuz gibi, yağmurun kesilmesiyle savaş gürültüleri yeniden duyulmaya başladı. Önce boğuk ve belirsizdi bu gürültüler; balçık içinde ağır hareket eden tankların uzaktan uzağa gelen sesleriydi bunlar.

Önce yalnız bu gürültüyü duymuştuk. Bu da nehrin kıyısında, birbirinin üstüne yığılmış binlerce insanın dehşetle titremesi için yetti de arttı bile. Yorgunluktan kıvranan askerlerle dolu tepelerde binlerce baş uzanarak bu korkunç gürültüye

kulak kabartmıştı.

Yarı açık ağızlardan şu kelimeler döküldü : «Tanklar!». Bütün gözler de henüz görünmemiş olan bu ölüm makinelerinin geldiği yana çevrildi. İnsanlar birden kazık kesilmiş gibi hiç kimildamadan o yöne bakıyorlardı. Az sonra gittikçe artan bir hızla tankların karaltısı seçilmeye başladı.

«Tanklar!» diye her yandan boğuk sesler yükseldi. Sonra herkes ötesini berisini sırtlayıp kaçmaya başladı. Bu kaçışanlar aşamayacakları bir engele, yani nehre doğru koşuyorlardı bile, ama durmadan gidip gelen mavnalardan birine kapağı atabilme umudu vardı içlerinde.

Nehrin kenarında toplanan insan yığınının tankların gittikçe yoğunlaşan uğultusuna karışan küfürler, bağrışmalar gecenin sessizliğini altüst etmişti. Bizim bölüktekiler, büyük bir perişanlık içinde bütün ağırlıklarını atıp yüze yüze karşı kıyıya geçmek için kendilerini suya atıılar. Ancak orada rahata kavuşabilecekler. Birçokları takatlarının son haddine kadar buz gibi suyun içinde çırpındıktan sonra dibe çöküyorlardı. Kurtulmak için yalvaranların feryatları arasında kurtarma kayıkları, yüzlerce insanın hücumuyla batmamak için uzaktan geçiyordu. İnsanlar gittikçe yayılan bir yangın gibi çılgınlık dalgasına kapılmışlardı. Yirmi dakika kadar delice bir şaşkınlık kapladı ortalığı. Yorgunluktan kendimi kaybedecek hale gelmişim. Bu uluyarak koşuşan kalabalık karşısında, bu birbirini kovalayan feci olayların etkisiyle ıslak otların üstüne bırakılmış sahipsiz sırt çantalarının üstüne oturmuş, taş kesilmiş gibi hareketsiz duruyordum. Tıpkı benim gibi şaşkına dönmüş beş altı asker daha öylece oturup kalmışlardı oldukları yerde. Şurada burada böyle duraklayan insan kümeleri vardı. Bunlar azgın dalgalar halinde koşup kaçanlar geçerken kimildanıyorlardı yalnızca.

Hâlâ akli başında birkaç askerin de yardımıyla birkaç subay, kaçan sürülerini önlemeye çalışan çobanlar gibi bu çılgınca akan insan selini durdurmak için ileriye atılmışlardı. Bunlar yakalayabildikleri askerlerle yeniden birkaç takım kurarak tepelerde mevzi aldirdılar. Bunlarla tankların ileri hareketini engelleyeceklerini umuyorlardı. Uzun kafilemiz Dnieper boyunca yayılarak, bir buçuk saat kadar sonra görünen T - 34'lerin

saflarımıza daha az zayıat verdirmelerini sağlamıştı. Bereket versin, az sayıda tank vardı, bunlar da en kızgın savaşın yapılmakta olduğu Kiev'e yönelmişlerdi.

Şaşkına dönmüş, birliğini kaybetmiş birkaç askerle, böylece oturup dururken stop etmiş taşıtların tekerleklerinden çıkarılan lastiklerle bir sal yapıldığını, bunlarla birkaç piyadenin karşıya geçirilebildiğini duyduk. Bu haberi pek yaymamak gerekirdi. İçimizden hiç olmazsa birkaçını kurtaracak olan Nuh'un bu derme çatma gemisini aramaya koyulduk. Nehir boyunca birkaç yüz metre kadar gittikten sonra, gerçekten kara renkli suyun kenarında telaşlı hareketler yapan bir asker kümesini gördük. Hemen yanlarına koştuk. Çamur deryasının içinde bata çıka dolaşan yüz kişi kadar vardı orada. Bu insan kalabalığının ortasında bir düzine adam garip bir işe koyulmuştu. Tekerleklerin lastiklerini söküyor, pompayla şişirdikten sonra bir sal yapmak için birbirine bağlıyorlardı bunları. Ama bu sal oradaki askerlerin hepsini taşıyamazdı. Bize doğru ilerlemişçesine baktılar; burada durmamıza elverişli bir hava yoktu hiç. Hele hiçbir umuda kapılamazdık.

Orada bulunanlardan iriyarı bir babayiğit, bize doğru dönerek, «Görüyorsunuz ki, buradaki insanların yarısını bile almaz bu sal. Haydi basıp gidin; daha ötede birşeyler bulursunuz belki,» dedi.

Bu adam aynı sözleri bizden önce gelenlere de söylemiş olmalıydı. Ama yine de birçokları yerlerinden kıınılmadılar. Güzellikle ya da zorla bu uydurma kayığa tırmanabileceklerini umuyorlardı. Birkaç dakika sonra bu insanlar, bu güvenilmez sala binebilmek için dövüşeceklerdi. Bana gelince, hiç kuşkusuz bir kez gittikten sonra batacak olan bir sala binmek için kavga etmeye niyetim yoktu, gücüm de. Bunun için, rüzgârın ta uzaklardan getirdiği savaş gürültülerine rağmen, iki askerle birlikte, çantamı sırtlayıp ayağımı sürüyerek uzaklaştım oradan.

Kalın, ıslak bir sisin içinde yürüyorduk. Sular içindeki kamışlar arasından geçerken zaman zaman şaşkın şaşkın koşuşan asker kümeleriyle karşılaşılıyorduk. Sis gittikçe yoğunlaşarak her yanımızı kaplamıştı, göz gözü görmez oldu. Bu donuk havanın içinde belirsiz gölgeler gibi seçiliyordu her şey. Ne yöne

gittiğimizi bilmiyorduk artık. Her an aksi yöne gitme kuşkusuyla ürperiyorduk. Bereket versin arkadaşlardan biri, «Oh, ne iyi. Su orada!» diye bağırınca yüreğimiz ferahlıyordu biraz.

Yeni bir gayretle yolumuza devam ediyorduk. Ama hiç düşünmeden. Bir süre daha böylece nehrin kıyısından giderken, Kiev'e gelerek savaşın ta orta yerine düşeceğimizi bilmiyorduk. Hiçbirimizin kafası çalışmıyordu. Yorgunluktan kırılıyorduk. Ama tankların korkusundan durmadan kaçıyor, kaçıyor, ne-reye gideceğimizi bilmeden.

Birden gecenin kapkara perdesi şimşek parıltılarıyla yırtıldı; toplar gürlemeye başlamıştı. Bu parıltıların, sol yanımızdan, nehrin ötesinden geldiğini hayretle gördük. O yakınlarda bir küme asker, «Dikkat! İvanlar geliyor, dikkat!» diye bağırıyorlardı.

Az sonra Rus ateşinin üstümüze yağacağından korkarak, başımızı sokacak bir çukur bulmak umuduyla dörtmala koşmaya başladık. İçi kurbağa dolu bir bataklığa çökünce, durumu düşünmeye koyulduk. «Hiç kuşkusuz,» diyordu assubay. «Moskoflar motorla nehirde devriye geziyorlardır; bizi enselemeleri işten değil.»

Birbirinden birkaç yüz metre aralıkla meydana gelen patlamalara ve bunlardan fışkıran ışığa bakılırsa, gerçekten Ruslar nehirde devriye geziyor olmalıydılar. Karmakarışık bir halde kaçışan Alman birliklerinin uğultusu hiç azalmadan gece karanlığında yayılıyordu.

Batıdan atılan obüsler, doğu tarafından, tepelerin ardında bir yerlere düşüyordu. Bu da içimize ferahlık veren bir sonuç çıkarmamıza yol açtı: Obüsler tepelerin ardına düştüğüne göre, Rusların üstüne yağıyor demekti. Gerçekten de benden hiç ayrılmayarak bütün sıkıntılarımla paylaşan topçu eri işten anlayan birinin gülümseyişiyle, «Bizim toplar bu ateş edenler; seslerinden tanıdım,» dedi.

Ö sırada yanımıza gelen bir piyade, «Umulmaz bir yardım bizim için bu!» diye ekledi sevinçle.

Günlerden beri sürüp giden yorgunluğumuza eklenen korkudan bir türlü kurtaramıyorduk kendimizi. Bu korku da yorgunluğu büsbütün arttırıyordu. Çünkü kulağımız her an kırışte,

her an gözümüzü etrafımızda dolaştırmak büyük bir sinir gerinliğine yol açmaktaydı. Kediler gibi gecenin karanlığında görmeye alışmıştık. Ama bu gece en keskin bir göz bile bu koyu sisi delip bir şey göremezdi. Burnumun içi âdeta iltihaplandığı için soluk almakta güçlük çekiyordum. Büzülen dudaklarımın arasından giren buz gibi soğuk hava boş mideme kadar işliyordu.

Kıdemli askerin öğütlerini hatırladım. Kuru ve sıcak bir şeyler bulamayınca, bunlara sahip olduğum iyi günleri anımsamaya çalıştım.

Gürültü yaklaşan bir tren gibi büyüdü. Makineli tüfeklerin çatırdısı da kulağımıza kadar geliyordu, ama pek iyi ayırt edemiyorduk bütün bu sesleri birbirinden. Bu uğultuya büyük bir mırıltı da karışıyordu. Ağzımız yarı açık, olduğumuz yerde mihlanmış kalmıştık. Arkadaşlarımın perişan yüzlerinde bunu açıklayacak bir şeyler aradım; ama yüzlerinden tıpkı benim gibi büyük bir şaşkınlıktan başka bir şey okunmuyordu. Benim yüzüm, üstelik kendimi anılarımda unutmaya karar verdiğim andan beri ifadesini pek fazla değiştirmemişti. Savaştaki anı, umulmadık olaylar daima tehlikeli olduğundan sığınacak bir delik aramağa koyulduk. Kendi hesabıma ben yarı belime kadar gömüldüğüm sudan başka bir yer bulabilmiş değildim. Hava o kadar soğuk ve dondurucuydu ki, âdeta ılık gibi geliyordu bu su. Hülyalarımın ince tülünü kaybedivermiştim birden. Şimdi manzarayı saklayan karanlık perdeyi delmeye çalışıyordum bakışlarımla. Tankların uğultusu gittikçe yaygınlaşarak havayı dolduruyor, az bir bölümünü görebildiğim suyun yüzeyini ürpertiyordu.

İnsan tüketici bir korkudan sonra, tehlikeyle burun buruna gelince âdeta bir kurtuluş duygusuna kapılıyor. Hiç olmazsa işin aslı öğreniliyor, bu tehlike pek korkunç olsa bile. Artık bu işin sona ereceği umudu doğar içinizde. Korku sürüp gittikçe dayanılmaz oluyor. Hatta şöyle bol bol ağlasanız bile kurtulamazsınız bundan.

Şu anda sakindim. Nehir aşılmaz bir duvar gibi yolumuzu kesmişti; fakat aynı zamanda bir kurtuluş umudu da veri-

yordu bize. Şimdi sular diz kapaklarımın üstüne kadar çıkıyordu. Sis, nehrin korkunç genişliğini kestirmeme engel olduğu için yüzerek karşıya geçebileceğimi tasarlıyordum. Sonra birden yer yer hafif ışıklar görüldü; ardında patlayan bombaların gürültüsü ve makineli tüfeklerin çatırdısı karıştı. Sağ tarafımızdan geliyordu bu sesler. Beş altı kadar asker soluk soluğa bulunduğu yere koşarak geldiler.

«Tanrım,» diye mırıldanıyordu içlerinden biri.

Tam bu sırada bir yaylım ateşiyle birlikte patlamalar başladı. Sisin arasından feryatlar yükseliyordu.

Birden sisin içinden fırlayan insanlar hayaletler gibi karanlık suya atladılar. Telaşlı çırpıntılardan yüzmeye çalıştıkları anlaşıyordu. Biz taş kesilmiş, olduğumuz yerde duruyorduk. Biraz öteden müthiş uğultulu bir kitle geçti, toprağı ve suyu titreterek. Ardından kuvvetli bir taşıt farı sisi deldi. Bunun ne yönde ilerlediğini kestiremiyorduk. Hareket halinde olduğunu anlıyorduk, hepsi bu kadar. Bir an o kadar dehşete kapıldık ki, çocuklar gibi birbirimize sokulduk. Kıyıda biraz uzaklaştık ve hep birden bataklığın içine doğru kaymaya başladık. Kısa bir süre tümüyle suya gömülmüştüm. Yüzüm tekrar su yüzüne çıktığı zaman nehir ve otlar etrafımı görmeme engel oluyordu. Hemen yanı başımızda makineli tüfekler, tank tırtıllarının gıcirtısı arasında havayı biçiyordu. Canavar yakınımızdan geçiyordu şimdi; hiç şüphe yok, korkudan olduğu yerde taşlaşıp kalanları ezip, ardında kanlı bir iz bırakarak geçiyordu.

Tanklar geçip gitmişlerdi. Ertesi gün bunların on kadar olduğu tahmin edilmişti; hedefleri Kiev olmalıydı ki, burada durmamışlardı.

«Arkadaşlar! İmdat!» feryatları üzerine bataklıktan çıkıp can çekişenlerin yardımına koştuk. Ama hepsi hayatlarını kaybetti. Bir kez daha korkunç şeyler gördük; öylesine korkunç ki, hiçbir insan düşünemez bunu. Sonra şafak söktü, sis dağıldı; ilkbahar güneşi insanı bunaltan yeni bir güne doğdu. Tıpkı Luftwaffe gibi, Rus hava kuvvetleri de parlak günlerden hoşlanıyordu.

Güç bela ölüleri gömme birlikleri oluşturulabildi, bunlar söve saya gömme işine giriştiler. Bu işle görevlendirilmeyenler

de dehşet içinde kalarak uzaklaştılar; ısınmaya ve uyumaya çalıştılar. Üstümde hemen hemen kurumuş olan elbiselerim çamur içindeydi ve kazık kesilmişti âdeta. Keyifsizdim. Hastaydım. Ama öylesine yorgundum, gözkapaklarım öylesine kurşun gibi iniyordu ki, soyunup nehirde yıkandıktan sonra, çıırılçırılak güneşlenmek gelmiyordu elimden. Oracıkta, uykudan kırılarak yarı aralık gözlerimi sarıya dönüşen gri yeşil elbiseme dikmiş duruyordum. Uyuyabilmişim; uykum çok ağır olmakla birlikte haykırımlar duydum.

Uçsuz bucaksız göğün ölgün maviliği altında açtım gözlerimi. Kollarım bacaklarım kırılıyordu ağrıdan; bir dirseğimin üzerinde doğruldum; fundalıklar arasında uyuyan arkadaşlardan başka hiçbir şey yoktu görünürde. Her yerde uykulu yüzler görülüyor ve hepsi de bir şeyler araştırıyordu. Kasketli bir herif koşuyor bir yandan da.

«Uçaksavar savunmaya geçilecek! Kalkın uyanın Tanrının cezaları!»

Ardımda bir S. M. G. ateş açtı. Bir süre şaşkınlıktan kurtaramadık kendimizi. Bulunduğumuz yerin bin metre kadar üstünde, dört Rus uçağı yaban arıları gibi uçuyordu. Çılgına dönen subayların komutalarındaki adamlarına haykırışları birbirine karışıyordu.

Üstü başı lime lime olmuş bir teğmen biraz ötede, «Gebeceksiniz hepiniz be!» diye gürliyordu. «Hiç olmazsa kendimizi savunacak bir şey yapın!»

Heyecanla silahlarımıza sarıldık; bir dizimizi yere dayayıp, neredeyse postumuzu yere serecek olan düşmanı beklemeye koyulduk. Ama nedense «Yak»lar uzaklaşıp gittiler. Herhalde biz korkutmuş olamazdık, besbelli yakıtları azalmıştı. Gözlerimizi ovuşturup bir an soluk aldık. Güvenilir bir canlılık değildi bu; her birimiz uykusuz geçen gecelerin acısını çıkarmak istiyorduk. O zaman ağır makineli kundağı üzerinde hızla dönüp kuzeye doğru ateşe başladı. Herkes yüzüstü yere kapanmadan önce o yöne yöneldi. Dört uçak görüldü, yere sürünürcesine uçuyor, her yana ateş saçıyorlardı. Çıkardıkları gürültü arasında, ancak en yakındaki teğmenin sesi duyulabiliyordu.

«Alçak herifler! Ateş!»

Uçaklar geçip gitti. Teğmen yere yuvarlandı, doğruldu, bir eliyle karnını bastırırken öbür eliyle mermi püsküren uçaklara tabancasıyla ateş ediyordu. Sonra yüzünü buruşturdu, dizleri üzerine düştü, yere kıvrıldı. Mermiler hiç olmazsa bizim bulunduğumuz bölümde sadece ona isabet etmişti; asıl hedef nehrin üstündeki mavnalar olmuştu; hareketsiz olduklarından da son derece iyi birer nişan tahtasıydı her biri.

Teğmenin yardımına koşanlar bağıryorlardı.

«Yardım ekibi bu yana! Allah kahretsin ne diye dikilip duruyorsunuz!»

«Kahramanca öldü!» diye bağırdı bir çavuş. «Ondan başka kim kımıldıyordu ki. Ayıp bize ayıp!»

Bir deri bir kemik kalmış adamlar, can çekişen subayın sandala götürülmesinde yardımcı oldular. Ben de teğmenin birkaç eşyasını alıp peşlerine düştüm.

«Ayıp mayıp vız gelir,» diye içini çekti iskelet suratlı bir delikanlı.

Büsbütün de yüzüstü bırakılmış değildik.

Uzakta, nehrin öte yakasında uçaksavar toplar havada fırtına gibi uçuşan akbabalara ateşe başladı. Nehrin üstünde yara almasına rağmen iki mavna, ustaca yoluna devam etmeyi başarıyordu. Bulunduğumuz yerden bile fark edilen hareketlere göre pek çok yaralı ve ölü olmalıydı mavnalarda.

Rus uçakları yuvarlanırcasına yere doğru inmeye başladı, haykıranlar, yardım isteyenler ve küfredenlerden geçilmiyordu ortalık. Uçaklar mavnalara saldırdı; korkunç bir kıyım oldu.

Bir an için de olsa tehlike uzaklaşır uzaklaşmaz, başlarımızı sazlardan dışarı uzatıyor ve korkunç faciayı görüyorduk. Ağır yaralılar ve ölenler dışında sandallarda ya da mavnalardakiler suya atlıyor ve çılgıncasına kaçıyorlardı yüzerek. Uçaklar dördüncü kez görüldü. Bu cehennemi baskına son vermek için kıyıdaki bütün tüfekler ve toplar atışa geçti. Sonra büyük bir uğultu yükseldi; Bolşevik uçaklarından biri isabet almıştı; uçaktan kara bir duman bulutu yükseldi. Uçak fırladı ve nehrin doğru yuvarlanmaya başladı. O sırada uçaktan bir şey ayrıldı; besbelli atlamayı deneyen pilot olmalıydı bu. Ama paraşü-

tü açılmadı. Adam da, uçak da aynı hızla suya çarpıp paramparça oldular. Mavnadaki yaralılarından «Yaşa!» sesleri yükseldi. Öğleye doğru Rus uçakları yeniden görüldü. Bu seferkiler avcı uçaklarıydı. Sayıları on iki kadardı.

Ertesi gün uyandığımızda yağmur yağıyordu. Çok sevindik buna.

Gece araçlar aralıksız geçip gitmişti. Doğuda çıldırmış bir dünya sürüp gidiyordu. Kaç gündür dişimizi sıkıyorduk? Farkında değildik bunun. Bütün perişanlığımız arasında yine de toparlanmayı başarmıştık.

İvan'ların umulmadık bir hareketine karşı subaylar silahlı adamları tepelere yerleştirmişlerdi. Bizim seçkin bir tümenin askerleri olduğumuz kadar, savunma değil saldırı harekâtında uzmanlaşmış askerler olarak batıya ilk sevk edilenler olduğumuzu ileri sürüyorlardı. Bunun dışında yeni bir yolculuğa da çıkacağımızı ekliyorlardı sözlerine.

Bu adamların içinde bir şeyler bilen tek adam Yüzbaşı Wesreidau'dı mutlaka. Ama subaylardan çekindiğimiz için ona bir şey söyleme cesaretini bulamıyordum kendimde. Daha yaşlı olan askerler bu cesareti gösteriyorlardı. Ama benim gibi henüz tüyü bitmedik bir delikanlı buna hiçbir zaman cesaret edemeyecekti. Yüzbaşıyla konuşmak isteği içimi öylesine kavuruyordu ki, bu istek yüzümde ifadesini bulmuş olmalıydı. Boyuna onun ya da birliğinin etrafında döneniyordum. Wesreidau'la iki üç subayın biraz ilerisinde, çıkın ettiğim pılı pırtının üstünde oturuyordum. Bir yüzbaşı bana doğru yöneldi. Yağmurdan parlayan uzun deri paltosu içinde bana doğru ilerleyen karaltıya gözlerimi diktim; hemen yerimden sıçrayıp hazırol durumuna geçmeye yeltendim. Eliyle yerimden kımıldamamı işaret etti. Gözlerimi uzun boyuna dikmiş, öylece kalmıştım; boyu olduğundan daha da uzun görünüyordu bana.

Yüzbaşı, «Hangi alaydansın, küçük?» diye sordu.

Kafasını gözünü yara yara Konolop cehenneminden kurtulup katıldığım bölüğün numarasını söyledim. Beni Çek sandı. Nereli olduğumu söyledim kendisine.

«Hım! Bu bölükler en son geçtiler,» dedi sadece. «Bunlardan çoğu benim yanımda görev aldı.»

«Biliyorum, yüzbaşım, ben de görmüştüm sizi,» dedim kızararak.

Benimle bir yüzbaşının böyle konuştuğunu görmemiştim şimdiye dek.

«Ha! Desene ortak anılarımız var!» dedi Wesrediau. «Ama epey sıkıntılı anılar.»

«Öyle, yüzbaşım.»

Boş bir paketin içinde bir cıgara araştırdı. Bana mı verecekti acaba?

«Yarın geçeceğiz, küçük, sana uzunca bir izin çıkacak sanırım.»

İzin kelimesi bir şampanya buharı gibi sardı kafamı.

«İzin ha!» diye mırıldandım.

«Öyle sanırım.»

Yüzbaşı Wesrediau'un uzaklaşacağını ummuştum. Bunun için arkadaşlarımla ilgili konuyu ortaya koydum. Yüzbaşı yalnız kıdemli askeri adıyla tanıyordu.

«Auguste Wiener'in bölüğü saldırının başlangıcında bir obüs bataryasını desteklemişti. İlk hattakiler çok ağır zayıt verdiler. Savaş çok çetindi. Ama ne olursa olsun kurtulanlar Kiev'e doğru yönelmişlerdir. Eğer motorlu taşıtlarımız olsaydı biz de orada toplanırdık.»

Hiçbir şey söylemeden duruyordum. Yüzbaşı bana doğru hafifçe başını sallayarak yanımdan uzaklaşırken, «Yarın gide-riz,» dedi.

Öğleye doğru, kötü havaya rağmen gökyüzünde, bulutlar arasında bir «il» filosu görüldü. Burunlarımızı bir kez daha Dnieper kıyısının batağına sokup tam siper olmak zorunda bırakan bu felaket kuşlarına lanet okuduk. Yağmur arasından görebildikleri askerlerimiz üzerine bombalarını ve makineli ateşlerini yağdırdılar. Ancak ölü ve yaralı listesi biraz daha kabardıktan sonra sona eren bu saldırı bir kez daha panik yarattı.

Sonunda akşamın 6'sına doğru bizim birlik transit servisine bağlandı. Eşyalarımızı toplayıp üç yükleme kumsalına doğru inmemiz için emir geldi. Bu kumsal on binlerce insanın ayakları altında çığnena çığnena korkunç bir bataklık haline gel-

mişti.

Silahlarımızı ve eşyalarımızı yüklenip üstümüzden sular sızarak, çamur deryasının içinde geri dönüş yolumuzda ilerlemeye başladık.

Askerlerden her biri kahramanca bir disiplin ve sabırla, gökle nehiri birleştiren sağnağa aldırmadan ve yakınmadan sırasını bekliyordu.

Akşam olmuş, karanlık bastırmıştı. Rus uçakları geceleyin pek ender görünüyordu. Belki 'de artık kurtulmuştuk.

Sonunda bana da sıra geldi. Yüz kadar askerle birlikte, binlerce altı çivi postalın altında bordası aşınmış gibi görünen bir dubaya atladık. Mavnanın içi o kadar yüklüydü ki, suyun yüzüne otuz santim kalacak kadar batmıştı. Bu da içime korku vermedi değil.

Bir assubay, «Hey gemici, yeter gayrı; indireceksin hepimizi suyun dibine,» diye bağırdı.

İstihkâm eri, «Mümkün olduğu kadar çok adam geçirmeliyiz karşıya, çavuşum,» diye cevap verdi. «Hep böyle yaptık. Haydi on kişi daha gelsin.»

Mavna nerdeyse batacak hale gelince tayfalar halatları çözdüler, boş kalan yirmi santimetre karelik bir yere atladılar. Bizi geminin yanında gülünç denecek kadar küçük kalan motor harekete geçti.

Nehirde yol alırken boş bir mavnanın doğu kıyısına doğru yol aldığını gördük. Korkuyla baktık. Çünkü bu yöne gidiş yüreğimizi hoplatıyordu. Sonunda kıyıya yirmi metre kadar yaklaştık. Bordadan içeri su sızacak diye kımıldamaya cesaret edemiyorduk. Ama bizi avaz avaz bağırtarak sıçratıp hoplatacak büyük bir sevinç kaplamıştı içimizi. Kurtulmuştuk... Evet, bunca bekleyiş, umutsuzluk günlerinden sonra kurtulmuştuk artık.

On metre... Beş metre... Motor tornistan etti. Salları birbirine bağlayarak yapılan küçük bir köprüye yanaştık. Yavaş yavaş ama düzenle dışarı çıkmamız için emir verilmişti. Telaşsızca birbirimizin ardından karaya çıktık. Burada da toprak karşı kıyıdaki gibi bataklık halindeydi. Ama ne önemi vardı bunun? Yüreğimiz sevinçten hızlı hızlı çarpıyordu. Karşıya atmıştık ya! Batı kıyısı güven demekti. İvan'la aramıza çekilmiş

bir setti. Bu kurtuluş üzerinde o kadar kafa yormuş, o kadar çok umut beslemiştik ki, savaşıla aramıza bir set çektiğimiz duygusu uyanmıştı içimizde. Bildiriler, gelen haberler çok kesindi. Dnieper'de dayanacaktık. Düşman bu sınırı aşamıyacaktı ve ilkbaharda Alman saldırısı Rusları Volga'nın ötesine sürecekti... Nehre doğru o uzun, zahmetli geri çekilişimiz süresince, karşıya geçmek için beklediğimiz o sonu gelmeyecek gibi görünen saatlerde biz zavallı yıpranmış, tükenmiş askerler hep bunu düşünerek umutlanmıştık. Bizler için, batı kıyısına ayak basmak felaketlerimizin sona ermesi demektir. Artık birliklerimiz yeniden düzenlenecek, temiz çamaşıra kavuşacak, izin alabilecek ve hapı yutmadığımızı inanabilecektik.

DÖRDÜNCÜ KİTAP

BATIYA DOĞRU

(1943 Kışı — 1944 Yazı)

BÖLÜM X

«Gott mit uns» (1)

Kuşkusuz bizi sıkıya alan subaylar ve askerler vardı ve bunların yüzü de gülmüyordu o kadar. Bundan başka inzibatlar da vardı. Göğüslerindeki o sisten ıslanmış parlak madeni plakalarıyla. Bunların görünmesi insanın canını sıkıyordu doğrusu. İnzibatsız birlik olmaz. Adam sen de! İnzibatlar arasında da iyi insanlar vardır elbet! Romny'dekileri ve Don çekilişindekileri unutalım artık... Batıya kavuşmamızın keyfini kaçırmayalım olmayacak düşüncelerle.

Şimdi, yanı başımızda giden bir kamyondakilerin gösterdiği yönde ilerliyorduk. Üçer üçer olmadan yürümekteydik. Bize böylece gezmeye gidiyormuşuz gibi dağınık düzende yürümemize için vermişlerdi. Kibar bir davranıştı bu... Disipline girmeye zorlamamışlardı bizi. Batıda bulunanlar çekmiş olduğumuz sıkıntıları bildikleri için rahat bırakıyorlardı. Eh! Bir kez oradan kurtulmuştuk ya artık her şey yolunda gider, diye düşünüyorduk. Yanı başımızda ilerleyen kamyon adımlarınızı sıklaştırmaya zorluyordu bizi. Böylece çamur deryasında, yanımızdaki arkadaşımızın üstünü başını zifosa tutarak bata çıka yürüdükten sonra, bizden önce gelenlerin konakladıkları bir toplanma yerine vardık. Gece bastırmıştı, yağmur durmadan yağmaktaydı. Sağnak altında parlayan dikenli telleri gördük. Kol-

1 — Tanrı bizimle beraber.

tuklarının altında hafif makineliyle dolayan iki asker içeri gir-memizi işaret etti. Hiçbir şey sormadan kampın uydurma kapı-sından içeri girdik. Sonra mola verildi. Kamyon uzaklaşıp git-miştii. Hiçbir şey düşünmeden kampın ortasında dikilip duru-yorduk. Eh! Bir şey yok bunda; bizim gibi Konotop'da canını kurtarabilenlere biraz askerce bir karşılama, diyorduk içimiz-den. Herhalde biraz sonra bizi içine yağmur sızmayan sağlam barakalara yerleştirirlerdi de kendimizi toparlayabilirdik. Bel-ki de böyle sabırla beklettikten sonra izin bile verirlerdi. Bu düşünce yüreklerimizi sevinçle dolduruyordu. Şu çevremizin manzarasını, çamuru yağmuru, bizi tutuklu haline sokan diken-li telleri unutmuşluk.

İki saattir böylece sabırla bekliyorduk. Hemen arkamızdan nehri geçmiş olan yeni bir asker grubu da bize katıldı. Yağmur iri damlalarla durmadan yağıyordu. Sırsıklam olmuştuk. Biraz ötede, kapıları pencereleri sıkı sıkıya kapatılmış barakaları gö-rebiliyorduk. Arkadaşlar yirmişer kişilik gruplar halinde ora-ya götürüldü. Biz de sıramızı bekliyorduk. Artık kötü anların sona ermek üzere olduğunu biliyorduk. Barakalara giren ar-kadaşlarımız dönmemişlerdi. Belki de şimdi kuştüyü yataklar-da uykuya dalmışlardı keratalar!

Bir saat kadar sonra yirmi kişiyle birlikte bana da sıra geldi. İyice aydınlanmış bir binaya girdik. İçerde, uzun ma-saların arkasında her rütbeden bir sürü subaylarla bir sürü inzibat eri vardı. Bunlar âdeta ürkütücü bir mahkeme görü-nümündeydi. Bu sırada bir onbaşı bize doğru ilerleyerek, or-dudan bize verilen şeyleri göstermemizi istedi.

«Önce askerlikle ilgili belgeler!» diye masaların birinin or-tasında oturan inzibat subayı emir verdi.

Tam benim önümde duran teğmeni sorguya çekmeğe baş-ladılar.

«Birliğiniz nerede, teğmen?»

«Bir bölümü dağılıp eridi; çok çetin anlar geçirdik.»

İnzibat subayı cevap vermedi, kâğıtları inceliyordu.

«Askerlerinizle irtibatı mı kaybettiniz, yoksa öldüler mi?»

Teğmen durakladı. Hepimiz şaşkına dönmüştük.

Teğmenin canı sıkıldı.

«Askeri bir mahkeme karşısında mıyım?» diye sordu.

«Bu sorulara cevap vermek zorundasınız teğmen. Birliğiniz nerede?»

Teğmenin öfkелendiğini hissetmişti. Biz de aynı şeyi duyuyorduk. Hiçbirimiz bu sorulara öyle açık seçik cevap verecek durumda değildik.

Teğmen durumu anlattı. Gelgelelim bir inzibata laf anlatmak mümkün değildi. İnzibatlar arasında iyi adam bulunmayacağını anlamıştım. Oysa az önce böyle düşünmüyordum. Bunların zekâları ellerindeki sorularla sınırlıydı.

Üstelik teğmenin birçok şeyi eksikti. İnzibat sadece bunun üstünde duruyordu. Karşısında dikilip duran adamın, orduya girdiğinden beri on beş kilo kaybetmiş olmasının önemi yoktu onun için. Aynasız ilgilendiren bir subayda bulunması gereken şeylerden biri olan Zeiss dürbününün kaybolmasıydı. Bundan başka teğmen harita çantasını kaybettiği gibi, emrindeki muhabere takımının da nerede olduğunu bilmiyordu. Ancak canını kurtarabilmiş olan zavallının daha pek çok şeyi eksikti. Ordunun kendisine emanet ettiği şeyleri böyle kaybetmemesi, ölümü pahasına üstünde bulundurması gerekirdi.

İşte bu yüzden, teğmen bir yürüyüş koluna verilecekti üç rütbesi birden indirilerek. Yine kendini talihli saymalıydı, bu kadarla kurtulduğu için.

Zavallı soluk soluğaydı. Hali insanı hem korkutuyor, hem acındırıyordu. İki asker gelip kendisini sağ tarafa sürüklediler. Kendisi gibi bir ceza birliğine sevk edilecek olan, bitkin bir asker grubunun içine sokuldu.

Sıra bana gelmişti. Korkudan bütün vücudum kazık kesilmişti. İç cebimden, kuruyan askerlik kâğıtlarımı çıkarttım. Aynasız bunlara bir göz attıktan sonra memnun kalmamış gibi bir bakışla yüzüme baktı. Benim perişan halim karşısında öfkesi yatışmış gibiydi; kâğıtları incelemeye koyuldu.

Bereket versin ben birliğime ulaşmış ve hastaneden çıktığıma dair elime verilmiş olan karton parçasını bulmuştum. Başım dönüyordu, bayılacak gibiydim. Sonra aynasız bir fişten bir şeyler okudu. Bu fişte, benim gibi bir askerin elinde bulun-

durması gereken bütün malzeme yazılıydı. Adamın okuduklarını pek iyi anlayamıyordum ve hâlâ elimde bulunan şeyleri de hemen gösteremiyordum. Aynasız ilk kez duyduğum Almanca bir kelimeyi küfrederek gibi suratıma fırlattı. Sonunda dört şeyimin eksik olduğu anlaşıldı; bunlar arasında şu isteyerek attığım Tanrının belası gaz maskesi de vardı.

Künye kâğıdım elden ele dolaştı. Üstüne bir sürü damga vuruldu, kâğıtlar eklendi. Korkuyla tirtir titrerken aklımdan budalaca bir şey geçti. Kendimi beğendirmek için fişekliğimden kullanılmamış dokuz tane mermi çıkarttım. Aynasız hemen gözlerini bunlara dikti.

«Geri mi çekiliyordunuz?» diye sordu.

«Evet, efendim,» dedim.

«O sırada elinizde bunlar vardı, öyle mi?» diye mermileri gösterdi.

«Evet, efendim.»

«Peki öyleyse kendinizi savunmak için neden bir şey yapmadınız? Neden karşı koymadınız?» diye gürledi.

«Evet, efendim,» diye kekeledim.

«Ne demek, evet efendim?»

«Geri çekilme emri almıştık.»

«Rezalet, rezalet! Tek kurşun atmadan kaçan bir ordu ha!» diye herif bağırды.

Künyem gelip karşımdaki insafsızın eline düştü. Bir süre sinirli sinirli parmaklarıyla üstüne vurdu. Bir elindeki kirli ve buruşuk künyeye, bir benim yüzüme bakıyordu.

Titreyen dudaklarından gözümü ayıramıyordum. Çok tehlikeli kararlar çıkabilirdi bu dudakların arasından: Öncü birliğine verilebilir, hapse atılabilir, ileri karakollara gönderilir, mayın tarama işiyle görevlendirilebilirdim. Özgürlük kelimesinin bilinmediği bir kampa kapatılabilirdim; mektup alıp vermem yasaklanabilirdi...

İçimden ağlama ihtiyacı duydum birden... Gözyaşlarımı tutamamaktan korkuyordum. Sonunda inzabat subayı kuru eliyle künyemi uzattı. Cezaya çarptırılmıyordum. Ama çok heyecanlanmıştım. Sırt çantamı yerden alırken, hıçkıra hıçkıra ağlamaktan kendimi alamadım, yanımdaki arkadaşşıma iyice çattıyorlardı.

Arkamda hâlâ bekleyip duranlar şaşkın şaşkın beni seyrediyorlardı. Bir sokak serserisi gibi, yan yana dizilmiş masaların önünden koşarak giriş yerinin tam karşısındaki kapıdan dışarı fırladım. Çok utanmıştım.

Kampın öteki bölümünde ayakta bekleyen arkadaşlarımın yanına gittim. Barakaya girdiğimiz zaman sandığımız gibi yumuşacık yataklara uzanmış değillerdi: Yağmur altında dikilip duruyorlardı. Yeni bir hayal kırıklığı daha omuzlarını çökertmişti.

Bize minnetlerini sunan vatanımızın bu son sillesine rağmen yine de mutluyduk. Üç gün sonra bir haber aldık. Bu yana geçişimizin ertesi günü, daha düşmanın kışkacından kurtarılması gereken altı yedi bin kişi varken Rus saldırıya geçmişti. Alman ordusunun hâlâ umutsuzca savunduğu Kiev'i ele geçirememenin hıncıyla olacak, Wehrmacht'ın elindeki tüm erleri temizlemeye karar vermiş olmalıydı. Bizim nehri aşmamızdan yirmi dört saat sonra doğuda kalan arkadaşlarımızın çerden çöpten karargâhları birden füzelerle aydınlatılmıştı.

Dnieper'i çerçeveyeleyen tepelerdeki siperlerde bulunan göz-cüler birden Rus piyadesinin çıkıverdiğini görmüşlerdi. Her zamanki gibi bağırsarak bölgeye yayılmışlardı. Zavallı Alman askerleri durumu hemen kavradılar. Böyle bir saldırıyı asla durduramazlardı. Korkunç bir umutsuzluk anıydı bu. Bazıları kaçmışlardı.

Topraklar boydan boya Alman ölüleriyle dolmuştu. Her Alman mermisi hedefini buluyorsa da, kızılıordu dalgaları önüne geçilmez bir şekilde ilerliyordu. O çamur deryası iskelede panik artık bir çılgınlık halini almıştı. Her zamanki gibi insan yüklemiş olan mavna hücum edenlerin ağırlığıyla suya gömül-müştü. Soğukkanlılığı elden bırakmayan birkaç kişi arkadaşlarına sakın olmayı öğütüyorlardı; arada bir de korkutmak için silahlarını ateşliyorlardı. Herkes birbirini eziyordu. Mavnanın halatları kopmuştu. Bir mavnanın içine atlayabilenler, giremeye-yip de bordaya asılanların ellerini çivili postallarıyla tekmeli-yorlardı. İskelede arkadaşlar birbiriyle dövüşüyordu. Bazıları da, özellikle subaylar, kafalarına bir kurşun sıkıp öldürüyor-lardı kendilerini. Mavna birkaç metre kadar gittikten sonra

birden bir oyuncak gibi yana yatıveriyordu. Hemen o yakınlarındaki gürültülerine bağrışmalar karışıyordu. İki yüz insan, suda çırpınıyor, birbirine sarılıyor, yüzmeye çalışıyordu. Birçokları dibe çöküp boğulmuştu bile.

İşte bu sırada Ruslar tepelerdeki mevzilerinde savunmaya geçmiş olan Almanları taramaya başlamışlardı. Bu da artık zafer sarhoşluğu içindeki piyade için güzel bir eğlence olmuştu. Rus askeri diz çöküp tıpkı bir fuarda atış yapıyormuş gibi, gülererek ateş ediyordu. Buna karşılık veren Almanlar pek azdı. Binlercesi haykırarak koşarken vurulup ölüyordu. Suda yüzenlere ateş edenler bile vardı. Aydınlatıcı füzelerin çok yararı oluyordu; bunlar olmasaydı ne canlı hedefler görülebilirdi, ne de öldürülenler.

Rus askerleri tepelerde görüldükten sonra bir saat sonra nehrin kıyısına varmışlardı. Gecenin karanlığı içinde şurada burada hâlâ tek tük silah sesi duyuluyordu. Zafer tamamlanmıştı. Alman askerlerinden üçte biri ölümden kurtularak esir düşmüştü. Öteki üçte ikisi için her şey bitmişti artık. Askerlik sorumluluğundan kurtulmuşlardı. İnzibat komutanlığı sorguya çekemeyecekti onları.

Bir süre sonra, farları örtüldüğü için körü körüne gelen üç kamyonu bizi yüklediler. Yolun kötülüğüne, aşırı ağırlıktan dingillerin kırılması tehlikesine rağmen, bu kamyonlara elliler asker, eşyalarıyla birlikte balık istifi doldurulmuştu. Ben de bunlar arasındaydım. Yani bir bacağım içerdeydi, öteki dışarda. Arka bölmeye ata biner gibi oturmuştum. Bazıları da kamyonu arkadan asılmış, öylece dişlerini sıkarak gidiyordu. Ama nereye? Söyleyemezdim bunu.

Bir saat kadar sonra birtakım binalar görüldü. Mayıntrak hafif bir aydınlık içinde gidip gelmeler olduğunu farkediyorduk. Aslında bir değil, birbirinin yanı sıra birçok bina vardı. Hepsi bir çizgi üzerindeydi bu binaların. Bu çizginin iki tarafından da iki yanı ağaçlıklı birer yol geçiyordu; yollarda birçok taşıt sıralanmıştı. Her tarafta da askerler vardı. Bazıları motosikletle yıldırım gibi geçip gidiyordu. Bundan başka subay-

lar, inzibatlar da göze çarpıyordu. Kamyonlar birden stop etti. Hepimizin aşağıya inmemizi söylediler. Kurtulmuş olduğumuzu hissetmekle birlikte canımıza tak demişti. Bitkin bir haldeydik, kırılıyorduk uykusuzluktan.

Sonunda bir assubay yanımıza geldi. Bizim takımın başı kendisine gerekli kâğıtları verdi. Hafif bir elektrik ışığında okudu adam bunları. Sonra bize pılımızı pırtımızı toplayıp assubayın peşinden gitmemizi emrettiler... Ve bir çatı altına girebildik. Böyle bir yeri o kadar unutmuştuk ki, hepimiz gözle-rimizi Sixtine Kilisesi'nin kubbesiymiş gibi gözlerimizi tavana dikmiştik.

Bir assubay, «Biraz sonra birliklerinize sevkedileceksiniz. Şimdi dinlenin biraz!» diye bağırdı.

Bu sözü iki kez söyletmedik ona. İçeride bir iki sırayla birkaç masa vardı. Her birimiz bir yere uzandı. Hiçbir plâjda bu kadar sıkışıklık olmamıştır. Ağustos ayında bile. Uyuklayarak kafamızı dayayacak bir yer arıyorduk. Birinin bacakları, kıçı ya da postalı bir başkasına yastık olmuştu. Ama ne önemi vardı ki bunun. Burada hiç olmazsa yağmur yoktu. İçimizden bazıları horlamaya başlamıştı bile. Bazıları dışarda olmadıklarını iyice anlamak için etraflarına bakınıyorlardı. Bizi kabaca karşılamışlardı, ama hepimiz durumun iyi olduğunu anlıyorduk. Feleğin yüzü gülmeye başlamıştı biraz. Her birimiz bize mutlaka izin de vereceklerini umuyorduk. Bu sadece bir sabır meselesiydi. Sabır! Daha kimbilir kaç dakika, kaç saat, kaç ay dişimizi sıkıp sabredecektik?

Ama cephedeki askerin hayal kuracak vakti yoktur. Yorgunluktan şakaklarımız zonkluyordu. Bayılmak üzere olan hastalar gibi uykuya daldık.

Uzun bir zaman uyumuş olmalıydık. Büyük bir gürültüyle uyandığımız zaman ortalık iyice aydınlanmıştı. Sonra uzun bir düdük sesiyle kalkmamız gerektiği anlatıldı. Kır pas içindeydik, her tarafımız dökülüyordu. Führer bizi görseydi, ya evlerimize gönderir ya da kurşuna dizdirirdi hepimizi. İçeri giren assubay da hayretle bizi süzmeye başlamıştı. O da herhalde Alman ordusunun bu hale düşebileceğini hiçbir zaman aklından geçirmemişti. Bir şeyler söylüyordu ama pek anlayamıyordum ne

dediğini. Henüz tam uyanmamıştım, şöyle hayal meyal duya-biliyordum sesini. Galiba hazırlanmamızı söylüyordu. Birlikle-rimize sevkedilecektik.

Barakalardan birine yaralılar yerleştirilmişti. Ama bura-ya girebilme şansı pek yoktu bizim için. İçerisi dopdoluydu. Bi-ze ancak akşama doğru sıra gelebilirdi. Bununla birlikte büyük benzin bidonlarının suyla dolu olduğu söylendi. Hâlâ o kadar yorgunduk ki, gidip yıkanacak halimiz yoktu. Bir askerin ceke-tinde tek bir leke bulunmasına göz yummadığı o kışla hayatı ne kadar uzaklarda kalmıştı! Sağlık kuralları çoktan unutul-muştu. Daha önemli şeyler vardı şimdi bizler için. Üstelik de zehir gibi bir ayaz vardı bugün. Kimse omzunu örttüğü çadır bezini kaldırmayı aklından geçirmiyordu.

Bir yüzbaşı yanımızdan geçerken durdu. Grubumuzun ba-şını aradığı belliydi. İçimizden bir teğmen ona doğru ilerledi.

Yüzbaşı, «Burada temizlenmeniz için gerekli şeyler var. Bu-nu sizin de düşündüğünü sanırım,» dedi.

«Başüstüne, yüzbaşım,» diye teğmen cevap verdi.

Grup şefimizin emriyle, fıçıları barakalardan birinin sun-durmasının altına taşıdık. Bu sırada sıcak duşların bulunduğu barakaya da öfkeli öfkeli bakmaktan alamadık kendimizi. Cep-heye otuz kilometre kadar yakında ele geçen böyle bir nimet-ten yararlanmak için üç yüz kadar asker kuyruk olmuştu bu barakanın önünde.

Hepimiz soyunmaya başlamıştık. Başçavuş yanımızdan uzak-laştığı için karnımızı saran bitleri rahatça kırabilirdik.

Ama bu çabamız hareket emri verilmesi üzerine yarıda kaldı. Hava o kadar soğuktu ki, yıkanmaktansa bitli gezmeye yeğ buldum. Zaten hastaydım, hiç kuşum yoktu bundan. Vü-cudum hâlâ ürperiyordu. Çok üşüyordum. Üstü açık kamyon-lara tırmandık. Her zamanki gibi yine balık istifi doldurmuş-lardı bizi. Bundan yakınacak değildik, yaya gitmekten iyiydi elbet. Gelgelelim daha sonra meydana gelen saçma sapan bir olay beni biçimsiz bir duruma soktu.

Kamyonlar hızla ilerliyordu. Yol bataklık haline gelmişti. Arkamızdan gelen araba, sokakları sulayan bir belediye arazö-zü gibi zifos saçıyordu etrafına. Bu sahne bana nedense Don'-

dan geri çekilişimizi anımsattı. Rusya büyük bir bataklık haline mi gelmişti? Gittiğimiz yönde, ta uzakta siyah ormanlar görünmeye başlamıştı. Rüzgâr arada bir patlama sesi getiriyordu. Bundan başka önemli sayılacak bir şey yoktu.

Gökyüzünü kara bulutlar kaplamıştı; nerdeyse yağmur başlayacaktı. İki arkadaşımın arasına büzülmüş sallanıp duruyordum. Çok keyifsizdim. Yüzüm, dudaklarım cayır cayır yanıyordu. Karnımın ağrısından iki büküm olmuştum.

Bütün bunları son zamanlardaki yorgunluğuma bağlıyordum. Gittikçe iskelet haline geldiğimi de seziyordum. Bağır-saklarım daha çok burkuluyordu. Tabii kimsenin yüzümün ne renk aldığına aldırmış olduğu yoktu. Derdimi kimseye açmadan kıvranıp duruyordum. Karnımda öylesine şiddetli bir sancı vardı ki, sıkışıklığa rağmen şöyle öne doğru büküldüm. Yanımdaki delikanlı yabanice suratıma baktı. Benim söyleyip durmam karşısında sinirlenmişti.

«Yavaş ol arkadaş...» diye söylendi. «Neredeyse geleceğiz.»

Böyle diyordu, ama nereye gittiğimizi o da bilmiyordu benim kadar.

«Karnım fena halde ağrıyor.»

«Herhalde sıçramanın sırası değil şimdi.»

Birden bu düşünce zihnime saplandı. Açıkçası gittikçe dayanılmaz bir ihtiyaç duymaya başlamıştım. İshal olduğum, karnımdaki gittikçe artan sancıdan belliydi; içim dışıma çıkacaktı neredeyse. Sıçmak için askeri bir konvoyu da durduramazdım! Böyle kıvranıp dururken, bu düşünce beni güldürmüştü. Çok gülünç bir durumdaydım. Ama ne olursa olsun, bir çaresini bulmalıydım. Konvoyumuz ormanın ortalarından geçiyordu. Mola için bir neden yoktu. Bir yerde dursak bile, sıradan ayrılmak için bir neden gösteremezdim. Kaçtığımı sanarak üstüme ateş ederlerdi.

Ah Tanrım, ne yapacaktım? Daha ne kadar dayanabilirdim? Başka şeyler düşünmeye çalışıyordum ama elimden gelmiyordu. Karnımın sancısı ecel terleri döktürüyordu bana. Sonunda daha fazla tutamadım kendimi.

Yüzümü buruşturarak, «Biraz yer açın çocuklar,» dedim.

«Biraz daha sabret, geldiğimiz zaman sıçarsın.»

«Sana hasta olduğumu söyledim ya.»

Homurdanarak ayağının birini çekti, ama nereye kaçacağını bilmiyordu. Kimse gerilemiyordu, herkes benim felâketime ilgisizdi. Postallarımın içine gömülmüş kalmıştım. Pantolonumu sıyıramıyordum bir türlü. Sonunda hiçbir şey yapamayacağımı anlamıştım. Olan olmuş, altına koyvermiştim; şimdi bacaklarımdan aşağı akıyordu. Kimse beni son derece rahatsız eden durumun farkında değildi.

Karnımın sancısından âdeta uyuşmuş gibiydim; durumunun gülünçlüğünü kavrayacak halde değildim. Ateşim de vardı. Bu, bir dizanterinin ilk belirtileriydi, bunu bütün ömrümce çekecektim.

Kamyonlar uzun zaman daha yol aldı. İshalimi iki kez daha tutamadım, ama bu durumumu daha fazla ağırlaştırmadı. Yıkatabilmek ve sıcak bir yatakta uyuyabilmek için ömrümün on yılını verirdim. Kâh ateşim yükseliyor, kâh birden vücudum buz kesilerek ürperiyordum. Bağırsaklarım sancıdan parçalanacak gibi oluyordu.

Geldiğimiz bu yeni mola yerinde beni kamyonlardan indirdikleri zaman nalları dikmek üzere olduğumu sanmıştım. Kendimi kaybetmemek için dişimi sıkıp çaba gösterdim. Oysa revire yatırılmak için bayılmam daha iyi olurdu. Ama bütün varlığım, aklıma sahip olmam için şahlanmış gibiydi. Her biri kendisiyle meşgul olan arkadaşlarımdan arasında ayakta duruyordum. Bununla birlikte âdeta can çekişir halde olduğum yoklama yapan subayın gözünden kaçmadı. Sorduklarına dilim dolaşarak cevap veriyordum. Benim yüzümden adların okunması durakladı.

Yüzünü bulanık bir fotoğraf gibi gördüğüm subay, «Neniz var?» diye sordu.

«Hastayım... Ben...» diye acınacak şekilde mırıldanıyordum.

«Nereniz ağrıyor?»

«Karnım... Ateşim var... Acaba yıkanabilir miyim, rica ederim...»

Subay emrindeki askere, «Bunu daha önce doktora götürün,» diye emir verdi.

Adam bu emri yerine getirerek koluma girdi. Sonunda bana yardım eden biri çıkmıştı demek! İnanılacak şey değildi bu. «Korkunç ishal oldum, yıkanmam gerek,» diye mırıldandım. «Gereken her şeyi revirde bulursunuz, arkadaş.» Revirin önünde otuz kişi kuyruk olmuş bekleyiyordu.

Karnımın sancısından bağırsaklarım dışarı uğrayacak sanıyordum. Yeniden altıma kaçıracağımı hissettim. Dişimi sıkarak, sallanarak sıradan çıktım. Hela çukurlarının bulunduğu yeri gösteren levhayı gördüm. Hemen oraya koştum. Rahatladıktan sonra pislik içindeki pantolonumu yukarı çekemiyordum bir türlü. İnanılmaz bir haldeydim. Bir şey çok canımı sıktı. Dışkımda kan görür gibi olmuştum. Revirin önüne gidip bir yarım saat kadar daha bekledim. Sonra sıram geldi. Birer birer bulantı verecek kadar pis kokulu çamaşırlarımı çıkardım. Orada iki hastabakıcı kadın vardı; o kadar hasta olduğum halde utandım onlardan.

Bir sıhhiye çavuşu, «Bu ne pislik böyle!» diye söylendi.

Büyük bir masanın arkasında sağlık kurulu oturuyordu. Âdeta bir mahkemeydi burası. Bunların karşısında suçsuz olduğumu savunamayacaktım.

Dizlerimden aşağı akan bokları gören heriflerden biri, «Hemen duşa! Domuz kerata!» diye bağırdı. «Durumunu sonra inceleriz.»

«Ben de bunu istiyorum zaten,» dedim. Ne kadar zamandır yıkanmak için can atıyorum.

Beni daha fazla karşısında görmek istemeyen hekim telaşla, «Tam karşıdaki bina,» dedi.

Omuzlarıma kaputumu alıp dışarı sıvıştım. Sonra duşların bulunduğu binaya gittim. Bereket versin, yerleri yıkayan şaşkın birinden başka kimse yoktu.

«İçerde su var mı acaba, arkadaş?» diye sordum.

Başını kaldırdı ve şaşkın şaşkın gülümsedi; nezaketle, «Sıcak su mu istiyorsun?» diye sordu.

«Sıcak suyun var mı?»

«Evet 16. bölüğün çamaşırları için ısıtmıştım. İki büyük kazan dolusu. Yoksa yalnız soğuk duşa izin var.»

Nöbetle vücudum ürperirken, herhalde bu da benden si-

gara isteyecek, diye düşünüyordum.

«Sigaram yok,» dedim.

«İçmiyorum,» diye cevap verdi.

Ağzım açık kalmıştı.

«Çabuk bana sıcak su ver, arkadaş, çabuk.»

Salaklaşan adam hemen koştu.

«İçeri gir, daha rahat edersin.»

Bir çeşit dolap gibi bir yeri gösterdi. İki dakika sonra içi buhar çıkaran iki kova sıcak suyla geldi.

«Savaşa girdin mi?» diye sordu.

Ne demek istiyordu; yüzüne baktım.

«Evet, girdim, ama merak ediyorsan söyleyeyim, bir daha da savaşmaya niyetim yok. Hastayım ve iğreniyorum bundan.»

«Korkunç bir şey olmalı savaş... Başçavuş Hulf. beni gebereyim diye cepheye göndereceğini söyledi.»

Kıçımı zevkle yıkarken şaşkın şaşkın ona bakıyordum, «İnsanları gebersinler diye, gönderecek biri bulunur daima, anladın mı? Tümende ne iş görürsün sen?»

«Üç ay önce askere alındım. B. Feshter'in ayrıldıktan sonra Polonya'da talim gördüm... Gross Deutschland ordusuna verdiler.»

«Kim bu B. Feshter?»

«Benim patron. Sert adamdır ama iyi yüreklidir yine de. Küçük yaştan beri yanında çalışırım.»

«Annenle baban seni küçük yaşta işe verdiler demek?»

«Annem, babam yoktu benim. B. Feshter beni küçük yaşta yeten öksüzler yurdundan aldı. B. Feshter'in çiftliğinde çok iş vardı.»

Yüzüne baktım. İşte, pek de zevkli bir ömür sürmeyen biri daha, diye düşündüm. Sancıdan burkulan karnıma iki elimle bastırıyordum.

«Adın ne senin?»

«Frösh. Helmut Frösh.»

«Teşekkür ederim, Frösh. Şimdi revire girmeye çalışacağım.»

Tam dışarı çıkacağım sırada, kapıda tıknaz yapılı biri göründü. Daha ben ağzımı açmadan adam böğürür gibi bir ses-

le, «Frösh!» diye bağırdı.

«Buradayım!» diyerek asker yerleri sildiği çuvalına koştu. Yavaşça dışarı çıkarak gözden kaybolmak istedim.

Çavuş gözlerini Frösh'e dikmişti.

«İşinizi bıraktınız öyle mi, Frösh?»

«Savaş hakkında bilgi edinmek istedim, çavuşum.»

«Ceza angaryası sırasında konuşmanızı yasak etmiştim. Yalnız soracaklarıma cevap verecektiniz.»

Frösh bir şeyler söyleyecekti. «Şak» diye bir tokat sesi duyuldu. Çavuş havaya kaldırdığı elini bütün gücüyle dostum Frösh'in suratına indirmişti. Adam zavallı çocuğa küfür yağdırırken, kendimi göstermeden oradan sıvıştım.

Başhekimin yardımcısı beni isteksizce muayene etti. Bu yarım doktor, herhalde bütün gün benim gibi bokluları muayene etmekten bıkmıştı. Üstelik bir aile hekimi gibi vizite almıyordu.

Bütün vücudumda trampet çaldıktan sonra parmağını ağzıma sokarak dişlerimi yokladı. Sonra bir fişe bir sürü rakamla bir şeyler yazdı; bunu da kâğıtlarıma iğneledi. Masanın bir ucundan ötekine giderek, ameliyat servisi denilen yere geldim. Beş altı kişi kâğıtlarımı gözden geçirdi. Acele acele omzuma attığım partallarımı çıkarmamı söylediler. Sivil hayattayken «pastırmacı» olduğu belli olan kaba bir herif göğsümün sol tarafına bir iğne vurdu. Sonra bir askerin peşinden benden önce «görülenlerin» bulunduğu binaya gittim. Bir kez daha kâğıtlarıma baktılar ve bana kuş tüyü bir yatak gösterdiler. Aslında bu, gri bir torbaya geçirilmiş bir ot yataktan başka bir şey değildi. Yatağın üstünde ne çarşaf vardı, ne de bir battaniye, ama ne olursa olsun bir ranzanın üstünde, kuru bir yerde bir yatağa kayuşuyordum artık.

Bir süre sonra iki hastabakıcı ellerinde bir sürü şeyle geldiler. Hiç teklifsizce, üstümdeki örtüleri çektiler.

«Kıçını dön, arkadaş, içini yıkıyacağız,» diye bağırdı biri.

Ben ne olduğumu tam anlayamadan iyi bir lavman yaptılar. Sonra bu iki ahbap çavuş, başka bir hastanın yanına gitti. Karnımın içini, bilmem ne ilâcı karıştırılmış beş litre suyla doldurmuşlardı, sancılı bağırsaklarım guruldayıp duruyordu.

Hekimlikten pek çıkmam, ama doğrusu zaten içi dışına çıkan bir adama lavman yapılması acayip geldi bana. Bu Tanrının belası herifler iki kez daha aynı işi yaptıkları için, buz gibi bir rüzgârı yiyerek bir gün bir gece helaya taşındım durdum. Böylece, o bir yatağa kavuşmanın verdiği keyif de kayboldu.

İki gün sonra iyileştigiime karar verilerek bölüğüme gönderildim. Yürürken bacaklarım titriyordu. Benim bölük, tümene sekiz kilometre uzaklıkta. boşalmış küçük bir Rus köyünde konaklıyordu. Sağlık durumum, o iki hastabakıcının karnıma su doldurmalarından önceki gibiydi. Ama arkadaşlarıma kavuşma sevinci her şeye baskındı.

Sevgili arkadaşlarım Halls, Lensen, kıdemli, üzerime titriyorlardı; beni iyi etmek için ellerinden geleni yaptılar. Durmadan votka içirmeye çalışıyorlardı. Çünkü en iyi ilaç buydu onlara göre. Bütün mükemmel bakıma rağmen, yine helaya taşınıp duruyordum. Kendimi kaybederim de düşerim diye benimle oraya kadar gelen kıdemli de, kanlı dışkıyı görerek kaygılanmaya başlamıştı. Arkadaşlarımin öğüdünü tutarak, Kiev'den gelen yaralılarla dolup taşan sahra hastanesine yatırılmam için iki kez başvurdum. Ama elime verdikleri kâğıtlarda iyileştiği myazılı olduğu için hiçbir sonuç vermedi.

Durumum gittikçe kötüleşiyordu. Bir deri bir kemik kalmıştım. Yattığım kulübenin köşesindeki ot yatağımdan kalkamaz oldum. Bereket versin burada işler azalmıştı. Arkadaşlarım da benim yerime nöbet tutuyorlardı. Wesreidau'un yönetimindeki bölümümüzde işler tıkrında gidiyordu.

İşin can sıkıcı yanı harekât alanına yakın oluşumuzdu. Her an bir deliği tıkmak üzere ileri sürülebilirdik. Kıdemli, herkesin saygı duyduğu tecrübesiyle, tehlikeli bir harekete girişme emri gelmeden, durumumu üstlerime anlatmamı öğütlüyordu. Ona göre böyle bir şeye dayanacak halde değildim.

Hastaneden çıktıktan bir hafta kadar sonra, bir akşam adamakıllı sayıklamaya başladım. Tepemizde hatırı sayılır bir uçak savaşı olmuş, ama ben pek farketmemiştim bunu.

Halls, «Hani insan senin yerinde olacağı geliyor!» diye şaka etti.

Sevgili arkadaşım durumumu anlatmak üzere yüzbaşının yanına gitti. Ama daha o ağzını açmaya vakit bulamadan, bölük komutanları bu sırada bizimle ilgili bir mesaj almıştı. Halls'ın anlattığına göre, Wesreidau gülerek ayağa kalkmış ve şöyle demiş :

«Karargâhımızın yerini değiştiriyoruz çocuklar. İşgal bölgesine en azından yüz kilometre kadar batıda bir yere yerleşeceğiz. Az çok işimiz olacak ama rahata kavuşacağız sonra. Söyleyin, o hasta arkadaşınıza, yirmi dört saat daha dişini sık-sın, evladım. Haydi şimdi duyur bu haberi bütün bölüğe. İşimiz yoluna girecek.»

Halls kemiklerini kırarcasına topuklarını birbirine vurarak yüzbaşının yanından çıktığı gibi eratın yattığı bütün odalara uğrayarak müjdeyi verdi. Sonra kasırga gibi bizim barakaya daldı. Kolumu tutup silkerek beni dalgınlığımdan ayırdı.

«Kurtuldun, Sajer!» diye bağırdı. «Kurtuldun! İstirahate çekiliyoruz.» Sonra ötekilere dönerek, «Ne kadar kinin varsa yutturun şuna, hiç olmazsa yirmi dört saat dayansın,» dedi.

Çok zayıf olduğum halde, Halls'ın sevinci birden bana can verivermişti; sanki bir kuvvet şurubu içmiş gibiydim.

Halls yeniden, «Kurtuldun,» dedi. «Anlıyor musun? Ama talihli adamsın be! Sende bu şans varken hastaneye girmekle kalmaz, izin bile koparırsın!»

Her hareket âdeta erimiş bir hale gelen bağırsaklarımı sızlatıyordu. Her tarafta askerler harıl harıl hazırlanmaktaydılar. Mektup paketimi elimin uzanacağı bir yere koymuştum. Bu paketi tümene döndüğüm zaman vermişlerdi bana. Herkesinden daha kabarıktı. Paula'dan gelmiş olan bir düzine kadar mektup, hastalığıma dayanma gücü veriyordu bana. Ailemden de gelen üç mektupta sağlığını soruyor, kendilerine haber iletmediğim için sitemler yağıdırıyorlardı. Bir tane de Bayan Neubach'tan vardı. Hepsine birer mektup yolladım. Tabii nöbet içinde yazdığım şeyler pek birbirini tutacak gibi değildi.

Sonunda yola çıktık; beni kapalı bir kamyonetin içine yerleştirdiler. Çok biçimsiz yollardan geçerek Vinitza dolaylarına geldik. Arabalarımız zaman zaman bataklıklara saplanıyordu. Bir aralık o yakınlardaki korkunç Pripet bataklıklarına düştü-

ğümüzü sandım. Ama buranın uzağından geçmiştik.

Böylece yüz elli kilometreyi ancak sekiz saatte alabildik. Hava berbat ve soğuktu. Lapa lapa kar yağarken birden sağnak halinde yağmura çeviriyordu. Bu durum o sırada çok etkili olan Sovyet hava kuvvetlerinin akıntılarından bizi korumuştı.

Bizim bölükten on iki arkadaşıla birlikte hastaneye yatırıldım. Bu sırada ishal salgın halindeydi. Birkaç doktor rekor denilecek kısa bir zamanda ishalimi durdurdu. Arkadaşlarım hastaneden yirmi beş kilometre kadar uzaklıktaydılar, iyi olunca kolaylıkla yanlarına gidebileceğimi biliyordum.

Doktorların gayreti sayesinde ayağa kalkabildim.

Çok iyi bakıldığım halde geceleri gözüme uyku girmiyordu yine. On beş gün boyunca kıcıma iğne vurdular. Ateşim 38 dereceden aşağı düşmüştü.

Hastaneye girişimden üç hafta kadar sonra çok güzel bir haber aldım. Kaleme çağrılmıştım. Sağlık durumum hakkındaki son bilgilere dayanan bir memur, izinli gidersem bir an önce iyileşebileceğimi söyledi. Sonra sözlerine şunu ekledi:

«Nekahatinizi bu hastaneden çok, evinizde geçirmek isteyeceğinizi sanırım.»

Çekinerek, «Evet,» dedim. Hastanede bana o kadar iyi bakmış olanları kırmak istemiyordum. Sevincime diyecek yoktu. Şimdi aklım fikrim Berlin'de, Paula'daydı. Sevgilimi de Fransa'ya benimle birlikte götürebilmek için izin alabilmeyi düşünüyordum. Eğer bunu başaramazsam sevgilimin yanında, Berlin'de kalacaktım.

Hâlâ rahatça hareket etmemi engelleyen zayıflığıma rağmen, sevincimden kabıma sığamıyarak olduğum yerde sığıyordum. Rekor denilecek kadar kısa bir zamanda hazırlığım tamamlandı. Ayrılırken allahaısmarladık diyemediğim için özür dilemek üzere arkadaşlarıma bir mektup yolladım. Beni hoş göreceklelerinden emindim. İyice cilalanmış çizmelerim karlara basarken gıcırıyordu. Hava kapalı olduğu halde öylesine sevinçliydim ki, yolda rastlağığım Ruslara bile selam veriyordum. Çamaşırlarım, elbisem ütuden geçmişti, tertemizdi. Pırıl pırıl tazelenmiş hissediyordum kendimi. Bir süre önceki azabımı

unutmuştum. İçimden, Alman ordusuna ve Führer'e, bana temiz bir yatağı, yağmurdan koruyan bir çatı altını, sadık bir arkadaşın değerini öğrettikleri için teşekkür ediyordum. Şimdi savaştan önce rastladığım güçlükleri küçümsüyordum. Artık ne kederlendirebilirdi ki beni? Nasıl bir hayal kırıklığı somurtkan yapabiliirdi? Belki ancak Paula artık beni sevmediğini söylerse.

Evet, belki!

Evet, ama şimdi artık birçok acıdan kurtulduğumu anlıyordum. Bazı gerçekler karşısında, nasıl davranacağımı aklımdan geçirmiştim. Yakınlarımin, hatta annemin ölümünü düşünmüştüm. Kendi kendime, yeter ki bu ateş sağnağı dinsin, bütün bunlara katlanırım, diyordum. Böyle düşündüğüm için bütün doğaüstü güçlerden af dilemiştim, ama bu boğazlaşma bir kez sona ererse, bütün felaketlerime katlanabilirdim.

Savaş beni duygusuz ya da her şeye ilgisiz bir adam yapmış gibiydi. İki üç aya kadar on sekizime basacaktım; ama otuz beş yaşındaki bir adam gibi hissediyordum kendimi. Bunu, bu yaşa erdiğim şu anda daha iyi anlıyorum...

Sonunda gelen barış, bana daha tatlı duygular kazandırdı. Ama yapıcı hiçbir şey getirmedi. Savaştan önceki sevgi inancımı, hayata bağlılığımı yitirmiştim artık. Şimdi, büyük bir üzüntüyle barışın büyük bir tekdüzelikten başka bir şey getirmediğini görüyorum. Savaşın en çetin anlarında insan haykırarcasına barışı özler. Fakat barışta, en sıkıntılı zamanlarda bile savaşı özleyen yoktur!

Tren istasyonu çıkmaz sokak gibi bir yerdeydi. Makaslara kadar üç Rus hattı uzuyordu. Öte yandan da beş yüz metre kadar, hiç nedensiz yarım kalmış bir ray uzantısı göze çarpıyordu. Karın yumuşaklığı sesleri boğuyor, karla kaplı olmayan yerler kapkara görünüyordu.

Oldukça تنها olan bu yerde bir köşeye birkaç sandık yığılmış, atsız birkaç yük arabası bırakılmıştı. Büyük binanın yanında üst üste düzenli olarak sıralanmış ve üzerine WH damgası vurulmuş sandıklar vardı. İstasyon binasının içinde kıpkırmızı kesilmiş bir sobanın etrafında dört beş kişi oturuyordu. Rus demiryolu işçileri hiç konuşmadan, kımıldamadan taş ke-

silmiş gibi duruyorlardı. Etrafıma boşuna bakındım durdum; ne harekete hazır, ne de gelmek üzere bir tren görebildim. Sadece yüzyıl öncesinden kalmış gibi ocağı sönük bir lokomotif vardı. Bu istasyonun adını hatırlamıyorum şimdi. Buradan bir trenin geçişi, uzun bir dönemden sonra ilkbaharın gelişi kadar belirsizdi.

Bütün vücudumu ısıtan, cebimdeki izin kâğıdına rağmen birden kendimi bu uçsuz bucaksız Rusya'da kaybolmuş gibi hissettim. Âdeta içgüdüyle Rus tren memurlarının bulunduğu binaya doğru gittim. Onlarla güçlkle anlaşılabilirliğimi biliyordum. İçlerinde Almanca bilen biri olsa bile ben de bu dili o kadar kötü konuşuyordum ki, anlaşmamız çok güç olacaktı. Birkaç kez camlı kapının önünden geçtim; geçerken bir şeyler öğrenebilir miyim, diye içeriye bakıyordum. Kimsenin yerinden kıpırdamadığını görünce burnumu cama yapıştırdım. İçeride sivil elbiseli, yalnız kollarında kirli birer pazubend bulunan dört Rustan hiçbirini başını çevirip bana bakmadı bile. Bunların yanında kır saçlı ve piyade kıyafetli birinin de aynı uyukluluk içinde oturduğunu görünce şaşıtm kaldım. Acaba gözüm hayal mi göründü diye bir kez daha dikkatle baktım. Gerçekten bir Alman askeri, işgal altındaki Rusla yan yana uyukluyordu. Sinirlenmişim; kapıyı şiddetle açarak içeri daldım. Tatlı bir sıcaklık vücudumu sardı; kuralına uygun bir selam çaktım. Mahsustan topuklarımı kuvvetle birbirine çarptım. Çizmelerimden çıkan gürültü, bu ılık odanın sessizliği içinde bir silah atılmış gibi çınladı.

Ruslar sığırayarak ağır ağır doğruldular. Benim üniformalı yarı ırkdaşım sadece uyumak için yasladığı yanağını değiştirdi. Ellisinde görünüyordu.

Dükkânını satmaya karar vermiş bir esnaf haliyle, «Ne istiyorsun, arkadaş?» diye sordu.

Bu pervasızlık karşısında bir an ne diyeceğimi şaşırmıştım.

«Ne mi istiyorum? Vatana gidecek ilk trenin ne vakit geleceğini!» Bu sözleri su katılmamış bir Alman gibi söylemişim. «İzinli gidiyorum,» diye sözüme ekledim.

Adam sonunda yerinden kalktı. Gülümseyerek masaya dayandı, canımı sıkan neşeli bir sesle, «Demek izinlisin ha, kü-

çük; doğrusu ya izin vermenin tam zamanı,» dedi.

«Tren saat kaçta kalkacak buradan?» diye sordum.

Adamın uzun boylu konuşacağını hissederek kısa kesmek istiyordum.

«Acayip bir şiven var, nerelisin sen?»

Bir kez daha nereli olduğum ortaya çıkıyordu. Yüzüm kı-zarmış olmalıydı. Âdeta öfkeyle, «Soyumda Fransız var,» dedim. «Babam... Bütün çocukluğum Fransa'da geçti. Bununla birlikte iki yıldır Almaya için dövüşüyorum.»

«Fransız mısın?»

«Hayır, annem Almandır.»

Öfkeden dişlerimi gıcırdatıyordum ama herifin bana aldırış ettiği yoktu.

«E, bu durumda baba asıldır.»

O da öfkelenmeye başlamıştı. Ruslara dönerek, «Görüyor-sunuz ya, Fransız çocuklarını bile askere almışlar!» dedi.

«Tren saat kaçta?» diye sordum yeniden.

«Kafamı yorma bunun için; buraya ne vakit tren geleceği belli olmaz. Yani ne zaman mümkün olursa.»

«Nasıl?»

«Tarife diye bir şey yok, burası Reichbahndienst (1) de-ğil.»

«Peki ama...»

«Elbette, zaman zaman tren geldiği olur buraya, ama hiç beklenmedik bir sırada!» Gülümseyerek elini salladı. «Otur şu-rada bizimle, daha vaktin var.»

«Hayır, vaktim yok. Bir an önce çekip gitmeliyim. Sizinle pinekleme niyetinde değilim burada.»

«Keyfin bilir. Karda dolaşmak istiyorsa canın, buna ka-rışmam ben... İstersen Vinitza'ya kadar yürüyerek git. Orada-ki trenler daha düzenli işliyor. Yalnız söylemedi deme... Or-man içinde yetmiş kilometrelik bir yolun var. Hem sonra şu yanımdakilerin Adolf'la aynı görüşte olmayan arkadaşıkları da var. İznini iptal etmelerinden korkarım.»

Gülümseyerek Ruslara baktı. Ruslar da bir şey anlamadan

gölümsediler.

Bön bön, «Yani ne demek istiyorsun, anlamadım?» diye sordum.

«Ne olacak, partizanlar!»

«Buralarda da mı var bu hergelelerden?»

Bu kez şaşmak sırası ona gelmişti.

«Ne sanıyorsun ya? Romanya'da, Polonya'da da var, belki Almanya'da da.»

Apışıp kalmıştım.

«Haydi, küçük, otur şuraya bakalım. Senin hiçbir rolün yok bu hikâyede. Birkaç saat kazanmak için kelleyi koltuğa alman saçma bir şey olur. Mutfaktan halis kahve buldum. Şu şişko iyi adamdır da askerlik oynamaktan bıktı artık. Durmadan gülümseyen Ruslara bakarak, «Durmadan kahve içiyorlar burada!» dedi.

Meraklanmıştım.

«Ne iş yaptığını öğrenebilir miyim?»

Öfkelendi; WH markalı sandıkları göstererek, «Görevim bunları beklemek,» dedi. «Bir de istasyonla bu zavallı adamları (parmağıyla Rusları gösterdi). Emekliliğimi beklerken, elli yedi yaşında nöbetçilik etmek de pek hoş bir şey değil doğrusu. Prusya ve Almanya demiryolları şirketinde otuz yıllık hizmetim var. Reichbahn'da askere alındıktan sonra işte bunun için buraya verildim. Eh uzmanlık! Hiçbir çaba boşa gitmemeli. Herkesi yerinde kullanmalı. Tam verimi elde etmeli! **Sieg Heil!** Gelgelelim bıktım bütün bunlardan.» Bir kupaya dumanı tüten sıcak kahveyi doldurduktan sonra, «Hele iç bakalım şunu, küçük,» dedi.

Bir an ortalığa bir sessizlik çöktü. Sonra ağır ağır konuşmaya devam etti.

«Dinle beni, küçük. Elli yedi yaşındayım. 14 - 18 savaşına süvari olarak katıldım, iki yıl Hollanda'da esir kaldım. İki yıldır şu sırtımda gördüğün piyade üniformasını taşıyorum. Aziz vatanımızı savunan çeşitli cephelerde üç oğlum var. Yaşlı bir adamım ben. Haydi, yudumla kahveni de keyfine bak şimdi; bu hikâyede bir rolün olduğunu unut.»

Şaşırmıştım.

«Ben ne bir başçavuşum, ne bir yüzbaşı, ne bir Führer'im, Kıyafet değiştirmeye zorlanmış yaşlı bir demiryolları memuruyum. Haydi rahatça oturup kahveni içebilirsin.»

«Peki ama bu söyledikleriniz çok çirkin şeyler. Bilmiyorum ki, her saniye Almanya için bir Alman askeri ölüyor ve de...»

«Aman, aman...»

Suluk soluğa gelmişim. İçimde kükreyen Almanlık ülküsünü dile getirecek kelime bulamıyordum. Savaşın insana yüklediği akıl almaz işler yüzünden çok acı çekmişim. Ama bana öğretilenden başka bir yaşam düşünemiyordum. Bu adamın sorununu özünü kavramadığını anlıyor, ama düşüncelerimi anlatamıyordum. Belki çok genç olduğum için onu anlayamıyordum.

Öfkeden kızarak, «Sizin gibi düşünmüyorum ben!» diye bağırdım. «Eğer herkes sizin gibi düşünseydi, hiçbir şey yapmak gerekmezdi. Böyle düşünmekle kendinizi küçültmüş oluyorsunuz.»

Tüfeği odanın bir köşesinde duruyordu.

Ruslara göstererek, «Bu silah şu dostlarınızın eline geçebilir. Bunu aklınıza getirmediğiniz mi hiç?» diye sordum.

Beni hemen kapıdışı edeceğini sanmışım. Ama hareketi talimata uygun değildi. Herhalde korkmuş olacaktı.

Acı bir gülüşle, «Boşalır boşalmaz bu kahve kabını hemen götüreceğim. Biraz daha ister misin?» dedi.

Kabı uzattım; bir arkadaşı doğru yola getirdiğim için memnundum.

Bu Tanrının belası istasyonda dokuz saat beklemek zorunda kaldım. Sonunda hiç beklemediğim bir anda gelen bir trene atladım.

BÖLÜM XI

İzine Giderken

Partizanlar

Vinitza'da bindiğim tren Lwow ve Lublin yönüne gidiyordu. Trende Çerkassi ile Kremençug'dan gelen askerler vardı. Bu kentlerin dolaylarında nasıl korkunç savaşlar olduğunu onların ağzından öğrendim. Kaldı ki, bu kentler bizim için kaybolmuştu, ya da olmak üzereydi. Her yerde düşman üstün kuvvetleriyle, büyük fedakârlıklarla savunulan mevzilerimizi çiğneyip geçiyordu. Trendeki bu askerler de izinliydim. Çok sevinçliydim ama, gördükleri sahnelerin etkisiyle dehşet içinde kalmış gibiydiler.

Tren bir kış sabahı Lublin istasyonuna girdi. Vinitza'da olduğu gibi, burada da toprak karla örtülüydü, ama Polonya'nın soğuğu Rusya'ninkinden de sertti. Katı yerde yatmaya alışık olduğumuz halde trende geçirdiğimiz gece pek dinlendirici olmadı. Yakalarımız kalkık, yüzümüz soluk bir halde burunlarımızı pencereye yapıştırmıştık. Sonbaharın çok erken bir saatindeydi ama istasyon soğuktan ayaklarını yere vuran ve cepheye gitmek üzere donatılmış askerlerle doluydu. Bunlar arasında çocuksu yüzlü, pembe yanaklı yeni kura erleri de göze çarpıyordu. Peronda her on metrede bir inzibat eri nöbet tutmaktaydı. Hastalıktan kalkar kalkmaz kendimi fazlaca kuvvetli hissetmiştim. Hoparlörlerle verilen emir üzerine ayaklarım birbirine dolaşarak, soğuktan, uykusuzluktan titreyerek vagon dan indim.

İnzibatlar bizi ikişer ikişer dizerek uzun bir kâfile haline soktular. Sonra da, istasyonun sonundaki büyük bir binaya doğru yürümemizi söylediler. Biz o yöne giderken, lokomotif, boş treni ikinci bir hata götürüyordu.

Binaya geldiğimiz zaman herkese birer kupa, sıcak nohut kahvesiyle ikişer kaşık acayip bir marmelat dağıtıldı. Ordunun lütfettiği bu yiyeceği tıklarırken, birkaç subay açık bir vagona bir amplifikatör yerleştiriyorlardı. Vagonun kenarında da inzibatlar nöbet tutuyordu.

Önce bir cızırtı oldu. Sonra genizden konuşan birinin sesi duyuldu. Bize anlaşılmaz bir nutuk veriliyordu. Bütün bu söylenenler arasında beni ve benimle birlikte yanımdaki iki bin kişiyi derinden sarsan iki kelimeyi kavrayabildim : «İzinler iptal edildi.» Yanlış anladığımızı sanmıştık ilkin. Ama «zorunluluk», «güçlükler», «ödev», «son çabalar», «zafer» kelimeleri yanılmadığımızı kanıtlıyordu. Haki renkli kalabalık arasında boğuk bir mırıltı dolaştı. Savaşçılar bu karara fena halde içerlemişlerdi.

Hoparlörden Alman marşı yükselirken, hoşnutsuzluk sesleri bandonun gürültüsü arasında boğuldu. Binlerce tasarı suya düşmüştü şimdi ve hayal kırıklığımız bandonun sesiyle büsbütün artmıştı. Verdikleri marmelat tatsız, kahve acı geliyordu ağızda. Başımıza gelen bu felakete üzülmeye vakit bırakmadan, cenabet aynasızlar, bizi öteki yöne gidecek olan bir trene doğru sürdüler.

Üç vagon, askerlere verilecek çeşitli şeylerle doluydu. Birer çanta vermek üzere bizi bu seyyar depoların önünde kuyruğa girmeye zorlamaları sinirlerimizi büsbütün bozdu. Etrafımızı inzibatlar sıkı bir kordon altına almışlardı. Çünkü birçoklarımızın yüzünden kaçma isteği okunuyordu. Hepimize birer tane Ruslarınkine benzeyen bir yün başlık, koyun postundan birer yelek, içi kumaş, üstü örme bir çift eldiven, çizmelerin üstüne geçirmek için mantar topuklu geniş torbalar verdiler. Zaten yüklü olan çantamıza yol için birkaç kutu konserve de sokmak zorunda kaldık. Artık hayale kapılmağa imkân yoktu. Bizi bu kış kıyamette Rusya cephesinin herhangi bir kesimine sürüyorlardı. Herkes ağlamaklı olmuştu.

Vagonlar balık istifi askerle doluydu. İçimizde daha küçük

yaşıta olanlar, ilk kez savaşın acılarını tadacaklardı. İzinden dönenler de bizim kadar keyifsizdiler. Benim de içinde bulunduğum bir grupsa güzel tasarılarını çantalarının dibine sokup ne kadar cesur olurlarsa olsunlar, bilinmeyen bir akibete sürüklenen dünyanın bütün insanları gibi kaygı içindeydi.

Şimdi ilk gidiş yolumuzun tam aksi yönünde ilerliyorduk trenimiz. Magdeburg'u ve suya düşen iznimi düşünerek hayal kırıklığı içinde dilsizce dönmüştüm. Ne yazık ki, Berlin dönüş yolu üzerinde değildi. İlk kez olduğu gibi Paula'yı göremeyecektim. Üstelik bu defa hiçbir yerde yirmi dört saat için bile olsa bir mola verilecek değildi.

On beş dakika kadar gitmiştik ki, birden frenler gacırdamaya başladı. Vagonlar tehlikeli şekilde sarsıldı, sonra bütün tren olduğu yerde mihlanıp kaldı. Bir an bütün vagonlardan küfürler yükseldi. Raydan çıktığımızı sanmıştık ilkin, uzun kaputlu askerler bütün katar boyunca koşuyorlardı. Sorularımıza karşılık, yolu gösterdiler.

«Talihiniz varmış ki durdurabildik sizi,» dedi içlerinden biri.

Doğu tarafında iki orman arasında devrilmiş vagonlar göze çarpıyordu. Bunlarla aramızda beş yüz metre kadar bir uzaklık vardı.

Yere atladık. Sorularımıza karşılık, «partizanlar, dinamit, lokomotiflerin altında uçurulan raylar, patlayıcı maddeyle dolu tren, yüz elli askerin öldüğü, devriye kovalama...» gibi laflar geliyordu kulağımıza.

Hiç burnu bile kanamamış üç yüz asker arasında görev bölümü yapıldı. Bunlardan bir bölümü oracıkta yaralılara yardım edecek ve arkadan gelen trenlere haber verecekti. Öteki grupsa treni sabote etmekle kalmayarak kazaya uğramış vagonlarda çırpınanlara ateş açan partizanların peşine düşecekti. Subaylar düdüğü çalarak toplanma emri verdiler. Bizim trenden en azından üç bin kişi inerek toplanma yerine geldi. Çok acele olarak üç gruba ayrıldık. En önemli olan iki grup, o bölgeyi partizanlardan temizlemek için hareket etti. Ben de bunlar arasındaydım. İkinci grup da kazaya uğrayan arkadaşlara yardımla görevlendirildi. Üçüncüsüyse koruma göreviyle trenin yanından kaldı.

Bir saat kadar yol aldıktan sonra büyükçe bir köye girdik. Burada bizden önce gelmiş Alman askerleri vardı. Bir alana bir yığın insan toplanmıştı. Ortada kadın, erkek ve çocuk kalabalığı göze çarpıyordu. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Bunların etrafını da Alman askerleri çevirmişti. Ortaya doğru, siviller arasına karışmış bir grup köşedeki yerlileri sopadan geçiriyordu.

Az ütede bir barakanın yanında, üçüncü bir asker grubu parmakları tüfeklerinin tetiğinde, karlara yüzükoyun uzanmış on iki kadar Rus'un başında bekliyor. Yerde yatanları ölü sanmıştım. Sağdılar, ama böyle yatmaya zorlanmışlardı. Bunlar sorguya çekiliyordu.

Hangarların kenarlarından Rus hafif makineli tüfeklerinin çatırtısı geliyordu. Bir askerle birlikte, karlar altındaki dalları yerlere kadar sarkan bir ağacın altına büzüldüm. Düdükle ileriyeye atılmamız için emir verildi.

Bir binanın gölgesinde yedişer sekizer kişi olarak ilerliyorduk. Birtakım takırtılar duyuldu. Rüzgârla kopuk saçaklar birbirine çarptıkça keskin sesler çıkarıyordu. İçeride S. S.'ler birçok çeteciye sıkıştırmış gibi görünüyordular. İki üç el silah atıldı; birden birtakım bağırmalar duyuldu. S. S.'ler bağırarak birini kovalıyorlardı. Gölgelelerin arasından, yüksekçe bir yerde birden birkaç parıltı oldu. Dört arkadaşımız hemen hemen aynı anda acı acı bağıldılar. İkisi derhal yere yığıldı. Öteki ikisi de bir süre yalpaladıktan sonra bir yarım dönüş yapıp kapıdan gelen aydınlığa döndüler. Biz de nereye bastığımızı bilmeden sağa sola yalpaladık. Yeniden birkaç el silah daha atıldı. Sağ tarafta iki asker daha acı feryatlar kopardılar. Tüfeğim birden şiddetle sarsıldı. Bana değmeyen bir mermi, tüfeğimin dipçiğine çarparak parçalanmıştı. Çıkış yerine doğru yalpalayan iki asker bu kez bir kurşun daha yiyerek yere yığıldılar. Acıklı bir manzaraydı bu. Başka askerler de çaba gösteriyorlar ama içeri girmiyorlardı. Sadece içeriye hafif makinelileriyle salvo ateşi açmışlardı. Ama partizanlardan çok bizi vurmaları tehlikesi vardı. Artık içeride sağlam kalmış üç kişiydik, ama elli kişiymiş gibi gürültü çıkarıyorduk. Eğer şu dışardaki ahmaklar, bomba sallamaya kalkarlarsa, Ruslarla birlikte hapi yuttuk

demekti. Bereket versin, sesimizi duyarak taktik değiştirdiler. Onlar bir yandan hangarın bölmelerini oluşturan oluklu saçları sökerken, Ruslar biraz sarsılan her noktaya ateş ediyorlardı. Saçı delik deşik eden kurşunlar, dışardaki arkadaşlarımızı da tehlikeli bir duruma sokmuştu. Korkudan ölecek gibiydim. İçerde tek başıma ben kalmıştım.

Umutsuzca yalnızlığımı hissettim ama her şey pahasına kendimi savunacaktım. Beş metre öteden bir adamın gölgesi belirdi. Bütün vücudum buz kesilivermişti. Başka biri de onun önünden geçip çuvalların arasından kayboldu. Alacakaranlık arasında bunların sivil giyinmiş olduklarını farkettim. Daha ileridekinin başında kasket vardı. Gözleriyle karanlığı delmek ister gibi çevresine bakınıyordu. Benim gizlendiğim yerin ters yönüne doğru birkaç adım attı. Soluğumu tutarak kımıldamadan duruyordum. En hafif bir ses çıkarsam, kurşun yağmuruna tutardı beni. Önümdeki adam hem içeriye, hem dışarıya dikkat etmek zorundaydı. şimdi tüfeğimi yatay duruma getirerek ona doğrultmuştum. Parmağım tetikteydi. Ama ateş etmekte duraksıyordum. Böyle soğukkanlılıkla bir adam ldrlemiyor... Adam yn değiştirdi. Arkadaşı şimdi yirmi metre kadar öteye gitmişti, pek iyi seçilemiyordu.

Adam sonra soluk 'soluğa benim durduğum yere doğru geldi. Bir an alacakaranlıkta bir siluetle madeni bir pırıltıyı farke-der gibi oldu herhalde. Saniyenin onda biri kadar bir süre bir tereddüt geçirdi. Birden bir ışık gözlerimi kamaştırdı ve Rus yere yığıldı; tfeğimin namlusundan çıkan kurşun göğsüne saplanmıştı herhalde. Ucundan barut dumanı çıkan silah, hâlâ terli avuçlarımın arasında titriyordu. Öteki adam kaçmıştı, ölen arkadaşını ayağımın dibinde bırakarak. Kafamda kocaman, karanlık bir delik açılmıştı sanki. İnsanın ateşi olduğu zamanki gibi bir kâbus kapladı bütün zihnimi. Durmadan, durmadan hayali bir uçuruma iniyor gibiydim. Bir adamı öldürmüş olacağıma inanamıyordum. şaşkın bakışlarımı yerde yüzükoyun yatan cansız adamdan ayıramıyordum. Cesetin altında bir kan gl göreceğimi sanmıştım. Facia bütün ağırlığıyla üstüme çökmüştü; gözlerimi hep öylece yerde hareketsiz yatan cesetten ayıramıyordum.

Birden hangarın koca bir bölmesi çöktü. Arkadaşlar saçları sökmeyi başarmışlardı. İçeri dalga dalga dolan gün ışığı olup bitenlerin önemini azaltıvermişti. Öteki askerlerin içeri dalışı benim öylece taş kesilmiş gibi katılıp kalmama son verdi. Hatta askerlerin arkasından gelen S. S. yüzbaşının saçların arasına gizlendiğini gördüm. Hemen yirmi metre ötede benimle karşı karşıya duruyordu.

«İçerde hâlâ sağ kalmış kimse var mı?» diye bağırdı.

Elimle hafif bir işaret yapmıştım. Subay bunu gördü. Hangarda hiç olmazsa bir tek Rusun bulunduğunu biliyordum. Ama yerini tarif edemiyordum.

Yüzü benimki kadar soluk bir asker, «Burada bir yaralı var!» diye bağırdı.

Yüzbaşı, «Kimildamayın; yerlerinden çıkaracağız onları!» diye emir verdi.

Aynı anda ayağımın dibinde yatan Rusun ölüsünü gördü. Hızla yaklaşan bir motor gürültüsü duyuldu. Bu sırada yaklaşan bir zırhlı otomobil farlarının ışığını hangarın içine çevirdi. Giriş kapısında korku içinde titreşen Ruslara yüzbaşı seslendi.

«Teslim olun yoksa fare gibi gebertiriz hepinizi!»

Hiçbir cevap çıkmadı. Yalnız hafifçe aydınlanan putrellerden bir bağırma geldi. Bu, az önce benim boğazımdan kopacak gibi olan bir korku feryadıydı. Şimdi zırhlı otomobilin ağır makinelili tüfekleri işlemeye başlayarak sağ kalan Rusları da doğramaya koyuldu. Her patlama hangarın içinde korkunç yankılar yapıyordu. Dumdum kurşunları saçlarda yer yer büyük delikler açıyor, buralardan içeriye gün ışığı sızıyordu. Bundan başka bütün Alman askerleri çatıya doğru ateş ediyorlardı. Yere diz çöküp silahların gürültüsünü duymamak için iki elimle kulaklarımı kapıyordum. Çatıda, putreller arasına sıkışmış on beş kadar partizanın hafif makineli ateşi de gürültüyü büsbütün arttırmaktaydı. Bir kez daha korkunç bağrışmalar duyuldu. Bir adamın bedeni tok bir sesle yere düştü. S. M. G. bütün çatıyı paramparça etmişti. Kaçanların saklanacakları yer kalmamıştı artık. Biri daha yere yuvarlandı. Çatının demir iskeleti arasında kaçmaya çalışıyorlardı. Aralarından bazıları yere düştü, çatır çatır kemikleri kırıldı. Bazıları da putrellere asılı kaldı. Hep-

si acımasızca öldürüldü. Korkunç bir manzaraydı bu. Yoldan çıkarılan trende ölenlerin öcü alınmıştı. Marş söyleyerek köye doğru indik. Birkaç S. S. daha başlangıçta teslim olan esirleri bir kamyonu doldurup götürdüler.

Dönüşte yukardaki kadar feci bir sahne daha gördük. Bir manga Alman askeri yakaladıkları partizanları kurşuna diziyordu. Her yaylın ateşte dört Rus birbirinin üstüne devrilerek yere yığılıyordu.

Ertesi gün imdadımıza gelen başka bir katarla yola düzüldük. Hava zehir gibi soğuktu.

Aynı günün akşamı Vinitza'ya vardık. Peronları ve hangarları uzun uzun kaputlu askerler doldurmuştu. Bir hava alarmı ortalığı karıştırdığı için bu kadar kalabalık toplanmıştı buraya. Adlar ve numaralar okundu, bana da bölüğümün bulunduğu yer bildirildi. Yirmi kadar başka bölükle birlikte bölüğümün ve Vinitza'dan yüz elli kilometre kadar uzaklıktaki bir cephe kesiminde olduğunu korkarak öğrendim. Alev alev yanan bir Rus sobasının etrafına toplanan arkadaşlarımın yanına giderek şu benim iptal edilen iznimi yeniden yürürlüğe koyup koyamayacağımı konuşmak istedim. Şimdi, buz gibi soğuk siperlerdeki felaket yoldaşlarımın yanına gönderilecektim.

Geceyi kışla haline sokulmuş sıcak bir evde geçirmemize izin verdiler. Tabii herkese bir yatak düşmüyordu. Fakat halı döşenmiş, iyice ısıtılmış bir odada keyfimize diyecek yoktu. Ertesi günün kaygısına rağmen rahat bir gece geçirdik.

Gün doğarken Alman istihkâm birliklerince yapılmış barakalarla dolu bir köye geldik. Bizi kamyondan indirip içecek sıcak bir şeyler verdiler. Hava çok soğuktu.

Birbirinden altmış ya da seksen kilometre uzaklıktaki kıtalarımıza ellişer kişi olarak sevkedilecektik. Dört grup oluştuyorduk. Trende verdiklerinden başka bir kez daha yiyecek dağıtıldı. Gruplardan her birine gideceğimiz birliklerin postalarıyla iâşesini götürme görevi ve pusulayla gideceğimiz yol hakkında az çok bilgi verildi. Bir assubay harita üzerinde yaptığı bir inceleme sonucu, otuz beş kilometrelik bir yolumuz kaldığını müjdeledi. Bu değerli bilgiyi de edindikten sonra karla örtülü

tepeler arasından yola koyulduk. Ayrıldığımız merkezin, en azından bir kilometre uzunluğunda bir savunma hattı vardı. Bu hatta en çok uçaksavar toplarıyla, mayınlar yerleştirilmişti. Bu hattan sonra cephenin belirli bir sınırı yoktu. Binbir tuzak, binbir çatışmayla karşılaşılabilirdi.

Aramızda yeni 'askere alınmış biri vardı. Çok genç, uzun boylu bir oğlandı. Sulak yerde yetişmiş gibi alabildiğine uzamıştı. İri ceylan gözleriyle alışık olmadığı bu manzarayı şaşkın şaşkın seyrediyordu. Ruhr boylarının kapalı ufkundan sonra bu uçsuz bucaksız ülke ona gerçekten hayret veriyordu.

Bir aralık dört beş uçağın güneye doğru çok alçaktan geçtiğini gördük. Bunların kimleri aradığını anlamak için kısa bir süre durduk. Bunların «YAK» mı, yoksa «ME-109» mu olduğunu kestiremedik. Ta uzaklarda gözden kayboldular.

Gelişigüzel sıralanmış kısa direklerle gerili bir telefon hattını görünceye kadar yürüdük. Tekerlek izlerinden anlaşıldığına göre bu hat bir yolun üstünden gidiyordu.

Bizi götüren assubay, yığınak yerimize kolaylıkla varabilmek için, güneye doğru bu yolu izlememize karar verdi. Bu bize biraz acayip geldi. Çünkü ilk yönümüze dikey olarak yürüdüğümüz açıkça belli oluyordu. Ama kimse bir şey demedi. Herkes önemsiz bir mesele üzerinde çene çalmamayı öğrenmişti. Birden geceyi karların üstünde açıkça geçirmek korkusu düştü içimize.

Uzun delikanlı ağzını açıp tek kelime söylemiyordu. Cesaretimize güvenerek, çoban yıldızına bakarak yürür gibi gidiyorduk.

Yüz elli metre kadar ötede bir kar yığını altında bir topun namlusu görüldü. Daha dikkatle bakınca karlar arasına gizlenmiş bir tankı seçebildik. Bizim tanklardan biri olduğunu hemen anlamıştık. Böyle olmasaydı çoktan öbür dünyayı boylardık. Gerçekten de bir Panter tankıydı bu. Bozkırın ortasında kulesine kadar bir hendeğe gömülmüştü. Tankın arkasındaki bir iki tepecik, burada kazamatların bulunduğunu belli ediyordu. Birden tankın tepesinde bir adam görüldü. Siyah tankçı üniformasının üstüne koyun postundan bir yelek geçirmişti. Tankının üstünden atlayarak bizi karşıladı. Adını söyledi. Biz de

adımızı söyledik. Âdet böyleydi. Tankının bozulduğunu, bunun üzerine, yarıya kadar gömerek bir top yuvası olarak kullanması emrini aldığını öğrendik. Bu da zahmetsiz bir iş değildi. Tank birliğinden ayrılmak zorunda kalmış olanlar dokuz kişiydiler. Yalnız bir kez Ruslar onlara kadar yaklaşmışlardı. Ama iki yardımcı S. M. G. ve tanktaki silahlarla bunları açıktan geçmek zorunda bırakmışlardı. Aynı zamanda burayı bir iç gözetleme merkezi haline getirmişlerdi. İki haftaya kadar buradan alınacaklardı. Yirmi gündür buradalarmış, dediklerine göre de rahat uyku yüzü görmemişler.

Komutanımız, «Cephe nerede?» diye sordu.

«Hemen hemen her yerde,» diye tankcı cevap verdi. «Geceleri konvoylar ilerliyor. Farları sönük olarak ilerledikleri için her an korku içindeyiz. Havadan açılan bir makineli ateşle telsizcimiz vurularak öldü, aleti de bozuldu. Dünyayla ilişkimiz kesildi böylece. İnsanı deli edecek bir şey bu.»

Rehberimiz, «Birliğimize katılmak üzere yola çıktık. Sizce buradan da uzakta mı?» diye sordu.

«Doğuya doğru on on beş kilometrelik bir yerde bir cephe var. Ama her an hareket halinde. Nerede olduğunu nasıl bileceksiniz?»

Hepimiz donakalmıştık. Gayretli başçavuşumuz, «Oraya gitmemiz gerek. Eninde sonunda buluruz,» dedi.

Ötekiler gidişimize üzüldüler. Yola koyulduk. Erken bastırılan gece ve sis yüzünden bu yörede kurulan geçici cepheyi bulmuştuk. Gelişigüzel yapılmış mevzilerde batarya halinde birkaç Pak'la karşılaştık. Bir nöbetçi korkudan titreyen bir sesle, «Kim var orada?» diye bağırdı. Bizim çavuş da aynı korkuya kapılmıştı. Çabuk davranamamaları yüzünden bir P. M. ateşinden kurtulduk. Somurtkan ve soğuktan tir tir titreyen bir asker bizi bölükteki subaya götürdü.

«Ruslar her taraftan saldırıyor. Gerçekten moral bozucu bir şey bu,» diye homurdandı subay. «Cephe yeniden yerleşmedikçe bu böyle gidecek. Ama aradığınız alay burada değil.»

Rastladığımız bir başka bölüğün subayını bulduk. Titrek bir mum ışığıyla aydınlanan bir siperden çıktı. Burası hepimizi alamayacak kadar küçük bir mezardan başka bir şey de-

ğildi. Telefoncusu ve daha küçük rütbeli bir subayla burada kalıyordu.

Yüzbaşı siperden dışarı çıktı. Uzun kaputunu omzuna almıştı. Başında kasket yerine bir bere vardı. Alışkanlıkla hemen esas vaziyetine geçtik.

Subay bize yolumuzu gösterebilmek için haritaya bakmak zorunda kalmıştı. Bir türlü bulamıyor gibiydi. Harita da bize pek sağlam bir bilgi vermiyordu. Bir el feneriyle aydınlattığı haritayı inceleyen subay, kendi kendine birtakım tahminlerde bulundu. Sonunda bizi kuzeydoğu yönüne göndermeye karar verdi. Savaşa sürülen alaylara verilen emir gereğince bizim alay da oralarda olmalıydı. «Gross Deutschland» bürosunda çizilen yolla subayın gösterdiği arasında büyük farklar vardı.

Sabahtan beri devam eden uzun ve zahmetli yürüyüşümüze rağmen, dondurucu soğukta yola koyulduk. Üç çeyrek saat kadar sonra kar okyanusu içinde yolunu kaybetmiş bir bölükten bazı askerler, köstebek yuvası denilebilecek sığınaklarında bize de yer ayırabilmek için birbirine sokuldular. Büsbütün kaybolmamak için olduğumuz yerde durduk. Kaldı ki, gittikçe yoğunlaşan sis soluk aldıkça ciğerlerimizi donduruyor, her hareketi güçleştiriyordu. Bu acı kış soğuğuna rağmen uyuduk. Dışarda, gömüldükleri çukurlardaki nöbetçiler donmamak için ayaklarını durmadan yere vurup duruyorlardı. Sisten bir şey gördükleri de yoktu.

Siperden çıkar çıkmaz müthiş bir sabah ayazıyla ürperdik. Sessizce yola düzülerek araştırmamıza devam ettik. Ortalıkta büyük bir sessizlik vardı. Kış düşmanı, kızıldordudan daha tehlikeliydi. Üzerinden buzlar sarkan bir dikenli tel boyunca yürüdük.

Öğleye doğru bizim grubun dörtte üçü alaylarına ulaşmıştı. Komutanlar, ötekilere de, tabii hep tahmine dayanarak alaylarının nerede bulunabileceğini söylüyorlardı. Geride kalan on beş kişi ayrı ayrı birliklere katılacaktı. Genç kura eriyle ben ayrı birliklere düşüyorduk. İşler arap saçına dönmüştü! Hava da bu saklambaç oyununa elverişli değildi hani. Üstelik kilometrelerce yol yürümek gerekiyordu. Fena halde içerlemeye başlamıştık. Bu kadar düzensizlik görülmüş şey değildi. Bu or-

ganizasyon bozukluğu motorlu ve etkin hareket etmeye alışık Alman askerlerinin moralini bozuyordu. Ortada sorumlu bir kişiye de rastlanmıyordu. Polonya'da olduğu kadar, Fransa'da ve Wehrmacht'ın istila ettiği her yerde kendini belli etmiş olan o Almanların olağanüstü organizasyon mükemmelliği, Rusya'nın engin steplerinde iki bin, iki bin beş yüz kilometre uzunluğa varan cephelerde bozulmuştu. Her gün kamyonların biraz daha azalması ve taşıt işlerinin aksaması bu kış ortasında durumu büsbütün zorlaştırmıştı.

Sonunda on altı kişilik grubumuzdan on dördü birliklerini buldular. Kura eriyle ben buz tutmuş yolda yapayalnız kaldık. Kaygılar içinde gelişigüzel yola koyulduk. Adının sonu 'reno'yla biten, içinde pek az insan kalmış, küçük bir köyden geçtik. Acayip kıyafetli çocuklar bizi seyrediyorlardı. Hem sıkılmıştık, hem de korkuyorduk.

Bize gösterilen yol hafifçe kuzeybatıya dönüyordu. Cephenin arızalı bölümlerini sağımızda bırakarak yürüyüşümüze devam ettik. Akşam vaktinin yoğunlaşan sisi içinde gittikçe ilerimizi göremez olmuştuk. Genç yaşta olduğum halde, olayların gidişi benim bir karar vermem gerektiğini hissettiriyordu. Kaldı ki, yanımdaki ne yapacağımızı sorar gibi hep yüzüme bakıp duruyordu. Oldukça derin bir çukur kazıp üstüne çadır bezlerimizi gererek bu korkunç ve uzun geceyi burada geçirmemizi önerdim.

Öteki şaşkın şaşkın, «Yolumuza devam etsek daha iyi olur,» diyordu. «Bizim alay belki çok uzaklarda değildir.»

«Delisin sen,» diye cevap verdim. «Bu boşluk içinde nereye gidebilirsin ki? Hem yolumuzu kaybederiz, hem de kurtlara parçalatırız kendimizi.»

«Kurtlar mı dedin?»

«Elbette ya. Rusya'da kurtlara rastlamak olağanüstü bir şey değil.»

«Peki ama... Buraya da gelebilir kurtlar...»

«Olabilir, ama çadıra sokulmaya cesaret edemezler. Hem sonra, gerekirse ateş açarız üstlerine.»

«Bu da aynı kapıya çıkar. Hem sonra, yarına kalırsak bize tarif edilen yolu unuturuz.»

«Yine geldiğimiz yoldan gideriz yarın sabah, tamam mı? En akıllıca iş bu olur, inan bana.»

Arkadaşımı razı ettim, kazma küreklerimize sarılıp donla sertleşmiş toprağı kazmaya başladık. Daha işe yeni başlamıştık ki bir homurtu duyduk.

«Bir motor sesi!» diye bağırdım.

«Evet bir motor. Bir kamyon geliyor bu tarafa herhalde.»

«Kamyon mu? Tırtıl gıcirtısı geliyor, duyuyorsun değil mi?»

Arkadaşım yüzüme baktı. Heyecanımı görerek şaşırmıştı.

«Bir tank mı? Bir Alman tankı mı dersin?»

«Bilmem ki.»

«Ama cephenin gerisinde bulunuyoruz.»

«Cephe gerisinde!.. Evet... Öyle görünüyor ki...»

Söyleneni hemencecik anlayamayandan daha çekilmez bir insan olamaz. Sadece içgüdüden gelen işaretlerin yapılabileceği bir anda oturup ona açıklama yapmak zorunda kalıyordum.

«Ne yapacağız şimdi?» diye sordu.

«Hemen buralardan sıvışıp bir kar çukurunda gizleniriz.»

Bu düşüncemi hemen uygulamaya koyuldum. Gürültü gittikçe artıyordu. Çelik canavar görünmediği için daha da korkunç oluyordu. İnsanı dehşet içinde kıvrandıran bundan daha başka bir şey olamazdı. Bize çok uzun gelen bir süre daha bekledik. Sonunda tankın basık gölgesi belirdi. Hiçbir engele rastlamadan bozkırda kayıp gidiyor gibiydi. Ama insanın beynini sarsan gürültüsü gittikçe artıyordu. Daha iyi seçebilmek için karanlıkları gözlerimle delercesine bakındım. Sonra esrarlı bir güçle itilmiş gibi ihtiyatla doğruldum. Şaşkına dönen arkadaşımı olduğu yerde bırakarak yürüdüm. Neyse biraz sonra o da bana katıldı. Gözlerinden büyük bir korku içinde olduğu okunuyordu.

«Bir Kaplan tankı olmalı, bizimkilerden,» dedim. «Haydi yetişelim şuna.»

«Evet, haydi!»

«Dikkatli davranmalıyız. Bizi Bolşeviklerden sanabilirler.»

«Mutlaka yetişmeliyiz onlara; bizi götürürler.»

«Doğru söyledin.»

Oldukça kaygılı olarak tanka doğru koşarken avazımız çıktığı kadar bağıırıyorduk. Panzerin gürültüsü sesimizi boğuyordu. Çoktan geçip uzaklaşmıştı bile.

Yanımdakine, «Toparla kendini!» diye bağırdım. «Peşinden tabanı kaldırıp koşalım. Mutlaka yetişmeliyiz.»

Tankın yerdeki izleri üzerinde koşmaya başladık. Ağır bir seyirle gidiyordu. Ama ne de olsa bizden daha hızlıydı. Yetişemeyeceğimizi anlamıştım. Ne olursa olsun, bir şeyler yapmaya karar verdim. Mavzerimi yakaladığım gibi havaya ateş ettim. Sisten tank görünmüyordu. Tehlikeli bir şeydi bu. Tanktakiler saldırıya uğradıklarını sanarak o korkunç otomatik silahlarıyla etrafı tarayabilirlerdi.

Tank durdu. İçindekiler tüfeğin sesini duymuşlardı. «**Kamerad!**» (1) diye yürekten gelen bir sesle haykırdık. Tankın motoru rölantide çalıştığı için daha az gürültü çıkartıyordu. Kuleden, «Bu da ne?» diye bir ses yükseldi. Son bir çaba harcayarak daha yüksek sesle haykırdık. Artık iyice yaklaşmıştık. İlk gördüğümüz tank eri parmağını makinelili tüfeğin tetiğine yapıştırmıştı. Bizi görünce, «İki kişi misiniz? Ne işiniz var burada?» diye sordu.

«Birliğimize katılmaya çalışıyoruz, kamerad. Geceleyin yolumuzu kaybettik.»

Başka bir asker de, «Şaşılacak bir şey yok bunda,» diye mırıldandı.

Tankın yan tarafına bir beyaz miğfer resmi çizilmiş olduğu gözümüze çarptı. Bu «Gross Deutschland» birliğinin alame-tiydi. Çok sevindik buna. Başımıza gelenleri anlattık. Silah arkadaşlarımız, bunun üzerine bizi tanka aldılar.

«Gross Deutschland'dan mısınız?»

«Evet ikimiz de.»

Onların da birliklerini aradıklarını öğrendik. Bir arıza yüzünden kırk sekiz saat kadar bir yerde kakılıp kalmışlar. Şimdi bölüklere ulaşabilmek için yalnız yol alıyorlardı. Tehlikeli bir işti bu. Çünkü tek başına bir tank, kör bir hayvandan fark-sızdı. Elllerinde sadece bir alıcı telsiz vardı; tabur komutanın-

dan da hiçbir haber gelmemişti. Belki de kayıplar listesine geçmişti bile.

Bir saat kadar sonra tank stop etti.

Komutan, «şurada birtakım barakalar görünüyor. Mutlaka bir karakol olmalı,» dedi.

Bilgi edinmek için kalktı gitti. Biz de ardından yürüdük.

Gece karanlığında katı taneli bir kar yağıyor, insanın yüzüne çarptıkça acıtıyordu. Tankı eliyle levhanın karını silkip üzerindeki yazıyı okudu. Genç arkadaşımın ve üç dört başka aske-
rin bölüğünün doğu yönünde olduğu işaret ediliyordu. Alayın geri kalanı kuzeydoğuda, yani tankın izlediği yönde-
ydi.

Birliği belli olan genç yol arkadaşım bizim gruba allahais-
marladık diyerek gecenin zifiri karanlığına dalarak uzaklaştı. O toy yüzündeki korku ifadesi hâlâ gözümün önünden gitmi-
yor.

Yirmi dakika sonra tank benim birliğimin bulunduğu yere geldi ve geceyi orada geçirdi. Aşağıya atlayarak izbaların bulunduğu yere gittim. Bu izbalardan birinde grup komutanlığı vardı. Bir assubay  mumla aydınlatılmış, kaba tahtalardan uydurma bir masanın başında oturuyordu. Odada soba falan olmadığı için, kaputunun üstüne bir battaniye atmıştı. Buradan bölüğümün yerini öğrendim. Hiç kuşkusuz savaş hattındaydı.

Yolda birtakım kazamatlar, siperlerle karşılaştım. Bunlar gelişgzel yapılmış şeylerdi. Burada istihkâm birliği hemen hemen yok denecek halde olduğu için, bu tahkimat piyadenin kaz-
ma kreğiyle yapılmıştı.

Sora sora nihayet biri beni subayımızın bulunduğu kazama-
ta götürdü. Bu sıçan deliğine kapılık eden çadır bezini aralayarak içeri girdim.

Wesreidau uyumuyordu. Boynuna kalın bir atkı sarmıştı. Başı açık oturan yüzbaşım bir haritayı incelemeye dalmış gibi görünüyordu.

Yüzbaşı Wesreidau başını kaldırıp bana baktı. Beni tanı-
maya çalışıyor gibiydi. Tam adımı söyleyeceğim sırada telefon çaldı. Herhalde pek önemli olmayan bir rapor veriliyordu.

«Onbaşı Sajer, komutanım, emrinize geldim,» dedim.

«İznin bitti mi, oğlum?»

«Bitmiş sayılmaz, yüzbaşım, iptal edildi.»

Yüzbaşı, «Ya! İyileştiniz mi? Nasılsınız şimdi?» diye sordu.

Avazım çıktığı kadar bağırarak uğradığım haksızlığı anlatmak, hiç olmazsa birkaç günlük bir izin koparmak istiyordum ama, sesim boğazımda düğümlenip kalıyordu. İçimde buradaki bütün arkadaşlarıma duyduğum sevgi kabardı. Bu bana hem acı, hem de tatlı bir heyecan veriyordu.

«Fena değil, yüzbaşım; izine bir daha sefere çıkarım.»

Wesreidau ayağa kalktı. Üzümlüyor gibi gelmişti bana. Elini omzuma koydu; ürperdim.

«Sizi arkadaşlarınızın yanına götüreceğim. Bunun çok kez rahat bir yatağın yerini tuttuğunu, insana açlığını unutturduğunu bilirim.»

Donakalmıştım.

Yüzbaşım önde, ben arkada yürüdük.

«Ben birbiriyle dostluğu bulunan adamlarımı bir araya getirmeye çalışıyorum. Wiener, Halls, Lensen ve Lindberg bir pak'ın muhafızlığını yapıyorlar. Sizi görmekle mutlu olacaklar.»

Geceyi saran ve insana hayaletlerle doluymuş gibi görünen sisin içinde subayın iri silüetinin ardından yürüdüm. Biz geçerken uykusuzluktan serseme dönmüş adamlar ayağa kalkıyorlardı.

Sonra daha derin bir çukura daldık, burada birbirinin üstüne yığılmış üç çanta vardı. Sırtlarını çukurun kenarına dayamış iki kişi gördük. Derhal Wiener'in sesini tanıdım.

«Bizim sığınağa hoşgeldiniz, yüzbaşım,» dedi kıdemli. «Biraz sohbet ediyorduk. Ortalık süt liman.»

Kıdemlinin bu laubaliliği beni şaşırtmıştı.

«İşte Sajer de aramıza katıldı,» dedi yüzbaşı.

«Sajer ha! İmkânsız. Ben onu şimdi Berlin'de vur patlasın, çal oynasın eğleniyor, diye düşünüyordum.»

«Sissiz canım sıkıldı, çocuklar!»

Kıdemli, «İşte bir arkadaş geldi!» diye bağırды. «Çok haklısın. Burada zaman zaman hiç olmazsa havai fişek gördüğümüz oluyor. Oysa Berlin'de tam bir karartma var. Bir buçuk yıl önce de böyleydi.»

Kıdemli alaylı alaylı söylemişti bunları.

Halls'ın homurtusu duyuldu. «Ne dırlanıp duruyorsun böyle kuzum?»

«Ayağa kalkın ey bozkır çocukları!» diye daha yüksek sesle kıdemli bağırdı. «Sayın yüzbaşımızla Sajer burada!»

Halls, «Sajer buraya dönmekle delilik etmiş,» dedi.

Yüzbaşı laf olsun diye buna itiraz etti.

«Eğer sizin nasıl inatla savaştığınızı bilmeseydim, onbaşı Halls, tabura hakkınızda rapor verirdim.»

Halls bir anda uyanarak kendine geldi.

«Özür dilerim yüzbaşım; uyukluyordum.»

«Kötü rüya görmüşsünüz, onbaşı Halls.»

Cnun yerine kıdemli cevap verdi. «Önceki gün Don, dün Donetz, bu sabah Dnieper... Siz de kabul edersiniz ki, sayın yüzbaşım, en sağlam piyadeler bile dayanamaz.»

Wesreidau mırıldandı. «Biliyorum. Rusya'ya ayak attığımız andan beri korkuyordum bundan. Ama güvenimizi kaybedersek işler büsbütün güçleşir.»

«Güven değil ama arazi ve insan kaybediyoruz, sayın yüzbaşını!» diye kıdemli cevap verdi.

«Ruslar Pripet sınırını aşamayacaklar. Hem de coğrafyayla ilgili önemsiz nedenler yüzünden; inanın bana.»

Lindberg bön bön, «Daha nereye kadar çekilebiliriz?» diye sordu.

Kıdemli, «Oder'e!» diye fısıldadı.

Soğuk iliklerimize işlemiştii.

Yüzbaşı Wesreidau, «Tanrı bizi böyle bir felaketten korusun,» dedi. «Bunu görmektense ölmek yeğdir bence.»

Tanrı seviyormuş besbelli Wesreidau'u, çünkü bu dileği yerine geldi.

BÖLÜM XII

Kızıl Tanklar

İkinci Dnleper cephesi

Felaket yoldaşlarıma katılalı on gün oldu. Birbirimize kavuşmuş olmanın sevincini gereğince tattık. Bize yatakhane olarak ayrılmış olan penceresiz izbada beş litrelik bir suni kahve bidonu boşaltarak bu günü kutladık. Vodka, alkol, pasta filan hak getire. Malum ya savaş hali.

Ama hep yakın arkadaşlar bir aradaydık. Bölükteki öteki askerler daha uzakta duruyorlardı. Bunlar bize aldırış etmeden, güçlkle ılıklaştırabildikleri sekiz kişilik bir leğende ya ayaklarını yıkıyor, ya bit ayıklıyor ya da bu kahrolası hayvan-cıkları yarış ettiriyorlardı. Bir aralık pek alevlenen şenliğimiz, sonra yavaş yavaş söndü. Aynı şeyi yirmi kez tekrar edemezdik de ondan. Sonunda her şey söndü ve cephedeki askerlerin uyusukluğuna gömüldük. Bunu hepimiz çok iyi biliriz... Morali-miz iyi olduğu günlerde bile, birden cephede olmanın bunalımı yüreklerimizi kaplar, gülmemize engel olurdu.

On gündür nöbet yeriyle yata Khanemiz arasında mekik dokuyorduk. Her on iki saatte bir nöbet tuttuğumuz çukurla savaşta ayakta kalabilmiş olan köy arasında gidip geliyorduk.

Çukurun karşısında, bir buz çölu halinde uçsuz bucaksız ova uzanıyordu. Gündüzün baka baka boşluktan başka bir şey göremeyen gözlerimiz bulanıyor, geceleyin karanlıkları delip bir şeyler görebilmek için büyüyen gözbebeklerimiz acıyordu.

Ama beklediğimiz yoldan geçen olmadı hiç. Önümüzde sabit bir düşman cephesi kurulmuş değildi henüz.

Yalnız motorlu birliklerin dalma girişimlerine karşı zaman zaman baraj ateşi açtığımız oluyordu. Dönüşümden sonra bir kez Sovyet tankları çıkageldi ve soğuktan uyusuk haldeki bataryalarımızı ateşe tuttu. Bunun dışında on altı saat boyunca toz halindeki karın çizmelerimizin üstünde buz tutuşunu seyrediyorduk. Soğuktan kaskatı kesilen yarım piyade botları almış kişinin balık istifi doldurulduğu ahırın hararetiyle yumuşuyordu. Ateş yakmak yasaktı. Duman hatlarımızın nerede olduğunu belli edemişti.

Wesreidau sık sık yanımıza geliyordu. Bizim takımı sevdiğini sanıyorum. Kıdemliyle üst ast farkı gözetmeksizin ahbapça konuşuyordu. Biz gençler, torunların dedeleri dinleyişi gibi dinliyorduk konuşmalarını. Ancak söylenenlerden hep tehlikeli, umut kırıcı şeyler öğreniyorduk. Soluğu kesilen Alman birlikleri Kiev'i boşaltmışlardı. Dnieper, şu ünlü baraj her şeye rağmen dayanıyordu. Ama ne yazık ki, bir şeye yaramıyordu artık. Ruslar buraya akan Çerkassi'den itibaren kaynağına doğru ilerledikleri batı kıyısını ele geçirmişlerdi. Desna Nehri de doğu batı yönünde sarılmıştı. Nerdraigailov'da zafer mümkün değildi; şimdi yalnız ölüm ve esirlikten biri vardı geri kalanlar için. Ne olursa olsun Kiev yine savaşların merkeziydi.

On ikinci gün şiddetli bir hava saldırısına uğradık. Aynı gün ufukta bir katile belirdi. Bunun bir bölümünü Çerkassi'de hırpalanmış olan kuvvetler meydana getiriyordu. Üstü başı dökülün, aç, birçok yaralının yüküyle de ezilen askerlerin oluşturduğu yedi sekiz alay mevzilerimize çökerek elimizde yedek olarak yiyecek adına ne varsa silip süpürdü. Askerlerin traşı uzamış yüzlerinden giriştikleri savaşların dehşeti okunuyordu. Bu çizmeleri delik, çantaları bomboş askerlerin meydana getirdiği Wehrmacht, Rusların, Kerson'dan başlayarak Dnieper'e kadar uzanan korkunç saldırısından dört gün kadar sonra bizim oralara gelmişti. Bir yandan da kış saldırıya geçti. Termometre sıfırın altında 15'i gösteriyordu.

Korkunç bir soğuk ortalığı kasıp kavurduğu bir akşam Ruslar çıkageldi. Evet, gelmişti. Gürültüsünü de rüzgâr, bize ka-

dar getiriyordu. Ama bu gürültüyü çeşitli şekillerde duyuyor-duk. Uçsuz bucaksız, donmuş, pırıl pırıl bir ayın aydınlattığı ovanın ta uzaklarından boğuk ve tekdüze bir gürültü duyul-du önce. Bu gürültüye köpeklerin yaklaştığını duyan av hay- vanlarının kaygısıyla kulak verdik. En azından iki saat kadar hep bu gürültü duyuldu. Gözlerimiz faltaşı gibi açılmış, her an eehennem azapları içinde bekliyorduk ve her an hiçbir şey göremediğimiz halde, «İşte geliyorlar!» diye bağırırlar olu-yordu.

Bu korkulu anlar içinde insanın zihnine bin bir düşünce hücum ediyordu. Ta uzaklarda kalan vatanımız, ailemiz, arka- daşlar, anlamsız, umutsuz bir aşk... Bütün olasılıkları düşünü-yorduk. Teslim olmak, esir düşmek, kaçmak... Kaçmak ya da ölmek... Evet ölmek, çabuk ama çabuk çabuk ölmek, bütün bu azaplardan bir an önce kurtulmak için. İkimizden bazıları si- lahlarına sarılarak kahramanca bir savunmaya hazırlanıyor, Rus- ları püskürtmeyi ya da tutunmayı umuyorlardı. Ama çoğumuz ölümü düşünüyorduk. İşte ölüme böylece önceden razı oluş, sa- vaş sırasında en şanlı kahramanların doğmasına yol açar. Hit- ler için savaşılmıyordu artık, nasyonal sosyalizm için savaşıl- mıyordu artık, ne üçüncü Reich için, ne de nişanlı, ana ya da şimdi ta uzaklardaki kentlerde bomba yağmuru altında sığı- nacak yer arayan yakınlar için. Korkuyla dövüşüyordu insan- lar, korku için dövüşüyordu. Yüz kızartıcı, ama bütün doktrin- lerden daha güçlü bir şey için dövüşüyordu. Kendimiz için dö- vüşüyorduk. Her şeye rağmen bir çukurun dibinde geberip git- memek için dövüşüyorduk. Tıpkı bir mahzende kendisini sıkış- tıran adamın suratına atlayan fare gibi.

Ne kadar saçma olursa olsun korkumuz öyle bir umutsuz- luk kalesi yükseltiyordu ki, kızıl askerler çok uğraşmak zorun- da kalacaklardı. Gürültü gittikçe arttı ve bekleyerek lanetli toprağa yapışıp kaldık.

Artık gürültüler seçilebiliyordu. Halls'ın bir patates çuva- lını andıran silueti kımıldandı, bana yaklaştı.

«Duyuyor musun, Rus tankları,» diye mırıldandı.

Bundan başka bir şey duymuyordum ki.

Sonra marşlar duyuldu. Güçlü göğüslerden çıkan marşlar.

Şimdi Ruslardaydı sıra. Yürüyen, ilerleyen birliklerin coşkunluğunu duyuyorlardı.

Kıdemli, «Bir buçuk yıl önce Moskova üstüne yürürken ben de böyle marş söylüyordum,» diye mırıldandı.

Gece bastırdı. Gürültüler çeşitli şekillerde duyulmakla birlikte devam ediyordu yine.

Ruslar zaman kazanıyor, yirmi dört saat geçtiği halde, yerleşen Sovyet cephesinin uğultuları duyuluyordu hâlâ. Eğer hâlâ gücümüz ve imkânlarımız olsaydı, bir karşı saldırı bize az çok başarı sağlardı. Oysa bu lanetli soğukta sadece karşı koyma emri almıştık. Mevzilerde daha çok insan bırakabilmek için uykularımız dört saatten dört saate olmak üzere ayarlanmıştı. Askerlerin çoğu silahlarının dibinde uykuya dalyor ve tehlikeli donuklarla uyanıyordu. Gece gündüz yaralıları ya at sırtında ya da yaya olarak gönderiliyordu. Hiç bir takviye gelmemesi yüzünden birliğimiz gittikçe daha da zayıflamıştı.

Kıdemli, «Bir oyun var bu işin içinde,» diye söyleniyordu.

Ruslar ertesi gün de saldırıya geçmediler. Biz gittikçe daha çok sinirden kıvranır olduk; artık hiç huzurumuz kalmamıştı. Tepemizden geçen bir uçak büyük çuval dolusu mektup attı. Bana dört mektup vardı: İkisi ailemden, ikisi de Paula'dan. Hepsi de çok gecikerek varmıştı elime Fransa'dan gelen bir mektupta bir ay önceki tarih vardı. Paula'nınkileri yutarcasına okudum. Hüzünlüydü bu mektuplar. Şimdi Berlin'e altmış kilometre uzaklıkta bir fabrikada çalışıyormuş. Dediğine göre kentte yaşanılmaz olmuş.

Annemle babamın mektupları babamın her zamanki cümleleriyle can sıkıcı, anlaşılmaz yakınmalarla doluydu.

Bundan Wiener'e söz ettiğim zaman, «Fransızlar yakınmaktan başka bir şey bilmezler,» dedi.

Annemin son mektubu gerçekçilikten yoksunluğuyla beni şaşırttı. Kadıncağыз kendime iyi bakmamı, atılganlık etmeyerek sadece ödevimi yerine getirmemi, kendimi boşuna tehlikeye atmamı salık veriyordu. Bu zavallıca öğütler öylesine yersizdi ki, okuduktan sonra bir süre hayretten dona kaldım. Gözlerim uçsuz bucaksız alanları kaplayan karın karşısında sarımsıtrak görünen kâğıda bakarken, doğuda bu karların maskeleydiği tehli-

keleri düşünüyordum. Sonra anacığımın öğütlerinin boşluğunu düşünerek gözlerimden yaşlar boşandı.

Herkes kendi mektubuna dalmıştı. Benden daha yaşlılar bile heyecanlanmışlardı. Bazıları da yerlerinden fırlayıp çılgınlar gibi bağıryorlardı. Ailelerinden birinin bombardımanlarda öldüğünü öğrenmişlerdi.

İriyarı bir delikanlı dudaklarını ısırarak ağlayan bir arkadaşına bakarken, «Bu mektuplar biraz daha moralimizi bozdu!» diye bağırıyordu.

Öğleden sonra bir kar fırtınası içinde devriyeler yola çıktı. Az sonra gözden kayboldular. Beklemekten usanan genelleştirmeyen düşmanın niyetini öğrenmeye karar vermişti. Bu devriyeler birkaç silah sesinden sonra geri döndükleri zaman pek çok Rus malzemesi gördüklerini söylediler.

Tam gün batarken bizi harekete geçirdiler. Dört nala mevzilerimize koştuk. Fırtına arasında Rus tankları ilerliyor, dona çekmiş topraklar bunların sarsıntısıyla titriyordu. Tanksavarlardaki askerler gibi gözlerini dürbünlerine yerleştirmişlerdi. Durmadan bu dürbünlerin camlarından sızan suları silmek gerekiyordu. Birkaç tanksavar çukuru kazılmıştı. Eğer zırhlı araçlara karşı savunma gevşerse mahvolduk demektir. Ellerimizde tanka karşı kullanılacak bombaları ve manyetik mayınları sinirli sinirli sıkıyorduk.

Ertesi gün artık kar yağmıyordu. Tek tük kar taneleri serpiştirmiş bile olsa tahrip edilen tankların üstü tutmamıştı. Orada yarısı yanmış yirmi kadar ceset vardı. Tankların bazı madeni kısımları yangınlar yüzünden kıvrıla çalan bir renk almıştı. Bu gece Ruslar dört noktadan saldırmışlardı. Biri altı bölük tarafından tutulan bizim mevziden. Ötekiler de kuzey yönünden her yirmi kilometrede bir.

Saat sekizde nöbete girdik. Her şey koyu bulutlarla kaplı bir göğün altında beyaz örtüye bürünmüştü. İşte gerçekten Rus kışının manzarasıydı bu. Ömrümde başka hiçbir yerde gökyüzünü, kışın Rusya'da olduğu gibi görmedim.

Ertesi sabah, Rus cephesi kımıldamaya başladı. Rus topçusu bize birkaç gülle gönderdi. Birkaç gündür obüsler bizi soluk soluğa getirmişlerdi. Herhalde o kendilerine özgü ağır-

lıkla kesin saldırıyı hazırlıyorlardı. O gün bir topçu kıtası bizim mevzii takviye etti. Bu da bize kazma küreğe sarılıp çalışmamıza mal oldu. Bunun sonucu olarak da avuçlarımız kabardı.

Savaş hattında bulunan bütün birlikler Rus cephesini paralama emrini almıştı. Bunun için bize 88 ve 155'lik toplar verdiler.

Ertesi gün öğleden akşama kadar topçumuz, insanı umutsuzluğa düşürecek bir sessizlik içindeki Rus cephesini dövdü durdu. Gece bastırınca, tepeden tırnağa kadar silahlı kıtalar siperlerden çıkarak karla örtülü topraklarda ilerlemeye başladı. Doğuya yürüyüş başlamıştı. Birlikler umulmadık bir yerde motorize bir Sovyet alayıyla karşılaştılar. Derhal F.M.'lerin ulması, bombaların gümleyişi, insanların bağırışmaları birbirine karıştı. Tanklardaki benzin alev aldığı için büyük bir yangın ortalığı sardı.

Wagner'in bir operasındaki ilk notalar gibi, ufuk bir anda alevlere büründü. Mevzilerimize koşuşumuz daha başlangıçta feci bir manzaraydı. Öylesine yoğun bir mermi yağmuru altında kalmıştık ki, askerlerimizin dörtte biri daha yerlerine varmadan saf dışı edildi. Daha önce de gördüğüm sahneler geçiyordu gözümün önünden. Son çırpınışlar içinde arkadaşlarımın haykırışları hiç kulaklarımdan gitmiyor. Wehrmacht'ın bir kahramanı olarak yaşamak ya da ölmek istediğim halde, dehşet ve kararsızlık içinde vücudu kaskatı kesilmiş bir maymundan başka bir şey değildim.

Pek de bel bağlamadığımız Alman uçakları havada görünerek Rus topçusunun çabasını biraz kırdı.

Ertesi sabah Rus uçakları mevzilerimizi darmadağın etti. Parçalanan topçu kuvvetlerimiz geriye çekilme emrini aldı; şimdi zafer alanının şerefi bize bırakılmıştı.

Tanklarla desteklenen Rus piyadesinin saldırılarına karşın mevzimiz dört gün tutundu. Korkunç saatler yaşadık. Ölüler elden geldiği kadar içinde yaşadıkları çukurlara gömüldü. Bizim bölükten seksen üç kişi mevcut listesinden düşüldü.

Ruslar nihayet en son hücum için kuvvetlerini bir araya getirmişlerdi. Belki son bazı hazırlıklar yüzünden gecikiyorlar-

di. Saatbaşı takviye edildiği anlaşılan Rus topçusu, mevzilerini ve gerisini durmadan dövüyordu. Bizim kıdemli de yaralanmış, yüzlerce başka yaralılar arasında yardım bekliyordu. Pek de nazik olmayan bir çavuş, sevgili August'unun yerine geçti. Ben beceriksiz bir elin kullandığı spandau'a şarjör sürmekle uğraşıyordum.

Bu gece öylesine korkunç geçti ki, sadece parça parça anıları kaldı bende. Cephane ikmali çok kez çadır bezi içinde taşıyan iki ya da dört asker tarafından yapıliyordu. Bu gece dedimse, bu saat 7 ile 8 arasındı... Ama Rusya'da bunu kestirmek pek güç. Yazın hemen hemen hiç güneş batmaz; kışınsa, hele kış başlarında hiç yüzünü göstermez.

İki ya da üç büyük birliğin saldırısına uğramıştık. Sol taraftaki siperlerden pek çok bağırma geliyordu; hiç kuşkusuz birçok arkadaşımız ölmüştü.

Beş depo tümüyle boşalmıştı. Ellerimizi makineli tüfeğin kızgın hale gelmiş demirinde ısıtıyorduk. Kaygı içinde ikmal ve iase yapmalarını bekliyorduk. Gece, durmadan yağan otuz altı bin Rus obüsünün patlamasından meydana gelen ışıkla aydınlanmıştı. Siperler arasındaki yolların derinliği de az olduğu için ilerlemek güçtü. Bazı siperlere ulaşmak için karların içinde sıçradıktan sonra yerde bir süre sürünmek gerekiyordu.

Parıltılar arasında zaman zaman dört gölge seçiliyordu. Dört arkadaş bir obüs çukurundan ötekine atlayarak 50'lik havan toplarına mermi, spandau'lar için mermi yatağı taşıyordu. Bizim mevziden kırk metre ötede birden beyaz bir ışık içinde belirdiklerini gördük. Hiç ses çıkarmadan ölmüşlerdi. İki dakika sonra obüsün düştüğü yere doğru sürünerek gittim. Çavuşun emriyle en azından iki mermi yatağı getirmem gerekiyordu. Tam oraya geldiğim sırada Ruslar bağrışarak hücumla geçmişlerdi. Bir anda çığ gibi bomba ve hafif havan topu mermisi yağdı. Altında yer anlaşılmaz bir şekilde sarsılıyordu. Kendimi usta birinin çaldığı bir trampetin derisi üzerinde sıçrayan bir nohut tanesi sanmıştım. Az önce ölen arkadaşlarımın arasına uzanmıştım. Bir tank gürültüsü duyuldu. Gecenin karanlığı pembe sarı binlerce ışık çizgisiyle bölünmüştü. Bir far ışığında siperinde S - 157 yazılı küçük bir levha gördüm. Kurallara uygun

olarak, daha çok tıkanacak gibi olduğum için ağzım açık, olduğum yerde kalmıştım. Durmadan birbirini yatay ve dikey ışıkların kestiği bu cehennem ortasında kendime bir dayanak noktası arıyordum. Bir aralık, kıdemli erin kullanmış olduğu silahın çatırdayarak işlemeye başladığını duyar gibi oldum. Aklımı kaybedecek gibiydim. Bu durumdan kurtulabileceğimi sanmıyordum hiç; toprağa mihlanmış kalmıştım. Tıpkı ensesine satırın ineceğini bekleyen bir kesim hayvanı gibi.

Sol tarafta, yüz metre ötede, pek cephesi, adamları ve 11 borulu namlusuyla bir anda havaya uçtu. Sonra bir tank sesi duyuldu. Titrek bir far ışığı çevreyi tarıyordu. Savunma mevzilerimizin üstünden aştığı belli olan canavar yirmi metre kadar ilerledi. Birden kuru soğuğa rağmen kızardığını gördüm. Yakıcı bir esintiyle boğulacak gibi olmuştum. Patlamalar arasında, yakınımnda koşuşmalar, bağrışmalar, küfürler duydum. Bu küfürler Fransızca değildi ama Almanca da değildi.

Önümden geçen iki üç kişinin çizmelerini görür gibi oldum. Ama bütün bu olaylar o kadar hızla birbirini kovalıyordu ve o denli belirsizdi ki, ne olduğunu bir türlü anlayamıyordum. Makineli tüfek ateşi yeniden ortalığı biçmeye başladı. Sonra yüzlerce bağrışmaya yenileri de katıldı. Tank ikinci kez patladı; çelik bölümlerinin parçaları bana kadar geliyordu. Buna göre, bizinkilerden biri hâlâ ateşe devam ediyor olmalıydı.

Bütün bu harıltı gürültüden sonra üç çeyrek saat kadar geçici bir sessizlik çökmüştü ortalığa. Sinirlerim son derecede gerilmişti. Gömüldüğüm uyuşukluktan kendimi kurtararak, yirmi dakika öncesine kadar nöbet tuttuğum yere kadar birkaç adım attım. Ama orada dumandan ve yere serili cesetlerden başka bir şey çarpmadı gözüme. Birden iç hatlarımıza doğru saptım. Yerde bir ceset bulunduğunu sonradan fark ettiğim için üzerine basıp geçmiştim. Duyduğum heyecan içinde, silahsız olduğum aklıma geldi. Ölünün yanındaki silahı aldım ve koşmaya başladım.

Kulağımın dibinde patlayan birkaç silahın sesi ve kurşunların zırlıtısı bana birkaç saniye bir cehennem azabı yaşattı. Her an bayılacak gibi oluyordum. Sonunda benim gibi üç arkadaşın sığındığı çukurda soluğu aldım. Bana bakmadılar bile, göz-

lerini doğu yönünden ayırmıyorlardı. Bir süre çukurun dibine yığılıp kaldım. Sonra zihnimi toparlamaya çalıştım. Gözlerimin önünde binlerce kelebek uçuşuyordu. Bir ara çukurdaki askerler bağıştılar. Doğrulup ürkek ürkek bakındım. Ta uzaklarda, güneyde toprak ateş almış gibi görünüyordu. Binlerce yıldırım düşüyormuşçasına hava gök gürültüleriyle doluydu.

Mevzilerimizin otuz kilometre güneyinde, ikinci Dnieper cephesi karşı konulmaz Rus baskısı altında çöküyordu. Binlerce Alman ve Romanyalı asker bu korkunç hengâmede can vermişti. Yirmi kadar alay vaktinde çekilemeyerek mertliklerinin hak etmedikleri sonucuna katlanarak silahlarını bırakmışlardı. Askerlik açısından olmaktan çok, manevi bakımdan bir alçalıştı bu...

Bizim için savaş devam etmekteydi. Birkaç dakika önce kendimi attığım sığınaktan çıkmaya karar verdim. İki büklüm, deli gibi koşarak ikinci bir savunma mevziine ulaştım. Burada birkaç kişi cansız yatan bir askerin yaralarını sarıyordu. Tanımadığım biri adımla seslendi.

«Nereden geliyorsun, Sajer?»

Beynimin içi sallanarak ondan yana baktım.

«Bilmiyorum... Bir şey bildiğim yok artık... Oradakilerin hepsi öldü... Rusların arasından kaçtım.»

Arka tarafta bir motor uğulduyordu. Bir traktör bir ağır uçaksavar topunu mevzie sokmak için çekiyordu. Daha atışa yeni başlamışken, Ruslar yeniden saldırdılar. Herkes gibi ben de savunma durumuna geçtim. Şimdi yorgunluk bir zehir gibi etki yapıyordu üstümüzde. Rus güllerinin düştüğü yerlerden toprak yığınları havaya kalkıp etrafa dağılıyordu. Mermi sağnağının üstümüze yağdığını gördük. Umutsuzca bağırarak mevziin dip taraflarına kaçtık. Birbirimize sokulmuş, tir tir titriyorduk. Birden beyaz bir parıltı oldu, korkunç bir gürültü kulaklarımızı sağırlaştırırken siperin yanı olduğu gibi uçtu. Ne olduğumuzu anlamadan hepimiz kendimizi siperin öteki ucunda yatan yaralının üstünde bulduk. Toprak büyük bir gürültüyle üstümüze çöktü.

Ölüme bu kadar yaklaştığım o an, öyle bir dehşete kapılmıştım ki. beynim çatlayacaktı nerdeyse. Toprak yığınının içi-

ne hapsolunca anormal sesler çıkarmaya başladım. Sadece bunu hatırlarken şimdi bile ürperiyorum. Diri diri gömülmek öyle korkunç bir şey ki, bunu nasıl anlatacağımı bilemiyorum. Her yanıma toprak içindeydi: Boynum, ağzım, gözlerim. Bütün vücudum ağır ve görülmemiş şekilde hareketsiz bir şeyin baskısı altındaydı. Bütün çabalarım vücudumu biraz daha sıkıştırmaktan başka bir şeye yaramıyordu. Butlarım altında bir arkadaşımın bacağı, devrilmiş bir arabanın altında kalmış bir atın ayağı gibi kımıldanıp duruyordu. Omuzlarımdan bir ağırlık kalkar gibi oldu. Miğferli başımı topraktan kurtarıırken, miğferin kayışı nerdeyse boğacaktı beni. Elli santim ötemde korkunç bir yüzden kan fışkırıyordu; bu yüzün sahibi insan sesine benzemeyen bir sesle uluyordu. Vüvudum tümüyle toprağın içine gömülü kalmıştı. Ya öleceğim ya da aklımı kaçıracağım. diye düşünüyordum.

Bütün geceyi güçlükler arasında geçirdim.

Sabahleyin tanyeri hafifçe ağarırken, Alman cephesi sonunda biraz huzura kavuşabilmişti. Dağılan alaylardan arta kalanlar rasgele siperlerde, obüs çukurlarında buluştular. Durgun bir duman bulutunun altında Alman ve Rus ölüleri boydan boya toprağı kaplamıştı. Dondurucu sabah soğuşunda henüz ölmemiş olan yaralılar inleyip duruyorlardı. Hep bir ağızdan yükselen bu iniltiler karla örtülü kırlara yayılmaktaydı. Bu kadar büyük bir iş karşısında güçsüz kalan sedyecileri desteklemek için yardım ekipleri kurulmuştu.

Her zaman olduğu gibi Ruslar bizim yardım ekiplerimize bırakmışlardı bu işi. Yaralı Ruslar yığıldıkları yerde ya ölecek ya da bizim yardımımızla gerilere taşınacaktı.

Ne yazık ki, birbiri ardınca geri çekilmeler yüzünden çözülen ordumuz, her gün sayısı artan bu binlerce asker için fazla bir şey yapamıyordu; bunun için de yaralı mujikler için pek kurtuluş umudu yoktu.

Sonunda on iki kişi kadar, bizim yerle bir olmuş eski dinlenme yerimizin arka tarafında yarı yarıya toprakla örtülü bir kazamatın içinde buluştuk. Toplananların ortasında henüz gelmiş olan Yüzbaşı Wesreidau duruyordu. Felaketin doğurduğu şaşkınlık içinde sipere her yeni arkadaşın gelişinde yersiz bir

sevinç duyuyorduk. Halls, Lensen ve Linberg de oradaydılar. Sağ elinin üstü yanmış olan Prusyalı onbaşıya ilk yardım olarak pansuman yaptım. Yüzbaşı geri çekilme emrini bildirdi. Assubayları ve bizi karargâhın kalkmasından önce bölükten kalanları bir araya toplayıp saymakla görevlendirdi. Ben Lensen'e takımını bulması için yardım ediyordum.

İşleri pek de kolay olmamış olan Ruslar da cephemizi yık-maya devam etmeyerek soluk almışlardı. Şimdi aralık ayının loş bir günündeki kaygı verici hava içinde her şey sakın görünüyordu. Üniformam parça parça olmuştu. Kaçtığım sırada elime bir tüfek geçirmiştım. Bir Rus tüfeğiymiş. Lensen'e göre bu iş şöyle olmuştu : Ruslar bulunduğum mevziin üstünden geçmişler, ama beni ölü sandıkları için aldırış etmemişlerdi.

Akşama doğru Alman birlikleri ikinci Dnieper cephesinden ayrıldı. Güneyde büyük Rus baskısı Alman ve Romanya birliklerinin üstüne çökerken azalan kıtalarımız kullanılamayacak ve taşınamayacak malzemeyi bırakarak bulunduğu yerlerden ayrılıyordu. «Gross Deutschland» tümeninin alayları, hemen hemen yaya olarak az çok sessizlik içinde mevzilerini boşaltıyordu. Bu birliklerdeki askerler başları önde yürürlerken, düşmanın hemen peşlerine düşmemesi için dua ediyorlardı.

BÖLÜM XIII

Üçüncü Geriye Çekiliş

Gerilla. 1943 Noel'i

Boporoeivska Kuşatması

Dualarımız kabul olundu ve bu ilk yürüyüşte, rahatsız edilmeden elli kilometre yol aldık. Bu yol boyunca başka bir geri çekilme hattı ve geri cephe göremeyişimiz karşısında hem içerledik, hem de şaştık. Yer yer bırakılmış olan gözetleme karakollarındaki askerler de tası tarağı toplayarak bizimle yola koyuldular. Hiçbir ciddi savunma düzenine rastlamadık. Şimdi Ruslar hiçbir engelle karşılaşmadan ilerlemelerine devam edebilirlerdi.

Bu üçüncü geri çekilişin ikinci gününde, taburumuzun en hareketli bölümü örtme kıtası olarak bulunduğu yerde kaldı. İçlerinde benim de bulunduğum iki bin kişi, kurmay haritalarında adı olmayan bir köyün dolaylarına dağıldık. Köy halkı bizim gelişimiz üzerine, hemen yakındaki ormana kaçmıştı. Burada oldukça hafif ama motorize malzemeye kaldık. Elimizde küçük dört tank vardı. Bunlar Polonya seferinde etkili olmuştu belki ama Rusların T-34'ü için sadece birer lokma olurdu. Silahları da dürbünlü makineli tüfekle, bir bomba atıcısından ibaretti. Bu zırhlı araçlar daha çok, bizim trenimizi meydana getiren on iki kızıağı çekmek üzere traktör olarak kullanılıyor-

du. Yarı tırtıllı dört araç da tanksavar makineli tüfekleri için taşıt olarak kullanılıyordu. Bunlar da elimizde kalan beş altı kamyonu saplandıkları kar yığınının kurtarmada işe yaramaktaydı. «Rusya Zundapp»ı adı verilen taşıtlarsa motorlarının gücü sayesinde kendilerini kara saplanmaktan kurtarabiliyordu. Üç Pak da savunmamızı takviye ediyordu. Partizan avına uygun düşen bu silahlar ayrıca klasik piyade silahlarıyla da destekleniyordu.

Bulunduğumuz kesimde bizimkine benzer kıtalar oldukları yerde kalarak, birliklerin büyük bölümünün geri çekilmesine imkân veriyordu.

Güneydeki cephemizi tümüyle yarmaya çalışan Ruslar, bizim kesimimizi ihmal etmişlerdi. Kendi başına yoluna giden bir Wehrmacht'ı kovalamak için ne diye kayıpları göze almıyordu! Kızılordu bu işi, sayıları gittikçe artan partizanlara bırakmıştı. Bunlar, geriye çekilen birliklerimize rahat soluk aldırmıyorlardı; baskınları, tuzaklarıyla olduğu kadar, yollara mayın döşeyerek, işe kollarına saldırarak büyük zararlar vermekteydiler.

Biz claha varmadan yolumuzun üstündeki bütün fırınları yıkmışlardı. Ruslar böylece bizi her türlü barınaktan yoksun bırakıp soğuktan gebertmek amacını güdüyordu. Bazı izbelerin çatıları yoktu. Daha biz gelmeden sökülmüş ya da yakılmıştı. Kuşkusuz partizanlar hepsini yıkmaya vakit bulamamışlardı. Ayakta kalan binalar da hepimizi alabilecek gibi değildi. Askerlerimiz ayakta kalmış duvarların dibinde birbirine sokularak diz çöküp oturuyorlardı. Harabelerin ortasında yakılabilecek ne varsa yakılıyordu. Sağlam kalmış izbelerin içinde de neredeyse örtüleri tutuşturacak büyüklükte ateşler yakılıyordu. Bitkin bir haldeki askerlerimiz, ormandan kuru çalı çırpı toplamaya üşeniyorlardı. Duman içinde gözleri yananlar, küfürü başıyor. Bütün yarı yıkılmış izbeler ateşe verildi.

Her iki saatte bir, birliğin öteki dörtte biri sırasını alarak ateşe yaklaşıyor ve böylece sıfırın altındaki 27 derecede donmak tehlikesinden kurtulmaya çalışıyordu. Pislik desen gittikçe tehlikeli bir hal almaktaydı. Bu yüzden çoğunun parmakları iltihaplanmıştı.

O gece bana nöbetim sabahın 5'inde geldi.

Gözlerim ağrıyordu. Donan burnumun ucunun acısı dayanılmaz bir hal almıştı.

Şikago gangsterleri gibi yakalar kalkık, burnumuzu bir atkıyla sararak dolaşıyorduk. Bir saat kadar sonra pembe ışık morardı, sonra gri bir renk aldı. Kar da griydi. Daha ikinci vakti akşam karanlığı bastırıvermişti. Bu karanlık ertesi gün saat 9'a kadar devam edecekti. Termometre - 35 ya da - 40'ı gösteriyordu. Bütün malzeme felce uğramıştı. Benzin donmuş, motorların yağı bir merhem halini almıştı. Daha sonra çimento haline gelerek makineleri kapladı. Ormandan acayip sesler geliyor, ağaçların kabukları don yüzünden dökülüyordu. Taşlar çatlamamıştı henüz. Bu tatlı sesi duymak için ısının - 50'nin altına düşmesi gerekirdi. İnsanların azabı gittikçe artıyordu. O kadar korktuğumuz felaket şimdi başımıza gelmişti.

Savaş kışı, gökten hepimizi ezecek korkunç bir demir kitlesi gibi inmişti üstümüze. Yakılabilecek ne varsa yakılmıştı. Bir teğmen kırk kadar askerin, sönmekte olan ateşi canlandırmak için parçalamak istedikleri iki kızağın başında, tabancası elinde buna engel olmuştu. Ciğerleri donan insanların solukları bir hırıltı halini almıştı. Burunları korumak için sarılan şeyler, şimdi bir buz kitlesi oluvermişti. İnsanın soluğu burada yoğunlaşarak bunu daha da arttırıyordu.

Askerler, «Kızakları yakmak istiyoruz!» diye bağırıyorlar.

Teğmen, «Basıp gidin buradan! Ormanda odun dolu,» dedi.

Ama askerler, biz öldükten sonra kızaklar neye yarayacak, diye düşünüyorlardı.

Subay direnerek kayaklı taşıtlarımızı kurtardı. Bir angaryacı grubu odun toplamak için ormana daldı. Artık yüzleri belli olmayan ve birer hayalete benzeyen bu adamlar, omuzlarındaki yükü can çekişen ateşe attılar. Ama ateş yığınının durmadan beslemek gerekiyordu. Rahat, huzur yoktu. Neyse ki o arada Ruslar hücum etmemişlerdi. Hiçbir savunmaya girişebilecek durumda değildik.

İşin en çetin yanı nöbet tutmaktı. Kımıldamadan duran derhal diri diri donacaktı. Saat 21'de nöbet bana geldi. Etrafında karın ayaklar altında cam gibi çatırdadığı bir evin harabesinin

inde on beş kişi uyumadan oturuyordu. İlk yarım saatte bir-birimize vurarak donmaktan kurtulduk. İkinci yarım saat bir işkenceydi. İki asker bayıldı; donmuş ellerimizle onlara beceriksizce yardıma çalıştık. Yarısı deri, yarısı yün eldivenler parçalandığı için işe yaramaz olmuştu. Donan ellerimizin, ayaklarımızın sızısı yüreğimize kadar işliyordu. Pantolonunu çözme-ye cesaret edebilenler ellerine işeyerek, katılmış parmaklarını biraz ısıtmaya çalışıyorlardı. Dört arkadaş, bayılanları gecenin karanlığında ısıyan ocakların yanına götürdü. Aslında nöbet tutmamızın da bir anlamı yoktu. Eğer dolaylarda Ruslar bunsaydı, birkaç salvo ateşiyle hepimizi yok edebilirlerdi.

Ayaklarımın sızısından bayılacak gibi oluyordum. Emre aldirmayarak nöbet yerinden ayrılıp en yakın izbeye koştum. Balık istifi içeri tıkılmış askerlerin arasına daldım. Ortada yanan ateşin yanında diz çöktüm. Ateşin içine soktuğum çizmele-rim çatırdamaya başlamıştı. Soğuktan sonra böyle birden sıcağ-a girmek, gözlerimden yaş getirecek kadar sızlatıyordu her yanımlı. Ağlayıp sızlayan yalnız ben değilim. Benden daha acı acı inleyenler vardı.

Ruslar görünmemişlerdi. Silahların donmuş elik kısımlarını atışlarla ısıtma fırsatı olmadı. Askerler hiçbir tepki göstermeden bir araya toplanmışlardı. Eşit olmayan bir savaş yarı deli haline sokmuştu onları. Hiç olmazsa ölümlerinden sonraya kalacak bir şeref kazandıran bir dövüşe girmemişlerdi ama daha da korkunç bir savaş başlamıştı şimdi : Bizi yok etmek için düşmanla işbirliği yapan bu uzun kış gecesiyle boğuşmak. Kış denilen bu düşman da birçok kurban verdirdi bize. Birçok kez son nöbet mangaları vücutları taş kesilmiş arkadaşları geri getirmişlerdi. Bütün vücutta donma, bitkinlik bu zavallıların soğuğ-a karşı direncini kırmıştı. Bunlardan üçü kurtarılmadı. Beşiye alkolle ve vücutlarının her tarafı tokatlanarak kurtarılabildi. Ölülerin kaskatı kesilmiş cesetleri bu kutup gecesinin korkunç soğuğunda karların içine gömüldü. Birer sopa üzerine miğferleri geçirildi, bu ölümcül topraklarda üç yeni mezar daha kazıldı. Hâlâ sağ kalanlar, şaşkın şaşkın, donan motorları harekete geçirmek istediler ama hiçbir ses bile elde edemediler.

Her tarafını eline geçirdiği paçavralara sarmış olan yüzbaşı, «Hiç olmazsa bir makineyi bütün gece işletmeliydik. İlk yapılacak işti bu. Savsaklama yüzünden mahvolacağız!» diye bağırdı.

Askerler saygı gösterdiğimiz subaya kulak verdiler ama yerlerinden kımıldamadılar. Galiba bazıları yüzbaşının sezdiği bu mahvolmayı en iyi kurtuluş yolu olarak görüyordu. Aşağı yukarı bir saat sonra hırıltılı bir motor gürültüsü duyuldu. Bir yarı tırtıllı yola koyulabilmişti. Bir süre ısıtıldıktan sonra şoför var kuvvetiyle vitesi çalıştırdı. İki saatlik yoğun bir çabadan sonra, kafiye ağır ağır yola düzüldü. Soğuk madeni zorlamamak gerekiyordu. Subayların emri buydu. Bütün taşıtlar en az bir ısıyı elde edinceye kadar, takımlar yalpalayarak yürüyecekti.

Öğleyin arabalarda meydana gelen birçok arızadan dolayı kafiye durmak zorunda kaldı. Bundan yararlanarak donmuş konserve kutularımızı açtık. Kumanyamız, kıyma, nohut püresi, donmuş şaraptan ibaretti. Bir saat daha kaybetmiştik. Birliğin büyük bölümü bir saat sonra katılacaktı, telsizle bunu öğrenmiştik.

Bir iş savunma mevziinin yanından geçtik. Etrafında iki üç bölük bulunan kütüklerden yapılmış iki istihkâm vardı. Her taraf bomboş görünüyordu; hiçbir işarete rastlamadık. Bununla birlikte istihkâmlardan birinde duman tütüyordu. Buradaki açık göz askerler herhalde güzel bir ateşin karşısında horul horul uyumaktaydılar. Oraya bir manga gönderildi. Beş dakika sonra bir adam koşarak kafilemize doğru geldi. Soluk soluğa, «Her şey tahrip edilmiş, yüzbaşım,» dedi. «İçindekilerin hepsi ölmüş! Korkunç bir manzara!»

Suluk yüzlerde derin bir kaygı belirdi. Dikkatle bakınca izbelerin ardına kadar açık kapılarından yerde yatan dört beş ceset gördük. Üç kişi hemen oraya koştu. Giden habercilerimiz, «Partizanlar! Altı ceset var,» diyerek geri döndüler. «Burada dövüş olmuş. Elleri hâlâ silahları var.»

Başka bir manga da öteki istihkâma gitti. Binanın üstünde kar, toprak ve tahta parçalarından oluşan bir yığın uçuşuyordu. Wesreidau ağız dolusu küfür ediyordu. O da dumanlar tüten istihkâma koştu. Yerde parça parça edilmiş üç ceset vardı. He-

le ikisi tanınmaz haldeydi. Üçücüsünün ağzından hırıltılar çıkıyordu. Daha içerde, ilkin öldürülen dört adamın cesetleri molozlara karışmıştı.

Wesreidau, «Dikkat! Mayın var!» diye haykırdı.

Bu sözcükler ağızdan ağıza dolaştı. Askerler ikinci istihkâmın önünde durdular. Parçalanmış cesetlerin karşısında içeriye girmeye cesaret edememişlerdi.

Yerde çırpıplak, donmuş, karınlarının içi parçalanmış altı ceset yatıyordu. Bunlardan bir ikisi öylesine didik didik parçalanmıştı ki, herkes bu korkunç manzara karşısında donmuş gibi olduğu yere mihlanıp kalmıştı. İki asker elleriyle yüzlerini kapayarak uzaklaştılar. Bu adamlar Moskova önünde Kursk'ta, Briansk'ta, Bielgorod'da dövüşmüşlerdi.. Aklın almayacağı şeyler görmüşlerdi... Ama böylesine korkunç bir manzarayla karşılaşmamışlardı hiç. Bu cesetleri gömebilmemiz için elimizde araç olmadığı gibi, kaskatı toprağı kazacak vaktimiz de yoktu.

Askerler homurdandılar. Bu partizanların savaşı, onlara bütün görüp geçirdiklerinden daha korkunç, daha akıl almaz görünüyordu.

Wesreidau ölen askerlerin anısını saygıyla anmak üzere son birkaç söz söyledi. Askerler berelerini, miğferlerini çıkararak selamladılar.

Ich hatte einen Kameraden... (1)

Bu taş devri dekoru içinde cenaze marşı binlerce ahenksiz sesle yankılar yaparak yayıldı. Bando yoktu, bayrak geldi, ama derin bir hüznle söylenmişti bu şarkı.

Kafile yeniden harekete geçti. Yol boyunca soğğun şiddeti azalmış değildi. Son anlardaki heyecanlar bile bunu unutturamamıştı bize. Bir süre sonra tümeni Boporoievskaya adındaki önemli bir kasabada bulduk. Burada siperler kazılmıştı, payandalar döşenmişti; istihkâm bölükleri bütün bölgeyi mayınlamak için harıl harıl çalışıyordu. Öteki piyade alayları da buraya gelmişti. Tigerpanzer'le donatılmış bir zırhlı birlik de vardı. Bu on iki tane kadar dev tank, bizim perişan malzememizi gülererek seyrediyor gibiydi. Kaplan'ların bulunuşu herkese güven

veriyordu. Bunlar hiçbir Rus tankının rekabet edemeyeceği çelik kalelerdi. 88'lik namluları doğrulttuğu hedefe hiç şaşmadan mermilerini yapıştırdı.

43 yılının Noel gecesi. Boporoeivska'nın kuzeyindeki savunma mevzilerimizin kuzeyinden şiddetli bir rüzgârın uğultuları geliyor. Güvenlik tümeni tarafından hazırlanmış mevzilere iki bölük yerleşmişti. Bu bölükler, Besarabya sınırından başlayarak batıya doğru çekilmişlerdi. Kırk sekiz saattir buzla betonlaşmış bir köstebek yuvasına yerleşmiştik. Cephe sağlam görünüyordu; herhalde büyük bir savaş olacaktı. Güney cephesinin yıkılışı, bizi bu hatta kadar geri çekilmek zorunda bırakmıştı. Şimdi muazzam Rus cenderesi, her zamanki gibi ağır ağır, ama önüne geçilmez bir merdane gibi bize doğru geliyordu. Bunu iyi biliyorduk ve bu kesimdeki sürekli takviyeler büyük bir çatışma olacağının belirtisiydi.

Şimdi, ağaçlık tepelerle kaplı bir arazide nöbet tutmaktaydık. Seyyar topçu birliği görevi yapan tanklar buz tutmuş ormanın kıyısına yerleştirilmişti. Bu bekleyiş saatleri çok bunalıcı geçiyordu. Boporoeivska'daki bütün yiyecek stoklarını askerler yağma ettiler. Komutan buna göz yummuştu. Herhalde kısa bir süre sonra başlayacak olan büyük facianın aktörleri olacağımızı bildiği için böyle davranmıştı. İki gün büyük bir bolluk içinde tıka basa karnımızı doyurduk.

Noel gecesi idi. Sürdürdüğümüz bu vahşice hayatta uzun süredir sevinçten yoksun kalmış çocuklar gibi heyecanlanıyorduk. Çelik miğferlerin altında binlerce ısıltılı anı canlanmıştı; sessiz insanların yüzlerinde bu anıların içten sıcaklığı okunuyordu. Bazıları barış zamanından söz ediyor, kimi de daha dün denecek kadar yakın bir zamandaki çocukluklarının anılarını anlatırken heyecanlarını gizlemek için seslerini toklaştırıyordular. Pek yakında ölümle yüz yüze gelecek olan, hendeklere sıkışmış insanların boş düşleriydi bütün bunlar. Wesreidau sipperleri bir bir dolaşarak askerlerle konuştu. Ama onun sözleri bu rüyaları bozuyor gibiydi. Sonunda yüzbaşımız da kendi düşlerine daldı. Onun da çocukları vardı; o da elbette onların yanında olmayı isterdi şimdi. Gözlerini sessizce oturan askerler üzerinde gezdiriyordu. Bazen de berraklaşan göğe bakıp dalı-

yordu... Uzun kaputunun üstündeki buz parçaları, bir Noel ağacını süsleyen ciciler gibi parlıyordu.

Böylece dört gün geçti. Soğuktan başka bir şikâyetimiz yoktu. İleri hattaki kıtalar sık sık değiştiriliyordu. Dayanılmaz geceler iki nöbete bölünmüştü. Beni iki kez sıcak bir izbeye götürerek donmaktan son anda kurtardılar. Yüzüm, ağzımın kenarları çatlak içindeydi. Bereket versin, yeterince yiyecek vardı. Aşçılara özel emirler verilmişti. Savaşçılara mümkün olduğu kadar fazla yağlı yiyecek verilecekti. İlaşe düzenli olarak yürüdüğü için bize sentetik margarinle yapılmış koyu çorbalar veriyorlardı.

Gına gelmişti bu yemeklerden ama besleyiciydi. Bundan başka sauna vardı ki, zayıf olanlar dayanamazdı buna. Buhar banyosundan sonra soğuk duştan geçiriliyorduk.

Bizim aşçıbaşı, «Yararlanmaya bakın bundan; Almanya'daki yumurcıklar sizin için tereyağlı ekmeklerinden yoksun bırakılıyorlar!» diye bağıırıyordu.

Yazık ki, doğruydu bu! Paula, altı günde elime geçebilen bir mektubunda yiyecek kısıntılarının gittikçe arttığını yazmıştı. Artık anavatana yaklaşıyorduk. Gidilecek yol her hafta biraz daha kısalıyordu. Yakında yokluk içinde kıvranan Almanya bize margarin bile gönderemez olacaktı. Birinin dediği gibi, kendimizi hâlâ mutlu saymalıydık.

Bir sabah alarm düdükleriyle, ölü gibi uyuduğumuz sıcak izbelerde uyandık. Sovyet tank birlikleri Boporoeivska'ya iki kilometre uzaklıkta görülmüş. Dışarı çıktığımız zaman soğuk bıçak gibi kesiyordu yüzlerimizi. Herkes önceden belirlenmiş yerlere koştu.

Daha yerlerimize varmamışken batıdan boğuk patlama gü-rültüleri geldi. Rus tankları kızgın boğalar gibi mayın tarlalarına daldılar. Bu kez Rus tankçıları, kömürleşmenin ne demek olduğunu görüyorlardı.

Bununla birlikte üç Stalin tankı barajı aşarak kasabaya daldı. Otuz yedi tanksavarın ateşini yediği halde atılışını durdurmadı. Ama pusuya yatmış olan Kaplan'lar o 88'lik korkunç namlularıyla bunlara nişan aldı. Üçüne birden mermi isabet etmişti. Biri patlayarak devrildi. Biri omuzundan vurulmuş bir

yaban domuzu gibi olduğu yere mihlanıp kaldı. Üçüncüsüyse mermiyi yedikten sonra hızını azalmadan bir dönüş yaptı. Böylece yanını tanksavarların makineli tüfek ateşine hedef yaptı. Bu ateş altında bütün kabarık parçaları söküldü. Sonra olduğu yerde birkaç dönüş daha yaptı. Bu feci gösteriyi bizim askerler şaşkınlıkla seyrediyorlardı. Rus tankı son bir yaşam savaşıyla mayın tarlasına daldı. Birbiri ardınca meydana gelen patlamalar, bütün sol tırtıl tertibatını parçaladı. Vurulmuş bir hayvan gibi yanına yattı. Böğürlerinden kapkara bir duman fışkırıyordu. Bu sırada yangının içinden iki insan hayali belirdi. Bu inanılmaz yarıştan sağ olarak iki kişi fırladı. Bizimkilerin soğuktan kaskatı kesilmiş parmakları tetikleri çekmemiştı.

İki Rusun elinde tabanca vardı ve hâlâ kendilerini savunacaklarını sanıyorlardı. Makineli tüfek sesi duymayınca bir an şaşkınlıkla durdular, sonra silahlarını yere atarak kollarını havaya kaldırdılar. Birkaç dakika sonra ilk Alman hatlarından geriye gönderildi bu iki adam. Alman askerleri bunları birer kahramanmış gibi gülümseyerek seyrediyorlardı. Ruslar da buna karşı gülümsüyorlar, zenciler gibi beyaz dişlerini gösteriyorlardı. Sıcak bir izbeye götürüldüler, burada kendilerine verilen bir iki bardak elma rakısıyla heyecanları yatıştı.

Lensen, bunlara bakarak, «Wiener burada olsaydı mutlaka bunlarla kadeh tokuşturur ve bütün Rusça bilgisini ortaya koyardı,» dedi.

Ertesi gece yeniden mayın konuldu. Mayın savaşı bizim gittikçe azalan, hatta büsbütün yok olan gücümüzün yerini tutacaktı. Ertesi gün bütün cephe baştan başa takviye edildi. İki Romanya alayıyla bir Macar taburu Wehrmacht'in çabasını paylaşacaklardı. Bundan başka bir avcı uçağı filosunun da bizi destekleyeceği haberi geldi. Bu filonun üssü Vinitza'daymış.

Gerham, «Ben böyle büyük hareketleri sevmiyorum,» dedi.

Bu görüş Onbaşı Lensen'inkiyle çelişiyordu; o kuvvetlerinizin durmadan artmasından hoşlanmaktaydı. Prusya'sının kısa bir süre sonra Sovyetlerin eline geçeceğini aklından bile geçirmiyordu. Gerçekten de kimse böyle bir felaketin olabileceğini düşünmüyordu.

Beş gün daha geçti. Alman hava kuvvetlerinin zaman zaman görünüşü, avcı bombardıman uçakları haberinin uydurma olmadığını gösteriyordu. Ruslar da toplanıyorlardı. Gürültülerini bazı geceler duyuyorduk.

Ocak ayının sonuna doğru soğuk gittikçe azalarak dayanılır hale gelmişti. Gündüzün termometrenin - 15'e kadar yükseldiği oluyordu. Geceleri hâlâ öldürücü bir soğuk vardı ama sık sık nöbet değiştirerek dayanabiliyorduk. Bu arada Rus saldırısı yeniden tüm şiddetiyle başladı. Bir gece, daha doğrusu bir sabah saat 4'le 5 arası alarm düdükleleriyle fırlayarak mevzilerimize koştuk.

Çok sayıda T - 34 Stalin tankıyla Sherman tankı büyük bir gürültüyle ilerliyordu. Daha önce bir topçu ateşi açılmıştı. Boporoievka çok hasar gördü, zaten korku içinde yaşayan Ukraynalılar, bu bölgeden göç ettiler. On beş kadar Kaplan, On Panther ve bir düzine kadar da Mark - 2 ve 3'ten kurulu Alman tank kuvveti durmadan motorlarını işleterek bir gün öncesinden beri ısıtmaktaydı. Saldırının başlangıcında Rus bombardımanıyla iki Mark - 2 tankı yandı.

Boporoievka cephesi şimdi birbiri ardınca patlamalarla sarılıyordu. Alman askerleri siperlerinde kımıldamadan, gözlerini büzerek, az sonra saldırması beklenen Rus piyadesini gözlüyorlardı. Şimdilik otomatik silahlarıyla, Panzer füzeleri susmaktaydılar. Gökyüzü topçu ve tank ateşiyle gümbürdüyordu.

Ustaca maskelenmiş olan Kaplan'lar motorlarını rölantide çalıştırarak bekliyorlardı.

Bu tanklar hayret verici bir kale. 14 santimetre kalınlığı bulan gövdesine düşman mermileri hiçbir etki yapmıyor gibi. Zayıf olan tek yanı hareketliliğinin fazla olmayışı. Şimdi Rusların ikinci saldırısı, hem de büyük bir piyade kuvvetiyle başlıyordu. Çatışma çetin olacaktı.

Alman askerleri dipçikleri omuzlarına yerleştirdiler. Elbom-baları atılacak durumda hazırlandı. İnsanın ağzı kuruyor, nabızı hızla atmaya başlıyordu.

Fakat o anda gökte bir mucize belirdi. Üzerinde siyah haç işareti bulunan otuz kadar uçak büyük bir motor uğultusuyla göğü doldurarak çıkageldi. Yardıma geleceği vaat edilen

Vinitza filosu yetiřerek dūřmanın ūstūne saldırmıřtı. Hedefe isabet çok kolay oluyor, atılan her bomba iřini görüyordu.

Rus topçusu mevzilerimize ateş yağdırmakta devam ediyordu, ama birliklerinin dalgalar halinde geri çekilişi karşısında o da sustu.

BÖLÜM XIV

Polonya'da Yeniden Toparlanma

Tümen birçok bozguna uğramış ve büyük kayıplar vermişti. Çoğu zaman da tümenden alınan bazı birlikler, ihtiyaç yüzünden belirli noktalara sevkedilmişti. Birlikler varacakları yere ulaştıkları zaman da, sayılarının üçte ikisi eksilmiş oluyordu.

Dört yüz kilometrelik uzun bir yolculuktan sonra Dniester kıyılarına vardık; Polonya'da Livöv'e seksen kilometre kadar yaklaşmıştık; artık gerçekten cepheden uzaktık bu kez. Bulunduğumuz yerde oldukça dar olan ırmak Karpatlar'ın eteğinde akıyordu. Nehrin gürültülü dalgaları kan ve buzla kaplı minicik adalara çarpıyordu. Öte yanları buz tutmuştu; bu buzun altından akan sudan acayip bir ses yükseliyordu.

Ufukta buzların görüldüğü, kartalların uçuştığı ölgün, mavi gök altında muhteşem bir manzara göze çarpıyordu. Ukrayna'nın karanlık, kasvetli kışından sonra doğu Galıçya'nın bu dekoru, iki ay boyunca gücümüze güç kattı sanki. Burada da kar yoğunlu; burada da şiddetli bir soğuk vardı, ama Dniester kıyısında toplanmış olan ahşap kulübeler temizdi ve ısıtılıyordu; pek sıcak olmasa da bunun önemi yoktu bizim için. Bizler en külüstür evlerde sıfırın altında 10, ya da 12 derecede yatmak zorunda kalmış, soğuktan gözümüze uyku girmemişti.

Kamp savaş öncesi Prusya ordularının gösterdiği titizlikle hazırlanmıştı. Tek katlı ahşap yüz elli kadar ev vardı; bunların oluşturduğu blokların her biri harf ve numarayla belirlenmişti. Karlı çam ormanı arasında, birdenbire büyük bir yapı çıktı kar-

şımıza. Besbelli kampın yakınındaki kasabanın evlerinden biriydi bu; bürolar buralarda olmalıydı; yüksek rütbeli subaylar da burada kalıyordu besbelli. Bina restore edilmiş, boyanmış ve gıcır gıcır, tertemiz tutuluyordu. Bu düzen ve bu bolluk karşısında, insanın, Almanya'nın olanaklarının son sınırına geldiği düşünmesi mümkün değildi. Her şey düzenliydi burada.

Kampın tam ortasında geniş, kare biçiminde bir alan uzanıyordu; burada geçit törenleri, gençlere egzersizler ve cephede hiçbir yararı olmayan silah talimleri yaptırılıyordu.

Bu gencecik delikanlılar gönül hoşluğuyla her şeye katlanıyor gibiydiler. Bir buçuk yıl önce Halls, ben ve daha birçokları da, bu aynı Polonya'da, ilk kez patlayıcı madde görmüş ve kullanmıştık. Sanki aradan on yıl geçmişçesine uzaktı bu anılar. İnsan savaşta hızla yaşılanıyor. Bizim bezgin halimiz, orduya yeni katılan gençlerin gözünden kaçmamış olacak ki, bize karşı iyice kasılmaya başladılar; bu davranışlarıyla savaşta olduğumuzu ve bunun da kendi işleri olduğunu göstermek istiyorlardı besbelli.

Hemen birer piyade olan bu öğrencilerin heyecanı güzeldi doğrusu. Ama birkaç gece çamurlar içinde kalınca ya da cephedeki bir hastaneyi görünce, aynı güçle duymayacaklardı bu heyecanı. Bizler de duymuştuk bunu. Kısa bir süre sonra, savaş oyunlarında atılan alçıdan elbombalarından duydukları heyecanı savaş içinde duymayacaklarını anlayacaklardı. Üç hafta içinde neşelerini kaybedecek, alayları, beklenmedik ordular tarafından kuşatılacaktı.

Manevra fişekleriyle yapılan bu manevralar, Stalin tanklarının fırlattığı füzelerin patlamalarına tanık olmuş olan bizlere gülünç geliyordu. Ukrayna toprağına, pestil gibi yamyassı denecek biçimde uzanmış olan genç askerler yarı alaylı yarı öfkeli bir hareketle bunları hiç de umursamadıklarını anlatıyorlardı. Kampı çepeçevre boydan boya sürünerek dolaşmak zorunda olan bölüğe bir alay cart curt ediliyor, uyarılıyor ya da toptan ceza veriliyordu. Onar santimetre arayla sürünerek ilerleyen insanlar çok yavaş sesle küfürler savuruyorlardı. Eğitim men assubaylar iyi yapıyorlardı görevlerini doğrusu.

Uzakta, bu duruma tanık olan Wesreidau, kampın sorumlu

subaylarıyla tartışıyordu. Yukardan verilen emirlere körü körüne boyun eğerek boşuna zaman kaybediliyordu. Cepheden gelen orduların bu sallapartiliğine bir son vermek gerekiyordu. Savaşın sürdürülebilmesi için 40 - 41 yıllarındaki sertliğe yenisinden ulaşılmalıydı.

Bütün donatımla birlikte yürüyüşler, düzgün adım yürüyüş marşlar söyleyerek köyleri, kasabaları dolaşmak... Bu hareketler köylülere, kasabalılara ne denli ateşli ordular olduğumuzu gösterme amacını güdüyordu; onlar da bu geçişlerde bizi selamlıyorlardı. Oğlanlar alkışlıyor, kızlar bize gülümsüyordu.

Sakin geçen bir tek günümüz yoktu. Düzenli gerileme hareketlerine de alıştırılıyorduk. Bunun daima yararı olurdu.

Her gün saat 17'den 22'ye kadar serbesttik. Bu saatlerde kampın yakınında olan Nevotoreçi ve Sveka köylerine dağılırdık; herhangi bir köylünün evine girebilir, yiyecek, içecek sağlayabilirdik. Askerler pek ürkek olmayan kızlarla hemencecik ilişki kurabilirdi. Serbest kaldığımız bu kısa sürede elimizden geldiğince eğlenmeye bakar, gerisini unuturduk.

Ertesi gün, Almanların deyimiyle «yeniden ele alma» işine başlanır ve bütün yaptırılanlara gönül hoşluğuyla katlanırdık. Bütün bu sıkıcı şeylerin yapılması belki de gerekli, diye düşünüyorduk. Kimbilir böylece belki savaş daha önce sona erdirilebilirdi.

Ahmakça bir yürek temizliği mi? Yoksa askerliğe güven mi? Yiğit Alman askeri, ilerde senin hakkında hüküm verecek olanlar bütün bunları hesaba katacaklar mı acaba? Yoksa bunları açıklığa kavuşturmak yerine sana sadece «Haydut!» deyip geçecekler mi?

En sonunda yeni giysiler de ortaya çıktı. Bunlardan bazıları öncekilerden epey farklıydı. Fransız ordusunda kullanılan pantolonuna benziyordu. Bunlar özellikle orduya yeni katılanlara dağıtılıyordu. Biz «Gross Deutschland»dan olanlarınsa yine eski biçimdi. Bizlere çizme bile verilmişti. Ayrıcalıklıydık ne de olsa.

Buna karşılık giysilerin kumaşı bir tuhaftı. Sert bir kumaştı, dökük ve yumuşak olmasına çalışılan kartondur sanki bu kumaşlar, yeni çizmeler de eskilere benzemiyordu. Sert,

pürtüklü çok adi bir deriden yapılmıştı. Ayak bileklerinde normal körükleri olmayan bir kabuğa benziyordu. İç çamaşırları büsbütün berbattı, şöyle teyelimsi bir baskıyla tutturulmuştu. Bir yere hafifçe takılsa dağılıverecek gibiydi. Bunca özlemini çektiğimiz çoraplara gelince acayip bir sentetik maddeden yapılmıştı.

«Verdikleri çorabı giymektense ben ayağımdaki Rus çoraplarını yeğ tutarım,» dedi Halls.

Aslında bunlar eski çoraplardan daha çok dayanacağına benziyordu, ama onlar kadar ısıtmıyordu ayağı. Bunlar şimdi bildiğimiz naylondan yapılmıştı ama o zamanlar bunu bilmiyorduk.

Çizmelerimizin kâğıttan yapılmış görüntüsünü gidermek için hep boyuyorduk. Üstlerinde uydurma gibi duran elbiselere rağmen, lime lime partallaşmış giysilerden kurtulmuş olduklarına memnundu askerler. Bizim için olduğu kadar, işgal edilmiş ülke için de elbiselerin yeni oluşunun önemi vardı; Wehrmacht'ın olanaklarının sona ermediği anlamını ifade ediyordu bu.

Sueka'ya gitmiştik. Don pek şiddetli değildi; hava nefisti. İnsanların akli fikri eğlencedeydi, ama bir yandan da günlük ihtiyaçlarını düşünmek ve durumlarını biraz daha düzeltmek kaygısındaydılar. Wehrmacht yemekleri o kadar azaltmıştı ki, sofradan aç kalkıyorduk. Wehrmacht'ın, karşılığı olmadan bastığı Marklarla köylülerden yiyecek, öteberi alabiliyorduk. İşgal kuvvetlerinin aldığı öteberiler dışında, aylıklarımızı da almıştık. Yumurta bulmak kolaydı. Sueka'da işleri ortaklaşa yapıyorduk. Üç kişiydik : Hoth, Schlessen ve ben. Halls'ı, Nevotoreçi'de bırakmıştık. Novotoreçi kampa yakın olduğu için orada ne varsa askerler silip süpürmüşlerdi. Bundan ötürü biz de beş kilometre kadar daha uzakta Dniester kıyısındaki Sueka'ya gitmeye karar vermiştik. Her birimiz, yerlerini çok iyi bildiğimiz çiftliklere dağıldık. Ama çoğumuz eli boş döndü.

Sert bir bahar havası birden ortalığı kaplayıvermişti. Doğu cephesinde işler kötüye gidiyordu ama biz, finale hazırlanan bir spor ekibi gibi yaşamımızı sürdürüyorduk. Talimler iyice gevşemişti. Günümüzün yarısı boş geçiyordu. Kendimize

yiyecek bulmak için zamana ihtiyacımız vardı. Tayınlar gittikçe azalmıştı, artık ancak ölmeyecek kadar besin alabiliyorduk. O yakınlardaki iki köy artık bize hiçbir şey veremez olmuştu. Gidiş gelişimizde harcadığımız kaloriyi elde edebilmek için, çok uzaklara kadar gitmek zorunda kalıyorduk. Dniester’de balık tutmak zorunlu bir eğlence olmuştu. Yazık ki, bunun için gerekli araçlarımız yoktu; Polonyalılar gibi balık tutmayı pek beceremiyorduk. Yüzbaşımız üç kez bizimle birlikte balık tutmaya gitti. Subay olduğu için birkaç dinamit de almıştı. Bu yolla bol balık elde edebilmiştik. Bazı sualtı mağaralarında iri balıklar yakaladık.

Kızılıordu Polonya’ya sızmaya başlamıştı. Bizim karargâh bölgesi az sonra savaş harekâtına sahne olacaktı. Yukarıdan gerekli emirler gelinceye kadar güneşlenip duruyorduk.

Savaş bizi bu sinirli dekor içinde unutmuşa benziyordu. Ama bir sabah, aşklar ve huzur içinde geçen günler sona erdi. Daha gün doğarken savaşın büyük telaşı bizim kampı sarmaya başladı. Bölüklerin eşyalarını acele acele denk ettiklerini şaşkın şaşkın seyrediyorduk. Motorlar homurdanmaya başlamıştı. Barakalar yıkıldı. Tam bir şaşkınlık içindeydik.

Herkes birbirine, «Ne oluyor?» diye soruyordu.

Kamp boşaltılıyordu. Donuk mavi kamyonlar sallana sallana bizi kuzeye doğru götürüyorlardı. Ama ne olduğunu bir türlü anlayamıyorduk. Tomurcukların fışkırdığı bu güzel bahar günlerinde, geride bıraktığımız ateşe verilen kamptan gökyüzüne kara duman sütunları yükselmekteydi.

Herkes durmadan birbirine soruyordu : Ne oluyor? Neden kamp yakıldı? Saat 10’a doğru «Gross Deutschland» kafilesi dallarında milyonlarca tomurcuk patlamış sık yapraklı ağaçların altında mola verdi. Bizden daha çok her şeyden habersiz kuşlar durmadan cıvıldaşıyordu dallar arasında. Bir irtibat taşıtı, subayları taşıyan Volkswagen’e yaklaştı ve emir getirdi. Sonra çavuşlar bize bir yarım dönüş yaptırdılar.

Birden keskin düdükler ötmeye başladı.

«Dikkat! Üstümüzde düşman uçakları var!»

Askerler hâlâ hareket halinde olan kamyonlardan yere atladılar. Herkes birbirine çarpıp koşuyordu.

Gerçekten de yerimizi saptayan bombardıman uçakları beş yüz metre kadar alçalarak tepemizde dönmeye başladılar. Kamyonları alelacele yol ortasında bırakarak koşuşan subaylar, iki ateş arasında kalarak ne yapacağını şaşırان şoförlere bağıryorlardı. Sonunda arabalarına atlayarak bunları olanca hızıyla çayırıklara daldırdılar. Bu da son anda olabilmıştı. Çünkü akbabalar tepemizde dönmeye başlamışlardı bile.

Önce bomba yağmaya başladı. Daha yere düşüp patlamadan görüyorduk bunları. Bunlar, uzun sopalara, toprağa saplanan oklara benzetilebilirdi. Bombalar ilk kez yolun öte yakasındaki dikenli fundalığa yağdı; gök gürültüsünü andıran bir uğultu içinde havaya uçtu her şey. Uçaklar ikiye ayrıldı, ikinci bölümde kalan uçaklar bütün bombalarını aynı yere attılar.

Müthiş bir patlama duyuldu her yanda. Ne varsa havalanıyor, sonra da tepemize iniyordu. Takla atan bir kamyon yuvarlanıp on metre kadar ilerimizde durdu. Tutuşan bu kamyonun alevleri bize kadar ulaştığı için, bulunduğumuz yerden kaçmak zorunda kaldık. Artık ne olup bittiğine de baktığımız yoktu. Herkes gücü yettiği kadar, Rusların bomba, roket ve makineli tüfek ateşi yağdırdığı yoldan mümkün olduğu kadar uzağa kaçmaya çalışıyordu. Yerlerinden fırlayanlar, arkadan başka uçakların geldiğini düşünmeden kaçıyorlardı. Bunlar mitralyöz ateşiyle, acımasız bir tırpanla biçilmiş gibi yerlere serildiler. İnsanlar sığılıyor, ileri atılıyor, sonra da ipleri kopmuş kuklalar gibi kolları bacakları havaya uçarak ölüyorlardı.

Düşmanın artık ateş etmekten vazgeçtiği zaman on sekiz taşıt yanıyor ve bu yangından çıkan kara dumanlar gökyüzünü kaplıyordu. Hücum öylesine yıldırım hızıyla yapılmıştı ki, herkes neye uğradığını şaşırılmıştı. Gözümüzü gökten ayırmadan felaket yerine yaklaşıyorduk. Sovyet uçakları uzaklaşır gibi yapıp sonra yeniden saldırıya geçebilirdi.

Bahar yağmurlarıyla eriyen karlar yüzünden balçık haline gelen yol, yanan taşıt enkazı ve parçalanmış cesetlerle örtülmüştü. Bazılarının iç organları yedi sekiz metre uzağa fırlamıştı.

On beş dakika içinde üç bölüğü taşıyan otuz taşıttan kurulu olan kafilemiz on sekiz arabayla yirmi asker kaybetti. Uç

de yaralı vardı ama durumları umut verici değildi.

Kimimiz ölülerimizin cesetlerini toplarken, kimimiz de harıl harıl mezar kazıyordu. Kurbanlar arasında Hoth Dunde de vardı. Üstünden Dnieper cephesinde daha geçenlerde kazandığı demir nişanı aldık. Savaş bildiklerimizin adlarını bir bir listeden silmeye başlamıştı. Şimdi bu feci durumun etkisi altında kıvranıyorduk.

Aşırı yükün altında çürük çarık haldeki taşıtlara balık istifi doluştuk. Basamaklarda duranlar, kaputun, hatta tamponun üstünde bile oturanlar vardı. Kırk kilometre hızla yol alırken bu aşırı yük altında iki araba ilerleyemeyecek hale geldi. Bunların içindekiler için yollarına yaya olarak devam etmekten başka hiçbir çare yoktu.

Onlar bizden altı gün sonra Romanya sınırına ulaşabildiler. O sırada biz, yarılan merkez cephesiyle, hâlâ dayandığı sanılan güney cephesi arasındaki Vinitza bağlantı noktasını takviye için yola çıkmaya hazırlanıyorduk. Bu arkadaşlar gelirken, Rus ve Polonyalı partizanların saldırısına uğramışlardı. Bereket versin, çatışmayı onlar kazanmış, partizanların atlarını ve çiftliklerde ne bulmuşlarsa almışlardı. Bize katılan işte böyle çok acayip bir süvari koluydu.

Hava çok güzeldi, şimdi buzlar eridikten sonra Rusya'ya yeniden ayak basacaktık. Hâlâ sivil hizmetlerde kullanılan birkaç kamyonu el konularak, kaybettiklerimizin yerine geçirildi. Bunlar özel şirketlerin adını taşıyan eski taşıtlardı. Onları yeniden boyayacak vaktimiz yoktu. Bizim takıma düşen 1930 fabrika çıkış tarihli İngiliz yapısı bir eşya taşıtıydı.

BÖLÜM XV

Ukrayna'ya Dönüş

Son İlkbahar Yüzbaşı Wesreidau'ın ölümü Kaçış

Sarsıntılı ve telaşlı bir yolculuktan sonra yeniden Ukrayna'ya geldiğimiz zaman, toprak henüz erimiş kar suyunu tümüyle içmemişti. Bataklık halindeki topraklardan güçlükle geçebiliştik. Ama hava güzeldi, sıcaktı da. Çok kez başı açık çalışıyorduk.

Yolda aldığımız bir emre göre Vinitza'ya gitmeyecektik.

Partizanların sürekli olarak bozdukları geri ile cephe arasındaki haberleşme işlerini düzenleyecektik. Bundan başka çeteleri yok etmek görevi de verilmişti bize.

Partizanlarla savaş her zamankinden şiddetli bir hal almıştı. Bu yüzden zaten bozuk olan cephedeki birliklerin ikmal ve iase işleri büsbütün zorlaşmıştı Vinitza köprübaşını mutlaka elde tutmak gerekiyordu. İşte Rusların Lwow önlerine kadar uzattıkları gırintiyi parçalayarak, hâlâ tutunan kuzey cephesi arasında bağlantı kurmak üzere yapılacak saldırıların hareket noktası olacaktı.

Başka birliklerden de yardım gören bizim müfrezemiz Rus gönüllüleriyle baskın savaşı yapacaktı. Bu savaşta kim ötekini gafil avlarsa o kazanacaktı. Tümenimiz bir kez daha dağıldı. Büyük bölümü Lwow'un kuzeyinde ve kuzey kesimindeki Be-

yaz Rusya cephesinde dövüşüyordu. Bizim gibi dağınık birlikler, bu cepheye katılmadan birkaç hafta önce, merkez ve güney kesimlerinin sınırlarında içte savaşıacaktı.

Ne yazık ki, bütün hareket olanağımız yukarda niteliklerini anlattığım taşıtlara bağlıydı. Soluk soluğa yaptığımız bütün yolculuk sırasında bunları birer birer bırakmak zorunda kalıyorduk. Bu yüzden de atla ya da lastiklerini otlarla doldurduğumuz bisikletlerle ilerliyorduk. Bu atlar ve öteki araçları kızıl dalgaların önünden kaçan binlerce Ukraynalı, Polonyalı ya da çingene kafilelerinin elinden zorla almaktaydık. Kimi zaman, basit köylü kılığına bürünen partizanlar da bunlara katılıyordu. Sonra, elverişli bir anda, kaçanlar arasında panik yaratarak arkamızdan ateş ediyorlardı. Bütün bunlar bizi çileden çıkarıp baskıya geçmemiz ve böylece kaçmakta olanları da Alman askerinin karşısına çıkarmak amacıyla yapılıyordu.

Ukrayna en güzel bahar günlerini yaşıyordu. Günler o kadar uzundu ki, hiç bitmeyecekti sanki. Saat 11'de yıldızlı gece başlıyor, üçte pembe bir aydınlıkla gün ağarıyordu. Bulunmaz bir hava... Yazın ezici sıcağından önceki cana can katan tatlı sabah rüzgârının serinliği. Bütün doğa tatlı bir şiir havasına bürünürken, ne yazık ki, savaş canavarı kış geçer geçmez yeniden bütün azgınlığıyla ortaya çıkmıştı. Şimdi göklere ölçsüz derecede güçlenmiş olan Sovyet hava kuvvetleri egemendi. Luftwaffe, Alman kentlerini savunmak için birçok uçağından yoksun bırakıldığı bir yana, batı cephesinde ortaya çıkan güçlüklerle karşı koyabilmek için karadan ve havadan gelen kor-kunç ateş içinden ancak intihar çıkışları yapabiliyordu.

Yerde de durum gittikçe dayanılmaz hale gelmişti. Her an partizanların tuzağına düşmek, mayın tarlalarında parçalanmak tehlikesi karşısındaydık. Elimizde hemen hemen hiç taşıt kalmamıştı. Ne benzin vardı, ne yedek parça. Yiyecek de kalmamıştı. Hava saldırıları altında şurada burada ilerleyebilen konvoylar da bir şey getirmiyordu bize. Bunlar artık dağınık hale gelmiş, parçalanmış cepheye bir şeyler götürmeye çalışıyorlardı. Ama çok kez de yollarını kaybederek gidecekleri yere varamıyor ve yükleri ancak üstlerine ateş edilerek uzaklaştırıla-

bilen aç Alman askerlerinin yağmasından kurtulamıyordu.

Bizim üç bölük ihtiyacının ancak onda birini, onu da düzensiz olarak elde edebilmekteydi. Zaten elinde avucunda pek az şey kalmış olan yerli halkın sırtından geçiniyor, onları büsbütün düşman ediyorduk kendimize. Yiyecek işi gittikçe kaygı verici bir hal almaktaydı. Meyvalar da henüz olmamıştı. Av bizim için avlanacak hayvanlardan daha tehlikeliydi.

Bizim üç bölükten arta kalanlar, adını unuttuğum bir köyde barınmışlardı. İki çarpışma arasında askerlerimiz ovanın gür otlarının üstünde hemen hemen çırılçıplak uyuyorlardı. Uyku yemek yerini tutar, demişler. Bu atasözünün doğruluğunu biz kanıtlıyorduk.

Uçaklar belirince herkes bir yere sığınıp maskelenerek bunların geçmesini bekliyordu. Sonra kemiklerimizi güneşte ısıtarak kışın bitlerin verdiği kaşıntı kızartılarını iyi etmeye çalışıyorduk. Uykuyla uyanıklık arasında, gözler yarı kapalı, herkes hiçbir şey düşünmüyor gibi sonsuzluğu gözlüyordu. Neye yarırdı ki bu? Geçmişle bütün bağlarımızı koparmış gibiydik. Barış yıllarının anıları, ucundan bucağından okunmuş kitaplardan bölük pörçük hatırdaki kalmış şeyler gibiydi.

Savaş bize en küçük şeyden bile tad almayı öğretmişti. Şimdi güneş, çorbanın, sucuğun ve gelmeyen mektupların yerini tutuyordu. Rahat ve sakin görünen Ukrayna topraklarına uzanıp yatıyorduk.

Bir gün ögleüstü telsiz S. O. S. aldı. Romanya sınırındaki bir Alman mevziinden geliyordu. Bu mevzii partizanlar sarmıştı. Bunlardan kurtulmak için bizi yardıma çağırıyorlardı.

Wehrmacht'ın gözünde biz daima istirahat halinde, ama büyük bir hareket yeteneğine sahip motorize bir birliktik. Bunun için de durmadan oradan oraya koşmalı, iki yüz, iki yüz elli kilometre çapında bir alanda iş görmeliydik. Dile kolay. Yardıma çağırıldığımız mevzi yüz elli kilometre kadar uzaktaydı. Başı darda kaldığı zaman bizden imdat isteyebileceği söylenmişti o mevzie. Oysa elimizde kötü durumda dört kamyon, bir sivil kamyonet, bir otobüs bir de komutanın steiner'i vardı.

Wesreidau küfrederek saçlarını yoluyordu.

Beş yüz kişi çağırıyorlardı. Bizse yüz otuz kişiyi elimizde-

ki küçük çarık taşıtlara balık istifi doldurabildik.

Ben de S. O. S. görevi için öteki arkadaşlara katıldım. İnsanca azlığı karşılamak için mümkün olduğu kadar çok otomatik silah aldık yanımıza. Her kamyonun şoför mahallinden birer spandau namlusu uzanıyordu. Her şeyden çok hava saldırılarından korkuyorduk. Kötü yollarda tozu dumana katarak elimizden geldiğince hızla yol alıyorduk. Elli kilometre ötede taş devrinden kalma sanılan bir köyden geçtik. İnsanlar bizi görünce dehşete kapılarak kaçıyorlardı. Böyle tepeden tırnağa silahlı ve toz toprak içindeki görünüşümüz hiç de güven verici değildi. Öndeki kamyon bir köpeği ezdi. İkincisi de birden yola çıkan kara bir domuza çarptı. Kamyon durmuştu. Beş altı asker kapakların üstünden yere atladı. Yaralı hayvanı öldürmeye çalışıyorlardı. Hayvan acı acı uluyordu. Korkunç bir manzaraydı bu. Bizimkiler, orasına burasına süngü saplayarak hayvanın işini bitirdiler. Domuz hâlâ çırpınıyor, kemerler ve iplerle bağlanırken cellatların üstüne başına kanını sıçratıyordu. Ölü domuzu ayaklarından kamyonun kapağına astılar, aşağı yukarı seksen kilo vardı herhalde...

Kamyonumuz tekrar harekete geçti. Ötekilere yetişmek gerekiyordu. Az sonra domuzun kanlı vücudu yoldan kalkan tozlarla kaplandı. Bu akşam sağ kalırsak domuz ziyafeti vardı.

Şimdi acayip bir araziden geçiyorduk. Basık ve kara topraklı tepeler uzayıp gidiyordu. Bu garip dekor içinde bodur ağaçlar görölüyordu yer yer. Kara toprak kesitleri kaya gibi sertti. Yirmi kilometre boyunca geçtiğimiz bu arazinin yapısını anlayabilmek için jeolog olmayı isterdim.

Bu araziden daha yeni çıkmışken, bir uçak filosunun gelmekte olduğu haber verildi. Gözcülerimizden biri bunları sol tarafımızdaki ağaçların tepesinin hizasında gördüğünü söyledi. Kamyonlar sık yapraklı ağaçların altına gizlendi. Wesreidau dürbünüyle gökyüzüne uzun uzun baktı ama bir şey göremedi. Birkaç dakika daha beklemek iyi olurdu. Üçüncü kamyondaki askerler bu moladan yararlandılar. Domuzun karnını yarararak içini boşalttılar; işkembesi yolu kaplamıştı. Daha bu iş tam bitmeden yola koyulduk. Gönüllü kasaplar işlerine kamyonun

içinde devam ediyorlardı.

Birkaç kilometre ötede birden havada iki uçak göründü. Bağrısmamız üzerine şoförler frenlere bastılar. Çevrede de hiç öyle sık yapraklı ağaç yoktu. Uçaklar büyük bir gürültüyle tepemizden geçerken hepimiz korkudan ecel terleri döküyorduk. Altlarına kaçırانlar bile oldu. Başımızı kaldırıp havaya baktığımız zaman uzaklaşan uçakların iki «Messerschmitt 109-F» olduğunu anladık. Yok olan bir filodan kurtulup kaçabilmiş olmalıydı bu iki Alman uçağı. Ama «Yaşasın Luftwaffe» diye bağırarak gelmedi kimsenin aklına.

Yolda birkaç kez partizanların hücumuna uğradık. Böyle baskına uğradığımız bir köyün Rus halkı, gözlerinin önünde partizanları öldürdüğümüz için yüzlerinde büyük bir kin ifadesiyle bize karşı bağırarak bir şeyler söylüyorlardı. Bize lanet ve küfür yağdırdıklarına şüphe yoktu. O sırada gökyüzünde beliren Sovyet uçaklarını elleriyle göstererek, «Hurra Stalin!» diye bağırıyorlardı.

Bize hakaretler yağdıran kadınlı erkekli bu köylülere ateş açmamak için zor tutuyorduk kendimizi. Bu sırada Yüzbaşı Wesreidau ortaya çıktı. Bu uzun sefer sırasında öğrenebildiği Rusçayla köylüleri yatıştırmak için bir şeyler söyledi.

Yine yola koyulduk. Kamyonlar dar dağ yolunda yalpalaya yalpalaya ilerliyordu. Sonradan düzeltilmiş bir keçi yolu gibi bir şeydi bu yol.

Kamyondakiler etrafımızı çerçeveleyen nefis bahar manzarasını, bir Noel günü oyuncakçı vitrinini seyreden çocukların hayranlığıyla seyrediyorlardı. Herkes savaşın sona ermesini istiyordu. Ama bitecek gibi görünürken yeniden başlıyordu. Bunu yeniden canlandıran, yeniden savaş ateşini tutuşturan bir bahane çıkıyordu ortaya. Her an bir tuzakla karşı karşıya bırakılıyordu bu sonu gelmeyen savaş. Nitekim en önde giden taşıtımızda birden bir patlama oldu, sarı alevler fışkırmaya başladı. Şimdi ateş, toz, duman birbirine karışmıştı. Çok kalın bir duman sütunu umutsuzlukla gülümseyen gökyüzüne yükseliyordu. Bu dumanın karaltısı içinde altı kişi kanlar içinde ağır ağır ölüyordu. Subayların bindiğı taşıtın ön kısmı tümüyle uçmuş, arta kalanı da yana yıkılmıştı.

Biz korunma durumuna geçtiğimiz sırada, birkaç arkadaş can çekişenleri alevlerin arasından çekip çıkardılar. Komuta arabasındaki beş kişiyle birlikte Yüzbaşı Wesreidau'da çayır-ların üzerine sırtüstü yatırdık.

Bunlardan ikisi ölmüştü. Birinin bacağı, bükülen saçın al-tında kalarak birkaç yerinden kopmuştu. Butları dilim dilim hale gelmişti. Wesreidau'ın vücudu mermilerle kalbura dönmüş-tü. Vücudunda birçok kırık vardı. Elden gelen her şey yapıldı onu kurtarmak için. Bütün bir bölük dostuydu onun. Her-kes yardımına koştu. Uğraşa uğraşa kendine getirebildik. Kur-tulduğunu sanıyorduk. Bir aralık eliyle bir cebini gösterdi. Baş-çavuş Sperlovski bu cepten bir zarf çıkardı; ailesine yazdığı bir mektup olacaktı. Sonra Yüzbaşı Wesreidau ağır ağır son nefesini verdi. Böyle sahnelere alışık olduğumuz için hiç ür-permemiştik. Yalnız müthiş bir sessizlik çökmüştü ortalığa.

İki kişi kurtulmuştu. Onları incitmemeye çalışarak elimiz-de kalan son taşıtlara yerleştirdik. Teğmen Wollers komutayı eline aldı ve çok saydığımız yüzbaşımızı törenle gömdürdü. As-kerler birer birer mezarın önünden geçerek selamladılar. Bö-lüğün kaderini elinde tuttuğuna inandığımız insanı kaybetmiş-tik. Yalnız, yüzüstü kalmış hissediyorduk kendimizi.

Geceleyin arkadaşlarımızın kaygı içinde bizi bekledikleri o unutulmuş köye döndük. Yüzbaşımızın ölüm haberi herkese de-rin bir şaşkınlık ve üzüntü verdi. Hepimiz ölüm tehlikesi kar-şısındaydık. Ama Wesreidau'ın ölümü inanılmaz bir şey gibi görünüyordu. Tıpkı çocukların annesiz babasız yaşayamayacak-larını sandıkları gibi.

Ötekilerin ölümlerini olağan karşılıyorduk ama komutanı-mızın yokluğunu kimsenin aklı almıyordu.

Üç bölük de şimdi kendisini her zamankinden çok zayıf hissediyordu.

Topluluğumuzun kaderi bundan sonra kimin elinde olacak-tı? Acaba hangi subayı komutan yapacaklardı bize?

Daha gün ağarırken genel karargâha çektiğimiz telsiz me-sajı üzerine sığındığımız yerin üstünde uçan bir «DO - 217»den verilen bir mesajla üç motorize bölüğün kuzeydeki bir kesime,

cephenin bir kilit noktasına hareket etmesi bildiriliyordu.

Yeniden herkes harekete geçti; üssümüzle köyün bir bölümü yıkıldı. Düşmana yardım edebilecek ya da işine yarayabilecek hiçbir şey kalmamalıydı.

Sonra şu bizim motorize denilen üç bölük yaya olarak yola düzüldü. Dört külüstür kamyonu malzeme yüklendi. Telsiz kamyonetiyle sepetli motosiklet önden gidiyordu. Bu taşıtlar her on beş yirmi kilometrede bir bizi beklediler. Ya birlikte ulaşacaktık yerimize ya da hiç varamayacaktık. Genel karar-gâhın emrinin hiçbir anlamı yoktu. İstirahatte sanılan motorlu birliklerin ne halde olduklarını bilmiyorlardı.

İşin en can sıkıcı yanı yiyecek sorunuydu. Uzun süredir hiçbir iâşe yardımı yapılamamıştı.

Şimdi cepheye gidiyorduk. Gözlerimiz aç kurt gibi şimşek çakıyordu, midelerimiz boştu. Yemek kaplarımız boştu. Ufuk da bomboştu ve hiçbir umut görünmüyordu... Açlıktan parlayan gözbebeklerimizin ardında cinayet fikirleri doğuyordu. Korkunç şeydi açlık. İnsan acayip bir hal alıyor. Açlıktan ölebileceğini düşünemiyorduk. Uzun süredir azla yetinmeye ve ne bulursak yemeye alışmıştık. Midelerimiz bir burjuvayı bir ayda öldürebilecek şeyleri sindirmeye alıştı. Artık kimsenin vücudunda bir dirhem yağ kalmamıştı. Ne göbekli, ne de çift gerdanlı vardı artık aramızda. Ne de olsa Rusya baştan başa çöl değildi, verimli bir yerler bulup köyleri yağma edebilirdik.

Sperlovski ve Lensen haritayı gözden geçirdiler. Birçok ad görülüyordu haritada. Şu avuç içi kadar kâğıt, Fransa'nın dörtte birine eşit bir bölgeyi gösteriyordu. Sonra iki köy arasında yüzlerce kilometrelik bozkır vardı. Haritada gösterilen yerlerin birinden ötekine gitmek için yol değiştirmek, günlerce yürüyüş demekti.

On bir saatlik bir moladan sonra tekrar yürüyüşe geçtik. Buğday başaklarını kaynatıp biraz olsun açlığımızı dindirmeye çalışmıştık. Suda haşlanmış darıyı son besin kaynağımız olarak saklıyorduk. Boğucu bir sıcak vardı. Bereket versin, hafif yediğimiz için hazım ağırlığı çökmüyordu üstümüze.

Bidonlarla ilaçlanmış suyu korkarak içiyorduk. Irmaklara

da birbirinden epey uzakta rastlanıyordu. Su birikintilerinde tifo, kolera, hatta zehirlenme tehlikesi vardı. Askerler dayanma güçlerini arttırmak için zaman zaman şarkı söylüyorlardı.

Sonra geç de olsa, gece bastırıyordu. Çadırların üstüne, ova-ya, toz toprak içindeki yüzlere karanlık çöküyordu. Yorgunluktan her yanı kırılan insanlar çoktan derin bir uykuya dalmışlardı. Derin bir sessizlik çökmüştü ortalığa.

Gün doğar doğmaz yeniden yürüyüşe başladık. Böyle geceleri mola verip gündüzleri yürüdükten sonra nihayet bir yerde bir Alman birliğine rastladık. Onları beş yüz metreden görmüştük. Bizi beklemek için stop etmiş olan taşıtlarımızın etrafını sarmışlardı karıncalar gibi. En azından on bin kişi vardı. Ukrayna ovasında küçük bir şeydi on bin kişilik bir topluluk. Ama yine de önemli bir şeydi. Acınacak bir haldeydi bu on bin insan. Bizim kamyonlara saldırarak biraz yiyecek, biraz ilaç bulabilmek için altını üstüne getirmişlerdi. Önce, içine düştükleri sefaletin öcünü almak istercesine saldırmışlardı taşıtlara, ama gelen birliklerin perişanlığını görünce intihara benzeyen bir uyuşukluğa gömülüvermişlerdi birden.

Birçok piyade alayından kopan bu zavallılar günlerce, rastladıkları üstün düşman kuvvetleriyle savaşmaya çalışarak, kırılarak yollara dökülmüşlerdi. Üstleri, başları perişan, yüzleri sapsarıydı hepsinin. Yaralılarını dallardan yapılmış sedyelerde taşıyarak yürümüş, yürümüşlerdi. Binbir kanlı maceradan geçmiş olan bu insanlar, artık dünyadaki hiçbir manevi değer için değil, fakat açlıktan gözü dönmüş kurtların içgüdüleriyle dövüşüyorlardı.

Bunların bu en son yaşama amaçlarına karşı koymaya kal-kan mahvolmuş demektir. Artık ne düşman, ne dost tanıyan bu aç insanlar bir dilim ekmek için insanı öldürebilirlerdi. Bu açlık kurbanları, yiyecek elde edebilmek için iki köy halkını boğazlamışlardı. Ama yine de Romanya sınırında açlıktan ölen otuz kadar arkadaşlarını bırakarak.

Biz nasıl bu savaşçı birlikleri bu halde görünce hayal kırıklığına uğramışsak, onlar da bizim sefaletimiz karşısında aynı şeyi duyuyorlardı.

Altı kaval üstü şişane bir üniforma içinde kemikleri dışarı fırlamış bir teğmen, «Nereye gidiyorsunuz?» diye alaylı bir sesle sormuştu.

Wesreidau'ın yerine komutanımız olan teğmen varmamız gereken mevzii birtakım adlar, numaralar sıralayarak anlatmaya çalıştı... Öteki tıpkı rüzgârda sallanan kuru ağaçlar gibi olduğu yerde sallanarak dinledi.

«Ne diyorsunuz kuzum siz? Hangi kısım? Hangi mevzi? Artık rüzgârın altüst ettiği mezarlardan başka bir şey kalmadı geride!»

Böyle konuşan adamın kir pas içindeki ceketinin göğsünde 1935'teki Nazi madalyası sarkıyordu. Uzun boylu, esmer bir tipti. Palaskasında ağır bir bomba demeti asılıydı.

Bizim teğmen, «Hadi şakayı bırakın, arkadaşım,» dedi. «Çok çetin bir savaştan çıktığımız için aklınızı kaybetmiş benziyorsunuz. Açlıktan bitkin bir haldesiniz. Biz de açız. Yaşamamız bir mucize.»

Öteki biraz daha sokuldu. Gözlerinde öyle kötü niyetli, öyle korku verici bir parıltı vardı ki, insan çekinmeden zararlı bir hayvanmış gibi bir kurşunda yere serebilirdi.

«Evet açım!» diye bağırdı. «Evet aç. Hiçbir İncil'de anlatılmamış şekilde acım. Evet, açım, hastayım, korkular içindeyim. Öyle ki, sadece bütün insanlıktan öç almak için yaşamak istiyorum. Sizi parçalamak kemirmek geliyor içimden. Evet, Stalingrad'da böyle yamyamlık olayları görülmüştü. Artık burada da olacak böyle şeyler.»

«Delirmişsiniz siz! Ne olursa olsun, yiyecek ot bulur hiç olmazsa insan. Hâlâ işgal altındaki Rusya'da birliklerimiz için yiyecek bulunabilir. Biraz cesaret gösterin Tanrı aşkına! Yeniden geri çekilin. Haydi yine geldiğiniz yere dönün. Sizi koruruz biz.»

Öteki gülmeden çok, hıçkırığa benzeyen bir ses çıkardı.

«Bizi koruyacakmışınız ha! Rahatça gidebilirmişiz! Bunu şurada gördüğünüz insanlara anlatın. Beş aydır süren bir savaşın yükü var omuzlarında. Arkadaşlarının beşte dördünü kaybettiler. Takviye, cephane, vitamin, yiyecek, ilaç beklediler durdular. Bin kez umut beslediler; bin kez boşa çıktı umutları. Ar-

tık tek bir söz girmez kulaklarına. Deneyin isterseniz.»

Bizim külüstür taşıtlardaki malzemenin bir bölümünü boşaltıp sırtlarımıza yükledik. Boşalan yerlere bozgun halindeki piyadelerin ağır yaralılarını yerleştirdik. Ukrayna ovasında kı-mıldamadan duranların gözlerinin önünden geçip gittiler. Geride kalanlar uzaklaşan kamyonlara bakarken, belki de bu bomboş enginlerin kışkacından kurtulmuş olmak için oradaki yaralıların yerinde olmayı istemişlerdi.

Sonra çeşitli birliklerden gelmiş bu karmakarışık kalabalık yeniden yola koyuldu. Boş ve anlamsız bir yürüyüşü bu. San-ki ayaklarımızın altında uçsuz bucaksız bir halı yuvarlanıyor-du da biz hep yerimizde sayıyorduk. Kaç saat, kaç gün, kaç gece geçti böyle? Bilemiyorum. Asker grupları birbirinden ayrı düşüyor; bazıları uyumak için geri kalıyordu. Hiçbir emir, hiç-bir tehdit para etmiyordu. Yerlerinden kımıldanmıyorlardı. Da-ha dayanıklı olanlar, belki de tıkınacak bir şeyler bulanlar kü-çük gruplar halinde önden gidiyorlardı. Bu arada kendini öl-dürenler de vardı, hem de pek çok. İki köyü yiyecek bir şey-ler bulabilmek için soyup sovana çevirdiler. Birçok kişi de öl-dürdüler.

Bir litre keçi sütü için, birkaç patates, bir kilo darı için adam öldürülüyordu. Kovalanan aç kurtların uzun boylu ko-nuşup tartışmaya vakitleri yoktu.

Kurtlar arasında hâlâ insan kalmış olanlar da vardı. İki süt bebeğinin son yiyeceği olan iki konserve kutusu yoğurdu saklamak için ölen askerler vardı. Açlığın yarattığı olaylara karşı geldikleri için silah arkadaşları tarafından öldürülenler de vardı. Pantolonlarının içinde yiyecek sakladıkları sanıla-rak dövüle dövüle öldürülenler vardı.. Ama sonra bir şey bulunmadı. Yalnız kafasına bir tekme indirilerek öldürülen bir Avusturyalının çantasının dibinde iki avuç vitaminli bisküi kırıntısı çıkmıştı. Herhalde haftalarca önce bir yiyecek torba-sını silkeleyerek elde etmişti bunu. Azıcık bir şey için in-sanlar ölüyordu. Bu on iki bin Alman askeri bahçelerdeki son ot kırıntılarını da kemirdikten sonra halkı korkarak kaçmış köyleri boş gözlerle seyrediyorlardı.

Herkes kaçmıştı. Umutsuzlar batıya doğru yöneldiler. Çün-

kü tıpkı kuzeyin mıknatısı çekmesi gibi çekiyordu batı yönü onları. Bozkır onları yutmuş, ezip geçmişti. O kadar yakın olduğu halde hiç görünmeyen Romanya sınırına doğru yürüyen küçük piyade grupları vardı. Ben de bunlardan birindeydim. Dokuz kişiydik. Benden başka Halls, Sperlovski, Frösh, Priniz, oldukça yaşlı ve savaştan önce namuslu bir memur olan Siemenleis adında biriyle üç Macar vardı. Bunlar da Alman üniformaları giyiyorlardı; gönüllü müydüler, yoksa benimle aynı şartlarla silah altına alınmışlar mıydı? Bilen yoktu bunu. Bize hep kırılgan ve sitem dolu bakışlarla bakıyorlardı. III. Reich'in kendilerini de sürüklediği bu kötü maceradan yalnız bizi sorumlu görür gibi bir halleri vardı. Denize düşmüş insanların bir tahta parçasına yapışmaları gibi bize yapışıyorlardı. Sanki bu, yuvalarına döndükleri zaman ileri sürecekleri mazerete bir dayanak olacakmış gibi.

Uzaklarda birbiri ardınca birtakım koruluklar ya da çit filan gibi bir şey görmüştüm. Ama bana bir sarhoşun rüyası gibi görünüyordu bütün bunlar. Sonra büyük çok büyük bir çayır çıktı karşımıza, bunu aşmayı düşünüyorduk. Bir tepe üzerinde birtakım yapılar gördük. Bunları gidip görmeye karar verdik; hep yiyecek peşindeydik. Aramızdan yedi kişi geniş çimenlikte durdu. İki kişi, Frösh'le ben ileriye doğru koştuk.

Her an ölüm tehlikesiyle karşı karşıya olan, kovalanan hayvanlara benzeyen arkadaşlarımız yaptığımız hareketin akılsızca olduğunu söylemediler bize.

Bu saçma hareketimiz, tepemizde uçan iki Bolşevik havacısının gözünden kaçmadı. Bir deri bir kemikten ibarettik ama yine de onların gözünde savaş açısından önemli bir şeydik ve bu önemli şeyi ortadan kaldırmak gerekiyordu.

Uçakların sesleri iyice yaklaştıktan sonra kendimizi yüksek otların arasına attık; makineli tüfek mermileri başımızın üstünden aşıp daha ileride yere saplandı. Başımızı gömdüğümüz yeşilliğin içinden çıkartıp bakındığımız zaman iki uçağın, fırtınayı haber veren yarı kapalı gökyüzünde güzel bir arabesk çizdiğini gördük. Soluk soluğa yeniden ileri doğru sıçradık ve iki uçağın gürültüsü havayı doldurunca, tekrar otların içine gömüldük. İki uçak bu kez de toprağı otuz kırk metre ötemizde de-

lik deşik etti. Sonunda kendimizi bir hendeğe atabildik.

Uçaklar herhalde bizi yokettiklerine inanarak uzaklaştılar. Arkadaşlarımız bizi öldü sanmışlar. Toz sütunları arasında gö-ründüğümüz zaman sevinçten bağrıştılar. Yerlilerin biz gelme-den önce bırakıp kaçtıkları çiftlikte dumanı tüten bir tencere yer elması bulduk. Bir yandan bu ganimeti yerken, bir yandan da yürüyüşümüze devam ettik. İki gün sonra iki kez namlula-rımızı karınlarına dayayarak Rus köylülerinden patates istedik-ten sonra, Romanya'ya doğru çekilen uzun bir asker kafilesine rastladık. Gık dedirtmeden bizi de bu kafileye katılmak zorun-da bıraktılar.

Sonra Romanya'ya girdik. Burada halk olaylar karşısında şaşkına dönmüştü. Ordularının uğradığı feci bozgun ve bir za-man dillere destan olan Wehrmacht'ın acı dağılışı karşısında derin bir kedere kapılmış görünüyordardı.

Siviller arasında da bir panik başgösterdi. Romanyalı parti-zanlar, hemen her gün Rus uçaklarının baskınları, iâşe kolları-na saldıran komandolar, geri çekilen askerlere durmadan balta olan orospular...

Günde kırk, hatta elli kilometre yol gidiyorduk. Artık yor-gunluktan, açlıktan çılgına dönmüş bir haldeydik. Tozlu yollar-da yalınayak yürümekten şişen ve kan içinde kalan ayakları-mızın acısı dayanılmaz olmuştu. Postallarımız parça parça ol-duğu için yalınayak yürüyorduk artık. Midelerimiz açlıktan gu-rulduyordu. Yağmalar, sonra birliklerin yeniden kurulması... Bu akıl almaz karmakarışıklığın yanı sıra inzibatlar artık mo-dası geçmiş disiplinlerine hâlâ harfi harfine bağlı ve örnek ol-sun diye adam öldürmeğe hazırdılar. Binlerce şey gördük ve unuttuk. Gidişler, geri dönüşler, hâlâ zihnimden izleri silinme-miş olaylar... Ama savaşın tarihi bakımından hiçbir önemi yoktu bunların. Ülke adları, köy adları, erkek, kadın adları... Bütün bunlar bu çılgınca kaçış sırasında birbirine karışıyordu.

Heyecan içinde bir ülke aç kurtların gözünün önünden ge-çip gidiyordu ve aç kurtların kaygıları sadece karınlarını do-yurabilmek, patlayan ayaklarını, sızlayan sırtlarını dinlendire-bilmektir.

Bu karmakarışıklık içinde, bir hikâye su yüzüne çıkıyordu. Bir facianın son perdesi ve insanlığın anlayışsızlıkta nerelere kadar gidebileceğinin bir örneği olarak bugün bile zihnimde bütün canlılığıyla yaşıyor.

Dağlık bir bölgedeki bir kasabanın (Reghin) ilerisinde geçti bu sahne. O vakit buraya Arlan ya da Erlan adı veriliyordu. Toz toprak, kan ter içinde yürüyorduk. Âdeta bir mucize olmuştu da kurulan yeni birliklere katılmaktan kurtulmuştuk. Perişan kafilemiz dağlar arasındaki yılankavi yollarda çıplak ayaklarını sürüyerek gidiyordu. Kafilenin içindeki üstü başı dökülen askerler dağınık gruplar halinde birbirinden ayrı ilerliyorlardı. Elimize geçen her tipten arabayı da itiyorduk bir yandan. Bu arabalar bizim ordu gruplarımızın zorunlu maddi temeliydi şimdi.

En akla gelmez taşıtlar çıkmıştı ortaya. Eline bir bisiklet geçirmek talihine erenler, lastiksiz bile olsa, buna kurulup yaya gidenlerin önüne geçiyordu. Önden gittikleri için de yiyecek diye ellerine ne geçerse silip süpürüyorlardı. Dorukların ve uçurumların hiçbir hava manevrasına elverişli olmadığı bu dağlık bölgede düşman uçakları peşimizi bırakmıştı. Buna karşılık partizanlar yer yer üstümüze çullanarak ölüm saçıyorlardı.

Bu yerlerde, bütün ötekiler arasında rasgele gülünç kıyafetlere bürünmüş bir grup da anavatana doğru yol alıyordu. O çukura kaçmış gözlerin ardındaki bir düşünce, içinde bulundukları perişanlığa katlanma gücü veriyordu kendilerine.

Şu binbir ölüm tehlikesini atlatır da, Almanya'ya kavuşurlarsa anavatanın kendilerine kucak açacağını, artık sona eren hatıra hayale gelmez çileleri unutturarak bağrına basacağını umuyorlardı. Bunlar bir kez evlerine varınca, savaşın sona ereceğine ve ordunun yeniden organize edilmesiyle kimsenin Alman sınırlarını aşamayacağına inanıyorlardı.

İşte şimdi, ölümü hiçe saymış, en çetin tecrübelerden geçmiş, en seçme, en fedakâr Alman askerleri, yalnız böyle bir ham hayal uğrunda yaşayarak, birçoklarının yaptığı gibi kendilerini öldürmeden yürüyor, yürüyorlardı. Yaşamak için umut beslemek ve bu umut için de yaşamak gerekti. On iki kişi var-

dı bu grupta : Schlessen, Frösh, Teğmen Wollers, Lensen, Kellerman ve daha birkaç kişi. Sonra da Halls ve ben. Bir mucize hiç ayırmamıştı birbirimizden. Schlessen, Frösh ve teğmen, benden bir metre kadar önden gidiyorlardı. Halls da bazen önden yürüyordu ve ben bugün çöküntü haline gelmiş bu devin ardında yürümekle daha da bir güven duyuyordum.

Halls'ın başı açıktı; belinde meşin bir palaska vardı, omzundan göğsüne doğru da spandau fişeklerini asmıştı. Deri bir torbada da ufak tefek bir şeyleri, bir D bombası vardı.. Bu yüksek bölgede geceleri sırtına örtmek için Bolşevik ölülerinin sırtından aldığı bir ceket sarkıyordu.

İçimizden birçokları başlarındaki çelik miğferleri atmışlardı. Fakat Halls, bunun Alman askeri olduğumuzun en son kanıtı olduğunu bir çatışmada serseriler gibi değil, Alman askeri olarak ölmemizin gerektiğini ileri sürüyordu. Ben de onunla dayanışma duygusuyla miğferimi atmayarak palaskamın bir çengeline asmıştım.

En önde gidenlerden biri bağırarak yanına çağırırdı. Gittik. Bir dere yatağının içinde, yapraklarla maskelenmiş, üzerinde W. H. markası bulunan bir taşıtın bulunduğunu gördük. Lensen içinde ne var, ne yok diye ona doğru koşmaya başlamıştı.

«Aman tuzak olmasın!» diye bağırırdı biri.

Teğmen Wollers de Lensen'in yanına gitmişti. Biz partizanların bu devrilmiş taşıtın içini dinamitle doldurmuş olabileceklerini düşünerek geriledik. İki arkadaşımızın az sonra paramparça olacağını düşünüyorduk.

Fakat çukurdan arkadaşlarımızın, «Burada bir ganimet var! Tanrım! Bütün levazım düşmüş buraya,» diye bağırıldığını duyduk.

«Hey hele bakın! Çikolatalar, sigaralar... Sucuklar!»

«Hey Tanrım! Şurada da üç şişe var.»

«Kapayın çenenizi!» diye bağırırdı Schlessen. «Bozgun halindeki bütün ordu üşüşür başımıza. Bereket versin, bizden önce geçenler görmemişler bunu.»

Frösh, «Hey şimdi bu nefis şeyleri paylaşalım. Yolda yeriz. Yumulun!» dedi.

Frösh'le başka biri bol bol ceplerini doldurarak gözcülük etmek üzere yolun üst tarafına tırmandılar. Binlerce insan az bir uzaklıkla bu tarafa geliyordu. Burada ne var, ne yok alıp götürmeliydik. Tam yükümüzü tuttuğumuz sırada bizim iki gözcü, «Dikkat!» diye bağırdı.

Bir sıçrayışta hemen oracıktaki bir çalının içine attık kendimizi. Belli belirsiz bir motosiklet sesi duyulmuştu. Gürültü hafifledi; araç yerinde dönüyordu herhalde. Dikenli yarıkların arasından, kutsal yükümüzü kollarımızın arasında sıkı sıkı tutarak oradan sıvıştık. Çabuçak geri çekilmeyi ve askıda olan hayatlarımızı korumak için gerektiğinde tam siper yapmayı öğrenmiştik. Bir assubayın bağırmaclarını duyduk. Bundan da iki arkadaşımızın bir devriyenin eline düştüğünü anladık. Belki de inzibatlardı bunlar.

Wollers, «Bu iki enayi koltuklarındaki şişelerle enselendiler!» diye mırıldandı.

Lindberg de, «Basıp gidelim buradan,» dedi.

«Bir herif hendeğe indi, bir inzibat; göğsünde parlayan plakasını gördüm.»

Şimdi hepimiz canımızı kurtarmaktan başka birşey düşünmüyorduk.

Neyse ki dağlık bölge elverişliydi; Rus partizanları peşimizdeymiş gibi dağınık olarak tabanı yağlayıp kaçıyorlardı. Beş altı yüz metre ötede yine bir araya geldik. Büyük bir kayanın arkasına gizlendik.

Halls, «Bu bok heriflerin yüzünden geberecektim be! Sıkıysa gelselerdi peşimizden. Bilirdim o zaman yapacağımı ben!» diye öfkeyle söyleniyordu.

Lindberg kaygılanarak, «Budalalığın lüzumu yok,» dedi. «Ne yapacaklar ki bize...»

İri arkadaşım fena halde içerledi bu söze.

«Kapa çeneni! Ne olursa olsun köyünü görmeden nalları dikeceksin zaten. Rus ergeç canını alır senin. Şimdi Frösh'le ötekini düşün.»

«Karnımız aç değil mi yoksa? Ne duruyorsunuz tıkinsanıza! Komuta vermekten bıktım artık! Eğer gebereceksek, karnı tok gidelim bari!»

Kovalanan hayvanlar gibi konserve kutularını yarıdık; içindikileri ve öteki yiyecekleri ağızlarımızı büyük bir gürültüyle şapırtarak yedik, yuttuk.

Lensen, «Ne varsa hepsini mideye indirmeli,» dedi. «İleride iâşe dışında şeylerle enselenirsek hâpı yuttuğumuzun resmidir.»

«Evet, silip süpürmeliyiz ne varsa. Kursağımızı yarıp içine bakacak değiller. Hoş bu namussuz aynasızlar, içinde hangi yiyecek kalıntısı var diye insanın bokunu da çomaklarlar ya!»

Elimize geçen bütün yiyecekleri patlayıncaya kadar mide-mize indirdik. Gece bastırınca cesaret geldi, başka bir yoldan ayrıldığımız yere döndük.

Önde yürüyen Lensen, «Gelin, yol serbest,» dedi.

Üç dört yüz metre kadar yürüdükten sonra, içindeki arabada bir ziyafet verecek kadar yiyecek bulduğumuz hendeğin önüne vardık. Hiç kimseye rastlamadık. Birkaç kilometre kadar daha yürüdükten sonra yolun kenarına kış üstü çıktık.

«Aman Tanrım, bir türlü eritemiyorum. Bu kadar tıknıma-ya alışık değiliz.»

«Biraz osurursan rahatlarsın.»

Sabahın ikisine doğru yanımızdan geri çekilmekte olan büyük bir kıta geçerken bizi uyandırdı.

Bir kıdemli onbaşı, «Haydi yola koyulalım miskin herifler yoksa Rus, Berlin'e varmadan kıstırır bizi,» diye bağırdı.

Yola koyulduk. Arkadaşlar birkaç tane at arabası ele geçirmişlerdi. Bir süre bunlardan yararlandık. Gün doğarken bir dağın yamacında kurulmuş bir köye vardık. Birtakım adamlar bir yalakta gürültüyle ellerini yüzlerini buz gibi soğuk suyla yıkıyorlardı. Duvar diplerinde uyuyanlar da vardı. Daha ötede, kurtuluşa, batıya, ana vatana doğru yürüyenleri de gördük. Ama bunlar onun ne derecede kupkuru hale geldiğini bilmiyorlardı.

Sonra ileride bir ağaç gördük. Dünyanın bir ucundaki bu yerde muhteşem bir ağaçtı bu; güçlü dalları gök kubbeyi tutuyor gibi görünüyordu. Dallara iki çuval asılmıştı; içi boş iki korkuluğa benziyordu bunlar. İki kısa ipin ucunda hafifçe dönüp duruyordu ikisi de. Yola kadar yayılan bu yüzyıllık ağacın ve o sarkan iki çuvalın altından geçtik. Kaybolan iki ar-

kadaşımızın gri bir renk almış soluk yüzlerini gördük. Bunlar zavallı arkadaşımız Fr sh'le yanımıdakiydi.

Halls, « z lme Fr sh; hepsini tıkındık,» diye mırıldandı.

Lindberg yüzünü ellerinin arasına alarak ağlıyordu. Ben epey güçlük çekerek, Fr sh'in iple sıkılmış boynuna asılan levhaya karalanmış olan yazıyı okuyabildim :

Ben bir yağmacı ve bir vatan hainiyim

Daha ileride on kadar inzibat bir motosikletle bir Volkswagen'in yanında duruyordu. Bunlarla göz göze geldik.

BEŞİNCİ KİTAP

SON

(Sonbahar 1944 — İlkbahar 1945)

BOLÜM XVI

Polonya'dan Doğu Prusya'ya

Volkssturm (1) İstila

Eylül ayının bir sabahı, Polonya'nın güneyindeki büyük çiftliklerden birinin avlusunda buluştuk. Başımızdan geçen bunca korkunç olaydan sonra çevremizde olup bitenlere, hareketlere en küçük bir tepkide bulunmuyor, uyuşturulmuş gibi etrafa bakıyorduk. İlerde bir subay bir nutuk çekiyor ya da durumu anlatıyordu. Onu da dinlemiyor ya da duymuyorduk. Şu üzerinde insanları barındıran yeryüzünü görmemek için gözle-
rimizi göklere çevirmiştik. Bu uyuşukluktan bir patlama ya da bir çavuşun düdüğü sesiyle kendimize geliyorduk.

Burada sözde düzenli bir yaşam içindeydik ve bu örgütlü hareketin bu son kalıntısı içinde iyi kötü maddi manevi gücümüzü toparlamaya çalışıyorduk.

Rus güney cephesinin püskürtme hareketine bakılırsa, Romanya'nın düşman eline geçmiş olması düşünülebilirdi. Neredeyse savaş Macaristan'da Keskemel ve Budapeşte önlerinde sürdürülecekti.

Nutuk çekmeye devam eden subay karşı saldırıdan, duruma yeniden hâkim olmaktan, toparlanmak ve zafer kazanmak-

tan söz ediyordu. Zafer kazanma sözü artık hiç kimse için bir anlam taşımıyordu. Uğradığımız bozgunun ne denli yıkıcı olduğunu nasıl kavrayamıyorsak, herhangi bir zafere ulaşma düşüncesi de yoktu kafamızda. Belirli mevzilerde daha pek çok çaba harcama zorunda kalacağımızı biliyorduk, ama düşmanı ancak belki Almanya kıyılarında durdurabileceğimiz kuşkusu içindeydik hepimiz de.

Bunca sıkıntı, alçalma ve bunca hayal kırıklıklarına rağmen, toptan bir şeyi bırakmayacağımızı biliyorduk. Başımıza gelecek felaketin böylesine büyük olacağını hayalimizden bile geçirmiyorduk. Bugün hâlâ Almanya için savaşanlar arasında gerçeği bütün çıplaklığıyla kabul etmeyenler bile vardır. Sarsılmaz düşüncelerimize rağmen, içinde bulunduğumuz durumda kavgayı sürdüremeyeceğimizi hissediyorduk. Herkes izin alıp dinlemek ihtiyacındaydı. Artık bütün güçlerini yitirmiş, solukları kesilmiş askerlerden bir şey beklenemezdi.

Boyuna konuşan subay, «General Friessner güney cephesini takviye etti,» diyordu. «Alaylar toparlandı ve önemli ölçüde yedek kuvvetlerle büyütüldü. Düşman daha ileri gidemeyecek. Ona siz engel olacaksınız.»

Takımlar, bölükler, alaylar ayırmışlardı. Kamyonlara yükletildiğine göre henüz elde benzin var demekti. «Gross Deutschland»dan olan bizlere gelince, bizi kuzeye yönelttiler. Tümenimiz, daha doğrusu ondan arta kalan kuvvetler merkez birlikleriyle savaşırken bizim kuzeye gönderilişimiz şaşılacak bir şeydi; kaldı ki dövüşe dövüşe iyice yıpranmış olan iki ordu da birleşmişti.

Kamyonlardan inip trene bindik. Tren çam ormanıyla korunmakta olan biricik yolda duruyordu.

İstasyon yoktu. Her çeşit vagondan bir araya getirilmiş katarla bindik. Arkadaşlarımla ben tıpkı ilk kez Polonya'dan Rusya'ya gittiğimiz zamandaki gibi açık bir vagona binmiştik. Bugün artık Rusya'ya gitme korkusu yoktu içimizde. Artık bir piyadeye bu ülkede yer yoktu. Bugün tren ağır ağır, temkinle kuzeye doğru yol alıyordu; çünkü yol mayınlanmış olabilir, gökten akla gelmedik felâketler yağabilirdi. Lodz'a kadar gittik ve ben orada akla durgunluk veren şeyler gördüm.

Bu kentte aşağı yukarı otuz saat kadar kaldık. Cephe pek uzak değildi buraya; bundan ötürü de bütün cepheye yakın kentlerde olduğu gibi yoğun bir askeri harekât vardı. Burada da, güneyde olduğu gibi toparlanılıyordu.

«Gross Deutschland» birliği de kendi karargâhında birliklerini takviye ediyordu. Bir şekerçi dükkânını boşaltarak merkez haline sokmuştu; uzun bir koridorun ucunda beyaza boyanmış bir panonun üstünde, tümenin amblemi olan bir kasket resmi vardı; kapıda iki nöbetçi dikilmişti.

«Gross Deutschland tümeni, demek burası,» diye mırıldandı Lensen

Bir buçuk saatten beri, sivillerin boşaltmış olduğu kentte, bu merkezi bulabilmek için dolanmış durmuştuk. Teğmen Wollers ardındaki adamların adlarını, numaralarını, takım, bölük ve alaylarını gösteren listesini subaya uzattı. Aşağı yukarı iki yüz kişi kadardık.

«İşte arkadaşlarımla listesi, yüzbaşım.»

Yüzbaşı başını biraz yana çevirip bize bakarak, «İyi ama bunlar Rus askerleri,» dedi.

Gerçekten çoğumuzun sırtında kapitone Rus ceketleri vardı.

«Özür dilerim, yüzbaşım, elbise bakımından biraz sıkıntıydık da.»

«Hem de ne büyük bir sıkıntı,» dedi subay gülümseyerek. «Şimdi gidip depoyu dolaşın, bakalım elbise var mı? Hemen gitmelisiniz. Çünkü uzun süre kalmayacağız burada.»

Bitişik sokaktaki depoya gittik; epey şey vardı. Bizler ayrıcalıklı askerdik yine de. Bazılarımız az da olsa bir parça yiyecek aldı. Biz sabırla yerimizde beklerken, yeni bir Volkss-turm taburu askerlerinin bir bölümünün, bir fabrikanın büyük avlusuna doluştuğunu gördük. Adı geçen bu taburun ne biçim adamlardan oluşturulduğunu görmek için gözlerimizi dört açmıştık.

Bunlardan bazıları sırtları kamburlaşmış, bacakları çarpık, yüzleri kırıksık içinde, silah omuzda, altmış altmış beş yaşlarında adamlardı. Bunların yanında da, asıl şaşılacak şey, son derece genç yaşta olanların bulunmasıydı. On sekiz, on dokuz, yir-

mi yaşlarında olan ve binlerce tehlikeyi atlatmış bulunan bizler için 'çok genç' deyimi erginlik değil, çocukluk anlamına geliyordu. Bu acılı gözlerle etrafa bakan yaşlı adamların yanı başlarındakiler gerçekten çocuklardı. Bu çocukların en büyüğü ancak on altı yaşındaydı. Öbürleri taş çatlasa on üç yaşından fazla değildi. Büyük adamlar için hazırlanmış olan elbiseleri sırtlarına geçirivermiş, bazılarının boylarından uzun tüfekleri omuzlarına takmışlardı. Gülünç olduğu kadar yürekler acısı bir görünümdü bu. Okula yeni başlayan çocukların kaygıları okunuyordu gözlerinden. Kendilerini bekleyen serüveni hiçbirinin hayal etmesine imkân yoktu. Bazıları, iki üç hafta içinde üstünkörü öğrendikleri askeri eğitimi unutup gülüyor ya da gürültü patırtı koparıyorlardı. Yaşlılar, bu parmak kadar çocuklara anlamaz gözlerle bakıyorlardı.

Bu sürülerle ne yapılabilirdi? Nerede bunlardan yararlanılabilirdi? Nasıl savaşabilirdi bunlar? Bu sorulara cevap bulunamazdı. Kızılorduyu bunlar mı durduracaktı? Bu ikisini karşı karşıya düşünmek gülünç olduğu kadar hazindi. Savaş bu çocukları da mı yutacaktı? Derin bir sessizliğe gömülmüştük. Bu ilk gençlik çağındaki çocukların son anlarına bakmak ve onların sözlerini dinlemekten başka yapacak bir şeyimiz yoktu.

Birkaç saat sonra, birkaç kilometre ötede, Vistül üzerindeki Medau kasabasında yeniden toparlanmak üzere yola koyulduk. Uzun süredir bizden güneyde ayrılmış olan tümenimizi büyük bir oluşma halinde bulduk. Hatta alayımızı bile bulduk orada! Adı bilinmez subayları da! Bizim özerk birliğimize yardımcı olan görevliler, birliğin dağılmaması için canla başla çalışmışlardı. Büyük Almanya tümeninin hâlâ güçlü olduğunu görmek bizim de moralimizi yükseltti. Burada birçok tanıdık arasında Wiener'i de bulmak bizi olduğu kadar onu da şaşırttı.

Kıdemli, «Bizim sırtımızı hiçbir şey yere getiremez,» dedi. «Dnieper'deki ikinci cephede ayrıldığımız sırada her şey nasıl da kapkaranlıktı, birbirimizi yine göreceğimizi aklıma bile getirmezdin.»

«Göremeyeceğin epey insan var,» dedim.

Wollers, «Kalanlar da var, Tanrım,» diye mırıldandı.

Kıdemli unutamayacağımız daha birtakım kimselerin öldü-

ğünü de söyledi bize. Onu Almanya ve Almanya'daki halkın yaşamı konusunda soru yağmuruna tutuyorduk. Hepimizi ke-dere boğan yüzlerce, binlerce neden vardı. Arkadaşımızın du-daklarından dökülen kelimelerin tek hecesini bile kaçırmadan, kulak kesilmiş dinliyor, durumu pek de açığa kavuşturmayan sözlerini anlamaya çalışıyorduk.

«Polonya'da tedavi edildim,» diye devam etti kıdemli as-ker. «O kadar kan kaybetmiş ve o kadar güçsüz kalmıştım ki, hemen hemen iki gün beni yüzüstü bıraktılar. Korkunç bir iki gündü bu. Şu Tanrının belası hayatın bana bunca sıkı sıkı sarılmış olduğunu bilemezdim hiç. Sonra iyileşmeye başladım. İyileştim de, ama işte şimdi yine boka battım. Artık rutubetli havaya, soğuk gecelere dayanamıyorum. Romatizma da başladı.»

«E... kefeni yırttın! İzin de verdiler mi bari ha?»

«Verdiler ya... Ben de Almanya'daydım; nekahat dönemi-ni orada geçirdim. Frankfurt'da Oder'deki bir kız lisesinde kal-dık; yazık ki, kızlar yoktu okulda... Doğru dürüst yiyecek bir şey de verdikleri yoktu ama kafamız dinçti. Dikkat etmediniz mi, bakın kulağımın biri yok...»

Gerçekten de sağ kulağı uçmuştu ve kafasının o kısmında, hemen yırtılacakmış gibi görünen solgun, pembe bir deri vardı. Hepimiz de bunu görmüş ama ne olduğunun farkına bile var-mamıştık. Orası burası sakatlanmış ya da uçmuş o kadar çok insan vardı ki etrafımızda, artık kimse dikkat etmez olmuştu.

«Sahi,» dedi Prinz. «Bu yandan baksa insan ölü sanır seni.»

Kıdemli bıyık altından gülüyordu.

«Doğru, o kadar çok ölümler arasında yaşıyorsun ki, kalan sağları da onlardan biri sanıyorsun.»

«Çenenin kapa da, bize meleklerden söz et,» dedi Solma.

«Ya... ya... Doğru ya...»

Bir sessizlik oldu... Bitip tükenme bilmez gibi görünen bir sessizlik.

«Hayale kapılmayın, çocuklar, orada da tozpembe değil her şey!»

Herkesi ite kaka gelen Sperlovski, «Ya Frankfurt?» dedi (Besbelli ailesi Frankfurt'daydı).

Kıdemli bakışlarını kendi içine çevirmiş gibi dalgınlaştı.

«Lise doğuda, Oder'in öte yakasında, bir tepenin üstündeydi. Oradan kentin bir büyük bölümü görülüyordu. Kuru bir ağaç gibi kül rengindeydi kent. Evler yanmış, duvarlar isten simsiyah olmuştu. İnsanlar mezarda yaşar gibi bu dört duvar arasında yaşıyorlardı.»

Sperlovski kulak kesilmiş dinliyor, yüzünün bütün kasları titriyordu.

«Peki ya avcılar... Karşı koymuyor mu bu haydutlara?» diye söylendi hızlı hızlı.

«Elbette... Ama o kadar güçlü ki onlar...»

«Kaygılanmayın, dedi Teğmen Waller. «Kent boşaltılmış, aileniz şehir dışına gitmiştir mutlaka.»

Erbaş umutsuzcasına, «Hayır, karımdan mektup aldım; savaş sırasında kimse işinden ayrılmayacakmış!» dedi.

Wiener bu insanları ne tür bir umutsuzluğa düşürdüğünü görüyordu, ama başka türlü davranmak elinden gelmezdi.

«Dişe diş, göze göz korkunç bir boğuşma bu. Alman askeri her şeye katlanma zorunda.»

Sperlovski deliye dönmüştü. Dalgın bakışlar ve sarsak adımlarla oradan uzaklaştı.

Alman askeri kendi yarattığı bu dünyada her şeye katlanmak zorundaydı, Lensen hiç kımıldamıyordu, taş kesilmişti sanki; kıdemliyi dinledikçe yüzünün çizgileri sertleşiyordu.

Lindberg ürkek ürkek, «Bütün kentlerimiz de aynı durumda mı?» diye sordu.

Hiç kuşkusuz o da kendi kentini Constance Gölünü düşünüyordu.

«Bilmem, ama belki de aynıdır,» diye cevap verdi kıdemli asker.

«Doğrusu insanların moralini yükseltmede bire birsin,» dedi Halls sinirli sinirli.

«Sen doğruyu mu bilmek istiyorsun, yoksa palavra atmamı mı?»

Sisler arasında yürüyordum. Bu yanda daha az, öte yanda daha çok moloz, yıkıntı vardı... Varlığımız bu yıkıntılar arasında geçip gidiyordu... Bundan daha çok umutsuzluğa düştü-

ğümü hatırlamıyorum. Acı çeken bu dünyaya acıyabilmem için, önce dengemi bulmalıydım. Paula'yı düşünüyordum; ama o kadar uzun zamandan beri ondan mektup almamıştım ki, bir haber alıp almayacağımı kestiremiyordum.

Bu bölgede pek seyrek işleyen trenlerden birinde bulduk kendimizi yine; savaşın bu üçüncü kışının kırağları arasında Doğu Prusya'ya doğru yol alıyorduk. İkimizden bazılarının beşinci, altıncı kışıydı. Gece yol alıyorduk, bütün ışıklar sönmüştü; gündüz, Polonya'da üslenen Rus uçaklarının saldırısına uğrama tehlikesi daha büyüktü.

Gecenin zifiri karanlığı ve yoğun sis arasında, Polonya'nın bu kuzey bölgesinde kalabalık insan kitlesinin yol aldıklarını farkediyorduk. Bunları önceleri yürüyüş halinde piyade birlikleri sanmıştık; ama yaklaşıncı siviller olduğunu anladık. Binlerce insan Kızılordunun çok yaklaşan tehlikesinden kaçıyor.

En sonunda Prusya sınırını geçtik. Lensen'in, ülkesine bir göz attık. Safkan Prusyalı işte birdenbire anavatanına girivermişti. Ülkesini iyice görebilmek, içine işleyebilmek için vagonun daracık kapısını açmış, dışarı uzanmıştı. Bizim pek aldirış ettiğimiz yoktu. Bizim için Polonya manzarasıyla Prusya'nınki arasında bir fark yoktu. Belki de bir parça daha çok gölcükler vardı; ama her taraf ormanla kaplıydı yine.

Birdenbire yüzünde bir gülümseme beliren Lensen, «Bu manzarayı kışın görmeli,» dedi. «Şimdi anlaşılmıyor o kadar.»

Hepimiz hep öyle sessiz sadasız ve somurtkan duruyorduk.

«Hey! Baksana! Almanya'dayız artık! Uyansana! Ne zamandır özlediğimiz topraklardayız!» diye seslendi.

«Doğu Almanya'da, yani hemen hemen cephede... elimde bir pusula var. Bilmem, kuzeydoğuya doğru yollandığımızın farkında mısınız? İyi alamet değil bu,» dedi Wiener.

Lensen bir kez daha öfkeden kıpkırmızı kesildi.

«Sizler Tanrının belası insanlarsınız!» diye gürledi. «Bu hale düşmemize neden sizlersiniz! Savaş sizin o kuş kafanıza göre yitirilmiştir! Ama ne olursa olsun dövüşeceksiniz! İsteseniz de istemeseniz de dövüşeceksiniz!»

«Kapa çeneni!» dedi beş altı kişi birden. «Normal bir as-

kerlik hayatı sağlasınlar bize de, biz de bu dövüşün üstesinden gelelim.»

«Hayır, hepiniz köpek gibisiniz; bildim bileli yakınıyorsunuz halinizden. Voronej'den bu yana savaşı yitirdiniz siz.»

«Elbette bunun bir nedeni var,» dedi Halls.

«Ne pahasına olursa olsun dövüşeceksiniz, başka çıkar yolu yok bunun, diyorum size.»

Kıdemli doğruldu.

«Evet Lensen, dövüşeceğiz, çünkü biz de, tıpkı senin gibi bozgun sözüne bile katlanamıyoruz. Ne yazık ki, başka çıkar yolumuz da yok zaten. Özellikle benim için hiçbir çıkış yok. Ben belli bir yönde yol alan ve başka türlü dönüşü olmayan makinenin bir parçasıyım. Hem de epey zamandır. Ne dediğimi bilmem anlıyor musun?»

Şaşkın bir halde kıdemliye baktık. Çünkü herhangi bir hayata uyar gibi gelirdi kıdemli bize. Ve şimdi kendisine bunca pahalıya mal olmuş bir dava uğruna yaşayabileceğini kendi ağzından duyuyorduk.

Bana göreyse, içinde yol aldığımız şu Prusya'yı görünce, Fransa artık benim için önemini yitirmişti. Wiener'in sözünü ettiği dava benim de davamdı. Çektiğim bunca acılara rağmen yine de bağlıydım bu davaya. Kavganın gittikçe ağırlaşacağını biliyor, korkunç şeylerle karşılaşacağımızı hissediyordum. Herhangi bir zorunluluğum yoktu. Sonumu düşünürken hiçbir ürperti duymuyordum. Sanki dinlendirici bir perde ağır ağır üstüme iniyor, geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki korkularımı gitgide azaltıyordu. Kafam bembeyaz süt gibi bir sise bürünmüştü sanki; bu beyazlık içinde her şey daha kolay görünüyordu. Öbürleri de aynı şeyi mi duyuyorlardı acaba? Bunu bilmiyorum ama, hepimiz aynı şekilde kadere boyun eğmiş gibiydik.

Saatlerce yol aldık; sonra puslu bir sabah trenimiz durdu. Verilen bir emir üzerine vagonlardan atlayıp ahşap barakalardan oluşan yeni kampımıza geldik.

Günlerden beri dövüşüyorduk yine. Hiçbir Bolşevik Alman toprağına ayak basmamalıydı. Ama yine de üç güçlü Sovyet ordusu, beş altı noktadan bu topraklara girmiş, hatta elli

kilometre yol almış ve savunmaları silip süpürmüştü.

Bu acı anları bütün ayrıntılarıyla anlatamam size ama sadece bu hengâmede Prinz, Sperlovski, Solma ve Lensen gibi arkadaşlarımı kaybettiğimi söylemeden geçemeyeceğim.

Courlande cephesi için girişilen harekât başarısızlığa uğradı. Sovyetler, karşı konmaz hareketleri sonucu, birçok noktadan Baltık'a ulaştılar. Kuzey cephesi ikiye bölünmüştü. En kuzeydeki sınırı Riga körfezi, Letonya'dan Libau'ya kadar uzanıyordu. Bizim de içinde bulunduğumuz ve gittikçe daralan öbür kesimse Prusya ve Litvanya'da daha da korkunç bir savaşın sürdürüldüğü Vistül'ün güneyinde tutunuyordu.

Düşmanın ilerlemesini engellemek amacıyla, aynı zamanda birçok noktadan saldırıya geçmek üzere bölünen tümenimiz, bir süre sonra bu saldırılardan sonuç alamadı ve savunma durumuna geçti. Daha kuzeybatıda altmış kilometre uzunluğunda yeni bir savunma cephesi meydana getirmek üzere tümen derhal toplanmayı denedi. Yollarının kötü olması, benzin yokluğu, çamur ve ulaşım güçlükleri, başka koşullarda çok daha kısa zamanda gerçekleştirilebilecek olan hareketi ağırlaştırdı. Her çıkışımızda birliklerimize büyük kayıplar verdiren düşman kara kuvvetlerinin saldırıları hesaba katılınca, durumun ne olduğu açıkça görülür. Genel karargâh yanaşık düzende toplu olarak geri çekilmemizi istediği halde, subaylarımız dağınık olarak çekilmemizi istiyorlardı. Düşman hava kuvvetlerinin saldırısından korunmak dağınık düzende daha kolay olduğundan, bizim için subaylarımızın emri daha geçerliydi. Buna karşılık, bir düşman zırhlı birliği kaybolmuş iki üç bölüğün peşine düşünce, bunların yaşaması olasılığı çok zayıftı artık. Nitekim neredeyse birliğimizin adının bile tümen listesinden silinmesi sonucunu doğurabilecek olan o facia, binaların birbirinden çok uzak aralıklarda bulunduğu bir köyde meydana gelmişti.

Sıla hastalığına tutulmuş olan Lensen, «Bu yandan gelmiştim,» diye yemin ediyordu. «Çok eminim bundan ama her şey o kadar farklı ki, ayrıntılarını söyleyemem. Ama nerede hangi köyün bulunduğunu söyleyebilirim (Köylerin adlarını sayıp dökmeye başladım.) İşte görüyorsunuz benim kentim ancak

yüz, yüz yirmi kilometre kadar ötede. (Parmağıyla güneybatıyı işaret ediyordu.) Königs şu yandadır; kaç kez gittim oraya; bir kez de Cranz'a gittim. Hava berbattı, ama yine de yüz-müştüm orada.»

O gülüyor biz de onu dinliyorduk.

Geri çekilmenin sıkıntılarına, soğuktan donmamıza rağmen, anavatan topraklarına ayak basması Lensen'i canlandırmıştı. Ara sıra güneydoğudan boğuk patlamalar duyuluyordu. Ama kimsenin aldırış ettiği yoktu bunlara. Bu sesler yaşamımızın normal sesleri olmuştu. Artık hiçbir tehlike askerlerde tepki uyandırmıyordu.

Lensen'in konuşması dışında kimse çıt çıkarmıyordu. Yirmi beş metre kadar ötede, bizimkilerden altı kişi yemek dağıtıyordu. Daha ötede bazıları küme küme çış ediyorlardı. Bunların dışında herkes gözleri yarı kapalı, yorgunluklarını gidermeye çalışıyordu. Bu hüzünlü sonbahar, serinliğini hissettiriyordu.

Belli belirsiz uyuşukluğumuz içinde, kimisi acı çekiyor, ağlıyorlardı. Yaralılardan bir bölümü inliyor, bir kısmı da ölüyordu. Ama tabii bunlar, uykusu gelenin uyumasına engel olmuyordu.

İlerde dört asker çitin üstünden atladı. Soluk soluğa kalmış gibiydiler. Uyukladığımız binalara yaklaşıncı, kollarını açarak birtakım işaretler yaptılar. İçlerinden biri sesini yükseltmeden, «İvan'lar!» dedi.

Bu uyuşmuş insanların hepsi birden bir anda doğruldu. Bir an sonra ne türlü bir tehlikeyle karşılaşacağımızı biliyorduk. Hayvansal bir içgüdüyle herkes çil yavrusu gibi dağıldı. Her birimiz korunabileceğimiz bir köşeye sığındık. Teğmen Wollers de bir çatı altındaki barınağımıza geldi. Yanından hiç eksik etmediği sahra telsizi alarm veriyordu. On dakika kadar hiç ses çıkarmadan bekledik.

Ruslar herhalde pek uzakta olmamalıydılar. Nöbetçilerimiz, yaya avcılardan öğrenmişlerdi besbelli.

Bir müfreze mi? Bir manga mı? Yoksa alay mıydı? On alay mıydı? Kimse cevap veremiyordu bu soruya. Çabucak kollar meydana getirildi. Önemsiz bir bölüğe karşı mı direnecek-

tik, yoksa büyük bir kalabalıkla mı karşılaşacaktık?..

Wollers'in yanındakilerden altı kişi, nöbetçilerin geldiği çite gönderildi.

Ben de altı kişi arasındaydım.

Aynı sayıda iki ayrı grup da öbür yöne gönderildi. Ne denli kaygılandığımı anlatamam. Uçeni ve Bielgorod'daki endişeleri duyuyordum.

Biraz önce uyukladığımız ahırın öte yanında, boydan boya yürüyorduk. Ne tür bir tehlikeyle karşı karşıya olduğumuzu bilmiyor değildik; derinden derine bir dehşet duyuyorduk, ama nabızlarımız hızlanmamıştı; Ölümünden hem tiksiniyor, hem de ölüme can atıyorduk zaman zaman. Elimdeki mavzerin benim için hiçbir değeri kalmamıştı artık; bununla bir şey yapabileceğime inanmıyordum.

Oysa eskiden Polonya'da ya da Rusya'da bir köyden geçerken ne denli güvenim vardı mavzerime!

Ama bugün savunamazdı bu beni artık.

Bulduğumuz yerden epey uzaklaştık; birtakım binalar çıktı karşımıza. Üçer kişilik iki gruba ayrıldık ve temkinle ilerlemeye başladık. Bir binayı döner dönmez karşımızda ufuk birden genişledi. Dalsız iğnesiz bir dizi çam dikildi karşımıza. Bu çam dizisinin ardındaki yolda çok belirgin olarak bir sürü karaltı görülüyordu. Daha uzakta başka karaltılar da yaklaşıyordu onlara.

«Üç dört yüz kişi kadar bunlar; bir de şu yana bakalım.»

Önünde, enine boyuna yürüdüğümüz binanın arkasına geçtik yeniden. Binanın ucunda, tebeşirli toprak üstünde simsiyah katran fıçıları görülüyordu. Daha uzakta minicik bir ev vardı. Ayaklarımızın altındaki çakıllı kum çatırdıyordu. Hep sessizce ilerliyorduk. Birdenbire dört Sovyet askeriyle burun buruna geldik. Onlar da bizim kadar temkinli, bizim kadar sessizdi. Kafamızda her şey sanki taş kesildi birdenbire.

Hiçbir aşırılık görülmedi hareketlerimizde; karşımızda Ruslar da telaşlı görünmüyorlardı. Sanki bir mucize olmuş ve iki taraf da böylesine sakinleşmişti. Hiçbir patlama duyulmadı. İki taraf da hesaplı hareketlerle binanın sığınağına çekiliyorlardı. Gözlerimiz faltaşı gibi açılmış, birbirimize bakıyorduk karşılıklı.

«Artık gördüğümüz kadarı yeter,» diye mırıldandı Wiener yarı dönerek.

Hareket noktamıza döndük; Wiener rapor verdi. Düş görmüş gibiydik.

Bir çeyrek saat sonra, köyün kuzeyinde ve dolaylarında savunma mevzilerimiz düzene sokulmuştu. Elde ettiğimiz bilgilere göre, karşımızdaki kuvvetler iki üç bin kişilik bir avcı birliğiydi. Biz üç yüz kişiydik, geri çekilme emri verilmemişti henüz.

Saatler bu beklemenin verdiği bunalım içinde geçti. Kızıl-ların hazırlık çalışmalarının uzun sürdüğünü biliyorduk; ama zamanı gelince ne kadar şiddetle üstümüze atıldıklarını da biliyorduk. Sular kararırken ilk çatışmalar başladı. Akşamın alacakaranlığından yararlanan Rus birliklerinin ilk saldırıları çok temkinliydi. Sovyet piyadelerinin akınları Bielgorod ya da Dni-per'de olduğu kadar ateşli değildi. Sovyet askerleri, Alman toprakları üzerinde bizden öç almak istemelerine rağmen, umutsuz bir direnişe girmemizi bekler gibiydiler. Ayrıca zaten çok zayıf düşmüş kuvvetlerimize karşı zırhlı birliklerini ve hava kuvvetlerini de hesaba katıyorlardı.

Artık gürültücü patırtıcı piyade hatlarına pek az rastlamıyordu. Bolşevikler de Avrupai tarzda dövüşüyorlar, yani bir zamanlar onların soluğunu nasıl kesmişsek öyle saldırıyorlardı. Bu tarz bizim görevimizi kolaylaştırmıyor, tam tersi oluyordu.

Bu akşam her şey sona mı erecekti acaba? İvan bu gece bizi ezip geçecek ve iki yıldan beri korku ve kan saçan binlerce kilometre üzerindeki kovalamaca böylece bitecek miydi? Kimbilir, belki de! Ne isteyeceğimizi bilemiyorduk artık. Ama gece sona erdi. Şafak söktü; yeniden kaygılarımız uyandı. Bu kaygılar dehşete, sonra da paniğe dönüştü. Yer gök sarsılıyor, devamlı yağan yağmur bile bu sarsıntıları dindiremiyordu. Tırtıllarının gıcirtısından ve savaş araçlarının aralıksız gürültülerinden doğuyordu bu sarsıntılar. Bir tank birliği, Rus piyadesinin beklediği, sessiz köye doğru ilerliyordu.

Tanklara karşı savunma gücümüz olmadığını biliyorduk. Sadece birkaç tanksavarımızla, Panzer füzemiz vardı; bunla-

rın da, duyduğumuz gürültüye göre çok büyük olması gereken tanklara karşı koyamayacağını biliyorduk. Korkudan ve soğuktan tüylerimiz diken diken olmuştu; artık çok alışkın olduğumuz gibi çabucak, düşmanla bağıntıyı kesme hazırlığına giriştik. Hepimiz yayaydık; sadece bizimle komutanlık arasında haber ulaştıran iki motosiklet vardı. Her silahla on piyade eri bağlandı ve sessizce çekmeye başladılar. Bizim taraftan duyulan herhangi motor sesi Ruslara geri çekilmekte olduğumuzu belli edebilirdi. Ancak kızılorderililerde görülebilen bir sessizlik içinde çekilmeye başladık; sadece birkaç gözcü bırakıldı.

Üç takıma ayrılıp birbirimizden uzaklaştık. Çok genç olma karşın, takımın komutanı olmuştum; maiyetimdeki beş arkadaş çevirdim bakışlarımı; gözlerini motor homurtularının geldiği güneye dikmişlerdi. Lensen seslendi. Daha aşağıda vadideki birkaç yapıyı işaret ediyordu. Besbelli bir çiftlikti bu. Ardından koştum. Üçüncü takım yol üzerinde bir sığınak arıyordu.

Rüzgâr bir bora halini almış, ilk kar taneleri dökülüyordu. Tam bu anda biraz önce ayrıldığımız mevzilere Ruslar mermi yağdırmaya başlamıştı. Bir kilometre kadar ötedeki köyün evleri üstüne ağır havan topları mermi yağdırıyordu. Yanımdaki iki ere, kökünden sökülmüş kocaman ağaç gövdeleri arasındaki bir mevzii gösterdim. Hemen oraya sığınıp biraz daha derine girebilmek için çabucak toprağı kazmaya başladılar. Solda, yüz metre kadar ötede, bir çiftliğin önünde Lensen'le arkadaşını seçer gibi oldum. Ruslar köyü silip süpürüyordu; tam zamanında çıkmıştık oradan.

Üzerinde duman tüten yıkıntılar arasında ilerliyordu tanklar. Korkunç derecede uzayıp gidiyordu dakikalar. Elimizden geldiğince düşünmemeye çalışıyorduk.

Hepimiz kaçmak ya da tehlikeye doğru koşmak isteğini duyuyorduk. Bütün bunların yanlış olduğuna inanmak ya da bir an önce ölmek istiyorduk. Tek bir Bolşevik Alman toprağına ayak basamazdı! Ama işte binlercesi bu topraklar üstünde zaferin tadını çıkarıyordu. Ve bu binlere karşı biz sadece on sekiz kişiydik.

Sonra ortaya çıktılar. Önce on kadardılar. Üçüncü grubun

gözetlediği yolu izlediler.

Bunların ağır ağır ilerlediğini gören üçüncü grup görevini yaptı. İlk tank, üçüncü grubun iki Panzer füzesinin yirmi metre ilerisinde durdu. Mermilerden biri gelip öndeki siperliğe saplandı ve içindekileri öldürdü. Öbürleri ağır ağır hareket ediyor, tepenin yamacına saldırıyordu.

«Bunlar da bizim için,» diye mırıldanmaktan alamadım kendimi.

Üçüncü gruptaki arkadaşlarımız ormana doğru kaçmak istediklerinden tepeye tırmanmaya başladılar. Peşlerine düşen bir tank neredeyse onlara dokunacak kadar yakından ilerliyordu; onları bir anda taradı. Koruma durumunda olan savunucuların sonu da aynı oldu; üçüncü grup da bir iki dakika içinde taranmıştı.

On on iki tank homurdanarak ilerliyorlardı yolda. Bir saat önce bu yoldan yaya olarak bir bölük geçmişti. Onlara ulaşabilmemiz çok şüpheliydi. Vadide beş tank daha ortaya çıktı; dosdoğru çiftliğe ve Lensen'in üstüne gidiyorlardı.

Lensen ve arkadaşları yirmi metreden avlarına ateş açtılar. İki tank hareket edemez oldu; patlamalardan, vadiyi bitip tüketmek bilmez sesler sardı. Üçüncü tankın hedefinin biz olduğunu ürpererek görüyordum. Lensen grubundan ateş edildi ama hedefe ulaşmadı; neredeyse bizi öldürecekti. Tank bir an gürlledi ve beş metre ötemdeki binayla arkadaşımı havaya uçurdu. Yarı yarıya toprağa gömüldük ve bir an için hiçbir şey duymaz olduk. Üç tank mermi yağdırarak saldırıya devam ediyorlardı. Besbelli savunma kuvvetlerinin evde yuvalandığını sanıyorlardı. Yolda iki T-34 görüldü, yoldan ayrılp Lensen'in bulunduğu yere yöneldi. Bize epey uzak olmasına karşın Smellens silahını yüz elli metreden hareket eden bir hedefe boşalttı. Mermi son tankın iyice yakınından geçip gitti. Yerimizi belli etmiştik. Bir tank ateş püskürerek bize doğru gelmeye başladı.

Aşağıda Lensen'le, çelik ve ateş kusan dört canavarın savaşı sürüp gidiyordu. Son bir patlama duyuldu. Lensen'in sığınağına en yakın olan tank kendi eksenini etrafında döndü ve ardından gelen tanka çarptı. Duman ve alevlere korkunç insan

feryatları karışıyordu. Bir T - 34 Lensen ile arkadaşlarının bulunduğu çukurun üstünden geçti.

Böylece Lensen, istediği gibi, Prusya topraklarında can verdi.

Bize gelince korkudan tir tir titriyorduk. Tanklar yollarına devam etmek üzere uzaklaşıyorlardı ama şimdi de piyadenin gelmesi korkusuyla kan ter içinde kalmıştık.

Lindberg ve benim takımındaki altıncı ere ne olmuştu? Belki de tankın paramparça ettiği binanın yıkıntıları arasında ezilmişlerdi. Şimdilik bunun dışında bir şey düşünemiyordum. Yoldaki grubun da yok olduğunu ve zavallı Lensen'in korkunç bir şekilde öldüğünü biliyordum. Koruyucularına ne olmuştu? Onlar da yıkıntılar arasında paramparça mı olmuşlardı acaba? Çılgınca düşünceler dolaşıyordu kafamda. Bu kül rengi topraklar üstünde düşüp kalmak ağır geliyordu insana. Kaçmak düşüncesi kafama takılır takılmaz gerçekleşmesi mümkün olmayan bir sürü imkânsızlıklar çıkıyordu önüme. Soldaki çam ormanına sığınabilmek için üç yüz metre kadar açıkta yol almak gerekiyordu. Yolun yarısına varmadan enselerdi Ruslar beni. Tankların çıkardığı yangınların dumanları da havaya doğru yükseldiği için toprağı örtmüyordu.

Bir an tuzağa düşmüş gibi hissettim kendimi. Buradan kurtuluş yoktu. Buna öylesine inanmıştım ki, arkadaşımın koluna çılgınca yapıştım ve kafama bir kurşun sıkmasını istedim. Tıpkı benim duyduğum bunalımla altüst olan yüzünü bana çevirdi.

«Hayır,» diye mırıldandı. «Hayır, dünyada yapamam bunu. Ama istersen sen öldür beni, sen öldür.»

Korkunç bir durumdaydık. Kinle, tiksintiyle ve iğrenerek bakıyorduk birbirimize. Her birimiz içinde bulunduğumuz anın sorumluluğunu ötekine yüklüyordu.

«Gebereceğiz burada domuz herif!» diye homurdandım. «Vur beni, emrediyorum sana.»

«Hayır, hayır, yapamam,» diyordu ağlarcasına.

«Yalnız kalmaktan korkuyorsun da ondan.»

«Evet, sen de korkuyorsun.»

«İyi ama başka çare kalmadığını görmüyor musun?»

Bir savaş uğultusu duyuldu. Sesler kuzeyden, yani ardımızdan geliyordu.

«Bölüğe yetiştiler herhalde, bok herifler,» dedim.

Uğultu sürüp gidiyordu. Hiç kımıldamadan, çıt çıkarmadan birbirimize bakıyorduk. Söyleyecek hiçbir şey yoktu. Çok eskiden söylenmişti ne söylenecekse.

Sonra iki erim yanımıza geldi. Lindberg de ölmemişti. Hepimiz aynı çukurda buluştuk. Tam bu sırada içimizden biri, binaların yıkıntıları arasından birtakım insanların sıçraya sıçraya sol yanda yüz elli metre ilerdeki ormana kaçmaya çalışdıklarını gördü.

«Nolur oraya gidelim biz de. Ruslar nerdeyse gelir,» diye Lindberg yalvardı.

«Söylemesi kolay,» dedim. «Bak bir kere açıkta gideceğimiz yerin uzaklığına. Ruslar mutlaka görürler bizi.»

Kimse sözüme karşı çıkmadı. Gözler bir çam korusuna, bir köyün kenarına, bir bana çevriliyordu. Bana emanet edilmiş olan grubun kaderini elime almak sorumluluğunu yüklenerek kesin ve azimli kararlar vermeliydim. Benden harekete geçmek için işaret bekleyen insanlara hiçbir şey diyemiyordum. Lensen'in bana savurduğu küfür, bana teslim edildiği halde beceremediğim komutanlığı hedef alıyordu.

Bir komutan otoritesiyle veremediğim kararı arkadaşlarımla vereceğini hissediyordum. Yoksa korkağın biri miydim ben? Ben de korkusunu açığa vuran, çok kez içlerlediğimiz Lindberg gibi ödle miydim?

şimdi şu önemli anda, tüm umudumu yitirmiştim. İnsanlar hakkında ve kendi hakkımda beslediğim bütün umutları. Alkolün etkisiyle aşırı neşesi kedere dönen bir sarhoş gibi, her şeyin farkında olarak, hareketsiz duruyor, iğrenç yenilmez bir korku altında eziliyordum. Ama hiçbir şey gelmiyordu elimden. Gerçekliği ta yüreğimi en derin yerinden yaralayan bu durumu asla unutamam.

Durumumda hiçbir değişiklik olmadan dakikalar geçiyordu. Her türlü çılgnlığı yapmaya hazır o beş umutsuz insanın ortasında korku gittikçe bütün benliğimi kaplıyordu; olduğum yerde mihlanmış kalmıştım. Gözlerim artık her an belirivere-

cek olan dış tehlikeyi görmez olmuştu. İçime çevrilmişti, benliğimin ta derinliğine ve orada acıdan, yıkıntıdan başka bir şey göremiyordum.

Yeniden birtakım tank sesleri, gıcırtilar ve motor gürültüleri duyuldu. Lindberg elinde olmadan doğruldu. Neler olacağını görmek istiyordu. Tüfeğini kaybetmişti, kendini savunmayı aklından geçirdiği yoktu. Kötü bir şey görmüş olacaktı; hendeğin ön tarafına yığıldı, onun da vücudu durmadan titriyordu. Hem ağlıyor, hem de kekeleyerek bir şeyler söylüyordu. Ta baştan beri arkadaşım olan bu adam avuçlarında iki elbombasının sapını sıkmaya başlamıştı. Ölüm dörtlüğe yaklaşıyordu. Şimdi Onun varlığını korkunç bir ürpertiyle hissediyordum.

Top yeniden her yanı dövmeye başlamıştı. Yanı başımızdaki patlamalar kafamızı büsbütün düşünemez hale getirdi. Artık hiçbir şeyi anlayacak durumda değildik. Gittikçe yaklaşan bir taşıtın gürültüsünü duyuyorduk. Hafif silahların çatırtısı devam ediyordu. O arada birtakım konuşmalar duyar gibi olduk. Kulaklarımıza inanamıyorduk. Yıkılan binanın arkasında hâlâ motoru horuldayan tankta Almanca konuşulduğu duyuluyordu. Makineli tüfek çatırtıları arasında yine tank sesleri geliyordu. Hepimiz korkudan vücutlarımız taş kesilmiş olduğumuz yerde duruyorduk. İçinde bulunduğumuz hendeğe bir adam eğildi. Bir subaydı bu. Bir Alman subayı. Onu belli belirsiz görmüştük. Belki de ölü sanmıştı bizi. Yoluna gitti. Yalnız iki dakika sonra iki onbaşı içine saklandığımız çukura geldi; kuzu gibi arkalarından gittik.

Öngörüldüğü şekilde Alman karşı saldırıları devam ediyordu. Bu saldırıları iki zırhlı SS alayı yürütmekteydi, bu birlikler Ruslara yandan hücum ederek büyük zayıat verdiriyordu. Köy geri alınarak birkaç gün için elimizde kaldı. Sonra geri çekilme devam etti.

BÖLÜM XVII

Memel

Kuzeye doğru çıktık. Courlande cephesiyle bağıntı kurmak olanaksızdı. Tümenden arta kalanlar yavaş yavaş birleşiyordu. Kuzeydoğuda cepheyi yeniden kurmak isterken tümen büyük kayıplara uğramıştı. Bu sırada Ruslar büyük bir atılım- la daha güneyde Baltık'a varmışlardı.

Bütün sivil Prusya halkı Sovyetler'in ilerleyişi karşısında büyük dalgalar halinde kıyı bölgesine doğru kaçıyordu. Bizim önümüzde yapılabilecek iki şey vardı: Güneye doğru sarkıp birçok Sovyet ileri noktası arasından kendimize bir yol açmak ya da kuzeyde kurulan Memel cephesine kaymak. Tümen komutanlığı kısa bir sürede güneye gitmenin imkânsız olduğunu anlamıştı. Güney, Königsberg ya da belki Elbing demekti. Bu iki nokta tehlike altında olduğu gibi, bunlardan en yakını, bulunduğumuz noktadan yüz elli kilometre kadar ötedeydi. Yüz elli kilometre boyunca pek az başarı umuduyla savaşmak zorunda kalacaktım. En büyük halk yığınlarının topraklarını bırakıp akın akın kaçtığı bu bölgede hiçbir iase yardımı elde etmek olanağı da yoktu.

Bunun üzerine Memel'de karar kılındı. Bu kısa cephe uzun süreden beri kuşatılmıştı. Burada da kendimize ve kaçanlara bir yol açmamız gerekiyordu.

Gittikçe artan soğukta, kar fırtınaları arasında ayağını sürüyerek giden acıklı bir insan seliydi bu. Karmakarışık halde sürüklenen insanlara, verilen askeri emirlere rağmen, yardım

etmek, destek olmak, güven vermek zorundaydık. Elinde hâlâ askeri malzemeyi taşıyabilecek kadar bir motosiklet bulunan biri, buna açlıktan, soğuktan, korkudan tirtir titreyen birkaç çocuğu almak zorunluluğunu duyuyordu.

Köylerden, kasabalardan geçtik. Dört beş gün öncesine kadar buraların halkı tehlikenin yaklaşmakta olduğunu hissetmekle birlikte işlerine güçlerine bakıyorlardı, tıpkı barış zamanında olduğu gibi. İlk günlerde ihtiyarlar, kadınlar, çocuklar, kazmaya küreğe yapışıp topçu mevzileri, tansavar çukurları kazmaya çalışmışlardı. Ama bu fedakârca çalışmalardan hemen sonra panik halinde, bütün umutlarını kaybederek, korku içinde yollara düşmüşlerdi.

Ne zaman bir savunma olanağı bulursak hemen deniyorduk. Böylece zaferi kazandığını ilan eden düşmanı biraz oyalamış oluyorduk. Bu savunmalar için görevlendirilen birlikler, artık savaşa son verebileceklerini boş yere sanarak kendilerini feda ediyorlardı. Bu insanlar ölümü sevecek hale gelmişlerdi. Savaş yine devam ediyor, ateş hiç sönmüyor ve en somut duygular da canlılıklarından bir şey kaybetmiyordu. Düşman hattını yarıp Memel'e girebilenler herhalde orada öleceklerdi. Bu da bir teselli oluyordu, çünkü hiçbir askeri harekâtın anılmayacağı bir yerde geberip gitmekten daha iyiydi.

Sonunda tümen -yani üçte biri- kendine yol açtı. Yarma harekâtı sırasında bin beş yüz insan can verdi. Bu arada bizim tanıdıklarımızdan yirmi kişinin adı yaşayanlar listesinden silinmişti. Bunlar arasında Siemenleis'le Wienke de vardı.

Burada ele geçebilirdik. Hatta Rus kıskacının bize yol vermek için gevşediğini bile hisseder gibi olmuştuk. Buraya elle itilen kamyonlarla ve ortalarında bir konvoy sürükleyen tanklarla gelmiştik.

Memel hâlâ alevler, dumanlar, harabeler arasında yaşıyordu. Rus bombardıman uçaklarının hücumları, ağır topçu ateşi, durmadan yağan kar ve korku içinde yaşıyordu.

Ama bir kez daha gördüklerimi anlatmak için kelime bulmakta çok güçlük çekeceğim. Bana öyle geliyor ki, bütün sözler boş şeyleri ifade etmek için kullanılıyor. Benimse Prusya savaşının nasıl sona erdiğini anlatmaya gücüm yetmiyor. Fran-

sa'da sonradan benim de katıldığım Alman birliklerinin önünden halkın kaçışını, anaların yavruları için çiftliklerden süt istediklerini, devrilmiş arabaları gördüm. Hatta bir kere Montargis dolaylarında makineli tüfek ateşine tutulmuştum. Ama bütün bunlar bende baş döndürücü bir kaygı bırakmıştı yalnızca. Tıpkı olaylı geçen bir yolculuk gibi. Hem sonra o zaman hava güzeldi. Burasıysa soğuk, kar yağıyor, her yer harabolmuş. Kaçan insanların binlercesi ölüyor. Yardımına giden de yok bunların. Alman ordusunun arkasında ilerleyen Sovyet birlikleri arasında kalan bu insanlar top mermileriyle, tankların altında kalarak dehşet içinde can veriyorlar... Evet, Memel çıkmazına sapanmıştık. Yirmi kilometre çapında bir yarım dairenin içindeydik. Sırtımızı donduran rüzgârlarla, koyu bir sisin çevrelediği Baltık denizine varmıştık. İşte böylece, gittikçe daralan bu yarım daire içinde, bir mucize sonucu olacak herhalde, bütün kış boyunca kalabiliştik. Sürekli olarak Rus bombardımanları, biz zayıf düştükçe sıklaşan hücumlar altında yaşıyorduk.

Bir harabe yığını haline gelmiş olan Memel, Doğu Prusya'dan kaçan bu halkı barındıracak durumda değildi. Devede kulak denilecek kadar az bir yardımda bulunabildiğimiz bu insan kalabalığı hareketlerimizi felce uğratiyordu. Bu yarım daire şeklindeki savunma alanında, eski seçme birlikler, volkstrum kıtaları, savunmada yardımcı olarak kullanılan sakatlar, kadınlar, çocuklar, bebekler ve hastalar buz üstünde, yangın ateşleri ve mermi yağmuru altında cehennem azapları içinde kıvranıyorlardı. Gün geçtikçe yiyecek tayınları da azalmıştı. Arada bir beş kişiye verilen yiyecek, bir öğrenciye kahvaltı olamazdı. Faciaların görünmesine biraz engel olan sis arasında düzeni bozmama ve kısıntı emirleri verilip duruyordu. Gece gündüz, tıklım tıklım insanla dolan gemiler Memel'den hareket etmekteydi. Durdurulmaya çalışılan ama devamlı iskelelere hücum eden bu mülteciler akını, en çok hava bombardımanlarının hedefi oluyordu. Bombardımanlarla boşalan safları yeniden perişan insan kalabalıkları dolduruyor, bunlar her şey pahasına insan gücünü aşan bu inatla bir gemiye atlayabilmeyi umuyorlardı. Herkese sabır öğütleniyor, bunun yanı sıra da son derecede kısıntıya başvurmak gerektiği hatırlatılıyordu.

Bütün bu dayanılmaz yokluklar altında ezilen insanlar arasında ihtiyarlardan, kadınlardan kendilerini öldürenler vardı. Bize hep dayanma, dayanma zorunluluğundan söz ediliyordu. Ne pahasına olursa olsun dayanma. Denildiğine göre, nasıl olsa deniz yolundan kurtarılacaktık buradan. Başkomutanlığın belki de başka bir düşüncesi vardı. Belki de Memel kalesini bir köprü başı yapmak üzere elde tutmayı düşünüyordu. Bu düşünceye göre de Rus ilerleyişi durdurularak karşı saldırılara buradan geçilecekti.

Bu, boş hayalden başka bir şey olamazdı. İçinde bulunduğumuz cehennem azaplarına katlananlardan hiç inanan yoktu buna. Bununla birlikte boşaltılan sivillerin yerine hâlâ Memel'e silâhlı kuvvetler çıkarılıyordu. Bize göre, bu kuvvetler sadece mevzilerimizi korumak üzere gönderiliyordu. Bir karşı saldırı o denli inanılmaz bir şey gibi görünüyordu bize.

Şimdi büyük bir inatla dövüşüyordu burada. Bütün amaç ve tek umut, son sivil de gönderildikten sonra askerlerin de gemilere bindirilip kurtarılabilceğiydi.

Büyük fedakârlıklar yalnızca hiç olmazsa bir mavnaya atlayabilme umuduyla yapılıyordu.

İşte bu büyük fedakârlıklar pahasına Memel dayanıyordu. Savunma cephesinin gittikçe daralması bir bakıma karadan gelen saldırıya daha yoğun bir şekilde karşı koymamıza yarıyordu. Ama Sovyet bombardıman uçaklarının hücumlarına karşı uçaksavar kuvvetlerimiz çok zayıftı. Bunun için ardı ardına hava saldırılarına uğruyorduk.

Sonunda bir gün, bizim şu ünlü tümenden bazı birlikler, belirli bir noktada bir araya getirildi. Bize saldırı silahlarıyla, adam başına iki kutu konserve bağışlandı. İçindekilerin önemi yoktu. Bazılarında bir kilo elma marmelatı, bazılarındaysa bir kilo margarin vardı. Bu besin dağıtımı, yalnızca saldırıda kullanılacak birlikler içindi. Evet, ne kadar inanılmaz gibi görünürse görünsün, buradan bir saldırı yapılabilirdi. Craz ve Königsberg cephesiyle bir temas kurulmasına çalışılacaktı. İleri hareketi hâlâ sağlam kalmış birkaç tank destekleyecekti. Courland'de bozgunundan kurtulan malzemeye Almanya'dan gelen malzeme de vardı. Geniş koyu çerçeveleyen bir yol üzerinde bulu-

nan Memel'den on beş kilometre ötedeki bir köyün ele geçirilmesi söz konusuydu. Harekâtı yöneten komutanlık bu iş için korkunç bir havayı seçti. Hem kar, hem yağmur yağıyordu. Hava şartları öylesine elverişsizdi ki, Sovyet topçusu durmadan bizi hırpalayan ateşini kesmek zorunda kalmıştı.

On iki kadar kirli gri tank karanlık bir kadere doğru öne geçerek ileri atıldı. Yan tarafındaki sefaletimizin simgesi olan kara haç güçlkle görülebiliyordu. İçinde kısa dalga telsiz alıcısından Walkyrie'lerin maceralarını anlatan melodiler yayılıyordu. En büyük fedakârlığı göze alabilmek için gerçekten buna ihtiyaç vardı. Külüstür kamyonlar da bunları izliyordu. Bir zamanki Panzerlerin yerini alan bu taşıtlara toplar ve ağır makineli tüfekler yerleştirilmişti. Deniz ve hava kuvvetlerinden arta kalan erlerin de katıldığı piyadeler, bu taşıtları koşarcasına izliyorlardı. Benim grupta Wiener'le Halls da vardı. Buna çok seviniyordum. Üçümüz de karoseri yok olmuş bir otobüsün şasesine asılmıştık.

Aldatıcı bir kolaylıkla, birliğimiz tıpkı bir geçit törenindeki gibi sıralanmış tankların karargâhıyla karşılaştı. Rus askerleri bu umulmayan baskın karşısında kampı bırakıp gittiler. Bura'yı, yalnız Alman askerlerinin sırrını bildiği bir yöntemle ateşe verdik. Burada ele geçirdiğimiz akaryakıt, hareket ettiğimiz zaman saldırımızdan elde etmeyi umduğumuz sonuçtan daha fazlasını başarabileceğimize inandırıyorlardı bizi. Yüzlerimizi kamçılayan kar fırtınasına rağmen kafilemiz ilerliyordu. Birkaç Rus birliğini daha, gafil avladık. Fakat ne yazık ki, düşman Memel dolaylarında derinliğine yığınak yapmıştı.

İlk karşı darbeyi yedik ve şu bizim maceralı seferimiz hemen olduğu yerde durmak zorunda kaldı. Rus tepkisi kendisini duyurmaya başlamıştı. Az sonra korkunç bir atış sağnağına tutulduk. Herhalde en yakın üslerdeki Rus tankları üstümüze cullanmak üzere harekete geçmişlerdi.

En tehlikeli an, denizden topçunun salvo ateşi başlayınca gelip çatmıştı. Havanın kötülüğü yüzünden bu ateşi açan gemileri göremiyorduk, ama bunlar Rus kuvvetleri üzerine bizim için kurtarıcı olan güllerini yağdırıyorlardı. Bunlar, saldırımızı desteklemek üzere gelmiş iki üç Alman destroyeri ya da

torpitosuydu. Görüş uzaklığının sıfır olmasına rağmen, ileri karakoldaki zırhlı araçların telsizle düzenlediği bağıntı sayesinde savaş gemilerimizin atışları daha etkili olmaya başlamıştı. Aynı zamanda yürütülen bu harekât sayesinde Rus hamlesi az çok önlenebilirdi. Belki de içerilerde hareket halinde bulunan Ruslar, bu atışları yanlış değerlendirerek, kuvvetli bir kara topçusuna sahip olduğumuzu sanmışlardı. Gelgelelim bu, hiçbir şeyi halletmiş değildi. Sovyetler bize karşı daha güçlü araçlar kullanmaya başladılar. Akşama doğru, zayıf hareketimiz yandan, on kilometrelik bir cephe üzerinden saldırıya uğradı. Bu bizim kaldırabileceğimizden çok daha büyük biraskıydı.

Son ve efsanevi hücumumuzu yönelttiğimiz yoldan ayrıldık. Motorlu araçlar başka yere gidemedikleri için bu yolda kaldı; Rus topçusu ateşini sıklaştırdığı ölçüde de parçalandı. Binbir ışıkla çizik çizik görünen gece karanlığında, Alman askerleri şaşkına dönmüş bir halde, kumluklarda bir kovuktan ötekine koşuşup duruyorlardı. Memel'e doğru attıkları her adımın kendilerini güvene kavuşturacağı inancındaydılar. Uğradığımız bozgun yetmiyormuş gibi, kafilemiz iki kilometrelik boş bir arazi parçasını aşmak zorundaydı. Oysa daha o sabah oraya kendi elimizle mayın döşemiştik.

İlk araçlar bu cehennem alanına dalmıştı. Ruslar atışlarını henüz tam ayarlayamamışlardı. Fakat ikinci akın daha iyi yerini buldu. İki taşıt tam ortasından isabet alarak paramparça oldu. Öteki iki tanesi de mermi parçalarıyla kalbura dönerek, daha az tehlikeli kesime doğru ilerliyordu. Arabaların enkazı yolu tıkamıştı. Açmak için bizi ileri sürdüler. Ruslar şimdi yaklaşmış, bizi bomba yağmuruna ve makineli tüfek ateşine tutmaya başlamışlardı. Korkudan çılgına dönmüş bir halde olmamıza rağmen, çakıllı kumsal üzerinde sürünerek ateşe ateşle karşılık vermeye çalışıyorduk. Bize sığınak olabilecek hendekler mayınlanmıştı. Kendi kazdığımız tuzağa düşüyorduk. İçimizden birçokları gözleri gökyüzünde, kollarını göğüslerinin üstünde kavuşturarak bu hendeklere yuvarlanmışlardı.

Sonunda bu bozguna sağ kalabilen pek az kişi, geçidi kapayan araç yıkıntılarının yanına varabildik. Çevremizde Rus-

ların fırlattıkları bombalar patlayıp zaman zaman geceyi aydınlatıyordu. Dört Rus tankı, hendeğin, şoseden daha yüksek olan kenarını sıyrıp geçti.

Geçerken de bizim arabaların, her gülle sağnağı altında gıcırdarak zıplayan döküntülerini de süpürdü. Biçimini tümüyle değiştirmiş olan bu sac yığınının dibine kendilerini kurtarma umuduyla sığınmış olan iki Alman askeri de bu arada sonsuz sükûna ermişlerdi.

Bu araç iskeletlerini yolun dışına atmak gerekiyordu. Ama biraz kımıldasak, parça parça olup orada kalacağımıza hiç şüphe yoktu. Bir kez daha Wiener, şu bizim kıdemli gruptan ayrıldı. Makineli ateşinin altında diz çökerek demir yığınının bir elbombası fırlattı. Wiener iyi hesaplamıştı. Üç tonluk bir kamyonu uçurmak için dört bomba atmak gerekti. Ne yazık ki içindeki yaralıları da birlikte uçurmuştuk. Eh ne yaparsın, savaş bu! **Heil Wiener!** Bizi bir kez daha çıkmazdan kurtardın!

Gece yarısına doğru, fırtınanın en şiddetli anında saldırıya katılan kuvvetin üçte ikisi yeniden Memel'e döndü. Soluk soğuğa ve soğuktan titreyerek siperlere çekildik. Kayıpların listesi bir deniz hamamının yıkıntıları arasında yapılıyordu. Sonra cephenin bize kadar gelen uğultuları arasında, savaş yorgunluğunu çıkarmak için dinlenmeye çalıştık.

Ertesi gün saat 11'e doğru, saldırıdan önce dağıtılmış olan tayınımızı tükettikten sonra yeniden savunma mevzilerine gönderildik. Bu koşullarda dinlenmemiz uzun süremezdi zaten. Bütün tehlikelerine rağmen, sivillerin gemilere bindirilmesi devam ediyordu.

Deniz kabarmış, bütün gemiler buz tutmuştu. İçine dolan insanlar da bunlar dalgakırandan çıkarken donmuş haldeydiler, gözlerine parçalanan buz gibi dalgaların serpintileri çarpıyordu, ama kimsenin yakındığı yoktu. Memel cehenneminden kurtulmak büyük bir kazançtı onlar için.

Biz askerler, Rusları kente sokmamaya çalışıyorduk. Bize yemek, cephane, giyecek ve ilaç gönderilmişti. Bazı günler Rus saldırıları zayıflar gibi görünüyordu. Sovyet ordularının daha güneye, Königsberg'e, Heiligenbeil'e, Elbing'e yöneldiklerini ve son zamanlarda Gotenhafen'in gittikçe daha çok tehlike altın-

da olduğunu bilmiyorduk. Ruslar Prusya'ya daha derinliğine dalabilmek için bir süre Memel'i kendi haline bırakmış görünüyorlardı.

Birkaç gün sonra Rus bombardıman uçakları yeniden göründü. Kimse şaşmamıştı buna. Hava düzeldiği için böyle bir şeyin olacağı kestirilebilirdi. Sızlayan tabanlarımızın üstünde yalpalayarak bulabileceğimiz bir sığınağa doğru koşuyorduk. Yerde beton sığınaklar hastane olarak kullanıldığı ya da yaralılarla dolu olduğu için, ya harabelere ya da güllerin açtığı çukurlara sığınabiliyorduk. Şimdi tepemizde kırk kadar Sovyet uçağı hayada daireler çiziyordu. Kuzey filolarının ardından başka uçaklar da çıktı. İskelelerde gemilere bindirilip buradan götürülmesi beklenen askerler, havadan yağın bombalara rağmen yerlerinden kımıldamıyorlardı. Kimse yerini bırakmak istemiyordu. Umut onlar için ölüm korkusundan da güçlüydü.

Uçaksavar topları her taraftan çatırdıyla harekete geçmişti. Geminin bölgesini olsun koruyabilecekler miydi? Hayır, Sovyet uçakları şimdi buz kesilen havayı titreterek, alçaktan uçarak bombalarını yağdırıyorlardı. Onları soğuktan kazık kesilen parmaklarımızı oğuşturarak seyrediyorduk. Uçaklar, bir harabe yığını halindeki kentin, sert rüzgârın altında yatan otlar gibi yere doğru eğilen insanların üstünden geçiyorlardı. Daha az hedef göstermek için demir alan iki kıyı gemisi üzerinde uçuyorlardı.

Günler geçip gidiyordu. Memel artık yalnız strateji haritalarında vardı. Cephe daralmıştı. Bununla birlikte pek çok insan gemilerle kaçırıldı. Ana yine de geride binlerce kişi kaldı.

Ne kadar zamandan beri buradaydık? Bilmiyorum. Kimse bilmiyordu ve dünyada kimse de bilemeyecekti bunu. Böyle bir akibete uğramak için doğmuşum gibi geliyordu bana. Memel yaşamımın son durağı olacaktı.

İçine saklandığımız mahzenden çıkıp, topları paramparça olmuş bir uçaksavar mevziinin kulesine sığındık. Pılımı pırtımı bir köşeye koydum. Halls da oraya kendininkileri koydu. Öteki arkadaşlar da buraya yerleştiler. Bunlar arasında Wiener, Lindberg, Pferham da vardı; yedi sekiz kişi kadardık. Yeni yerimiz mahzenden daha az rutubetliydi. Bizi o mahzene yerleş-

tirmelerinin nedeni, buranın savunma mevzilerine yakınlığıydı.

İki kez daha hiçbir engele uğramadan mevzie gittik. Yarın da gideceğiz. Ama daha önce bu geceyi de geçirmemiz gerekecek. Bu kez İvan adamakıllı gözünü açtı. Bütün gün Memel'in son yıkıntıları da korkunç bir ateş sağnağı altında kaldı. Toprak zangır zangır titriyordu. Bütün geceyi aydınlatıcı füzelerin aydınlığı içinde geçirdik. Ortalık gündüz gibiydi. Sığınağımız ortasından çökmüştü. Şimdi her an ölümü bekliyorduk. Komutanımız Wollers kendini öldürmek istedi. Yer sarsıntıları arasında peşinden gidip kendisini geri getirdik. Bu hareket sırasında teğmen yerine biri öldü, ama kimin öldüğünü hatırlamıyorum şimdi. Rus tankları kıyıya ulaşmışlardı. Bu tanklar bizim küçük kampımızın siperleri yakınında bulunuyordu. Burada bulunanlar, ölmeden önce görevlerini yerine getirdiler.

Kumsalda dolaşan Rus tankları üzerine daha sonra bir ağır topçu ateşi açıldı. Bu ateş denizden yapılıyordu. Gece karanlığında topların ateşlendiği sırada birden fışkıran parıltıyı görüyorduk. Hafifleyen sis perdesi arkasından iki büyük savaş gemisinin yol aldığını görmüştük. Belirsiz silüetleri az çok fark ediliyordu. Nereden geliyordu bize bu yardım? Bunlardan biri **Prinz - Eugen** zırhlısıydı, öteki de aynı büyüklükte bir gemi. Hâlâ Memel'e sıkışıp kalanlar için beklenmedik bir yardımdı bu. Koca gemiler ağır toplarıyla tankları oldukları yere mihlamışlardı.

Sabahleyin yukarıda adı geçen mevzie gidecektik. Yorgunluktan her tarafım kırılıyordu. Ben de herkes gibi aralıklı olarak uyuyabildim. Bir garipti uykumuz da. Sönük fenerler gibi gözlerimiz açık olduğu halde uyuyorduk.

Göğsümde şiddetli bir ağrı duyuyordum. Ama içine gömüldüğüm uyuşukluktan çıkmam gerekiyordu. Ötekilerin de suratları bir başkaydı. Hepsinin rengi kül gibiydi, ölü benzi gibi.

Yola düzüldük. Ruslar şimdi vakit geçirmek için mermi yağdırıyorlardı. Bir mermi sağa, bir mermi sola. Bu geceki yer sarsıntısından sonra, bu bize şaka gibi geliyordu. Uzaklaştıkça ilk hattaki anlatılmaz karışıklığı görüyorduk. Beş altı metrelik çukurları ya da çıkıntıları aşmak zorunda kaldık.

Sonunda ölümler arasından geçerek şu uğursuz deliğe gel-

dik. Şurada, yüz elli metre ötedeiydi. Tepesini ve boş cephanesandıklarını görüyordum. Şimdi yine burada saatlerce donarak beklememiz gerekecekti. Sonu gelmez saatler... Belki de gerberip gidecektik, aslında ne çıkardı ki bundan? Çatısız sığınakta yine çivi kestik bütün gece. Allah kahretsin! Hâlâ yaşıyorum! Bu ihtiyar Wiener'e de ne oldu böyle. M. G.'sini bir çakıl kümesine yasladı, bizim çukurun ağzını başladı taramaya. Herkes bir deliğe çekildi. Halls benim yanımdaydı. Artık ona bakmaya cesaret edemiyordum. İhtiyarlamıştı birdenbire.

Dişlerini sıkarak, «Yakında görürsünüz ne olacağını!» diye söyleniyordu.

Bizim ileriki mevzii Ruslar işgal etmişti. Onlar bizi ateşe tutmadan, Wiener atik davranıp mermi yağdırarak onları susmak zorunda bırakmıştı. General olacak adammışsın Wiener. Führer bile olabilirmiş! Çünkü her tehlikede bizi ölümden o kurtarıyordu, Hitler değil!

Ruslar da az sonra bizim sığınağı mermi yağmuruna tutmaya başladılar. Hiç kımıldamadan duruyorduk. İşin kötüsü birtakım motor sesleri duyuyorduk; tepenin ardında demek ki tanklar vardı.

Winer de aynı düşünceye varmış olacak ki, silahını sürüyerek kendini ihtiyatla geriye kaydırdı.

Sol taraftan bir arkadaşı, «Geriye çocuklar!» diye bağırdı.

Geriye gitmek, ileri gelmek kadar tehlikeliydi. Kendimi cesaretlendirmek için ne düşünmeliydim? Annemi mi? Annem var mıydı ki benim? Bütün bunları görmem için biri beni dünyaya getirmiş olabilir miydi? Paula'yı mı? Sevginin şu evrende ne hükmü olabilirdi ki? Canımı mı? Ama canımın da ne önemi vardı? Halls için mi? Ama ona bakmaya cesaret edemiyordum. Wiener için eveet, Führer'imiz Wiener için bir kez daha cesaret göstermeliydim.

İki F. M.'imizin bulunduğu bir gülle çukuruna girdik. Ruslar siperler arasındaki yolu ve dolaylarını, yukarıda varlığını sezdiğimizizi söylediğim tanklardan top ateşine tutmuşlardı. Kuzeyde de güneyde olduğu gibi savaş yine ateşlenmişti. Ruslar şimdi siperler arasındaki yola ırmışlerdi. Bunu görmek korkunç bir şeydi. Korkudan ölmek için insanın bizim şimdiye

kadar görmüş olduklarımızı görmesi gerek. Wiener ateş etmiyor, bize bakıyordu. Biz de ona bakıyorduk. Âdetâ yalvarırca-sına ondan öğüt ister gibiydik.

Bize bakıyordu ve korkunç yüzünde felaketin dehşeti okunuyordu.

«Haydi basıp gidin!» diye bağırdı. Sesi kasırganın uğultusunu bastırıyordu. «Haydi çabuk basıp gidin buradan!»

Nemiz var, nemiz yoksa topladık ve çukurun dibine kaydır-dık kendimizi. Bir an duraklayarak Wiener'e bakmıştık.

Pferham ona, «Gel sen de!» dedi.

«Kapa çeneni papaz, sen de çek arabanı!»

Pferham'ın dünyada bir görevi vardı. Diretti.

«Haydi, rahat bırakın beni; tasalanmayın benini için. Bık-tım artık geri çekilmekten.»

«Wiener!»

«Bundan sonra yer yok bana dünyada. Anlamıyor musu-nuz?»

Kıdemli çılginca, sıçan yoluna giren Ruslara ateşe başladı. Pferham hâlâ sesleniyordu ona, fakat bombardıman sesini boğ-du. Ayaklarımızın altında yuvarlanan toz toprağın üstünde ka-yıyorduk. Bu Tanrının belası uzak mevzii tutma olanağı yok-tu. Neden Wiener bizimle gelmek istemedi?

Beş dakika sonra havan topları ve tanksavar mevzilerine dalmıştık. Doğu tarafında, beş yüz metre ötede, ayrıldığımız yerden gökyüzüne karar duman sütunları yükseliyordu.

İskelelerde hâlâ bir geminin gelip kendilerini almalarını bekleyenler savunma noktalarına doğru geri sürüldü. Onlara cephe çökerse, bir daha herhangi bir geminin kendilerini kurtarmaya gelemeyeceği söylenmişti. Bunun üzerine çılginca bir çabayla Rusların, çile doldurdukları son sığınaklarını büsbütün yıkmaması için savaşıyorlardı.

Ertesi gece iskeleye hayalet gibi bir gemi yanaştı. Can çe-kişenler kalabalığı denize doğru koşuyordu şimdi. Biraz daha yaklaşabilmek için dövüşüyorlardı birbirleriyle. Artık hiçbir emir önleyemezdi onları. Kaldı ki, subaylar da aynı durumday-dılar. İnsanlar yapacak başka bir şey olmadığı için dövüşüyor-

lardı. Fakat bu gemi insanları götürmek için gelmemiştir. Yiyecek istemek için geliyordu! Evet, galiba elimizde üç ay dayanacak kadar yiyecek varmış. Her an buralardan ayrılmak zorunda kalabileceğimizden, bu yiyecekler yok edilecekti. Daha güneyde açlıktan ölen binlerce insan vardı. «Elinizdeki unu bize verin!» Kıyıya birikmiş olan perişan insan kalabalığı bir deniz subayının bir hoparlörle söylediği bu sözleri işitmişti. Başka bir dünyadan gelmiş benzeyen bu adamın sözlerini dinliyorlardı. Gemiye elimizdeki yiyecek fazlası yüklendi. Birkaç yaralıyı da birlikte götürdü bu gemi. Kıyıdakiler gecenin karanlığına gömülerek derin bir sessizlik içinde oldukları yerde duruyorlardı.

Bizim dağınık grubumuz savunma alanının kuzeyine gönderildi. Gittiğimiz yer boydan boya orta falezleri kuşatan yüksek kıyılardı. Bu falezlerin yukarıları hâlâ bizimkilerin elindeydi. Toprağı kazılmış istihkâmlar iç taraftan çok, denize ateş etmek üzere yapılmıştı. Bununla birlikte Ruslar bu yüksek noktaları ateş altına alabilmişlerdi. Buraya henüz büyük kuvvetler göndermemelerinin nedeni, şuraya vuraya iyi nişancılarını yerleştirmiş olmalarındandı. Bunlar, bizim tırmandığımız kayalık kıyıları ateş altında tutuyorlardı.

Yüksek noktalardaki Alman mevzileri de nasıl bir mucizeyle bilinmez, hâlâ tutunabilmekteydi. Buralardaki askerler artık ne «Gross Deutschland» tümenindendi; ne de şu ya da bu uzmanlaşmış birlikten. Yukarıda da dediğimiz gibi, Memel'de kılmıdayan her şey yaşıyor ve yaşayan her şeyden de yararlanmak gerekiyordu.

Üstü başı dökülen bir subay, bizi peşinden sürükleyerek düşmanın girmesinden korkulan bir noktaya getirdi. Burası çok tehlikeli bir durumda olmakla birlikte asıl cephenin başı kadar tehlikeli değildi.

Ruslar kıyıya inerek, ta yukarlardan başlayıp bizi mermi yağmuruna tutuyorlardı. Bazen de havan toplarıyla dövdükleri oluyordu. O vakit kumlu toprağın altı üstüne geliyor; ölü ve diri arkadaşlar bu toprağın altına gömülüyordu. Buna karşılık mermiler bu yumuşak toprakta etkilerini kaybediyorlardı. Ruslar gönül eğlendirir gibi bize rahat soluk aldırıyorlardı. Eğer

kafalarımızın içi bomboş olmasaydı öfkeden çatlardı.

Her ne kadar soğuk da canımıza okuyorsa da doğa yine de bir yardımcı göndermişti bize. Yoğun bir sis, gece gündüz bulunduğumuz yeri perdeliyordu. Bazen Rusları arkalarından bile vurabiliyorduk. Kimi zaman da Ruslar'ın bize seslerini duyuracak kadar yaklaşıp bağırıyorlardı oluyordu. O vakit ben ve Halls, parmaklarımız tetikte bekliyorduk.

Geceleyin iki gemi geldi. Hayatlarını tehlikeye koyarak bir sürü asker binebilmek için iskeleye koştu. Biz çok uzakta olduğumuz için yetişemedik. Bir kez daha, başımız dönerek, nasıl güçsüz bir durumda bulunduğumuzu anlıyorduk; bu bizi büsbütün perişan ediyordu. Kaçabilen zavallılar savunmayı biraz daha zayıflıyorlardı. Eğer Rus akını bir başlarsa önüne geçilemezdi artık. Bu, korkunç bir kâbus gibi çökmüştü üstümüze. Böyle bir olasılığı düşünerek tir tir titriyorduk.

Halls, silahını kafasına çevirdi. Ona kendisinden daha büyük bir ıstırapla bakıyordum. Sonra karnı üzerine dönüp yüzü koyun yere kapandı.

Ertesi gün yine etrafı sis kaplamıştı. Cephede hiç ses yoktu. Belki de Ruslar hücumla hazırlanıyordu.

Halls ve Schlessen kıyıya doğru süründüler. Orada bir çukurun içinde zaman zaman kıyıyı döven dalgaların serpintileriyle yıkanan, toprağa saplanmış eski bir taşıt vardı. Büyük bir ihtiyatla onlara yaklaştım.

Halls yavaş sesle, «Bize yardım et, Sajer,» dedi. «Şu arabanın iç lastiklerinden biri lazım bize. Hiç bozulmamış üç tane var.»

«Cankurtaran simidi mi yapacaksınız?»

«Belki de bir sal. Alet yok elimizde. Süngünü kullan; bizim gibi yap ama dikkatli ol!»

Hasta kafamda hafif bir umut ışığı doğdu. Evet bir sal yapılabilirdi. Belki uzun süre suyun üstünde kalabilirdik. Belki de... Evet, bu belkiler bizim son şansımız olabilirdi. Elimizde hiçbir alet yoktu. Tekerlekleri sökmeden lastikleri çıkarmak

gerekliyordu. Ellerimiz titreyerek bu güç işe atıldık. Bize şişkin iç lastikler lazımdı, yoksa her şey bitmiş demektir. Pferham da yanımıza geldi.

«Delisiniz siz,» dedi. «Lastikleri çıkartsanız bile, patlar bunlar. Dış lastik bunların basıncına karşı koyuyor.»

Doğru söylüyordu. Akılsızlık ediyorduk. Ama kaçma fikrin-den vazgeçemezdik. Gerçeği söylediği için Pferham'ın suratına kızgın kızgın baktık.

Bunun üzerine Halls, «Tekerlekleri çıkarırız öyleyse, olduğu gibi bütün tekerleği,» dedi.

Pferham dayanamadı.

«Bu tekerleklerin yüzeceği çok şüphelidir.»

«Çeneni kapa!» diye öfkeyle Halls bağırdı. «Sen var git Tanrına sığın; benim daha çok inancım var bu tekerleklerle!»

Adam sustu. Ama yine de süngüsünün ucuyla somunları sökmeye çalışıyordu. Bu işi sona erdirmek için en azından iki saat gerekti. Bundan başka araba yana yattığı için, tekerleği kurtarmak üzere toprağı da kazmak gerekiyordu.

Fakat bu sırada Memel'in üstünde ölüm dansı başlamıştı. Ağır havan toprakları yok etme işine başlamışa benziyordu. Altımızdaki toprak sarsılıyordu. Ruslar belki de kentin geri kalan bölümünü ele geçirmişlerdi. Orada olup bitenleri düşünmeye cesaret edemiyorduk. Bütün dikkatimizi başladığımız gü-lünç işe vermiştik. Bununla birlikte iki kez bırakıp çukurlarımıza dönmek zorunda kalmıştık. Ruslar hemen her tarafa sızmışlardı, sisin içinde sürüklenerek ilerliyorlardı. Sığınakta, Halls'la ikimizdik. Gelişigüzel bize doğru gelen gölgelere belki dokuzuncu kez ateş ettik.

Akşama doğru bütün kent bir volkanı andırıyordu. Stalin toprakları durmadan uğulduyor, ateş yağdırıyordu. Sinirlerimizin dayanacak hali kalmamıştı. Şimdi biz sekiz kişi, tahtaları palas-kalarımızla tekerleklerle bağlayacaktık; ama bu sal hiç yüzme-yecekti belki de. Belki de bu yedi sekiz kişi az sonra birbirini öldürmek isteyecekti. Çünkü salın bu kadar insanı kaldırması kuşkuluydu.

Sonunda hazır oldu. Schlessen'le Pferham denize doğru ittiler. Hepimiz, aç kurtlar gibi bekliyorduk.

Pferham, «Durun, ben bir deneyeyim,» dedi.

Bir adım daha ilerledik. Pferham bize bakıyor, çok uzaklaşırsa kendisini vuracağımızı biliyordu. Memel'i mahveden bombardıman ışıkları arasında kımıldamadan duruyor, gözlerimizi saldan ayırmıyorduk... Pferham bütün fizik kurallarını hiçe sayarcasına denge kurmaya çalışıyordu, ama sal yavaş yavaş batmaya başlamış, su adamın beline kadar çıkmıştı. Şimdi papazın içinden o zalim Tanrısına yalvardığına şüphe yoktu. «Ah bir mucize olsaydı!» diyordu belki de. Ama mucizeler din kitaplarının sayfalarının arasındaydı. Şimdi etrafımızı saran ateş dünyasının zafer uğultularını duyuyorduk.

Pferham biraz sonra bulunduğumuz kıyıya çıktı. Kaputunun her tarafından sular sızıyor, tir tir titriyordu. Sonra yan başımızda yere çöktü, tutup sığınağımıza kadar sürükledik.

Gece, mor alevlerle yer yer aydınlanarak çakıyordu kentin üstüne. Az önce giriştiğimiz çılgınca işe sahne olan kıyı, zaman zaman cehennem ateşleriyle kızıla boyanıyordu. Volkssturm grubundan ayrılan bir çocuk korkusundan ölmüştü. Cesedi aramızdaydı, sanki hâlâ yaşıyormuş gibi. Yanımızdaki erlerden biri sanki etrafı saran ateşle büyülenmiş gibi, kalktı, ağır ağır Memel'e doğru yürüdü. Uzaktan ona bakıyorduk; sonra gölgeler ve ışıltılar arasında gözden kaybettik.

Artık hiçbir engeli rastlamadan Ruslar bizi baskına uğratabilirlerdi.

Öğleye doğru komutanımız Wolters, Memel'e gideceğini söyledi. Bu bir emir olmadığı halde biz de kalkıp ardından yürüdük. Yarı yolda yığılıp kaldık. Hiç gücümüz kalmamıştı, bir kilometre kadar yürüdükten sonra bitkin hale geldik.

Ta uzaklarda, doğuda hâlâ dövüşüyorlardı. Bizimkilerin hepsi nasıl olmuş da ölmemişlerdi? Ufukta kızılı kara bir bulut dolaşıyordu. Güneyde, iskelede de ateşin çatırdadığı duyuluyordu.

On metre ötemizden, iki büküm yürüyen birkaç kişi geçti. Birer hayaletle benziyordu bunlar. Belki Ruslardı... Belki de hayal görmüştü gözümüze.

Orada ne kadar kaldığımızı söyleyemeyeceğim. Kaç saat? Belki de birkaç gün ve gece. Memel'in sonunu insan ölçülerine göre hesaplamaya olanak yok. Bir kâbusun süresini kimse, hiçbir zaman belirleyemez.

Arada bir denizden sesler geliyordu. Denizden gelen her ses canlandırıyordu biraz sönen umutlarımızı. Uzaktan uzağa sesleniyorlardı sanki bize.

Bütün ışıklarını söndüren bir gemi karanlıkta yolunu arıyordu. Belki de bir boruyla bağıyorlardı. Vücudumuz zangır zangır titremeye başlamıştı.

Tüm gücümüzle, «İmdat! İmdat!» diye bağırdık.

Deliye dönmüştük âdeta. Hiç düşünmeden suyun içinde yürümeye başladık. Deniz suyunun soğukluğu bizi canlandırır gibi olmuştu. İçimizden bazıları yuvarlanıp dibe gidiyor, sonra doğruluyordu. Yüzebilmek için soyunmayı düşündük. Az sonra su çenemize kadar gelmeye başladı. Sisler arasından bir geminin belirsiz silueti görüldü. Boğazımız yırtılırcasına haykırıyorduk. Gemi kuma saplanmış da hiç kımıldamıyormuş gibi duruyordu.

Âdeta yarı boğulmuş bir halde, karşımıza çıkan kurtuluşa doğru yürüyorduk. Sonunda yüzerek, dalıp çıkarak, geminin kenarına kadar gelebildik. Birtakım insanlar bordodan sarkıp bakıyorlardı. Gemiciler bize halat ve ağlar attılar. Bize bir şeyler soruyorlardı ama hiçbirimiz cevap veremiyorduk. Bütün çabamızla elimize geçen bir şeye sarılmaya çalışıyorduk.

Suyun soğukluğu artık irademi sifıra indirmiş, duyduğum acılardan vücudum kazık kesilmişti. Elime geçirdiğim şeye yapışarak, bayılmamak için mücadele ediyordum.

Daha sonra ne olup bittiğini pek hatırlamıyorum. Bu küçük kıyı gemisinin küpeştesi üzerinde nasıl olup da soğuktan donmadığımıza şaşıyorum. Belki de gemiciler vücutlarımıza masaj yapmışlardı? Bilmem ki... Kafamda hâlâ tek bir şey vardı. Denizin ve geminin gürültüsünü bastıran, kıyıdan gelen savaş sesleri.

Gemi Pillau'a yapaştı. Bizi karaya çıkardılar. Birçoklarımız titreyerek, bir göçmen kalabalığının içine götürüldük. Bir yardım ekibi durumumuzla ilgilendi. Yerlerde birçok yaralı yatıyordu. Küçük limanda hummalı bir gidiş geliş vardı. Herkes elini çabuk tutmaya bakıyordu. Savaş henüz buralara gelmemiş olmakla birlikte, her an ulaşabileceği hissediliyordu. Kaldı ki, kuzey yönünden uğultular duyulmaya başlanmıştı bile.

BÖLÜM XVIII

Pillau, Kahlberg, Dantzig, Gotenhafen Son Çarpışına

Birkaç gün Pillau'da kaldık. Belki yirmi gün kadar. Hepimizin cepheye gönderilemeyecek durumda olduğumuz anlaşıldı. Hastaydık; bir sanatoryuma yatırılması gereken haldeydik.

Artık kafamız işlemez olmuştu. Ne bir şey hatırlayabiliyorduk, ne de sorulanları anlayabiliyorduk. Her ne kadar ateş hattına gönderilecek halde değilssek de, yine büsbütün görevsiz bırakılmamıştık. İnsanı alt üst eden binlerce göçmenin manzarası karşısında iki kolu ve iki bacağı yerinde olan hiç kimseye bir görev verilmezlik edilemezdi.

Binbir yola başvurarak binlerce insanın derdine derman olmaya çalışan yardım örgütü, ağır yaralılarla birlikte bize de elini uzatmıştı. Bu binlerce mülteci topraklarından göç ederken birçok feci sahneyle karşılaşmışlardı. Hâlâ yüzlerinde okunuyordu bunun izleri. Bundan başka Königsberg'den, Kranz'tan akın akın yaralılar, askerler de geliyordu. Bu insanlar bulabildikleri her yerde uzanıp yatıyorlardı, çok kez açıkta, buz gibi bir soğukta. 1945 Ocak başlangıcının bu dondurucu günleri bazı zavallıların acılarına son veriyordu. Pillau'a hâlâ gemiler geliyorlardı. Yolcularının dörtte üçü siviller, dörtte biri de yaralılarıydı. Bu zavallıların arasında da bir seçme yapılmaktaydı. Bütün varlıklarıyla hâlâ hayata dört elle sarılan bu insanlar içinde artık yaşamalarından umut kesilen yaralılar oldukları yerde ölüme mahkûm bırakılarak gemilere alınılmıyordu. Yaşamalarında az çok umut olanlar gemilere binebilme

şansına erişebiliyorlardı. Bunlar bizim safca hâlâ huzur bulduğuna inandığımız batıya gönderiliyorlardı.

Bu zavallılardan bazılarının başlarına gelenleri öğreniyorduk. Onlar da bizim çektiğimiz çileleri çekmişlerdi. Ruslar, bozguna uğrayarak kaçan Alman birliklerinin ardından Haff'a kadar ilerlemişlerdi.

Kış kendini göstermeye başlamıştı. Termometre - 20 dereceden yukarı çıkmıyordu. Bütün bu aç insanlar için ısının düşmesi durumu büsbütün tehlikeli bir hale sokuyordu. Kazılan mezarların sayısı gittikçe artmaktaydı.

Ağzına kadar tıklım tıklım dolu bir binadan etrafa, büyük çamaşır kazanlarında pişirilen bir çorbanın dumanları yayılıyordu. Binanın önünde gözün alabildiğine bir insan kuyruğu bekliyordu. Birbirine sokulan bu insanlar, donmamak için durmadan ayaklarını yere vuruyorlardı. Çocukların manzarası çok feciydi. Çoğu kalabalıkta kaybolmuştu. Annelerini çağıra çağıra solukları kesilmiş, durmadan ağlaşıyorlardı. Bunları toplayıp biraz ısınabilmeleri için kazanların yakınına götürüyorduk.

İşin kötüsü Haff körfezi de donduğu için gemilerin Pillau'a gelmesi büsbütün güçleşmişti. Bu yüzden buralara gelebilmek için buzlar arasından inanılmaz bir çabayla yürüyordu binlerce insan. Bu göçmen akınının biricik yolu Nehrung, Kahlberg, sonra Dantzig'den geçen daracık bir toprak parçasıydı. Bu sırada en dayanılmaz felaketlere, Sovyet uçaklarının hücumlarına uğramışlardı. Birbiri ardınca parçalanan buz tabakalarının yarıklarından arabalar, insanlar buz gibi suyun dibine çökmüşlerdi.

Ama hiçbir şey durduramıyordu bu kaçan insan akınını. Her belayı göze alarak yürüyor, yürüyorlardı. Sırat köprüsüne benzeyen bu yoldan her gün Pillau'dan binlerce insan uzaklaşıyordu.

Pillau'daki çalışma azaldığı için zorunlu olmayan yerlerin boşaltılmasına karar verildi. Königsberg'le Pillau arasındaki mesafe yirmi kilometreden fazla değildi. Kranz cephesi de gerilemişti. Bizim ileriye sürülmemiz de yakındı herhalde. İflas haline gelmiş yedek kuvvet almamıza karşın, yine de bizden bir

şeyler bekleniyordu. Bu yedek kuvvet en çok parçalanmış ya da yokedilmiş birliklerden canını kurtarabilen askerlerden oluşmuştu. Şimdi kimse «Gross Deutschland»ın artıklarının nerede olduğunu bilmiyordu. Yalnız biz hâlâ, lime lime ceketlerimizin kollarındaki şeritlerimizle ortadaydık. Hâlâ yanımda tanıdığım birkaç kişi vardı: İki parmağı uçmuş, sağ eli pis bir sargıyla sarılı olan Wollers, bizim somurtkan papaz Pferham; Schlessen ve korkudan henüz ölmemiş olan Lindberg ve de çoktandır tencerelerini bir yana bırakıp eline bir F. M. almış olan aşçımız Grandsk. Arkadaşım Halls de benimle beraberdi ve bütün bunlara tanıklık edecek olan ben. Yedi sekiz kişi kadar daha vardı ama adlarını hatırlamıyordum bunların. İşte bu bir avuç insan burada «Büyük Almanya» tümenini oluşturunuyordu. Bizim tümen tümüyle listeden silinmiş miydi? Hayır. Bir subay bize seslendi. Hepimizi acınacak manzarada bir manga düzenine sokup hazırol durumuna getirdi. Bu adam hâlâ disipline bağlılığını göstermekten vazgeçmemişti. Bu yüzbaşı metin olmaya çalışarak, bize Frische Haff buzlarının üstünden yürüyerek Dantzig'e gitmemiz gerektiğini, orada tümenimizden birçok askerin bulunduğunu söylüyordu.

Her şeyin yitirildiğini bilen bu adam yine de bir can kurtarmak için bir şeyler yapmak istiyordu.

Bunun üzerine bizim küçük grubumuz yola koyuldu. Birkaç kilometre genişliğindeki buz platformu üzerindeki karları şiddetli bir rüzgâr süpürmekteydi. Uzaktan denizin tatlı mırıltıları geliyordu. Ta ötede savaşın uğultuları durmadan sürüp gitmekteydi.

Akşamleyin Frische Nehrung'a vardık. Burada önce karşımıza yüksek ötlar arasına kazılmış bir uçaksavar yuvası çıktı. Başımıza gelenler yetmiyormuş gibi budalaca bir düşme sonucunda ayağımı incittim. Nehrung'a daha altmış kilometrelik bir yol vardı. Bu ayakla bu yolu alacaktım. Adam sen de! Talihin benden yüz çevirdiğini çoktan anlamıştım.

Kırık bir süpürge sapını koltuk değneği olarak kullandım. Bu yolda o kadar insan acı çekmiş ve canvermişti ki, benim uğradığım hafif kaza hiç kalırdı bunların yanında. Ancak ağır ağır ilerliyebiliyorduk. Buza gömülü dibi düz bir mavnanın için-

de birkaç saat dinlendik. Burada inleyerek uyumaya çalışan birkaç sivil de vardı. Başımı Halls'ın koltuğunun altına sokarak hiçbir şey düşünmemeye çalıştım.

Kahlberg'e ancak ertesi gün öğleye doğru varabilecektik. Bu kasaba «açız» diye feryat eden binlerce insanla doluydu. Çılgına dönmüş insanlar, kendilerine yiyecek diye dağıtılan unu yemiş yutmuşlardı. Süt konserveleri yalnız çocuklara dağıtılmıştı. Açlıktan bitkin hâle gelmemek için, iki avuç unla, içine birkaç çay kırıntısı atılmış kaynar suyu alabilmek için sonu gelmeyen kuyruklara girmek zorundaydık.

Frische Haff'ın buzlarını üç günde aşarak sonunda Dantzig'e geldik. Burada yüz binlerce göçmenin feci manzarası dışında her şey daha sakindi. Savaşın gürültülerinden uzak kalmıştık; savaş hâlâ güneyde sürüp gidiyordu. Ama çok uzakta da değildi. Zaten hava hücumları da eksik olmuyordu. Dantzig, Prusya'dan kaçanların son durağı olmuştu. Trenle ya da deniz yolundan batıya gidebilme umudu vardı hâlâ.

Wollers iki saatten beri camları kırık bir toplanma merkezinde bizim hangi birliğe katılacağınızı öğrenmek için bekliyordu. Ayak bileğimdeki şiş, postalımın derisinin sert kıvrımları arasında gittikçe daha çok ağrıdığı için acele etmeye hiç de niyetim yoktu.

Neufahwasser'e büyük bir gemi girmişti. Bir insan kalabalığı iskeleye akın etti. Gemi daha demir atmamıştı. Bütün bu insanlar dişlerini sıkarak iskeleye yanaşmasını bekleyeceklerdi. Her yerde olduğu gibi Dantzig'de de zamanın bir anlamı kalmamıştı artık. Ne kadar sabırla beklemek gerekirse gereksin, amaçlarına varabilmek için inatla, acılar içinde boyun eğerek bekliyordu insanlar.

Çocuklar korkudan buruşmuş yüzleriyle bir şey anlamadan, bir şey sormadan etraflarına bakıp duruyorlardı. Zaman zaman uyku bastırınca bulundukları yer neresi ve nasıl olursa olsun, kıvrılıp uykuya dahiyorlardı. Ama kâbuslu, huzursuz bir uykuydu bu.

Böylece bir emir bekleyerek iki gün geçirdik. Bulunduğumuz yerin camları kırık olduğu için burası da dışarı kadar

soğuktu. Donmamak için durmadan dolaşmamız, kolumuzu, bacığımızı hareket ettirmemiz gerekiyordu. Ben güçlükle yürüye bildiğim için arkadaşlarım beni, rüzgâr olmayan bir köşeye yerleştirmişlerdi. Kendileri binada dolaşıp duruyorlardı. Dantzig'de «Gross Deutschland» diye bir şey yoktu. Gottenhafen'deydi belki! Bu kasaba, körfez kapısından birkaç kilometre ötedeydi. Hiçbir şey sayılmazdı bu kadar yol ama ayağımın üstüne basamaz olmuştum.

Halls'ın yardımı ve koltuk değneğine dayanarak yine de bir süre yürüdüm. Yolda talih biraz yüzümüze güldü. Bir evden, yalpalayarak yürüyüşümüzü gören birkaç sivil yanımıza geldi. Bizi eve götürdüler. Evin içi sıcaktı, cennetin kapıları önümüze açıldı sandım... İçerisi, en çok doğudan gelen göçmenlerle doluydu; çocuklar duvarın dibindeki sıraya yan yana oturmuş, verilen bir oyuncağa kavuşmuşçasına, sessizce bu rahatlığın tadını çıkarıyorlardı.

Evde su vardı. Ev sahipleri yıkanabileceğimizi de söylediler. Wollers sivillere ayrılmış imkânlardan askerlerin yararlanamayacağını biliyordu. Elindeki yara âdeta çürümüş gibiydi; bütün vücudu da pisliğe batmıştı. Böyle bir temizlenme fırsatından yararlanmazlık etmedi. Ben bile ayağımdaki şişi içine sıcak su konulmuş bir kaba daldırabildim. İyi yürekli insanlar, ertesi güne kadar burada kalmamız için üstümüze düştüler. Akşamleyin de iyice karnımızı doyurdular.

Geceyi ılık bir mahzende geçirdik. Ama ne yazık ki, rahata alışık olmadığımız için bu saatlerin tadına doyamadık. Sık sık sığırayarak uyanıyorduk alarm veriliyormuş gibi. Yorgunluktan kurtulamıyorduk bir türlü. Lindberg uzun bir süre titredi durdu.

Halls yatarak uyursa öleceğini sanıyordu. Bunun için geceyi sırtını duvara dayayıp zaman zaman dalarak geçirdi. Benim bütün vücudum sızlıyordu. Her soluk alışımda tüm bedene bıçaklar saplanıyor gibi oluyordu.

Artık normal yaşayacak halden çıkmış mıydık yoksa? Belki. Yalnız bir şey bana çok yaradı. Üç kez şişen ayağımı sıcak suya sokabilmem sayesinde kısa bir süre sonra ağrıdan kurtuldum.

Daha gün ağarırken ilk Sovyet uçakları gökyüzünde belirerek limanı bombardıman etmeye başladı. Patlayan bombaların gürültüsü arasında ev sahiplerimize veda ederek Gotenhafen yoluna yeniden düzıldük. Bu yolda da uzun bir insan akını vardı. Bunlar da doğudan kaçıp bu yöne gidenlerdi. Dantzig'de kurtulamayacaklarını anlamışlardı. Başka kafileler de daha yukarılara yöneliyorlardı. Dantzig körfezini dönerek Hela'ya gideceklerdi. Burası Gotenhafen'in karşısında bulunan Dantzig kadar işlek bir limandı.

Yolda rastladığımız askerlere durumu soruyorduk. Kimse'nin bir şey bildiği yoktu; kimse bizim birliği görmemişti. Bize toplanma merkezine gitmemizi salık verdiler. Gittik ama, hiçbir şey sormadık. Çünkü buradaki memurların olaylardan haberi yoktu. Göçmenler arasında bir söylenti dolaşmaya başlamıştı. Birkaç gün önce büyük bir gemi batmış, içinde kurtulduk diye sevinen binlerce göçmen varmış. Herhalde bir denizaltı torpillemiştir, deniliyordu. O buz gibi soğuk, karanlık gecede meydana gelen bu faciyanın dehşetini gözümüzün önüne getirebiliyorduk. Hiçbir resmi bildiride sözü edilmeyen bu kazanın kurbanı olan geminin adının **Wilhelm - Gustloff** olduğu söyleniyordu.

Bizim birliğin nerede olduğunu bir türlü öğrenemiyorduk. Sonunda bir istihkâm taburuna verildik. Bu birlik, sivillerin de yardımıyla Zoppot'un batısında bir savunma hattı kurmaya çalışıyordu.

Otuz kilometre kadar içerilere girdik. Düşman mevzileri hakkında fikrim yoktu, ama o tarafa sırtımızı dönüyoruz gibi geliyordu bana. Tanksavarlarla uçaksavarların namluları güneybatıya, hatta batıya, yani biricik geri çekilme yoluna çevrilmişti.

Geçtiğimiz yerlerde Prusya köylüleri emirlere aldırış etmeden hayvanlarını kesiyorlardı. İyi de ediyorlardı. Çünkü bir süre sonra soğuktan donacaktı bu hayvanlar.

Grandsk da eski işine kavuşmuştu. Gönüllü sivil yamaklarıyla birlikte bir hangardaki mutfakta harıl harıl yemek pişiriyordu. İki taşıt Zoppot, Gotenhafen ve Dantzig'deki mevzilerimiz arasında mekik dokuyordu. Burada hazırlanan cephane,

küçük partiler halinde cepheye gönderiliyordu. 1945 yılının başlarında olduğumuz halde, savaş sonunun en tehlikeli bir anında bulunduğumuz bu günlerde ortalıkta büyük bir sükûnet vardı. Burada durmadan çalışıyorduk.

Sonra, şubatın sonlarında bir gün, dağıldığını sandığım bir örgüt bizi Gotenhafen'e çağırdı. Bizim «Gross Deutschland» tümeninden arta kalmış bazı askerlerden yeni bir birlik oluşturuldu. Bu askerler batıya gönderilmek üzere gemiye bindirildi. Demek ki, her şey yolunda gidiyordu. Bize çok iyi davranmış olan taburdan ayrılırken yeni arkadaşlarımıza veda ettik. Bu ayrılış bizi korkunç bir felaketten kurtardı. Çünkü sonra bu tabır tümüyle yok edilmişti.

Gotenhafen'de emir beklerken savaşın uğultularını çok yakından duyuyorduk. Rus askerleri kente on, on iki kilometreye kadar yaklaşıyorlardı. Geri çekilen birliklerimizle bunlar arasında kıyasıya bir dövüş oluyordu. Gülle yağmuru altında kalan köylerdeki siviller bağırarak kente koşuyorlardı. Kentte yenisinden çılgınca bir panik başgösterdi; limana akın eden siviller, büyük güçlüklerle sürdürülebilir düzeni altüst etmişti. Kentten ayrılmamızı sağlayacak bütün belgeler elimizde olduğu halde bizi bir kez daha toplayarak, bir gediği kapatmak üzere Zoppot yakınlarına göndereceklerdi. Denizden büyük Alman savaş gemileri Rusların bağıntı noktalarına ateş yağıdırıyorlardı. Toprak zangır zangır titriyordu. Sağlam kalmış camlar da savaşın temposuna dayanamayarak patlamıştı.

Bize, Hela'ya gitmek üzere gemilere dolan sivilleri düzene sokma ödevi verildi. Geri çekilen birlikler Gotenhafen'e gelmeye başlamıştı. Bu da artık bizim baraja güvenmemek gerektiğini gösteriyordu.

Bizi, cepheye açılan gediği kapatmak üzere Zoppot'a gönderdikleri için bir süre Gotenhafen'den ayrıldık. Ağzımız kupkuru ve içimizde büyük bir öfkeyle sivil arabalarla ölüme sürülüyorduk.

Brössel'de arabalarımızdan inip yıkıntılar arasına dağılmak zorunda kaldık. Etrafımızda korkunç patlamalar oluyor, yer yerinden oynuyordu. Sovyet uçakları kımıldayan her şeyin üzerine roket ve bomba yağıdırmaktaydı. Uçaklar, o kadar al-

çaktan uçuyordu ki, hemen hemen pilotların gülüşü görülü-yordu. Yerden kalkan hortum halindeki tozlar arasından yeni-den külüstür arabalarımıza atlayıp yola düzüldük. Yol, yer yer yıkıntılarla kapanmıştı. Birçok kez inip bunları temizle-memiz gerekiyordu. Bundan başka gülle çukurlarına da dikkat etmek zorundaydık, yoksa taşıtlarımız buralara yuvarlanırsa bir daha çıkamazdık.

Yıkık bir çite doğru giderken burada bir sepetli motosiklet gördük. Bilgi almak üzere ona doğru gittik. Ama üzerindeki iki kişi de ölmüştü. Etrafımızdaki patlamalar gittikçe sıklaşı-yordu. Hiçbir zaman Ruslara bu kadar yakın olduğumuzu gör-memiştik. Peki ama neredeydi bizimkiler?

Sonunda bulduk. Bir bahçe yolunda ilerledikten sonra ol-dukça düzgün bir araziye geldik. Burayı iki yüz metre kadar ötede daha yüksek topraklar sınırlandırıyordu. Duman sütun-ları top atışlarını ve mermilerin isabetini gösteriyordu. Göğün gri fonu üzerinde zaman zaman beyaz ışıklar yanıp sönmek-teydi.

Üç yarım tırtıllı Alman tankı, tanksavar toplarını kırlarda hareketsiz duran yirmi kadar Sovyet tankına yönelterek ateş-liyordu. Üstü başı çamur içinde piyade erleri çabucak kazılmış dar siperlere dalarak çeşitli tanksavar silahlarını uzaktaki ca-navarlara doğrultmuşlardı. Daha yeni yerleşmiştik ki, yeni bir salvo ateşi başladı. Ateş, toz duman, feryatların yükseldiği mev-zileri kaplamıştı. Gizlenmiş olan yarım tırtıllar ateşe devam ediyordu. Artık bu korkunç gürültü içinde hiçbir söz duyula-mıyordu.

Rus tankları oldukları yerde durarak yeniden ateşe başla-dı. Bazıları kesin olarak felce uğramış haldeydi. Bunlardan yük-selen dumanlara, rüzgârın bizim taraftan sürüklediği duman-lar da karışıyordu.

Bundan sonra insanlık dışı bir emirle bizi ileri sürdüler. Tanklar bize doğru gelmediğine göre bizim onlara doğru git-memiz gerekirmiş.

Makineli tüfek ateşi altında sıçrayarak, âdeta bir mucize yaratırcasına birkaç metre kadar gidebildik. Ama bu arada

en değerli birkaç arkadaşım kurşunlarla delik deşik olmuştu.

Korkumuz son haddini buldu. Çişimizi tutamamıştık; pantolonlarımızın paçasından süzülüyordu. Sinirlerimiz öylesine gerginleşmişti ki, kendimizi kontrol edemez hale gelmiştik. Hâlâ yaklaşıyorduk. Her sıçrayıştan sonra tırnaklarımızla yüzümüzü yoluyorduk. Tanklardan biri sığındığımız çukurun altmış metre kadar ötesinde tutuştu. Altı kişi kalmıştık, içimizden bazıları yer değiştirdi. Ölümle burun buruna gelmiştik. Gözlerim faltaşı gibi açılmıştı korkudan. Tanklardan üçü ilerlemeye başladı. Bizim ardına gizlendiğimiz tümseğe gelirse bu tanklar, artık savaş bizim için sona ermiş demektir.

Bu üç tankı görüyordum. Bunlardan başka bir şey gördüğüm yoktu! Sonra tümseğin üstündeki bir levhayı gördüm. Korkudan tetikteki parmağım kazık kesilmişti. Tanklar bize doğru geliyordu. Upuzun yattığım toprak deprem varmış gibi sarsılıyordu altımda; bütün vücudum zangır zangır titriyor, kulaklarımda ıslık sesleri duyuyordum. Bir kez daha insanın, hayatını birkaç saniyede harcayabildiğini anlıyordum. Gittikçe yaklaşan tankların siperliğindeki sarı pırıltıları görüyordum şimdi. Ama elimdeki silahın tetiğine basınca, birden çıkan şimşegin ışığı boğmuştu bu parıltıyı. Sonra yanı başımda patlatılan silahlardan fışkıran ışıklarla gözlerim kamaştı.

Beynim donmuş kalmıştı; başımdaki miğferle aynı maddedendi sanki. Her şey hem apaydınlık, hem de bulanıktı aynı zamanda. Sonra arka planda büyük kıvılcık alevler belirdi. Tank bizim üçümüzün birden ateşleyerek attığımız mermilerle tam isabet alarak tutuşmuştu. İkinci tanka da yine böyle ateş ettik. Bizim ardında bulunduğumuz tümseği dolanarak üstümüze doğru ilerliyor, gürültüsü gittikçe yaklaşıyordu. Canavar hızını arttırmış, otuz metreye kadar gelmişti. Son Panzer füzesine yaptım. Yanımdaki ateş etmişti bile; çıkan ışıktan bir şey göremez olmuşum. Birden beş altı metre ötemizden yağlı halkaların geçtiğini görüyorduk. Elimizde olmadan insan sesine benzemeyen bir sesle bağıştık. Canavar savaş uğultuları arasında yanımızdan geçip uzaklaştı. Sonra toprağı havaya kaldıran bir volkan içinde koyu bir dumana bürünerek gözden kayboldu. Şaşkın gözlerle hâlâ bir şeyler arıyorduk. Ama ateş

ve dumandan başka bir şey göremiyorduk. Tanklar görünmüyordu artık.

Saldırıya geçen tanklardan üçü tahrip edilmişti. İkisi de olduğu yere mihlanıp kaldı. Yaralı iki Rus askerini ele geçirdik. T - 34'ler daha fazla ilerlemekten vazgeçmişlerdi. Daha sonra topçu ateşi ve uçaksavarın desteğiyle hücumla kalkacaklardı herhalde. İşte o zaman bizim bu çılgınca direnişimiz bir şeye yaramayacaktı.

Çarpışmamız boşa gitmemiş, o sırada birçok sivil kaçma fırsatını bulmuştu.

Geceleyin başka askerler de bize katıldı. Hiç dinlenmeden mevzilerimizi yeniden düzene soktuk. Dantzig'den cephaneye geldi. Bundan başka bir de mayın tarlası meydana getirdik. Mayınlar savunmamıza çok yardım etti. Ama ne yazık ki, yalnız bir kez etkili olabildi.

Üç günden beri Ruslar Dantzig'le Gotenhafen'in bağlantısını koparmak için körfez yönünden yirmi kez hücumla geçtiler. Pforham ağır şekilde yaralanmıştı. Savunma hattımızı daha geriye çekmek zorunda kaldık. Bu kez deniz topçusunun değeri ölçülemeyecek kadar yardımcı oldu bize. Eğer insan ve malzemece üstünlüğe sahip olmasalardı, Sovyetler herhalde buradaki saldırılarına son verirdilerdi.

Ruslar uçaklarını da kullanmaya başladılar. İşte bu da savunmamızı hiçe indirecekti. Gözün alabildiği kadar bir alanda en küçük bir istihkâm bile yerle bir edilmişti. Gündüzün bir yerden bir yere gitmek mümkün değildi. Rus uçak filoları gökyüzünü kaplamıştı âdeta. Topçumuzun ateşi de hava akınlarını durduramaz olmuştu. Bizim büyük acılar pahasına sürdürdüğümüz savunma da gittikçe zayıflamış, birliklerin mevzilerinden ayrılması başlamıştı.

Gotenhafen'e ilk gelenler arasında biz de vardık. Buraya yakın yerlerde hâlâ şiddetli çarpışmalar oluyordu. Birkaç günde kentin görünümü değişti. Adım başında yıkıntılarla karşılaşıyorduk. Havayı, genzi yakan bir duman ve yanık kokusu doldurmuştu. Çöken binaların yıkıntıları yolları kapatıyordu.

Binlerce kişiye katılarak biz de bu yıkıntıları kaldırma işi-

ne giriştik. Böylece aralıksız göçmen taşıyan kamyonların limana ulaşabilmesi sağlanabiliyordu. Her beş on dakikada bir uçaklar görüldüğü için bu işi büyük bir çabuklukla yapmak gerekmekteydi. Sokaklar her gün yirmi otuz kez mermi yağmuruna tutuluyordu. Bielgorod ve Memel'deki ateş sağnaklarını görmeseydik, beynimize bir kurşun sıkmaktan güç alıko-yabilirdik kendimizi. Artık ölülerin ve yaralıların haddi hesabı yoktu. Sağlam bir insana pek ender rastlanıyordu.

Kısa bir süre sonra yeniden dışardaki cehenneme yollandık. Mahzenden ayrılırken iniltileri, korkunç savaş uğultuları arasında boğulan yeni doğmuş yavruya bir kez daha baktık. Yirmi yaşına gelmeden ölse daha iyi olurdu kendisi için! Ne nankör bir çağdı bu yirmi yaş! Binbir umutla yüreği çarpan bir gencin göçüp gitmesi ne acı şey...

Daha genç olanların kendi kaderlerine bıraktıkları ihtiyarlara yardım ediyorduk. Savaş yerlerinden gelen ışıklarla aydınlanan gecelerde görevimizi bir kez daha yerine getirdik. İhtiyarları limandaki gemiye götürdük. Ama bu sırada yine uçak akını başladı. İçimizden on beş kişiyi kaybettik.

Gemi kurtarabildiklerimizle denize açıldı. Biz de binmiştik. Wollers iskelenin gerçekten alınıp alınmadığını anlamak için geminin kış tarafına koştu. Sonra güverteyi kaplayarak yerlere serili göçmenlerin üstüne basa basa yanımıza geldi. Yüzümüze baktı. Bir şeyler söylemek istiyordu. Hiçbirimiz gözlerimizi alevler içindeki Gotenhafen'den ayıramıyorduk.

Wollers, «Gemiye binmek için izin kâğıtlarınız yanınızda mı?» diye sordu.

Ceplerimizden ikiye katlanmış kirli kartonları çıkarttık.

Grandsk, «Kellemizi kaybederiz de bunu kaybetmeyiz,» diye mırıldandı.

Su bordaya bir metre kadar geliyordu. Balık istifi insanla dolu bu gemi zaman zaman batma tehlikesi gösterdi. Ama kimsenin umurunda değildi bu. Savaşın ateşlerinden kurtulmuştuk ya.

BÖLÜM XIX

Batı

Hela, Danimarka, Kiel

İngilizler. Tutsaklık

Gün doğmadan önce, hiçbir engelle karşılaşmadan Hela'ya vardık. Işıkları sönmüş, hayaletleri andıran bir sürü gemiye rastladık. Bu gemiler ya Hela'ya ya da aksi yöne, kurtuluşlarını bekleyen pek çok sivilin bulunduğu Gotenhafen ve Dantzig'e gidiyordu. Hela'yı büyük bir kent sanırdım; oysa ikinci derecede önemli bir liman kasabasıydı. Liniandaki çok sayıda gemilerin hemen hepsi de açıkta demirlemişti; motorlar gemilere aralıksız insan taşıyordu. Karanlığa ve hâlâ etrafı kasıp kavuran soğuğa rağmen, bu kurtuluşun son atlama tahtası olan Hela'da müthiş bir heyecan göze çarpıyordu.

Daha toprağa ayak basar basmaz, inzibatlar bizi bir kenara dizdi. Kaygılı gözlerle etrafı araştırıyorduk. Kader bizi buraya kadar sürüklemişti; burada, güneş altındaki kar gibi eriyip gidecek miydik, yoksa Dantzig ya da Gotenhafen'e gitmek üzere gemilere yüklenecek miydik?

İnzibatlar bize sırtlarını çevirip sararmış solmuş olan sivilere yol gösteriyorlardı. Evrakımız düzenliydi, şu karşiki gemiye mi binecektik acaba? Üstelik her an verilen bir emrin tam karşıtı olan yeni bir emir de verilebilirdi. Dakikalar akıp

gidiyor, biz hâlâ geleceğimizin ne olacağını kestiremiyorduk.

Gün gittikçe ağarıyor, ayların yorgunluğu birdenbire omuzlarımıza çöküvermiş gibi titreyorduk. Çepeçevre yarımadaının etrafında demir atmış bir sürü kül rengi gemi açık seçik görülmüyordu artık. Pek çok savaş gemisi vardı. Daha biz, etrafı uzun boylu gözlemeden, alarm işaretleri verildi. Kalabalığın arasından bir uğultu yükseldi. Gözler göklere çevrildi.

«Gürültü yok! Uçaksavarlarımız savuşturur onları!» diye havlar gibi bağırıyordu inzibatlar.

Bunun ne demek olduğunu bizler biliyorduk. Sığınaklar yaralılarla doluydu; herkes sığınacak bir köşe bucak arayacaktı. Eğer bombalar atılırsa iyi bir kıyım olurdu doğrusu.

Putrelleri katranlanmış eski bir köprüye doğru yöneldik. Daha bir yere sığınmadan, bir D. C. A. cayırtısı duyduk. Kıyı savunmasından, özellikle savaş gemilerinden yükseliyordu bu sesler.

Doğuda gökyüzü küçük kara noktalarla kaplandı. Silah sesleri öyle şiddetliydi ki, uçakların gürültüsü duyulmuyordu. Bunlardan üçünün, iyice alçalıp liman üstünden uçmaya başladığını gördük. Güneyde, denizin üstünden bir patlama duyuldu. Bir uçak isabet almış olmalıydı. İnzibatlar abartmamışlardı işi. Hiçbir Rus uçağı Hela üstünde uçamıyordu. Bir güven duygusu doldu içimize. Ruslar başarı kazanamamışlardı.

Bunun üzerine inzibatlar kimliklerimizi incelediler.

«Şimdi... martta gemilere binmek için buraya gelmek üzere dağılın,» dedi bir assubay. «Bu arada Hela'nın kuzeyinde iş yapacaksınız.»

Hiçbir şey sormadan ayrıldık oradan.

«Günlerden ne bugün?» diye kekeledi Halls.

«Biraz dur ajandamdaki takvime bakayım,» dedi Wollers, aradı ama bulamadı takvimi.

«Herhalde pek ileri bir tarih olması gerek.»

«Ama yine de tam olarak bilmeliyiz,» diye ısrar etti. Halls. «Daha kaç gün dişimizi sıkmamız gerektiğini kesin olarak bilmeliyiz.»

Sonradan günlerden pazar ve martın da 28 ya da 29'u olduğunu öğrendik; iki gün daha sabretmemiz gerekiyordu. Dö-

vüşün son iki gününü de «Doğu Cephesi»nde varlığımızı tüke-terek geçirdik.

Bu günleri, ince uzun Hela yarımadasının toprağı üzerinde, açıkta konaklayan ve kaygı içinde bekleşen göçmenler arasında geçirdik.

Bu ara, başarıya ulaşamayan iki Rus saldırısıyla karşılaş- tık, bu saldırılarda ölen olmadı; gördüğümüz son kurban pis bir kır attı.

Bir nisan akşamı, berbat bir havada beyaz bir gemiye bin- dik. Vaktiyle zenginlerin geziye çıktığı bir gemi olmalıydı bu. Tıklım tıklım insan yığının, sedyeler üzerinde inleyen, hırla-yan yaralıları rağmen, bu gemide güzel olan her şeye takılı- yordu gözlerim. Noel arifesinde, babamın götürüp bana göster- diğı vitrinleri görür gibi oluyordum. Seviniyordum, sevinçleri- mizin daima kursaklarımızda düğümlendiğini biliyordum.

İri dalgalar arasında gemimiz gecenin karanlığına gömüle- rek ilerliyordu. Biraz önce bir homurtu duyduk; Dantzig kör- fezinin göklerini bir ışık aydınlatıyordu. Oradaki cehennemde de arkadaşlar dövüşüyor ve alt ediliyorlardı. İçinde bulunduğ-umuz ayrıcalıklı durumun utancını duyuyorduk. Böylece iki gün boyunca yol aldık. Batıya gidiyorduk boyuna; inanılmaz şeydi bu! Bunca özlemini duyduğumuz ve savaşın olmadığını sandı-ğımız, batıya! Gemimizin adının **Pretoria** olduğunu da öğrendik; rüzgâr ve yağmur altındaki güvertede avuç içi kadar yerde ol- mamıza rağmen, bu yolculuk öylesine tatlı geliyordu ki, yiyip içmeyi bile düşünmüyoruz.

Bir torpil bize pekâlâ denizin dibini boylatabilir, ama bu- nu da düşünmüyoruz. Gemimizi bir savaş gemisi kolluyor. İş- ler yolunda.

Danimarka'ya varıyoruz, unuttuğumuz her şey gözlerimizin önünde sergileniveriyor, pastacı dükkânları pasta, şekerleme dolu, yokluktan kazınan midelerimizi unutup gözlerimizi diki- yoruz bunlara. Dükkân sahiplerinin, bizi hor gören bakışlarını neden sonra farkedebiliyoruz; ne olduğunu anlayamayan bir halleri var. Paramız yok; parasız da bir şey verilmiyor insana.

Halls dayanamadı. Ölü bir tahtaya benzeyen elini uzatıp pasta istedi. Dükkân sahibi görmezlikten geldi, ama Halls ısı-

rar etti. En sonunda adam, bu pis ele bayat bir pasta koydu. Halls bunu dörde böldü; hiç tatmadığımız bir şey yiyorduk. Gülümsemeye çalışarak teşekkür ettik adama. Suratımızdaki gülümseme sırtışı andırır olmalıydı besbelli ki, adam kendisiyle alay ettiğimizi sanmıştı. Sırtını dönüp dükkânın içine daldı, dibe doğru gitti. Uzun zamandan beri gülme fırsatı çıkmadığından gülmeyi yeniden öğrenmemiz gerektiğini bilmiyorduk.

Daha az gösterdiği bir gemiyle Kiel'e geldik. Bizim daha alışkın olduğumuz bir hava vardı burada. Ne pastacı dükkânı bulunuyor, ne de gülme fırsatı çıkıyordu. Her yer yıkıntı halinde ve ürkütücüydü. Rasgele bir tabura verildik hemen. Halls, Dortmund'da ailesinin yanına gitmek üzere izin istedi. Elli yaşlarında kadar olan bir asker elini onun omzuna koyarak, biraz cesaret eder, şansı da yardım ederse İngiliz ve Amerikan hatlarından sızıp belki de oraya ulaşabileceğini söyledi.

Şaşkınlık ve keder birbirine karıştı zavallı arkadaşımın yüzünde.

İngiliz ve Amerikan hatları!

Bunca haber almak istediğimiz batıya ayak basmıştık işte, ama duyduğumuz, gördüğümüz her şey yüreklerimizi parçalıyordu. Memel, Dnieper ya da Don'daki buz tutmuş çukurlarımızda hayaliyle avunduğumuz batı, acılarımızı dindirecek olan hayalimizde yaşattığımız bu cennet, biricik yaşama amacımız olan batı, sık sık yıkıntıların önümüze dikildiği bir kırdan başka bir şey değildi artık. Uçakların homurtularıyla sessizliği bozulan ve oraya buraya kaçışan insanların barındığı bir kır. İşte kirli kül rengine üç kamyon içi dolu askerle hızla ilerliyor ve onları başka bir yerde ölümle buluşturmaya götürüyordu. Böylece son umutlarım da toz olup dağıldı, büyük bir yük altında ezilmişim gibi omuzlarım göktü.

Batı, sefaletimizin üstüne kapanan başka bir mengene oldu. Bir sürü ordu, yorgunluktan tükenmiş varlığımıza karşı çıktı. Bunlardan biri de Fransız ordusuydu. Heyecanımı anlatacak kelime bulamıyorum.

Ben ki, gücümün büyük bir bölümünü Fransa'dan alıyordum; ben ki, savaş boyunca savaş arkadaşlarıma Fransızcaı sevdirmeye çalışmış ve bir ölçüde bunu başarmıştım da, şimdi

Fransız kardeşlerime mi ateş edecektim? Bunun mümkün olmadığını biliyordum, tıpkı Halls'a, Lindberg'e ateş edemeyeceğim gibi.

Peki ne olmuştu öyleyse? Bizden gizledikleri neydi? Anlayamıyordum bir türlü! Kafam almıyordu hiçbir şeyi! İçimizde yaşayan Batı yok oluvermişti birden.

Yine de dövüşmemiz gerekiyordu. Ama kime karşı? Neye karşı? Artık cesaretimizin olmadığını, ne olursa olsun, hiçbir şeye umut bağlamadığımızı da biliyorduk.

Elbe kıyılarına vardık. Lauenburg'a giden yol boyunca uzayan çayırların üstüne attık kendimizi. İngiliz ordusu hemen oracıkta; biz bir şeyler yapmayı deneyeceğiz.

Yanımızda tombul yanaklı yaşlı bir asker var. Halls biraz ötede; dalgın bakışlarını uzaklara dikmiş, derin düşüncelere dalmış. İhtiyar çok bitkin görünüyor. Ancak benim duyabileceğim birtakım sözler homurdanıyor.

«Eğer şansımız yardım ederse, birkaç güne kadar bizim için savaş sona erer artık.»

Ne demek istiyor bu sözlerle? Kafada ya da göğüste bir deliğin açılmasıyla asker için savaşın sona erdiğini biliyordum.

«Yok canım,» diyordu ihtiyar. «Yakında göreceksin esir düşeceğiz. Hoş bir şey değil tutsaklık ama bombalanmaktan ve aç kalmaktan daha iyi.»

Gece bastırdı. Hemen hemen yola paralel uzanan yamacın nemli çayırları üzerindeyiz. Yıldızlı gökyüzünde uçak gürültüleri var, ama uçaklar görünmüyor. İngiliz - Amerikan uçakları daha uzaklara gidiyor.

Sabahın üçüne doğru kuzeyden ilerleyen topçu birliklerinin sesleri duyuldu. Kısa bir süre ışıkları göğü delip geçti. Her şey üç çeyrek saat içinde olup bitti; biz hep uyukluyorduk.

Gün yükseldi, ilkbahar güneşinin hafif ışınları ufka doğru yayıldı. Yolda küçük bir araba görüldü. Yarı yarıya göçmüş bozuk yolda sarsıla sarsıla ilerliyordu. Toprak rengindeydi araba ve içinde bizinkilerden farklı bir üniforma giymiş üç adam vardı. Kasketleri altında, güneşten yanmış yüzleriyle bir sabah gezisine çıkmış gibi görünüyorlardı.

Ve İngilizler böyle çıktı ilk kez karşıma. Bu üç askere ateş

açmak cinayet olurdu. Bununla birlikte içimizden biri iki el ateş etti, kurşunlar tepelerinin hemen üstünden geçip gitti. Araba, - bir cipti bu - yana yaslandı, sonra doğruldu, paniğe kapılmışçasına bir manevra yaptı; yarı döndü ama bu zaman içinde de canlarına okundu.

Görevini yapmış olan askere karşı bizim ihtiyar dikeldi; bu akılsızca davranışın, motorlu birlikleri üzerimize çekeceğini, onlara karşıysa savunma gücümüzün olmadığını saydı dök-tü. Soğukkanlılığını yitiren bir yüzbaşı işe karışmak istedi, ama bir şey yapamadı.

Bir saat sonra kuzeyden doğru gelen motor sesleri duyuldu; ihtiyarın dedikleri çıkıyordu. Tepemizde uçaklar uçmaya başladı; yamacın eteğindeki yola ateş açıyorlardı. Sürün-genler gibi vadide ilerledik; böylece içimizden çoğunu yok edebilecek elli kadar havan topu mermisinden kurtulduk.

İngilizler besbelli, tek tek mevzilenmiş askerlerin bir dire-nişi olarak değerlendirmişlerdi bunu. Dört yarım tırtıllı bıraktılar; bunların yamaca tırmandıklarını görüyorduk. İki Alman askeri ayağa kalkmış, havada kollarını sallıyordu. Doğu cephesinde böyle bir şey görmemiştik; olaylar bizi şaşkına çeviri-yordu gitgide. İngiliz makinelileri iki arkadaşımızı ateşe tutacaklar mıydı acaba? Komutanımız, esir düşmektense kendini öldürmez miydi? Bunlardan hiçbirisi olmadı.

Yanımda duran ihtiyar eliyle kolumu sımsıkı tutarak, «Ha-di, küçük, gidelim,» dedi.

İkimiz ayağa kalktık, öbürleri de bizim ardımızdan kalktı; Halls kollarını havaya kaldırmadan yanımıza geldi. Böylece yü-reğimiz çarparak, ağzımız kuruyarak yenik düştüğümüz kim-selere doğru ilerlemeğe başladık. Müttefikler karşısında duydu-ğum ilk korkum buydu; buna da kendimiz neden olmuştuk.

Gürültülü bir şekilde bizi gruplara ayırdılar. Bir parça sayıp sövdüler, itip kaktılar. Ama bizim kendi ordumuzda bun-dan daha beteri hep rastlanan şeylerdendi.

Böylece ikinci vatanımın silahını ve amblemini bırakmış-tım. Bizim için savaş artık sona ermiş bulunuyordu.

Tıklım tıklım koca kamyonlara doldurulduk; ancak ayakta

durabilecek kadar yer vardı kamyonda. İngilizler kanlı canlıydılar; ama yüzlerindeki ifadeyi anlamak mümkün değildi. Öte yandan bizim neden boyuna tartıştığımız ve gülümsediğimizi de onlar anlamıyordu. Hatta bir İngiliz assubayı, Halls'a müthiş bir yumruk indirdi, nedenini anlayamamıştı Halls. O sırada doğruya doğru girdiğimiz zoraki yürüyüşlerle, şu kamyondaki tutsaklığımızı karşılaşıyorlardık.

Sonra daha başka adamlar da tanıdık, uzun boylu, pembe, puf yanaklı iyi yetiştirilmiş askerler. Gevşek yürüyor, yürürken omuzlarını ve kalçalarını sallıyorlardı. Yumuşak kumaştan yapılmış üniformaları golf elbisesine benziyor; ağızları, geviş getiriyormuş gibi boyuna oynuyordu. Ne kederli, ne de sevinçliydim. Kazanmış oldukları zaferle ilgili değil gibiydiler; heyecansızdılar, hem işgalden yana, hem karşı gibi bir halleri vardı.

Amerikalılar da bizi hor görüyorlardı; bu da doğaldı. Büyük bir kampa yerleştirildik; burada sadece birkaç tane büyük çadır vardı; bunlar da oradakilerin ancak onda birini alabilirdi.

Amerikalılar, kampın tam ortasında, konserve kutuları dolu sandıkları açtılar. Ayaklarımıza doğru konservelere şöyle birer tekme atıp gittiler; bunları aramızda bölüşecektik. Herkes payına düşeni aldı. Yemek öylesine nefisti ki, sağık halindeki yağmurun bile farkına varmıyorduk.

Üstelik kasalarda limonata ve portakal suları da vardı. Ne tutsaklığı dert edinmiştik kendimize, ne de yağmur altında yemek yemeyi. Yemek bulmuş olmak yetiyordu bize.

Sonra daha uzaklara götürüldük. Mannheim'de büyük bir merkezden geçtik.

Halls hep yanımda benim. Grandsk ile Lindberg de öyle. En kötü zamanlarda da hep biraradaydık. Yine kötü zaman dayız, ama artık savaşın bizim için son bulmuş olduğunu biliyoruz. Üst üste yığılan sıkıntılı şeyleri düşünmüyoruz henüz. Bizim için her şey o kadar yeni ki. Artık başlarına gelebilecek kötülüklerin en kötülerini ardlarında bırakmış olduklarını bilen eski Alman askerleri, esirlerin sayımı ve herhangi bir işde kullanılmaları için müttefiklerin girdiği çalışmaları ellerinden

geldiğince kolaylaştırmaya çalışıyorlardı. Bu işin yönetimiyle görevlenmiş olan tutsaklar, paramparça elbiseleriyle, aynı işte görevli iyi giyimli galiplerin arasında dolaşıyorlardı. Bazılarının dudaklarında sigara, hatta bazılarının ağzında ciklet bile vardı. Sakızlarını gülerek çiğniyor, sonra farkında olmadan yutuyorlardı bunları. Almanların, Almanca olarak verdikleri emirler havada çınliyordu. Askerler sıra sıra diziliyor, sonra yeniden bozuluyordu. Alaylar gırla gidiyordu zaman zaman.

Amerikalılar sinirleniyor, barakalarından fırlıyor, kalayı basıyorlardı bize.

Bir süre sonra tutsaklar sağlık muayenesinden geçmek üzere kuyruk oldular. Bazıları hastaneye kaldırılıyor, öbürleri de bir sürü bürodan geçtikten sonra yakılıp yıkılan bir kentin yıkıntılarını kaldırmak üzere gönderiliyorlardı. Denetleme komisyonları her durumu ayrı ayrı inceliyordu. Bu komisyonlar, Amerikalı, Kanadalı, Fransız ve Belçika ordularının temsilcilerinden seçilmişti. Benim paçavra haline gelmiş olan kâğıtlarım bir Fransız subayının eline geçti; iki kez üst üste yüzüme baktı. Sonra üçüncü kez yüzüme bakarak önce Almanca sordu.

«Doğum tarihiniz ve doğum yeriniz gerçekten böyle mi?»

«Evet...»

«O halde?»

«Babam Fransızdır,» dedim bu kez Fransızca olarak.

Chemnitz'de ne kadar kötü Almanca konuşuyorsam, şimdi aynı derece kötü konuşuyordum Fransızca'yı.

Öbürü inanmayarak yüzüme baktı. Bir süre sessizlik sürüp gitti, sonra Fransızca olarak, «O halde, Fransızsınız siz?» dedi.

Ne cevap vereceğimi bilemiyordum; üç yıldır Almanlar, beni Alman olduğuma inandırmışlardı.

«Öyle sanıyorum, efendim.»

«Nasıl oluyor da böyle sanıyorsun?»

Bu kez ben şaşırmıştım.

«Ne işiniz var bu bataklıkta?»

Ne cevap vereceğimi bilemiyordum.

«Bilmiyorum, efendim.»

«Bana efendim değil, ‘yüzbaşım’ deyin ve gelin benimle bakalım.»

Yüzbaşı ayağa kalktı, topal, aksak peşine düştüm. Kirli yeşil elbiseli sıralardan birinden Halls’ın incelmış karaltısı gözlerini bana dikmişti. Anlamalı bir işaret çaktım ona.

«**Bleib hier, Halls, ich komme wieder!**» (1) dedim.

Yüzbaşı sinirli sinirli, «Kim bu konuştuğun iri adam?» diye sordu.

«**Das ist mein Kamerad, Herr Kapitain.**» (2)

«Kes Almanca konuşmayı; Fransızca’yı unutmamışsın ya! Gel şu yana!»

Fransızın ardından bir sürü koridoru geçtim; bir an Halls’ı tekrar görememek korkusu sardı içimi. En sonunda bir büroya girdim; dört Fransız subayı gülüşüyor ve genç bir kadınla bağıra bağıra, sanırım İngilizce konuşuyorlardı.

Yüzbaşı ortada şüpheli bir durum olduğunu söyledi. Bir süre sorguya çekildim; çok inandırıcı cevaplar verdiğimi de sanmıyorum. Kafam yerinde değildi sanki; verdiğim yanıtlar da çok doğru değildi galiba.

Subaylardan biri beni ihanetle suçladı ve buna benzer daha bir alay şey söyledi. Ama benim, kendimden geçmiş, hiçbir şey duymaz bir halde olduğumu görünce peşimi bıraktılar ve alt kattaki bir odaya gönderdiler. Bir gün bir gece kaldım o odada. Felaket arkadaşlarımı, özellikle beni boş yere beklemiş olan Halls’ı düşünerek son derece kederli saatler geçirdim orada. Korkunç bir önsezi duyuyordum içimde; onu bir daha göremeyecektim; bu yüzden uyku girmiyordu gözüme.

Ertesi sabah, çok iyi yüzlü bir teğmen gelip beni aldı. Bir gün önceki büroya götürüldüm; oturmamı rica ettiler. Durum acayip göründü bana; sanki bu rica sözcüğünü ömrümde ilk kez duyuyordum.

Sonra genç teğmen evrakı kayda geçirdi ve bana, «Başını-

1 — Burada bekle Halls, geleceğim yine.

2 — Benim arkadaşım, yüzbaşım.

za gelenler dün bizi şaşırtmıştı biraz,» dedi. «Almanların, sadece babaları Alman olan gençleri zorla ordularına kattıklarını biliyoruz şimdi. Eğer sizin durumunuz da böyle olsaydı, bir süre daha esir tutardık sizi. Ama sizin anneniz Alman. Bu duruma göre sizi esir olarak tutamayız. Sizin hesabınıza memnun oldum buna. Şimdi serbestsiniz artık; verdiğim kâğıtlar da bu durumun belgeleridir. Artık evinize gidebilir, eski yaşamınıza devam edebilirsiniz.»

Sanki Merih gezegeninden söz ediyormuş gibi, «Evime mi?» diye sordum.

«Evet, evinize.»

Teğmen sustu; ben ne diyeceğimi, ne yapacağımı bilemiyor, söyleyecek söz bulamıyordum.

«Bununla birlikte bir süre Fransız ordusunda çarpışıp, adınızı temize çıkarmanızı salık veririm; ilerde daha iyi olur bu sizin için.»

Yüzümden ne bir şaşkınlık, ne bir sevinç, ne de bir keder okunuyordu. Halls'ı düşünüyordum. Aslında bu sevimli subayın dediklerinin ancak bir bölümünü anlayabilmiştim.

«Tamam mı? Anlaştık mı?»

«Evet teğmenim,» dedim, ne dediğimin farkında olmaya-rak.

Böyle, karar vermiş olmanızdan ötürü kutlarım sizi,» dedi.

Fransız adımla imza attım; beni asıl şaşırtan da benim için yepyeni olan bu görevin ne derece önemli olduğunu hiç düşünmeden kabul etmiş olmamdı.

Teğmen dosyayı kapayarak, «Sizi çağırırlar,» dedi. «Şimdi hemen evinize gidin ve unutun başınızdan geçenleri.»

Hâlâ ne cevap vereceğimi bilemiyordum. Hatta teğmenin bu kadar iyi davranması da sıkıntı veriyordu bana.

Benimle kapıya kadar geldiği sırada. «Aileniz nerde olduğunuzu biliyor mu?» diye sordu.

«Sanmıyorum, teğmenim.»

«Onlara hiç mektup yazmadınız mı?»

«Yazdım, teğmenim.»

«Öyleyse! Ailenizden haber aldınız herhalde değil mi? Almanların askeri posta örgütü vardı tabii.»

«Vardı, teğmenim, mektup yazdılar bana, ama bir yıldır hiçbir haber alamadım onlardan.»

Korkunç bir halde baktı bana.

«Domuzlar! Demek mektuplarınızı vermiyorlardı,» dedi.

«Hadi, şimdi evinize gidin ve bütün bunları unutun.»

Unutun!

BİTİŞ

Dönüş

Fransız toprağında, güneşli tarlalar arasında trenimiz yol alırken, kanepenin tahta arkılığına dayalı olan başım sarsılıyor boyuna. Gülen insanlar var... başka bir dünyanın insanları bunlar sanki. Ne kadar çaba harcasam boşuna; unutmak mümkün değil benim için geçmiş.

Halls'ı aramadık yer bırakmadım; ama hiçbir yerde bulamadım; aklımdan çıkaramıyorum onu. Eğer göz yaşlarım akıyorsa bu, uzun süredir kederlerimi gizlemeyi öğrendiğimdendi. Halls, homurtusu kulaklarımdan gitmeyen savaşın korkunç anısına bağlı. Bu dünyada benim biricik dostum Halls. Zayıf düştüğüm günler çoğu zaman benim yükümü omuzlayan Halls. Bütün bunları unutamam; tıpkı korkunç tecrübemizi paylaştıklarımı unutamayacağım gibi. Yürekler acısı hayatlarıyla benimkinin kaynaştığı bütün ötekiler...

Bir istasyona geldik. Rusya topraklarında dolaşan altı çivili çizmelerim beton peronda şakırtılı sesler çıkarıyordu. Çok tanıdığım manzara gözlerimin önüne seriliverdi birden. Hiçbir şey değişmemişti. Her şey uyuyor da, benim gelişimle uyancaklardı sanki. Her şey eskisi gibiydi. Bütün bunların arasında değişen sadece bendim, bu dekora artık bir türlü uyamayacağımı duyuyordum içimde.

Ağır ve kararsız adımlarla yavaş yavaş ilerlerken, bana pek küçük görülen şeylere bakıyordum. Birden çıkış kapısında iki memur gördüm, benim çıkmamı bekliyorlardı. Çabucak boşalırken peronda en sona kalan bendim.

İçlerinden biri, «Hadi, çabuk!» dedi.

Adımlarımı hızlandırdım; bilet yerine geçen belgelerimi gösterdim.

«İstasyon şefine göstereceksiniz bunları; arkamdan gelin.»

Uykulu gözlerle belgelerime bir göz atan şef, bunlardan bir şeyi anlar anlamaz damgayı bastı.

«Mannheim, Bochie'de değil mi?»

Safça, «Hayır efendim, Almanya'da,» dedim.

Korkunç şivemi duyunca ters ters yüzüme baktı.

«Bana göre hepsi bir,» dedi.

Evime varmam için dokuz kilometre daha yol almam gerekiyordu. Büyük gezimi tamamlamak, sıfır noktasına ulaşabilmek için alacağım yol dokuz kilometreden de biraz daha uzundu. Hava güzeldi ve ben sevinç içinde koşmalıydım. Her adımda inanılmaz gerçeğe daha çok yaklaşıyordum. Ama içimdeki bunalım boğazıma düğümlemiş, soluğumu kesiyordu. Anlatılmaz bir duygu altüst ediyordu kafamı. Çevremdeki gerçeği görebilir, dokunabilir ve tadabilirdim. Bütün sadeliğiyle istasyon önüme çıkmıştı; neredeyse, şu rutubetli ve yeşil çukurlukta, köyüm çıkıverecekti önüme... Ailem! Öylesine derin bir heyecan içindeydim ki, bunu düşünemiyordum bile.

Tepeden tırnağa ter içinde kaldım birdenbire. Doğuda bulunduğum sırada içine düştüğüm umutsuzluk, unutmaya başladığım bu gerçek karşısında tam tersine döndü sanki. Bu durumdan öbür duruma geçiş ne kadar şiddetli ve birdenbireydi. Halls ve öbürleri, savaş, bütün bunlar için yaşamak zorunda kalmıştım. Ölümün gelişine korkunç gözlerle baktığım sırada yanımda bulunan bütün bu yüzler olmasa belki birtakım şeyleri düşünemeyecektim. Bütün bunlar benim bugün başıma gelenlerle sıkı sıkıya bağlı. Onları ne unutabilir, ne de inkâr edebilirim. Öyleyse tutunacak bir dalım kalmıyor benim.

Başım, rotasından çıkmış bir gemi gibi dönüyordu. Bunca özlemini duyduğum ve birdenbire elime geçmiş olan bu şeye

doğru ağır ağır ilerliyordum.

Güneşli kırlara sürtünürcesine uçan bir uçak çıktı ortaya. Elimde olmadan, yolun aşağısındaki bir çukura, çılgın gibi daldım. Uçak bir an homurdandı, sonra geldiği gibi birden gözden kayboldu. Ne olmuştu? Yok olmuştum. Bulanık bakışlarım biraz önce ayaklarımın altında ezilen çayırlara takıldı. Taranmamış saçlara benziyordu çayırlar. Kışın soldurduğu bu çayırlar da belki yaşama savaşı veriyordu; stepteki çayırlara benziyordu. Kendimi bırakıverdim çayırların üstüne. Otlar arasına süzülen gün ışığı gözlerimi kamaştırdığı için kapıyordum gözlerimi. Benim heyecanım karşısında sessiz duran toprak beni yatıştırıyordu. Yavaş yavaş sınırlarım gevşedi ve uyuyakaldım.

Yalnız ölümle her şey biter; Memel'in yok edemediği şeyi elbette barış yok edemeyecektir. Uyanır uyanmaz yine yola koyuldum. Besbelli saatlerce uyumuştum; güneş, bir tepenin ardında kaybolmak üzereydi. Akşamın alacakaranlığında varacaktım eve; belki böylesi daha iyiydi... Beni unutmamış olanların karşısına birdenbire çıkarak, onların yüzündeki ifadeyi görmekten ürküyordum. Gün sona ererken yola koyuldum ve sanki bir gün önce ayrılmışım gibi sokağımıza saptım. Ayak seslerimin duyulmamasına elimden geldiğince çalışıyordum; ama sanki Chemnitz'de geçit törenindeymişiz gibi, kaldırımlar da şakırdıyordu çizmeler. İlerde, sol köşeyi döner dönmez evimiz çıkıverdi ortaya. Yüreğim gümbür gümbür atıyordu göğsümde.

Köşede biri göründü. Yaşlı, ufak tefek bir kadındı bu; omuzunda soluk bir pelerin vardı. Pelerini de tanıdım. Annemin elinde bir süt kabı vardı, yakıнымızda, benim de bildiğim çiftliğe gidiyordu. Bana doğru ilerliyordu; bayılacağım sandım. Yolun ortasına geldi, benim bulunduğum kaldırımdan iki metre kadar ötedeydi; ben de dişimi sıkıyordum.

Annem uzaklaşıyordu; düşmemek için bir duvara yaslandım. Buruk bir tat duydum ağzımda, bütün vücudumdaki kan boşalacaktı sanki. Birkaç dakika sonra yine buradan geçeceğini biliyordum; kaçmak geldi içimden. Ama yerimden kımlıdayamıyordum. Hiçbir şey yapamıyordum ve zaman akıp gidiyor-

du. Düşündüğüm gibi annem geri döndü.

Yaklaştı, yaklaştı... Onu ürkütmemek için kımıldamaya cesaret edemiyordum. Ama dayanılmaz bir durumdu bu.

Birdenbire, «Anne!» diye seslendim.

Durdu, ona doğru birkaç adım attım. Benim ilerleyişime bakmıyordu, gecenin karanlığına rağmen çizgilerimden beni tanımış olmalıydı. Ağzının yarı aralandığını gördüm, ama sessiz duruyordu hâlâ.

Ona hâlâ yaklaşmaya cesaret edemiyordum, sonra birden sallandığını farkettilim. Süt kabı elinden düştü, titreyen kollarımın arasına aldım onu. Uzun bir inilti yükseldi ağzından; insanların bu iniltiyi duyup koşmalarından korktum.

Yarı baygın halde olan annemi hızlı hızlı kapıya doğru götürmeye başladım. Bu sırada bir genç adam belirdi kapıda. Bu delikanlı kardeşimdi ve birdenbire çılgıncasına, «Baba, bir bay annemi getiriyor,» diye bağırdı.

Saatler geçti. Ailemin karşısında kımıldamadan, ses çıkarmadan oturuyordum; dünya dönmüyordu sanki. Şöminenin üstünde benim gençlik resmim duruyordu. Resmin hemen yanında, bir vazoda soluk çiçekler vardı.

Dakikalar akıp gidiyor, zaman geçiyor, sessizlik sarıyor her yanı, hikâye son buluyor.

Dönüşümün birtakım karışıklıklara yol açacağını seziyordum, tersini düşünmek epey cesaret isteyen bir şeydi. Konu komşunun gelişimden haberi olmayacaktı, mutluluğumuzu bir süre gizli tutacaktık. Bu arada evlenmiş olan kızkardeşimin odası, benim korkunç yorgunluğumu dinlendireceğim sığınağım olacaktı.

Ondan sonra Fransız ordusuna girecektim. Bu galip Fransız ordusu yenik düşene küçük bir yer verecekti içinde. Beklenmedik bir aktarılıştı bu.. Hiç kuşkusuz hoşgörüle karşılanmış lanetli bir Alman olacaktım oradakiler için. Başkalarının utanç adını verdikleri şeyi tadacak, hatta hoşlanacaktım belki de bundan. Alışkın olduğum disiplin anlayışından ötürü ön safalarda yer alacak ve başkalarının canını sıkmamaya çalışacaktım. Kin duyan, ama yine de, benim serüvenim karşısında anlayış

gösteren insanlarla karşılaşacaktım; geçirdiklerimi unutturmak için belki bir bardak bira da ikram edeceklerdi.

Ailem beni susmak zorunda bırakacaktı; oysa ben konuş-
tukca avunacaktım; ama bu hoş karşılanmayacaktı.

Karşımdaki kahramanların hikâyesini dinleyecektim; ne yazık ki, bu zaferi kazananlar safında değildim. Geçmişimin hırslı ve yanlış olduğunu bilip kin duyanlar, peşimi bırakmayacak, lanetler yağdıracaklardı. Belki de başkaları bir gün karşı cephedeki erdemlerin de sevilbileceğini ve âlenen dünya insanlarınca ortaklaşa duyulduğunu kabul edeceklerdir.

Üç yıl kalacağım Fransız ordusunda on ayın sonunda ayrılmak zorunda kaldım. Ağır hastalandığım için evime gönderildim.

Bununla birlikte 1946'da Paris'te yapılan büyük bir geçit törenine katıldım. Ölülere uzun bir saygı duruşunda bulunuldu.

O sırada Ernest Neubach, Lensen, Wiener, Wesreidau, Prinz, Solma, Hoth, Obensheim, Sperlovski, Smellens, Dundee, Kellermann, Freiviç, Ballers, Frösh, Wortenbeck ve Siemenlers'i geçirdim aklımdan.

Paula'nın adını anmadım... Halls'ın, Lindberg'in, Pferham ve Wollers'in adlarını hiç unutmayacağım... Onların anıları da içimde taptaze sürüp gidecek.

Adını unutmam gereken bir adam varsa, o da Sajer'dir, ama onu bağışladığımı sanıyorum...

SON

Soykırım

Gerald Green

Tünel

André Lacaze

Bir İnsan

Oriana Fallaci

